

eul_wid: uhs-ai

Ὡριγένης ὁ Ἀλεξανδρεὺς · Origen of Alexandria

Commentary-the Gospel of Matthew Books 12–17

Ὑπόμνημα εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Βιβλία

Period: Ὀψιμαρχία [Late Antique](#)
Dialect: Κοινή Χριστιανική [Christian Koine](#)
Domain: Θεολογία [Theology](#)
Format: Πραγματεία [Treatise](#)
Affiliation: [Christian](#)

12 t [3n] Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον <εὐαγγέλιον> ἐξηγητικῶν Ὡριγένους τόμος ιβ'. Καὶ προσελθόντες Σαδδουκαῖοι καὶ Φαρισαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς (16, 1[–4]).

12 1 (1n) Οἱ πρὸς ἀλλήλους διαφωνοῦντες περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων δογμάτων Σαδδουκαῖοι καὶ Φαρισαῖοι —πρεσβεύουσι γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλπίζοντες εἶναι τινα μέλλοντα αἰῶνα, οἱ δὲ Σαδδουκαῖοι οὐδὲν ἴσασι μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώπῳ ἀποκείμενον, ἥτοι ὡς ἐπ' ἀρετὴν προκόψαντι ἢ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιτηδεύσαντι ἐξελθεῖν τῶν τῆς κακίας ὅρων—οὗτοι, ἵνα πειράσωσι τὸν Ἰησοῦν, ὁμοιοῦσιν. ὅμοιον δέ <τι> τούτων γεγένηται, ὡς ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψε, πρὸς Ἡρώδην καὶ Πιλάτον γενομένους ἀλλήλοις φίλους, ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείνωσι· τάχα γὰρ ἡ μὲν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν μάχη ἐποίησεν ἂν τὸν μὲν Ἡρώδην μὴ εἰς χάριν τοῦ λέγοντος λαοῦ «σταύρου σταύρου αὐτὸν» ἀξιοῦν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι, τὸν δὲ Πιλάτον ῥοπήν τινα ἔχοντα τὴν ὑπὲρ τοῦ <ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν> μὴ ἂν αὐτὸν καταδικάσθαι, συμβαλλομένης τῆς πρὸς Ἡρώδην ἔχθρας τῇ πρὸς τὸ ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν προϋπαρχούσῃ ῥοπῇ. ἡ δὲ νομιζομένη φιλία τὸν Ἡρώδην ἰσχυρότερον πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀξίωσιν πεποίηκε παρὰ Πιλάτον, βουλόμενον τάχα καὶ διὰ τὴν νεαρὰν φιλίαν κεχαρισμένον τι τῷ Ἡρώδῃ καὶ παντὶ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει ποιῆσαι. πολλάκις δὲ καὶ νῦν ὁρᾷν ἔστιν ἐν τῷ βίῳ καὶ τοὺς διαφωνότατα δόγματα εἶτε ἐν τῇ Ἑλλήνων φιλοσοφίᾳ εἶτε καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἔχοντας ὁμοιοῦντες, ἵνα χλευάζωσι καὶ προσπολεμῶσι τῷ ἐν τοῖς μαθηταῖς Ἰησοῦ Χριστῷ. ἀπὸ τούτων δ' (οἶμαι) ἔστι διαβῆναι τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸ ἰδεῖν, ὅτι μήποτε καὶ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν διαφωνίαν πρὸς ἀλλήλας ἐχουσῶν, ὡς Φαραῶ πρὸς Ναβουχοδονόσορ καὶ Θαραθὰ βασιλέως Αἰθιοπῶν πρὸς Σεναχηρεῖμ βασιλέα Ἀσσυρίων, γίνεται ποτε συμφωνία κατὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οὕτως τάχα καὶ «παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό», οὐδαμῶς πρότερον ἀλλήλοις ὁμοιοῦντες, ἵνα σκοπήσαντες «κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ» «τὸν κύριον τῆς δόξης» ἀποκτείνωσιν. Ἐπὶ ταῦτα δὲ τῷ λόγῳ ἐληλύθαμεν διὰ τοὺς ἅμα προσελθόντας τῷ Ἰησοῦ Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους, τοὺς ἐν τοῖς περὶ ἀναστάσεως διαφωνοῦντας, καὶ οἰοεὶ συμφωνήσαντας διὰ τὸ πειράσαι τὸν σωτῆρα ἡμῶν καὶ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς. ^[5]

οὐ γὰρ ἀρκούμενοι τοῖς ἐν ταῖς ἰάσεσι πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας «ἐν τῷ λαῷ» τεραστίοις καὶ τοῖς ἄλλοις παραδόξοις, ἃ ἐν γνώσει πολλῶν πεποιήκει ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἠβούλοντο αὐτὸν ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς καὶ ἐξ οὐρανοῦ σημεῖο ν . καὶ στοχάζομαι ὅτι ὑπενόουν μὲν τὰ ἐπὶ γῆς σημεῖα, ὡς δυνάμενα καὶ μὴ ἐκ θεοῦ εἶναι (οὐκ ὥκνησαν γοῦν λέγειν ὅτι «ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» ὁ Ἰησοῦς), ἐδόκει δ' αὐτοῖς μὴ δύνασθαι ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἀπὸ Βεελζεβούλ ἢ τινος πονηρᾶς γίνεσθαι δυνάμεως. ἡμάρτανον δὲ περὶ ἀμφοτέρων, τῶν τε ἐπὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ σημείων, μὴ δόκιμοι τραπεζίται μηδὲ ἐπιστάμενοι διακρίνειν πνεύματα ἐνεργοῦντα, ποῖα μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐστὶ ποῖα δὲ ἀφεστηκότα αὐτοῦ. καὶ ἔχρην αὐτοὺς εἰδέναι ὅτι καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἐπὶ Μωσέως κατὰ τῆς Αἰγύπτου τεραστίων, οὐκ ὄντα ἐξ οὐρανοῦ ὤ, σαφῶς ἦν τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πεσὸν «πῦρ ἐξ οὐρανοῦ» ἐπὶ τὰ πρόβατα τοῦ Ἰωβ οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ θεοῦ· τοῦ αὐτοῦ γὰρ ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἦν, οὗ ἦσαν καὶ «οἱ αἰχμαλωτεύσαντες» καὶ οἱ ποιήσαντες «τρεῖς ἀρχὰς» ἱππέων κατὰ τῶν κτηνῶν τοῦ Ἰωβ. οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα, ὡς δυναμένων σημείων δειχθῆναι καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ (ἀληθῶν μὲν ἐκ θεοῦ, «ἐν πάσῃ» δὲ «δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους» ἀπὸ τοῦ πονηροῦ) λέλεκται τῷ Ἀχάζ· «αἵτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος· εἰ γὰρ μὴ ἦν σημεῖα καὶ οὐ «παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ» τινὰ τῶν εἰς βάθος καὶ τῶν εἰς ὕψος, οὐκ ἂν ἐλέλεκτο τὸ «αἵτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος». εὖ οἶδα δὲ ὅτι δόξει τινὶ βίαιον εἶναι τὸ τοιοῦτον τῆς περὶ τοῦ «αἵτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου» ἐκδοχῆς· ἀλλὰ ἐπίστησον τῷ εἰρημένῳ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ περὶ τοῦ ἀνθρώπου «τῆς ἀμαρτίας», τοῦ υἱοῦ «τῆς ἀπωλείας», ὅτι «ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους καὶ πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις» ἐκεῖνος ἐπιφανέται, μιμούμενος πάντα τέρατα τὰ τῆς ἀληθείας. καὶ ὥσπερ οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαοιδοὶ καὶ φαρμακοὶ, ὡς ἐλάττους τοῦ ἀνθρώπου «τῆς ἀμαρτίας» καὶ τοῦ υἱοῦ «τῆς ἀπωλείας», δυνάμεις τινὰς ἐμιμήσαντο καὶ σημεῖα καὶ τέρατα τῆς ἀληθείας, ποιοῦντες τὰ τοῦ ψεύδους εἰς τὸ μὴ πιστεῦσθαι τὰ ἀληθῆ, οὕτως οἶμαι τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας τὰ *** σημεῖα μιμήσασθαι καὶ τὰς δυνάμεις. Τάχα δὲ καὶ ταῦτα ὑφορώμενοι διὰ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας οἱ Φαρισαῖοι (ζητῶ δ' εἰ καὶ Σαδδουκαῖοι) πειράζοντες ἐπηρώτων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο λέγοιμεν αὐτοὺς ὑπονενοηκέναι, τί φήσομεν αὐτοὺς πεπονθέναι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γινόμενα τεράστια ἀτέγκτους μένοντας καὶ μὴ δυσωπουμένους τῶν γινομένων τὰ παράδοξα; ἐὰν δέ τις ὑπολαμβάνῃ ἀπολογίας ἡμᾶς ἀφορμὰς δεδωκέναι τοῖς Φαρισαίοις καὶ Σαδδουκαίοις, ὅπου μὲν «ἐν Βεελζεβούλ» φάσκουσιν ἐκβεβλήσθαι ὑπὸ Ἰησοῦ τὰ δαιμόνια, ὅπου δὲ ἐπερωτῶσι μετὰ τοῦ πειράζειν τὸν Ἰησοῦν περὶ σημείου οὐρανοῦ, ἴστω ὅτι ὑπὸ μὲν πιθανότητός φαμεν αὐτοὺς περισπᾶσθαι πρὸς τὸ μὴ πιστεῦσαι τοῖς τοῦ Ἰησοῦ παραδόξοις, οὐ μὴν ὥστε καὶ συγγνωστοὺς εἶναι μὴ ἐνορῶντας τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις πληρουμένοις ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Ἰησοῦ, ἃς οὐδαμῶς πονηρὰ δυνάμεις μιμήσασθαι οἷα τε ἦν. ψυχὴν γὰρ ἐξελθοῦσαν ἐπιστρέψαι, ὥστε ἤδη ὄζοντα καὶ τετάρτην ἡμέραν ἄγοντα ἀπὸ τῶν μνημείων ἐξελθεῖν, οὐδενὸς ἦν ἢ τοῦ ἀκούσαντος ἀπὸ τοῦ πατρός· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν». ^[45]

ἀλλὰ καὶ ἀνέμοις κελεῦσαι καὶ ὀρμὴν θαλάσσης λόγῳ παῦσαι, οὐδενὸς ἄλλου ἢν ἢ ἐκεῖνου, «δι' οὗ τὰ πάντα» καὶ αὐτὴ ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι γεγόνασιν. ἔτι δὲ καὶ ἡ διδασκαλία ἐπὶ τὴν ἀγάπην τοῦ κτίσαντος προ[σ]καλουμένη συναδόντως νόμῳ καὶ προφήταις καὶ τὰς ὁρμὰς καταστέλλουσα καὶ τὰ ἥθη κατ' εὐσέβειαν μορφοῦσα, τί ἄλλο ἐδήλου τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις ἢ ὅτι «ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς» ἦν ὁ τὰ τοσαῦτα ἐργαζόμενος; ἐφ' οἷς εἶπε καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰωάννου· «πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ὅσα εἶδετε καὶ ἠκούσατε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι» καὶ τὰ ἐξῆς. Μετὰ ταῦτα κατανοήσωμεν τίνα τρόπον, ἐπερωτηθεὶς περὶ σημείου ἐνός, ἴν' ἐκ τοῦ

οὐρανοῦ ἐπιδείξει τοῖς ἐπερωτήσασι Φαρισαίοις καὶ Σαδδουκαίοις, ἀποκρίνεται καὶ λέγει· γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου υ, ὅτε καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθε. ^[5]

12 3 τὸ σημεῖον δὲ ἄρα τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν οὐχ ἀπλῶς σημεῖον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανοῦ· ὥστε αὐτὸν καὶ τοῖς πειράζουσι καὶ ἐπιζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ οὐδὲν ἤττον κατὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα δεδωκέναι τὸ σημεῖον υ. εἰ γὰρ ὡς Ἰωνᾶς ἐποίησεν «ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς» καὶ μετὰ τοῦτο ἀνέστη ἀπ' αὐτῆς, πόθεν ἂν λέγοιμεν τὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ γεγονέναι σημεῖον ἢ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ; καὶ μάλιστα ἐπεὶ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους γέγονεν ἅμα τῷ εὐεργετουμένῳ ληστῇ εἰς τὸν παράδεισον τοῦ θεοῦ, μετὰ τοῦτο (οἶμαι) καταβαίνων εἰς ἄδου πρὸς τοὺς νεκροὺς ὡς «ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος». καὶ δοκεῖ μοι συνάπτειν τὸ ἀφ' ἐαυτοῦ σημεῖον ὁ σωτὴρ τῷ λόγῳ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν σημείου, λέγων οὐχ ὅμοιον ἐκείνῳ μόνον δίδοσθαι σημεῖον ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο. πρόσχες γὰρ τῷ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου υ. οὐκοῦν ἐκεῖνο τοῦτο ἦν τῷ ἐκεῖνο τούτου δηλωτικὸν γεγονέναι, ἵνα ἢ ἐκεῖνου λύσις τοῦ σημείου ἀσάφειαν αὐτόθεν ἔχοντος τὸ παθεῖν ἢ τὸν σωτῆρα καὶ «ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» πεποιηκέναι. ἅμα δὲ καὶ καθολικόν τι μανθάνομεν ὅτι, εἴπερ τὸ σημεῖον σημαίνει τι, ἕκαστον τῶν ἀναγεγραμμένων σημείων (εἴτε ὡς ἐν γενομένη ἱστορίᾳ εἴτε ὡς <ἐν> ἐντολῇ) δηλωτικὸν τινὸς ἐστὶν ὕστερον πληρουμένου· οἷον τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ, ἐξιόντος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς κοιλίας «τοῦ κήτους», τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἦν ἀναστάσεως μετὰ «τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» ἀνισταμένου ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἡ περιτομὴ λεγομένη «σημεῖον» τῆς παρὰ τῷ Παύλῳ δηλουμένης ἐν τῷ· «ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή». ζητεῖ δὲ καὶ σὺ πᾶν τὸ ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι σημεῖον τίνος ἐν τῇ καινῇ γραφῇ τύπος πράγματος ἐστὶ, καὶ τὸ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ὀνομασθὲν σημεῖον τίνος ἐστὶν ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι δηλωτικὸν ἢ καὶ ἐν ταῖς ὕστερον γενεαῖς μετὰ τὸ γεγονέναι τὸ σημεῖον. Καὶ πονηρὰν μὲν εἶπεν αὐτοὺς γενεὰν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ποιότητα εἰς αὐτοὺς ἐγγενομένην (ἔστι δὲ ἡ πονηρία ἐκούσιος κακοποιία), μοιχαλίδα δὲ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ τὸν τροπικῶς λεγόμενον ἄνδρα, τῆς ἀληθείας λόγον ἢ νόμον, καταλιπόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι ἐμοιχεύθησαν ὑπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ νόμου «τῆς ἀμαρτίας». ^[5]

12 4 εἰ γὰρ δύο εἰσὶ νόμοι, ὃ τε «ἐν τοῖς μέλεσιν» ἡμῶν ἀντιστρατευόμενος «τῷ νόμῳ τοῦ νοός» καὶ ὁ «τοῦ νοός», λεκτέον ὅτι ὁ μὲν «τοῦ νοός» (τουτέστιν ὁ «πνευματικὸς») ἀνὴρ ἐστὶ, πρὸς ὃν ἡρμόσθη ἀπὸ θεοῦ γυνή (ἡ ψυχὴ) ἀνδρὶ («τῷ νόμῳ») κατὰ τὸ γεγραμμένον «παρὰ δὲ θεοῦ ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή», ὁ δὲ ἄλλος μοιχὸς ἐστὶ τῆς ὑποτασσομένης αὐτῷ ψυχῆς καὶ δι' αὐτὸν μοιχαλίδος χρηματιζούσης. ὅτι δὲ ὁ νόμος ἀνὴρ τῆς ψυχῆς ἐστὶ, σαφῶς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ὁ Παῦλος παριστᾷ λέγων ὅτι «ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· ἢ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ» καὶ τὰ ἐξῆς. πρόσχες γὰρ ἐν τούτοις ὅτι «ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ (ὁ νόμος ὡς ἀνὴρ γυναικός)· ἢ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ (ἢ ὑπὸ τὸν νόμον ψυχὴ) τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται (ὄντι) νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ (ὁ νόμος) κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου (ὅς ἐστιν ἀνὴρ)». ἀποθνήσκει δὲ ὁ νόμος τῷ ἀναβάντι ἐπὶ τὴν μακαριότητα καὶ μηκέτι ὑπὸ νόμον πολιτευομένῳ, ἀλλ' ὡς ὁ Χριστὸς πράττοντι, ὃς εἰ καὶ γέγονεν «ὑπὸ νόμον» διὰ τοὺς ὑπὸ νόμον, «ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ», οὔτε ἔμεινεν ὑπὸ νόμον οὔτε ἀφῆκεν ὑπὸ νόμον τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐλευθερωθέντας· ἀνήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἅμα ἐαυτῷ ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον θεῖαν πολιτείαν, τὸν περιέχοντα (ὡς πρὸς τοὺς ἀτελεστέρους καὶ ἔτι ἀμαρτάνοντας) θυσίας περὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων. ὁ οὖν ἀναμάρτητος καὶ μηκέτι δεόμενος τῶν νομικῶν θυσιῶν υπερβέβηκε τελειωθείς τάχα καὶ τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ γέγονεν ἐν τῷ ὑπὲρ αὐτὸν λόγῳ, ὅστις τοῖς μὲν ἐν σαρκὶ ζῶσι «σὰρξ» ἐγεγόνει, τοῖς δὲ

μηδαμῶς ἔτι «κατὰ σάρκα» στρατευομένοις, ὡς ἦν «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν», θεὸς λόγος ὢν, θεωρεῖται καὶ ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα. τρία τοῖνυν κατὰ τὸν τόπον νοητέον, γυναῖκα ὑπανδρον ὑπὸ ἄνδρα τὸν νόμον, καὶ γυναῖκα μοιχαλίδα «ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς» νόμου «γυνομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ», τῷ νόμῳ τῆς σαρκός, τὴν ψυχὴν, καὶ γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ τοῦ τεθνηκότος ἀνδρὸς γαμουμένην, τῷ ζῶντι καὶ μὴ ἀποθνήσκοντι λόγῳ, ὃς «ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος» γὰρ «αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει». Καὶ ταῦτα διὰ τὸ «ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρὸς» καὶ διὰ τὸ «ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίζει ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ» καὶ διὰ τὸ «ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ». αὐτὸ δὲ τὸ «ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίζει» παρειλήφαμεν βουλόμενοι σαφῶς παραστήσαι, διὰ τί τοῖς πειράζουσι Φαρισαίοις καὶ Σαδδουκαίοις καὶ ἐπιζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐπιδειξαὶ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν οὐ μόνον τὸ γενεὰ πονηρὰ, ἀλλὰ καὶ μοιχαλὶς. γενικῶς μὲν οὖν ὁ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος ὁ ἀντιστρατευόμενος «τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς» ὡς μοιχὸς ἀνὴρ μοιχὸς ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἤδη δὲ καὶ πᾶσα δύναμις ἀντικειμένη, ἐπικρατοῦσα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ἀναμιγνυμένη αὐτῇ, μοιχὸς ἐστὶν αὐτῆς, νυμφίον ἐχούσης ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτῇ δοθέντα τὸν λόγον. μετὰ ταῦτα γέγραπται ὅτι καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθεν· πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ὁ νυμφίος λόγος καταλιπεῖν τὴν μοιχαλίδα γενεὰν καὶ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῆς; εἴποιοι δ' ἂν ὅτι τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν ὡς μοιχαλίδα καταλιπὼν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἀπελήλυθεν ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἔλαβε «γυναῖκα πορνείας» τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ἐπεὶ ἐκεῖνοι μὲν ὄντες «πόλις πιστὴ Σιών» γεγόνασι πόρνοι, οὗτοι δὲ ὡς ἡ Ῥαββὴ πόρνη τοὺς τοῦ Ἰησοῦ κατασκόπους ὑποδεξαμένη διεσώθη πανοικί, μετὰ τοῦτο μηκέτι πορνεύουσα, ἀλλὰ ἐλθοῦσα παρὰ τοὺς τοῦ Ἰησοῦ πόδας καὶ βρέχουσα αὐτοὺς τοῖς τῆς μετανοίας δάκρυσιν καὶ ἀλείφουσα τῇ τῆς ἀγίας πολιτείας τῶν μύρων εὐωδίᾳ, δι' ἣν Σίμωνι τῷ λεπρῷ (τῷ προτέρῳ λαῷ) ὀνειδίζων ἔλεγεν ὅσα γέγραπται. ^[55]

12 5 (1n) Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν (16, 5[—12]). Ἐπεὶ μὴ χρήσιμοι ἦσαν οἱ ἄρτοι οἱ πρὸ τοῦ πέραν τοῖς ἐλθοῦσι μαθηταῖς εἰς τὸ πέραν (ἄλλων γὰρ ἔχρηζον πρὸ τοῦ πέραν καὶ ἄλλων ἐδέοντο εἰς τὸ πέραν), διὰ τοῦτο ἀμελήσαντες τοῦ ἐπάγεσθαι ἀπιόντες εἰς τὸ πέραν ἄρτου, ἐπελάθοντο αὐτοὺς σὺν ἑαυτοῖς λαβεῖν. εἰς τὸ πέραν δὲ γεγόνασι μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ οἱ διαβάντες ἀπὸ τῶν σωματικῶν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητά. καὶ τάχα ἵνα ἀποστρέφηται τοὺς (διὰ τοῦ ἐφθακέναι εἰς τὸ πέραν) ἀρξαμένους πνεύματι τοῦ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὰ σάρκινα, εἶπε τοῖς εἰς τὸ πέραν ὁ Ἰησοῦς ὁρᾶτε καὶ προσέχετε. ἦν γάρ τι φύραμα διδασκαλίας καὶ ζύμης ἀληθῶς παλαιᾶς, τῆς κατὰ τὸ ψιλὸν γράμμα καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπηλλαγμένης τῶν ἀπὸ κακίας, ὅπερ παρεῖχον Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι ἅφ' ἧς οὐ βούλεται Ἰησοῦς ἐσθίειν ἔτι τοὺς ἰδίους μαθητὰς ποιήσας αὐτοῖς «νέον» καὶ πνευματικὸν «φύραμα», ἑαυτὸν παρασχὼν (τοῖς ἀποστάσι τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων καὶ προσεληλυθόσιν αὐτῷ) ἄρτον ζῶντα ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα καὶ ζῶν διδόντα «τῷ κόσμῳ». ἐπεὶ δὲ ὁδὸς ἐστὶ τῷ μηκέτι χρησομένῳ ζύμη καὶ φυράματι καὶ διδασκαλίᾳ Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων πρότερον μὲν τὸ θεωρεῖν δεύτερον δὲ τὸ προσέχειν, ἵνα μήποτε ἐκ τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ἐξ ἀπροσεξίας μεταλάβῃ τις τῆς ἀπηγορευμένης ζύμης ἐκείνων, διὰ τοῦτο πρῶτον τὸ ὁρᾶτε λέγει τοῖς μαθηταῖς καὶ δεύτερον τὸ προσέχετε. διορατικῶν οὖν ἐστὶ καὶ προσεκτικῶν χωρίζειν τὴν ζύμην τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων καὶ πᾶσαν οὐκ ἀζύμων «εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας» τροφὴν ἀπὸ τοῦ ζῶντος ἄρτου καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότος, ἵνα τὰ μὲν τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων μὴ προσήται τὸν δὲ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν ἄρτον ἐσθίων τις ῥωσθῇ τὴν ψυχὴν. Καὶ τὸ ῥητὸν δὲ εὐκαίρως ἂν προσφέροιμεν τοῖς μετὰ τοῦ Χριστιανίζειν αἰρουμένοις τὸ σωματικῶς Ἰουδαΐζειν· οὗτοι γὰρ οὐχ ὁρῶσιν οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, ἀλλὰ παρὰ τὸ

βούλημα τοῦ ἀπαγορεύσαντος αὐτὴν Ἰησοῦ τὸν Φαρισαίων ἄρτον ἐσθίουσι. καὶ πάντες δ' (οἷμαι) ὅσοι οὐ βούλονται φρονεῖν ὅτι «ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν» καὶ «σκιὰν» ἔχει «τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» καὶ «σκιά ἐστὶ τῶν μελλόντων», οὐδὲ ζητοῦσι τίνος μέλλοντος ἀγαθοῦ ἐστὶ σκιά ἕκαστος τῶν νόμων, οὐχ ὁρῶσιν οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων ν , οἱ δὲ καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀθετοῦντες ἀνάστασιν οὐ φυλάττονται ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Σαδδουκαίων ν , καὶ πολλοὶ γε ἐν τοῖς ἐτεροδόξοις διὰ τὴν περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀπιστίαν εἰσὶν οἱ ἐμφυρόμενοι τῇ τῶν Σαδδουκαίων ζύμῃ. ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς οὐ γεγωνὸς λέγοντες οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν· ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν ν . καὶ οἰονεῖ τοιαῦτα ἦν ἃ ἔλεγον· εἰ μὲν εἶχομεν ἄρτους ς , οὐκ ἂν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων εἰλήφειμεν· ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἄρτων κινδυνεύομεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ζύμης λαβεῖν, οὐ βούλεται δ' ἡμᾶς ὁ σωτὴρ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν, διὰ τοῦτο ἡμῖν εἶπε τὸ ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ν . καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο· ὁ δὲ βλέπων Ἰησοῦς τὰ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν καὶ ἀκούων τῶν ἐν αὐταῖς λόγων, ὡς τῶν καρδιῶν ἐπίσκοπος ἀληθής, ἐπιπλήσσει αὐτοῖς ὡς οὐ νοοῦσιν οὐδὲ μεμνημένοις ἄρτων, ὧν παρ' αὐτοῦ εἰλήφασιν, δι' οὓς καὶ ἐν ἀπορίᾳ δοκοῦντες εἶναι ἄρτων οὐκ ἔχρηζον τῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ζύμης ς . ^[45]

12 6 Εἶτα σαφηνίζων καὶ γυμνότερον παριστὰς (τοῖς περιελκομένοις διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἄρτου καὶ ζύμης) ὅτι μὴ περὶ αἰσθητοῦ ἔλεγεν αὐτοῖς ἄρτου, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ζύμης, ἐπιφέρει τὸ πῶς οὐ νοεῖτ ε , ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖ ν ; προσέχετε δὲ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ν . καίτοι μὴδὲ γυμνώσαντος αὐτοῦ τὴν ἐρμηνείαν ἀλλ' ἔτι ἐπιμένοντος τῇ τροπολογίᾳ, συνῆκαν οἱ μαθηταί ὅτι ὁ λόγος τῷ σωτῇρι ἦν περὶ διδασκαλίας, τροπικῶς ζύμης εἰρημένης, ἣν ἐδίδασκον Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι. ὅσον μὲν οὖν ἔχομεν σὺν ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν ποιοῦντα τὴν φάσκουσιν ἐπαγγελίαν· «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», οὐ δυνάμεθα «νηστεύειν» οὐδὲ ἀπορεῖν τροφῆς, ὡς διὰ τὴν ἀπορίαν αὐτῆς ζητεῖν κἂν παρὰ Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων τῆς ἀπηγορευμένης ζύμης λαμβάνειν καὶ ἐσθίειν. γένοιτο δ' ἂν ποτε καιρὸς, συνόντος αὐτοῦ, τοῦ ἡμᾶς ἀτροφεῖν, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται ἐν τῷ «ἥδη ἡμέρας τρεῖς παραμένουσίν μοι καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσιν». ἀλλὰ κἂν τοῦτο συμβῇ, μὴ βουλόμενος ἡμᾶς «νήστεις ἀπολῦσαι, μήποτε ἐκλυθῶμεν ἐν τῇ ὁδῷ», εὐχαριστεῖ ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἄρτοισι καὶ ποιεῖ ἡμῖν περισσεῦσαι ἀπὸ τῶν ἐπτὰ (ὡς ἀποδεδώκαμεν) ἄρτων τὰς ἐπτὰ σπυρίδα ς . ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τηρητέον (διὰ τοὺς οἰομένους μὴ πάνυ τι τὴν θεότητα παρίστασθαι τοῦ σωτῆρος ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου), ὅτι [τὸ] διαλογιζομένων ἐν ἑαυτοῖς τῶν μαθητῶν καὶ λεγόντων ἄρτους μὴ ἔχειν <τὸ> γινῶναι τοὺς διαλογισμοὺς τὸν Ἰησοῦν καὶ εἰπεῖν· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ς , ὀλιγόπιστοι ι , ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε ε , οὐκ ἀνθρώπινον ἦν· «μονώτατος» γὰρ γινώσκει τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων (ὡς ὁ Σολομὼν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν φησιν) ὁ κύριος. ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος· προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης ς , συνῆκαν οἱ μαθηταί ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῶν ἄρτων ν , ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ν , ἐπιστήσεις εἰ, ὅπου ποτ' ἂν ζύμη ὀνομασθῇ, εἰς διδασχὴν τροπολογεῖται, εἴτε ἐν νόμῳ εἴτε καὶ ἐν ταῖς μετὰ τὸν νόμον γραφαῖς. οὕτω δὲ μήποτε ζύμη οὐ προσφέρεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον· οὐ γὰρ δεῖ τὰς εὐχὰς τρόπον ἔχειν διδασκαλίας, ἀλλ' εἶναι αὐτὸ μόνον αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ζητῆσαι δ' ἂν τις διὰ τὰ ἀποδεδομένα περὶ τῶν μαθητῶν ἐλθόντων εἰς τὸ πέρα ν , εἰ δύναται τις ἐλθὼν εἰς τὸ πέραν ὀνειδίζεσθαι ὡς ὀλιγόπιστος καὶ ὡς οὐδέπω νοῶν οὐδὲ μνημονεύων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γεγεννημένων. οὐ χαλεπὸν δ' (οἷμαι) πρὸς τοῦτο εἰπεῖν ὅτι, ὡς πρὸς «τὸ τέλειον», ὅπερ «ὅταν ἔλθῃ, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται», πᾶσα ἡ ἐνταῦθα πίστις ἡμῶν ὀλιγοπιστία ἐστί, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνο οὐδέπω νοοῦμεν οἱ «ἐκ μέρους» γινώσκοντες οὐδὲ μνημονεύομεν· οὐ γὰρ διαρκῇ

καὶ συμπαρεκτεινομένην μνήμην ἀναλαβεῖν δυνάμεθα τῷ πλήθει τῆς φύσεως τῶν θεωρημάτων. Ἔτι δὲ ἔστι καὶ ἐντεῦθεν μαθεῖν ὅτι καὶ ἐπὶ μόνοις διαλογισμοῖς οὓς ἐν ἑαυτοῖς διαλογιζόμεθα, ἔσθ' ὅτε ἐγκαλούμεθα καὶ ὡς ὀλιγόπιστοι ὀνειδιζόμεθα. ^[40]

12 7 ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι, ὥσπερ μοιχεύει τις «ἐν τῇ καρδίᾳ» μόνη οὐ πάντως φθάνων καὶ ἐπὶ τὴν πρᾶξιν, οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀπηγορευμένων ἐν μόνη τῇ καρδίᾳ τις πράττει. ὡς οὖν ὁ μοιχεύσας «ἐν τῇ καρδίᾳ» ἀνάλογον τῇ τοιαύτῃ μοιχείᾳ κολασθήσεται, οὕτως καὶ ὁ τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσας ἐν τῇ καρδίᾳ, φέρ' εἰπεῖν κλέψας ἐν μόνη καρδίᾳ ἢ ψευδομαρτυρήσας ἐν μόνη καρδίᾳ, οὐχ ὡς ὁ καὶ ἔργῳ μὲν κλέψας ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ψευδομαρτυρίας ἐπιτελέσας, ὡς δὲ μόνον ἐν τῇ καρδίᾳ τὰ τοιαῦτα ποιήσας κολασθήσεται, καὶ τοῦτο, εἰ παρ' αὐτὸν μὴ ἦλθε καὶ ἐπὶ τὴν μοχθηρὰν πρᾶξιν· εἰ γὰρ πρὸς τῷ βεβουλησθαι ἐνεχείρησε μὲν οὐ τέτευχε δέ, κολασθήσεται οὐχ ὡς τῇ καρδίᾳ μόνη, ἀλλὰ καὶ τῇ πράξει ἡμαρτηκώς. ζητήσαι δ' ἂν τις πρὸς τὰ τοιαῦτα, εἰ μοιχεύει μὲν τις «ἐν τῇ καρδίᾳ» μόνη καὶ μὴ τὸ ἔργον τῆς μοιχείας ποιήσῃ, οὐ σωφρονεῖ δὲ ἐν μόνη τῇ καρδίᾳ· τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ποιήσεις ἐπαινετῶν. ἔχει δὲ τι πιθανῶς ἡμᾶς παραλογίσασθαι δυνάμενον ὁ τόπος, ὅπερ τοῦτον (οἶμαι) καθαρτέον τὸν τρόπον· μοιχεία μὲν γενομένη «ἐν τῇ καρδίᾳ» ἔλαττόν ἐστιν ἀμάρτημα ἢ εἰ προσθεῖη τις καὶ τὴν πρᾶξιν· ἀμήχανον δὲ σωφροσύνην εἶναι ἐν καρδίᾳ ἐμποδίζουσιν τῇ σωφρονικῇ πράξει, εἰ μὴ ἄρα τις καὶ ἐπὶ τούτου τὴν ἐν ἐρημίᾳ βιασθεῖσαν παραλάβοι (κατὰ τὸν νόμον) εἰς παράδειγμα παρθένον. ἔστω γὰρ τὴν καρδίαν τινὸς εἶναι καθαρωτάτην, τὴν δὲ βίαν πεποιηκέναι, <τὴν> ἐν τῷ ἀκολάστῳ, τὴν φθορὰν τοῦ σώματος τῆς σώφρονος—αὕτη δὲ δοκεῖ μοι σώφρων μὲν πάντως εἶναι ἐν τῷ κρυπτῷ, τῷ δὲ σώματι οὐκέτι εἶναι καθαρὰ ὅποια πρὸ τῆς βίας ἦν· ἀλλ' οὐχί, ἐπεὶ οὐ καθαρὰ, ἤδη καὶ ἀκολαστος. Ταῦτα καὶ διὰ τὸ ἐλογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν ᾧ ἐπιφέρεται τὸ γνοῦς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ὀλιγόπιστο ι, τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὰ ἐξῆς· ἔδει γὰρ τὸν περὶ τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ ψόγον ἐξετασθῆναι καὶ παρανακειμένως αὐτῷ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ ἔπαινον. θαυμάζω δὲ εἰ οἱ μαθηταὶ ᾤοντο, πρὶν σαφηνισθῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τὸν λόγον, ὅτι ἀπαγορεύει αὐτοῖς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος αἰσθητὴν *** ζύμην Φαρισαίων ἢ Σαδδουκαίων φυλάξασθαι ὡς οὐ καθαρὰν καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορευομένην, ἵνα μὴδ' ὅτε ἄρτους οὐκ εἰλήφεισαν, τῇ ἐκείνων ζύμῃ χρήσωνται. ^[5]

12 8 [4n] τὸ δ' ὅμοιον καὶ ἐπ' ἄλλων μὲν ζητήσαιμεν, ἀρκεῖ δὲ παραδείγματος χάριν τὸ περὶ τῆς Σαμαρείτιδος ἐν τῷ «πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». καὶ γὰρ ἐκεῖ (ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει) ἡ Σαμαρεῖτις δόξει οἶεσθαι περὶ ὕδατος αἰσθητοῦ ἐπαγγέλλεσθαι τὸν σωτῆρα λέγοντα· «ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». κάκεῖνα οὖν τροπολογητέον καὶ συνεξεταστέον ὕδωρ πηγῆς «τοῦ Ἰακώβ», ἀφ' ἧς ἦντλει ἡ Σαμαρεῖτις, ὕδατι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐνταῦθα τὸ ὅμοιον ποιητέον· τάχα γὰρ οὐδὲ ἄρτοι ἦσαν πεφθέντες, ἀλλὰ τις ζύμη αὐτὸ μόνον ὡμὴ ἢ διδαχὴ τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ν. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου ἡρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ (16, 13[—19]).

12 9 (1n) Πυνθάνεται τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς, τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ι, ἵν' ἡμεῖς μάθωμεν ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τῶν ἀποστόλων τὰς διαφορὰς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν Ἰουδαίοις γενομένας ὑπολήψεις τότε. τάχα δὲ καὶ ἵνα οἱ μιμηταὶ τοῦ Ἰησοῦ διδάσκωνται ἀεὶ περιεργάζεσθαι περὶ τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ αὐτῶν· ὅπερ πράττουσι <ν ἡμῖν> συμβαλεῖται πρὸς τό, εἴ τι μὲν φαῦλον λέγεται, τούτου τὰς ἀφορμὰς παντὶ τρόπῳ περιαιρεῖν, εἴ τι δὲ ἀστεῖον, τούτου τὰς προφάσεις συναύξειν. πλὴν ὅρα διὰ τὰ διάφορα ἐν Ἰουδαίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ κινήματα, τίνα τρόπον ἀπὸ τινων οὐχ ὑγιῶν δογμάτων ἔλεγόν τινες μὲν ὅτι Ἰωάννης ἦν ὁ βαπτιστής (ὁμοίως Ἡρώδῃ τῷ τετράρχῃ τῷ εἰπόντι τοῖς παισὶν αὐτοῦ·

«οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ βαπτιστής· αὐτὸς ἡγήθη ἐκ νεκρῶν καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ»), ἄλλοι δὲ ὅτι Ἡλίας ἐστὶν ὁ νῦν καλούμενος Ἰησοῦς, ἦτοι γένεσιν ὑπομείνας δευτέραν, ἢ ἕκτοτε ἐν σαρκὶ ζῶν καὶ κατὰ τὸν παρόντα ἐπιφανεῖς χρόνον. καὶ οἱ φάσκοντες δὲ ὅτι Ἰερεμίας εἶναι ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐχὶ τύπος τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰερεμίας, τάχα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Ἰερεμίου περὶ Χριστοῦ ἐκινήθησαν, οὐ πληρωθέντων μὲν ἐν τῷ προφῆτῃ τότε ἀρξαμένων δὲ πληροῦσθαι ἐν τῷ Ἰησοῦ, ὃν ἔθετο ὁ θεὸς εἰς «ἔθνη καὶ βασιλείας, ἐκριζοῦν καὶ κατασκάπτειν καὶ ἀπολλύειν καὶ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν», προφῆτην αὐτὸν εἰς ἔθνη γενέσθαι ποιήσας οἷς ἐκήρυξε τὸν λόγον. ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ὅτι εἷς τις ἦν τῶν προφητῶν, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ ὑπελάμβανον διὰ τὰ ἐν τοῖς προφήταις ὡς πρὸς αὐτοὺς μὲν ῥηθέντα οὐ πεπληρωμένα δὲ ἐπ' αὐτοῖς. ^[45]

12 9 (50) Ἀλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, ὡς ἄξιοι τοῦ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν καλύμματος, ἐψευδοδόξουν περὶ τοῦ Ἰησοῦ· Πέτρος δέ, ὡς οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος μαθητῆς ἀλλὰ καὶ χωρήσας ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός, *** ὡμολόγησεν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τυγχάνειν. ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεγόμενον τῷ σωτήρι, τὸ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, μὴ γινωσκόμενον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὅτι Χριστὸς εἶναι, μέγα· μεῖζον δὲ ὅτι ἡπίστατο αὐτὸν οὐ μόνον Χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηκότος «ζῶ ἐγώ», *** καὶ *** «ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος». καὶ ζωὴ δὲ ὡς ἀπὸ πηγῆς ζωῆς τοῦ πατρὸς ὁ εἰπὼν· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή». καὶ πρόσχες ἐπιμελῶς εἰ μή, ὥσπερ οὐ ταῦτόν ἐστι πηγὴ ποταμοῦ καὶ ποταμός, οὕτως πηγὴ ζωῆς καὶ ζωή. καὶ ταῦτα δὲ προσεθήκαμεν διὰ τὸ προσκεῖσθαι τῷ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ τοῦ ζῶντος· ἐξαίρετον γάρ τι ἐχρῆν παραστήσαι ἐν τῷ λεγομένῳ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὄλων, ὡς ζῶντος παρά τε τὴν αὐτοζωὴν καὶ τὰ μετέχοντα αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ εἵπομεν μὴ ἀπὸ τινων ὑγιῶν δογμάτων εἰρηκέναι τοὺς ἀποφνημαμένους εἶναι τὸν Ἰησοῦν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ἢ τινὰ τῶν ἐπιφερομένων, κατασκευάσωμεν καὶ τοῦτο λέγοντες ὅτι, εἰ παρατετεύχισαν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἀπεληλυθότι τῷ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ βαπτίζοντι τῷ Ἰωάννῃ τὸν Ἰησοῦν, ἢ ἀκηκόεισαν παρά τινος, οὐκ ἂν ἔλεγον Ἰησοῦν εἶναι τὸν Ἰωάννην. ἀλλὰ καὶ εἰ νενοήκεισαν τὸ δόγμα ἅφ' οὗ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· «εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι», καὶ ὡς ἔχοντες «ῥῆματα» ἀκηκόεισαν τοῦ λελεγμένου, οὐκ ἂν εἶπόν τινας αὐτὸν εἶναι Ἡλίαν. ^[105]

12 9 (100) καὶ οἱ εἰπόντες αὐτὸν εἶναι Ἰερεμίαν, εἰ ἐώρων ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν προφητῶν συμβολικά τινα αὐτοῦ ἀνείληφασιν, οὐκ ἂν ἔλεγον αὐτὸν εἶναι Ἰερεμίαν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ἄλλοι ἓνα τινὰ τῶν προφητῶν. Τάχα δὲ ὅπερ ἀποκριθεὶς Σίμων Πέτρος εἶπεν ἐν τῷ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐὰν ὡς ὁ Πέτρος λέγωμεν, οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἀποκαλύψαντος ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός, καὶ αὐτοὶ γινόμεθα ὅπερ καὶ ὁ Πέτρος, ὁμοίως αὐτῷ μακαριζόμενοι διὰ τὸ τὰ αἴτια τοῦ μακαρισμοῦ ἐκείνῳ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐφθακέναι, τῷ σάρκα καὶ αἶμα μὴ ἀποκεκαλυφέναι ἡμῖν περὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλὰ τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἅπ' αὐτῶν τῶν οὐρανῶν, ἵνα «ἐν οὐρανοῖς» πολιτευσώμεθα, ἀποκαλύψαντα ἡμῖν ἀποκάλυψιν ἀνάγουσαν εἰς τοὺς οὐρανούς· τοὺς περιαιροῦντας μὲν πᾶν «κάλυμμα» ἀπὸ τῆς καρδίας, ἀναλαβόντας δὲ τὸ πνεῦμα τῆς «σοφίας» τοῦ θεοῦ καὶ τῆς «ἀποκαλύψεως». ^[20]

12 10 εἰ δὲ φήσαντες καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ Πέτρος· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος (οὐχ ὡς σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἀποκαλύψαντων, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός), γινόμεθα Πέτρος, καὶ ἡμῖν ἂν λέγοιτο ἀπὸ τοῦ «θεοῦ» λόγου τὸ σὺ εἶ Πέτρος καὶ τὰ ἐξῆς· πέτρα γὰρ πᾶς ὁ Χριστοῦ μιμητῆς, ἅφ' οὗ ἔπινον οἱ «ἐπινον» ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας». καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία. ἐν ἐκάστῳ γὰρ τῶν τελείων, ἐχόντων τὸ

ἄθροισμα τῶν συμπληρούντων τὴν μακαριότητα λόγων καὶ ἔργων καὶ νοημάτων <πάντων> , ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐκκλησία. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν ἕνα ἐκεῖνον Πέτρον νομίζεις ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν μόνον, τί ἂν φήσais περὶ Ἰωάννου τοῦ «τῆς βροντῆς» υἱοῦ ἢ ἐκάστου τῶν ἀποστόλων; ἀληθῶς γε ἄρα τολμήσωμεν λέγειν ὅτι Πέτρου μὲν ἰδίως πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν ¹ , τῶν δὲ λοιπῶν ἀποστόλων καὶ τῶν τελείων *** κατισχύουσιν ν; οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐφ' ἐκάστου αὐτῶν τὸ προειρημένον τὸ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς γίνεται καὶ τὸ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν ν; ἄρα δὲ τῷ Πέτρῳ μόνῳ δίδονται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ αἱ κλεῖδες τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας , καὶ οὐδεὶς ἕτερος τῶν μακαρίων αὐτὰς λήψεται; εἰ δὲ κοινόν ἐστι καὶ πρὸς ἐτέρους τὸ δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ν , πῶς οὐχὶ καὶ πάντα τὰ τε προειρημένα καὶ τὰ ἐπιφερόμενα ὡς πρὸς Πέτρον λελεγμένα *** ; καὶ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ὡς πρὸς Πέτρον εἰρησθαι δοκεῖ τὸ ὅσα ἂν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐξῆς· ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην δούς πνεῦμα ἅγιον ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς διὰ τοῦ ἐμφυσήματός φησι· «λάβετε πνεῦμα ἅγιον» καὶ τὰ ἐξῆς. ^[35]

12 11 πολλοὶ τοίνυν φήσουσι πρὸς τὸν σωτῆρα· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος , ἀλλ' οὐ πάντες οἱ τοῦτο φάσκοντες ἐροῦσιν αὐτῷ οὐδαμῶς μὲν ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων τοῦτο μεμαθηκότες, αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ἀφελόντος τὸ ἐπικείμενον τῇ καρδίᾳ αὐτῶν «κάλυμμα», ἵνα μετὰ τοῦτο «ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ κυρίου κατοπτριζόμενοι» «ἐν πνεύματι θεοῦ» λαλῶσι, λέγοντες περὶ αὐτοῦ τὸ «Κύριος Ἰησοῦς» καὶ πρὸς αὐτὸν τὸ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος . ^[45]

12 11 (50) Καὶ εἴ τις λέγει τοῦτο πρὸς αὐτόν, οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων αὐτῷ ἀλλὰ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρός, τεύξεται τῶν εἰρημένων, ὡς μὲν τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελίου λέγει πρὸς ἐκεῖνον τὸν Πέτρον, ὡς δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει πρὸς πάντα τὸν γενόμενον, ὁποῖος ὁ Πέτρος ἐκεῖνος. παρώννυμοι γὰρ πέτρας πάντες οἱ μιμηταὶ Χριστοῦ, τῆς «πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας» τοῖς σωζομένοις, ἵνα ἐξ αὐτῆς πίνωσι τὸ «πνευματικὸν πόμα». οὗτοι δὲ παρώννυμοί εἰσι τῆς πέτρας, ὡς Χριστός· ἀλλὰ καὶ «Χριστοῦ μέλη» ὄντες παρώννυμοι ἐχρημάτισαν Χριστοί, πέτρας δὲ Πέτροι. ἀπὸ δὲ τούτων ἀφορμὴν λαβὼν φήσεις τοὺς δικαίους παρωνύμους εἶναι Χριστοῦ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοὺς σοφοὺς Χριστοῦ τῆς σοφίας· καὶ οὕτως ποιήσεις ἐπὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ὀνομάτων παρώννυμα ἐπὶ τοὺς ἀγίους, καὶ πρὸς πάντας τοὺς τοιούτους ἂν λέγοιτο ἀπὸ τοῦ σωτῆρος τὸ λέγον· σὺ εἶ Πέτρος καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ οὐ κατισχύουσιν αὐτῇ . τίνος δὲ αὐτῇ ; ἄρα γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἣν Χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν ν , ἢ τῆς ἐκκλησίας (ἀμφίβολος γὰρ ἡ φράσις), ἢ ὡς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐκκλησίας; τοῦτο δ' οἶμαι ἀληθὲς τυγχάνειν· οὔτε γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἥς ὁ Χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν ν , οὔτε τῆς ἐκκλησίας πύλαι ἄδου κατισχύουσιν ν , ὡς οὐδὲ «ὁδὸς ὄφειος ἐπὶ πέτρας» (κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις γεγραμμένον) εὐρεθεῖν ἂν. εἰ δέ τις πύλαι ἄδου κατισχύουσιν ν , οὔτε πέτρα ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν ν , οὔτε ἡ ὑπὸ Χριστοῦ οἰκοδομουμένη ἐπὶ τὴν πέτραν ἐκκλησία· ἢ τε γὰρ πέτρα ἄβατός ἐστιν ὅφει καὶ ἰσχυροτέρα τῶν ἀντιπαλαιουσῶν αὐτῇ πυλῶν ἄδο υ , ὡς διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς μὴ κατισχύειν αὐτῆς τὰς πύλας τοῦ ἄδου· ἢ τε ἐκκλησία, ὡς Χριστοῦ οἰκοδομὴ τοῦ οἰκοδομήσαντος ἑαυτοῦ «τὴν οἰκίαν» φρονίμως «ἐπὶ τὴν πέτραν», ἀνεπίδεκτός ἐστι πυλῶν ἄδο υ , κατισχυουσῶν μὲν παντὸς ἀνθρώπου τοῦ ἔξω τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν δὲ δυναμένων πρὸς αὐτήν.

[110]

12 12 Νοήσαντες δὲ ὡς ἐκάστη τῶν ἁμαρτιῶν, δι' ὧν ἔστιν ἐν ἄδου γενέσθαι, πύλη ἐστὶν ἄδο υ , καταληψόμεθα ὅτι ἡ ἔχουσα «σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων» καὶ διὰ τὴν κακίαν μὴδὲ «ἀγία» μὴδὲ «ἄμωμος» τυγχάνουσα ψυχὴ οὔτε πέτρα ἐστίν, ἐφ' ἣν ὁ Χριστὸς οἰκοδομεῖ, οὔτε

ἐκκλησίᾳ οὔτε ἐκκλησίας μέρος, ἦν ἐπὶ τὴν πέτραν ὁ Χριστὸς οἰκοδομεῖ. ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα δυσωπεῖν ἡμᾶς βούληται διὰ τὰ πλήθη τῶν πιστεύειν νομιζομένων ἐκκλησιαστικῶν, λεκτέον αὐτῷ οὐ μόνον τὸ «πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί», ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πρὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ λελεγμένον (ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εἴρηται) οὕτως ἔχον· «ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς θύρας, ὅτι πολλοί, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν (διὰ τῆς στενῆς) καὶ οὐκ ἰσχύσουσι», καὶ τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον δὲ γεγραμμένον τοῦτον τὸν τρόπον ῥητέον· «ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν». προσέχων δὲ τῷ «ὅτι πολλοί, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν καὶ οὐκ ἰσχύσουσι» συνήσεις ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοὺς ἀυχοῦντας μὲν εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀσθενῶς δὲ καὶ παρὰ τὸν λόγον βιοῦντας ἀναφέρεται. οἱ μὲν οὖν μὴ ἰσχύοντες εἰσελθεῖν τῶν ζητούντων εἰσελθεῖν, τῷ πύλας ἄδου κατισχύειν αὐτῶν οὐκ ἂν ἰσχύοιεν· ὧν δὲ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν, οὗτοι ζητοῦντες εἰσελθεῖν ἰσχύουσιν, «πάντα» ἰσχύοντες «ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι» αὐτοὺς «Χριστῷ Ἰησοῦ». καὶ τοῦτο δὲ χρὴ εἰδέναι ὅτι, ὥσπερ αἱ πόλεων πύλαι ὀνόματα ἔχουσιν ἐκάστη οἰκεῖα, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ τοῦ ἄδου πύλαι ὀνομασθεῖεν ἂν κατὰ τὰ εἶδη τῶν ἁμαρτημάτων· ὡς μίαν μὲν ὀνομάζεσθαι πύλην ἄδου πορνείαν, δι' ἧς ὁδεύουσιν οἱ πορνεύοντες, ἑτέραν δὲ ἄρνησιν, δι' ἧς ἀρνησῖθεοι εἰς ἄδου καταβαίνουσιν *** ἤδη δὲ καὶ ἕκαστος τῶν ἑτεροδόξων καὶ γεννησάντων ψευδῶνυμόν τινα γνῶσιν ᾠκοδόμησεν ἄδου πύλην, ἄλλην μὲν Μαρκίων καὶ Βασιλίδης ἄλλην καὶ Οὐαλεντίνος ἄλλην. ^[55]

12 12 (50) καὶ οὕτως ἕκαστος μὲν τῶν πατέρων μοχθηρᾶς γνώμης ἀρχιτέκτων γέγονε πύλης τινὸς ἄδου· οἱ δὲ συνεργοὶ τῇ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῶν τοιούτων διδασκαλίᾳ, ὑπουργοὶ τινες καὶ οἰκονόμοι δουλεύοντες μοχθηρῷ ἀρχιτεκτονικῷ ἀσεβείας λόγῳ. πολλῶν δὲ καὶ δυσαριθμήτων οὐσῶν τῶν ἄδου πυλῶν, οὐδεμία πύλη ἄδου κατισχύσει τῆς πέτρας ἢ ἐκκλησίας, ἦν ἐπ' αὐτῇ Χριστὸς οἰκοδομεῖ, πλὴν ἔχουσί τινα ἰσχὺν αὐταὶ αἱ πύλαι 1, ἀφ' ἧς τινῶν μὲν κρατοῦσι τῶν μὴ ἀντιτείνοντων καὶ ἀνταγωνιζομένων πρὸς αὐτάς, ὑφ' ἑτέρων δὲ νικῶνται τῶν διὰ τὸ μὴ ἀφίστασθαι τοῦ εἰπόντος· «ἐγὼ εἶμι ἡ θύρα» πάσας τὰς ἄδου πύλας καθελόντων ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς. Ἐνταῦθα μὲν οὖν πύλαι ἄδου εἴρηνται, ἐν δὲ τοῖς Ψαλμοῖς ὁ προφῆτης εὐχαριστεῖ λέγων· «ὁ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών». ^[5]

12 13 καὶ ἐκ τούτου δὲ μανθάνομεν ὅτι μήποτε οὐχ οἷόν τέ ἐστὶν πάσας δυνηθῆναι ἐξαγγεῖλαι «τὰς αἰνέσεις» τινὰ τοῦ θεοῦ, μὴ ὑψωθέντα «ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου» καὶ γενόμενον παρὰ «ταῖς πύλαις» «Σιών». πύλαι δὲ «Σιών» ἐναντίαι <ἂν> νοηθεῖεν ταῖς πύλαις «τοῦ θανάτου», ὡς εἶναι πύλην μὲν θανάτου τὴν ἀκολασίαν πύλην δὲ Σιών τὴν σωφροσύνην, καὶ οὕτω θανάτου μὲν τὴν ἀδικίαν Σιών δὲ τὴν δικαιοσύνην (ἥντινα δεικνὺς ὁ προφῆτης φησὶν· «αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ») καὶ πάλιν τὴν μὲν δειλίαν θανάτου πύλην τὴν δὲ ἀνδρείαν Σιών, καὶ ἀφροσύνην μὲν θανάτου τὴν δὲ ἐναντίαν αὐτῇ φρόνησιν τῆς Σιών. πάσαις δὲ ταῖς πύλαις τῆς «ψευδωνύμου γνώσεως» μία ἐναντία ἐστὶ πύλη ἢ τῆς ἀψευδοῦς γνώσεως ***. Ἐπίστησον δὲ εἰ δύνασαι (διὰ τὸ «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα», καὶ τὰ λοιπὰ) λέγειν ἐκάστην ἐξουσίαν καὶ κοσμοκράτορα «τοῦ σκότους τούτου» καὶ πνευματικὸν «τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» πύλην εἶναι ἄδου καὶ πύλην θανάτου. πύλαι οὖν ἄδου λέγοντο καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, πρὸς ἃς «ἡμῖν ἡ πάλῃ» πύλαι δὲ δικαιοσύνης «τὰ λειτουργικὰ πνεύματα». ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν κρειττόνων πολλὰ προλέγονται πύλαι καὶ μετὰ τὰς πολλὰς μία ἐν τῷ «ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ» καὶ «αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ», οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων πολλὰ μὲν πύλαι ἄδου καὶ θανάτου, ἐκάστη ἐξουσία <, πρὸς ἃς ἡμῖν ἡ πάλῃ>, ὑπὲρ πάσας δὲ ταύτας αὐτὸς ὁ πονηρὸς <πύλη ἐστὶ θανάτου καὶ ἄδου>. ^[45]

12 13 (50) καὶ προσέχωμέν γε ἐφ' ἐκάστης ἁμαρτίας ὡς εἰς πύλην ἄδου τινὰ καταβαίνοντες, εἰ ἁμαρτάνομεν· ἀλλὰ ὑψούμενοι «ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου» ἐξαγγείλωμεν «πάσας τὰς αἰνέσεις» τοῦ κυρίου «ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών». οἷον ἐν μιᾷ πύλῃ τῆς θυγατρὸς Σιών, τῇ καλουμένῃ σωφροσύνῃ, ἐξαγγελοῦμεν ἀπὸ σωφροσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν ἄλλῃ, τῇ <καλουμένῃ> δικαιοσύνῃ, ἀπὸ δικαιοσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ. καὶ ἀπαξαπλῶς ἐν πᾶσιν οἷς γινόμεθα ἐπαινετοῖς, ἐν τούτοις γινόμεθα ἔν τινι πύλῃ τῆς θυγατρὸς Σιών, κατ' ἐκείνην ἐξαγγέλλοντες αἴνεσιν τινὰ τοῦ θεοῦ. ἐξεταστέον δὲ πῶς ἔν τινι τῶν δώδεκα λέλεκται· «ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο». μήποτε οὖν ὁ «ἐν πύλαις» ἐλέγχων ἐστὶν ἀπὸ πυλῶν θυγατρὸς Σιών τοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις τῆς πύλης ταύτης γενομένους ἁμαρτήμασι καὶ πυλῶν ἄδου ἢ θανάτου. εἰ δὲ μὴ οὕτως ἀκούοις τοῦ «ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα», ἥτοι παρελκόντως ἔσται εἰρημένον τὸ «ἐν πύλαις», ἢ ζητεῖ πῶς ἂν ἄξιον προφητικοῦ πνεύματος εἴῃ τὸ λελεγμένον. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν πῶς λέλεκται τῷ Πέτρῳ καὶ παντὶ *** Πέτρῳ τὸ δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ν . [5]

12 14 καὶ πρῶτόν γε νομίζω ἀκολούθως λελέχθαι τῷ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς τὸ δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ν . ἄξιος γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου λαβεῖν ἐστὶ τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ὁ φραζάμενος [πρὸς] τὰς τοῦ ἄδου πύλας, ἵνα μὴ κατισχύσωσιν αὐτοῦ· οἷονεὶ ἄθλα λαμβάνων τοῦ μηδὲν δεδυνῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὰς τοῦ ἄδου πύλας τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας , ἵν' ἐαυτῷ ἀνοίγῃ τὰς κεκλεισμένας πύλας τοῖς νικωμένοις ὑπὸ τῶν τοῦ ἄδου πυλῶν. καὶ εἰσέρχεται, ὡς μὲν σώφρων, διὰ τινος ἀνοιγομένης σωφροσύνης πύλης ὑπὸ κλειδὸς ἀνοιγούσης σωφροσύνης, καὶ δι' ἐτέρας, ὡς δίκαιος, δικαιοσύνης πύλης ἀνοιγομένης ὑπὸ κλειδὸς δικαιοσύνης· καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. οἶμαι γάρ, ὅτι ὑπὲρ ἐκάστης ἀρετῆς τῆς γνώσεώς τινος σοφίας μυστήρια κατάλληλα τῷ εἶδει τῆς ἀρετῆς ἀνοίγεται τῷ κατ' ἀρετὴν βιώσαντι διδόντος τοῦ σωτῆρος τοῖς μὴ κρατηθεῖσιν ὑπὸ τῶν τοῦ ἄδου πυλῶν τοσαύτας κλεῖδας ὅσαι εἰσὶν αἱ ἀρεταί, ἀνοιγούσας ἰσαριθμούς πύλας, καταλλήλους κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων ἐκάστη ἀρετῇ. τάχα δὲ καὶ ἐκάστη ἀρετὴ οὐρανοῦ ἐστὶ βασιλεία, καὶ πᾶσαι ἅμα βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ὡς κατὰ τοῦτο ἦδη ἐν βασιλείᾳ εἶναι οὐρανῶν τὸν κατὰ τὰς ἀρετὰς βιοῦντα, ὡς κατὰ τοῦτο τὸ «μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» οὐκ ἐπὶ χρόνον ἀναφέρεσθαι, ἀλλὰ ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ τὴν διάθεσιν· ὁ Χριστὸς γάρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ, ἐπιδεδήμηκε καὶ λαλεῖ, καὶ διὰ τοῦτο «ἐντός ἐστι» τῶν αὐτοῦ μαθητῶν «ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ», καὶ οὐχὶ «ῶδε καὶ ῶδε». [45]

12 14 (50) Ὅρα δὲ ὅσην ἔχει ἐξουσίαν ἡ πέτρα, ἐφ' ἣν ὑπὸ Χριστοῦ οἰκοδομεῖται ἡ ἐκκλησία, καὶ πᾶς ὁ λέγων· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος , ὥστε τὰς κρίσεις μένειν βεβαίας τούτου, ὡς κρίνοντος ἐν αὐτῷ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐν αὐτῷ τῷ κρίνῃ μὴ κατισχύσωσιν αὐτοῦ πύλαι ἄδου ν . τοῦ μὲν οὖν ἀδίκως κρίνοντος καὶ μὴ κατὰ λόγον θεοῦ δεσμεύοντος ἐπὶ γῆς μηδὲ κατὰ βούλησιν αὐτοῦ λύοντος ἐπὶ γῆς , πύλαι ἄδου κατισχύουσιν. οὗ δὲ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν, οὗτος δικαίως κρίνει· διὸ ἔχει τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ν , ἀνοίγων τοῖς λελυμένοις ἐπὶ γῆς , ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὥσι λελυμένοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ κλείων τοῖς κρίσει δικαίᾳ αὐτοῦ δεδεμένοις ἐπὶ γῆς , ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὥσι δεδεμένοι καὶ κεκριμένοι. ἐπεὶ δὲ οἱ τὸν τόπον τῆς ἐπισκοπῆς ἐκδικοῦντες χρῶνται τῷ ῥητῷ ὡς Πέτρος, καὶ τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπὸ τοῦ σωτῆρος εἰληφότες διδάσκουσί τε τὰ ὑπ' αὐτῶν δεδεμένα τουτέστι καταδικασμένα καὶ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν <λελυμένα τουτέστιν> ἄφεςιν εἰληφότα καὶ ἐν οὐρανοῖς λελύσθαι, λεκτέον ὅτι ὑγιῶς λέγουσιν, εἰ ἔχουσιν ἔργον δι' ὃ εἴρηται ἐκεῖνῳ τῷ Πέτρῳ· σὺ εἶ Πέτρος , καὶ εἰ τηλικούτοί εἰσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὑπὸ Χριστοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν ν , καὶ ἐπ' αὐτοὺς εὐλόγως τοῦτο ἀναφέροιτ' ἄν. πύλαι δὲ ἄδου οὐκ ὀφείλουσι κατισχύειν τοῦ θέλοντος δεσμεῖν καὶ λύειν. εἰ δὲ

«σειραῖς τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ ἔσφιγκται» *** , μάτην καὶ δεσμεῖ καὶ λύει. καὶ τάχα δύνασαι εἰπεῖν· ἐν τοῖς ἐν τῷ σοφῷ οὐρανοῖς (ταῖς ἀρεταῖς) δέδεται ὁ φαῦλος, καὶ πάλιν δὲ λέλυται ἐν αὐταῖς ὁ σπουδαῖος καὶ ἀμνηστὶαν λαβὼν τῶν πρὸ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ ἡμαρτημένων. ^[95]

12 14 (100) ^[4n] ὥσπερ δὲ τὸν μὴ ἔχοντα σειρὰς ἀμαρτιῶν μηδὲ ἀμαρτίας παραβαλλομένης «σχοινίῳ μακρῷ» ἢ «ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως» οὐδὲ ὁ θεὸς ἂν δῆσαιτο, οὕτως οὐδ' ὅστις ἂν ᾗ Πέτρος. εἰ δέ τις μὴ ὢν Πέτρος καὶ μὴ ἔχων τὰ εἰρημένα ἐνταῦθα, ὥσπερ Πέτρος οἴεται δῆσειν ἐπὶ γῆς ὡς τὰ δεδεμένα δεδέσθαι ἐν οὐρανοῖς, καὶ λύσειν ἐπὶ γῆς ὡς τὰ λελυμένα λελύσθαι ἐν οὐρανοῖς, οὗτος «τετύφωται» μὴ ἐπιστάμενος τὸ βούλημα τῶν γραφῶν, καὶ «τυφωθείς» ἐμπέπτωκεν «εἰς τὸ τοῦ διαβόλου κρίμα». Τότε διεστέλλετο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός (16, 20[—23]).

12 15 (1n) Ἀνωτέρω μὲν γέγραπται ὅτι «τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς λέγων αὐτοῖς· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε» καὶ ὅσα ἐξῆς ἀναγράφονται εἰρηκέναι αὐτοῖς, πέμπων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀποστολήν. ἄρα οὖν τὸ τῶν ἀποστόλων ἤδη ποιοῦντας ἔργον αὐτοὺς ἐβούλετο <καὶ> κηρύσσειν ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός; εἴτε γὰρ ἐβούλετο, ἄξιον ζητῆσαι τί δήποτε νῦν διαστέλλεται τοῖς μαθηταῖς ἵνα μὴ εἴπωσιν ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός; εἴτε μὴ ἐβούλετο, πῶς δύναται σώζεσθαι τὰ τῆς ἀποστολῆς; καὶ ταῦτα δ' ἂν τις ζητήσῃ κατὰ τὸν τόπον· ἄρα ἀποστέλλων τοὺς δώδεκα οὐκ ἀπέστελλεν αὐτοὺς φρονοῦντας ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός; εἰ δὲ τοῦτο ἐφρόνουν οἱ δώδεκα, δηλονότι καὶ ὁ Πέτρος πῶς οὖν μακαρίζεται νῦν; ἐμφαίνει γὰρ ἡ λέξις διὰ τούτων ὅτι νῦν πρῶτον αὐτὸν ὡμολόγησεν ὁ Πέτρος Χριστὸν υἱὸν «τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος». ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος πεποίηκε κατὰ τινὰ τῶν ἀντιγράφων τὸ τότε διεστέλλετο τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ δὲ Μάρκος «ἐπετίμησεν αὐτοῖς» φησὶν «ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ», ὁ δὲ Λουκᾶς «ἐπιτιμήσας» φησὶν «αὐτοῖς παρήγγειλε μηδενὶ λέγειν τοῦτο»—τί δὲ «τοῦτο» ἢ ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπε (πρὸς τὸ «τίνα με λέγετε εἶναι»); «τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ». ἰστέον μέντοι ὅτι τινὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἔχει τὸ ἐπετίμησε ν. ἢ μὲν οὖν ἐπαπόρησις δοκεῖ μοι εἶναι γενναιοτάτη λύσις δὲ αὐτῆς ἀναντίρρητος ζητηθῆτω, ἣν ὁ εὐρίσκων, ἐὰν ᾗ πιστικωτέρα τῶν ὑφ' ἡμῶν λεχθησομένων ὡς ὑπὸ μετρίων, εἰς μέσον φερέτω. ^[45]

12 15 (50) Πρόσχευς οὖν εἰ δύνασαι λέγειν ὅτι τὸ πιστεῦσθαι Ἰησοῦν εἶναι τὸν Χριστὸν ἔλαττον ἐστὶ τοῦ γινώσκεισθαι τὸ πεπιστευμένον· τάχα δὲ καὶ τοῦ γινώσκεισθαι Ἰησοῦν εἶναι τὸν Χριστὸν διαφορὰ ἐστίν, οὐ παντὸς τοῦ γινώσκοντος ὁμοίως αὐτὸν γινώσκοντος. ὅτι μὲν οὖν τὸ πιστεῦσθαι χωρὶς γνώσεως ἔλαττον ἐστὶ τοῦ γινώσκεισθαι, δηλὸν ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην· « *** ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς». ὅτι δὲ καὶ τοῦ γινώσκεισθαι Ἰησοῦν εἶναι τὸν Χριστὸν διαφορὰ ἐστίν, οὐκ ἐπίσης τῶν γινωσκόντων γινωσκόντων αὐτόν, καὶ αὐτὴ μὲν ἡ ἐνάργεια τῷ κἂν ἐπὶ ποσὸν ἐπιστήσαντι παρίστησι τὸ πρᾶγμα· τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι (φέρ' εἰπεῖν) Τιμόθεος γινώσκων Ἰησοῦν εἶναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον πεφώτιστο εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, ὅσον ὁ ἀπόστολος Παῦλος πεφώτιστο; καὶ τοῦτο δ' αὖ τίς οὐκ ἂν παραδέξαιτο ὅτι, κἂν πλείονες ἀληθεύοντες λέγωσι περὶ θεοῦ ὅτι «αὐτός μοι δέδωκε τῶν ὄντων γνῶσιν ἀψευδῆ», οὐχ ὁμοίως τρανοῦντες καὶ καταλαμβάνοντες τὰ γινωσκόμενα οὐδὲ τῷ ἀριθμῷ τοσαῦτα γινώσκοντες τοῦτο ἐροῦσιν; οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ γινώσκειν ἔστι τοὺς γινώσκοντας μὴ ὁμοίως γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ παραστήσαν τὴν γνῶσιν, ὡς κατὰ τοῦτο τὸν ἀποκαλύψαντος τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐγνωκότα (ὡς Πέτρος μεμαρτύρηται ἐγνωκέναι) ἔχειν τὸν ἀνωτάτω μακαρισμόν. εἰ δὲ ὑγιῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ἐπιστήσεις εἰ οἱ δώδεκα πρότερον μὲν ἐπίστευον οὐκ ἐγίνωσκον δέ, ἐξῆς δὲ τῷ πιστεῦειν καὶ ἀρχὰς εἶχον τοῦ γινώσκειν καὶ ὀλιγώτερα περὶ αὐτοῦ ἐγίνωσκον, ὕστερον δὲ προὔκοπτον ἐν τῷ γινώσκειν, ὡς δύνασθαι χωρῆσαι τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς γνῶσιν

ἀποκαλύπτοντος τὸν υἱὸν—ἐν ὁποῖα καταστάσει ὁ Πέτρος ἦν ἡνίκα ἐμακαρίσθη· καὶ γὰρ μακαρίζεται οὐκ ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι· «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς» μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσθήκης τῆς «ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος». ^[105]

12 15 (100) οἱ γοῦν ἀναγράψαντες Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς ἀποκριθέντα τὸν Πέτρον εἰρηκέναι· «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς» καὶ μὴ προσθέντες τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον <«ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», διὰ τοῦτο> οὐκ ἀνέγραψαν τὸν ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ μακαρισμὸν καὶ τὴν μετὰ τὸν μακαρισμὸν εὐλογίαν λέγουσαν τὸ «σὺ εἶ Πέτρος» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἦδη δὲ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεταστέον ὅτι τὰ μὲν ἄλλα περὶ αὐτοῦ κατήγγελλον ὡς μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ, τὸ δὲ Χριστὸν <αὐτὸν> εἶναι οὐδέπω ἐκήρυσσον, ἵνα μὴ δοκοίη ὁ σωτὴρ ἀφαιρεῖν αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τὴν περὶ τοῦ καταγγέλλειν αὐτὸν Χριστόν, ἣν πρότερον ἔδωρήσατο. ^[5]

12 16 καὶ τάχα τις τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ παραστήσεται φάσκων ὡς ἐν εἰσαγωγῇ δεδιδάχθαι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοὺς Ἰουδαίους τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔνδοξα, ἵνα τούτοις ἐν καιρῷ ἐποικοδομηθῇ καὶ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν εἶναι. τάχα δὲ πολλὰ τῶν πρὸς αὐτοὺς λελεγμένων πρὸς πάντας εἰρησθαι τοὺς πιστεύοντας δυνάμει· οὐ γὰρ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις ἐφήρμοζε τὸ «ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι», τάχα δὲ οὐδ' ὅλως τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' ἅπασιν τοῖς πιστεύειν μέλλουσι τὸ «παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον» καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλὰ καὶ τὸ «πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ» καὶ τὰ ἐξῆς οὐκ ἰδίως τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν τοῖς πιστεύουσιν εἴρηται. κατὰ τοῦτο οὖν προϋποτύπως ἐστὶ διδασκαλίας διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους λελεγμένων, ὕστερον κἀκείνοις καὶ παντὶ τῷ διδάσκοντι εἰς χρῆσιν ἐλευσομένης. Ὁ δὲ βουλόμενος καὶ τὸ Χριστὸν αὐτὸν εἶναι κεκηρύχθαι πρότερον ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων ἀποστόλων τὸ «ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὐκ ἀκούετε, κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωματίων» ἐρεῖ ὅτι οἶονεὶ κατηχήσαι ἠθέλησε πρότερον <ἀμαυρότερον> τοὺς <παρὰ> τῶν ἀποστόλων ἀκουσομένους τὸ Χριστοῦ ὄνομα, εἴτ' ἐᾶσαι τοῦτο οἶονεὶ πεφθῆναι ἐν ταῖς διανοαῖς τῶν ἀκουσάντων, ἵνα σιωπῆς γενομένης τοῦ τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ κηρύσσεσθαι, εὐκαιρότερον ἐποικοδομηθῇ τοῖς προκατηχηθεῖσι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐσταυρωμένος καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος. ^[15]

12 17 ὅπερ ἐν ταῖς ἀρχαῖς οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἤδειςαν· γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς νῦν ἐξεταζομένοις ὅτι ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ τάδε καὶ τάδε παθεῖν. εἰ δὲ ταῦτα νῦν οἱ ἀπόστολοι μανθάνουσι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀπαντησόμενα αὐτῷ, τὴν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιβουλὴν καὶ ὡς ἀναιρεθήσεται καὶ ὡς μετὰ ταῦτα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν «ἀναστήσεται», τί χρὴ νομίζειν ἐγνωκέναι πρότερον τοὺς μαθητευομένους παρὰ τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἢ ὅτι, εἰ καὶ κατηγγέλλετο αὐτοῖς Χριστός, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ κατηγγέλλετο οὐ τρανούση τὰ κατ' αὐτόν; καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐβούλετο, διαστελλόμενος τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστός, , τηρῆσαι τὴν τελειοτέραν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐπιτηδειοτέρῳ καιρῷ, ὅτε ἡδύναντο μαρτυρῆσαι τοῖς ἑωρακόσιν αὐτὸν σταυρούμενον τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ οἱ ἑωρακότες αὐτὸν σταυρούμενον καὶ ἀναστάντα μαθηταί. εἰ γὰρ οἱ αὐτῷ συνόντες ἀπόστολοι καὶ πάντα ἑωρακότες «ἃ ἐποίει θαυμάσια» καὶ μαρτυροῦντες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ὅτι «ρήματα ζωῆς αἰωνίου» ἦσαν, ἐσκανδαλίσθησαν περὶ τὴν νύκτα τοῦ προδεδόσθαι αὐτόν, τί οἶε <ἄν> παθεῖν τοὺς πρότερον <μανθάνοντας> μαθόντας, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός; ὦν (οἶμαι) φειδόμενος ταῦτα διεστείλατο. ^[55]

12 18 Ὁ δὲ βουλόμενος τὰ εἰρημένα πρὸς τοὺς δώδεκα εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ἀναφέρεσθαι χρόνους, καὶ μηδέπω κατηγγελέσθαι τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἀκούουσιν αὐτῶν ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός, , φήσει ὅτι ἐβούλετο τηρηθῆναι τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔννοιαν ἐπιπεπλεγμένην τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι τῇ τελειοτέρᾳ καὶ σωτηρίῳ κηρύξει, ὁποῖαν ἐπιστάμενος ὁ Παῦλος ἔλεγε Κορινθίοις τὸ «ἐγὼ δὲ

ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον». διὸ πρότερον μὲν Ἰησοῦν, τάδε τινὰ ποιοῦντα καὶ τοιάδε τινὰ αὐτὸν διδάσκοντα εἶναι ἐκήρυσσον. νῦν δ' ὅτε Πέτρος Χριστὸν αὐτὸν εἶναι ὁμολογεῖ υἱὸν «τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», ὡς μὴ βουλόμενος κηρύσσεσθαι αὐτὸν ἤδη Χριστόν, ἴν' εὐκαιρότερον κηρυχθῇ καὶ ἐσταυρωμένος, διαστέλλεται τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. παρίσταται δέ πως τοῦτ' εἶναι τὸ βούλημα αὐτοῦ κωλύοντος κηρύσσεσθαι αὐτὸν εἶναι Χριστόν ἐκ τοῦ ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπιφερομένων. οἰονεῖ γὰρ τότε κατὰ τὸν καιρὸν ἐγνωκόσι τοῖς μαθηταῖς Ἰησοῦν εἶναι Χριστὸν υἱὸν «τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», ἀποκαλύψαντος αὐτοῖς τοῦ πατρός, κηρύσσει (ἀντὶ τοῦ πιστεύειν αὐτοὺς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν «ἐσταυρωμένον») πιστεύειν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν σταυρωθησόμενον, ἀλλὰ καὶ (ἀντὶ τοῦ πιστεύειν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον «ἐγγηγεμένον ἐκ νεκρῶν») διδάσκει αὐτοὺς πιστεύειν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐγερθησόμενον ἐκ νεκρῶν. ἐπεὶ δὲ «ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισε θριαμβεύσας ἐν παρρησίᾳ ἐν τῷ ξύλῳ», εἴ τις ἐπαισχύνεται τὸν Χριστοῦ σταυρόν, ἐπαισχύνεται τὴν οἰκονομίαν δι' ἣν ἐθριαμβεύθησαν ἐκεῖναι, δέον καὶ «καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» τὸν καὶ πιστεύοντα καὶ ἐγνωκότα ταῦτα· «δι' οὗ» Χριστοῦ σταυρουμένου τοῦ κόσμου τῷ πιστεύοντι ἐδειγματίσθησαν καὶ ἐθριαμβεύθησαν αἱ ἀρχαί, ἐν αἷς (οἶμαι) ἦν καὶ ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου. ^[60]

12 18 (50) διόπερ ἐγγὺς γενόμενος τοῦ παθεῖν εἶπε τὸ «νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται» καὶ «νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω· καὶ ἐὰν ὑψωθῶ (φησὶν) ἐκ τῆς γῆς, πάντας· ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν», οὐκέτι τοσοῦτον ὅσον <πρότερον> δυναμένου τοῦ <ἄρχοντος τοῦ> κωλύοντος ἔρχεσθαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοὺς ἐλκομένους ὑπ' αὐτοῦ. Ἀναγκαῖον μὲν οὖν τῷ κηρύσσεσθαι Ἰησοῦν Χριστὸν «ἐσταυρωμένον» κηρύσσεσθαι αὐτόν· <ἐλλιπὲς δὲ ἐστὶν αὐτὸν μὲν κηρύσσειν, τὸν δὲ σταυρόν αὐτοῦ σιωπᾶν> . ^[5]

12 19 καὶ οὐχ οὕτως ἐλλιπὲς εἶναί μοι φαίνεται τὸ Ἰησοῦν εἰπεῖν τὸν Χριστὸν σιωπώμενον τινὸς τῶν ἄλλων τεραστίων αὐτοῦ, ὡς σιωπώμενου τοῦ εἶναι αὐτὸν ἐσταυρωμένον. διόπερ τηρῶν τὸ τελειοτέρως κηρυχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὰ περὶ αὐτοῦ, διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ηὐτρέπιζεν αὐτοὺς λέγειν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ ἐσταυρωμένος καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς, ἡνίκα ἤρξατο οὐ μόνον λέγειν οὐδὲ ἔως τοῦ διδάσκειν προκόπτειν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ τὰ ἐξῆς· πρόσεχε γὰρ τῇ δεικνύειν λέξει ὅτι, ὥσπερ τὰ αἰσθητὰ δείκνυσθαι λέγεται, οὕτως δείκνυσθαι εἴρηται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ οὐχ οὕτως οἶμαι δεδεῖχθαι τοῖς ἑωρακόσι σωματικῶς πολλὰ πάσχοντα αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ἕκαστον τῶν ὀρωμένων, ὡς τοῖς μαθηταῖς τὴν λογικὴν δεῖξιν περὶ τούτου. <Καὶ> τότε μὲν ἤρξατο δεικνύειν, εἰκὸς δ' ὅτι μετὰ τοῦτο τοῖς χωρητικοῖς γινομένοις τρανότερον ἐδείκνυεν, οὐκέτι ὡς εἰσαγομένους ἀρχόμενος δεικνύναι, ἀλλ' ἤδη καὶ προκόπτων ἐν τῷ δεικνύναι. ^[5]

12 20 καὶ εἶπερ ἐστὶν εὐλογον νοεῖν ὅτι πάντως οὐπερ ὁ Ἰησοῦς ἤρξατο τοῦτο ἐτέλεσε, πάντως ποτὲ ἐτέλεσεν ὃ ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς περὶ τοῦ δεῖν αὐτὸν τὰ γεγραμμένα παθεῖν. ὅτε γὰρ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου περὶ τούτων <τῶν μυστηρίων> τελείαν γνῶσιν καταλαμβάνει τις, τότε λεκτέον ἀπὸ λογικῆς δείξεως ὁρῶντος τοῦ νοῦ τὰ δεικνύμενα, τετελειῶσθαι τὴν δεῖξιν τῷ ταῦτα θεωρεῖν καὶ βουλομένῳ καὶ δυναμένῳ καὶ θεωροῦντι. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο «προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλὴμ» ἀπώλειαν ἀναλογίαν ἔχουσαν πρὸς τὸ «ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν», διὰ τοῦτο ἔδει αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, ἵνα πολλὰ παθὼν ἐν <Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκτανθεὶς ἐν> ἐκείνοις τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν

ἀναστάσεως ποιήσῃ ἐν τοῖς «ἄνω» Ἱεροσολύμοις, <καταλείπων καὶ> καταργῶν καὶ καταλύων τὴν ἐπὶ τῆς γῆς <Ἱερουσαλήμ> μετὰ πάσης τῆς ἐν αὐτῇ λατρείας. ὅσον μὲν γὰρ «Χριστὸς» οὐκ «ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων», οὐδὲ συνηγέρθησαν αὐτῷ οἱ γινόμενοι σύμμορφοι τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, κάτω ἐζητεῖτο ἡ τοῦ θεοῦ πόλις καὶ ὁ ναός, οἱ καθαρισμοὶ καὶ τὰ λοιπὰ· ὅτε δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐκέτι, ἀλλὰ τὰ ἄνω, ἅτινα ἵνα ἐνσθῇ, ἔδει αὐτὸν εἰς τὰ κάτω Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ ἐκεῖ παθεῖν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων τοῦ λαοῦ, ἵνα δοξασθῇ <μὲν> ὑπὸ τῶν χωρούντων τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ οὐρανίων πρεσβυτέρων καὶ θειοτέρων ἀρχιερέων ὑπὸ ἀρχιερεῖ τῷ ἐνὶ τεταγμένων, δοξασθῇ δὲ ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ λαοῦ ἀσχολουμένων περὶ γράμματα, οὐ τὰ γραφόμενα «μέλανι ἀλλὰ» τετρανωμένα «πνεύματι θεοῦ ζώντος», καὶ ἀποκτανθῇ μὲν ἐν τοῖς κάτω Ἱεροσολύμοις, βασιλεύσῃ δὲ ἀναστὰς ἐν «Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζώντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ». ^[60]

12 20 (50) τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, ἵνα ῥυσάμενος «ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ ψεῦδος ἦν καὶ ἡ ἀδικία καὶ ὁ πόλεμος καὶ πάντα τὰ ἐναντία οἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, ἔτι δὲ τοῦ μετασχηματιζομένου εἰς ἅγιον πνεῦμα βεβήλου πνεύματος, περιποιήσῃ τοῖς ῥυσθεῖσι βαπτίσασθαι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα «εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος», ἅπερ τρεῖς ἡμέραι εἰσὶν ἅμα ἐνεστηκυῖαι αἰωνίως τοῖς δι' αὐτὰς <γενομένοις> υἱοῖς τοῦ φωτός. Ἐπεὶ δὲ ἀνάξια τὰ πάθη ἐνόμιζεν εἶναι Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ «τοῦ θεοῦ τοῦ ζώντος», ἤττονα δὲ καὶ τοῦ ἀποκαλύψαντος αὐτῷ πατρὸς τὰ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ (οὐ γὰρ ἀποκεκάλυπτο αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ πείσεσθαι) διὰ τοῦτο προσλαβόμενος αὐτὸν καὶ ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἀξίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι «ὁ υἱὸς τοῦ ζώντος θεοῦ» οὐδὲν ἐπιτιμήσεως λέγει ἢ πράττει ἄξιον, ἥρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ καὶ ὡς δεομένῳ ἰλασμοῦ (οὐ γὰρ ἦδει πῶς ὅτι τοῦτον «προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι») εἶπεν· Ἰλεώς σοι, κύριε. ^[15]

12 21 οὗ τὴν μὲν πρόθεσιν ἀποδεξάμενος τῇ δὲ ἀγνοίᾳ ἐπιτιμῶν, διὰ μὲν τὴν πρόθεσιν οὕσαν δεξιὰν λέγει αὐτῷ· ὕπαγε ὀπίσω μου, οἶονεῖ καταλιπόντι [τὰ] δι' ὧν ἡγνῶει καὶ οὐκ ὀρθῶς ἔλεγεν <τὸ> ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ. διὰ δὲ τὴν ἀγνοίαν, ὡς ἀντικείμενόν τι ἔχοντι τοῖς τοῦ θεοῦ, εἶπε· σατανᾶ, ὅπερ ἐστὶν Ἑβραϊκῶς ANTIKEIMENOS. εἰ δὲ μήτε ἀπὸ ἀγνοίας εἰρήκει μήτε ἐπιτετιμῆκει τῷ υἱῷ «τοῦ ζώντος θεοῦ», λέγων αὐτῷ τὸ Ἰλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, οὐτ' ἂν εἶπεν αὐτῷ τὸ ὕπαγε ὀπίσω μου, ὡς καταλιπόντι τὸ εἶναι αὐτοῦ ὀπίσω καὶ ἔπεσθαι αὐτῷ, οὐτ' ἂν ὡς ἀντικείμενα εἰρηκότι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις ἔλεξεν ἂν τὸ σατανᾶ. νυνὶ δὲ ἴσχυσεν αὐτὸν ὁ σατανᾶς, ἀκολουθήσαντα τῷ Ἰησοῦ καὶ ὀπίσω αὐτοῦ βαίνοντα, ἀποστήσαι τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτῷ καὶ τοῦ ὀπίσω τυγχάνειν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ ποιῆσαι αὐτόν, δι' ὧν εἶπεν ἀπὸ ἀγνοίας, ἄξιον τοῦ ἀκοῦσαι σατανᾶν καὶ σκάνδαλον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ οὐ φρονοῦντα τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ὅτι δὲ ὀπίσω πρότερον ἦν (πρὶν τοῦτο ἁμαρτεῖν) τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὁ Πέτρος, δῆλον ἐκ τοῦ «δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων». ^[45]

12 22 Ἄμα δὲ συγκρινεῖς ὅτι πρὸς μὲν τὸν Πέτρον εἶπεν· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, πρὸς δὲ τὸν διάβολον (εἰπόντα αὐτῷ· «πάντα σοι ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι») «ὕπαγε, σατανᾶ» χωρὶς τῆς ὀπίσω μου προσθήκης. τὸ γὰρ ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἀγαθὸν ἐστὶ· διὸ εἴρηται τὸ «δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων». τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ «ὃς οὐκ αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». καὶ ἀπαξαπλῶς τήρει τὴν ὀπίσω λέξιν ὅτι ἀγαθὸν μὲν ἐστὶ πρᾶγμα, ὅτε «ὀπίσω κυρίου» τοῦ θεοῦ τις πορεύεται καὶ ὀπίσω τοῦ Χριστοῦ γίνεται· ἐναντίον δέ, ὅτε ρίπτει τις τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω ἢ ὅτε παραβαίνει τὴν λέγουσαν ἐντολήν· «ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου». καὶ ὁ Ἠλίας

δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν πρὸς τὸν λαόν φησιν· «ἔως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ’ ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; εἰ ἔστι κύριος ὁ θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δέ ἐστι κύριος ὁ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ». καὶ λέγει τοῦτο τῷ Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς στραφεῖς, καὶ τοῦτο <γὰρ> εὐεργετῶν ποιεῖ. καὶ σὺ μὲν οὖν πλείονα συναγαγὼν παραδείγματα τοῦ στραφεῖς (καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τεταγμένα) καὶ συνεξετάσας αὐτὰ ἀλλήλοις, εὖροις ἂν οὐ παρελκόντως τὴν λέξιν κειμένην. ἀρκεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραθέσθαι ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην· «στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς (δηλονότι Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν) ἀκολουθοῦντας λέγει αὐτοῖς· τί ζητεῖτε;» ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἐν τούτοις τὸ «στραφεῖς» ἐπ’ εὐεργεσίᾳ γίνεται τῶν πρὸς οὓς ἐστράφη. Μετὰ ταῦτα ζητητέον πῶς εἶρηκε τῷ Πέτρῳ τὸ σκάνδαλόν μου εἶ, μάλιστα ἐπεὶ φησιν ὁ Δαυΐδ· «εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον».

[5]

12 23 φήσει γὰρ τις εἰ διὰ τὸ βέβαιον τῶν τὴν *** ἀγάπην ἔχόντων καὶ ἀνεπιδέκτων ὄντων τοῦ σκανδαλίζεσθαι (ἡ ἀγάπη γὰρ «πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει») εἴρηται τοῦτο ἐν τῷ προφήτῃ, πῶς αὐτὸς ὁ κύριος, ὑποστηρίζων «πάντας τοὺς καταπίπτοντας» καὶ ἀνορθῶν «πάντας τοὺς κατερραγμένους», εἶπε τῷ Πέτρῳ· σκάνδαλόν μου εἶ; λεκτέον δὲ ὅτι ἀνεπίδεκτος μὲν ἐστὶ τοῦ σκανδαλίζεσθαι οὐ μόνον ὁ σωτὴρ ἀλλὰ καὶ <πᾶς> ὁ ἐν ἀγάπῃ τετελειωμένος, τὸ ὅσον δὲ ἐφ’ ἑαυτῷ ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων ἢ πράττων, σκάνδαλόν ἐστι καὶ τοῦ μὴ σκανδαλισθαισομένου· εἰ μὴ ἄρα πάντα τὸν μαθητὴν Ἰησοῦς ἀμαρτάνοντα σκάνδαλον καὶ ἑαυτοῦ ἀποκαλεῖ, ὡς πολλῶ μάλλον παρὰ Παῦλον διὰ τὴν ἀγάπην λέξων ἅν· «τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» παρ’ ὃ δυνατόν ποιῆσαι· τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ σκανδαλίζομαι; εἰ δὲ Πέτρος τότε (διὰ τὸ ἱλεῶς σοι, κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο) σκάνδαλον εἴρηται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς οὐ τὰ τοῦ θεοῦ ἐν οἷς εἶπε φρονῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, τί λεκτέον περὶ πάντων τῶν ἐπαγγελλομένων μαθητεύεσθαι τῷ Ἰησοῦ, μὴ φρονούντων δὲ τὰ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ σκοπούντων τὰ μὴ βλεπόμενα καὶ αἰώνια, φρονούντων δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ σκοπούντων τὰ βλεπόμενα καὶ πρόσκαιρα, ἢ ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἔτι μάλλον ἂν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλοῖντο σκάνδαλον αὐτοῦ καὶ διὰ τὸ σκάνδαλα αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν ἀδελφῶν; ἐφ’ οἷς ὡς λέγει τὸ «ἐπείνων καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν» καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτως εἴποι ἂν καὶ τὸ τρέχοντα ἐσκανδαλίσατέ με. [45]

12 23 (50) [4n] μὴ νομίσωμεν τοίνυν τὸ τυχὸν εἶναι ἀμάρτημα τὸ φρονεῖν τὰ τῶν ἀνθρώπων, δέον ἐν πᾶσι φρονεῖν τὰ τοῦ θεοῦ. ἀρμόσει δὲ λέγειν τοῦτο καὶ παντὶ τῷ ἀποπεπτωκότῳ μὲν δογμάτων θεοῦ καὶ λόγων ἐκκλησιαστικῶν καὶ φρονήματος ἀληθοῦς, φρονοῦντι δ’ ὡς ἀληθῆ (φέρει εἰπεῖν) τὰ Βασιλίδου ἢ Οὐαλεντίνου ἢ Μαρκίωνος ἢ τινος τῶν διδασκόντων τὰ ἀνθρώπινα ὡς θεῖα. Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν καὶ τὰ ἐξῆς (16, 24—27).

12 24 (1n) Διὰ τούτων δείκνυται, ὅτι τὸ θέλει ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ οὐκ ἀπὸ τοῦ τυχόντος ἀνδραγαθήματος γίνεται, καὶ οὐδεὶς μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν ἥκοι ἂν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ. ἀρνεῖται δὲ ἑαυτὸν ὁ τὸν ἑαυτοῦ πρότερον κατὰ κακίαν βίον γεγεννημένον τῇ ἀξιολόγῳ μεταβολῇ ἀπαλείφων, οἷον (ὡς ἐπὶ παραδείγματός) ὁ πάλαι ἀκόλαστος ἀρνεῖται αὐτὸν ἀκόλαστον σωφρονήσας καὶ καθεξῆς. ἀλλ’ εἰκὸς ἀντιπίπτειν τινά, εἰ ὥσπερ ἑαυτὸν ἡρνήσατο, οὕτως καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖ, ἀρνησάμενος μὲν ἑαυτὸν τὸν ἄδικον, ὁμολογῶν δὲ ἑαυτὸν τὸν δίκαιον. ἀλλ’ εἴπερ Χριστός ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, ὁ τὴν δικαιοσύνην ἀνειληφώς οὐχ ἑαυτὸν ἀλλὰ Χριστὸν ὁμολογεῖ. οὕτως καὶ ὁ τὴν σοφίαν εὐρών δι’ αὐτοῦ τοῦ ἔχειν σοφίαν Χριστὸν ὁμολογεῖ. καὶ ὁ τοιοῦτός γε, «καρδίᾳ» πιστεύων «εἰς δικαιοσύνην», καὶ «στόματι» ὁμολογῶν «εἰς σωτηρίαν» καὶ τοῖς ἔργοις Χριστῷ μαρτυρῶν ***, ὡς ὁμολογήσας διὰ πάντων τούτων τὸν Χριστὸν «ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», ὁμολογηθήσεται ὑπ’ αὐτοῦ «ἐμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς

οὐρανοῖς πατρός». οὕτω δὲ καὶ ὁ μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν <ὁμολογεῖ μὲν ἑαυτόν, ἀρνεῖται δὲ τὸν Χριστὸν καὶ ὥς> ἀρνησάμενος τὸν Χριστὸν πείσεται τὸ «κἀγὼ αὐτὸν ἀρνήσομαι». διὰ τοῦτο πᾶς διαλογισμὸς ἡμῶν καὶ νόημα καὶ πᾶς λόγος καὶ πᾶσα πράξις πνεέσθω τῆς ἡμῶν περὶ ἑαυτῶν μὲν ἀρνήσεως, περὶ δὲ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ μαρτυρίας <καὶ ὁμολογίας>. πείθομαι γὰρ πᾶσαν τὴν τοῦ τελείου πράξιν μαρτύριον εἶναι Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν πάσης ἀμαρτίας ἀποχὴν ἄρνησιν εἶναι ἑαυτοῦ φέρουσιν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ. ὁ δὲ τοιοῦτος Χριστῷ συνεσταύρωται, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ ἀκολουθεῖ τῷ δι' ἡμᾶς βαστάζοντι τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν κατὰ τὸ εἰρημένον οὕτω παρὰ τῷ Ἰωάννῃ «παραλαβόντες οὖν αὐτὸν ἐπέθηκαν αὐτῷ» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «ὅπου αὐτὸν ἐσταύρωσαν». [55]

12 24 (50) ἀλλ' ὁ μὲν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) κατὰ τὸν Ἰωάννην Ἰησοῦς «ἐαυτῷ» βαστάζει «τὸν σταυρὸν» καὶ «βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν», ὁ δὲ κατὰ τὸν Ματθαῖον καὶ Μᾶρκον καὶ Λουκᾶν οὐχ ἑαυτῷ αὐτὸν αἶρει· Σίμων γὰρ ὁ Κυρηναῖος αὐτὸν βαστάζει. καὶ τάχα οὗτος μὲν εἰς ἡμᾶς ἀναφέρεται, τοὺς διὰ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἰησοῦ σταυρὸν αἶροντας, αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς ἑαυτόν· οἷον γὰρ δύο ἐπίνοιοι τοῦ σταυροῦ εἰσιν, ἐνὸς μὲν ὃν ὁ Σίμων ὁ Κυρηναῖος βαστάζει, ἐτέρου δὲ ὃν αὐτὸς «ἐαυτῷ» ὁ Ἰησοῦς. Ἔτι δὲ εἰς τὸ ἀρνησάσθω ἑαυτὸν δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀρνούμενου ἑαυτὸν εἰρημένον, οὕτως ἔχον· «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»· τὸ γὰρ «ζῶ οὐκέτι ἐγώ» φωνὴ ἦν ἑαυτὸν ἀρνούμενου, ὡς ἀποθεμένου μὲν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀνειληφότος δὲ εἰς ἑαυτὸν τὸν Χριστόν, ἵνα αὐτὸς ἐν αὐτῷ ζῇ ὡς «δικαιοσύνη» καὶ ὡς «σοφία» καὶ ὡς «ἀγιασμός» καὶ ὡς «εἰρήνη ἡμῶν» καὶ ὡς «δύναμις θεοῦ», πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. [10]

12 25 ἔτι δὲ καὶ τούτῳ πρόσχες ὅτι, πολλῶν ὄντων τῶν τρόπων τοῦ ἀποθνήσκειν, «ἐπὶ ξύλου» κρεμασθεὶς ἐσταυρώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα πάντες οἱ ἀποθνήσκοντες «τῇ ἀμαρτίᾳ» μὴ ἄλλῳ τρόπῳ ἀποθάνωσιν αὐτῇ ἢ τῷ κατὰ τὸν σταυρόν· διὸ ἐροῦσι τὸ «Χριστῷ συνεσταύρωμαι» καὶ τὸ «ἐμοὶ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου <ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ>», δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ». τάχα γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν συσταυρουμένων Χριστῷ ἀπεκδύεται «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας» καὶ δειγματίζει αὐτάς καὶ θριαμβεῖ ἐν τῷ ξύλῳ, μᾶλλον δὲ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖ. Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. [30]

12 26 Ἀμφίβολος ἡ πρώτη λέξις· ἔστι γὰρ ἀπ' αὐτῆς καθ' ἓνα μὲν τρόπον ταῦτα νοῆσαι· εἴ τις ὡς φιλόζωος καὶ οἰόμενος τὴν ἐνεστηκυῖαν εἶναι ζωὴν ἀγαθὴν, περιέπει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ ἐν σαρκὶ ζῆν, φοβούμενος ἀποθανεῖν ὡς διὰ <τούτου> τοῦ θανάτου ἀπολέσων αὐτήν, οὗτος ἐν αὐτῷ τῷ θέλει τὸν τρόπον τοῦτον σῶζειν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, ἔξω ποιῶν αὐτήν τῶν ὄρων τῆς μακαριότητος. εἰ δὲ τις καταφρονῶν τοῦ ἐνεστηκότος ζῆν διὰ τὸν ἐμὸν λόγον πείσαντα περὶ αἰωνίου ζωῆς μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ ἀληθείας, ἀπόλλυσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν *** παραδιδούς αὐτήν ὑπὲρ εὐσεβείας τῷ κοινότερον ὀνομαζομένῳ θανάτῳ, οὗτος, ὡς δι' ἐμὲ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν, σῶσει αὐτήν μᾶλλον καὶ περιποιήσεται ***· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον οὕτως ἂν ἐκδεχοίμεθα τὸ ῥητόν· εἴ τις νοήσας, ὅ τί ποτέ ἐστιν ἡ σωτηρία, βούλεται κομίσασθαι τὴν σωτηρίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, οὗτος ἀποταξάμενος τούτῳ τῷ βίῳ καὶ ἀρνησάμενος αὐτὸν καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθῶν μοι ἀπολλύτω τῷ κόσμῳ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ· ἐμοῦ γὰρ ἕνεκεν καὶ πάσης μου τῆς διδασκαλίας ἀπολλὺς αὐτήν, τέλος τῆς τοιαύτης ἀπωλείας *** κομίσεται τὴν σωτηρίαν. Ἀμα δὲ καὶ τήρει ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τὸ ὅς ἂν θέλῃ εἴρηται, ἐξῆς δὲ τὸ ὅς ἂν ἀπολέσῃ αὐτήν. [5]

12 27 θέλοντες οὖν αὐτὴν σῶζεσθαι ἀπολέσωμεν αὐτήν τῷ κόσμῳ, ὡς Χριστῷ συσταυρούμενοι καὶ ὡς ἔχοντες καύχημα τὸ «ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ὁ κόσμος» ἡμῖν σταυρωθήσεται καὶ ἡμεῖς «τῷ κόσμῳ», ἵνα κομισώμεθα «τὸ τέλος τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν»

ἡμῶν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι ἡμᾶς αὐτὴν ἔνεκεν τοῦ λόγου. ἀλλ' εἴπερ νοοῦμεν τὸ σώζεσθαι τὴν ψυχὴν μακάριον εἶναι, ἀναφερόμενον ἐπὶ τὴν ἐν θεῷ σωτηρίαν καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ μακαρισμούς, ὀφείλει τις εἶναι καὶ ἀπώλεια ψυχῆς ἀγαθὴ καὶ ἔνεκεν Χριστοῦ, προοίμιον ἐσομένη τῆς μακαρίας σωτηρίας. δοκεῖ μοι οὖν, ἀνάλογον τῷ ἀρνεῖσθαι ἑαυτὸν κατὰ τὰ ἀποδεδομένα, ἀπολλύναι δεῖν ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. ἀπολλύτω οὖν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτάνουσαν ψυχὴν, ἵνα ἀπολέσας τὴν ἀμαρτάνουσαν ἀναλάβῃ τὴν ἐν τῷ κατορθοῦν σωζομένην. οὐδὲν δὲ ὠφελήθησεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδάνῃ. κερδαίνει δ' (οἶμαι) τὸν κόσμον, ὃς ὁ κόσμος οὐ σταυροῦται. ὃ δὲ κόσμος οὐ σταυροῦται, ἐκεῖνός ἐστι ζημία τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ. δύο δὲ προκειμένων, ἥτοι διὰ τὸ κερδαίνειν τὴν ψυχὴν ζημιουῖσθαι τὸν κόσμον, ἢ διὰ τὸ κερδαίνειν τὸν κόσμον ζημιουῖσθαι τὴν ψυχὴν, πολλῷ μᾶλλον ἐστὶν αἰρετώτερον ζημιωθῆναι μὲν ἡμᾶς τὸν κόσμον, κερδῆσαι δὲ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ διὰ Χριστὸν αὐτὴν ἀπολέσαι. Τὸ δὲ ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; δόξει μὲν ἐπαπορητικῶς εἰρημένον δύνασθαι δηλοῦν καὶ τὸ δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μετὰ τὰς ἀμαρτίας ὅλην ἀποδεδομένον τὴν οὐσίαν, ἵνα ψωμίση πένητας τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ὡς διὰ τούτου σωθισόμενος. ^[5]

12 28 καὶ ἀποφαντικῶς δ' οἶμαι δηλοῦν ὅτι οὐκ ἔστι τι τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπερ δοὺς ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ κεκρατημένης ὑπὸ τοῦ θανάτου, λυτρώσεται αὐτὴν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ. ἄνθρωπος μὲν οὖν οὐκ ἂν δώῃ τι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, θεὸς δὲ τῆς πάντων ἡμῶν ψυχῆς ἀντάλλαγμα ἔδωκε τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Ἰησοῦ καθὸ «τιμῆς» ἡγοράσθημεν, «οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ» ἀπολυτρωθέντες, «ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἄμνοῦ ἁμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ», καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ λέλεκται τῷ Ἰσραὴλ· «ἔδωκά σου ἀντάλλαγμα Αἰθιοπίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Σοῦνην ὑπὲρ σοῦ, ἃς οὗ σὺ ἔντιμος ἐγένου ἐναντίον μου, ἐδοξάσθης». ἄλλαγμα γὰρ (φέρ' εἰπεῖν) ὑπὲρ τῶν πρωτοτόκων τοῦ Ἰσραὴλ τὰ πρωτότοκα γέγονεν Αἰγυπτίων, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ ἀποθανόντες Αἰγύπτιοι ἐν ταῖς λοιπαῖς μάλιστα ταῖς ἐπεληλυθυῖαις ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἐν τῷ μετὰ τὰς μαστιγὰς καταποντισμῷ. ἀπὸ τούτων δὲ ὁ δυνάμενος ἐξεταζέτω εἰ τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ ἄλλαγμα δίδεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ «ῥυομένου τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ» ἢ ἀληθινῇ Αἰθιοπία καὶ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) πνευματικῇ Αἴγυπτος, καὶ τῆς Αἰγύπτου ἢ Σοῦνης. ἵνα δὲ τολμηρότερον ζητήσω, τάχα Σοῦνη μὲν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ, Αἴγυπτος δὲ ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίας, Αἰθιοπία δὲ ὑπὲρ τῶν φοβουμένων, ἐτέρων ὄντων παρὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν οἶκον Λευὶ καὶ τὸν οἶκον Ἀαρών. Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ^[45]

12 29 Νῦν μὲν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλήλυθεν <ἀλλ'> οὐκ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ· «εἶδομεν» γὰρ «αὐτόν», καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ πόνῳ καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη». καὶ ἔδει αὐτὸν τοιοῦτον ἐληλυθέναι, ἵνα «τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρῃ καὶ περὶ ἡμῶν» ὁδυνηθῇ· οὐδὲ γὰρ ἔπρεπε τὸν ἐν δόξῃ φέρειν «τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ» ὁδυνηθῆναι «περὶ ἡμῶν». ἀλλὰ καὶ ἔρχεται ἐν δόξῃ προευτρεπίσας τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς μὴ ἐχούσης «εἶδος μηδὲ κάλλος» ἐπιφανείας αὐτοῦ. καὶ γενόμενος ὡς αὐτοὶ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς ὡς αὐτός, «συμμόρφους τῆς εἰκόνης» τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐπεὶ πρότερον αὐτὸς γέγονε σύμμορφος «τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν», ἥνίκα «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών» ἀποκαθίσταται τε ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ μορφὴν καὶ ποιεῖ αὐτοὺς «συμμόρφους» αὐτῇ. Ἐὰν δὲ <τροπικῶς> δυνηθῇ κατανοῆσαι τὰς τοῦ λόγου διαφοράς, ἐν μωρία «κηρύγματος» καταγγελλομένου τοῖς πιστεύουσι καὶ ἐν σοφίᾳ λαλουμένου «τοῖς τελείοις», ὅψις τίνα τρόπον ὁ λόγος τοῖς μὲν εἰσαγομένοις ἔχει «δούλου μορφὴν», ὥστ' ἂν εἰπεῖν αὐτοὺς· «εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος», τοῖς δὲ τελείοις ἔρχεται «ἐν

τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅ , λέξουσιν ἂν τὸ «καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». ^[15]

12 30 καὶ γὰρ τοῖς τελείοις φαίνεται ἡ δόξα τοῦ λόγου καὶ τὸ μονογενὲς αὐτοῦ τῷ πατρὶ θεῷ καὶ τὸ τῆς «χάριτος πλήρης» ὁμοίως δὲ καὶ τῆς «ἀληθείας» ὅπερ οὐ δύναται χωρῆσαι ὁ δεόμενος πρὸς τὸ πιστεῦναι τῆς μωρίας «τοῦ κηρύγματος». μέλλει δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οὐ μόνος, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ὅ . καὶ εἰ δύνασαι νοῆσαι πάντας τοὺς συνεργοὺς τῆς δόξης τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς σοφίας (ἅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς) συνεπιδημοῦντας αὐτῷ, ὅψει τίνα τρόπον ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ὅ . καὶ πρόσχες, εἰ δύνασαι ἐν τούτοις τοὺς πρότερον παθόντας προφήτας ἀναλογίαν φάσκειν ἐσχηκέναι πρὸς τὸν μὴ ἐσχηκότα «εἶδος μὴδὲ κάλλος» λόγον, τῷ μὴ ἔχειν τι «εἶδος μὴδὲ κάλλος» λόγων. ὥσπερ δὲ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅ , οὕτως ἄγγελοι γινόμενοι οἱ ἐν τοῖς προφήταις λόγοι μετ' αὐτοῦ παραγίνονται, τὴν ἀναλογίαν σώζοντες τῆς ἐαυτῶν δόξης. ἐπὶ δὲ τοιοῦτος μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἐπιδημία ^[45] τῷ τοῦ πιστεύοντος νῶ > ὁ λόγος, μεταδώσει ἐκάστῳ τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν ἀγγέλων ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐκάστου πρᾶξι ν .

12 30 (50) ταῦτα δὲ λέγομεν οὐκ ἀθετοῦντες καὶ τὴν ἀπλούστερον νοουμένην δευτέραν ἐπιδημίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. πότε δὲ ταῦτα ἀπαντήσεται ἢ ὅτε τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληροῦται λόγιον τὸ λέγον· «τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον»; εἰ δὲ ἐκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδώσει , οὐ τὴν ἀστείαν μόνην <χωρὶς τῆς φαύλης> ἀλλ' οὐδὲ τὴν φαύλην χωρὶς τῆς ἀστείας, δηλὸν ὅτι ἐκάστῳ ἀποδώσει κατὰ πᾶσαν φαύλην καὶ κατὰ πᾶσαν ἀστείαν πρᾶξι ν . ὑπολαμβάνω δὲ (ἐν τούτοις πειθόμενος καὶ τῷ ἀποστόλῳ, συμβάλλων δὲ καὶ τὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, ἐν οἷς τοῦ τελείως ἐπιστρέψαντος ἀπαλείφεται τὰ ἁμαρτήματα καὶ τοῦ πάντη ἐκπεσόντος οὐ λογίζεται τὰ πρότερον κατορθώματα) ὅτι τοῦ μὲν τελειωθέντος καὶ πάντη τὴν κακίαν ἀποθεμένου ἀπαλείφεται τὰ ἁμαρτήματα, τοῦ δὲ πάντη ἀποστατήσαντος τῆς θεοσεβείας οὐ λογίζεται εἴ τι πρότερον χρηστὸν αὐτῷ πέπρακται, ἡμῖν δὲ τοῖς μεταξὺ τοῦ τελείου καὶ τοῦ ἀποστάτου παραστᾶσιν «ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ» δίδοται ἃ ἐπράξαμεν, «εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον» οὔτε γὰρ τοσοῦτον ἐκαθαρεύσαμεν, ἵνα ἡμῖν μὴδὲ ἑπιλογισθῇ τὰ φαῦλα, οὔτε ἐπὶ τοσοῦτον ἐκπεπτώκαμεν, ὥστε ἐπιλησθῆναι ἡμῶν τὰ κρείττονα. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν , <ὅτι> εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότῳ ν , οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου (16, 28).

12 31 (1n) Ταῦτα ἀναφέρουσί τινες ἐπὶ τὴν «μεθ' ἡμέρας ἔξ» ἢ (ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν) ὀκτὼ ἀνάβασιν τῶν τριῶν ἀποστόλων εἰς τὸ «ὕψηλόν» μετὰ τοῦ Ἰησοῦ «κατ' ἰδίαν ὄρος». καὶ φασιν οἱ οὕτω διηγούμενοι ὅτι οὐκ ἐγεύσαντο θανάτου Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ δύο πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ ὅ . ἰδόντες γὰρ «ἔμπροσθεν αὐτῶν» μεταμορφωθέντα τὸν Ἰησοῦν, ὡς λάμπει «τὸ πρόσωπον αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, ἐωράκασι «τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει». καὶ γὰρ ὡς περιεστήκασι βασιλέα δορυφόροι τινές, οὕτως «Μωσῆς καὶ Ἠλίας ὥφθησαν» τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς τὸ ὄρος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ λαλοῦντες. ἄξιον δὲ ἐπιστῆσαι, εἰ ἐπὶ τούτους ἀναφέρεται τὸ καθίσαι «ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων» τοῦ σωτῆρος «ἐν τῇ βασιλείᾳ» αὐτοῦ, ὡς τὸ «ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται» διὰ τούτους λελέχθαι. αὕτη δὲ ἡ διήγησις περὶ τοῦ μὴ γεύσασθαι θανάτου τοὺς τρεῖς ἀποστόλους, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Ἰησοῦν μεταμορφούμενον, ἀρμόζει τοῖς (ὡς ὁ Πέτρος ὠνόμασε) γενομένοις «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη», τὰ ἐπιποθοῦντα «τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα». πρὸς οὓς ὁ Παῦλος λέγει· «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ πᾶσα δ' (οἶμαι) ἡ πρὸς τὸ ῥητὸν οἰκοδομεῖν δυναμένη τοὺς μὴ χωροῦντας μείζονα διήγησις γάλα ἂν εὐλόγως ὀνομάζοιτο, τὸ ῥέον ἀπὸ τῆς

ἀγίας τῶν γραφῶν γῆς, τῆς ρεοῦσης «μέλι καὶ γάλα». ἀλλ' ὁ ὡς ὁ Ἰσαὰκ ἀπογαλακτισθεῖς, ἄξιος εὐφροσύνης καὶ δοχῆς, ἦν ἐποίησεν ἐπὶ τῷ ἀπογαλακτισμῷ τοῦ υἱοῦ ὁ Ἀβραάμ, ζητήσκειν ἂν τὴν ἐν τούτοις καὶ πάσῃ γραφῇ <στερεωτέραν τροφήν> , ἐτέραν (οἶμαι) οὕσαν τοῦ βρώματος μὲν οὐ στερεᾶς δὲ τροφῆς καὶ τῶν ὀνομαζομένων τροπικῶς λαχάνων, ἅτινα τῷ ἀπογαλακτισθέντι μὲν οὐκ ἰσχυρῷ δέ, ἀλλ' ἀσθενούντι ἐστι τροφή κατὰ τὸ «ὁ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει». [55]

12 31 (50) ὁμοίως καὶ ὁ ὡς ὁ Σαμουὴλ ἀπογαλακτισθεὶς καὶ <προσαγόμενος ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ> ἀνατιθέμενος ἀπὸ τῆς μητρὸς τῷ θεῷ (αὕτη δὲ Ἄννα ἦν, ἣτις ἐρμηνεύεται ΧΑΡΙΣ)· καὶ εἶη ἂν τῆς χάριτος υἱὸς ὁ ζητῶν, ὡς ἐν ναῷ τρεφόμενος θεοῦ, κρέατα, ἀγίαν τροφήν τελείων ἅμα καὶ ἱερέων. Τὰ οὖν εἰς τὸν προκείμενον τόπον βλέπομενα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν τοιαῦτά ἐστιν. [65]

12 32 ἦσαν τινες ἐστῶτες ὅπου ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐρηρεισμένας ἔχοντες τὰς τῆς ψυχῆς βάσεις παρὰ τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἦν αὐτῶν ἡ τῶν ποδῶν στάσις συγγενῆς τῇ περὶ ἧς εἶπε Μωσῆς στάσει ἐν τῷ «κἀγὼ ἔστην ἐν τῷ ὄρει τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας», ἀξιωθεὶς καὶ τοῦ «σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ' ἐμοῦ», λεγομένου πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀξιοῦντος αὐτὸν στήναι παρ' αὐτῷ. οὗτοι δὲ οἱ ἐστῶτες παρὰ τῷ Ἰησοῦ, τουτέστι παρὰ τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, οὐ πάντες ἐπίσης ἐστήκασιν. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐστηκόσι παρὰ τῷ Ἰησοῦ πρὸς ἀλλήλους διαφορά· διὸ οὐ πάντες οἱ ἐστῶτες παρὰ τῷ σωτήρι, ἀλλὰ τινὲς αὐτῶν ὡς βέλτιον ἐστηκότες οὐ γευ <σόμενοι λέγ> ονται θανάτο υ , ἕως ἂν ἴδωσι τὸν ἀνθρώποις ἐπιδημήσαντα λόγον καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν ἀνθρώπου χρηματίζοντα, ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ· οὐ γὰρ αἰεὶ, ὅτε ἔρχεται ὁ λόγος, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἔρχεται· ἐπεὶ τοῖς εἰσαγομένοις τοιοῦτός ἐστιν, ὥστε εἰπεῖν ἂν αὐτοῦς βλέποντας αὐτόν, οὐκ ἔνδοξον οὐδὲ μέγαν, ἀλλ' ὑποδεέστερον πολλῶν ἐν ἀνθρώποις λόγων· «εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». καὶ ταῦτα ἐροῦσιν οἱ ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δόξαν περὶ τῶν προτέρων ἑαυτῶν χρόνων, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς «οὐκ εἶχεν» αὐτοῖς «εἶδος οὐδὲ κάλλος» ὁ ἐν εἰσαγωγῇ νοούμενος λόγος. ἔστιν οὖν τι βασιλικὸν ἐμφαινόμενον ἀξίωμα τοῦ τὴν ἐπὶ πᾶσιν λόγοις ἀρχὴν φανερώτατα ἀνειληφότος λόγου, βλέπομενόν τισι τῶν ἐστηκότων παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ἐπὶ δὲ δυνηθῶσιν αὐτῷ ἀκολουθεῖσαι προάγοντι αὐτοὺς καὶ ἀναβαίνοντι εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἑαυτοῦ φανερώσεως ὅρο ς . [45]

12 32 (50) οὗ τινες τῶν ἐστῶτων παρὰ τῷ Ἰησοῦ ἀξιοῦνται, ἐὰν ὧσιν ἥτοι Πέτρος, οὗ «πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν», ἢ τῆς «βροντῆς υἱοὶ» καὶ γεννώμενοι ἀπὸ τῆς μεγαλοφωνίας τοῦ θεοῦ βροντῶντος καὶ μεγάλα οὐρανόθεν βοῶντος τοῖς ἔχουσιν «ῶτα» καὶ σοφοῖς. οἱ τοιοῦτοι γοῦν οὐ γεύονται θανάτου. Εἰ δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα σαφέστερον ἐκθέσθαι δεῖ, τί δηλοῦται ἐν τῷ ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ τί σημαίνεται ἐν τῷ ἰδεῖν «τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει», τὰ εἶτε ἐλλαμπόμενα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν εἴτε ζητοῦσιν εὐρίσκόμενα εἴτε ὑπεισιόντα τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν (ἕκαστος δὲ ὡς βούλεται κρινέτω) ἐκθησόμεθα. ὁ δὲ ὁρῶν καὶ καταλαμβάνων τὴν τοῦ λόγου ὑπεροχὴν, λύοντος καὶ διελέγχοντος πάσας τὰς ὑπὸ τῶν ψευδῶν μὲν ἐπαγγελλομένων δὲ ἀλήθειαν πιθανότητας, βλέπει τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου (κατὰ τὸν Ἰωάννου λόγον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ) ἐρχόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ βασιλείᾳ . εἰ δὲ βλέποι ὁ τοιοῦτος τὸν λόγον οὐ μόνον λύοντα *** πᾶσαν τὴν τῶν ἐναντίων πιθανότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τρανότατα παριστάντα, βλέποι ἂν αὐτοῦ πρὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ τὴν δόξαν. καὶ ὁ τοιοῦτός γε ἐν αὐτῷ βλέποι ἂν «τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» καὶ τοῦτο βλέποι ἂν *** ὡς οὐδαμῶς ἔτι ὑπὸ ἁμαρτίας βασιλευόμενος, βασιλευούσης ἐν τῷ θνητῷ σώματι τῶν ἁμαρτανόντων, ἀλλ' αἰεὶ τεταγμένος ὑπὸ βασιλεῖ τῷ τῶν ὅλων θεῷ, οὗ ἡ βασιλεία δυνάμει μὲν «ἐντὸς ἡμῶν» ἐστιν, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ

(ὡς ὠνόμασεν ὁ Μᾶρκος) ἐν δυνάμει καὶ οὐδαμῶς ἐν ἀσθενείᾳ, «ἐντὸς» τῶν τελείων μόνων.
[95]

12 32 (100) ταῦτα μὲν οὖν ἐστῶσι τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς οὐ περὶ πάντων αὐτῶν, ἀλλὰ περὶ τινων προφητεύων ἐπηγγείλατο. Τί δὲ τὸ γεύεσθαι θανάτου κατανοητέον.

12 33 καὶ ἔστιν ἡ μὲν ζωὴ ὁ εἰπὼν «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ». καὶ αὕτη γε «ἡ ζωὴ» «κρύπτεται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ», καὶ «ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε σὺν αὐτῷ» φανερωθήσονται οἱ ἄξιοι τοῦ «σὺν αὐτῷ» φανερωθῆναι «ἐν τῇ δόξῃ». ὁ δὲ ἐχθρὸς ταύτης τῆς ζωῆς, ὃς καὶ «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται» πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, «θάνατός» ἐστιν, ὃν ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθνήσκει, ἐναντίως διατιθεμένη τῷ γινομένῳ περὶ τὴν κατορθοῦσαν ψυχὴν καὶ ἐκ τοῦ κατορθοῦν ζῶσαν. καὶ ἐπὶ λέγεται ἐν τῷ νόμῳ· «δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον», «ἐκλεξαι τὴν ζωὴν», περὶ τοῦ εἰπόντος «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ» ταῦτά φησιν ἡ γραφὴ καὶ περὶ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ θανάτου, ὃν τὸ ἕτερον ἕκαστος ἡμῶν δι' ὃν πράττει αἰὲν ἐκλέγεται. καὶ ἐπὶ «πρὸ προσώπου» ἡμῶν οὐσης τῆς ζωῆς ἁμαρτάνωμεν, πληροῦται ἐφ' ἡμᾶς ἡ λέγουσα ἄρά· «καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη σοι ἀπέναντι» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ ἀπὸ τῶν ὀραμάτων τῶν ὀφθαλμῶν σου ἃ ὄψει». ὥσπερ οὖν ἡ ζωὴ καὶ ὁ ζῶν ἄρτος ἐστὶν «ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς καὶ ζωὴν δὸς τῷ κόσμῳ», οὕτως ὁ ἐχθρὸς αὐτῷ θάνατος ἄρτος ἐστὶ νεκρὸς. πᾶσα δὲ λογικὴ ψυχὴ ἥτοι ζῶντι τρέφεται ἄρτῳ ἢ νεκρῷ, δι' ὃν παραδέχεται <ἔργων ἢ> δογμάτων ἀστειῶν ἢ φαύλων. εἴθ' ὥσπερ ἔστιν ἐπὶ τῶν κοινοτέρων τροφῶν ποτὲ μὲν αὐτῶν γεύεσθαι μόνον, ποτὲ δὲ ἐπὶ πλεῖον αὐτῶν ἐσθίειν, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ἄρτων ὁ μὲν τις ἐνδεεστέρως ἐσθίει γευόμενος αὐτῶν, ὁ δὲ καὶ ἐμφορεῖται, ἀγαθὸς μὲν ὢν ἢ ὀδεύων ἐπὶ τὸ ἀγαθὸς εἶναι τοῦ ζῶντος ἄρτου καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότος, μοχθηρὸς δὲ τοῦ νεκροῦ ἄρτου, ὃς ἐστὶν ὁ θάνατος. [45]

12 33 (50) καὶ τάχα οἱ μὲν σπανίως καὶ μικρὰ ἁμαρτάνοντες μόνον γεύονται θανάτου· οἱ δὲ <τελειότερον πνευματικὴν> ἀρετὴν ἀνελιφότες οὐδὲ γεύονται αὐτοῦ, ἀλλ' αἰὲν ἄρτῳ τρέφονται ζῶντι. ἀκόλουθον οὖν ἦν τῷ Πέτρῳ, οὗ «πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι», τὸ μὴδὲ γεύεσθαι θάνατον, ἐπεὶ τότε γεύεται τις θανάτου καὶ ἐσθίει θάνατον, ὅτε «πύλαι ἄδου» κατισχύουσιν αὐτοῦ, καὶ ἀνάλογον ἐσθίει ἢ γεύεται θανάτου τῷ κατισχύειν αὐτοῦ ἐπὶ πλεῖον ἢ ἔλαττον καὶ πλείονας ἢ ἐλάττονας ἄδου πύλας. ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς «βροντῆς» υἱοῖς γεννηθεῖσιν ἀπὸ <μεγαλοφωνίας τουτέστιν ἀπὸ> βροντῆς, οὐρανοῦ χρήματος, ἀδύνατον ἦν γεύεσθαι θάνατον, τοῦ σφόδρα πόρρω τῆς μητρὸς αὐτῶν βροντῆς. ταῦτα δὲ προφητεύει ὁ λόγος τοῖς τελειωθησομένοις καὶ ἐκ τοῦ ἐστηκέναι παρὰ τῷ λόγῳ ἐπὶ τοσοῦτον προκόψασιν, ὥστε αὐτοὺς μὴδὲ γεύεσθαι θάνατον, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καθ' ἣν ὑπερέχει παντὸς τοῦ ἀντιπερισπῶντος καὶ περιέλκοντος λόγου φαντασίᾳ ἀληθείας τοὺς μὴ δυναμένους διαρρηῆσαι τοὺς τοῦ περισπασμοῦ δεσμοὺς καὶ ἀνελθεῖν ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου. Ἀλλ' ἐπεὶ δόξαι ἂν τις τὴν τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαν περιορίζειν χρόνῳ τὸ μὴ γεύεσθαι θάνατον, ὅτι οὐ γεύονται μὲν θάνατον, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, μετὰ δὲ τοῦτο γεύονται αὐτοῦ, παραστήσωμεν κατὰ τινα συνήθειαν τῆς γραφῆς τὸ ἕως δηλοῦν τὸν κατεπείγοντα περὶ τοῦ δηλουμένου χρόνον, οὐ περιοριζόμενον, ὥστε πάντως μετὰ τὸ ἕως γενέσθαι τὸ ἐναντίον τῷ δηλουμένῳ. [10]

12 34 φησὶ δὲ ὁ σωτὴρ τοῖς ἑνδεκα μαθηταῖς, ἡνίκα ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν πρὸς ἐτέροις καὶ τὸ «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἄρα γὰρ εἰπὼν τοῦτο, «ἕως» μὲν «τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» ἔμελλεν αὐτοῖς συνέσεσθαι, μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, ἐνισταμένου τοῦ ἐτέρου (τοῦ καλουμένου μέλλοντος) οὐκέτι συνέσεσθαι αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο, ὡς κατὰ τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἂν τοῖς μαθηταῖς τὸ «ἕως τῆς

συντελείας τοῦ αἰῶνος» περὶ αὐτοῖς κατάστημα τοῦ μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος; ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαί τινα τολμῆσαι λέγειν ὅτι μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος οὐκέτι συνέσται τοῖς μαθηταῖς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ἡ λέξις ἐπὶ τοσοῦτον ἔσεσθαι αὐτὸν μετ' αὐτῶν φησιν, ἕως ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος ἐνστέῃ· σαφὲς γὰρ ὅτι τὸ ζητούμενον ἦν, εἰ πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ τῶν ἐλπιζομένων ἀμοιβαίων ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ ἤδη συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ζητούμενον δ' ἂν ἦν, διδομένου τοῦ συνέσεσθαι τοῖς ***, μήποτε ὅτε μὲν συνῆν αὐτοῖς ὅτε δὲ οὐ συνῆν. διόπερ ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ τοῦ διστάζειν ὑπονοίας, ἀπεφάνητο ὅτι ἤδη καὶ ἐπὶ «πάσας τὰς ἡμέρας» συνεῖναι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν, οὐ καταλείψων τοὺς μαθητευθέντας αὐτῷ «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» οὐ μὴν κατὰ τὰς νύκτας (εἴ τιτι ἔδυνεν ὁ ἥλιος) συνῆν αὐτοῖς. ^[45]

12 34 (50) εἰ δὲ τοιοῦτόν ἐστι τὸ «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», δῆλον ὅτι οὐκ ἀναγκασθησόμεθα παραδέξασθαι γεύσασθαι θανάτου τοὺς ἰδόντας τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ μετὰ τὸ καταξιωθῆναι τοῦ τοιοῦτον αὐτὸν ἰδεῖν. ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' οὗ παρεθέμεθα ῥητοῦ τὸ κατεπεῖγον ἦν ἡμᾶς μαθεῖν, ὅτι «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» οὐ καταλείψει ἡμᾶς, ἀλλ' ἔσται μεθ' ἡμῶν «πάσας τὰς ἡμέρας», οὕτως καὶ ἐπὶ τούτου σαφὲς μὲν οἶμαι τοῖς βλέπειν εἰδόσιν ἀκολουθίαν πραγμάτων εἶναι, τὸν ἄπαξ ἰδόντα τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ὅ, καὶ ἰδόντα αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ ἰδόντα «τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει», οὐκ ἂν μετὰ τὴν τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν θεωρίαν θανάτου γεύσασθαι. [τὸ] χωρὶς δὲ τοῦ λόγου τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἀλόγως ἂν ὑπενοήσαμεν γεύσασθαι θάνατο ὅ, ὅσον οὐδέπω κατηξιώθημεν ἰδεῖν «τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ ὅ. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα μὲν γέγραπται παρὰ τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς τὸ οὐ μὴ γεύσωνται θάνατο ὅ, ἐν δὲ ἄλλοις διάφορα περὶ θανάτου, οὐκ ἄτοπον κάκεῖνα παραθέμενον συνεξετάσαι τῷ γεύσασθαι. ^[5]

12 35 [7n] ἐν μὲν οὖν Ψαλμοῖς λέλεκται· «τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον;» καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ· «ἐλθέτω δὴ θάνατος ἐπ' αὐτούς, καὶ καταβήτωσαν εἰς ᾄδου ζῶντες», ἐν δὲ τινι τῶν προφητῶν· «κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας», ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει «ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾄδης ἀκολουθεῖ» τισιν. ἐν τούτοις δὲ δοκεῖ μοι ἕτερον μὲν εἶναι τὸ γεύσασθαι θάνατο ὅ, ἕτερον δὲ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ ἄλλο τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τινὰς καὶ τέταρτον σημαίνεσθαι παρὰ τὰ προειρημένα ἐκ τοῦ «κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας», καὶ πέμπτον τι παρὰ ταῦτα ἐκ τοῦ «ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾄδης ἀκολουθεῖ αὐτοῖς». καὶ σὺ δ' ἀναλεξάμενος τάχ' ἂν εὔροις καὶ ἐτέρας παρὰ ταύτας (ὧν ὑπεμνήσθημεν) διαφοράς, ἅστινας παρατιθεῖς ἀλλήλαις καὶ ὁρθῶς ζητῶν εὔροις ἂν τὰ καθ' ἕκαστον τόπον σημαινόμενα πράγματα. ζητῶ δὲ ἐν τούτοις, μήποτε ἔλαττον μὲν κακὸν ἐστὶ τὸ ἰδεῖν θάνατον, τούτου δὲ μεῖζον τὸ γεύσασθαι αὐτοῦ, τούτου δὲ ἔτι χειρὸν τὸ ἀκολουθεῖν τινὶ θάνατον καὶ οὐ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἤδη ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν καὶ καταλαβεῖν ἐκεῖνον ὧ πρότερον ἠκολούθει. τὸ δὲ καταποθῆναι ὑπ' αὐτοῦ πάντων δοκεῖ μοι βαρύτερον εἶναι τῶν εἰρημένων. ἐπιστήσας δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμαρτανομένων οὐκ ὀκνήσεις (οἶμαι) παραδέξασθαι τοιαῦτά τινα νενοῆσθαι τῷ ἐνεργήσαντι ταῦτα γραφῆναι ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ πνεύματι. Μετὰ δὲ ἡμέρας ἕξ (κατὰ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μάρκον) παραλαμβάνει τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὅ, καὶ ἀνάγει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κα τ' ἰδίαν ὅ.

12 36 (1n) καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν (17, 1. 2[—9]). Τοῦτο δὲ καὶ πρὸ <ς τοῖς> τῆς κατὰ ταῦτα φαινομένης ἡμῖν διηγέσεως γεγονένω πάλαι καὶ ὡς πρὸς τὴν λέξιν. δοκεῖ δὲ μοι τοὺς ἀναγομένους ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος καὶ ἀξιουμένους τοῦ κα τ' ἰδίαν αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν θεωρῆσαι, μὴ μάτην μεθ' ἕξ ἡμέρας ἀνάγεσθαι τῶν προειρημένων λόγων. ἐπεὶ

γὰρ ἐν ἑξ ἡμέραις, τελείῳ ἀριθμῷ, ὁ σύμπας γεγένηται κόσμος, τὸ τέλειον τοῦτο δημιουργημα, διὰ τοῦτ' οἶμαι τὸν ὑπερβαίνοντα πάντα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐν τῷ ἐσκοπηκέναι, οὐκέτι μὲν «τὰ βλεπόμενα» («πρόσκαιρα» γὰρ ταῦτα) ἤδη δὲ «τὰ μὴ βλεπόμενα» καὶ μόνα «τὰ μὴ βλεπόμενα» (διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ «αἰώνια»), δηλοῦσθαι ἐν τῷ μεθ' ἡμέρας ἑξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τούσδε τινάς. εἴ τις οὖν ἡμῶν βούλεται τοῦ Ἰησοῦ παραλαμβάνοντος αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀναχθῆναι εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος καὶ ἀξιωθῆναι τοῦ κατ' ἰδίαν θεωρῆσαι τὴν μεταμόρφωσιν αὐτοῦ, ὑπεραναβαινέτω τὰς ἑξ ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ σκοπεῖν ἔτι «τὰ βλεπόμενα» μηδὲ ἀγαπᾶν ἔτι «τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ», μηδὲ τινὰ κοσμικὴν ἐπιθυμίαν ἐπιθυμεῖν, ἥτις ἐστὶν ἐπιθυμία σωμάτων καὶ τοῦ ἐν σώματι πλούτου καὶ τῆς κατὰ σάρκα δόξης, καὶ ὅσα πέφυκε τὴν ψυχὴν περισπᾶν καὶ περιέλκειν ἀπὸ τῶν κρειττόνων καὶ θειοτέρων καὶ καταβιβάζειν καὶ ἐρείδειν τῇ ἀπάτῃ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐχθραῖς ἀληθείᾳ ἐπιθυμίαις.

[45]

12 36 (50) ἐπειδὴν γὰρ διέλθῃ τὰς ἑξ (ὡς εἰρήκαμεν) <ἡμέρας>, καινὸν σαββατιεῖ σάββατον, εὐφραινόμενος ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει ἐκ τοῦ βλέπειν μεταμορφωθέντα τὸν Ἰησοῦν ἔμπροσθεν *** αὐτοῦ· διαφόρους γὰρ ἔχει ὁ λόγος *** μορφάς, φαινόμενος ἐκάστῳ ὡς συμφέρει τῷ βλέποντι, καὶ μηδενὶ ὑπὲρ ὃ χωρεῖ ὁ βλέπων φανερούμενος. Ζητήσεις δὲ εἰ, ὅτε μετεμορφώθῃ ἔμπροσθεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναχθέντων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ὥφθῃ αὐτοῖς «ἐν μορφῇ θεοῦ» ἢ ὑπῆρχε πάλαι, ὡς τοῖς μὲν κάτω ἔχων τὴν «δούλου μορφὴν» τοῖς δὲ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ μετὰ ἑξ ἡμέρας εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος οὐκ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ. [5]

12 37 ἀλλ' ἄκουε τούτων (εἰ δύνασαι) πνευματικῶς, προσέχων ἅμα ὅτι οὐκ εἴρηται μὲν ἀπαξαπλῶς μετεμορφώθῃ, μετὰ δὲ τινος ἀναγκαίας προσθήκης, ἣν ἀνέγραψε Ματθαῖος καὶ Μάρκος· κατὰ γὰρ ἀμφοτέρους μετεμορφώθῃ ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ κατὰ τοῦτό γε ἐρεῖς δυνατὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν ἔμπροσθεν μὲν τινων μεταμορφωθῆναι ταύτην τὴν μεταμόρφωσιν, ἔμπροσθεν δὲ ἐτέρων κατὰ τὸ αὐτὸ καιροῦ μὴ μεταμορφωθῆναι. εἰ δὲ θέλεις τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἰδεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀναβάντων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν σὺν αὐτῷ, ἴδε μοι τὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις Ἰησοῦν ἀπλούστερον μὲν νοούμενον καὶ (ὡς ἂν ὀνομάσαι τις) «κατὰ σάρκα» γινωσκόμενον τοῖς μὴ ἀναβαίνουσι διὰ τῶν ἐπαναβεβηκότων ἔργων καὶ λόγων ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς σοφίας ὄρος, «οὐκέτι» δὲ <τοῖς ἀναβαίνουσιν> «κατὰ σάρκα» γινωσκόμενον ἀλλὰ θεολογούμενον δι' ὅλων τῶν εὐαγγελίων καὶ ἐν τῇ τοῦ «θεοῦ μορφῇ» κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν θεωρούμενον· τούτων γὰρ ἔμπροσθεν μεταμορφοῦται ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν κάτω ***. ἐπὶ δὲ μεταμορφωθῇ, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ λάμψει ὡς ὁ ἥλιος, ἵνα φανερωθῇ τοῖς τέκνοις «τοῦ φωτὸς» ἐκδυσαμένοις «τὰ ἔργα τοῦ σκότους» καὶ ἐνδυσαμένοις «τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς» καὶ μηκέτι οὔσι τέκνοις «σκότους ἢ νυκτός», ἀλλὰ γενομένοις υἱοῖς «ἡμέρας» καὶ «ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσημόνως» περιπατοῦσι, καὶ φανερωθεὶς λάμψει αὐτοῖς, οὐχ ἀπλῶς ὡς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἐπιδεικνύμενος αὐτοῖς τὸ εἶναι «δικαιοσύνης ἥλιος». [45]

12 38 Καὶ οὐ μόνον αὐτὸς μεταμορφοῦται ἔμπροσθεν τῶν τοιούτων μαθητῶν οὐδὲ προστίθῃσι μόνον τῇ μεταμορφώσει τὸ λάμψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς ἀναχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν φαίνεται λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ἱμάτια δὲ τοῦ Ἰησοῦ αἱ λέξεις καὶ ἃ ἐνεδύσατο τῶν εὐαγγελίων γράμματα. οἶμαι δ' ὅτι καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις δηλούμενα περὶ αὐτοῦ ἱμάτιά ἐστὶν Ἰησοῦ, γινόμενα τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ λευκῶν εἰσι διαφοραί, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ γίνονται *** λευκὰ ὡς τὸ πάντων λευκὸν λαμπρότατον καὶ καθαρώτατον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ φῶς. ἐπὶ οὖν ἴδῃς τινὰ οὐ μόνον τὴν περὶ Ἰησοῦ θεολογίαν ἀκριβοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν σαφηνίζοντα, μὴ ὅκνει τῷ τοιούτῳ φάσκειν γεγονέναι τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ἐπὶ δὲ οὕτω νοηθῇ καὶ θεωρηθῇ μεταμορφωθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ

πρόσωπον αὐτοῦ εἶναι < ὡς τὸν > ἥλιον καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς, εὐθέως ὀφθεῖν ἂν τῷ τοιοῦτον ἰδόντι τὸν Ἰησοῦν Μωσῆς ὁ νόμος, καὶ Ἡλίας, συνεκδοχικῶς οὐχ εἷς μόνος ἀλλὰ πάντες οἱ προφηταί, κοινολογούμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν· τοιοῦτον γάρ τί ἐστι τὸ δηλούμενον ἀπὸ τοῦ μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες, κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν· «Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «ἐν Ἱερουσαλὴμ». εἴ τις δὲ εἶδε Μωσέως τὴν δόξαν, νοήσας τὸν πνευματικὸν νόμον ὡς ἓνα πρὸς τὸν Ἰησοῦ λόγον, καὶ τὴν ἐν τοῖς προφήταις «ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην σοφίαν», εἶδε Μωσῆν καὶ Ἡλίαν «ἐν δόξῃ», ὅτε εἶδεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ. Εἶτ', ἐπεὶ κατὰ τὸν Μᾶρκον δεήσει διηγήσασθαι τὸ «καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν», λεκτέον ὅτι μήποτε μάλιστα ἔστιν ἰδεῖν τὸν λόγον ἔμπροσθεν ἡμῶν μεταμορφούμενον, ἐὰν τὰ προειρημένα ποιήσωμεν καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος καὶ ἴδωμεν τὸν αὐτόλογον κοινολογούμενον πρὸς τὸν πατέρα καὶ εὐχόμενον αὐτῷ, ὑπὲρ ὧν εὐξαιτ' ἂν ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς ἀληθινῶς μόνῳ θεῷ. ^[10]

12 39 ἵνα δὲ οὕτω θεῷ ὁμιλῇ καὶ προσεύχεται τῷ πατρί, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος· τότε δὲ κατὰ τὸν Μᾶρκον γίνονται «τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ καὶ στίλβοντα ὡς τὸ φῶς, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται οὕτως λευκᾶναι». καὶ τάχα οἱ μὲν «ἐπὶ τῆς γῆς» γναφεῖς οἱ ἐπιμελούμενοί εἰσι σοφοὶ «τοῦ αἰῶνος τούτου» λέξεως, ἧς νομίζουσι λαμπρᾶς καὶ καθαρᾶς, ὡς κοσμεῖσθαι δοκεῖν καὶ τὰ αἰσχροῦ νοήματα καὶ τὰ ψευδῆ δόγματα ὑπὸ τῆς (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) γναφικῆς αὐτῶν. ὁ δὲ «στίλβοντα» τοῖς ἐπαναβεβηκόσιν ἐπιδεικνὺς «τὰ ἱμάτια αὐτοῦ» καὶ λαμπρότερα, ὧν δύναται ποιεῖν ἢ ἐκεῖνων γναφική, ὁ λόγος ἐστίν, παριστὰς ἐν ταῖς ὑπὸ πολλῶν καταφρονουμέναις λέξεσι τῶν γραφῶν τὴν τῶν νοημάτων στίλψιν, ὅτε «ὁ ἱματισμὸς» τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸν Λουκᾶν «λευκός» καὶ «ἐξαστράπτων» γίνεται. Ἰδωμεν οὖν μετὰ ταῦτα, τί νοήσας ὁ Πέτρος ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ Ἰησοῦ· κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· ποιήσωμεν τρεῖς σκηνὰς καὶ τὰ ἐξῆς. ^[5]

12 40 διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα ταῦτα ζητητέον, ἐπεὶ ὁ μὲν Μᾶρκος ἐπήγαγεν αὐτοῖς ὡς ἐκ τοῦ ἰδίου προσώπου τὸ «οὐ γὰρ ᾔδει τί ἀπεκρίθη», ὁ δὲ Λουκᾶς «μὴ εἰδὼς» φησὶν «ὁ λέγει». ἐπιστήσεις οὖν εἰ κατ' ἕκστασιν ταῦτα ἐλάλει, πεπληρωμένος τοῦ κινουῦντος αὐτὸν πνεύματος πρὸς τὸ εἰπεῖν ταῦτα, ὅπερ ἅγιον μὲν εἶναι οὐ δύναται· ἐδίδαξε γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ Ἰωάννης πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος μηδένα πνεῦμα ἅγιον ἐσχηκέναι εἰπών· «οὐπω γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδόξασθη». εἰ δὲ «οὐπω ἦν πνεῦμα», καὶ ὁ «μὴ εἰδὼς» τί ἐλάλει ὑπὸ τινος κινούμενος πνεύματος ἐλάλει, ἔν τι τῶν πνευμάτων ἦν τὸ ταῦτα λέγεσθαι ἐνεργοῦν, ὃ μηδέπω τεθριάμβευτο «ἐν τῷ ξύλῳ» μηδὲ δεδειγμάτιστο μετ' ἐκεῖνων περὶ ὧν γέγραπται τὸ «ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας ἐν τῷ ξύλῳ». τοῦτο δὲ ἦν τάχα τὸ κληθὲν σκάνδαλον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ εἰρημένος σατανᾶς ἐν τῷ «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ». εὖ οἶδα δ' ὅτι τὰ τοιαῦτα πολλοῖς προσκόψει τῶν ἐντυγχανόντων, οἰομένοις οὐ κατὰ τὸ εὐλογον δυσφημεῖσθαι τὸν πρὸ μικροῦ μακαρισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ < οὐ σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ > τὸν «ἐν τοῖς οὐρανοῖς» πατέρα ἀποκεκαλυφέναι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος, ὡς ἄρα ὁ Ἰησοῦς εἶη καὶ «ὁ Χριστὸς» καὶ «ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος». ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐπιστησάτω τῇ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἀκριβείᾳ, καὶ αὐτῶν δεηθέντων (ὡς ἄλλοτρίων ἔτι) τοῦ ἐξαγοράσοντος αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὠνησομένου αὐτοὺς τῷ «τιμίῳ» αὐτοῦ «αἵματι». ^[45]

12 40 (50) ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ θέλοντες καὶ πρὸ τοῦ πάθους Ἰησοῦ τελείους γεγονέναι τοὺς ἀποστόλους, πόθεν «ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ» κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἰησοῦ μεταμορφώσεως «ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ». ἵνα δὲ προλαβὼν τι καὶ τῶν ἐξῆς εἰς τὸ προκείμενον παραλάβω, ἐπαπορήσαιμ' ἂν τοιαῦτα· ἄρα ἔστι τινὰ σκανδαλισθῆναι ἐν τῷ Ἰησοῦ χωρὶς τῆς τοῦ σκανδαλίζοντος διαβόλου ἐνεργείας; ἔστι δὲ ἀρνήσασθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ταῦτα ἐπὶ παιδισκαρίου καὶ θυρωροῦ καὶ ἀνθρώπων εὐτελεστάτων, μὴ συνόντος τῷ ἀρνουμένῳ

πνεύματος ἐχθροῦ τῷ διδομένῳ πνεύματι καὶ σοφίᾳ τοῖς πρὸς τὸ ὁμολογεῖν κατὰ τινὰ ἀξίαν αὐτῶν ὑπὸ θεοῦ βοηθούμενοι; ἀλλ' οὐ φήσκει ὁ γε τὰς ρίζας τῶν ἁμαρτημάτων ἀναφέρειν μεμαθηκώς ἐπὶ τὸν πατέρα τῆς ἁμαρτίας διάβολον, χωρὶς ἐκείνου ἢ τοὺς ἀποστόλους ἐσκανδαλίσθαι ἢ τὸν Πέτρον ἠρνησθαι πρὸς τῆς ἀλεκτοροφωνίας ἐκείνης τρίς, εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, μήποτε ὁ ὑπὲρ τοῦ σκανδαλίσαι (τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ) τὸν Ἰησοῦν καὶ τοῦ ἀποστήσαι τῆς κατὰ τὸ πάθος σωτηρίου ἀνθρώποις μετὰ πολλῆς προθυμίας οἰκονομίας, τὰ εἰς ταῦτα φέρειν δοκοῦντα ἐνεργῶν αὐτὸς καὶ ἐνταῦθα οἶονεῖ ἀπατηλῶς περισπάσαι βούλεται τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἐπὶ καλὸν τὸ μηκέτι συγκαταβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἡκεῖν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναδέξασθαι θάνατον, ἀπομεῖναι δὲ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὅρει μετὰ Μωσέως καὶ Ἡλίου. ἐπηγγέλλετο δὲ καὶ ποιῆσαι τρεῖς σκηνὰς, μίαν μὲν ἰδίαν τῷ Ἰησοῦ, ἑτέραν δὲ τῷ Μωσεῖ καὶ ἄλλην τῷ Ἠλίᾳ, ὡς μὴ χωροῦσης (εἰ καὶ ἐν σκηναῖς αὐτοὺς ἔδει εἶναι καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὅρει) μιᾶς σκηνῆς τοὺς τρεῖς. ^[95]

12 40 (100) τάχα δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἐκακούργει ὁ τὸν μὴ εἰδότα «τί λέγει» ἐνεργῶν, βουλόμενος μὴ ἅμα εἶναι Ἰησοῦν καὶ Μωσέα καὶ Ἠλίαν, ἀλλὰ χωρίσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, προφάσει τῶν τριῶν σκηνῶν ψεῦδος δὲ ἦν καὶ τὸ καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. εἰ γὰρ ἦν καλὸν, καὶ ἔμειναν ἐκεῖ· εἰ δὲ ψεῦδος, ζητήσεις τίς ἐνήργησε λαληθῆναι τὸ ψεῦδος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην «ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ», καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια χωρὶς ἐνεργείας τοῦ εἰπόντος «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια», οὕτως οὐδὲ τὸ ψεῦδος χωρὶς τοῦ ἐχθροῦ τῇ ἀληθείᾳ. Τὰ ἐναντία τοίνυν ἔτι ἐν τῷ Πέτρῳ ἦν, ἀλήθεια καὶ ψεῦδος, καὶ ἀπὸ ἀληθείας μὲν ἔλεγε τὸ «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ», ἀπὸ δὲ τοῦ ψεύδους τὸ «ἰλεῶς σοι, κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», ἀλλὰ καὶ τὸ καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. ὁ δὲ μὴ θέλων ἀποτινος ἐνεργείας <πνεύματος> χείρονος τὸν Πέτρον εἰρηκέναι ταῦτα, ἀλλὰ ψιλῆς εἶναι τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἀπαιτούμενος πῶς ἂν παραστήσαι τὸ «μὴ εἰδὼς ὁ ἐλάλει» καὶ τὸ «οὐ γὰρ ἤδει τί ἀπεκρίθη», φήσκει ὅτι ἀκακεῖ ὡς δύσφημον ἐνόμισε καὶ ἀνάξιον τοῦ Ἰησοῦ τὸ παραδέξασθαι ἀποκτανθῆναι τὸν υἱὸν «τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», τὸν Χριστὸν ὃν ἤδη ἀποκαλύψας ἦν αὐτῷ ὁ πατήρ· καὶ ἐνταῦθα ὡς τὰς δύο μορφὰς τοῦ Ἰησοῦ ἰδὼν, καὶ πολὺ διαφέρουσιν τὴν κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν, ταύτῃ εὐαρεστούμενος καλὸν εἶπεν εἶναι τὰς διατριβάς ἐν τῷ ὅρει ἐκείνῳ ποιήσασθαι, ἵνα αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εὐφραίνωνται θεωροῦντες τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ λάμπον πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος καὶ τὰ λευκὰ ὡς τὸ φῶς ἱμάτια αὐτοῦ καὶ πρὸς τούτοις τοὺς ἅπαξ ὀφθέντας «ἐν δόξῃ» αἰεὶ θεωρῶσιν ἐν δόξῃ Μωσῆν καὶ Ἠλίαν, εὐφραίνωνται δὲ ἐφ' οἷς ἂν ἀκούσωσιν αὐτῶν συλλαλούντων ἀλλήλοις καὶ κοινολογουμένων, Μωσέως μὲν καὶ Ἡλίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ δὲ Ἰησοῦ πρὸς αὐτούς. ^[155]

12 41 Ἐπεὶ δὲ μηδέπω περιεργασάμενοι τροπολογεῖν τὰ κατὰ τὸν τόπον ὡς πρὸς τὸ ρητὸν βασανίζοντες ταῦτα εἵπομεν, τούτοις ἀκολουθῶς ἴδωμεν, μήποτε ἀναβιβασθέντες εἰς τὸ ὕψος τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων καὶ τὴν μεταμόρφωσιν ἰδόντες τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ὀφθέντων «ἐν δόξῃ» μετ' αὐτοῦ Μωσέως καὶ Ἡλίου ὁ ἀποδοδομένος Πέτρος καὶ οἱ τῆς «βροντῆς υἱοὶ» βούλονται ἂν ἐν αὐτοῖς σκηνὰς ποιῆσαι τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ κατοικήσοντι ἐν αὐτοῖς καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ μετὰ δόξης τεθεωρημένῳ καὶ τῇ προφητεῖᾳ «τὴν ἔξοδον» λαλοῦσιν τοῦ Ἰησοῦ «ἦν ἔμελλε πληροῦν», καὶ ὡς τὸν θεωρητικόν γε ἀγαπήσας ὁ Πέτρος βίον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τερπωλὸν προκρίνας τοῦ ἐν πολλοῖς εἶναι μετὰ τινος ὀχλήσεως ἐπὶ προθέσει τοῦ ὠφελεῖν τοὺς βουλομένους, εἶπε τὸ καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς», τὸ νομιζόμενον τῷ Πέτρῳ καλὸν οὐ πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς διὸ καταβέβηκεν ἀπὸ «τοῦ ὄρους» πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἀναβῆναι ἐπ' αὐτὸ καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν, ἵνα καὶ ὅποιον χωροῦσιν αὐτὸν ἰδεῖν θεωρήσωσι. δικαίου τοίνυν ἐστὶ καὶ τὴν μὴ «τὰ ἑαυτῆς» ζητοῦσαν

ἀγάπην ἔχοντος «ἐλεύθερον» μὲν εἶναι «ἐκ πάντων, πᾶσι» δὲ αὐτὸν δουλώσαι τοῖς κάτω, «ἵνα τοὺς πλείονας» αὐτῶν κερδήσῃ. εἴποι δ' ἂν τις πρὸς τὰ ἀποδοδομένα περὶ ἐκστάσεως καὶ ἐνεργείας πνεύματος χείρονος εἰς τὸν Πέτρον περὶ τοῦ «μὴ εἰδῶς ὃ λέγει», μὴ προσιέμενος ἐκείνην τὴν διήγησιν, ὅτι παρὰ τῷ Παύλῳ τινὲς «θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι» οὐκ οἶδασιν περὶ ὧν λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι μὴ τρανοῦντες τὴν φύσιν τῶν λεγομένων, μηδὲ «νοοῦντες» αὐτῶν τὸ βούλημα «διαβεβαίουσιν» περὶ ὧν οὐκ ἴσασι. τοιοῦτόν τι ἐπεπόνθει καὶ ὁ Πέτρος· μὴ καταλαβὼν γὰρ τί τὸ καλὸν περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἰησοῦν οἰκονομίας καὶ τῶν ὀφθέντων ἐν τῷ ὅρει Μωσέως καὶ Ἡλίου, λέγει τὸ καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς, «μὴ εἰδῶς ὃ λέγει» «οὐ γὰρ ᾔδει τί ἐλάλει». ^[55]

12 41 (50) καὶ γὰρ εἴπερ σοφὸς «νοήσῃ τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χεῖλεσι φορεῖ τὴν ἐπιγνωμοσύνην», ὁ μὴ οὕτως ἔχων οὐ νοεῖ «τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος» οὐδὲ συνίησι τῆς φύσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων. Ἐξῆς τούτοις ἐστὶ τὸ ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ ὅ, καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐξῆς. ^[60]

12 42 οἶμαι δὲ ὅτι τὸν Πέτρον ὁ θεὸς ἀποτρέπων τοῦ ποιῆσαι τρεῖς σκηνάς ὑφ' ἃς ἔμελλον ὅσον ἐπὶ τῷ βουλήματι <αὐτοῦ> σκηνοῦν, δείκνυσι <μίαν καὶ> κρείττονα (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) καὶ πολλῶ διαφέρουσιν σκηνὴν τὴν νεφέλην. εἰ γὰρ ἔργον ἐστὶ σκηνῆς τὸ ἐπισκιάσαι τὸν ἐν αὐτῇ καὶ σκεπάσαι, ἡ δὲ φωτεινὴ νεφέλη ἐπεσκίασεν αὐτοῦς, οἶονεὶ σκηνὴν θειοτέραν ἄτε καὶ φωτεινὴν τυγχάνουσιν πεποιήκεν αὐτοῖς εἰς παράδειγμα μελλούσης ἀναπαύσεως ὁ θεός· φωτεινὴ γὰρ νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς δικαίους σκεπαζομένους ἅμα καὶ φωτιζομένους καὶ ἐλλαμπομένους ὑπ' αὐτῆς. τίς δ' ἂν εἴη ἡ φωτεινὴ νεφέλη ἐπισκιάζουσα τοὺς δικαίους ἢ τάχα μὲν πατρικὴ δύναμις, ἀφ' ἧς ἔρχεται ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ ἢ, μαρτυροῦσα τῷ υἱῷ ὡς ἀγαπητῷ καὶ εὐδοκῇ καὶ προτρέπουσα τοὺς σκιαζομένους ὑπ' αὐτῆς τούτου καὶ μὴ ἄλλου τινὸς ἀκούειν; λέγει δ' οὗτος, ὡς πάλαι οὕτως καὶ ἀεὶ, δι' ὧν βούλεται. τάχα δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἡ φωτεινὴ ἐστὶ νεφέλη, ἐπισκιάζουσα τοὺς δικαίους καὶ προφητεύουσα, [τὰ] τοῦ θεοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ καὶ λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησεν ἡ τολμῆσας δ' ἂν εἴποιμι καὶ τὸν σωτῆρα ἡμῶν εἶναι φωτεινὴν νεφέλην. Πέτρος μὲν οὖν λέγων ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, ἀφ' ἑαυτοῦ μίαν καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ μίαν καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν ***· φωτεινὴ γὰρ πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ἐπισκιάζει <ἀεὶ> τοὺς Ἰησοῦ γνησίους μαθητάς· ἡ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας νεφέλη ἐπισκιάζει φωτεινὴ τῷ δυναμένῳ ἐν ὁρᾷ τῷ φωτὶ αὐτῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας. ^[45]

12 42 (50) ἡ δὲ ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τάχα μὲν Μωσεὶ καὶ Ἡλίῳ λέγει· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησεν· ἀκούετε αὐτοῦ, ἐπιθυμοῦσιν ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ καὶ θεωρῆσαι αὐτὸν καθὼς ἦν «ἐν δόξῃ». τάχα δὲ τοὺς μαθητάς διδάσκει, ὅτι ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἠυδόκησεν, οὗ μάλιστα ἀκούειν δεῖ, ὁ τότε θεωρούμενος ἦν καὶ μεταμορφωθείς καὶ λάμψας τῷ προσώπῳ ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἐνδεδυμένος τὰ ὡς φῶς λευκὰ ἱμάτια. Μετὰ δὲ ταῦτα γέγραπται, ὅτι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς <ἐκ> τῆς νεφέλης τῆς μαρτυρούσης τῷ υἱῷ οἱ τρεῖς ἀπόστολοι, μὴ φέροντες τὴν τῆς φωνῆς δόξαν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς δύναμιν, ἰκέτευσαν πεσόντες ἐπὶ πρόσωπον τὸν θεόν· σφόδρα γὰρ ἐφοβήθησαν τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ θαύματος λελεγμένων. ^[10]

12 43 πρόσχες δέ, εἰ δύνασαι καὶ ταῦτα εἰπεῖν περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον ὅτι, νοήσαντες οἱ μαθηταὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κεχηματικέναι Μωσεὶ καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν εἰρηκότα· «οὐ γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», καὶ <ιδόντες γενόμενον τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς ὁ ἥλιος καὶ> τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ θεοῦ προσλαβόντες, ὡς μὴ φέροντες τὰς τοῦ λόγου αὐγὰς ἐταπεινώθησαν «ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ». *** ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀφήν τοῦ λόγου

τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάραντες εἶδον Ἰησοῦν μόνο ν , καὶ οὐδένα ἄλλον. Ἐν γὰρ μόνον γέγονε Μωσῆς ὁ νόμος καὶ Ἡλίας ἡ προφητεία Ἰησοῦ τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ οὐχ ὥσπερ ἦσαν πρότερον τρεῖς, οὕτω μεμενήκασιν, ἀλλὰ γεγόνασιν οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν. ταῦτα δέ μοι νόει ὡς πρὸς τὰ μυστικά πράγματα. πρὸς γὰρ τὸ ψιλὸν τοῦ γράμματος βούλημα Μωσῆς καὶ Ἡλίας «ὀφθέντες ἐν δόξῃ» καὶ συλλαλήσαντες τῷ Ἰησοῦ ἀπεληλύθασιν, ὅθεν ἐληλύθεισαν, τάχα τῶν λόγων μεταδώσαντες, ὧν ἐλάλησε μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς, τοῖς ὅσον οὐδέπω <εὐεργετηθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ> , εὐεργετηθησομένοις ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ὅτε ἔμελλε «πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων», ἀνοιχθέντων αὐτῶν τῶν μνημείων, ἀπιέναι «εἰς τὴν» ἀληθῶς «ἁγίαν πόλιν», τὴν μὴ κλειομένην ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκεῖ ἐμφανίζεσθαι «πολλοῖς». Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ ὄρει οἰκονομίαν καταβαινόντων ἐκ τοῦ ὄρους τῶν μαθητῶν, ἵνα ἐλθόντες «πρὸς τὸν ὄχλον» ὑπηρετήσωσι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ περὶ τῆς ἐκείνων σωτηρίας, ἐντεῖλατο ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς λέγων · μηδενὶ εἶπτε τὸ ὄραμα ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστ ῇ . ^[55]

12 43 (50) τὸ δὲ μηδενὶ εἶπτε τὸ ὄραμα παραπλήσιον τῷ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξετασθέντι, ὅτε «διεστεῖλατο τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἰπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός». διὸ τὰ εἰς ἐκεῖνον εἰρημένα τὸν τόπον δύναται ἡμῖν εἶναι χρήσιμα καὶ πρὸς τὸ προκείμενον, ἐπεὶ καὶ κατὰ ταῦτα βούλεται ὁ Ἰησοῦς μὴ λεχθῆναι τὰ τῆς δόξης αὐτοῦ πρὸ τῆς μετὰ τὸ πάθος δόξης αὐτοῦ· ἐβλάβησαν γὰρ ἂν οἱ ἀκούοντες, καὶ μάλιστα ὄχλοι, τὸν οὕτω δεδοξασμένον ὀρώντες σταυρούμενον. διόπερ ἐπεὶ συγγενὲς ἦν τῇ μεταμορφώσει αὐτοῦ καὶ τῷ ὀφθέντι αὐτοῦ προσώπῳ ὡς ὁ ἥλιος τὸ δοξασθῆναι αὐτὸν τῇ ἀναστάσει, διὰ τοῦτο βούλεται τότε ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων λαληθῆναι, ἡνίκα ἐκ νεκρῶν ἀναστ ῇ . <Ὁριγένους τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν> τόμος ιγ'. ^[80]

13 1 (1n) <Καὶ> ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες · τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτο ν ; (17, 10[11—13]) οἱ μὲν συναναβάντες τῷ Ἰησοῦ μαθηταὶ τῶν ὑπὸ τῶν γραμματέων περὶ Ἡλίου παραδιδόμενων ἐμέμνηντο, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας ἐλθὼν Ἡλίας εὐτρεπίσει αὐτῷ τὰς ψυχὰς τῶν παραδεχομένων αὐτόν. ἡ δὲ ἐν τῷ ὄρει ὀπτασία, καθ' ἣν <καὶ> ὁ Ἡλίας ἐφάνη, ἐδόκει μὴ συνάδειν τοῖς εἰρημένοις, ἐπεὶ οὐ πρὸ τοῦ Ἰησοῦ ἔδοξεν αὐτοῖς ἐληλυθέναι ὁ Ἡλίας, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ. διὸ ταῦτά φασι, οἰόμενοι ψεύδεσθαι τοὺς γραμματεῖς *** πρὸς δὲ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται, οὐκ ἀθετῶν τὰ περὶ τοῦ Ἡλίου παραδιδόμενα, ἀλλὰ ἄλλην τοῦ Ἡλίου πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ἀγνοηθεῖσαν ὑπὸ τῶν γραμματέων εἶναι φάσκων, καθ' ἣν ἀγνοήσαντες αὐτόν, ὡς συναίτιοι γενόμενοι τῷ αὐτὸν εἰς φυλακὴν βληθῆναι ὑπὸ Ἡρώδου καὶ τῷ αὐτὸν ἀναιρεθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, πεποιήκασιν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησα ν . εἶτα ἀνάλογον οἷς πεποιήκασιν εἰς τὸν Ἡλίαν φησὶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν πείσεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν ὡς περὶ Ἡλίου οἷ τε μαθηταὶ ἐπηρώτων καὶ ὁ σωτὴρ ἀπεκρίνατο· οἱ δὲ ἀκούσαντες συνῆκαν τὸ Ἡλίας ἤδη ἦλθε καὶ τὸ ἐξῆς αὐτῷ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τὴν ἀναφορὰν ἐσχηκέναι ἐπὶ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην. καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω σαφηνείας ἕνεκεν τοῦ ἐκκειμένου ῥητοῦ· ἡδὲ κατὰ δύναμιν καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτῷ πραγμάτων τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα. Ἐν τούτοις Ἡλίας οὐχ ἡ ψυχὴ <Ἡλίου> δοκεῖ μοι λέγεσθαι, ἵνα μὴ ἐμπίπτω εἰς τὸ ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ περὶ τῆς μετενσωματώσεως δόγμα, οὔτε παραδιδόμενον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων οὔτε ἐμφαινόμενόν που τῶν γραφῶν· καὶ γὰρ ἐναντίον ἐστὶ τῷ «τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα» εἶναι καὶ συντέλειαν πείσεσθαι τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀλλὰ καὶ τῷ πληρωθῆναι <τὸ> «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται» καὶ τὸ «παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» καὶ τὸ «οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται» μετὰ καὶ τῶν ἐξῆς αὐτῷ. ^[60]

13 1 (50) εἰ γὰρ (καθ' ὑπόθεσιν) δις δύναται γενέσθαι ἐν τῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου καταστάσει ἡ αὕτη ψυχὴ ἐν τῷ σώματι (δι' αἰτίαν <δι>) ἣν ἂν γένοιτο ἐν αὐτῷ, ἡ δι'

ἀμαρτίαν γενομένη δις ἐν σώματι διὰ τί οὐχὶ καὶ τρεῖς καὶ πλεονάκις ἔσται ἐν αὐτῷ, τῶν διὰ τὸν βίον τοῦτον καὶ τὰ ἡμαρτημένα ἐν αὐτῷ κολάσεων τούτῳ ἀποδοθησομένων μόνῳ τῷ τρόπῳ κατὰ τὴν μετενσωμάτωσιν; ὅπερ ἐὰν ἐξ ἀκολουθίας δοθῇ, οὐκ ἔσται τάχα ὅτε ψυχὴ οὐ μετενσωματωθήσεται· αἰεὶ γὰρ διὰ τὰ πρότερα ἀμαρτήματα ἐπιδημήσει τῷ σώματι, καὶ οὕτως οὐχ ἔξει χώραν ἢ τοῦ κόσμου φθορά, καθ' ἣν «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται». ἵνα δὲ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διδῶται τὴν πάντη ἀναμάρτητον μηκέτι ἥξειν εἰς τὸ διὰ γενέσεως σῶμα, διὰ πόσων χρόνων οἶει μίαν εὐρήσεσθαι πάντη καθαρεύσασαν ψυχὴν καὶ μὴ δεομένην μετενσωματώσεως; ὅμως δὲ καὶ οὕτως μιᾶς τινος αἰεὶ ἐκ τοῦ ὠρισμένου τῶν ψυχῶν ἀριθμοῦ μεθισταμένης καὶ μηκέτι εἰς σῶμα ἐρχομένης, ἐπιλείψει ποτὲ ὡς διὰ τινων ὥσπερ εἰ ἀπείρων χρόνων ἢ γένεσις, καταντήσαντος τοῦ κόσμου ἐπὶ τινὰ ἓνα ἢ δεύτερον ἢ ὀλίγῳ πλείους, μεθ' οὓς καὶ αὐτοὺς τελειωθέντας ὁ κόσμος φθαρήσεται, ἐπιλειπόντων τῶν εἰς σῶμα ἐρχομένων. Ὅπερ οὐκ ἀρέσκει τῇ γραφῇ· πλῆθος γὰρ οἶδεν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ κόσμου φθορᾶς. ^[95]

13 1 (100) ὅπερ ἐστὶ δῆλον συνεξεταζομένου τοῦ «πλὴν ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου <ἄρα> εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» ὃ εὔρομεν παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὕτως εἰρημένῳ· «ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὡς γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις <ταῖς πρὸ> τοῦ κατακλυσμοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς. ἔσται δὲ τοῖς τότε ἢ τῶν ἀμαρτημάτων εἰσπραξις οὐκ ἐν μετενσωματώσει. εἰ γὰρ ἔτι ἀμαρτάνοντες παραλαμβάνονται, ἤτοι ἄλλῳ τρόπῳ κολάσεως μετὰ τοῦτο κολασθήσονται, καὶ κατὰ τοῦτο ἤτοι δύο τρόποι κολάσεων ἔσονται γενικοῖ (ὁ μὲν ἐν μετενσωματώσει, ὁ δὲ ἔξω τοῦ τοιοῦτου σώματος καὶ λεγέτωσαν τὰς τούτων αἰτίας καὶ διαφοράς), ἢ οὐ κολασθήσονται, ὡς ἀθρόως ἀποβαλόντες τὰ ἀμαρτήματα οἱ ἐπὶ συντελείᾳ καταλειφθέντες, ἢ (ὅπερ βέλτιον) εἷς ἐστὶ τρόπος κολάσεως τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐν σώματι τὸ ἔξω αὐτοῦ <καὶ> τῆς καταστάσεως τοῦ βίου τούτου τὸ κατ' ἀξίαν τῶν ἡμαρτημένων παθεῖν. ἕκαστον δὲ τούτων τῷ ἐνορᾷ δυναμένῳ τοῖς πράγμασιν ἀνατρεπτικόν ἐστὶ τῆς μετενσωματώσεως. εἰ δὲ ἀναγκαίως οἱ τὴν μετενσωμάτωσιν εἰσάγοντες Ἕλληνες, ὡς ἀκόλουθα αὐτοῖς τιθέντες, οὐδὲ φθείρεσθαι βούλονται τὸν κόσμον, ὥρα καὶ τούτους, ἀντιβλέψαντας ταῖς ἐκφαινούσαις γραφαῖς φθαρήσεσθαι τὸν κόσμον, ἢ ἀπιστῆσαι αὐταῖς ἢ εὐρεσιλογεῖν περὶ διηγήσεως τῶν κατὰ τὴν συντέλειαν, ὅπερ (κἂν βούλωνται) ποιῆσαι οὐ δυνήσονται. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς τολμήσασιν ἂν λέγειν μὴ φθαρήσεσθαι τὸν κόσμον φήσομεν ὅτι, εἰ μὴ φθείρεται ὁ κόσμος ἀλλ' ἐπ' ἄπειρον ἔσται, οὐκ ἔσται ὁ θεὸς «εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν». ^[145]

13 1 (150) ἀλλ' (εἰ ἄρα) ἀνὰ μέρος ἤτοι ἕκαστον εἴσεται «πρὶν γενέσεως» αὐτοῦ ἢ τινὰ, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἕτερα· ἄπειρα γὰρ τῇ φύσει οὐχ οἷόν τε περιλαμβάνεσθαι τῇ περατοῦν πεφυκυῖα τὰ γινωσκόμενα γνώσει. τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ μηδὲ προφητείας δύνασθαι γενέσθαι περὶ πάντων ὧντινωνοῦν, ἅτε ἀπείρων ὄντων τῶν πάντων. Ἀναγκαίως δ' οἶμαι ἐνδιατετριφέναι τῇ ἐξετάσει τοῦ περὶ μετενσωματώσεως λόγου, διὰ τὴν τινων ὑπόνοιαν οἰηθέντων ψυχὴν εἶναι (περὶ ἧς ὁ λόγος) τὴν αὐτὴν Ἡλίου καὶ Ἰωάννου, πρότερον μὲν κληθεῖσαν Ἡλίαν δεύτερον δὲ Ἰωάννην, καὶ οὐκ ἄθεε γέ κεκληθῆσθαι Ἰωάννην αὐτόν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ τὸν ὀφθέντα ἄγγελον τῷ Ζαχαρίᾳ εἰρηκέναι αὐτῷ· «μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην» καὶ ἐκ τοῦ ἀπειληφέναι τὸν Ζαχαρίαν τὴν φωνὴν (μετὰ τὴν ἐν τῇ πινακίδι γραφὴν) περὶ τοῦ Ἰωάννην καλεῖσθαι τὸν γεγεννημένον. ^[20]

13 2 εἴπερ δὲ ἡ ψυχὴ Ἡλίας ἦν, ἐχρῆν καὶ δεύτερον αὐτὸν γεννώμενον κληθῆναι Ἡλίαν ἢ αἰτίαν τινὰ φανῆναι τῆς μετωνυμίας, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς Σάρας καὶ τῆς Σάρρας καὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Σίμωνος καὶ Πέτρου. καίτοι γε οὐδ' οὕτως ὁ λόγος ἐν αὐτοῖς

ἐσώζετο· ἐν μιᾷ γὰρ καὶ τῇ αὐτῇ ζωῇ τοῖς προειρημένοις γεγόνασιν αἱ μετωνυμῖαι. ζητήσαι δ' ἄν τις, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ Ἑλίας ἐστὶ πρότερον ἐν τῷ Θεσβίτῃ καὶ δεύτερον ἐν τῷ Ἰωάννῃ, τί ἂν εἴη τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν ἀμφοτέροις Ἑλίας; καὶ φημι τὸν Γαβριὴλ ἐν τοῖς πρὸς Ζαχαρίαν λόγοις ὑποβεβληκέναι τίς ἡ αὐτῇ οὐσία ἐν Ἑλίᾳ καὶ Ἰωάννῃ· φησὶ γάρ· «πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέφει ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν· καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἑλίου». πρόσχες γάρ, οὐκ εἶπεν «ἐν» ψυχῇ «Ἑλίου», ἵν' ἔχοι τόπον ἢ μετενσωμάτωσις, ἀλλ' «ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἑλίου». ^[45]

13 2 (50) σαφῶς δὲ οἶδεν ἡ γραφὴ διαφορὰν πνεύματος πρὸς ψυχὴν, ὡς τὸ «ὁ δὲ θεὸς ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τηρηθεῖν ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ τὸ «εὐλογεῖτε, πνεύματα καὶ δικαίων ψυχαί», ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα Δανιὴλ φερόμενον, παρίστησι τὴν διαφορὰν πνεύματος καὶ ψυχῆς. Ἑλίας οὖν ὁ Ἰωάννης οὐ διὰ τὴν ψυχὴν λέλεκται, ἀλλὰ διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν, ἅτινα οὐδὲν λυπεῖ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, εἰ πρότερον μὲν ἦν ἐν Ἑλίᾳ, ὕστερον δὲ γέγονεν ἐν Ἰωάννῃ· «καὶ πνεύματα» δὲ «προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται», οὐχὶ δὲ ψυχαὶ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσονται· καὶ τὸ «πνεῦμα Ἑλίου ἀναπέπαυται ἐπὶ Ἑλισσαίῃ». Ζητητέον δὲ πότερον ταύτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλίου τῷ ἐν Ἑλίᾳ πνεύματι θεοῦ, ἢ ἕτερα ταῦτ' ἐστὶν ἀλλήλων, καὶ εἰ παράδοξόν τι τὸ πνεῦμα ἦν Ἑλίου τὸ ἐν αὐτῷ παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκάστου τὸ ἐν αὐτῷ. καὶ γὰρ σαφῶς ὁ ἀπόστολος παρέστησεν ἕτερον εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, καὶ ἐν ἡμῖν ἦν, παρὰ τὸ πνεῦμα ἐκάστου ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, ὅπου μὲν λέγων· «αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ», ὅπου δέ· «οὐδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ». μὴ θαύμαζε δὲ τὸ περὶ τοῦ Ἑλίου, εἰ ὥσπερ ξένον τι ἀπήντησεν αὐτῷ παρὰ τοὺς ἀναγεγραμμένους πάντας ἀγίους διὰ τὸ ἀναληφθῆναι «ἐν συσσεισμῷ εἰς τὸν οὐρανόν», οὕτως ἐξαιρετόν τι εἶχε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὡς οὐ μόνον ἐπαναπαύσασθαι τῷ Ἑλισσαίῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰωάννῃ συγκαταβῆναι εἰς τὴν γένεσιν, καὶ τὸν Ἰωάννην ἰδίᾳ μὲν «πνεύματος ἀγίου» πεπληρωθῆναι «ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ», ἰδίᾳ δὲ προεληλυθέναι ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ «ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἑλίου». ^[105]

13 2 (100) καὶ γὰρ δυνατὸν πλείονα πνεύματα εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ, οὐ μόνον χείρονα ἀλλὰ καὶ κρείττονα· αἰτεῖ γοῦν ὁ Δαυῖδ στηριχθῆναι μὲν «πνεύματι ἡγεμονικῷ», ἐγκαινισθῆναι δὲ ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ «πνεῦμα εὐθές». εἰ δέ, ἵνα μεταδῷ ἡμῖν ὁ σωτὴρ πνεύματος «σοφίας καὶ συνέσεως», πνεύματος «βουλῆς καὶ ἰσχύος», πνεύματος «γνώσεως καὶ εὐσεβείας», καὶ ἐνεπλήσθη πνεύματος «φόβου θεοῦ», δυνατὸν καὶ ταῦτα νοεῖσθαι πλείονα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι κρείττονα πνεύματα. Καὶ τοῦτο δὲ παρεθέμεθα διὰ τὸ «ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἑλίου» προεληλυθέναι ἐνώπιον Χριστοῦ τὸν Ἰωάννην, ἵνα τὸ Ἑλίας ἥδη ἦλθεν ἐπὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωάννῃ ἀναφέρηται πνεῦμα τοῦ Ἑλίου, ὡς καὶ συνῆκαν οἱ συναναβάντες τρεῖς μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς· ἐπὶ μὲν οὖν τὸν Ἑλισσαῖον μόνον «ἀναπέπαυται τὸ Ἑλίου πνεῦμα», ὁ δὲ Ἰωάννης προελήλυθεν «ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ» οὐκ ἐν μόνῳ τῷ «πνεύματι», ἀλλὰ καὶ ἐν «δυνάμει Ἑλίου», διὸ καὶ Ἑλισσαῖος μὲν οὐκ ἂν Ἑλίας εἴρητο, Ἰωάννης δὲ αὐτὸς ἦν Ἑλίας. εἰ δὲ δεῖ παραθέσθαι τὴν γραφὴν, ὅθεν ἔλεγον οἱ γραμματεῖς ὅτι Ἑλίαν δεῖ ἔλθειν πρῶτον, ἄκουε τοῦ Μαλαχίου λέγοντος· «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἑλίαν τὸν Θεσβίτην» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην». καὶ ἔοικέ γε διὰ τούτων δηλοῦσθαι ὅτι προεுτρεπίζει ὁ Ἑλίας τῇ ἐνδόξῳ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ διὰ τινων ἱερῶν λόγων καὶ καταστάσεων ἐν ταῖς ψυχαῖς τοὺς εἰς τοῦτο ἐπιτηδεύοντες γεγεννημένους, ἦν οὐκ ἂν ἤνεγκαν οἱ ἐπὶ γῆς διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς δόξης, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ Ἑλίου ἦσαν προεுτρεπισθέντες. ^[155]

13 2 (150)

Ἡλίαν δὲ καὶ ἐν τούτοις οὐ τὴν ψυχὴν λαμβάνω τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ ἐστὶν οἷς τὰ πάντα ἀποκαταστήσεται, ἵνα ἀποκατασταῖ καὶ ἐκ τῆς ἀποκαταστάσεως γενομένοις χωρητικοῖς τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσῃ ὁ ἐν δόξῃ ὀφθησόμενος υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ καὶ λόγος τίς ἐστιν ὁ Ἡλίας, ὑποδεέστερος λόγου τοῦ «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν» θεοῦ λόγου, καὶ οὗτος ἂν δύναιτο ὥσπερ ἐπὶ προγύμνασμα ἐπιδημεῖν τῷ ἐτοιμαζομένῳ λαῷ ὑπ’ αὐτοῦ, ἵνα γένηται κατεσκευασμένος πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ τελείου λόγου. Ἀπορήσειε δ’ ἂν τις εἰ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις Ἡλίου τὰ ἐν Ἰωάννῃ πέπονθε κατὰ τὸ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησα ν . καὶ πρὸς τοῦτο λελέγεται ἀπλούστερον μὲν ὅτι οὐδὲν ἄτοπον, διὰ τὴν ἀγάπην συμπάσχειν τὰ βοηθοῦντα τοῖς βοηθουμένοις (καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησι διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας «ἠσθένουν» καὶ διὰ τοὺς πεινῶντας «ἐπεινῶν» καὶ διὰ τοὺς διψῶντας «ἐδίψων»), βαθυτέρον δὲ ὅτι οὐκ εἴρηται· ἀλλ’ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν <ἀλλ’ ὅσα ἠθέλησαν> ἐν αὐτῷ· ἦν γὰρ ἐπερηρισμένα τῷ «πνεύματι καὶ» τῇ «δυνάμει Ἡλίου» τὰ πεπονθότα, ἡ ψυχὴ Ἰωάννου (οὐδαμῶς οὔσα Ἡλίας) τάχα δὲ καὶ τὸ σῶμα. κατ’ ἄλλον γὰρ τρόπον ἐν σώματι ψυχὴ καὶ πνεῦμα καὶ δύναμις, κατ’ ἄλλον δὲ τὸ σῶμα τοῦ δικαίου ἐν τοῖς κρείττοσιν, ὥσπερ ἐρηρισμένον αὐτοῖς καὶ αὐτῶν ἡρτημένον. «οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ’ ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν»· ἡ γὰρ ψυχὴ τοῦ μὲν ἀμαρτωλοῦ ἐν σαρκὶ ἐστὶ, τοῦ δὲ δικαίου ἐν πνεύματι. ^[195]

13 2 (200) ⁵ⁿ ἔτι δὲ καὶ τοῦτ’ ἂν ζητηθεῖη, τὸ ἀλλ’ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν ἐπὶ τίνα ἀναφέρεται; ἄρα γὰρ ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς, περὶ ὧν πυκνῶνται οἱ μαθηταὶ ἔλεγον· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτο ν ; ἀλλ’ οὐ πάνυ γε φαίνεται ὑπὸ τῶν γραμματέων πεπονθῆναι τι Ἰωάννης, εἰ μὴ ὅτι ἄρα οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἢ ὅτι (ὥς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν) συναίτιοι γεγόνασι τοῖς τετολμημένοις κατ’ αὐτοῦ ὑπὸ Ἡρώδου. ἄλλος δ’ ἂν εἴποι ὅτι τὸ ἀλλ’ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν οὐκ ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς, ἀλλ’ ἐπὶ τὴν Ἡρωδιάδα καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς καὶ τὸν Ἡρώδη ἀναφέρεται, ποιήσαντας ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησα ν . καὶ τὸ ἐξῆς δὲ διὰ τὸ οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ’ αὐτῶν ἀναφέροιτ’ ἂν, εἰ μὲν τὸ πρότερον ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς, <καὶ τοῦτο ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς>, εἰ δὲ τὸ πρότερον ἐπὶ τὸν Ἡρώδη καὶ τὴν Ἡρωδιάδα καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, καὶ τὸ δεύτερον· καὶ γὰρ ἔοικε σύμψηφος γεγονέναι ὁ Ἡρώδης τῷ τὸν Ἰησοῦν ἀποθανεῖν, τάχα κοινωνούσης αὐτῷ τῆς κατ’ αὐτοῦ ἐπιβουλῆς καὶ τῆς γυναικός. Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον προσήλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτῷ καὶ λέγων· κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν (17, 14[—20]).

13 3 (1n) Οἱ πάσχοντες ἢ οἱ τῶν πασχόντων οἰκεῖοι μετὰ τῶν ὄχλων εἰσὶ· διόπερ, ἐπὶ τὰ ὑπὲρ τοὺς ὄχλους ὁ Ἰησοῦς οἰκονομήσεται, καταβαίνει πρὸς αὐτούς, ἵν’ οἱ μὴ δυνάμενοι ἀναβαίνειν διὰ τὰς κατεχούσας τὴν ψυχὴν νόσους ὠφεληθῶσι, καταβάντος πρὸς αὐτούς ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ λόγου. ἐξεταστέον δὲ ἐπὶ τίνων μὲν νοσημάτων οἱ πάσχοντες πιστεύουσι καὶ ἀξιοῦσι περὶ τῆς ἰδίας θεραπείας <ἢ αὐτοῦ ἢ «τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου» ἀψάμενοι> ***, ἐπὶ τίνων δὲ *** περὶ αὐτῶν ἔτεροι τοῦτο ποιοῦσιν, οἷον ὁ ἐκατόνταρχος περὶ παιδὸς καὶ ὁ βασιλικὸς περὶ υἱοῦ καὶ ὁ ἀρχισυνάγωγος περὶ θυγατρὸς καὶ ἡ Χαναναία περὶ δαιμονώντος τέκνου θήλεος, καὶ νῦν ὁ γονυπετῶν αὐτῷ ἄνθρωπος περὶ υἱοῦ σεληνιαζομένου. τούτοις δὲ συνεξετάσεις, πότε ἀφ’ ἑαυτοῦ ὁ σωτὴρ καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἀξιωθεὶς ἰάται, ὥς τὸν παραλυτικὸν <τὸν ἐπὶ τῇ προβατικῇ>. αὗται γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκριθεῖσαι ἀλλήλαις αἱ θεραπείαι καὶ συνεξετασθεῖσαι πολλὰ τῷ ἀκούειν δυναμένῳ τῆς «ἐν μυστηρίῳ» ἀποκεκρυμμένης σοφίας θεοῦ παραστήσουσι δόγματα περὶ τε τῶν διαφορῶν περὶ τὰς ψυχὰς συμπτωμάτων καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ νῦν οὐ περὶ πάντων, ἀλλὰ τοῦ ἐκκειμένου ῥητοῦ πρόκειται ἐξετάζειν, ἴδωμεν τροπολογοῦντες τίνα δυνάμεθα εἰπεῖν τὸν σεληνιαζόμενον εἶναι καὶ τὸν ἀξιοῦντα περὶ αὐτοῦ πατέρα αὐτοῦ, καὶ τί τὸ πίπτειν τὸν πάσχοντα οὐκ ἀεὶ ἀλλὰ πολλάκις,

ὅτε μὲν εἰς πῦρ ἐνίοτε δὲ εἰς ὕδω ρ , καὶ τί τὸ μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν
θεραπευθῆναι ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. ^[10]

13 4 καὶ γὰρ εὐλογον· εἴπερ πᾶσα νόσος καὶ πᾶσα μαλακία, ἃς ἐθεράπευσεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τότε «ἐν
τῷ λαῷ», ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ ἐν ψυχαῖς διάφορα συμπτώματα, ὡς τοὺς μὲν παρετοὺς τὴν ψυχὴν
καὶ κειμένην αὐτὴν ἔχοντας ἐπὶ τοῦ σώματος παραλελυμένην δηλοῦσθαι διὰ τῶν
παραλυτικῶν, τοὺς δὲ τυφλώττοντας περὶ τὰ τῇ ψυχῇ μόνῃ θεατὰ δηλοῦσθαι διὰ τῶν τυφλῶν
καὶ εἶναι τυφλοὺς, τοὺς δὲ κεκωφωμένους πρὸς παραδοχὴν σωτηρίου λόγου σημαίνεσθαι διὰ
τῶν κωφῶν, ἀνάλογον ἐκείνοις ἐξετασθῆναι δεήσει τὰ περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. ἔστι δὲ τὸ
πάθος τοῦτο ἐκ διαλειμμάτων ἀξιολόγων ἐπιτιθέμενον τοῖς πάσχουσιν, ἐν οἷς οὐδὲν διαφέρειν
δοκεῖ ὑγιαίνοντος ὁ πεπονθὼς αὐτὸ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ μὴ ἐνεργεῖν <εἰς> αὐτὸν τὴν
ἐπίληψιν. τοιαῦτα δὲ τινα εὖροις ἂν περὶ τινος ψυχᾶς συμπτώματα, πολλάκις νομιζομένας
ὑγιαίνειν ἐν σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, εἴτ' ἔσθ' ὅτε ὥσπερ ἐπίληψίς τις τῇ ἀπὸ
τῶν παθῶν λαμβανομένη καὶ καταπιπτούσας ἀπὸ τοῦ ἐστηκέναι δοκεῖν καὶ σπωμένας περὶ
τὴν ἀπάτην τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας. τάχα οὖν οὐκ ἂν ἀμάρτοις λέγων
τοὺς τοιοῦτους (ἴν' οὕτως εἴπω) πνευματικῶς σεληνιαζεσθαι, καταβαλλομένους ὑπὸ τῶν «ἐν
τοῖς ἐπουρανίοις» πνευματικῶν «τῆς πονηρίας», καὶ κακῶς ἔχειν πολλάκις παρὰ τὸν καιρὸν
τῶν ἐπιλαμβανομένων τῆς ψυχῆς αὐτῶν παθῶν· πίπτοντας ποτὲ μὲν εἰς τὸ πῦρ τῶν
πυρώσεων, ὅτε γίνονται (κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ Ὠσηῒ) «οἱ μοιχεύοντες, ὡς κλίβανος
καιόμενος εἰς πέψιν κατακαύματος ἀπὸ τῆς φλογός», ποτὲ δὲ εἰς <τὸ> ὕδω ρ , ὅτε «ὁ
βασιλεὺς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι» δράκων καταβάλλει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἐλεύθερον δοκεῖν
ἀναπνεῖν ἐπὶ τὸ εἰς <τὰ> βάθη τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης ἢ κειν τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου.
^[65]

13 4 (50) συμβαλεῖται δὲ ἡμῖν τῇ τοιαύτῃ περὶ τοῦ σεληνιαζομένου διηγῆσαι ὁ λέγων ἐν τῇ Σοφίᾳ περὶ
μὲν τῆς τοῦ δικαίου ὁμαλότητος· «διήγησις εὐσεβοῦς διὰ παντὸς σοφία», περὶ δὲ τῶν
ἀποδοδομένων· «ὁ δὲ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται». καὶ ἔστι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἰδεῖν ὁρμάς
*** συναρπάσαι δυναμένας πρὸς ἔπαινον τοὺς μὴ ἐπιστάνας αὐτῶν τῷ ἀνερματίστῳ, ὥστε
εἰπεῖν ἂν οἶονεῖ πανσέληνον εἶναι ἐν αὐτοῖς ἢ παρ' ὀλίγον πανσέληνον. ἴδοις δ' ἂν πάλιν
μειούμενον τὸ δόξαν εἶναι ἐν αὐτοῖς φῶς, οὐχὶ φῶς ἡμερινὸν τυγχάνον ἀλλὰ καὶ φῶς
νυκτερινὸν <καὶ σεληνιακόν> καὶ ἐπὶ τοσοῦτον λῆγον, ἕως μηδὲ <τὸ> δοκοῦν φῶς εἶναι
ἐπιβλεπόμενον ἐν αὐτοῖς γένηται. εἰ δὲ οἱ πρῶτοι θέμενοι τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι διὰ
τοιοῦτόν τι ὠνόμασαν τὸ τῆς ἐπίληψίας πάθος σεληνιασμόν ἢ μὴ, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. Πατὴρ
δὲ τοῦ σεληνιαζομένου τάχα ὁ λαχὼν αὐτὸν ἄγγελος (εἶγε πᾶσαν λεκτέον ἀνθρωπίνην ψυχὴν
ὑπὸ τινι τετάχθαι ἀγγέλω <ὡς ὑπὸ τινι πατρί>), ἀξιῶν ὡς περὶ υἱοῦ τὸν ἱατρὸν τῶν ψυχῶν,
ἵνα αὐτὸν ῥύσῃται μὴ δυνηθέντα ἀπὸ τοῦ ὑποδεστέρου λόγου τοῦ ἐν τοῖς μαθηταῖς
θεραπευθῆναι ἀπὸ τοῦ πάθους. ^[10]

13 5 πνεῦμα δὲ «ἄλαλον καὶ κωφόν» <εἰ> τροπολογητέον, <λεκτέον> τὰς ἀλόγους καὶ πρὸς τὸ
δοκοῦν καλὸν ὁρμάς, ὑπὸ τοῦ λόγου ἐκβαλλόμενον, ἵνα ἃ τέως τις ἐποίει ἀλόγῳ φορᾷ
νομιζόμενα ὑπὸ τῶν βλέπόντων καλὰ, μηκέτι μὲν πράττη ἀλόγως κατὰ <τὸ λοιπόν, κατὰ>
δὲ τὸν λόγον τῆς τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας. <δυσίατον δὲ τοῦτο τὸ πάθος καὶ ἰσχυρόν, δοκοῦν
καλῶς πεπρᾶχθαι τὰ μὴ καλῶς, καὶ ἔστιν οὕτως ἐν τοῖς τοιούτοις μεγάλη ἢ τοιαύτη ἐνέργεια,
ὥστε ταύτην ὄρει παραβάλλεσθαι, δεομένη ἵνα μετατεθῇ ἀπὸ τοῦ πάσχοντος διὰ πάσης πίστεως
τοῦ θεραπεύοντος. ἔστι δὲ ἡ πᾶσα πίστις παραβαλλομένη κόκκῳ σινάπεω ς.> ἐκ τούτου καὶ ὁ
Παῦλος ὠρμηνένος εἶπεν· «ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν». οὐ γὰρ ἔν μόνον
ὅρος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτῷ πλείονα μεθίστησιν ὁ ἔχων πᾶσαν τὴν πίστιν· ἥτις ἐστὶν ὡς
κόκκος σινάπεω ς. ἐπεὶ ἐξουθενεῖται μὲν ἡ πίστις ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ βραχύτατόν τι καὶ

εὐτελὲς εἶναι φαίνεται, τυχοῦσα δὲ γῆς ἀγαθῆς (τουτέστι ψυχῆς τὸ τοιοῦτον σπέρμα παραδέξασθαι καλῶς δυναμένης) «γίνεται δένδρον μέγα, ὥστε» οὐδὲν μὲν τῶν ἀπτέρων, τὰ δὲ ἐπτερωμένα πνευματικῶς «πετεῖνὰ τοῦ οὐρανοῦ» κατασκηνοῦν δύνασθαι «ἐν τοῖς κλάδοις» τῆς τοιαύτης πίστεως. Ἦδη οὖν παραστῶμεν καὶ τῇ λέξει καὶ ζητήσωμεν πρότερον, πῶς σεληνιαζεσθαι λέγεται ὁ ὑπὸ τινος πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ κωφοῦ καὶ ἀλάλου σκοτούμενος καὶ καταβαλλόμενος, καὶ διὰ τί παρώνυμόν ἐστι τὸ σεληνιαζεσθαι ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐν οὐρανῷ καὶ δευτέρου μετὰ τὸν ἥλιον φωστήρος, ὃν ἔταξεν «ὁ θεὸς» «εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός». ^[10]

13 6 ἱατροὶ μὲν οὖν φυσιολογεῖωσαν, ἅτε μὴδὲ ἀκάθαρτον πνεῦμα εἶναι νομίζοντες κατὰ τὸν τόπον ἀλλὰ σωματικόν <τι> σύμπτωμα, καὶ φυσιολογοῦντες τὰ ὑγρά λεγέτωσαν κινεῖσθαι τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ κατὰ τινὰ συμπάθειαν τὴν πρὸς τὸ σεληνιακὸν φῶς, ὑγρὰν ἔχον φύσιν. ἡμεῖς δὲ οἱ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο ἀπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου, ἀλάλου καὶ κωφοῦ ἐν τοῖς πάσχουσιν αὐτὸ θεωρεῖται ἐνεργούμενον, ὁρῶντες δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰθισμένοι παραπλησίως τοῖς ἐπαοιδοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἐπαγγέλλεσθαι τὴν κατὰ τοὺς τοιοῦτους θεραπείαν δοκοῦσιν ποτε ἐπιτυγχάνειν ἐν αὐτοῖς, φήσομεν ὅτι μήποτε ὑπὲρ τοῦ διαβάλλειν τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ ἀδικία «εἰς τὸ ὕψος» λαληθῇ καὶ θῶνται «εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν», τὸ ἀκάθαρτον τοῦτο πνεῦμα ἐπιτηρεῖ τινὰς σχηματισμοὺς τῆς σελήνης καὶ οὕτως ἐνεργεῖ, ἵν' ἐκ τῆς τηρήσεως τοῦ κατὰ τὸν τοιόνδε τῆς σελήνης σχηματισμὸν πάσχειν τοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰτίαν δόξη τοῦ τηλικούτου κακοῦ μὴ «τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν» λαμβάνειν δαιμόνιον, ἀλλὰ ὁ μέγας ἐν οὐρανῷ φωστήρ, ὁ τεταγμένος «εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός» καὶ μηδεμίαν ἔχων ἀρχὴν τῆς τοιαύτης ἐν ἀνθρώποις νόσου. καὶ «ἀδικίαν γε εἰς τὸ ὕψος» λαλοῦσιν πάντες ὅσοι παρὰ τὴν τῶν ἄστρων σχέσιν φασὶν εἶναι τὴν αἰτίαν πάντων τῶν ἐπὶ γῆς (εἴτε καθολικῶν εἴτε καὶ τῶν καθ' ἕκαστον) συμπτωμάτων· καὶ οἱ τοιοῦτοὶ γε ἀληθῶς «ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν», κακοποιοὺς τινὰς λέγοντες εἶναι τῶν ἀστέρων καὶ ἄλλους ἀγαθοποιούς, οὐδενὸς ἄστρου γενομένου ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἵνα κακοποιῇ, κατὰ γε τὸν Ἱερεμίαν ὡς ἐν Θρήνοις γέγραπται· «ἐκ στόματος κυρίου <οὐκ> ἐξελεύσεται τὰ κακὰ καὶ τὸ ἀγαθόν». ^[60]

13 6 (50) Εἰκὸς δὲ ὅτι, ὥσπερ τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν τὸν καλούμενον σεληνιασμὸν πνεῦμα ἀκάθαρτον ἐπιτηρεῖ τοὺς τῆς σελήνης σχηματισμούς, ἵνα ἐνεργήσῃ εἰς τὸν διὰ τινὰς αἰτίας παραδιδόμενον αὐτῷ καὶ μὴ ποιήσαντα ἑαυτὸν ἄξιον φρουρᾶς ἀγγελικῆς, οὕτως καὶ ἄλλα πνεύματα καὶ δαιμόνια πρὸς τινὰς σχηματισμοὺς τῶν ἄλλων ἀστέρων, ἵνα μὴ μόνον σελήνη ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ λειδορηθῶσιν ἀστέρες ὑπὸ τῶν «ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος» λαλούντων. ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι τῶν γενεθλιαλόνων, τὴν αἰτίαν πάσης μανίας καὶ παντὸς δαιμονιασμοῦ ἀναφερόντων ἐπὶ τοὺς τῆς σελήνης σχηματισμούς. ὅτι μὲν οὖν οἱ τὸν καλούμενον σεληνιασμὸν πάσχοντες ἐνίοτε εἰς τὸ ὕδωρ πίπτουσι, δηλὸν ἐστίν· ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸ πῦρ, σπανιώτερον μὲν πλην καὶ αὐτὸ συμβαῖνόν ἐστι. καὶ οὕτω δυσίατόν ἐστι τὸ νόσημα τοῦτο, ὡς καὶ τοὺς ἔχοντας χάριν θεραπεύειν δαιμονῶντας ὅτε μὲν ἀπαυδᾷν πρὸς τοῦτο, ὅτε δὲ μετὰ νηστείων καὶ προσευχῶν καὶ πλειόνων καμάτων ἐπιτυγχάνειν. ζητήσεις δὲ εἰ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς πνεύμασι τοιαῦτά <ἐστι> συμπτώματα, ὡς τινὰ μὲν αὐτῶν λαλεῖν τινὰ δὲ ἄλαλα εἶναι, καὶ τινὰ μὲν ἀκοῦειν ἕτερα δὲ κεκωφῶσθαι. εὐρεθήσεται γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία τοῦ εἶναι ἀκάθαρτα, οὕτως καὶ διὰ τὸ αὐτεξούσιον αὐτῶν καταδικασθαι αὐτὰ τὸ εἶναι ἄλαλα καὶ κωφά. καὶ γὰρ ἀνθρώπων τινὲς τὴν τοιαύτην καταδίκην πείσονται, εἴ γε ἡ τοῦ προφήτου εὐχή ὡς πνεύματι ἀγίῳ εἰρημένη ἐπακουσθήσεται, ἐν ἧ ἑλέκται ἐπὶ τινων ἀμαρτωλῶν· «ἄλαλα γενηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια». ^[95]

13 6 (100) οὕτω δὲ τάχα καὶ οἱ κακῶς χρησάμενοι ταῖς ἀκοαῖς καὶ παραδεξάμενοι ἀκοὴν ματαίαν κωφωθήσονται ὑπὸ τοῦ εἰπόντος «τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφόν;» ἵνα μὴ πλεῖον

παραδέχονται ἀκοὴν ματαίαν. Ἐπεὶ δὲ εἶπεν ὁ σωτὴρ ὃ γενεὰ ἄπιστε καὶ διεστραμμένη, ἐμφαίνει ὅτι ἐκ διαστροφῆς ἢ κακίας παρεισελήλυθε, παρὰ φύσιν γενομένη καὶ διαστρόφους ἡμᾶς πεποιηκυῖα. ^[5]

13 7 ὅλον δὲ (οἶμαι) τὸ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων γένος διὰ τὴν κακίαν βαρούμενος καὶ τὴν μετ' αὐτῶν διατριβὴν ὁ σωτὴρ εἶπε τὸ ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι; προείπομεν οὖν ἀπὸ μέρους εἰς τὸ ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ καὶ τὰ ἐξῆς. οὐδὲν δ' ἤττον κατὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν τρανότερον καὶ ταῦτα εἰς τὸν τόπον λελέγεται. ὅρη ἐν τούτοις οἶμαι λέγεσθαι τὰς ἐν κακίᾳ κεχυμένας καὶ μεγάλην γεγεννημένας ἀντικειμένας δυνάμεις, αἵτινες ὥσπερ εἰ ἐρηρυσμέναι εἰσὶν ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. ἐπ' αὐτὴν οὖν ἔχη τις «τὴν πᾶσαν πίστιν», ὥστε μηκέτι περὶ τινῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασι κειμένων ἀπιστεῖν, καὶ τοιαύτην αὐτὴν ἔχη, ὅποια ἦν ἡ πίστις τοῦ Ἀβραάμ πιστεύοντος τῷ θεῷ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε λογισθῆναι τὴν πίστιν αὐτοῦ «εἰς δικαιοσύνην», ἔχει «τὴν πᾶσαν πίστιν» ὡς κόκκον σινάπεως. εἴθ' ὁ τοιοῦτος ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ (δείκνυμι δὲ «τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν» ἐν τῷ λεγομένῳ σεληνιαζεσθαι πνεῦμα)· μετάβα ἔνθεν (δηλονότι ἀπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου) ᾗ ἐκεῖ (ἐπὶ τάχα τὴν ἄβυσσον) καὶ μεταβήσεταί. ὁ δὲ ἀπόστολος ἐντεῦθεν (οἶμαι) τὴν ἀφορμὴν λαβὼν μετὰ ἀποστολικῆς εἶπεν ἐξουσίας τὸ «καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὅρη μεθιστάνειν» οὐ γὰρ ἐν μόνον ὅρος ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτῷ πλείονα μεθίστησιν ὁ ἔχων «πᾶσαν τὴν πίστιν», ἥτις ἐστὶν ὡς κόκκος σινάπεως· καὶ οὐδὲν γε τούτῳ τῷ ἐπὶ τοσοῦτον πιστεύοντι ἔσται ἀδύνατον. πρόσχωμεν δὲ καὶ τῷ τούτῳ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ, ἵν' εἴ ποτε δέοι περὶ θεραπείαν ἀσχολεῖσθαι ἡμᾶς τοιοῦτόν τι πεπονθότος τινός, μὴ ὀρκίζωμεν μηδὲ ἐπερωτῶμεν μηδὲ λαλῶμεν ὡς ἀκούοντι τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, ἀλλὰ «σκολάζοντες προσευχῇ καὶ νηστείᾳ» ἐπιτύχωμεν προσευχόμενοι περὶ τοῦ πεπονθότος ᾗ σωτηρίας τῆς ἀπὸ θεοῦ καὶ τῇ ἐαυτῶν νηστείᾳ ἀπώσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα. ^[60]

13 8 (1n) Σ ὁ ὕψος τρεφομένων δὲ αὐτῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων (17, 22 [23]). Καὶ δόξει γε ἐκείνοις ταῦτα ἰσοδυναμεῖν ὅτι «ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων». τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι τὸ ὑποδείκνυσθαι «τοῖς μαθηταῖς ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων» καὶ μετὰ τὸ παθεῖν «ἀποκτανθῆναι καὶ» μετὰ τὸ ἀποκτανθῆναι «τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι», τῷ λελέχθαι αὐτοῖς οὕτως ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ (ὑπὲρ ἀνωτέρω οὐ μεμαθήκαμεν), ὡς ἄρα μέλλοι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι· τὸ γὰρ παραδίδοσθαι ἀνωτέρω μὲν οὐκ εἴρηται, νῦν δὲ καὶ ὅτι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. ἐφ' ᾧ ζητήσωμεν ὑπὸ τίνος μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἢ τίνων. ἐκεῖ μὲν γὰρ ὅς ὢν πείσεται διδασκόμεθα καὶ ἐν ᾧ τόπῳ πείσεται, ἐνταῦθα δὲ ἐπ' ἐκείνοις μανθάνομεν ὅτι τὸ «πολλὰ παθεῖν» αὐτὸν ὑπὸ τῶν προειρημένων συμβαίνει, οὐκ ἐκείνων πρώτων αἰτίων γινομένων τοῦ «πολλὰ» αὐτὸν παθεῖν, ἀλλ' ἢ τοῦ παραδιδόντος ἢ τῶν παραδιδόντων αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. ὁ μὲν οὖν φήσει ὅτι τοῦτο διηγούμενος ὁ ἀπόστολος φησὶ περὶ τοῦ θεοῦ· «ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν», ἔδωκε δὲ καὶ ὁ υἱὸς «ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτόν» εἰς θάνατον, ὥστε οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ παρεδόθη. ἕτερος δὲ οὐ μόνον ἐκεῖνο ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκκείμενα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγαγὼν φήσει παραδεδοσθαι πρῶτον ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν εἴτα πειρασθῆσόμενον, εἴτα ἀγωνιούμενον, εἴτα ὑπὲρ ἀνθρώπων πεισόμενον ἢ καὶ «ὅλου τοῦ κόσμου», ἵνα αὐτοῦ ἄρῃ «τὴν ἁμαρτίαν», τῷ ἄρχοντι «τοῦ αἰῶνος τούτου» καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρχουσιν αὐτοῦ, εἴτα ὑπὸ τούτων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων αὐτὸν παραδίδοσθαι τῶν ἀποκτενούντων αὐτόν. ^[60]

- 13 8 (50) παράδειγμα δὲ παραληφθήσεται τὰ τοῦ Ἰώβ. «ἰδοὺ πάντα ὅσα ἐστὶν αὐτῷ δίδωμι ἐν τῇ χειρὶ σου· ἀλλὰ αὐτοῦ μὴ ἄψῃ», εἶτα ὥσπερ παραδοθέντος ὑπὸ τοῦ διαβόλου τοῖς ἄρχουσιν αὐτοῦ τοῖς αἰχμαλωτεύουσι, τοῖς ἱππεῦσι, τῷ καταβαίνοντι ὡς ἐξ οὐρανοῦ πυρί, τῷ ἐκ τῆς ἐρημίας ἐλθόντι μεγάλῳ πνεύματι καὶ τὴν οἰκίαν χαλάσαντι. ἐπιστήσεις δὲ εἰ, ὥσπερ τοῖς αἰχμαλωτεύουσι παραδέδωκε τὰ τοῦ Ἰώβ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν, *** οὕτως καὶ τινι ἐνεργείᾳ
 <τῶν> ὑπὸ «τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ ἐνεργοῦντος νῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας», ἵνα τὸ ἐκεῖθεν καταβαῖνον πῦρ ἐπὶ τὰ πρόβατα τοῦ Ἰώβ ἐξ οὐρανοῦ ὀφθῇ καταβαῖνον τῷ ἀπαγγέλλοντι τῷ Ἰώβ ὅτι «πῦρ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέκαυσε τὰ πρόβατα αὐτοῦ, καὶ τοὺς ποιμένας κατέφαγεν ὁμοίως». παραπλησίως δὲ τούτοις ζητήσεις, εἰ καὶ τὸ «ἐξαίφνης μέγα πνεῦμα ἀπὸ τῆς ἐρήμου» ἐλθὼν καὶ ἀψάμενον «τῶν τεσσάρων γωνιῶν τῆς οἰκίας» ἔν τι τῶν ὑπὸ τὸν διάβολον ἦν, ᾧ παρέδωκεν ὁ διάβολος τὸ «τῶν υἱῶν» «καὶ τῶν θυγατέρων» τοῦ Ἰώβ συμπόσιον, ἵνα συμπέσῃ «ἡ οἰκία ἐπὶ τὰ παιδιά» τοῦ δικαίου καὶ τελευτήσωσιν. Ἔστω οὖν (ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ) πρῶτον παραδιδούς ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ταῖς ἀντικειμέναις ἐνεργείαις, εἴθ' αὐταὶ παραδιδότωσαν αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἐν οἷς ἀνθρώποις καὶ Ἰούδας ἦν, εἰς ὃν «μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ σατανᾶς», ἀρχικώτερον τοῦ Ἰούδα παραδιδούς αὐτόν. ^[95]
- 13 8 (100) ἀλλ' ὅρα, μήποτε τὸ παραδίδοσθαι ταῖς ἀντικειμέναις ἐνεργείαις ὑπὸ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν συνεξετάζων τῷ παραδίδοσθαι ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν σωτῆρα, νομίσης ἴσον εἶναι τὸ ἐπ' ἀμφοτέρων λεγόμενον παραδίδοσθαι. κατανόει γὰρ ὅτι ὁ μὲν πατὴρ <οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ'> «ὕπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν» ἀπὸ φιλανθρωπίας αἱ δὲ ἀντικείμεναι δυνάμεις παραδοῦσαι τὸν σωτῆρα εἰς χεῖρας ἀνθρώπων οὐκ ἐσκόπουν τὸ ὑπὲρ τινων σωτηρίας παραδιδόναι αὐτόν, ἀλλὰ (τὸ ὅσον ἐπ' αὐταῖς, ἐπεὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐγίνωσκε τὴν τοῦ «θεοῦ σοφίαν τὴν ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην») παρεδίδουν αὐτόν ἀποθανούμενον, ἵνα ὁ «ἐχθρὸς» αὐτοῦ «θάνατος» υποχείριον αὐτόν λάβῃ ὁμοίως τοῖς «ἐν τῷ Ἀδὰμ» ἀποθνήσκουσι. καὶ οἱ ἀποκτείναντες δὲ αὐτόν ἄνθρωποι <οὐχὶ θελήματι τοῦ θεοῦ ἤδη καθεστηκότι, ἀλλὰ δυνάμεων> θελήματι τυπούμενοι τῶν βουλομένων τὸν Ἰησοῦν υποχείριον γενέσθαι θανάτῳ τοῦτο ἐποιοῦν. οἶμαι δὲ ἀναγκαίως ἐξητάσθαι καὶ ταῦτα διὰ τὸν παραδιδόμενον εἰς χεῖρας ἀνθρώπων Ἰησοῦν μὴ ὑπὸ ἀνθρώπων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παραδίδοσθαι, ἀλλ' ὑπὸ δυνάμεων αἷς «ὕπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν» ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἐν αὐτῷ τῷ παραδεδόσθαι καὶ γίνεσθαι ὑπὸ τοὺς οἷς παρεδόθη καταλύοντα «τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου» «διὰ» γὰρ «τοῦ θανάτου» κατήργησε «τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου (τουτέστι τὸν διάβολον) καὶ» ἀπῆλλαξε «τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας». «Κράτος» δὲ «θανάτου» νομιστέον ἔχειν τὸν διάβολον οὐ τοῦ μέσου καὶ <ἃ> διαφοροῦ, καθ' ὃν ἀποθνήσκουσιν οἱ σύνθετοι ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος χωριζομένης αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου καὶ ἐχθοῦ τοῦ εἰπόντος «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή», καθ' ὃν «ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται». ^[5]
- 13 9 ἐμφαίνει δὲ ὅτι οὐχ ὁ θεὸς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παρέδωκεν αὐτόν, ὁ σωτὴρ λέγων· «εἰ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἡγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις». παραδιδόμενος γὰρ Ἰουδαίοις εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παρεδόθη, οὐχ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος «τοῦ αἰῶνος τούτου» εἰπόντος περὶ τῶν ἐν ἀοράτοις δυνάμεσι κατὰ ἀνθρώπων ἱσταμένων βασιλειῶν· «ταῦτά σοι πάντα δώσω, ἐὰν πεσῶν προσκυνήσῃς μοι». διὸ καὶ περὶ ἐκείνων λελέχθαι νομιστέον τὸ «παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». κάκεῖνοι μὲν «οἱ βασιλεῖς» καὶ «οἱ ἄρχοντες» «παρέστησαν» καὶ «συνήχθησαν κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ» ἡμεῖς δὲ ἐκ τοῦ παραδεδόσθαι αὐτόν ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας

ἀνθρώπων καὶ ἀπεκτάνθαι ὠφεληθέντες, φαμέν τὸ «διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἅφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν» *** . ὅτε γὰρ «σύμμορφοι» γινόμεθα τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ, οὐκέτι ἐσμὲν ὑπὸ τοὺς δεσμοὺς τῶν (ὡς ἀποδεδώκαμεν) βασιλέων «τῆς γῆς», οὐδ' ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν κατὰ τοῦ κυρίου συναχθέντων ἀρχόντων «τοῦ αἰῶνος τούτου»· καὶ διὰ τοῦτο ὁ πατήρ «τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν», ἵν' οἱ <ἄρχοντες οἱ> παραλαβόντες αὐτὸν καὶ παραδόντες αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ν , ὑπὸ τοῦ κατοικήσαντος «ἐν τοῖς οὐρανοῖς» ἐγγελασθῶσιν καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐκμυκτηρισθῶσιν, εἰς κατάλυσιν τῆς ἰδίας βασιλείας καὶ ἀρχῆς παρὰ προσδοκίαν παραλαβόντες ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ὅστις τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἡγέρθη τῷ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ θάνατον κατηργηκέναι καὶ ἡμᾶς πεποιηκέναι «συμμόρφους», οὐ μόνον «τοῦ θανάτου αὐτοῦ» ἀλλὰ καὶ «τῆς ἀναστάσεως», δι' ὃν «ἐν καινότητι ζωῆς» περιπατοῦμεν, οὐκέτι καθεζόμενοι «ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου», διὰ τὸ ἀνατεῖλαν ἐφ' ἡμᾶς «φῶς» τοῦ θεοῦ. [65]

13 9 (50) [65] εἰπόντος δὲ τοῦ σωτῆρος τὸ μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ν , καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν ν , καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται ι , οἱ μαθηταὶ σφόδρα ἐλυπήθησαν ν , τῷ μὲν παραδίδοσθαι μέλλειν αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων καὶ τῷ ἀποκτίννυσθαι αὐτόν, ὡς σκυθρωποῖς καὶ ἀξίοις λύπης ἐπιστήσαντες, μὴ προσχόντες δὲ τῷ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεσθαι αὐτὸν δεηθέντα οὐδὲ χρόνου πλείονος, «ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου». Ἐλθόντων δὲ εἰς Καπερναοὺμ προσήλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ (17, 24[–27]).

13 10 (1n) Εἰσὶ τινες βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τούτων υἱοί, μὴ διδόντες τέλη ἢ κήνσου ς , καὶ ἕτεροι παρὰ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀλλότριοι τῶν βασιλέων τῆς γῆ ς , ἅφ' ὧν λαμβάνουσιν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς τέλη ἢ κήνσο ν . καὶ εἰσιν οἱ μὲν υἱοὶ αὐτῶν ἐλεύθεροι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς ὡς παρὰ πατράσιν <υἱοί> · οἱ δὲ ἀλλότριοι αὐτῶν ὡς μὲν πρὸς τὰ ἔξω γῆς ἐλεύθερο ι , ὡς δὲ κατὰ τοὺς δυναστεύοντας αὐτῶν καὶ καταδουλουμένους (ὡς «κατεδυνάστευον οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ κατωδύνων αὐτῶν τὴν ζωήν», καὶ «κατεδουλοῦντο αὐτοὺς μετὰ βίας») δοῦλοι. δι' οὓς δουλεύοντας ἀνάλογον τῇ δουλείᾳ τῶν Ἑβραίων μόνον «μορφὴν» τοῦ «δούλου» ἀνείληφεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἔργον ποιῶν πῆλινον καὶ δοῦλον. ὡς οὖν ἔχων τὴν τοῦ «δούλου» ἐκείνου «μορφὴν», τέλος καὶ κήνσον δίδωσιν οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν διδόμενον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ· ὁ γὰρ αὐτὸς ἥρκει στατήρ καὶ τὸ ἐν νόμισμα διδόμενον ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ. τοῦτο δὲ τὸ νόμισμα ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἦν, ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ ἐτύγχανεν, καὶ ἦν ἐν τῷ στόματι τοῦ θαλασσίου ἰχθύος, ὃν καὶ αὐτὸν οἶμαι εὐεργετούμενον ἀναβεβηκέναι ἐν τῷ Πέτρου ἀγκίστρῳ συνειλημμένον, γενομένου ἀλιέως «ἀνθρώπων», ἐν οἷς ἦν ὁ τροπικῶς λεγόμενος ἰχθύς, ἵνα καὶ ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτοῦ <τὸ> ἔχον τὴν εἰκόνα «Καίσαρος» νόμισμα, καὶ γένηται ἐν οἷς οἱ ἀλιευόμενοι ὑπὸ τῶν μεμαθηκότων ἀνθρώπους ἀλιεύειν. ὁ μὲν οὖν ἔχων «τὰ Καίσαρος» ἀποδιδότω αὐτὰ τῷ «Καίσαρι», ἵνα μετὰ τοῦτο ἀποδιδόναι δυνηθῇ «τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ». ἐπεὶ δὲ Ἰησοῦς, εἰκὼν ὧν «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου», οὐκ εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ «Καίσαρος» (ὁ γὰρ «ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲν» εἶχεν ἐν αὐτῷ), διὰ τοῦτο <οὐκ ἀπὸ ἰδίου, ἀλλ' > ἀπὸ οἰκείου τόπου τῆς θαλάσσης τὴν εἰκόνα «Καίσαρος» λαμβάνει, ἵνα δῶ τοῖς τῆς γῆς βασιλεῦσιν ἀντὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ ὑπολαμβάνωσιν οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες ὀφειλέτην αὐτῶν εἶναι καὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς τὸν Ἰησοῦν· ἀπέδωκε γὰρ τὴν ὀφειλήν, οὐκ ἀναλαβὼν αὐτὴν οὐδὲ κεκτημένος οὐδὲ πορίσας οὐδὲ ἴδιόν ποτε ποιήσας αὐτὴν κτῆμα, ἵνα μηδέποτε ἡ «Καίσαρος» εἰκὼν ἢ παρὰ τῇ εἰκόνι «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου». [65]

13 11 Καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον λεχθείη <ἄν> · εἰσὶ τινὲς τῶν βασιλέων τῆς γῆς υἱοὶ καὶ <τινὲς> οὐχ υἱοὶ αὐτῶν, πλὴν υἱοὶ καὶ ἀπολελυμένως υἱοί ι , ἕτεροι δὲ διὰ τὸ εἶναι ἀλλότριοι τῶν υἱῶν τῶν βασιλέων τῆς γῆ ς , οὐδενὸς μὲν τῶν ἐπὶ γῆς υἱοί ι , αὐτὸ δὲ τοῦτο υἱοί ι , ἥτοι δὲ τοῦ θεοῦ ἢ

τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἢ τινος τῶν τοῦ θεοῦ. ἂν οὖν ὁ σωτὴρ πυνθάνηται τοῦ Πέτρου λέγων· οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον ; ἀπὸ τῶν ιδίων υἱῶν ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν; εἰπόντος δὲ τοῦ Πέτρου ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν ιδίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν, φησὶν ὁ Ἰησοῦς περὶ τούτων, οἵτινες ἀλλότριοί εἰσιν τῶν βασιλέων τῆς γῆς καὶ διὰ τὸ εἶναι ἐλεύθεροι υἱοὶ τυγχάνουσι, τὸ ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί, οὐκ ἐλεύθεροι γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ἐπεὶ «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλος τῆς ἁμαρτίας ἐστίν», ἐλεύθεροι δὲ οἱ μέιναντες <ἐν> τῇ ἀληθείᾳ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο γνόντες τὴν ἀλήθειαν, ἵνα καὶ ἐλευθερωθῶσιν ἀπ' αὐτῆς. εἴ τις οὖν ἐστὶν υἱὸς ἀπλῶς καὶ μὴ τοῦτο ὅλον υἱὸς τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ἐκεῖνός ἐστιν ἐλεύθερος. καὶ ὅμως, ὢν ἐλεύθερος, πεφρόντικε τοῦ μὴ σκανδαλίζειν καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τοὺς τὰ δίδραχμα λαμβάνοντας· διό φησι μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, ἀλλὰ πορευθεὶς βάλε τὸ ἄγκιστρον σου, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρον καὶ τὰ ἐξῆς. πυθοίμην δ' ἂν τῶν χαιρόντων τῇ περὶ φύσεως μυθοποιίᾳ, ποίας φύσεως ἦσαν εἴτε οἱ τῆς γῆς βασιλεῖς εἴτε οἱ υἱοὶ αὐτῶν εἴτε οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, οὓς μὴ βούλεται σκανδαλίζειν ὁ σωτὴρ. ^[45]

13 11 (50) φαίνεται δὴ (ὡς κατὰ τὴν ὑπόθεσιν) ὅτι οὐκ ἐπαινετῆς εἰσι φύσεως, καὶ ὅμως πεφρόντικε τοῦ μὴ σκανδαλισθῆναι αὐτούς, καὶ ὅμως κωλύει σκάνδαλόν τι αὐτοῖς γενέσθαι, ἵν' ἦτοι μὴ χεῖρον ἁμαρτάνοιεν, ἢ πρὸς τὸ (εἰ βούλονται) σωθῆναι ἥκοιεν ἐκ τοῦ ἀποδέξασθαι τὸν φεισάμενον αὐτῶν ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι. καὶ ὡς ἐν ΧΩΡΙΩΙ γε ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ (οὕτω γὰρ ἐρμηνεύεται ἡ Καφαρναοῦ μ) παρακαλῶν <ἕκασ> τον μαθητὴν καὶ ἐλεύθερον αὐτὸν εἶναι καὶ υἱὸν <ἀπαγγέλλων>, δίδωσιν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἀλιεῦσαι ἰχθὺν πρῶτον, ἵνα ἀναβάντος αὐτοῦ παρακληθῇ ὁ Πέτρος ἐπὶ τῷ ἀναβάντι καὶ ἀλιευθέντι, καὶ ἀπὸ τοῦ <ἐξ ἀνοιχθέντος αὐτοῦ τοῦ> στόματος εἰληφθαι τὸν στατῆρα ἀποδοθησόμενον τοῖς οἰκείοις τοῦ στατῆρος καὶ ἀπαιτοῦσιν ὡς ἴδιον τὸ τοιοῦτον νόμισμα. Χαριέντως δ' ἂν ποτε χρήσαι τῷ ῥητῷ ἐπὶ φιλαργύρῳ, μηδὲν ἀνὰ στόμα ἔχοντι ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀργυρίου, ἐπὶ ἰδῆς αὐτὸν ὑπὸ τινος Πέτρου τεθεραπευμένον, ἀφελόντος αὐτοῦ οὐ μόνον ἐκ τοῦ στόματος καὶ τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλης διαθέσεως τὸν στατῆρα, σύμβολον ὄντα πάσης αὐτοῦ φιλαργυρίας. ^[5]

13 12 ἐρεῖς γὰρ τὸν τοιοῦτον ἐν θαλάσῃ μὲν γεγονέναι καὶ τοῖς ἀλμυροῖς τοῦ βίου πράγμασι καὶ τοῖς κύμασι τῶν τῆς φιλαργυρίας φροντίδων καὶ μεριμνῶν, ἔχοντα ἐν τῷ στόματι τὸν στατῆρα ὅτε ἄπιστος ἦν καὶ φιλάργυρος, ἀναβεβηκέναι δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐν τῷ λογικῷ ἀγκίστρῳ συνειλημμένον καὶ εὐεργετούμενον (ὑπὸ τινος αὐτὸν διδάξαντος Πέτρου τὴν ἀλήθειαν) μηκέτι ἔχειν ἐν τῷ στόματι τὸν στατῆρα ἀλλὰ ἀντ' ἐκείνου τὰ ἔχοντα τὴν εἰκόνα λόγια τοῦ θεοῦ. Ἔτι εἰς τὸ προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ παραθήσῃ ἀπὸ τῶν Ἀριθμῶν ὅτι ὑπὲρ μὲν τῶν ἁγίων κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον οὐχ ἀπλῶς δίδραχμον δίδεται, ἀλλὰ δίδραχμον ἅγιον. ^[5]

13 13 γέγραπται γάρ· «καὶ λήψῃ πέντε σίκλους κατὰ κεφαλὴν, κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον». ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ «πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ» κατὰ κεφαλὴν δίδεται δίδραχμον ἅγιον. ἐπεὶ οὖν οὐχ οἷόν τε μετὰ τῶν ἁγίων διδράχμων ἔχειν καὶ δίδραχμα (ἵν' οὕτως ὀνομάσω) βέβηλα τὸν ἅγιον τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο τοῖς λαμβάνουσι τὰ οὐχ ἅγια δίδραχμα καὶ ἐρωτήσας τὸν Πέτρον καὶ εἰποῦσιν· ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα ; προστάσσει δοθῆναι στατῆρα (ἐν ᾧ ἦν <δύο> δίδραχμα) ὁ σωτὴρ εὐρισκόμενον ἐν τῷ στόματι τοῦ πρώτου ἀναβάντος ἰχθύος, ἵνα δοθῇ ἀντὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (18, 1[—6]); Δυνάμενος ὁ Ματθαῖος ὑπὲρ τοῦ διδασκῆναι ἡμᾶς, τί τε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ ἠξίουσαν παρ' αὐτοῦ μαθεῖν πῶς τε ἀπεκρίνατο πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν, αὐτὸ τοῦτο μόνον διηγήσασθαι, ὁ δὲ

προσέθηκε κατὰ μέν τινα τῶν ἀντιγράφων· ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ , κατὰ δὲ ἄλλα· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ . ^[15]

13 14 (1n) καὶ ἀναγκαῖον μὴ ἀνεξέταστον ἔᾶσαι τὸ βούλημα τοῦ εὐαγγελιστοῦ. διόπερ ἐπιστήσαντες τοῖς πρὸ τοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ , σκοπήσωμεν εἰ οἷόν τέ ἐστιν ἀπ' ἐκείνων ὁδὸν λαβεῖν πρὸς τὸ θεωρῆσαι ὡς ἀναγκαίαν τὴν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ προσθήκην. ἐληλύθεισαν τοίνυν εἰς τὴν «Καφαρναοὺμ» ὁ Ἰησοῦς ἅμα τοῖς μαθηταῖς ἔνθα «οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ προσήλθον καὶ» ἐρωτῶντες «εἶπον» τὸ «ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα;» εἶτα ἀποκρινάμενος πρὸς αὐτοὺς τοῦ Πέτρου καὶ εἰπόντος «ναί», ὁ «Ἰησοῦς» προαπολογησάμενος περὶ τῆς δόσεως τῶν διδράχμων πέμπει τὸν Πέτρον τῷ ἀγκίστρῳ ἀνασπᾶσοντα «ἰχθύν», οὗ ἐν τῷ στόματι ἔφασκεν εὐρεθήσεσθαι «στατῆρα» τὸν δοθησόμενον ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ Πέτρου. δοκεῖ οὖν μοι ὅτι μεγίστην νομίσαντες ταύτην εἶναι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Πέτρον τιμὴν * (** κρίναντος αὐτὸν μείζονα τῶν λοιπῶν γνωρίμων) ἐβούλοντο, ὅπερ ὑπενόουν, ἀκριβῶσαι διὰ τοῦ πυθόμενοι τοῦ Ἰησοῦ ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ εἰ (ὡς ὑπελάμβανον) μείζονα κέκρικε τὸν Πέτρον αὐτῶν. ἅμα δὲ ἡλπίζον καὶ τὴν αἰτίαν εἶσεσθαι τοῦ προκεκρίσθαι τὸν Πέτρον τῶν λοιπῶν μαθητῶν. ταῦτ' οὖν (οἶμαι) δηλῶσαι ὁ Ματθαῖος βουλόμενος ἐπήγαγε τῷ «ἐκείνον λαβὼν (δηλονότι τὸν «στατῆρα») δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ» τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ <ἢ ὥρᾳ> προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ; τάχα δὲ καὶ ἀμφέβαλλον διὰ τὸ τρεῖς προκεκρίσθαι κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν, ἀμφέβαλλον δὲ περὶ τοῦ τίς τῶν τριῶν μείζων εἶναι κέκριται παρὰ τῷ κυρίῳ. ^[60]

13 14 (50) ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης ἀνέπεσεν «ἐπὶ τὸ στήθος» αὐτοῦ δι' ἀγάπην, καὶ ἀκόλουθον πρὸ τοῦ δεῖπνου τιμῆς ἐξαιρέτου σύμβολα πολλὰ αὐτοὺς ἐωρακέναι πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. ὁ δὲ Πέτρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἤκουσε μακάριος διὰ τὸ «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος»· πάλιν δὲ διὰ τὸ «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων» περιεσπῶντο μήποτε οὐχ οὗτος εἴη ὁ μείζων , ἄτερος δὲ τῶν Ζεβεδαίου υἱῶν. τοσαῦτα μὲν διὰ τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ , ἐν ᾗ γέγονει τὰ περὶ τὸν «στατῆρα». Ἐξῆς δὲ κατανοητέον τὸ προσήλθον αὐτῷ οἱ μαθηταί , ὡς μαθηταὶ διδασκάλῳ προβλήματα προτείνοντες καὶ ἐξετάζοντες, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν . ^[5]

13 15 καὶ μιμητέον γε ἐν τούτοις τοὺς τοῦ Ἰησοῦ μαθητάς· εἴ ποτε ζητούμενόν τι ἐν ἡμῖν μὴ εὐρίσκοιτο, μετὰ πάσης ὁμονοίας περὶ τοῦ ζητουμένου προσέλθωμεν τῷ Ἰησοῦ , παρόντι ὅπου «δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι» ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἐτοιμῶ ἐν τῇ κατὰ δύναμιν παρουσίᾳ φωτίζειν τὰς καρδίας τῶν γνησίως αὐτῷ μαθητεύεσθαι θελόντων πρὸς κατάληψιν τῶν ζητουμένων. οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τινι τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδασκάλων προσελθόντας ἡμᾶς προτείνειν ἀνάλογόν τι πρόβλημα τῷ τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν . τί μὲν οὖν ἤδη ἔγνωστο τοῖς μαθηταῖς τῶν κατὰ τὸ πύσμα τοῦτο; τί δὲ ἐζητεῖτο; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἰσότης τῶν ἀξιουμένων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν , κατελήφεισαν, καὶ ὅτι (μὴ οὔσης ἰσότητος) ἔστι τις ὁ μείζων καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ ἐλαχίστου. ὁποδαπὸς δὲ ὁ μείζων, καὶ ὅπως βιώσας ὁ ἐλάχιστος καὶ τίνες οἱ μεταξύ, ἔτι ἐζητοῦν. εἰ μὴ ἄρα ἀκριβέστερον ἔστιν εἰπεῖν ὅτι, τίς μὲν ὁ ἐλάχιστος ἤδεισαν ἐκ τοῦ «ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν», τίς δὲ ὁ πάντων μείζων οὐκ ἐγίνωσκον, εἰ καὶ κατελάμβανον τὸ «ὃς δ' ἂν ποιῇ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»· μεγάλων γὰρ ὄντων πλείονων, τίς ὁ τῶν μεγάλων μείζων (ὡς ἐν ἀνθρώποις) οὐκ ἦν αὐτοῖς σαφές. καὶ ὅτι μεγάλοι μὲν πλείους, οὐκ ἐπίσης δὲ μεγάλοι οἱ μεγάλοι, δηλώσει τὸ μέγας ὄνομα κείμενον

ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ, «ὅς προβαίνων μείζων ἐγίνετο <ἕως οὗ μέγας ἐγένετο> σφόδρα σφόδρα», εἰρημένον δὲ καὶ ἐπὶ Μωσέως καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος. ^[55]

13 15 (50) καὶ πᾶς γε ὁμολογήσει ὅτι <εἰ> καὶ πάντες οὗτοι μεγάλοι ἦσαν κατὰ τὴν γραφήν, ἀλλὰ μείζων αὐτῶν ἦν ὁ σωτήρ. εἰ δὲ καὶ Ἰωάννης τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Μωσέως μείζων ἦν, οὗ «μείζων οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν» ἦν, ἢ οὐ μείζων μὲν ἴσος δὲ ἀμφοτέροις ἢ τινι αὐτῶν, οὐκ ἀκίνδυνον ἀποφύνασθαι. καὶ ἐκ τοῦ Ἰσαάκ δὲ «προβαίνων μείζων ἐγίνετο, ἕως οὗ μέγας ἐγένετο», οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς «σφόδρα» δις κατειλεγμένης, ἔστι μαθεῖν ὅτι διαφορὰ ἐστὶ μεγάλων, τινὸς μὲν ὄντος μεγάλου, ἐτέρου δὲ σφόδρα μεγάλου καὶ ἄλλου σφόδρα σφόδρα μεγάλου. ἐζήτουν τοίνυν οἱ μαθηταὶ προσελθόντες τῷ Ἰησοῦ μαθεῖν, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ν . καὶ τάχα ἐκεῖνοι μὲν ἐβούλοντο μαθεῖν ἀκούσαντες ἀπ' αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον· ὁ δεῖνα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ν · ὁ δὲ ἐπὶ τὸ καθολικώτερον ἀνάγει τὸν λόγον, δεικνὺς ὁποδαπὸς τῇ ποιότητι μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ν , ὅντινα κατὰ δύναμιν ἐκ τῶν γεγραμμένων κατανοήσωμεν. Προσκαλεσάμενος γὰρ ὁ Ἰησοῦς παιδίον καὶ τὰ ἐξῆς. ^[85]

13 16* Ἦστι δὲ πρότερον ἀπλῶς διηγήσασθαι. εἴποι δ' ἂν ὁ κατὰ τὸ ἀπλοῦν διηγούμενος τὸν τοῦ σωτῆρος ἐν τούτοις λόγον ὅτι, ἔὰν ἀνὴρ τις ὦν ἐπὶ τοσοῦτον νεκρώσῃ τὰς ἀνδρικὰς ἐπιθυμίας, «πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος» θανατῶν καὶ «πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι» περιφέρων, ὥστε παιδίου ἀγεύστου ἀφροδισίων καὶ ἀνεκνοήτου ἀνδρικῶν κινήματων ἔχειν κατάστασιν, ὁ τοιοῦτος ἐστράφη καὶ γέγονεν ὡς τὰ παιδί α . καὶ ὅσον γε προσέθηκε τῇ τῶν παιδίων περὶ τῶν τοιούτων κινήματων καταστάσει, τοσοῦτῳ μᾶλλον <ἄλλων> τῶν ἀσκούντων καὶ ἐπὶ τοσοῦτον <οὐκ> ἐληλακότων σωφροσύνης [τὸ] μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ν . ὅπερ δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ τὰ ἀφροδίσια λέλεκται περὶ τῶν παιδίων, τοῦτ' ἂν λεχθεῖν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν καὶ ἀρρωστημάτων καὶ νοσημάτων τῆς ψυχῆς, εἰς ἃ μὴ πέφυκε παιδία ἐμπίπτειν, ὅσα τὸν λόγον μηδέπω συμπληρώκεν· οἷον ἵνα στραφῇ τις καὶ ὁποῖόν ἐστι τὸ βραχὺ παιδίον πρὸς ὀργὴν τοιοῦτος γένηται ὦν ἀνὴρ, καὶ ὁποῖόν ἐστι τὸ παιδίον πρὸς λύπην (ἔσθ' ὅτε παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ τεθνηκότος πατὴρ ἢ μητὴρ ἢ τινος φίλου, ὡς γελᾶν καὶ παίζειν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον), τοιοῦτος ἂν γένοιτο ὁ στραφεὶς ὡς παιδία καὶ ἔξιν ἀναλαβὼν ἐκ λόγου τῆς λύπης ἀπαράδεκτον, ὥστε ὁποῖόν ἐστι πρὸς λύπην τὸ βραχὺ παιδίον αὐτὸν γενέσθαι. τὸ δ' ὅμοιον φήσεις περὶ τῆς καλουμένης ἡδονῆς, καθ' ἣν ἀλόγως ἐπαίρονται οἱ φαῦλοι, ἦν οὐ πάσχει τὰ παιδία οὐδ' οἱ στραφέντες καὶ γενόμενοι ὡς τὰ παιδί α . Ὡς μὲν οὖν πρὸς τὸ ἀκριβές, ἀποδέδεικται καὶ ἄλλοις ὅτι οὐδὲν τῶν παθῶν πίπτει εἰς τὰ μηδέπω συμπληρωκότα τὸν λόγον παιδία· εἰ δ' οὐδέν, δηλονότι οὐδὲ φόβος, ἀλλ' εἰ ἄρα ἀνάλογόν τι τοῖς <ἄλλοις> πάθει, καὶ ταῦτα ἀμυδρὰ καὶ τάχιστα ἀνασκευαζόμενα καὶ θεραπευόμενα γίνεται ἐν τοῖς παιδίοις, ὡς ἀγαπητὸν εἶναι ἐπὶ τοῦτο φθάσαι τὸν στραφέντα ὡς τὰ παιδία ὅσον ἔχει τῆς οἰονεὶ ὑποβολῆς τῶν παθῶν ὡς τὰ παιδί α . ^[55]

13 16* (50) καὶ περὶ φόβου τοίνυν τὰ ὅμοια τοῖς ἀποδεδομένοις νοήσεις ὅτι τὰ παιδία τὸν μὲν φόβον τῶν φαύλων οὐ πάσχει, ἄλλο δὲ τι ὃ οἱ μὴ ἀκριβοῦντες τὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν ὀνομάτων ἐκεῖνων λέγουσιν εἶναι φόβον, οἷον δὴ καὶ τὸ τῶν παιδίων ἀμνησικάκον παρ' αὐτοὺς τοὺς τῶν δακρύων καιροὺς ἐν ἀκαρεῖ μεταβαλλομένων καὶ γελώντων καὶ συμπαιζόντων τοῖς νομιζομένοις λελυπηκέναι καὶ πεφοβηκέναι, ἀλλ' οὐ κατὰ <τὴν> ἀλήθειαν ταῦτα ἐνηργηκόσιν. οὕτω δὲ καὶ ταπεινώσει ἑαυτὸν τις ὡς ὁ προσεκαλέσατο ὁ Ἰησοῦς παιδίον· οὐ γὰρ πίπτει ὑψηλοφροσύνη καὶ οἷσις εὐγενείας ἢ πλούτου ἢ τινος τῶν νομιζομένων μὲν οὐκ ὄντων δὲ ἀγαθῶν εἰς παιδίον. διόπερ ἔστιν ἰδεῖν τὰ κομιδῇ νήπια μέχρι τριῶν καὶ τεττάρων ἐτῶν ὅμοια τοῖς ἀγενέσι, κἂν εὐγενῆ εἶναι δοκῇ, καὶ μὴ μᾶλλον πάντως φιλεῖν δοκοῦντα τὰ πλούσια παιδία παρὰ τὰ πενιχρά. ἔὰν οὖν ὅπερ παρὰ τὴν ἡλικίαν πάσχει τὰ παιδία πρὸς τὰ τοὺς

ἀνοήτους ἐπαίροντα τοιαῦτα πάθη, ἀπὸ λόγου ὁ τοῦ Ἰησοῦ μαθητὴς 〈ἀναλάβη〉 , ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὡς ὃ ἔδειξεν ὁ Ἰησοῦς παιδίον , οὐκ ἐπαιρόμενος ἐπὶ δοξαρίῳ οὐδὲ φυσιοῦμενος ἐπὶ πλούτῳ οὐδ' ἐπὶ περιβολῇ οὐδὲ ὀγκούμενος ἐπὶ εὐγενείᾳ. μάλιστα δὲ τοὺς 〈τοιούτους〉 , οὓς ὁ λόγος ἀπέδειξε στραφέντας ὡς ὃ προσελάβετο ὁ Ἰησοῦς παιδίον , ἀποδεκτέον καὶ τιμητέον ἐπὶ τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι , ἐπεὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ Χριστός. καὶ διὰ τοῦτο λέγει τὸ καὶ ὃς ἂν δέξηται ἐν παιδίον τοιοῦτο ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου , ἐμὲ δέχετα ἰ . [95]

13 17 Τὸ δὲ ἐξῆς ἐργῶδες κατὰ ἀκολουθίαν τῶν προαποδοδομένων διηγήσασθαι. εἴποι γὰρ ἄν τις, πῶς ὁ στραφεὶς καὶ γενόμενος ὡς τὰ παιδία μικρός ἐστι τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐπιδεκτικὸς τοῦ σκανδαλισθῆναι; πειρασώμεθα δὲ καὶ τοῦτο ἀκολουθῶς σαφηνίσαι. πᾶς ὁ τῷ Ἰησοῦ ὡς υἱῷ συγκαταθέμενος θεοῦ κατὰ τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ ἱστορίαν καὶ ὁδεύων διὰ τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πράξεων εἰς τὸ βιώσαι κατ' ἀρετὴν ἐστράφη καὶ ὁδεύει πρὸς τὸ γενέσθαι ὡς τὰ παιδί α , τοῦτον ἀμήχανον μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶ ν . 〈ὁ δὲ μὴ στραφεὶς πρὸς τὸ γενέσθαι ὡς τὰ παιδία τοῦτον ἀμήχανον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶ ν.〉 πολλοὶ οὖν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' οὐ πάντες οἱ στραφέντες πρὸς τὸ γενέσθαι ὡς τὰ παιδί α , ἐφθάκασιν ὡς ἐπὶ τὸ ἐξομοιωθῆναι τοῖς παιδίοις· ἀλλ' ἕκαστος τοσοῦτον ἀπολείπεται τῆς πρὸς τὰ παιδία ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπεται τῆς ἀποδοδομένης τῶν παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἔξω. ἐν παντὶ οὖν τῷ πλήθει τῶν πιστευόντων εἰσὶ καὶ οἱ ὥσπερ εἰς ἄρτι στραφέντες περὶ τὸ γενέσθαι ὡς τὰ παιδί α , οἵτινες κατ' αὐτὸ τὸ ἐστράφθαι ἵνα γένωνται ὡς τὰ παιδία μικροὶ χρηματίζουσι, καὶ τούτων οἱ στραφέντες μὲν ἵνα γένωνται ὡς τὰ παιδί α , πολὺ δὲ ἀπολειπόμενοι τοῦ γενέσθαι ἀκριβῶς ὡς τὰ παιδί α , 〈μικροὶ εἰσι καὶ〉 ἐπιδέχονται τὸ σκανδαλισθῆναι· ὣν ἕκαστος τοσοῦτον ἀπολείπεται τῆς πρὸς αὐτὰ ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπεται τῆς ἀποδοδομένης τῶν παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἔξω. οἷς οὐ δέον ἀφορμὰς παρέχειν τοῦ σκανδαλισθῆναι· εἰ δὲ μή γε, ὁ σκανδαλίσας δεήσεται ὡς συμφέροντος αὐτῷ ἐπὶ θεραπείᾳ 〈ἀμαρτίας〉 τοῦ κρεμασθῆναι μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆναι ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης ς . [55]

13 17 (50) οὕτω γὰρ τίσας τὴν αὐτάρκη δίκην ἐν τῇ θαλάσῃ (ὅπου ὁ «δράκων» ὃν «ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐμπαίζειν αὐτῷ») καὶ οὕτω τὸ συμφέρον πρὸς τὸ τέλος ὁ κολασθεὶς παθὼν, ἐν τοῖς ἐξῆς 〈ἔξω〉 ἔσται τῶν κατὰ τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης πόνων, οὓς ὑπέμεινε καθελκόμενος ὑπὸ τοῦ ὀνικοῦ μύλου. εἰσὶ γὰρ καὶ μύλων διαφοραὶ ὡς εἶναι τὸν μὲν τινα αὐτῶν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) ἀνθρωπικόν, ἄλλον δὲ ὀνικόν· καὶ ἀνθρωπικὸς μὲν ἐστὶν ἐκεῖνος, περὶ οὗ γέγραπται· «δύο» ἔσσονται «ἀλήθουσai ἐν» ἐνὶ «μύλῳ, μία παραλαμβάνεται καὶ μία ἀφίεται», ὀνικὸς δὲ ὁ περιτεθησόμενος τῷ σκανδαλίσαντι. εἴποι δ' ἄν τις, οὐκ οἶδα πότερον ὑγιῶς ἢ ἐσφαλμένως λέγων, ὀνικὸν εἶναι τὸ βαρὺ τοῦ φαύλου σώματος καὶ κατωφερές, ὅπερ ἀναλήψεται ἐν τῇ ἀναστάσει 〈πᾶς ἀμαρτωλός〉 , ἵνα καταποντισθῇ ἐν τῇ ἀβύσσῳ λεγομένη πελάγει θαλασσίῳ, ὅπου ὁ «δράκων» ὃν «ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐμπαίζειν αὐτῷ». ἄλλος δὲ τὸ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν ἀνοίσει ἐπὶ τὰς ἀοράτους ἀνθρώποις δυνάμεις· πολλὰ γὰρ καὶ ἀπὸ τούτων σκάνδαλα εἰς τοὺς δεικνυμένους ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ μικροὺς γίνεται. ἐπὰν δὲ σκανδαλίσωσιν τῶν δεικνυμένων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ μικρῶν ἕνα πιστευόντεν εἰς αὐτόν, ὀνικὸν μύλον τὸ φθαρτὸν σῶμα τὸ βαρὺνον ψυχὴν ἀναλήψεται, κρεμάμενον ἐκ τοῦ καθελκομένου αὐτὸν ἐπὶ τὰ τῆδε πράγματα τραχήλου, ἵνα διὰ τούτων καθαιρεθῇ αὐτῶν τὸ οἶημα καὶ τίσαντες δίκην ἐν τῷ συμφέροντι αὐτοῖς διὰ τοῦ ὀνικοῦ μύλου γένωνται. Καὶ ἄλλη δὲ διήγησις παρὰ τὴν ἀπλούστερον λεγομένην λελέχθω, εἴτε ὡς δόγμα 〈τοσ〉 εἴτε ὡς γυμνασίῳ ἔνεκεν. [95]

13 18 καὶ ζητήσωμεν ποῖον προσκαλεσάμενος παιδίον ὁ Ἰησοῦς ἔστησεν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν. ὅρα δὲ εἰ δύνασαι τὸ ταπεινῶσαν ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον, ὑπὸ τοῦ σωτῆρος προσκληθὲν καὶ σταθὲν ἐν μέσῳ τῷ ἡγεμονικῷ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, εἰπεῖν εἶναι ὃ προσεκαλέσατο ὁ Ἰησοῦς παιδίον ,

εἴτε βούλεται ἡμᾶς πάντα τὰ ἄλλα ἀποστραφέντας στραφῆναι πρὸς τὰ παραδείγματα ὑπὸ τοῦ ἁγίου ὑποβαλλόμενα πνεύματος, ὥστε ἡμᾶς οὕτω γενέσθαι ὡς τὰ παιδιά <τουτέστι τοὺς ἀποστόλους> , τὰ καὶ αὐτὰ στραφέντα καὶ ὁμοιωθέντα τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ἅτινα παιδιά ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ σωτῆρι κατὰ τὸ ἐν Ἡσαΐα λελεγμένον· «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός». καὶ οὐκ ἔστι γε εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν μὴ στραφέντα ἀπὸ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ ἐξομοιωθέντα τοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πεφορηκόσι παιδίοις· ὅπερ πνεῦμα ἅγιον προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς, ἀπὸ τῆς ἰδίας τελειότητος καταβεβηκὸς πρὸς ἀνθρώπους, ὡς παιδίον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν. δεῖ οὖν στραφέντα ἀπὸ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν ταπεινῶσαι ἑαυτὸν, οὐχ ἀπλῶς ὡς τὸ παιδίον, ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον ὡς τὸ παιδίον τοῦτο. ἔστι δὲ τὸ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον ἐκεῖνο <τὸ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν ὑπὲρ θεοῦ καὶ> τὸ μιμήσασθαι τὸ ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων ταπεινῶσαν ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον. ὅτι δὲ ὁ σωτὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξαπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, δεδήλωται ἐν τῷ Ἡσαΐα ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος λέγοντι· «καὶ νῦν κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ». ^[45]

13 18 (50) ἰστέον μέντοι ὅτι ἀμφίβολός ἐστιν ἡ λέξις· ἢ γὰρ ὁ θεὸς ἀπέστειλεν, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν σωτῆρα, ἢ (ὡς ἐξειλήφμεν) ἀμφοτέρω ἀπέστειλεν ὁ πατήρ, τὸν σωτῆρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. μείζων οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁ ταπεινῶσας ἑαυτὸν παρὰ πάντας τοὺς ταπεινοῦντας ἑαυτοὺς μιμητικῶς ἐκείνου τοῦ παιδίου. πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ θέλοντες ἑαυτοὺς ταπεινῶσαι ὡς τὸ παιδίον ἐκεῖνο, ὁ δὲ πάντῃ παραπλήσιος γενόμενος τῷ ταπεινῶσαντι ἑαυτὸν παιδίῳ, ἐκεῖνος ἂν εὐρεθείη ὁ χρηματίσων πάντων μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. <δεῖ οὖν δέχεσθαι ἐν παιδίῳ τοιοῦτο> ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, μάλιστα ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ Ἰησοῦ. ὥσπερ δὲ τὸν Ἰησοῦν δέχεται, ὃς ἐὰν δέξηται ἐν παιδίῳ τοιοῦτο ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, οὕτως τὸν Ἰησοῦν ἀποδοκιμάζει καὶ ἐκβάλλει ὁ μὴ βουλόμενος δέξασθαι ἐν παιδίῳ τοιοῦτο ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ. εἰ δὲ καὶ τῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀξιουμένων ἐστὶ διαφορά, πλεῖον ἢ ἔλαττον λαμβανόντων τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν πιστευόντων, εἴεν ἂν τινες οἱ μικροὶ τῶν εἰς θεὸν πιστευόντων σκανδαλίζεσθαι δυνάμενοι, οὓς ἐκδικῶν σκανδαλισθέντας ὁ λόγος φησὶ περὶ τῶν σκανδαλισάντων αὐτοὺς τὸ συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. ταῦτα λελέχθω κατὰ τὰ ἐκκείμενα τοῦ Ματθαίου ρητά. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὰ παραπλήσια ἀπὸ τῶν λοιπῶν. ^[90]

13 19 Μάρκος τοίνυν φησὶν ὅτι «διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ» οἱ δώδεκα, «τίς» αὐτῶν «μείζων» ἐστὶ· διὸ καὶ «καθίσας ἐφώνησεν» αὐτοὺς καὶ διδάσκει τίς ὁ μείζων, λέγων πρωτείων ὡς μείζονα τεύξεσθαι τὸν γενόμενον «πάντων» διὰ τῆς μετριότητος καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς ἔσχατον, ὥστε τὸν μὲν τοῦ διακονουμένου μὴ ἀναδέξασθαι τόπον τὸν δὲ τοῦ διακονούντος, καὶ τοῦτον οὐ πρὸς τινὰς μὲν τινὰς δ' οὐ, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀπαξαπλῶς. πρόσχες γὰρ τῷ «εἴ τις θέλει πρῶτος γενέσθαι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος». καὶ ἐξῆς τούτοις φησὶν ὅτι «λαβὼν παιδίον (δηλονότι ὁ Ἰησοῦς) ἔστησεν ἐν μέσῳ» τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, «καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ εἶπεν αὐτοῖς· ὃς ἐὰν ἐν τῶν παιδίων τοιούτων δέξηται ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐμὲ δέχεται». ποῖον δὲ ἔλαβε παιδίον καὶ ἐνηγκαλίσαστο ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν βαθύτερον ἐν τοῖς τόποις λόγον ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα; καὶ τούτῳ γε τῷ παιδίῳ ἐξωμοιώθησάν τινες, περὶ ὧν εἶπε τὸ «ὃς ἐὰν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται». κατὰ μέντοι τὸν Λουκᾶν «διαλογισμὸς» εἰς τοὺς μαθητὰς οὐκ ἀναβέβηκεν ἀλλ' «εἰσῆλθε» περὶ τοῦ «τίς αὐτῶν εἴη μείζων». καὶ «ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν» (ἅτε ἔχων ὀφθαλμοὺς διαλογισμοὺς καρδιῶν βλέποντας «ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν» οὐδὲ ἐρωτηθεῖς) κατὰ τὸν Λουκᾶν ἔλαβεν παιδίον καὶ «ἔστησεν», οὐ μόνον ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὡς ὁ Ματθαῖος καὶ

ὁ Μάρκος εἰρήκασιν, ἀλλ' ἤδη καὶ «παρ' ἑαυτῶ καὶ εἶπε» τοῖς μαθηταῖς οὐ μόνον τὸ ὅς ἐάν δέξηται ἐν παιδίον τοιοῦτο ἢ «ὅς ἐάν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται», ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπαναβεβηκότως τὸ «ὅς ἐάν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται». ^[45]

13 19 (50) χρη οὖν κατὰ τὸν Λουκᾶν ἐκεῖνο τὸ παιδίον, οὗ λαβόμενος ὁ Ἰησοῦς «ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῶ», δέξασθαι «ἐπὶ τῷ ὀνόματι» τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ οὐκ οἶδα εἰ δύναται τις μὴ τροπολογῆσαι τὸ «ὅς ἐάν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου». χρη γὰρ ἐκεῖνο τὸ παιδίον, ὃ τότε «ἔστησεν» ὁ Ἰησοῦς «παρ' ἑαυτῶ λαβόμενος» αὐτοῦ, δέξασθαι ἕκαστον ἡμῶν «ἐπὶ τῷ ὀνόματι» τοῦ Ἰησοῦ. ζῆ γὰρ ὡς ἀθάνατον, καὶ χρη αὐτὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ <κατασταθὲν παρὰ τῷ Ἰησοῦ> δέξασθαι «ἐπὶ τῷ ὀνόματι» τοῦ Ἰησοῦ, οὗ μὴ χωριζόμενος ὁ Ἰησοῦς γίνεται παρὰ τῷ δεχομένῳ τὸ παιδίον, ὡς κατὰ τοῦτο λελέχθαι τὸ «ὅς ἐάν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται». εἴτ' ἐπεὶ ἀχώριστός ἐστι τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ, <ομοῦ καὶ ὁ πατήρ> γίνεται παρὰ τῷ δεξαμένῳ τὸν υἱόν· διὸ λέλεκται· «καὶ ὅς ἐάν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με». ὁ δὲ δεξάμενος τὸ παιδίον καὶ τὸν σωτῆρα καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν, «μικρότερός» ἐστὶν «ἐν πᾶσι» τοῖς Ἰησοῦ μαθηταῖς ἑαυτὸν σμικρύνων· ὅσον δὲ ἑαυτὸν σμικρύνει, τοσοῦτον γίνεται «μέγας» <ὕπ'> αὐτοῦ τοῦ ἐπιτέλλοντος σμικρύνειν αὐτόν καὶ ποιοῦντος ἐπιδιδόναι εἰς μέγεθος πρόσχες γὰρ τῷ «ὁ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτός ἐστι μέγας». ἀνέγνωμεν δὲ καὶ ἐν ἄλλοις «καὶ ἔσται μέγας». κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν ἐὰν μὴ τις «δέξηται τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν» καὶ ἔστιν ἀμφίβολος ἡ λέξις, ἢ γὰρ ἵνα ὁ δεχόμενος τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν γένηται ὡς παιδίον, ἢ ἵνα τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν παραδέξηται γενομένην αὐτῷ ὡς παιδίον. καὶ τάχα ἐνταῦθα μὲν οἱ δεχόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν δέχονται αὐτὴν οὔσαν ὡς παιδίον, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι οὐκέτι ὡς παιδίον κατὰ τὸ μέγεθος τῆς τελειότητος ἐν τῇ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) πνευματικῇ ἡλικίᾳ ἐπιδεικνυμένης πᾶσι τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος παραδεξαμένοις αὐτὴν οὔσαν ἐνταῦθα ὡς παιδίον. ^[105]

13 20 (1n) Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων (18, 7[—14]). Καθ' αὐτὴν μὲν καὶ ἀπολελυμένως εἴρηται ἡ τοῦ κόσμου φωνή <ἐν τῷ> «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω». κατὰ δὲ τὴν πρὸς τι σχέσιν, μετὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνο ἐπιπλοκῆς οὗ κόσμος ἐστίν, ὠνόμασται ἐν τῷ «μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσας αὐτοῖς καὶ λατρεύσας αὐτοῖς». τὸ δ' ὅμοιον φήσεις ἐν τῇ Ἑσθῇρ λελέχθαι περὶ αὐτῆς, ὅτε γέγραπται περιελομένη «πάντα τὸν κόσμον αὐτῆς». οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστιν ἀπλῶς ὁ κόσμος καὶ ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ ἢ ὁ κόσμος τῆς Ἑσθῆρ. τὸ δὲ νῦν ἡμῖν ζητούμενον ἄλλο. νομίζω οὖν ὅτι οὐ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστημά ἐστι κατὰ τὰ θεῖα γράμματα ὁ κόσμος, ἀλλ' ὁ περίγειος μόνος τόπος, καὶ οὗτος οὐ καθ' ὅλην νοούμενος τὴν γῆν, ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν ἡμετέραν οἰκουμένην· «ἐν τῷ κόσμῳ» γὰρ «ἦν τὸ ἀληθινὸν φῶς», τῷ περιγίῳ τόπῳ τῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν <οἰκουμένην> νοουμένῳ, «καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω», οἱ ἐν τῷ περιγίῳ τόπῳ ἄνθρωποι, τάχα δὲ καὶ αἱ οἰκεῖαι τῷ χωρίῳ τούτῳ δυνάμεις. ἄτοπον γὰρ λέγειν τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς σύστημα, ὥστ' εἰπεῖν ἂν ὅτι ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων καὶ οἱ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν «τὸ ἀληθινὸν φῶς» καὶ ἀγνοοῦντες αὐτὸ ἐτήρησαν τὴν ἐπιτεταγμένην αὐτοῖς ἀπὸ θεοῦ τάξιν. ἀλλὰ καὶ ὅταν λέγηται ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ· «καὶ νῦν δόξασόν με, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί», χρη ἀκούειν κόσμον λέγεσθαι τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπὶ γῆς οἰκουμένην· ἀλλὰ καὶ ὁ σωτὴρ λέγων· «κάγῳ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ», τὸν ἐπίγειον λέγει κόσμον· οὐ γὰρ νομιστέον τὰ ἀντικείμενα αὐτὸν λέγειν φάσκοντα· «κάγῳ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ εἰμί». ^[55]

13 20 (50) ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ «καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ» τὸν περιγίειον τόπον τοῦτον νομιστέον. ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ κόσμου ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἄνθρωπος, περὶ ὧν ὁ σωτὴρ ἐρωτᾷ τὸν πατέρα μόνων, καὶ «οὐ περὶ τοῦ κόσμου» ὅλου τῶν ἀνθρώπων. σαφῶς δὲ οὗτος σημαίνεται καὶ ἐκ τοῦ «καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου» ἐμίσησε γὰρ ἡμᾶς (ἐξ οὗ μηκέτι σκοποῦμεν «τὰ βλεπόμενα ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα») διὰ τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν οὐ κόσμος ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς συνεστηκῶς πᾶς, ἀλλ' οἱ ἐπὶ γῆς μεθ' ἡμῶν ἄνθρωποι. τὸ «οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου» ἴσον ἐστὶ τῷ οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ περιγείου τόπου· οὕτω δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ «ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν» ὡς οὐδ' αὐτὸς «ἐκ τοῦ κόσμου» ἦν. ἔτι δὲ καὶ τὸ «ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας» (δὶς εἰρημένον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην) οὐκ ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ κρείττονα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς χρήζοντας πιστεύειν ἄνθρωπος ὅτι ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν εἰς τὸν τῆδε κόσμον ἀπέστειλε. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ δὲ «ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ». Εἰ δὲ οὐαὶ τοῖς πανταχοῦ τῆς γῆς ἀνθρώποις ἀπὸ τῶν σκανδάλων ν, ὧν καὶ τὰ σκάνδαλα ἄπτεται, οὐκ εἰσὶ δὲ οἱ μαθηταὶ «ἐκ τοῦ κόσμου» μὴ σκοποῦντες «τὰ βλεπόμενα» καθὼς οὐδὲ ὁ διδάσκαλος «ἐκ τοῦ κόσμου» ἐστίν, οὐδενὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἐστὶν ἀπὸ τῶν σκανδάλων οὐα ἰ, ἐπεὶ περ «ἐστὶν εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον». [10]

13 21 εἰ δέ τις δοκεῖ μὲν χρηματίζειν μαθητῆς, ἔτι δὲ ἐστὶν «ἐκ τοῦ κόσμου» διὰ τὸ ἀγαπᾶν «τὸν κόσμον» καὶ «τὰ ἐν αὐτῷ» (λέγω δὲ τὴν ἐν τῷ περιγίῳ τόπῳ ζωὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ χρήματα ἢ κτήματα ἢ ὅποιαν ποιοῦν περιουσίαν), ὡς μὴ ἀρμόζειν αὐτῷ τὸ «ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν», ἀληθῶς ὡς «ἐκ τοῦ κόσμου» ὄντι τούτῳ τὸ τῷ κόσμῳ συμβαῖνον οὐαὶ ἀπὸ τῶν σκανδάλων συμβήσεται αὐτῷ. ὁ δὲ θέλων ἐκκλῖναι τὸ οὐαὶ τοῦτο μὴ ἔστω φιλόζωος, ἀλλὰ λεγέτω κατὰ Παῦλον· «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ»· οἱ γὰρ «ὄντες ἐν τῷ σκῇναι» ἅγιοι στενάζουσι «βαρούμενοι» ἀπὸ τοῦ τῆς ταπεινώσεως σώματος καὶ πάντα πράττουσιν, ἵνα ἄξιοι γένωνται εὐρεθῆναι ἐν τῷ τῆς ἀναστάσεως μυστηρίῳ, ὅτε «μετασχηματίσει» ὁ θεὸς οὐ πάντων «τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως», ἀλλὰ τῶν Χριστῷ γνησίως μαθητευομένων, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ «σύμμορφον <τῷ σώματι> τῆς δόξης» τοῦ Χριστοῦ. ὥστε γὰρ οὐδὲν τῶν οὐαὶ συμβαίνει τινὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, οὕτως οὐδὲ τὸ οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων ν. ἐὰν γὰρ καὶ μυρία σκάνδαλα γίνηται, ἀλλ' οὐχ ἄψεται τῶν οὐκέτι «ἐκ τοῦ κόσμου». εἰ δὲ ἐπιδέχεται τις τὸ σκανδαλίζεσθαι παρὰ τὸ ἀνερμάτιστον τῆς πίστεως καὶ ἀβέβαιον τῆς πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεως, ἴστω μηδέπω χρηματίζων παρὰ τῷ Ἰησοῦ μαθητῆς αὐτοῦ. [45]

13 21 (50) τοσαῦτα δὲ ἔρχεσθαι νομιστέον σκάνδαλα α, ὥστε τὸ οὐαὶ μὴ ἐπὶ τινὰ μόρια τῆς γῆς φθάνειν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ὅλον ἐν αὐτῇ κόσμον. Καὶ ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα α, ἅπερ ἄλλα νομίζω εἶναι τῶν ἀνθρώπων δι' ὧν ἔρχεται ἰ. [55]

13 22 τὰ οὖν ἐρχόμενα σκάνδαλα στρατιά τις ἐστὶ τοῦ διαβόλου, ἄγγελοι αὐτοῦ καὶ μοθηρὸς χορὸς πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἅπερ ζητοῦντα ὄργανα δι' ὧν ἐνεργήσῃ εὐρίσκει πολλάκις μὲν τοὺς πάντη ξένους τῆς εὐσεβείας, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῶν νομιζομένων τινὰς πιστεύειν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, οἷς χειρόν ἐστὶ τὸ οὐαὶ παρὰ τὸ οὐαὶ τῷ σκανδαλιζομένῳ, ὥστε καὶ «Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως» ἢ περ τοῖς τόποις ἐνθα ἐποίησε μὲν σημεῖα ὁ Ἰησοῦς καὶ τέρατα, οὐκ ἐπιστεύθη δέ. δυναθεῖ δ' ἂν τις ὥστε πραγματείαν ποιῆσαι ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐκ τῆς τῶν μακαριζομένων καὶ ἐφ' οἷς μακαρίζονται συναγωγῆς, οὕτω καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων οὐαὶ καὶ τῶν ἐφ' οἷς λέλεκται τὸ οὐαὶ ἰ. ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸ χεῖρον εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ σκανδαλίζοντος οὐαὶ παρὰ τὸ τοῦ σκανδαλιζομένου παραστήσεις τὸ «ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ» καὶ τὰ ἐξῆς ἐκδικουμένου γὰρ τοῦ σκανδαλισθέντος μικροῦ ἀπὸ τοῦ σκανδαλίσαντος αὐτὸν τοιοῦτον συμφέρει βαρὺ καὶ δυσυπομόνητον ὃ ἀναγέγραπται εἶναι περὶ τοῦ σκανδαλίζοντος. ταῦτα δὲ εἰ ἐπιμελέστερον ἐν

〈ε〉 νοοῦμεν, ἐφυλαξάμεθα ἂν ἁμαρτάνειν «εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ» τύπτειν «αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν», ἵνα μὴ «εἰς Χριστὸν» ἁμαρτάνωμεν, πολλάκις ἀπολλυμένων οὐ μόνον τῇ ἡμετέρᾳ «γνώσει» ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν περὶ ἡμᾶς ἀδελφῶν, δι' οὓς «Χριστὸς ἀπέθανεν» ἐφ' οἷς «εἰς Χριστὸν» ἁμαρτάνοντες τίσομεν δίκας ἐκδικουμένης τῆς τῶν δι' ἡμᾶς ἀπολλυμένων ψυχῆς ἐξ ἡμῶν. ^[45]

13 23 Μετὰ ταῦτα βασανιστέον τὸ τῆς ἀνάγκης ὄνομα ἐν τῷ ἀνάγκῃ γάρ ἐστιν ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα καὶ τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ παρὰ τῷ Λουκᾶ· «ἀνένδεκτόν ἐστι τοῦ μὴ ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα» (ἀντὶ τοῦ ἀδύνατον). καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τὸ θνητὸν ἀποθνήσκειν καὶ ἀνένδεκτον αὐτὸ μὴ ἀποθανεῖν, καὶ ἀνάγκη τρέφεσθαι τὸν ἐν σώματι—ἀνένδεκτον γὰρ τὸν μὴ τρεφόμενον ζῆν—, οὕτως ἀνάγκη 〈ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα〉 καὶ «ἀνένδεκτον μὴ ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα», ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ προϋφεστάναι τὴν κακίαν τῆς ἀρετῆς ἐν οὐρανίοις, ἀφ' ἧς κακίας τὰ σκάνδαλα . ἀνένδεκτον γὰρ ἐστιν ἄνθρωπον εὐρεθῆναι πάντῃ ἀναμάρτητον καὶ χωρὶς ἁμαρτίας ἀνειληφότα τὴν ἀρετὴν. ἡ γὰρ ἐν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι κακία, ἀρχηγικὴ τυγχάνουσα τῆς ἐν ἀνθρώποις κακίας, πάντως ὁρμᾷ ἐπὶ τὸ διὰ τινων ὀργάνων ἐνεργῆσαι κατὰ τῶν τοῦ κόσμου ἀνθρώπων. τάχα δὲ καὶ πλεῖον αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἐξαγριοῦνται ἐκβαλλόμεναι τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ καὶ 〈οἱ δαίμονες τρεφθέντες τῷ αἵματι τῶν θυσιῶν ἐξοργίζονται〉 μειουμένης τῆς λατρείας αὐτῶν τῶν ἐθίμων θυσιῶν αὐτοῖς οὐ προσφερομένων, καὶ ἀνάγκη ἐστὶ ταῦτα ἔλθεῖν , οὐκ ἀνάγκη δὲ διὰ τοῦδε τινος. διόπερ ὡς τόπον δεδοκὸτι τῇ πονηρᾷ ἐνεργείᾳ σκανδαλίζειν προαιρουμένη τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται , γίνεται τὸ οὐαί . μὴ νομίσης δὲ φύσει τινὰ καὶ ἐκ κατασκευῆς τὰ σκάνδαλα εἶναι ἀνθρώπους ζητοῦντα δι' ὧν ἔλθῃ· ὡς γὰρ «ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν», οὕτως οὐδὲ σκάνδαλα ἔκτισεν, ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον ἐγέννησεν ἔν τισι τὸ σκάνδαλον, μὴ βουληθεῖσιν ἀνατλήναι τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους. Καὶ καλὸν μὲν οὖν εἰ ἐπαινετὸς εἴη ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χεὶρ , ἵνα μὴ δύνῃται εὐλόγως «εἰπεῖν ὁ ὀφθαλμὸς τῇ χειρὶ· χρεῖάν σου οὐκ ἔχω». ^[5]

13 24 εἰ δέ τις ἐν τῷ ὅλῳ σώματι τῶν συναγωγῶν τῆς ἐκκλησίας χεὶρ χρηματίσας διὰ τι πρακτικόν, μεταβαλὼν γένοιτο σκανδαλίζουσα χεὶρ , λεγέτω τῇ τοιαύτῃ χειρὶ ὁ ὀφθαλμὸς· «χρεῖάν σου οὐκ ἔχω», καὶ εἰπὼν ἐκκοψάτω αὐτὴν καὶ βαλέτω ἀφ' ἑαυτοῦ. οὕτω δὲ καλὸν μὲν, εἰ καὶ κεφαλὴ τις εἴη μακαρία καὶ πόδες ἄξιοι τῆς μακαρίας κεφαλῆς, ἵνα μὴ δύνῃται τὰ πρέποντα ἑαυτῇ τηροῦσα «ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν» εἰπεῖν· «χρεῖάν ὑμῶν οὐκ ἔχω». εἰ μέντοι τις εὐρεθείη ποὺς σκάνδαλον τοῦ ὅλου γινόμενος σώματος, λεγέτω ἡ κεφαλὴ τῷ τοιούτῳ ποδί· «χρεῖάν σου οὐκ ἔχω», καὶ ἐκκόψας αὐτὸν βαλέτω ἀπ' αὐτοῦ. καὶ γὰρ πολλῷ βέλτιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν τὸ λοιπὸν σῶμα (λεῖπον τῷ σκανδαλίσαντι ποδὶ ἢ τῇ σκανδαλισάσῃ χειρὶ), ἢ περ διαδοθέντος τοῦ σκανδάλου ἐπὶ 〈ὅλον τὸ σῶμα〉 ὅλον τὸ σῶμα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς μετὰ τῶν δύο ποδῶν ἢ τῶν δύο χειρῶν. οὕτω δὲ καλὸν μὲν τὸν δυνηθέντα γενέσθαι ὀφθαλμὸν τοῦ ὅλου σώματος ἄξιον εἶναι 〈τῆς κεφαλῆς〉 Χριστοῦ καὶ τοῦ ὅλου σώματος. εἰ μέντοι μεταβάλοι ποτὲ ὁ τοιοῦτος ὀφθαλμὸς εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν σκάνδαλον τοῦ ὅλου σώματος, καλὸν αὐτὸν ἐξελόντα ἔξω βαλεῖν τοῦ σώματος ὅλου καὶ χωρὶς ἐκείνου τοῦ ὀφθαλμοῦ σωθῆναι τὸ λοιπὸν σῶμα, ἢ (μετ' αὐτοῦ ὅλου βεβλαμμένου τοῦ σώματος) βληθῆναι ὅλον βεβλαμμένον τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς . Δυνατὸν δὲ τοῖς ῥητοῖς τούτοις χρῆσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειοτάτων καὶ ὥσπερ ἐλπίδων ἡμῶν, διὰ τὴν πολλὴν οἰκειότητα εἴτε συγγενικὴν εἴτε ἔκ τινος συνηθείας (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) φιλικῆς μελῶν ἡμῶν νενομισμένων, ὧν οὐ χρὴ φείσασθαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν βλαπτόντων. ^[5]

13 25 ἐκκόψωμεν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς χεῖρα ἢ πόδα ἢ ὀφθαλμόν, πατέρα ἢ μητέρα τὰ ἐναντία τῇ θεοσεβείᾳ ἡμᾶς πράττειν θέλοντας καὶ υἱὸν ἢ θυγατέρα (τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς) ἀφιστάντας ἡμᾶς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ «γυνὴ ἢ ἐν κόλπῳ ἢ φίλος ὁ ἴσος

τῆς ψυχῆς» σκάνδαλα ἡμῶν γίνονται, μὴ φεισώμεθα, ἀλλὰ ἐκκόψαντες αὐτοὺς ἀφ’ ἑαυτῶν βάλωμεν ἔξω τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὡς οὐκ οἰκείους, ἀλλὰ πολεμίους ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ. ὅστις γὰρ «οὐ μισεῖ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα» καὶ τὰ ἐπιφερόμενα, ὅτε καιρὸς ἐστὶν αὐτὰ μισεῖν ὡς πολέμια καὶ ἐπίβουλα, ἵνα δυνηθῇ κερδησαί Χριστόν, οὗτος οὐκ ἔστιν ἄξιος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. καὶ ἐπὶ τούτων γε ἔστιν εἰπεῖν ὅτι ἐκ περιστάσεως οἶονεὶ χωλὸς τις σώζεται ἀπολέσας πόδα (φέρει εἰπεῖν τὸν ἀδελφὸν) καὶ μόνος κληρονομῶν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ κυλλὸς <τις> σώζεται (μὴ σωζομένου αὐτῷ τοῦ πατρὸς <ἢ τῆς μητρός>), ἀλλ’ ἐκείνων μὲν ἀπολλυμένων αὐτοῦ δὲ χωριζομένου ἐκείνων), ἵνα μόνος τύχη τῶν μακαρισμῶν. οὕτω δὲ καὶ μονόματός τις σώζεται (τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας ἐκκόψας, τὴν γαμετὴν πορνεύσασαν), ἵνα μὴ <μετὰ τοιοῦτου ὀφθαλμοῦ> δύο ὀφθαλμοὺς ἔχων ἀπέλθῃ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. δύναται γὰρ καὶ τὸ ἁμαρτητικῶς μὲν (ἴν’ οὕτως ὀνομάσω) <πρακτικὸν καὶ> πορευτικὸν τῆς ψυχῆς, ἁμαρτητικῶς δὲ διορατικὸν ἢ σκανδαλίζουσα εἶναι χεῖρ καὶ ὁ σκανδαλίζων πούς καὶ ὁ σκανδαλίζων ὀφθαλμός· ἅτινα κρεῖττον ἀποβαλεῖν <κακὰ ὄντα> καὶ ἀποθέμενον αὐτὰ χωρὶς αὐτῶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν *** οἶονεὶ χωλὸν ἢ κυλλὸν ἢ μονόματον, ἢ μετ’ ἐκείνων τὴν ὅλην ἀπολέσαι ψυχὴν. ^[55]

13 25 (50) ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καλὸν καὶ μακάριον ἐπὶ τοῖς βελτίστοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει αὐτῆς εἰ δὲ μέλλομεν διὰ τινὰ μίαν *** ἀπολέσθαι, αἰρετώτερον ἀποβαλεῖν τὴν χρῆσιν αὐτῆς <σκανδαλιζούσης>, ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων σωθῶμεν. Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων ν. ^[65]

13 26 δοκεῖ μοι ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασιν ἐστὶ μεγέθη διάφορα, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν εἶναι μικροὺς ἐτέρους δὲ μεγάλους καὶ ἄλλους <τούς> μεταξύ, καὶ πάλιν εἶναι μικρῶν διαφορὰς ἐπὶ πλεῖον ἢ ἔλαττον ὄντων μικρῶν, ὁμοίως καὶ μεγάλων, καὶ τῶν μεταξύ, οὕτως καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐστὶ τινὰ χαρακτηρίζοντα τὴν μικρότητα αὐτῶν καὶ ἄλλα τὴν (ἴν’ οὕτως εἴπω) μεγαλότητα καὶ ἀπαξιαπλῶς <ἄλλα> ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς τὴν μεταξύτητα. ἀλλ’ ἐπὶ μὲν τῶν σωμάτων οὐ παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ τοὺς σπερματικοὺς λόγους ὁ μὲν τίς ἐστὶ βραχύς καὶ μικρός, ὁ δὲ μέγας, ὁ δὲ μεταξύ. ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ τὸ ἐφ’ ἡμῖν καὶ αἱ τοιαῖδε πράξεις καὶ τὸ τοιοῦτον ἦθος τὴν αἰτίαν ἔχει τοῦ μέγαν τινὰ εἶναι ἢ μικρὸν ἢ ἐν τοῖς μεταξύ τυγχάνειν· καὶ ἔστιν ἐκ τοῦ ἐφ’ ἡμῖν ἥτοι προκόπτειν τῇ ἡλικίᾳ ἐπιδιδόντα εἰς μέγεθος ἢ μὴ προκόπτοντα εἶναι βραχύν. καὶ οὕτω γε ἀκούω περὶ τοῦ σωτῆρος ἀναλαβόντος καὶ ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὸ «ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν». ὡς γὰρ ἐκ τοῦ ἐφ’ ἡμῖν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἦν ἡ «ἐν σοφίᾳ» προκοπὴ «καὶ χάριτι», οὕτως καὶ ἐν «ἡλικίᾳ» καὶ ὁ ἀπόστολος· «μέχρι καταντήσωμεν πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ». καταντᾶν γὰρ εἰς ἄνδρα καὶ τοῦτο[v] τέλειον, «κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον» νομιστέον, τὸν διαβάντα τὰ τοῦ νηπίου καὶ φθάσαντα ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ καταργήσαντα «τὰ τοῦ νηπίου» καὶ ἀπαξιαπλῶς τελειώσαντα τὰ τοῦ ἀνδρός. οὕτω δ’ ὑποληπτέον εἶναί τι καὶ μέτρον πνευματικῆς ἡλικίας, ἐφ’ ὃ ἡ τελειοτάτη δύναται φθάσαι ψυχὴ ἐκ τοῦ μεγαλύνειν τὸν κύριον καὶ μεγάλην γίνεσθαι. ^[45]

13 26 (50) Οὕτως οὖν καὶ μεγάλοι μὲν περὶ ὧν τοῦτ’ ἀναγέγραπται γεγόνασιν, Ἰσαὰκ καὶ Μωσῆς καὶ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐπὶ πᾶσιν ὁ σωτὴρ· καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ Γαβριὴλ εἶπε τὸ «ἔσται μέγας». μικροὶ δὲ τὰ «ἀρτιγέννητα βρέφη» <ἐν Χριστῷ *** ὡς «ἀρτιγέννητα βρέφη»>, «λογικὸν ἄδολον γάλα» ἐπιποθοῦντα, οἵτινες καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ λεγομένων τιθνηνῶν δέονται καὶ τροφῶν, λέγοντι περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως· «καὶ ἄξουσιν τοὺς υἱοὺς ἐν κόλπῳ, τὰς δὲ θυγατέρας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀροῦσι, καὶ ἔσονται βασιλεῖς τιθηνοί σου, αἱ δὲ ἄρχουσιν αὐτῶν τροφοί σου». ἐπιστήσεις οὖν διὰ ταῦτα καὶ τῷ μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν ν, μήποτε οἱ ἄγγελοι αὐτῶν οἱ ἄγοντες αὐτοὺς εἰσιν «ἐν κόλπῳ», ἐπὶ ὧσιν υἱοί, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν «ὤμων»

αἶροντες τὰς λεγομένας «θυγατέρας», καὶ ἀπὸ τούτων εἰσὶ «τιθηνοὶ» μὲν οἱ λεγόμενοι «βασιλεῖς», «τροφοὶ» δὲ αἱ ὀνομαζόμεναι «ἄρχουσαι». καὶ ἐπεὶ οἱ δεικνύμενοι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μικροὶ ὡς ὑπὸ τροφῶν καὶ τιθηνῶν οἰκονομοῦνται, διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ Μωσέα, πιστεύοντα ἐν τῇ τῶν μεγάλων ἤδη τετάχθαι χώρα, εἰρηκέναι πρὸς τὸ «ὁ ἄγγελός μου προπορεύσεται ὑμῶν» τὸ «εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ μετ' ἐμοῦ, μή με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν»· εἴπερ γὰρ ὁ μικρὸς μὲν καὶ «κληρονόμος»—ἡ «νήπιος» δὲ ὡς μηδὲν διαφέρων «δούλου» (ὅτε ἐστὶ νήπιος) καὶ ἡ μικρὸς ἐστὶ—τὸ τῆς «δουλείας εἰς φόβον» ἔχει πνεῦμα, ὁ δὲ μηδαμῶς ἔτι τοιοῦτος, οὐκέτι μὲν τὸ τῆς «δουλείας», ἥδη δὲ τὸ τῆς «υἰοθεσίας», ὅτε «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον», δηλὸν ἔσται σοι, ὅτι κατὰ ταῦτα παρεμβάλλειν λέγεται ὁ «ἄγγελος κυρίου κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτὸν» καὶ ῥύεσθαι «αὐτούς». ^[95]

13 26 (100) ἐπιστήσεις δὲ κατὰ ταῦτα καὶ εἰ μικρῶν μὲν εἰσιν ἄγγελοι <τῶν> πνεύματι «δουλείας [τῶν] εἰς φόβον» ἀγομένων (ἐπεὶ «παρεμβάλλει ἄγγελος κυρίου κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ῥύεται αὐτούς»), μεγάλων δὲ ὁ τῶν ἀγγέλων μείζων κύριος (ὅστις λέγοι ἂν περὶ ἑνὸς ἐκάστου αὐτῶν τὸ «μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει»). καὶ ὅσον μὲν ἔσμεν ἀτελεῖς καὶ δεόμενοι τοῦ βοηθοῦντος ἡμῖν πρὸς τὸ ῥυσθῆναι ἀπὸ κακῶν, ἀγγέλου δεόμεθα περὶ οὗ ἔλεγεν ὁ Ἰακώβ τὸ «ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν»· τελειωθέντες δὲ καὶ διελθόντες τὸ ὑπὸ «τιθηνοῦς» εἶναι καὶ «τροφούς» καὶ «οἰκονόμους» καὶ «ἐπιτρόπους», χωροῦμεν ἤδη ὑπ' αὐτῶ οἰκονομεῖσθαι τῷ κυρίῳ. Εἴτα πάλιν ζητήσαι ἂν τις, πότε τῶν δεικνυμένων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος μικρῶν οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἄγγελοι προΐστανται, πότερον ἀρξάμενοι τὴν οἰκονομίαν περὶ αὐτοὺς διοικεῖν, ἀφ' οὗ «διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας» (ὃ ἐγεννήθησαν) «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα» ἐπιποθοῦσι, καὶ μηκέτι ὑποκείμενοι πονηρᾷ τινι δυνάμει ἢ ἀπὸ γενέσεως κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόγνωσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἐπιταχθέντες τούτοις «οὐς καὶ προέγνω καὶ προώρισεν» ἐσομένους «συμμόρφους» «τῆς δόξης» τοῦ Χριστοῦ ὁ θεός. ^[15]

13 27 καὶ πρὸς μὲν τὸ ἀπὸ γενέσεως ἔχειν ἀγγέλους εἴποι <ἅν> τις ταῦτα, τὸ « <ὁ> ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου» καὶ τὸ «ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστής» καὶ «ἀντελάβου μου ἐκ κοιλίας μητρός μου» καὶ «ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας» καὶ ἐν τῇ Ἰουδα ἐπιστολῇ «τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἡγαπημένοις καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τετηρημένοις κλητοῖς», πάντως ὑπὸ τῶν τηρούντων ἀγγέλων. Πρὸς δὲ τὸ ὅτε «διὰ λουτροῦ» γεγόνᾳ <σιν> «ἐν Χριστῷ» νήπιοι μὴ παρεῖναι ἅγιον ἄγγελον τοῖς ἔτι κακίᾳ *** <ἀλλὰ κατὰ μὲν> τὸν καιρὸν τῆς ἀπιστίας ὑπὸ τοῖς ἀγγέλοις εἶναι τοῦ σατανᾶ· μετὰ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ὁ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξαγοράσας ἡμᾶς παραδίδωσιν ἀγίῳ ἀγγέλῳ καὶ διὰ τὴν καθαρότητα βλέποντι τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ. ^[10]

13 28 Καὶ τρίτος δ' ἂν τις τοιοῦτος εἴῃ κατὰ τὸν τόπον λόγος φάσκων ὅτι δυνατόν, ὥσπερ μεταβαλεῖν ἄνθρωπον ἀπὸ ἀπιστίας εἰς πίστιν καὶ ἀπὸ ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν, οὕτω καὶ τὸν ἐγκεχειρισμένον ἅμα γενέσει ψυχὴν τινα κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς φαῦλον εἶναι δύνασθαι, ὕστερον δὲ ποτε ἀνάλογον τῷ πιστεύοντι πιστεύειν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προκόπτειν, ὡς γενέσθαι αὐτὸν ἄγγελον ἕνα τῶν διὰ παντὸς βλέπόντων τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός. ἄρξάμενος ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου τῷ προγνωσθέντι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον πιστεύειν καὶ προορισθέντι συζεύγνυται, τῶν ἀρρήτων κριμάτων τοῦ θεοῦ καὶ ἀνεξερευνητῶν καὶ ἀβύσσοις ἐοικότων εἰκότως πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἀρμονίαν συναγαγόντων ἀγγέλων πρὸς ἀνθρώπους. δυνατόν δὲ καὶ ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀμφοτέρων ἀπίστων, ὅτε μὲν ὁ ἀνὴρ πρότερον πιστεύσας τῷ χρόνῳ σώζει τὴν γυναῖκα, ὅτε δὲ ἡ γυνὴ ἀρξαμένη ὕστερόν ποτε πείθει τὸν ἄνδρα, οὕτω γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. εἰ μὲν οὖν καὶ ἐπ' ἄλλων γίνεται ἀγγέλων τὸ τοιοῦτον ἢ μή, καὶ αὐτὸς ἐξετάσεις. μήποτε δὲ οὐχ ἀρμόζει περὶ τοῦ ἐκάστου ἀγγέλου τὸ τοιοῦτο λέγειν, τοσοῦτον τετιμημένου κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγον, ὥστε διὰ παντὸς αὐτὸν βλέπειν λέγεσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ^[45]

13 28 (50) ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγομεν τῶν μὲν μικρῶν εἶναι τοὺς ἀγγέλους, διεληλυθέναι δὲ τὴν τοιαύτην τάξιν τοὺς μεγάλους, ἀντερεῖ τις ἡμῖν ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἔνθα γέγραπται ὅτι Ῥόδη παιδίσκη τις τοῦ Πέτρου «κρούσαντος τὴν θύραν» προσήλθεν ὑπακοῦσαι, «καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου», εἰσδραμοῦσα «ἀπήγγειλεν ἐστάναι τὸν Πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος»· θαυμάσαντες δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ συνηθροισμένοι καὶ ὥσπερ εἰ ἀδύνατον εἶναι νομίσαντες τὸν Πέτρον ἀληθῶς ἐστηκέναι «ἔλεγον ὅτι ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστι». φήσει γὰρ ὅτι ἅπαξ μαθόντες ἐκεῖνοι ἕκαστον τῶν πιστευόντων ἔχειν ἄγγελον τόνδε τινά, ἥδισαν καὶ Πέτρου τινὰ εἶναι ἄγγελον. ὁ δὲ παριστάμενος οἷς προειρήκαμεν φήσει ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι δόγμα τὸν τῆς Ῥόδης λόγον, τάχα δὲ καὶ οὐκ ἡκριβωκότων πότε μὲν ὑπ' ἀγγέλων τῷ ὡς μικρός τις καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν οἰκονομεῖται, πότε δὲ ἤδη ὑπ' αὐτῷ τῷ κυρίῳ. μετὰ ταῦτα εἰς κατασκευὴν τοῦ ὡς ἐξειλήφαμεν νοεῖσθαι τὸν μικρὸν λεχθήσεται ὅτι οὐ δεόμεθα μὲν ἐντολῆς τῆς περὶ τοῦ μὴ καταφρονεῖν ἐπὶ τῶν μεγάλων ^{***}, χρῆζομεν δὲ αὐτῆς ἐπὶ τῶν μικρῶν ν. διὸ οὐχ ἀπλῶς εἴρηται· μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τούτου ν, δεικνυμένων πάντων τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἑνὸς τούτων τῶν μικρῶν ν, <μικρῶν> δεικνυμένων ὑπὸ τοῦ βλέποντος μικρότητα καὶ μεγαλότητα ψυχῆς. Ἄλλος δ' ἂν λέγοι μικρὸν ἐν τούτοις λέγεσθαι τὸν τέλειον συγχρώμενος τῷ «ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτός ἐστι μέγας», καὶ φήσει ὅτι ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν καὶ <γινόμενος μιμητὴς τοῦ ἑαυτὸν ταπεινῶσαντος ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας καὶ> γινόμενος νήπιος ἐν μέσῳ πάντων <τῶν> πιστευόντων (κἂν ἀπόστολος, κἂν ἐπίσκοπος ἦ) καὶ γινόμενος τοιοῦτος «ὡς ἂν τροφὸς θάληπ τὰ ἑαυτῆς τέκνα», οὗτός ἐστιν ὁ δεικνύμενος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ μικρός, καὶ ἄξιόν γε τοῦ τοιούτου ἄγγελον εἶναι βλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ. ^[15]

13 29 τὸ γὰρ μικροὺς λέγειν ἐνταῦθα τοὺς τελείους κατὰ τὸ «ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτός ἐστι μέγας» καὶ ὡς ὁ Παῦλος εἶπεν τὸ «ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη» δόξει μὴ συνάδειν τῷ «ὅς ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων» καὶ τῷ οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτου ν. ὁ γὰρ ὡς ἀποδέδοται νῦν μικρός οὐ σκανδαλισθεῖ οὐδ' ἀπόλοιτο ἂν· «εἰρήνη γὰρ πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον». καὶ οὐκ ἂν ἀπόλοιτο ὁ πάντων μικρότερος ἐν πᾶσι τοῖς μαθηταῖς Χριστοῦ ὑπάρχων καὶ διὰ τοῦτο γινόμενος μέγας· καὶ ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπόλοιτο, λέγοι ἂν τὸ «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης» καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλ' ὁ βουλόμενος τὴν τελευταίαν ταύτην κρατεῖν διήγησιν φήσει, ὅτι μεταπτωτὴ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ δικαίου ψυχὴ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ λέγων τὸν δίκαιον ἀφίστασθαι δύνασθαι τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ, ὡς μὴ λογισθῆναι αὐτῷ τὴν προτέραν δικαιοσύνην. διὰ τοῦτο λέγεται· «ὅς ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων» καὶ τὸ οὐκ ἔστι θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτου ν. ^[55]

13 29 (50) τὰ δὲ περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων ἔχεις εἰς τὰς κατὰ Λουκᾶν ὁμιλίας. Ἐὰν <δὲ> ἁμάρτη ὁ ἀδελφός σοι ν, ὑπάγε ἔλεγον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου (18, 15[–18]).

13 30 (1n) Ὁ μὲν ἐπερυσάμενος τῇ λέξει <καὶ τὴν> υπερβάλλουσαν τοῦ Ἰησοῦ φιланθρωπίαν παριστὰς φήσει ὅτι, τῶν ῥητῶν διαφορὰν ἁμαρτημάτων οὐχ ὑποβαλλόντων, περισσὸν ποιήσουσι καὶ παρὰ τὴν χρηστότητα τοῦ Ἰησοῦ οἱ προσυπακούοντες ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων <μόνων> ἁμαρτημάτων ταῦτα χώραν ἔχειν λέγεσθαι. ἄλλος δὲ τις καὶ τῇ λέξει ἐπερειδόμενος καὶ μὴ ἔξωθεν προσυπακούειν θέλων ταῦτα μὴ περὶ παντὸς ἁμαρτήματος λέγεσθαι φήσει, ὅτι ὁ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἁμαρτάνων οὐδὲ ἀδελφός ἐστιν, ἀλλ' (εἰ ἄρα) ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος· «ἐὰν [δὲ] τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης (καὶ τὰ ἐξῆς) τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν». οὐδεὶς γὰρ εἰδωλολάτρης ἀδελφὸς οὐδὲ πόρνος οὐδὲ πλεονέκτης· εἰ γὰρ ἔχει τι τούτων, δοκῶν φορεῖν τὸ Χριστοῦ ὄνομα «ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος»

ἀλλ' οὐκ ἀδελφὸς ἐνδίκως ἂν λέγοιτο. ὥσπερ οὖν φαντασίᾳ τῆς εἰς ὑπερβολὴν

〈χρηστότητος〉 Χριστοῦ ἐπιτριβῆς ἀφορμὰς παρεῖχεν ὁ ἐπὶ παντὸς ἁμαρτήματος λέγων τὰ τοιαῦτα εἰρησθαι, κἂν φόνος ᾗ τὸ ἁμάρτημα ἢ φαρμακία ἢ παιδοφθορία ἢ τι τῶν τηλικούτων, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ τὸν ἀδελφὸν διαστεριλάμενος ἀπὸ τοῦ ὀνομαζομένου ἀδελφοῦ διδάξαι ἂν τὸν ἐπ' ἐλάττωσι τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων μὴ ἐπιστρέφοντα μετὰ τὸν ἔλεγχον ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην λογισθῆναι ἐπὶ ἁμαρτήμασι τοῖς «μὴ πρὸς θάνατον» ἢ (ὡς ὠνόμασεν ἐν Ἀριθμοῖς ὁ νόμος) τοῖς μὴ θανατηφόροις· ὅπερ δόξαι ἂν ὠμότερον τυγχάνειν. οὐ γὰρ οἶμαι ταχέως εὐρεθήσεσθαι τινὰ τὸν μὴ τρίς ἐπὶ τῷ αὐτῷ εἶδει τῆς ἁμαρτίας ἐλεγχθέντα, φέρ' εἰπεῖν λοιδορίᾳ (καθ' ἣν οἱ λοιδοροῦντες δυσφημοῦσι τοὺς πέλας) ἥτοι φυσιώσει ἢ πολυποσίᾳ ἢ λόγῳ ψευδεῖ καὶ ἀργῷ, ἢ τινι τῶν ἐν τοῖς πολλοῖς. ^[55]

13 30 (50) Ζητήσεις οὖν, μήποτε λανθάνει τις κατὰ τὸν τόπον τήρησις καὶ τοὺς φαντασίᾳ τῆς τοῦ λόγου χρηστότητος καὶ πρὸς τοὺς τὰ μέγιστα ἡμαρτηκότας τὸ συγγνωμονικὸν διδόντας, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις διδάσκοντας λογιζέσθαι 〈καὶ διὰ τοῦτο εὐθέως〉 ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην τὸν μετὰ 〈τὸ ἐλεγχθῆναι δις ἢ〉 τρίς τὰ βραχύτερα ἡμαρτηκότα ἀλλότριον ποιοῦντας τῆς ἐκκλησίας. τὸ δὲ λανθάνον ἐκατέρους τοιοῦτόν μοι φαίνεται· τὸ ἐκέρδης τὸν ἀδελφόν σου ἐπὶ τοῦ μόνου ἀκούσαντος τάξας ὁ λόγος, οὐκέτι αὐτὸ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἢ τρίτον πταίσαντος καὶ ἐλεγχθέντος, ἀλλ' ὥσπερ μετέωρον εἶασε τὸ ἀνάλογον τῷ ἐκέρδης τὸν ἀδελφόν σου λεχθησόμενον περὶ τοῦ δευτέρου ἢ τρίτον ἐλεγχθέντος. οὐ πάντως οὖν κερδαίνεται οὐδὲ πάντως ἀπολεῖται ἢ πληγὰς λήψεται. καὶ πρόσχες ἐπιμελῶς τῷ πρώτῳ μὲν λέγοντι· ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδης τὸν ἀδελφόν σου· τῷ δὲ δευτέρῳ κατὰ τὴν λέξιν τόπῳ φάσκοντι· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα α. τί οὖν μετὰ τὸ σταθῆναι πᾶν ῥῆμα ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων ἔσται τῷ τὸ δευτέρον νουθετηθέντι, ἡμῖν ἐννοεῖν καταλέλοιπε. καὶ πάλιν ἐὰν παρακούσῃ αὐτῶν, δηλὸν δ' ὅτι τῶν παραληφθέντων μαρτύρων, εἰπὼν (φησὶ) τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ οὐκ εἶπε τί πείσεται, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐδίδαξεν ὅτι ἐὰν τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, δεῖ αὐτὸν εἶναι τῷ τρίς νουθετήσαντι καὶ μὴ ἀκουσθέντι πρὸς τὸ λοιπὸν ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ τὸν τελώνην. ^[95]

13 30 (100) οὐ πάντως οὖν κερδαίνεται οὐδὲ πάντως ἀπολεῖται, ἀλλ' ὅ τί ποτε πείσεται ὁ τὸ πρότερον μὲν μὴ ἀκούσας μαρτύρων δὲ δεηθείς, ἢ καὶ ὁ τούτων παρακούσας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν δὲ ἀχθείς, ὁ θεὸς ἂν εἰδείῃ. ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἀποφαινόμεθα κατὰ τὸ «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» 〈καὶ τὸ «μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε»〉, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλάς τῶν καρδιῶν». Πρὸς δὲ τὸ δοκοῦν σκληρὸν πρὸς τοὺς τὰ ἐλάττωνα ἡμαρτηκότας εἴποι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔξεστι, δις ἐξῆς μὴ ἀκούσαντα τὸ τρίτον ἀκοῦσαι, ὡς διὰ τοῦτο μηκέτι εἶναι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην καὶ μηκέτι δεηθῆναι τοῦ ἐπὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἐλέγχου; δεῖ γὰρ μεμνησθαι τοῦ «οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων». καὶ γὰρ εἶπερ δεῖ «τοὺς πάντας ἡμᾶς» παραστῆναι «ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον», χρή ὅση δύναμις τὰ παρ' αὐτὸν ποιεῖν, ἵνα μὴ περὶ πλείονων κομίσηται φαύλων διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων, κἂν μέλλῃ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε χειρόνων ἀπολαμβάνειν· φιλοτιμητέον δὲ περὶ πλείονων εὐποριῶν μισθὸν κομίσασθαι, ἐπεὶ «ὧ μέτρω» μετροῦμεν, «ἀντιμετρηθήσεται» ἡμῖν καὶ «κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν συμβήσεται» ἡμῖν. καὶ οὐκ ἀπειροπλάσια μὲν, ἥτοι δὲ διπλάσια ἢ ἑπταπλάσια λήφονται οἱ ἡμαρτηκότες ἐκ χειρὸς κυρίου τὰ ἁμαρτήματα. 〈ἔστι δὲ〉 ὅταν μὴ [καὶ] «κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν» τινι ἀποδιδῶται, ἀλλὰ πλείονα ὧν πεποίηκεν· Ἱερουσαλὴμ μὲν γάρ, ὡς ὁ Ἡσαΐας ἐδίδαξεν, «ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς», οἱ δὲ γείτονες τοῦ Ἰσραὴλ

(οἵτινές ποτ' ἂν ᾤσιν) ἑπταπλάσια λήφονται κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς οὕτως εἰρημένον· «ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἑπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, τὸν ὀνειδισμόν αὐτῶν ὃν ὠνεΐδισάν σε, κύριε». ^[155]

13 30 (150) καὶ ἄλλοι ἂν εὐρεθεῖεν τρόποι τῆς ἀνταποδόσεως, οὓς ἐὰν νοῶμεν, εἰσόμεθα ὅτι λυσιτελεῖ μεθ' ὅποσαοῦν ἁμαρτήματα μετανοεῖν, ἵνα πρὸς τῷ μὴ περὶ πλειόνων κολάζεσθαι ἡμᾶς καὶ περὶ ἀγαθῶν ἐλπίς τις ἡμῖν ὕστερόν ποτε τῶν πεπραγμένων ἀπολειφθῇ, κἂν πρὸ αὐτῶν μυρία ὅσα ἐπταισμένα τινὶ ᾤ· ἄτοπον γὰρ τὰ μὲν χεῖρονα λογισθῆναι τινὶ τὰ δὲ μετὰ τὰ χεῖρονα κρείττονα μηδὲν ὠφελεῖν, ἅπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ τοῖς ἐπιμελῶς τηροῦσι τὰ περὶ τῶν τοιούτων ῥητὰ ἔστι μαθεῖν. Καλῶς δέ μοι δοκεῖ συνῆφθαι τῷ μετὰ τὸ τρις νενουθετῆσθαι κριθέντι εἶναι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης τὸ ἀμὴν λέγω ὑμῖν (δηλονότι τοῖς κρίναςιν εἶναι τινα ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης ς), ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐξῆς. ^[5]

13 31 δικαίως γὰρ ἔδωκεν ὁ τρις νουθετήσας καὶ μὴ ἀκουσθεὶς τὸν κριθέντα εἶναι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην. διόπερ ὁ τοιοῦτος δεδεμένος καὶ δεδικασμένος ὑπὸ τοῦ τοιουτοῦ μένει δεδεμένος, οὐδενὸς τῶν ἐν οὐρανῷ ἀναλύοντος τοῦ δεδεκότος αὐτὸν τὴν ψῆφον. οὕτω δὲ καὶ ὁ ἅπαξ νουθετηθεὶς ἄξια ποιήσας τοῦ κερδηθῆναι, λυθεὶς διὰ τῆς νουθεσίας <τοῦ> κερδήσαντος αὐτὸν καὶ μηκέτι «σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν» ἑαυτοῦ περὶ ὧν ἐνουθετήθη δεδεμένος, λελυμένος κριθήσεται <δικαίως καὶ> ὑπὸ τῶν ἐν οὐρανοῖς. πλὴν τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω μόνῳ τῷ Πέτρῳ δεδομένα ἔοικε δηλοῦσθαι δεδωκέναι πᾶσι τοῖς τὰς τρεῖς νουθεσίας προσαγαγοῦσι πᾶσι τοῖς ἁμαρτηκόσιν, ἴν', ἐὰν μὴ ἀκουσθῶσιν, δῆσωσιν ἐπὶ γῆς τὸν κριθέντα εἶναι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην ὡς δεδεμένου τοῦ τοιούτου ἐν τῷ οὐρανῷ. ἀλλ' ἐπεὶ ἐχρῆν, εἰ καὶ κοινόν τι ἐπὶ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν νουθετησάντων τρις τοὺς ἀδελφούς λέλεκται, ἐξαίρετόν <τι> ἔχειν τὸν Πέτρον παρὰ τοὺς τρις νουθετήσαντας, ἰδίᾳ τοῦτο προτέτακται ἐπὶ τοῦ Πέτρου τὸ «δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν <, καὶ ὃ ἐὰν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς>» τοῦ καὶ ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐξῆς. καίτοιγε εἰ ἐπιμελῶς προσέχομεν τοῖς εὐαγγελικοῖς γράμμασι, καὶ ἐν τούτοις εὐροιμεν ἂν καὶ κατὰ ταῦτα, τὰ δοκοῦντα εἶναι κοινὰ πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς τρις νουθετήσαντας τοὺς ἀδελφούς, πολλὴν διαφορὰν καὶ ὑπεροχὴν ἐκ τῶν πρὸς τὸν Πέτρον εἰρημένων παρὰ τοὺς δευτέρους. ^[55]

13 31 (50) οὐ γὰρ ὀλίγη διαφορὰ τὸν Πέτρον εἰληφέναι τὰς «κλεῖδας» οὐχ ἐνὸς οὐρανοῦ ἀλλὰ πλειόνων, [καὶ] ἵνα, ὅσα ἐὰν δήσῃ «ἐπὶ τῆς γῆς», ἢ δεδεμένα οὐκ ἐν ἐνὶ <μόνον> οὐρανῷ ἀλλ' ἐν πᾶσιν οὐρανοῖς, πρὸς τοὺς πολλοὺς <δὲ ὄντας> δέοντας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ λύοντας ἐπὶ τῆς γῆς <οὕτω λέγεσθαι>, ὥστε ταῦτα δεδέσθαι καὶ λελύσθαι οὐκ ἐν «οὐρανοῖς», ὡς ἐπὶ Πέτρου, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ἐνί· οὐ γὰρ διαβαίνουσι τῇ δυνάμει, ὡς Πέτρος, ἵνα δῆσωσιν ἢ λύσωσιν ἐν πᾶσιν «οὐρανοῖς». ὅσῳ οὖν βελτίων ὁ δεσμεύων, <τοσοῦτον ὁ δεδεμένος πλεῖον ἢ ἐν ἐνὶ οὐρανῷ δέδεται, καὶ ὅσῳ βελτίων ὁ λύων> τοσοῦτον μακαριώτερος ὁ λελυμένος, ὡς πανταχοῦ τῶν οὐρανῶν εἶναι αὐτοῦ τὸ λελύσθαι. <Ὡριγένους ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν> τόμος ιδ'. ^[75]

14 1 (1n) Πάλιν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γένη[θ] ἢ [σ]εταὶ αὐτοῖς (18, 19[20]). Κυρίως τὸ τῆς συμφωνίας ὄνομα τάσσεται ἐπὶ τῶν κατὰ μουσικὴν ἐν φωναῖς ἀρμονιῶν· καὶ εἰσὶ γε παρὰ τοῖς μουσικοῖς φθόγγοις φθόγγοις σύμφωνοι καὶ ἄλλοι διάφωνοι. οἷδε δὲ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ γραφὴ τὸ ὄνομα ἐπὶ τῶν κατὰ μουσικὴν τεταγμένον ἐν τῷ «ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν». ἔπρεπε γὰρ ἐπὶ τῇ ἐκ μετανοίας συμφωνίᾳ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ ἀπὸ ἀπωλείας εὐρεθέντος υἱοῦ ἀκουσθῆναι συμφωνίαν ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῃ τῆς οἰκίας. τὸ δὲ τῆς συμφωνίας ὄνομα ὁ φαῦλος οὐκ οἶδε Λάβαν, ἐν οἷς φησι πρὸς τὸν Ἰακώβ· «καὶ εἰ ἀνήγγειλάς μοι, ἐξαπέστειλα ἄν σε μετ' εὐφροσύνης καὶ μετὰ μουσικῶν καὶ

τυμπάνων καὶ κιθάρας». ἀδελφὸν δὲ τῆς τοιαύτης συμφωνίας τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν γεγραμμένον, ἡνίκα «οἱ ἀδελφοὶ» τοῦ Ἀμιναδάβ «ἐπορεύοντο ἔμπροσθεν τῆς κιβωτοῦ, καὶ Δαυὶδ καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ παίζοντες ἐνώπιον κυρίου ἐν ὀργάνοις ἡρμωσμένοις ἐν ἰσχύϊ καὶ ᾠδαῖς»· τὰ γὰρ ἡρμωσμένα ὄργανα «ἐν ἰσχύϊ καὶ ᾠδαῖς» εἶχεν ἐν ἑαυτοῖς τὴν μουσικὴν συμφωνίαν, ἥτις τοσοῦτον δύναται, ὥς δύο μόνων μετὰ τῆς πρὸς τὴν θείαν μουσικὴν καὶ πνευματικὴν συμφωνίας αἰτήσιν προσαγόντων τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὶ περὶ οὐτινοσοῦν, τὸν πατέρα διδόναι τὰ αἰτήματα τοῖς μετὰ τοῦ συμφωνεῖν ἐπὶ γῆς (ὅπερ ἐστὶ παραδοξότατον) αἰτήσασιν, ἅπερ αἰτήσαιεν ἂν οἱ τὴν εἰρημένην συμφωνίαν συμφωνήσαντες. οὕτως ἐγὼ ἀκούω καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ· «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν ἵνα σχολάσῃτε τῇ προσευχῇ». ἐπεὶ γὰρ τὸ τῆς ἀρμονίας ὄνομα ἐπὶ τῶν κατὰ θεὸν γαμούντων τέτακται ἐν τῷ οὕτως ἐκ Παροιμιῶν τεταγμένῳ ῥητῷ· «οἶκον καὶ ὑπαρξιν μεριοῦνται πατέρες παισὶ, παρὰ δὲ θεοῦ ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρί», ἀκόλουθόν ἐστι τῇ ἀπὸ θεοῦ ἀρμονίᾳ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον ἀπολαύειν τῆς συμφωνίας εἰς εὐχὴν, ὅπερ δηλοῦται ἐν τῷ «εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου».

[55]

14 1 (50) Εἴτ' ἐπιδηγούμενος ὁ λόγος τὸ συμφωνεῖν ἐπὶ τῆς γῆς δύ ο , ὅτι ταυτόν ἐστι τοῦτο τῷ συμφωνεῖν τῷ Χριστῷ, ἐπιφέρει τὸ οὗ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα . οὐκοῦν οἱ συνηγμένοι εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα δύο ἢ τρεῖς , οἱ συμφωνοῦντές εἰσιν ἐπὶ γῆς οὐ μόνον δύ ο , ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τρεῖς . ἐπιστήσῃ δὲ ὁ δυνάμενος εἰ ἡ συμφωνία αὕτη καὶ ἡ τοιαύτη συναγωγὴ, ἥς ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἐστὶ, δύναται εὐρεθῆναι ἐν πλείοσιν, ἐπεὶ «στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν». τάχα δὲ καὶ τὴν <τοιαύτην> συμφωνίαν οὐδὲ ὀλίγοι, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς συμφωνοῦσιν, ὥς Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἷς <ὡς> συμφωνοῦσιν ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν δόξαν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. συνεφώνησαν δὲ δύο μὲν Παῦλος καὶ Σωσθένης, γράφοντες τὴν πρώτην Κορινθίους ἐπιστολήν, μετὰ τοῦτο δὲ Παῦλος καὶ Τιμόθεος, ἐπιστέλλοντες τὴν δευτέραν τοῖς αὐτοῖς· καὶ τρεῖς δὲ συνεφώνησαν, ὅτε «Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος» ἐπαίδευσεν δι' ἐπιστολῆς Θεσσαλονικεῖς. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν γραμμάτων δεήσει παραστῆσαι τοὺς συμφωνήσαντας ἐπὶ γῆς τρεῖς , ὥς εἶναι τὸν λόγον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνοῦντα αὐτούς, ἐπίστησον τῇ ἐπιγραφῇ τῶν Ψαλμῶν, ὥς τῇ τοῦ τεσσαρακοστοῦ πρώτου οὕτως ἐχούσῃ· «εἰς τὸ τέλος εἰς σύνεσιν τοῖς υἱοῖς Κόρε». τριῶν γὰρ ὄντων υἱῶν Κόρε, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Ἐξόδῳ εὗρομεν, τοῦ Ἀσήρ, ὃς ἐρμηνεύεται ΠΑΙΔΕΙΑ, καὶ τοῦ δευτέρου τοῦ Ἐλκανά, ὃς μεταλαμβάνεται εἰς τὸ ΘΕΟΥ ΚΤΗΣΙΣ, καὶ τρίτου τοῦ Ἀβιασάφ, ὃς Ἑλλάδι φωνῇ λέγοιτ' ἂν ΠΑΤΡΟΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗ, αἱ προφητεῖαι οὐ διηρέθησαν, ἀλλ' ὥς ὑπὸ ἐνὸς πνεύματος καὶ μιᾶς φωνῆς ἐν μιᾷ ψυχῇ ἀληθῶς συμφώνως ἐνεργοῦντος καὶ εἴρηνται καὶ ἐγράφησαν, καὶ λαλοῦ <σι λέγο> ντες οἱ τρεῖς ὥς εἴς· «ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ θεός». [110]

14 1 (100) φασὶ δὲ καὶ πληθυντικῶς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ· «ὁ θεός, ἐν τοῖς ὧσιν ἡμῶν ἠκούσαμεν». Εἰ δὲ θέλεις ἔτι μᾶλλον ἰδεῖν τοὺς συμφωνοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς , ἴδε τοὺς ἀκούσαντας «ἵνα ἦτε κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῦ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ», καὶ ζηλώσαντας τὸ «ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία (πάντων τῶν πιστευόντων) μία» γενομένων <ἐν> εἴ γε δυνατὸν *** ἐν πλείοσι τοιοῦτον εὐρεθῆναι, ὥστε μὴδὲ τὴν τυχοῦσαν διαφωνίαν εἶναι ἐν αὐτοῖς, ὥς οὐκ ἔστι διαφωνία τῶν τοῦ δεκαχόρδου ψαλτηρίου χορδῶν πρὸς ἀλλήλας. οὐ συνεφώνουν δὲ ἐπὶ τῆς γῆς οἱ λέγοντες· «ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ», ἀλλὰ ἦν ἐν αὐτοῖς «σχίσματα», ὧν καταλυομένων συνήγοντο μετὰ τοῦ ἐν Παύλῳ πνεύματος «σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἵνα μηκέτι ἀλλήλους δάκνωσι καὶ κατεσθίωσιν, ὥς «ὑπὸ ἀλλήλων» αὐτοὺς ἀναλίσκεσθαι· ἀναλίσκει γὰρ ἡ διαφωνία, ὥσπερ συνάγει ἡ συμφωνία, καὶ

χωρ <ίς> ει τὸν ἐν μέσῳ τῶν συμφωνούντων μόνων γινόμενον υἱὸν τοῦ θεοῦ. καὶ κυρίως γε ἐν δύο γενικοῖς γίνεται ἡ συμφωνία, τῷ (ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος) καταρτισμῷ τοῦ αὐτοῦ νοὸς κατὰ τὸ ταῦτὰ δόγματα ἔχειν νενοημένα, καὶ τῷ τῆς αὐτῆς γνώμης κατὰ τὸ ὁμοίως βιοῦν. ἴδε <τὸ> ἔαν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἔαν αἰτήσωνται ι , γενή <σε> ται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς Ἰησοῦ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς . [145]

14 1 (150) καὶ δῆλον ὅτι ὅπου οὐ γίνεται παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἔαν αἰτήσωνται ι , ἐκεῖ οὐδὲ δύο συνεφώνησαν ἐπὶ τῆς γῆς . καὶ τοῦτο αἷτιον ἡμῖν ἐστὶ τοῦ μὴ ἐπακούεσθαι εὐχομένους τὸ μὴ συμφωνεῖν ἡμᾶς ἀλλήλοις ἐπὶ τῆς γῆς μήτε δόγμασι μήτε βίῳ. ἔτι δὲ καὶ εἴπερ σῶμά ἐσμεν Χριστοῦ, καὶ «ἔθετο ὁ θεὸς τὰ μέλη, ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι», ἵνα «τὸ αὐτὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰ μέλη» καὶ συμφωνῶσιν ἀλλήλοις, καὶ πάσχοντος μὲν ἐνὸς μέλους συμπάσχη πάντα δοξαζομένου δὲ συγχαίρη, ὀφείλομεν ἀσκεῖν τὴν ἀπὸ τῆς θείας μουσικῆς συμφωνίαν, ἵνα συναγομένων ἡμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ Χριστὸς ᾧ ἐν μέσῳ ἡμῶν, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς τῶν δύο καὶ τριῶν, οὓς προκαλεῖται συμφωνεῖν ὁ λόγος, κοινότερον νοουμένων. [175]

14 2 ἥδη δὲ καὶ ἄλλης διηγήσεως ἀψώμεθα, ἣν ἔλεγέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, προτρέπων ἐπὶ ἀγνείαν καὶ καθαρότητα τοὺς γεγαμηκότας. δύο γάρ, οὓς βούλεται (φησὶν) ὁ λόγος συμφωνεῖν ἐπὶ τῆς γῆς , ἄνδρα καὶ γυναῖκα νοητέον, ἐκ συμφωνίας ἀποστεροῦντας ἀλλήλους σωματικῆς ὁμιλίας, ἵνα σχολάσῃ «τῇ προσευχῇ», ὅτε προσευχόμενοι περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἔαν αἰτήσωνται λήψονται, γιγνομένου αὐτοῖς τοῦ ἀπὸ τοιαύτης συμφωνίας αἰτήματος παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ἔοικεν ἡμῖν ἡ διήγησις αὕτη οὐ διάλυσιν ποιεῖν γάμου, ἀλλ' ἐπὶ συμφωνίαν προτροπὴν· ὡς εἰ ὁ ἕτερος μὲν βούλοιο καθαρεύειν, ὁ δὲ ἕτερος μὴ θέλοι <ἢ μὴ δύναιτο> καὶ διὰ τοῦτο συγκαταβαίνει τῷ ἢ μὴ θέλοντι ἢ μὴ δυναμένῳ ὁ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος τὸ κρεῖττον, οὐκ ἂν ἔχοιεν ἀμφοτέροι τὸ περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἔαν αἰτήσωνται ι , γίνεσθαι αὐτοῖς παρὰ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἶδα δὲ καὶ ἄλλην διήγησιν μετὰ τοὺς γεγαμηκότας περὶ τῆς τῶν δύο συμφωνίας τοιαύτην. [30]

14 3 ἐν μὲν τοῖς φαύλοις βασιλεύει «ἡ ἁμαρτία» τῆς ψυχῆς, ἰδρυμένη ὡς ἐν οἰκείῳ θρόνῳ «τῷ θνητῷ» τούτῳ «σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν» τὴν ψυχὴν «ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ». ἐν δὲ τοῖς ἐγείρασιν ὡς ἀπὸ θρόνου τοῦ σώματος τὴν προβασιλεύσαν ἁμαρτίαν καὶ ἀγωνιζομένοις πρὸς αὐτήν, «ἡ μὲν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός». ἐν δὲ τοῖς ἤδη τελειωθεῖσι κεκράτηκε τὸ πνεῦμα καὶ «τὰς πράξεις» ἐθανάτωσε «τοῦ σώματος» καὶ μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς τῷ σώματι, ὡς ἥδη γίνεσθαι καὶ τὸ «ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ἡμῖν», καὶ γίνεται συμφωνία τῶν δύο (σώματος καὶ πνεύματος) ἐπὶ τῆς γῆς , ἥστινος κατορθωθείσης σύμφωνος καὶ ἡ εὐχὴ ἀναπέμπεται τοῦ «καρδίᾳ μὲν» πιστεύοντος «εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ» ὁμολογοῦντος «εἰς σωτηρίαν», ὥστε μηκέτι τὴν καρδίαν πόρρω εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ μετὰ ταύτης ἐγγίζειν αὐτοῦ καὶ τοῖς χεῖλεσι καὶ τῷ στόματι τὸν δίκαιον τῷ θεῷ *** . ἔτι δὲ μακαριώτερον εἰ οἱ τρεῖς συναχθεῖεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα πληρωθῇ τὸ «ὁ θεὸς ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖν». ζητήσει δέ τις διὰ τὴν εἰρημένην συμφωνίαν πνεύματος καὶ σώματος, εἰ δυνατόν ταῦτα μὲν συμφωνεῖν, μὴ καὶ τὸ τρίτον δέ, λέγω δὴ τὴν ψυχὴν, μήποτε οὐκ ἀκολουθῇ τῇ τούτων συμφωνίᾳ ἐπὶ τῆς γῆς , μετὰ τὸ τοὺς δύο συνῆχθαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τὸ καὶ τοὺς τρεῖς ἤδη συνάγεσθαι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὧν ἐν μέσῳ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς πάντων αὐτῷ ἀνακειμένων (λέγω δὲ τῶν τριῶν) καὶ μηδενὸς ὄντος αὐτῷ ἐναντίου, οὐ μόνον τοῦ πνεύματος οὐκ ἐναντιουμένου, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἔτι οὐδὲ τοῦ σώματος. [55]

14 4 Χαρίεν δὲ καὶ τὸ τῆς συμφωνίας ἀσκῆσαι <καὶ> νοῆσαι καὶ παραστῆσαι τῶν δύο διαθηκῶν, τῆς τε πρὸ τῆς σωματικῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας καὶ τῆς καινῆς· ἐν οἷς γὰρ συμφωνοῦσιν αἱ δύο διαθήκαι, ὡς μηδὲν εἶναι διάφωνον ἐν αὐταῖς τῆς ἐτέρας πρὸς τὴν ἐτέραν, ἐν τούτοις εὐρεθεῖεν ἂν εὐχαὶ ὡς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἂν αἰτήσωντα ι, γενέσθαι αὐτοῖς παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός ς. εἰ δὲ καὶ τὸν συναγωγέα τῶν δύο τρίτον ποθεῖς, μὴ ὀκνεῖ λέγειν αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐπεὶ «λόγοι σοφῶν» (εἴτε τῶν πρὸ τῆς παρουσίας εἴτε τῶν κατ' αὐτήν καὶ μετ' αὐτήν) εἰσὶν «ὡς τὰ βούκεντρα καὶ ὡς ἥλοι πεφυτευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένος ἑνός». μηδὲ τοῦτο δὲ ἀπαρατήρητον ἔασης, ὅτι οὐκ εἶπεν· οὗ δύο εἰσὶν ἢ τρεῖς συνηγμένο ι, ἐκεῖ ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῶ ν, ἀλλ' ἐκεῖ εἰμι ι, οὐ μέλλων οὐδὲ βραδύνων, ἀλλ' ἅμα τῇ συμφωνίᾳ καὶ αὐτὸς εὐρισκόμενος καὶ ἐν μέσῳ γινόμενος αὐτῶ ν. Τότε προσελθὼν ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· κύρι ε, ποσάκις ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ (18, 21[22]); τὸ νομίζειν ἀπλούστερον εἰρησθαι ταῦτα, ὑπὸ μὲν Πέτρου ὡς αἰρουμένου ἐπτά μὲν ἁμαρτίας τῷ ἀδελφῷ ἀφιέναι ἁμαρτάνοντι εἰς αὐτόν, ὀγδόῃ δὲ μηκέτι, ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος ὡς διδάσκοντος καθεζόμενόν τινα ἀριθμεῖν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ πέλας εἰς αὐτόν, ἵνα τὰ μὲν <ἐπτά καὶ τὰ> ἑβδομήκοντα καὶ ἐπτά συγχωρῇ ἀπὸ δὲ ἑβδομηκοστοῦ ὀγδόου μὴ ἀφῇ τῷ ἡδικοῦ αὐτόν, πάνυ μοι δοκεῖ εὐθὺς εἶναι καὶ ἀνάξιον καὶ τῆς Πέτρου παρὰ τῷ Ἰησοῦ προκοπῆς καὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ θείας μεγαλονοίας. [15]

14 5 (1n) μὴ ποτ' οὖν καὶ ταῦτα ἔχεται συγγενοὺς ἀσαφείας τῷ «ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς, γυναῖκες Λάμεχ» καὶ τὰ ἐξῆς. τὸν μὲν οὖν ἀληθῆ καὶ ὡς αὐτὸς ἂν ἐσαφῆνισεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ταῦτα λόγον, εἴ τις ἤδη φίλος γέγονε τῷ Ἰησοῦ, ὡς μαθητεύεσθαι τῷ πνεύματι αὐτοῦ φωτίζοντι τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ ἐπὶ τοσόνδε προεληλυθότος κατ' ἀξίαν, εἰδείη ἂν. ἡμεῖς δέ, οἱ τοῦ φιλικοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν μεγέθους ἀπολειπόμενοι, ἀγαπητόν, εἰ κἂν περιλαλῆσαι ἐπὶ βραχὺ δυνάμεθα τὰ κατὰ τὸν τόπον. ἔοικεν οὖν ὁ μὲν ἕξ ἀριθμὸς ἐργαστικός τις εἶναι καὶ ἐπίπονος, ὁ δὲ ἐπτά περιέχειν ἀνάπαυσιν. καὶ πρόσχες, εἰ δύνασαι τὸν μὲν ἀγαπῶντα «τὸν κόσμον» καὶ τὰ τοῦ κόσμου ἐργαζόμενον καὶ ὑλικά πράττοντα λέγειν ἁμαρτάνειν ἕξ <ἀκίς>, καὶ τὸ τέλος αὐτῷ εἶναι τῆς ἁμαρτίας τὸν ἐπτά ἀριθμόν, ὡς τοιοῦτόν τι τὸν Πέτρον νενοηκότα ἐπτά συγχωρεῖν ἐθέλειν ἁμαρτίας τῶν εἰς αὐτόν ἡμαρτημένων τῷ ἀδελφῷ. ἐπεὶ δὲ αἱ κατὰ τὰς μονάδας δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες λόγον μὲν τινα κοινὸν ἀναλογίας ἔχουσι πρὸς τὸν ἐν μονάσιν ἀριθμόν, ἥδει δὲ ἐπιτεινόμενόν τινα καὶ <ἐπὶ> πλεῖον <τὰ ἁμαρτήματα>, διὰ τοῦτ' οἶμαι τὸν Ἰησοῦν προσπαραλαμβάνειν τῷ ἐπτά ἀριθμῷ καὶ τὸν ἑβδομήκοντα, καὶ λέγειν ἄφεσιν μὲν δεῖν γενέσθαι ἀδελφοῖς τοῖς ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ τῆδε πράγματα ἁμαρτήσασιν· εἰ δὲ τις ὑπερβάς τὰ κατὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἁμαρτήσῃ, ἂν καὶ τοῦτο μικρόν τι ᾖ, οὐκέτι ἂν ἔχοι εὐλογον ἁμαρτιῶν ἄφεσιν. [60]

14 5 (50) ἡ γὰρ ἄφεσις ἐπὶ τὰ τῆδε φθάνει πράγματα καὶ ἐν τοῖς τῆδε ἡμαρτημένοις <δικαίως παρέχεται>, εἴτε βράδιον γένοιτ' ἂν ἡ ἄφεσις εἴτε τάχιον. οὐκ ἔστι δὲ ἄφεσις οὐδὲ ἀδελφῷ τῷ ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα καὶ ἐπτά ἡμαρτηκότι. εἴποις δ' ἂν τὸν τοιόνδε ἁμαρτάνοντα ἢ ὡς εἰς Πέτρον ἀδελφὸν ἢ ὡς εἰς Πέτρον, οὐ μὴ κατισχύουσιν «ἄδου πύλαι», κατὰ μὲν τὰ τοιάδε ἁμαρτήματα ἐν τῷ ἐλάττονι εἶναι αὐτόν ἀριθμῷ τῆς ἁμαρτίας· κατὰ δὲ τὰ ἔτι χεῖρονα ἐν τῷ ἀριθμῷ τῷ μὴ ἔχοντι ἄφεσιν ἁμαρτημάτων. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ι, ὅστις ἠθέλησε συναῖραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ (18, 23[—35]).

14 6 (1n) Ἦ μὲν περίνοια τῆς παραβολῆς διδάσκειν βούλεται συγχωρητικούς εἶναι τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένων τοῖς ἀδικήσασιν ἡμᾶς, καὶ μάλιστα εἰ μετὰ τὸ ἀδικῆσαι δέοιτο τοῦ ἡδικομένου ὁ ἀδικήσας, συγχωρηθῆναι ἀξιῶν αὐτῷ τὰ προημαρτημένα. καὶ ταῦτα διδάσκειν ἡμᾶς βούλεται ἡ παραβολὴ παριστᾶσα ὅτι καὶ τῶν ἤδη συγχωρηθέντων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἁμαρτημάτων, ἐφ'

οἷς ἄφεσιν εἰλήφαμεν, ἔκπραξις γένοιτ' ἂν καὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν, εἰ μὴ ἀφίοιμεν τοῖς ἡμᾶς ἡδίκηκόσι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ὥς μηδὲ τὴν τυχοῦσαν μνήμην ἔτι ἐν ἡμῖν καταλείπεσθαι τοῦ ἡδικῆσθαι. ἀλλ' ὅλη καρδίᾳ ὑπὸ ἀμνησικακίας ὠφελημένη (οὐ τῆς τυχοῦσης ἀρετῆς) συγχωροῖμεν τῷ ἡμᾶς ἀδικήσαντι τὰ κακῶς εἰς τινὰ ἡμῶν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπιβουλευτικῶς πεπραγμένα. Μετὰ δὲ τὴν περίνοιαν τῆς παραβολῆς ἔστι μὲν καὶ ἀπλούστερον κατὰ λέξιν πᾶσαν αὐτὴν ἐξετάσαι, ὥστ' ὄνασθαι ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν λελεγμένων τὸν ἐπιμελῶς ἐπὶ τὸ ὀρθῶς ζητεῖν ἕκαστον τῶν προγεγραμμένων προκόποντα. ἔστι δὲ (ὡς εἰκὸς) καὶ ἐπαναβεβηκυῖα διήγησις καὶ δυστέκμαρτός τις μυστικώτερα, καθ' ἣν ἀνάλογον ταῖς ἐρμηνευθείσαις ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν παραβολαῖς ζητήσαι τις ἂν ἕκαστον τῶν ἐν ταύτῃ. οἶον τίς ὁ βασιλεὺς καὶ τίνες οἱ δοῦλοι καὶ τίς ἡ ἀρχὴ τοῦ συναίρειν λόγον καὶ τίς ὁ εἰς πολλῶν ὀφειλέτης τάλαντω ν, τίς τε ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ τίνα τὰ τέκνα καὶ τίνα τὰ παρὰ ταῦτα λελεγμένα πάντ α, ἅτινα ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς πραθῆναι ὑπὲρ τοῦ ἀποδοθῆναι τὴν ὀφειλὴν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνου, τί τε τὸ ἐξελθεῖν τὸν συγκεχωρημένον τὰ πολλὰ τάλαντα καὶ τίς ὁ εὑρεθεὶς τῶν <συν-> δούλων εἷς, οὐ τῷ οἰκοδεσπότῃ ἀλλὰ τῷ συγκεχωρημένῳ <δούλῳ> ὀφείλων, καὶ τί βούλεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκατὸν δηναρίων, τί δὲ τὸ ἔπνιγε λέγων· ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις, καὶ τίς ἡ φυλακὴ εἰς ἣν ἀπελθὼν ἔβαλε τὸν σύνδουλον ὁ συγχωρηθεὶς πάντα τὰ τάλαντα, τίνες τε οἱ λυπηθέντες σύνδουλοι καὶ διασαφήςαντες τῷ κυρίῳ πάντα τὰ γενόμενα, καὶ τίνες οἱ βασανισταὶ οἷς παρεδόθη ὁ εἰς φυλακὴν τὸν σύνδουλον βαλὼν; καὶ πῶς ἀπέδωκε παραδοθεὶς τοῖς βασανισταῖς πᾶν τὸ ὀφειλόμενον, ὡς μηδὲν ὀφείλιν ἔτι; εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλα τινὰ δύνασθαι ἂν ὑπὸ τοῦ ἐξεταστικώτερου προσαχθῆναι τῷ λόγῳ, ὧν τὴν διήγησιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν μείζονα ἢ «κατὰ ἄνθρωπον» εἶναι νομίζω καὶ δεομένην πνεύματος Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος αὐτά, ἵνα ὡς εἶπεν ὁ Χριστὸς νοηθῇ. ^[75]

14 6 (50) ὡς γὰρ οὐδεὶς «οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ», οὕτως οὐδεὶς οἶδε (μετὰ τὸν θεόν) τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λελαλημένα ἐν παροιμίαις καὶ παραβολαῖς εἰ μὴ τὸ Χριστοῦ πνεῦμα, οὗ ὁ μετέχων οὐ μόνον καθὸ Χριστοῦ ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ καθὸ Χριστοῦ ὡς σοφίας <καὶ> ὡς λόγου, θεωρήσαι ἂν τὰ κατὰ τὸν τόπον αὐτῷ ἀποκαλυπτόμενα. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἀνωτάτω διηγήσεως οὐκ ἐπαγγελλόμεθα μὲν οὐ μὴν οὐδ' ἀπελπίζομεν, ὑπὸ Χριστοῦ, ὅς ἐστι σοφία θεοῦ, βοηθούμενοι καταλαβεῖν τὰ ἐν τῇ παραβολῇ δηλούμενα· πότερον δὲ ὥστε καὶ ὑπαγορευθῆναι τὰ τοιαῦτα τῇδε τῇ γραφῇ ἢ μή, θεὸς ἂν ὑποβάλῃ ἐν Χριστῷ ποιῆσαι τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ, μόνον ἵνα δοθῇ καὶ περὶ τούτων ὁ «διὰ τοῦ πνεύματος» διδόμενος «λόγος σοφίας» ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ὁ «κατὰ τὸ πνεῦμα» ἐπιχορηγούμενος «λόγος γνώσεως». ^[95]

14 7 Ὁμοιώθη (φησὶν) ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ ἐξῆς. εἰ δὲ βασιλεῖ ὁμοιώθη τοιῷδε καὶ τοιαύδε πεποικίῳ, τίνα χρὴ λέγειν ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν, καὶ ὥσπερ αὐτός ἐστιν ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ἡ αὐτοαλήθεια, οὕτω μήποτε καὶ ἡ αὐτοβασιλεία. βασιλεία δὲ οὐ τῶν κάτω τινὸς οὐδὲ μέρους τῶν ἄνω, ἀλλὰ πάντων τῶν ἄνω, ἅτινα ὠνομάσθησαν οὐρανοί. κἂν ζητῆς δὲ πῶς «αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», δύνασαι λέγειν ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ὁ Χριστός, καθὸ αὐτοβασιλεία ἐστίν, βασιλεύων καθ' ἑκάστην ἐπίνοιαν αὐτοῦ τοῦ μηκέτι βασιλευμένου ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, βασιλευούσης «ἐν τῷ θνητῷ σώματι» τῶν ἑαυτοὺς ὑποταξάντων αὐτῇ. καὶ ἐὰν λέγω· βασιλεύων καθ' ἑκάστην ἐπίνοιαν αὐτοῦ, τοιοῦτόν τι δηλῶ· βασιλεύων, ἢ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, τοῦ γενομένου (διὰ τὸ φορεῖν «τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου») οὐρανοῦ καὶ πάσης δυνάμεως, εἴτε ἀγγελικῆς εἴτε τῶν λοιπῶν ὀνομαζομένων «οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» ἀγίων καὶ ἀξίων τῆς τοιαύτης βασιλείας. αὕτη τοίνυν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἥνίκα «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας»

ἐγένετο, ἵνα «περὶ ἀμαρτίας» κατακρίνῃ «τὴν ἀμαρτίαν», ἡνίκα «μὴ γνόντα» αὐτὸν «ἀμαρτίαν» ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν» τῶν «τῆς ἀμαρτίας» ἡμῶν φορούντων σῶμα, ὡμοιώθη ἀνθρώπῳ βασιλεῖ τῷ κατὰ τὸν Ἰησοῦν νοουμένῳ, ἐνωθεῖσα αὐτῷ, πλεῖον (εἰ δεῖ οὕτω τολμήσαντα εἰπεῖν) ἔχοντι πρὸς τὸ ἠνώσθαι καὶ πάντα ἐν γενέσθαι τῷ πρωτοτόκῳ «πάσης κτίσεως», εἰ «ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ» «ἐν πνεύμα» πρὸς αὐτὸν γίνεται. ^[45]

14 7 (50) αὕτη δὲ ἡ ὁμοιωθεῖσα βασιλεία τῶν οὐρανῶν τῷ κατὰ τὸν σωτῆρα νοουμένῳ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ καὶ ἐνωθεῖσα αὐτῷ προληπτικῶς λέγεται, ὅτι ἠθέλησε συναῖρει λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. «οὕτω μὲν γὰρ συνῆρε», μέλλει δὲ συναίρειν λόγον μετ' αὐτῶν, ἵνα φανῇ ὅπως ἕκαστος τοῖς τοῦ οἰκοδεσπότου δοκίμοις ἀργυρίοις καὶ νομίσμασι λογικοῖς ἐχρήσατο. καὶ ἐλήφθη γε ἐν τῇ παραβολῇ τὸ παράδειγμα ἀπὸ τῶν συναιρόντων δεσποτῶν λόγον μετὰ τῶν ιδίων δούλων. Ἀκριβέστερον δὲ νοήσομεν τὸ τῆς παραβολῆς ἐν τούτοις δηλούμενον ἐρείσαντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν τοῖς γινομένοις παρὰ τοῖς οἰκονομήσασιν δεσποτικὰ χρήματα οἰκέταις καὶ λόγον περὶ αὐτῶν ἀπαιτούμενοις· ἕκαστος γὰρ ἐκείνων ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν διαφόρως λαμβάνων χρημάτων κέχρηται αὐτοῖς ἥτοι εἰς δέον, ὥστε αὐξάνειν τὰ δεσποτικά χρήματα, ἢ ἀσώτως ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ καὶ ἐκχέων ἀκρίτως χωρὶς εὐλαβείας τὰ ἐγκεχειρισμένα. εἰσὶ δὲ οἱ τὰδε μὲν καὶ τὰ τοσαύτε καλῶς ὠκονόμησαν χρήματα ἕτερα δὲ ἀπολωλέκασιν, καὶ ἡνίκα ἂν διδῶσι τὸν λόγον συναίροντος αὐτὸν τοῦ δεσπότου μετ' αὐτῶν, συνάγεται μὲν πόσον ἐζημιώθη ἕκαστος ἀριθμεῖται δὲ καὶ πόσον κέρδος προσήγαγε, καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ πῶς ὠκονόμησεν ἥτοι τιμᾶται ἢ ἐκπράσσεται ἢ ἐπὶ τινῶν μὲν συγχωρεῖται ἐπὶ τινῶν δ' ἀφαιρεῖται. φέρε τοίνυν ἀπὸ τῶν εἰρημένων πρῶτον ἴδωμεν τὰ λογικὰ νομίσματα καὶ δόκιμα τοῦ δεσπότου ἀργύρια, ἅπερ ὁ μὲν τις πλεῖονα ἕτερος δ' ἐλάττονα λαμβάνει. κατὰ γὰρ τὴν ἐκάστου δύναμιν ὧ μὲν δίδονται «πέντε τάλαντα», ὡς δυναμένῳ διοικεῖν τὰ τοσαῦτα, ἄλλῳ «δὲ δύο», ὡς μὴ χωροῦντι τὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἄλλῳ «δὲ ἓν», ὡς καὶ τοῦ ἐτέρου ὑποδεεστέρω. ^[95]

14 7 (100) πότερον δὲ αὗται μόναι αἱ διαφοραὶ εἰσιν, ἢ αὗται μὲν περὶ τινῶν ἐν τοῖς ἐξῆς τοῦ εὐαγγελίου λέγονται, εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι παρὰ ταύτας; καὶ ἐπ' ἄλλαις παραβολαῖς εὐρίσκονται τινες, τῇ μὲν ὀφειλέται δύο, ὁ μὲν πεντακοσίων ὁ δὲ πεντήκοντα δηναρίων, ἥτοι ταῦτα πιστευθέντες καὶ κακῶς οἰκονομήσαντες (ἐλάττους τῇ δυνάμει τοῦ τὸ τάλαντον πεπιστευμένου), ἢ *** ὅτι μὲν εἰλήφασιν οὗτοι, οὐ μεμαθήκαμεν, ὅτι δὲ τοσοῦτον ὤφειλον, ἀπὸ τῆς παραβολῆς δεδιδάχθαι δοκοῦμεν. εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι δέκα δοῦλοι πιστευόμενοι μνᾶς ἕκαστος ἀνὰ μίαν. καὶ εἴ τις δὴ κατανοήσῃ τὸ ποικίλον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τὰς πολλῶν διαφερούσας ἀλλήλων εὐφυΐας καὶ ἀφυΐας εἰς πλεῖονας τῶν ἀρετῶν ἢ ἐλάττονας καὶ τάσδε τὰς ἀρετὰς ἢ τάσδε, τάχα ἂν ἐννοήσῃ πῶς ἐκάστη ψυχὴ ἐλήλυθε μετὰ τινῶν τοῦ οἰκοδεσπότου νομισμάτων «εἰς τὸν κόσμον τοῦτον», ἀναφαινομένων μετὰ τῆς τοῦ λόγου συμπληρώσεως καὶ τῆς ἐξῆς τῇ συμπληρώσει τοῦ λόγου ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως, τῆς πρὸς τὰ δέοντα, ἢ ἐπιμελείας μὲν καὶ ἀσκήσεως, τῆς πρὸς ἄλλα δὲ ἥτοι χρήσιμα (ὅποιά ἐστι τὰ ἐπιτηδεύματα), ἢ πῇ μὲν χρήσιμα πῇ δὲ οὐ χρήσιμα (ὅποιά ἐστι τὰ μήτε πάντα ἀληθῆ δόγματα μήτε δι' ὧν ψευδῆ). Ζητήσεις δὲ ἐν τούτοις, πότερον πάντες δύνανται ἄνθρωποι δοῦλοι τούτου λέγεσθαι τοῦ βασιλέως, ἢ τινὲς μὲν δοῦλοι, «οὓς προέγνω καὶ προώρισεν», ἕτεροι δὲ «οὐ δοῦλοι ἀλλ'» οἱ τοῖς δούλοις συμπραγματευόμενοι λεγόμενοι τραπεζίται. ^[5]

14 8 καὶ οὕτω δὲ ζητήσεις, εἰ ἔξω τῶν δούλων εἰσὶν ἄφ' ὧν μετὰ τόκων ἐκπράττειν ἐπαγγέλλεται ὁ οἰκοδεσπότης, οὐ μόνον ἀλλότριοι τῆς θεοσεβείας, ἀλλὰ καὶ τινες τῶν πιστευόντων. δοῦλοι δὲ μόνοι οἱ τοῦ λόγου οἰκονόμοι ***. συναίρων δὲ λόγον μετὰ τῶν δούλων ὁ βασιλεὺς ἀπαιτεῖ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν δούλων δεδανεισμένους, εἴτε «ἐκατὸν κόρους σίτου», εἴτε «ἐκατὸν βάδους ἐλαίου», εἴτε ὅ τι δήποτε εἰληφότας τοὺς ἔξω τῆς τοῦ βασιλέως οἰκετίας οὐ γὰρ σύνδουλος

«τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας» εὐρίσκεται κατὰ τὴν παραβολὴν ὁ τοὺς ἑκατὸν ὀφείλων τοῦ σίτου κόρους καὶ τοὺς ἑκατὸν τοῦ ἐλαίου βάδους, ὡς δὴλον ἐκ τοῦ «πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ μου;» <καὶ οὐκ εἶπε· «τῷ κυρίῳ» ἡμῶν> . νόει δέ μοι ἐκάστην πρᾶξιν εἰκέναι ἀγαθὴν μὲν ἢ καθήκουσαν κέρδει καὶ ἐπιγεννήματι, μοχθηρὰν δὲ ζημίᾳ· καὶ ὥσπερ ἐστὶ τι κέρδος πλειόνων ἀργυρίων καὶ ἄλλο ἐλαττόνων καὶ διαφόρως πλειόνων καὶ ἐλαττόνων, οὕτως κατὰ τὰς καλὰς πράξεις οἶονεὶ συντίμησιν ἐστὶ κερδῶν πλειόνων ἢ ἐλαττόνων [δ] *** τοῦ μόνου ἐπισταμένου τὰ τοιαῦτα ἐξετάζειν (ὀρῶντος ἀπὸ τῆς διαθέσεως καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς πράξεως καὶ τῶν συνεργούντων τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν) <καὶ> λογίσασθαι ποῖον μὲν ἔργον μέγα κέρδος ἐστὶ, ποῖον δὲ ἔλαττον, ποῖον δὲ ἐλάχιστον, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων ποῖον μὲν ἀμάρτημα ἐν τῷ συναίρεσθαι λόγον τοῖς δούλοις εὐρίσκεται μεγάλη ζημία, ποῖον δὲ ἐλάττων καὶ ποῖον (εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι) ζημία τοῦ ἐσχάτου λεπτοῦ ἢ τοῦ ἐσχάτου κοδράντου. [45]

14 8 (50) ὅλου τοίνυν καὶ παντὸς τοῦ βίου συναίρεται ὑπὸ τῆς εἰρημένης βασιλείας τῶν οὐρανῶν (ὁμοιωθείσης ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ἱ) λόγος, ὅτε «τοὺς πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον»· καὶ τότε, συναιρομένου λόγου, ἀχθήσεται εἰς τὸν συναιρόμενον λόγον καὶ «πᾶν ῥῆμα ἄργον ὃ ἂν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι» καὶ εἴ ποτέ τις ἐπότισε «ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ». Καὶ ταῦτα ἔσται, ἡνίκα ἂν <γίνηται> τὸ παρὰ τῷ Δανιήλ γεγραμμένον τὸ «βίβλοι ἠνεώχθησαν, καὶ κριτήριον ἐκάθισεν». [65]

14 9 οἶονεὶ γὰρ πάντων τῶν λελαλημένων καὶ <τῶν> πεπραγμένων καὶ τῶν νενοημένων ἀναγραφή τις γίνεται, καὶ θεία δυνάμει πᾶν κρυπτόν ἡμῶν φανερωθήσεται καὶ πᾶν κεκαλυμμένον ἀποκαλυφθήσεται, ἵν' ἐπὶ τὸν <μὲν> μὴ εὐρεθῇ τις δεδωκὼς «ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι» τοῦ ἀντιδίκου, ὁδεύσῃ διὰ τοῦ ἄρχοντος, τοῦ κριτοῦ καὶ τοῦ ὑπηρετοῦ ἐπὶ τὴν φυλακὴν, ἕως τὸν ἔσχατον λεπτόν ἀποδῶ, ἐπὶ δὲ ἢ δούς «ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι» ἐκείνου καὶ «μηδενὶ μηδὲν» ὀφείλων, καὶ ἤδη τὴν μνᾶν δεκαπλασιάσας ἢ πενταπλασιάσας ἢ τὰ «πέντε τάλαντα» διπλασιάσας ἢ τὰ «δύο» τέσσαρα ποιήσας τύχη τῆς δεούσης ἀμοιβῆς, εἰσερχόμενος «εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου» αὐτοῦ ἢ «ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ» καθιστάμενος ἢ ἀκούων «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων» ἢ «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων». ταῦτα δὲ ἡμεῖς μὴ ὡς χρόνου πολλοῦ δεόμενα, ἵνα συναρθῇ ἡμῖν περὶ τῶν ὅλων χρόνων τῆς ἐνταῦθα ζωῆς λόγος, νομίζωμεν λέγεσθαι, ὥστ' ἂν ὑπολαβεῖν τοῦ βασιλέως συναίροντος ἐνὶ ἐκάστῳ τοσούτων δούλων λόγον τοσούτου χρόνου δεῖσθαι τὰ πράγματα, ἕως ἐπὶ τὸ τέλος ἔλθῃ τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἕως τῆς συντελείας [τοῦ] αἰῶνος οὐχ ἑνός, ἀλλὰ καὶ πλειόνων αἰώνων *** . τὸ δὲ ἀληθὲς οὐχ οὕτως ἔχει. ἀθρόως γάρ, βουλευθεὶς ὁ θεὸς ἀναρριπίσαι ἐν ταῖς πάντων μνήμαις (ὑπὲρ τοῦ ἕκαστον τῶν ἰδίων συναισθηθῆναι κρεῖττον ἢ χειρόν πεπραγμένων) πάντα τὰ παρ' ὅλον τὸν χρόνον γεγεννημένα ἐκάστῳ, ποιῆσαι ἂν δυνάμει ἀφάτῳ. οὐ γὰρ ὥσπερ ἡμεῖς βουλόμενοι ὑπόμνησιν τινων ποιῆσαι δεόμεθα χρόνου διαρκοῦς πρὸς τὴν διέξοδον τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων καὶ φερόντων εἰς ἀνάμνησιν ὧν βουλόμεθα ἀναμνησάμενοι, οὕτως ὁ θεὸς βουλευθεὶς ἡμᾶς ὑπομνησάμενος τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πεπραγμένων, ἵνα συναισθηθέντες ὧν πεποιήκαμεν καταλάβωμεν δι' ἃ κολαζόμεθα ἢ τιμώμεθα, ποιῆσαι ἂν. [55]

14 9 (50) εἰ δέ τις τῷ τάχει τῆς τοῦ θεοῦ περὶ ταῦτα δυνάμει ἀπιστεῖ, οὗτος οὐδέπω νενόηκε τὸν ποιήσαντα τὰ ὅλα θεὸν οὐ δεηθέντα χρόνων εἰς τὸ ποιῆσαι τὴν τηλικαύτην οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ <πάντων> τῶν ἐν αὐτοῖς κτίσιν. κἂν γὰρ δοκῇ ἐν ἑξ ἡμέραις ταῦτα πεποιηκέναι, συνέσεως χρειὰ πρὸς τὸ νοῆσαι πῶς λέγεται τὸ ἐν ἑξ ἡμέραις διὰ τοῦτο· «αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς» καὶ τὰ ἐξῆς. τολμητέον οὖν καὶ λεκτέον, ὅτι ὁ τῆς προσδοκωμένης κρίσεως καιρὸς οὐ δεῖται χρόνων, ἀλλ' ὡς ἡ ἀνάστασις λέγεται γίνεσθαι «ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥίπῃ

ὀφθαλμοῦ», οὕτως (οἶμαι) καὶ ἡ κρίσις. Μετὰ ταῦτα λεκτέον εἰς τὸ ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν λόγον ν , προσήχθη αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων ν . ^[5]

14 10 ὅπερ τοιοῦτόν μοι δοκεῖ ἔχειν νοῦν· ὁ μὲν «καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα» ἐστὶν ἀρχόμενος «ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ», εἰπόντος (ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ γέγραπται) τοῖς «ἄγγελοις τοῖς» ἐπὶ τῶν κολάσεων τεταγμένοις· «ἀπὸ τῶν ἀγίων μου ἄρξασθε», καὶ «ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ» εἰκότως ἐστίν, ὁ δὲ τοῦ συναίρειν λόγον τὴν ἀρχὴν ἔχει (ἐπινοία λαμβανομένην· οὐ γὰρ ἐπιλελήσμεθα τῶν προειρημένων) ἀπὸ τῶν ὀφειλόντων πλείονα· διόπερ οὐ γέγραπται μὲν συναίροντος δὲ αὐτοῦ λόγον ν , εἴρηται δὲ ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν προσηνέχθη (ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ συναίρειν αὐτὸν λόγον) εἰς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων ὡς μυρία ὅσα ζημιωθείς καὶ μεγάλα μὲν ἐγκεχειρισμένος καὶ πιστευθεὶς πολλά, μὴδὲν δὲ κέρδος προσαγαγὼν τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ μυρία ὅσα ζημιωθείς, ὥστε αὐτὸν ὀφείλειν πολλά τάλαντα. καὶ τάχα διὰ τοῦτο πολλὰ ὥφειλε τάλαντα, ἐπεὶ περ ἠκολούθησε πολλάκις τῇ ἐπὶ τὸ τάλαντον τοῦ μολίβου καθημένη γυναικί, ἥ ὄνομα Ἀνομία. νόει δὲ κατὰ τὸν τόπον ἕκαστον μέγιστον ἀμάρτημα ταλάντων εἶναι ζημίαν οἰκοδεσποτικῶν, καὶ τοιαῦτα ἀμαρτάνουσι πόρνοι, μοιχοί, ἀρσενοκοῖται, μαλακοί, εἰδωλολάτραι, φονεῖς. οὐδὲν οὖν τάχα μικρὸν ἀλλὰ πάντα μεγάλα καὶ χαλεπὰ ἡμαρτεν ὁ προσαχθεὶς τῷ βασιλεῖ εἰς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων ν , ὅντινα εἰ μὲν ἐν ἀνθρώποις ζητήσεις, ἴσως ἂν αὐτὸν εὖροις ὄντα τὸν ἄνθρωπον «τῆς ἀμαρτίας», τὸν υἱὸν «τῆς ἀπωλείας», τὸν ἀντικείμενον καὶ ἐπαιρόμενον «ἐπὶ πάντα θεὸν ἢ σέβασμα»· εἰ δὲ ἕξω ἀνθρώπων, τίς ἂν εἴη οὗτος ἢ ὁ διάβολος τοσ ^{αὐτὰ τάλαντα ὅσουσ} ἀνθρώπους ἀπολωλεκῶς δεξαμένους αὐτὸν ἐνεργοῦντα τὴν ἀμαρτίαν; «μέγα γὰρ ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων», τίμιον ὡς ταλάντου εἶναι ἄξιον ἤτοι χρυσοῦ (ὁποῖα ἢ λυχνία ἢ ταλαντιαία ἦν ἢ ^{ἐκ} χρυσοῦ) ἢ ἀργύρου ἢ ὁποίας δήποτε νοητῶς παραλαμβανομένης ὕλης. ^[60]

14 10 (50) ὦν σύμβολα ἐν τοῖς Λόγοις τῶν ἡμερῶν ἀναγέγραπται, Δαυῖδ πλουτήσαντος πολλοῖς ταλάντοις ὦν καὶ ὁ ἀριθμὸς δέδεικται, ταλάντοις χρυσοῦ τοσοῖσδε καὶ ἀργύρου τοσοῖσδε καὶ τῆς λοιπῆς ὀνομαζομένης ἐκεῖ ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκευάσται ὁ τοῦ θεοῦ νέως. Πλὴν μὴ ἔχων ἀποδοῦναι τὰ τάλαντα (ἀπολωλέκει γὰρ ταῦτα) ἔχει γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ ἄλλα περὶ ὧν γέγραπται· πάντα ὅσα ἔχε ι . ^[5]

14 11 καὶ ἦν δυνατόν, πιπρασκόμενον αὐτὸν μετὰ τῶν ιδίων εὐπορῆσαι, τοῦ ὠνησαμένου αὐτὸν καὶ πληρώσαντος διὰ τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ πᾶν τὸ ὄφλημα· καὶ οἷόν τε ἦν αὐτὸν μηκέτι μὲν εἶναι δοῦλον τοῦ βασιλέως, γίνεσθαι δὲ τοῦ ὠνησαμένου. καὶ ἐπιδικάζεται γε τοῦ μὴ πραθεὶς ἅμα τοῖς ιδίοις μένειν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως οἰκίᾳ· διὸ πεσὼν προσκυνεῖ αὐτῷ (θεὸν ἐπιστάμενος τὸν βασιλέα) καὶ λέγει· μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί , καὶ πάντα ἀποδώσω σοι· ἦν γὰρ (εἰκὸς) καὶ δραστήριος, ὁρῶν ὅτι δύναται ἐκ δευτέρων πράξεων ἀναπληρῶσαι πᾶν τὸ ἐνδεὲς ἀπὸ τῆς προτέρας ζημίας τῶν πολλῶν ταλάντων ν . καὶ ὁ ἀγαθὸς γε βασιλεὺς οὗτος ἐσπλαγχνίσθη καὶ ἐπὶ τὸν ὀφειλέτην τῶν πολλῶν ταλάντων ν , καὶ τότε μὲν ἀπέλυσεν αὐτόν ν , πλείον τι χαρισάμενος αὐτῷ ἢς ἠξιώθη ἀξιώσεως. ὁ μὲν γὰρ ὀφειλέτης ἐπηγγείλατο μακροθυμήσαντι τῷ δεσπότῃ ἀποδοῦναι ἅπαντα τὰ ὀφειλήματα· ὁ δὲ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῷ κύριος (οὐκ ἐπὶ τῷ ἀπολαβεῖν ἐκ τοῦ μακροθυμεῖν) τότε ἀφῆκεν αὐτὸν ^{οὐ} μόνον, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀπέλυσεν , καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ . ὁ δὲ πονηρὸς δοῦλος οὗτος καὶ μακροθυμίαν ἀπὸ τοῦ δεσπότου αἰτήσας ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ταλάντοις ἀνηλεῶς πεποίηκεν. εὐρὼν γὰρ ἓνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ , ὃς ὥφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια , κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγε λέγων· ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις . πῶς δὲ οὐχ ὑπερβολὴν πονηρίας ἐπεδείξατο, δι' ἑκατὸν δηνάρια κρατήσας τὸν σύνδουλον καὶ πνίγων καὶ ἀποστερῶν αὐτὸν ἐλευθέρως ἀναπνοῆς, αὐτὸς ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ταλάντοις μῆτε κρατηθεὶς μῆτε πνιγείς, ἀλλὰ πρότερον μὲν κελευσθεὶς πραθῆναι ἅμα γυναικὶ καὶ τέκνοις καὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ὕστερον δὲ (μετὰ τὸ προσκυνῆσαι)

σπλαγχνισθέντος ἐπ’ αὐτῷ τοῦ κυρίου ἀπολυθεὶς καὶ περὶ πάσης ἀφεθείς τῆς ὀφειλῆς; Καὶ ἔργον γε εἶπεῖν κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Ἰησοῦ, τίς ἐστὶν *** ὁ εὐρεθείς σύνδουλος εἰς ὀφείλων, οὐ τῷ κυρίῳ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τῷ πολλὰ ὀφείλοντι τάλαντα, ἑκατὸν δηνάρι α , καὶ τίνες οἱ ἰδόντες τὸν μὲν πνίγοντα τὸν δὲ πνιγόμενον σύνδουλοι καὶ λυπηθέντες σφόδρα καὶ σαφῶς παραστήσαντες τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν πάντα τὰ γενόμενα α . ^[65]

14 11 (50) ὥς μὲν οὖν [ἐπ’] ἀληθείας ἔχει τὰ πράγματα, ἀποφαίνομαι μηδένα <δύνασθαι> διηγῆσασθαι εἰ μὴ Ἰησοῦ, τοῦ «τοῖς ἰδίῳις μαθηταῖς κατ’ ἰδίαν» λύσαντος «πάντα», ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ τῷ ἡγεμονικῷ καὶ ἀνοίγοντος τοὺς ἐν τῇ παραβολῇ θησαυροὺς πάντας σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους καὶ πληροφοροῦντος δι’ ἐναργῶν ἀποδείξεων ὃν βούλεται φωτίσαι τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως <πάντων> τῶν κατὰ τὴν παραβολὴν ταύτην, ἵν’ ἅμα τε παραστήσῃ τίς ὁ εἰς προσαχθεὶς τῷ βασιλεῖ ἀνθρώπῳ ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ὁ ὀφείλων τούτῳ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἄλλος εἷς καὶ τὰ λοιπά, εἴτε δύναται εἶναι ὁ προαποδοδεδομένος «ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας» εἴτε καὶ ὁ διάβολος εἴτε μηδέτερος μὲν τούτων, ἄλλος δέ τις ἦτοί ἄνθρωπος ἢ τῶν ὑπὸ τὸν διάβολόν τις, ἔστι γὰρ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ ἔργον καὶ τὰ περὶ τῶν ἰδίως ποιῶν ἦτοί πεποιωμένων κατὰ τὰς τοιάσδε ποιότητας (εἴτε ἐν ἀοράτοις δυνάμεσιν, εἴτε καὶ ἐν τισὶν ἀνθρώποις) ἀποδοῦναι προφητευόμενα ὅπως ποιοῦν ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἀναγεγραμμένα. ^[95]

14 11 (100) ὥς δὲ μηδέπω διαρκῇ νοῦν ἀναλαβόντες ἡμεῖς τὸν δυνάμενον ἀνακραθῆναι τῷ Χριστοῦ νῶ <καὶ> ἕως τῶν τοσούτων χωροῦντα φθάνειν καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος «πάντα» ἐρευνᾶν «καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ», οἴομεθα, ἔτι ἀορίστως περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον λαμβάνοντες φαντασίαν, ἐπὶ τίνα ἕνα ἀναφέρεσθαι πονηρὸν δοῦλον διὰ τῆς παραβολῆς δηλούμενον τὸν ἐνταῦθα παριστάμενον περὶ τῆς τῶν πολλῶν ταλάντων ὀφειλῆς. Πότε δὲ ὁ (κατὰ τὴν παραβολὴν) βασιλεὺς ἄνθρωπος ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ὅ , ἄξιον ἐπισκέψασθαι, καὶ ἐπὶ τίνα καιρὸν χρὴ ἀναφέρειν τὰ λεγόμενα. ^[5]

14 12 εἰ μὲν γὰρ μετὰ τὴν συντέλειαν ἢ ἐπ’ αὐτὴν (κατὰ τὸν τῆς προσδοκωμένης κρίσεως καιρὸν), πῶς <ἂν τις> σώσαι τὰ περὶ τοῦ ὀφείλοντος ἑκατὸν δηνάρια καὶ πνιγομένου ὑπὸ τοῦ συγχωρηθέντος τὰ πολλὰ τάλαντα; εἰ δὲ πρὸ τῆς κρίσεως, πῶς ἂν δύναίτο τις παραστήσαι πρὸ ἐκείνης συναιρόμενον λόγον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀνθρώπου μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ὅ; ἀπαξαπλῶς δὲ χρὴ φρονεῖν περὶ πάσης παραβολῆς, ἥς μὴ ἀναγέγραπται ἢ διήγησις ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν, ὅτι καὶ Ἰησοῦς «τοῖς ἰδίῳις μαθηταῖς κατ’ ἰδίαν ἐπέλυε πάντα» καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκρυψαν οἱ τὰ εὐαγγέλια γράφοντες τὴν σαφήνειαν τῶν παραβολῶν, ἐπεὶ μέζονα ἦν τὰ κατ’ αὐτὰς δηλούμενα τῆς τῶν γραμμάτων φύσεως, καὶ ἦν γε ἐκάστη λύσις καὶ ἡ σαφήνεια τῶν τοιούτων παραβολῶν τοιαύτη, ὥς μηδὲ αὐτὸν «τὸν κόσμον χωρεῖν τὰ γραφόμενα» εἰς τὰς τοιαύτας παραβολὰς «βιβλία». γένοιτο δ’ ἀνευρεθῆναι καρδίαν ἐπιτηδεῖαν καὶ διὰ τὴν καθαρότητα χωροῦσαν τὰ γράμματα τῆς σαφηνείας τῶν παραβολῶν, ὥστε ἐν αὐτῇ γραφῆναι «πνεύματι θεοῦ ζῶντος». ἀλλ’ ἐρεῖ τις ὅτι μήποτε ἀσεβοῦμεν οἱ θέλοντες (διὰ τὸ ἀπόρρητόν τινων καὶ μυστικόν) τῶν ὑπεράνω γραμμάτων εἶναι δηλωτικὰ ταῦτα <καὶ> πειρώμενοι ταῦτα σαφηνίσαι, κἂν δοκῇ καθ’ ὑπόθεσιν, ὅτι ἔγνωμεν ἐπιμελῶς αὐτῶν τὸ βούλημα. λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι οἱ μὲν ἀκριβῶς εἰληφότες αὐτὰ νοεῖν οἶδασιν τὸ πρακτέον αὐτοῖς, ἡμεῖς δὲ οἱ ὁμολογοῦντες ἀπολείπεσθαι τοῦ δυνηθῆναι ἐπὶ τὸ βάθος φθάσαι τῶν δηλουμένων ἐν τούτοις, εἰ καὶ τίνα βραχυτέραν περίνοιαν ἐπὶ ποσὸν λαμβάνομεν τῶν κατὰ τὸν τόπον, φήσομεν ὅτι τίνα μὲν ὧν ἐκ πολλῆς βασάνου καὶ ζητήσεως εὐρίσκειν δοκοῦμεν, εἴτε χάριτι θεοῦ εἴτε δυνάμει τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ, οὐ τολμῶμεν ἐμπιστεῦσαι γράμμασι, τίνα δὲ γυμνασίας ἡμετέρας καὶ τῆς τῶν ἐντευζομένων χάριν ἐπὶ ποσὸν ἐκτιθέμεθα. ^[55]

14 12 (50)

Ἄλλα ταῦτα μὲν ἀπολελογήσθω διὰ τὸ τῆς παραβολῆς βάθος· πρὸς δὲ τὸ πότε ἠθέλησεν ὁ τῆς παραβολῆς βασιλεὺς ἄνθρωπος συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, φήσομεν ὅτι ἔοικεν περὶ τὸν κεκηρυγμένον τῆς κρίσεως καιρὸν τὸ τοιοῦτο γίνεσθαι. παριστᾶσι δὲ τοῦτο μία μὲν πρὸς τοῖς τελευταίοις τοῦ προκειμένου εὐαγγελίου παραβολή, μία δὲ ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν. καὶ ἵνα μὴ αὐτὴν ἐκτιθέμενοι τὴν λέξιν μηκύνωμεν τὸν λόγον, δυναμένου τοῦ βουλομένου ἀπ’ αὐτῆς τῆς γραφῆς λαβεῖν, φήσομεν ὅτι ἡ μὲν κατὰ Ματθαῖον παραβολή ἐστὶ δηλοῦσα ὅτι «ὡς ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ», καὶ τινὶ μὲν πέντε, τινὶ δὲ δύο, τινὶ δὲ ἓν τάλαντον. εἴτ’ ἐκεῖνοι πεποιήκασιν περὶ τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ «μετὰ πολὺν χρόνον ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων» καὶ αὐταῖς λέξεσι γέγραπται ὅτι «καὶ συναίρει μετ’ αὐτῶν λόγον». <τήρησον οὖν ὃ λέγει· «καὶ συναίρει μετ’ αὐτῶν λόγον»> καὶ σύγκρινον τῷ καὶ ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρει ν , καὶ ὅρα ὅτι ἀποδημίαν μὲν ἐκάλεσε τοῦ οἰκοδεσπότου τὸν χρόνον καθ’ ὃν «ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου», ἐπιδημίαν δὲ αὐτοῦ, ὅτε «μετὰ πολὺν χρόνον ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων», τὸν ἐπὶ συντελείᾳ ἐν τῇ κρίσει καιρὸν· μετὰ γὰρ χρόνον πολὺν «ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων καὶ συναίρει μετ’ αὐτῶν λόγον» καὶ τὰ ἐξῆς γίνεται. ^[95]

14 12 (100) ἡ δὲ κατὰ Λουκᾶν σαφέστερον παρίστησιν ὅτι εὐγενὴς ἄνθρωπος πορευθεὶς «εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν καὶ ὑποστρέψαι», πορευόμενος ἐκάλεσε δέκα δούλους καὶ «ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς πραγματεύσασθε ἐν ᾧ ἔρχομαι». οὗτος δὲ ὁ εὐγενὴς ἄνθρωπος, μισούμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων πολιτῶν ἀποστειλάντων «πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ», οὐ θελόντων αὐτὸν βασιλεῦσαι ἐπ’ αὐτούς, ἐπανῆλθε λαβὼν «τὴν βασιλείαν καὶ εἶπεν φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους οἷς δεδώκει τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῶ τί διεπραγματεύσαντο». ἰδὼν δὲ ἃ πεποιήκασιν, τῷ μὲν τὴν μνᾶν δέκα μνᾶς ποιήσαντι ἔπαινον ἀποδοῦς διὰ τοῦ «εὗγε, ἀγαθὲ δοῦλε, ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου», δίδωσιν αὐτῷ ἐξουσίαν δέκα πόλεων τῶν ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. καὶ ἄλλῳ <τῷ> τὴν μνᾶν πενταπλασιάσαντι τὸν μὲν ἔπαινον ὃν ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔταξεν οὐκ ἀποδέδωκεν οὐδὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐξουσίας ὡς ἐπὶ τοῦ προτέρου ὠρίσατο, εἶπε δὲ αὐτῷ· «καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων». τῷ δὲ τὴν μνᾶν ἀποδήσαντι ἐν σουδαρίῳ εἶπεν· «ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὲ δοῦλε», «καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶπεν· ἄρατε ἀπ’ αὐτοῦ τὴν μνᾶν καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι». τίς οὖν καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς παραβολῆς οὐ φήσει ὅτι ὁ μὲν εὐγενὴς ἄνθρωπος πορευθεὶς «εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν καὶ ὑποστρέψαι» ὁ Χριστὸς ἐστὶν οἶονεὶ ἀποδημῶν ἐπὶ τῷ λαβεῖν τὴν βασιλείαν καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, οἱ δὲ τὰς δέκα λαβόντες μνᾶς οἱ ἐγκεχειρισμένοι εἰσὶ διοικεῖν λόγον ὃν ἐπιστεύθησαν, οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ (ἐμπολιτευσαμένου <τούτῳ> τῷ κόσμῳ κατὰ τὸ ἐνηνθρωπηκένοι), οἱ μὴ θελήσαντες αὐτὸν βασιλεῦσαι, τάχα μὲν ὁ ἀπιστήσας αὐτῷ Ἰσραὴλ ἐστὶ, τάχα δὲ καὶ τὰ ἀπιστήσαντα αὐτῷ ἔθνη; Πλὴν ταῦτά μοι εἴρηται διὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀναφέρειν ἐλθόντος μετὰ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὴν συντέλειαν, ὅτε «εἶπε φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους οἷς [ἐ]δεδώκει τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῶ τί διεπραγματεύσαντο», καὶ διὰ τὸ ἐκ τούτου βούλεσθαι ἀποδεικνύναι καὶ τῆς περὶ τῶν τάλαντων παραβολῆς, ὅτι καὶ <τὸ> ὅστις ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν συντέλειαν, ὅτε ἤδη βασιλεὺς ἐστὶν ἀπολαμβάνων τὴν βασιλείαν, δι’ ἣν (καθ’ ἑτέραν παραβολὴν) «ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν καὶ ὑποστρέψαι». ^[15]

14 13 ὑποστρέψας οὖν καὶ λαβὼν «τὴν βασιλείαν» ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ὅ , καὶ ἀρξαμένου αὐτοῦ συναίρει ν , προσηνέχθη εἰς ὀφειλέτης πολλῶν τάλαντων · προσηνέχθη δὲ ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τεταγμένων λειτουργῶν, οἵμαι ἀγγέλων. καὶ τάχα εἰς τίς ἐστὶν τῶν ὑπὸ τὴν βασιλείαν ἐγχειρισθεὶς τινα οἰκονομίαν μεγάλην καὶ μὴ καλῶς αὐτὴν διοικήσας, ἀλλὰ διασκορπίσας τὰ ἐγχειρισθέντα, ὡς ὀφειλέτην αὐτὸν γενέσθαι πολλῶν

ταλάντων ὧν ἀπολώλεκεν. οὗτος δὲ τάχα μὴ ἔχων ἀποδοῦνα ι , κελεύεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως
πραθῆναι ἅμα τῇ γυναικί, ἀφ' ἧς γέγονε κοινωνὸς αὐτῇ πατὴρ τινων τέκνων. ἔργον δὲ οὐ τὸ
τυχόν ἐστιν ἰδεῖν ἐν νοητοῖς πατέρα καὶ μητέρα καὶ τέκνα. ὥς μὲν οὖν πρὸς τὸ ἀληθές, θεὸς ἂν
εἰδείη τοῦτο τὸ ἔργον ὃ βούλεται· καὶ ἡμῖν δέ, εἴτε αὐτὸς δέδωκεν εἴτε μὴ, ὁ δυνάμενος
κρινέτω. πλὴν τοιαῦτα κατὰ τὸν τόπον ὑπολαμβάνομεν ὅτι, ὥσπερ Ἱερουσαλὴμ μήτηρ ἐστὶ
Παύλου καὶ τῶν παραπλησίων αὐτῷ ἢ ἄνω, οὕτως εἴη ἂν ἐτέρων μήτηρ, ἀνάλογον
Ἱερουσαλὴμ μητρί, φέρ' εἰπεῖν Σοήνη τῆς Αἰγύπτου ἢ <Μέμφις, ἐτέρων δὲ Τύρος> καὶ Σιδῶν
ἢ ὅσαι ὠνομάσθησαν ἐν ταῖς γραφαῖς πόλεις. ^[45]

14 13 (50) εἴθ' ὥσπερ Ἱερουσαλὴμ νύμφη ἐστὶ κεκοσμημένη «τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς» Χριστῷ, οὕτως εἶεν ἂν
ἐκεῖναι αἱ μητέρες δυνάμεων τινων τῶν κεκληρωμένων αὐτὰς οἰονεῖ γυναῖκες ἢ νύμφαι. καὶ
ὥσπερ ἐστὶ τινα τέκνα τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς μητρὸς καὶ Χριστοῦ ὡς πατρός, οὕτως εἴη ἂν τινα
τέκνα Σοήνης ἢ Μέμφεως ἢ Τύρου ἢ Σιδῶνος καὶ τῶν ἐπιτεταγμένων αὐταῖς ἀρχόντων <ὡς
πατέρων> . τάχα οὖν καὶ οὗτος ὁ εἷς προσαχθεὶς ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὀφειλέτης πολλῶν
ταλάντων ἔχει (ὡς ἀποδεδώκαμεν) γυναῖκα καὶ τέκνα , ἅτινα πρότερον μὲν ἐκέλευσε
πραθῆναι ὁ βασιλεὺς, πραθῆναι δὲ καὶ πάντα ἃ εἶχε ν , ὕστερον δὲ σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν
αὐτὸν καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ , οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν
τὸ γεγεννημένον, οὕτως ἀναγράφεται πεποιηκέναι. ἕκαστος οὖν τῶν ἐχόντων (ὡς
ἀποδεδώκαμεν) γυναῖκα καὶ τέκνα , λόγον ἀποδώσει, ἥνίκα ἂν ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς συνᾶραι λόγον
ν , λαβὼν «τὴν βασιλείαν» καὶ ὑποστρέψας· καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἔχει, ὡς ἄρχων τινὸς <ἢ>
Σοήνης ἢ Μέμφεως ἢ Τύρου ἢ Σιδῶνος ἢ τινος παραπλησίου, καὶ τοὺς ὀφειλέτας. Οὗτος οὖν,
ἀπολυθεὶς καὶ συγχωρηθεὶς πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν , ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ βασιλέως εὗρεν ἓνα τῶν
συνδούλων αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ διὰ τοῦτο (οἶμαι) ἔπνιγε ν , ἐπεὶπερ ἦν ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ
βασιλέως· οὐκ ἂν γὰρ μὴ ἐξελθὼν ἔπνιγε τὸν σύνδουλον αὐτοῦ. εἴτα παρατῆρει τὴν ἀκρίβειαν
τῆς γραφῆς, ὅπως ὁ μὲν πεσὼν προσεκύνει ι , ὁ δὲ πεσὼν οὐ προσεκύνει ἀλλὰ παρεκάλε ι . ^[95]

14 13 (100) καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ , ὁ δὲ
δοῦλος οὐδὲ ἐλεῆσαι ἠθέλησε τὸν σύνδουλον αὐτοῦ. κάκεῖνος μὲν <καὶ> πρὸ τῆς ἀφέσεως
ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι καὶ τὰ αὐτοῦ, ὁ δὲ συγχωρηθεὶς ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν ν .
καὶ πρόσχες ὅτι οἱ σύνδουλοι οὐ διέβαλον ἢ εἰρήκασιν ἀλλὰ διεσάφησαν ν , καὶ ὅτι τὸ πονηρὲ
οὐκ εἶπε κατ' ἀρχὰς περὶ τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἐτήρησεν ὕστερον περὶ τοῦ συνδούλου. ἴδε δὲ καὶ
τὸ μέτριον τοῦ βασιλέως· οὐκ εἶπε· προσεκύνησάς μοι, ἀλλά· παρεκάλεσάς με καὶ οὐκέτι
<ἐκέλευσεν> αὐτὸν πραθῆναι καὶ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ παρέδωκε τοῖς βασανισταῖς <ὡς
πεισόμενον> τὸ χειρὸν διὰ τὴν πονηρίαν. τίνες δ' ἂν εἶεν οὗτοι ἢ οἱ ἐπὶ τῶν κολάσεων
τεταγμένοι; ἅμα δὲ πρόσχες διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν αἰρέσεων χρωμένους τῇ παραβολῇ ὅτι, εἴπερ
κατηγοροῦσι τοῦ δημιουργοῦ ὡς ὀργίλου διὰ τὰ ἐμφαίνοντα ὀργὴν θεοῦ ῥήματα, ἐχρῆν αὐτοὺς
καὶ τοῦ βασιλέως τούτου κατηγορεῖν, ἐπεὶπερ ὀργισθεὶς παρέδωκε τὸν ὀφειλέτην τοῖς
βασανισταῖς . ἔτι δὲ λεκτέον τοῖς μὴ βουλομένοις παραδίδοσθαί τινα ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς
βασανισταῖς ὅτι διηγῆσασθε ἡμῖν, ὧ οὗτοι, τίς ὁ βασιλεὺς ὁ παραδιδούς τὸν πονηρὸν δοῦλον
τοῖς βασανισταῖς; προσεχέτωσαν δὲ καὶ τῷ οὕτως οὖν ποιήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος
ς . ^[145]

14 13 (150) ^[201] τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔτι μᾶλλον λεχθεὶς ἂν τὰ ἐν τῇ τῶν δέκα μνῶν παραβολῇ ὅτι ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ
υἱὸς εἶπε· «πλὴν τοὺς ἐχθροὺς μου ἐκείνους τοὺς μὴ θελήσαντάς με» καὶ τὰ ἐξῆς. τὸ
συμπέρασμα μέντοι τῆς παραβολῆς καὶ τοῖς ἀπλουστέροις ἀρμόζει· πάντες γὰρ ἅμα
διδασκόμεθα πείσεσθαι, οἱ ἄφεςιν ἁμαρτημάτων εἰληφότες καὶ μὴ συγχωροῦντες τοῖς
ἀδελφοῖς, τὰ τοῦ συγχωρηθέντος καὶ μὴ συγχωρήσαντος τῷ <συν> δούλῳ. Καὶ ἐγένετο ὅτε
ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους (19, 1[–2]).

14 14 (1n) Ὁ ἕκαστος τῶν προκειμένων προβλημάτων ἐντελῶς διεξιὼν, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἐνδεὲς καταλιπεῖν, οὗτος τελεῖ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους . θαρσαλεώτερον δ' αὖ τις ἀποφανεῖται περὶ τούτου προσέχων ἐπιμελέστερον πάσῃ ἀναγνώσει παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. ἐὰν γὰρ ἐπὶ μηδενὸς ἢ τεταγμένον τὸ ἐτέλεσε τοὺς λόγους τούτου ς , ἢ Μωσέως ἢ τινος τῶν προφητῶν, ἀλλ' ἢ μόνου τοῦ Ἰησοῦ, τότε τολμήσας ἂν τις εἴποι ὅτι μόνος ἐτέλεσε τοὺς λόγους ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἐλθὼν τέλος ἐπιθεῖναι τοῖς πράγμασι καὶ πληρῶσαι τὸ ἐνδεὲς τοῦ νόμου διὰ τοῦ «ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις» καὶ τὰ ἐξῆς καὶ πάλιν· «ἵνα πληρωθῇ τὰ εἰρημένα διὰ τῶν προφητῶν». εἰ δέ που γέγραπται καὶ ἐν ἐκείνοις, τότε ἂν συνεξετάζοι καὶ τελεσθέντας ὑπ' ἐκείνων λόγους τελεσθεῖσιν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, ἵνα εὕρῃ τὴν διαφορὰν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους. καίτοιγε κάκεῖ ζητηθεῖν ἂν, εἰ ἐπὶ τῶν κατὰ χρηματισμὸν λεγομένων κεῖται τὸ ἐτέλεσε ν , ἢ ἐπὶ τῶν Μωσέως ἢ τινος τῶν προφητῶν εἰρημένων ἢ ἐπὶ συναμφοτέρων· ἡ γὰρ ἐπιμελής τήρησις μέγιστα ἂν ὑποβάλλοι νοήματα τοῖς ἐπισταμένοις «πνευματικά πνευματικοῖς» συγκρίνειν καὶ διὰ τοῦτο λαλοῦσιν «οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος». ἄλλος δ' ἂν τις περιεργότερον ἀκούων τοῦ ἐτέλεσε ν , τεταγμένου ἐπὶ τῶν μυστικωτέρων (καθὸ ὁ μὲν τις «παρέδωκε τοῖς ὑποχειρίοις μυστήρια καὶ τελετὰς» οὐκ ἐπαινετῶς, ὁ δέ τις μυστήρια θεοῦ τοῖς ἀξίοις, καὶ ἀνάλογον τοῖς τοιούτοις μυστηρίοις τελετὰς) εἴποι ὅτι τελετὴν ἐποίησε μύησας αὐτούς, δι' ἣν τελετὴν ἀνεφάνησαν οἱ λόγοι συνατοί, ὡς κηρυχθῆναι «τὸ εὐαγγέλιον» Ἰησοῦ «ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ» καὶ κρατῆσαι διὰ τὴν θείαν τελετὴν πάσης ψυχῆς, ἣν ἔλκει ὁ πατὴρ πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· «οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς με ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν». [55]

14 14 (50) διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ λόγος τῶν χάριτι θεοῦ πρεσβευόντων τὸ εὐαγγέλιον καὶ «τὸ κήρυγμα» αὐτῶν «οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας» γέγονε «λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως», οἷς ἐτελέσθησαν οἱ λόγοι τῆς διδασκαλίας Ἰησοῦ. καὶ σὺ μὲν οὖν τηρήσεις, ὁσάκις εἴρηται τὸ ἐτέλεσε καὶ ἐπὶ τίσιν· λήψῃ δὲ παράδειγμα τὸ ἐπὶ τοῖς μακαρισμοῖς καὶ ὅλῃ τῇ διδασκαλίᾳ λελεγμένον, οἷς ἐπιφέρεται· «καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήρουντο πάντες οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ». Ἀναφέρεται δὲ καὶ νῦν τὸ ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους προσεχῶς μὲν ἐπὶ τὴν μυστικωτάτην παραβολήν, καθ' ἣν «ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ», ἔτι δὲ ταύτης ἀνωτέρω εἰς τὰ πρὸ αὐτῆς ἀναγεγραμμένα. πλὴν ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτου ς , λαλήσας αὐτούς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ περὶ τὴν Καφαρναούμ, τότε μετήρην ἐκεῖθεν καὶ ἦλθεν εἰς τὰ τῆς Ἰουδαίας ὄρια , ἕτερα τυγχάνοντα παρὰ τὴν Γαλιλαίαν. [5]

14 15 [8n] ἦλθε δὲ ἐπὶ τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας καὶ οὐκ ἐπὶ τὰ μέσα, ἀλλ' οἶονεὶ τὰ ἄκρα· ἔνθα ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί , οὓς ἐθεράπευσε παρ' αὐτοῖς τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου , ἔνθα τὸ βάπτισμα ἐδίδοτο ἀνθρώποις . τηρήσεις δὲ διαφορὰν ὄχλων ἀπλῶς ἀκολουθησάντων καὶ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἀφέντων πάντα καὶ ἀκολουθησάντων καὶ Ματθαίου, ὃς «ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ». οὐχ ἀπλῶς ἠκολούθησεν, ἀλλ' «ἀναστὰς»· μεγάλη γὰρ ἡ προσθήκη τὸ «ἀναστὰς». εἰσὶν οὖν αἱ οἱ μὲν (ὡς ὄχλοι) πολλοὶ ἀκολουθοῦντες, μήτε ἀναστάντες ἵνα ἀκολουθήσωσι μήτε ἀφέντες πάντα τὰ πρότερα· ὀλίγοι δὲ οἱ ἀναστάντες καὶ οἱ «πάντα ἀφέντες» ἀκολουθήσαντες, οἱ καὶ καθεδοῦνται [οἱ] «ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ» «ἐπὶ δώδεκα θρόνους». πλὴν εἰ βούλεται τις θεραπευθῆναι, ἀκολουθησάτω τῷ Ἰησοῦ. Μετὰ τοῦτο γέγραπται ὅτι προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ; (τὸ ἰσοδυναμοῦν ἀνέγραψε καὶ ὁ Μάρκος) (19, 3[—12]).

14 16 (1n)

Οὐκοῦν τῶν προσιόντων καὶ πυνθανομένων τῷ Ἰησοῦ ἥσαν τινες οἱ πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτόν· πειραζομένου δὲ τοῦ τηλικούτου σωτήρος ἡμῶν, τίς ἂν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀγανακτοίῃ, τεταγμένος εἰς διδασκαλίαν, ἐπὶ τῷ πειράζεσθαι ὑπὸ τινων καὶ πυνθανομένων οὐκ ἐκ φιλομαθείας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πειράζειν ἐθέλειν; πολλὰ δ' ἂν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγαγὼν εὗροις, ἐν οἷς ἐπέειπεν τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἄλλοι παρὰ τούτους (ὡς νομικός τις, τάχα δὲ καὶ γραμματεὺς), ἵν' ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ περὶ τῶν πειραζόντων αὐτὸν συναγαγῶν, εὗροις τι [τὰ περὶ τῶν πειραζόντων αὐτὸν] ἐκ τῆς ἐξετάσεως χρήσιμον εἰς τὸ εἶδος τῶν λόγων τούτων. πλὴν ὁ σωτὴρ καὶ τοῖς πειράζουσιν ἀποκρίνεται δόγματα <εὐσεβείας>· οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἅ π' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ; καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ οἶμαι, ὅτι κατὰ τοῦτο προέτεινον τὸν λόγον οἱ Φαρισαῖοι τοῦτον, ὡς ἐπιληψόμενοι αὐτοῦ, ὅ τι ποτ' ἂν εἶπῃ· οἷον εἰ μὲν εἶπεν· ἔξεστιν, ἐνεκάλεσαν <ἂν> αὐτῷ ὡς ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι διαλύοντι τοὺς γάμους· εἰ δέ· οὐκ ἔξεστιν, ὡς καὶ μετὰ ἁμαρτημάτων ἐπιτρέποντι συνοικεῖν ἄνδρα γυναικί. <οὐχ ἑώρων δὲ τίνα τρόπον ἀνεπιλήπτως καὶ σοφῶς αὐτοῖς ἀποκρινεῖται> , ὡς ἐπὶ τοῦ κήνσου· εἰ μὲν γὰρ εἶπε διδόναι, ἐνεκάλεσαν <ἂν> ὡς ὑποτάσσοντι τὸν λαὸν <τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις καὶ προσποιοῦντα αὐτὸν> τοῖς Ῥωμαίοις καὶ οὐ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, εἰ δὲ μὴ διδόναι, ὡς πόλεμον ἐμποιοῦντι καὶ στάσιν καὶ διεγείροντι τοὺς μὴ δυναμένους στήναι πρὸς τηλικαύτην στρατιάν. ^[55]

14 16 (50) [οὐχ ἑώρων δὲ τίνα τρόπον ἀνεπιλήπτως καὶ σοφῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται]. <ὅρα δὲ πῶς ἀνεπιλήπτως ἀπεκρίνατο> πρότερον μὲν ἀποφάσκων τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν , δεύτερον δὲ ἀποκρινόμενος πρὸς τὰ περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κατὰ τὸ ἀποστάσιον *** . ἑώρα γὰρ ὅτι οὐ πᾶσα αἰτία εὐλόγως λύει γάμον, καὶ ὅτι δεῖ τὸν ἄνδρα συνοικεῖν τῇ γυναικὶ «ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει ἀπονέμοντα τιμὴν» καὶ βαστάζοντα αὐτῆς τὰ ἐν ἁμαρτήμασι «βάρη». καὶ δυσωπεῖ ἐκ τῶν ἐν τῇ Γενέσει ἐγγεγραμμένων τοὺς ἐπὶ τοῖς Μωσέως γράμμασιν αὐχοῦντας Φαρισαίους λέγων τὸ οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἅ π' ἀρχῆς ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ; καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἐπιφέρων αὐτοῖς διὰ τὸ καὶ ἔσσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν ἀκόλουθον τῷ εἰς σάρκα μίαν διδασκαλίαν τὴν ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο ἀλλὰ σὰρξ μία . δυσωπητικὸν δὲ πρὸς τὸ μὴ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν καὶ τὸ ὅ ὁ θεὸς συνέζευξε , ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω . Παρατηρητέον μέντοιγε ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἀπὸ τῆς Γενέσεως ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ῥητῶν, ὅτι οὐ τὰ ἐφεξῆς ἀλλήλοις γεγραμμένα εἴρηται. ἐγὼ δὲ οἶμαι ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν αὐτῶν λέγεται, τῶν κατ' εἰκόνα θεοῦ γενομένων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ χοδὸς τῆς γῆς καὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδάμ. ὅπου μὲν γὰρ λέλεκται τὸ «ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», περὶ τῶν κατ' εἰκόνα ἐστίν· ὅπου δὲ καὶ εἶπεν· «ἐνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκ ἔστι περὶ τῶν κατ' εἰκόνα· ὕστερον γὰρ ποτε ἐκείνων «ἔπλασε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς» καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν βοηθόν. ^[105]

14 16 (100) ἅμα δὲ πρόσχευς ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κατ' εἰκόνα οὐκ ἀνὴρ καὶ γυνὴ εἴρηται, ἀλλὰ «ἄρρεν καὶ θῆλυ». τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ τετηρήκαμεν· ἀνὴρ μὲν γὰρ δηλοῦται τῇ ΙΣ φωνῇ, ἄρρεν δὲ τῇ ΖΑΧΑΡ· καὶ πάλιν γυνὴ μὲν τῇ ΕΣΣΑ φωνῇ, θῆλυ δὲ τῇ ΟΥΝΚΗΒΑ· οὐδέποτε γὰρ γυνὴ κατ' εἰκόνα οὐδὲ ἀνὴρ, ἀλλ' οἱ μὲν διαφέροντες ἄρρεν οἱ δὲ δεύτεροι θῆλυ. ἀλλὰ καὶ ἐὰν καταλίπῃ ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα , κολλᾶται οὐ τῷ θήλει ἀλλὰ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καὶ γίνονται (ἐπεὶ ἐν σαρκὶ ἀνὴρ καὶ γυνή) εἰς σάρκα μία . εἶτα διαγράφων ὁ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ συνεζευγμένοις ἀξίως τοῦ συνεζευῆσθαι ὑπὸ θεοῦ, ἐπιφέρει ὁ σωτὴρ τὸ ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο . καὶ ὅπου γε ὁμόνοια καὶ συμφωνία καὶ ἀρμονία ἀνδρός ἐστι πρὸς γυναῖκα <καὶ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα> , τοῦ μὲν ὡς ἄρχοντος, τῆς δὲ <ὡς> πειθομένης τῷ «αὐτός σου κυριεύσει», ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ οὐκέτι εἰσὶ δύο . εἴτ' ἐπεὶ ἔδει τηρεῖσθαι τῷ

κολλωμένῳ κυρίῳ τὸ γενέσθαι αὐτὸν πρὸς αὐτὸν «ἐν πνεῦμα», λέλεκται ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνεζευγμένων μετὰ τὸ ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο τὸ ἀλλὰ σὰρξ μία . καὶ ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ συζεύξας τὰ δύο εἰς ἓν, ἵνα μηκέτι ὣσι δύο , <ὅπου> «παρὰ θεοῦ ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». καὶ ἐπεὶ ὁ θεὸς συνέζευξε , διὰ τοῦτο χάρισμά ἐστὶν ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ συνεζευγμένοις ὅπερ ὁ Παῦλος ἐπιστάμενος ἐπίσης τῷ εἶναι τὴν ἀγνὴν ἀγαμίαν χάρισμά φησι καὶ τὸν κατὰ λόγον θεοῦ γάμον εἶναι χάρισμα, φάσκων· «θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἑμαυτόν, ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως». [155]

14 16 (150) οἱ δὲ ὑπὸ θεοῦ συνεζευγμένοι καὶ φρονοῦσι καὶ ποιοῦσι τὸ «οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν». ὁ μὲν οὖν σωτὴρ ἐντετείλατο, ἵν' ὅπερ ὁ θεὸς συνέζευξε ν , ἄνθρωπος μὴ χωρίζῃ· ἄνθρωπος δὲ χωρίζειν βούλεται ὁ ὁ θεὸς συνέζευξε ν , ὅτε ἀποστάς «τῆς» ὑγιῶς «πίστεως», προσέχων «πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων» οὐ πορνεύειν μόνον ἀλλὰ καὶ «γαμεῖν», διαλύει καὶ τοὺς φθάσαντας τῇ προνοίᾳ συνεζευχθαι τοῦ θεοῦ. ταῦτα μὲν οὖν τηρουμένων τῶν ῥητῶν εἰς τὰ περὶ ἄρρενος καὶ θήλεος, καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Φαρισαίους ἀποκρίσει, λελέχθω. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀπόστολος «εἰς τὸν Χριστὸν» ἐκλαμβάνει «καὶ τὴν ἐκκλησίαν» τὸ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μία ν , λεκτέον ὅτι οὐκ ἀπέλυσεν ὁ Χριστὸς τὴν προτέραν (ἵν' οὕτως ὀνομάσω) γυναῖκα αὐτοῦ (τὴν προτέραν συναγωγὴν) κατ' ἄλλην αἰτίαν, τηρῶν τὸ ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξε ν , ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω , ἢ ὅτε ἐπόρνευσεν ἐκείνη ἢ γυνὴ μοιχευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ μετ' ἐκείνου ἐπιβουλεύσασα τῷ ἀνδρὶ καὶ ἀποκτείνασα αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν· «αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον» <καί> · «σταύρου σταύρου αὐτόν». [15]

14 17 ἐκείνη οὖν ἑαυτὴν ἀπέστησε μᾶλλον ἢ ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ἀπέστειλεν ἀπολύσας· διόπερ ὀνειδίζων αὐτῇ ἀποστάσῃ αὐτοῦ ἐν Ἡσαΐᾳ φησί· «ποῖον τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν, ᾧ ἀπέστειλα αὐτήν;» καὶ ὁ κτίσας γε ἂ π' ἀρχῆς τὸν κατ' εἰκόνα (ὡς «ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων») ἄρρεν αὐτὸν ἐποίησε καὶ θῆλυ τὴν ἐκκλησίαν, ἐν τῷ κατ' εἰκόνα ἀμφοτέροις χαρισάμενος. καὶ καταλέλοιπέ γε διὰ τὴν ἐκκλησίαν κύριος ὁ ἀνὴρ πρὸς ὃν ἦν πατέρα ὅτε «ἐν μορφῇ θεοῦ» ὑπῆρχε, καταλέλοιπε δὲ καὶ τὴν μητέρα , καὶ αὐτὸς υἱὸς ὢν τῆς ἁνῶς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκολλήθη τῇ ἐνταῦθα καταπεσοῦσῃ γυναικὶ αὐτοῦ , καὶ γεγόνασιν ἐνθάδε οἱ δύο εἰς σάρκα μία ν . διὰ γὰρ αὐτὴν γέγονε καὶ αὐτὸς σὰρξ, ὅτε «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», καὶ οὐκέτι γέ εἰσι δύο , ἀλλὰ νῦν μία γέ ἐστι σὰρξ , ἐπεὶ τῇ γυναικὶ <ἐκκλησίᾳ> λέγεται τὸ «ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους»· οὐ γάρ ἐστὶ τι ἴδιον σῶμα Χριστοῦ ἕτερον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν οὖσαν «σῶμα» αὐτοῦ «καὶ μέλη ἐκ μέρους» καὶ ὁ θεὸς γε τούτους τοὺς μὴ δύο , ἀλλὰ γενομένους σάρκα μίαν συνέζευξε ν , ἐντελλόμενος ἵνα ἄνθρωπος μὴ χωρίζῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ κυρίου. [45]

14 17 (50) καὶ ὁ προσέχων γε ἑαυτῷ ὡς μὴ χωρισθῆναι <ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ> , θαρρεῖ ὡς μὴ χωρισθῆσόμενος καὶ φησι· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;» ἐνταῦθα μὲν οὖν γέγραπται πρὸς τοὺς Φαρισαίους λεγόμενον τὸ ὁ θεὸς συνέζευξε ν , ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω . λέγοιτο δ' ἂν πρὸς τοὺς Φαρισαίων κρείττονας· ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξε ν , μὴδὲν χωριζέτω , μήτε ἀρχή, μήτε ἐξουσία· ἰσχυρότερος γὰρ ὁ συζεύξας θεὸς πάντων, ὢν ἂν ὀνομάσαι τις νοήσας αὐτὰ δυνηθῇ. Μετὰ ταῦτα διαληψόμεθα τὸν τῶν Φαρισαίων λόγον ὃν εἶπον τῷ Ἰησοῦ· τί οὖν Μωσῆς ἐντετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολύσαι ; εὐλόγως δ' εἰς τοῦτο παραληψόμεθα τὴν ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου λέξιν περὶ τοῦ τῆς ἀποστασίας βιβλίου ἔχουσαν οὕτως· «ἐὰν δὲ λάβῃ τις γυναῖκα καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, καὶ ἔσται ἐὰν μὴ εὖρη χάριν ἐναντίον αὐτοῦ ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ οὐ μιανεῖτε τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν δίδωσιν ὑμῖν ἐν κλήρῳ». [15]

14 18 ζητῶ δὲ ἐν τοῖς κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, πότερον οὐδὲν πέρα τῆς λέξεως χρὴ ζητεῖν ἐν αὐτῷ (ἐπεὶ μὴ ὁ θεὸς ἔδωκεν αὐτόν), ἢ πρὸς μὲν τοὺς Φαρισαίους ἀναγκαιῶς εἶρηται (χρησαμένους τῷ Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολύσα ἰ) τὸ ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν · ἃ π' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως . ἐὰν δέ τις ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀναβῇ Χριστοῦ Ἰησοῦ, διδάσκον ὅτι «ὁ νόμος πνευματικός ἐστι», καὶ τούτου ζητήσει τοῦ νόμου πνευματικὸν νοῦν. φήσει δὲ καὶ ταῦτα ὁ θέλων τροπολογεῖν ὅτι, ὥσπερ τῷ Παύλῳ θαρροῦντι ἐφ' ἧ εἶχε θεία χάριτι λέλεκται τὸ «γυνὴ δέδετα ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. μακαριωτέρα δὲ ἐστὶν ἐὰν οὕτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ κάγῳ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν» (ἐν τούτοις γὰρ τῷ «κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην», ἵνα μὴ καταφρονηθῇ ὡς κενὴ πνεύματος θεοῦ, καλῶς ἐπήγαγε τὸ «δοκῶ κάγῳ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν»), οὕτως καὶ Μωσεῖ διὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν νομοθετεῖν, ὥστε αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ ἐπιτρέψαι τινά, ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ ἀπολύειν τὰς γυναῖκας , ἦν ἂν πείθεσθαι, ἐφ' οἷς κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐνομοθέτει, ὡς καὶ ἐν τούτοις μετὰ πνεύματος θεοῦ τῆς νομοθεσίας γενομένης. ^[55]

14 18 (50) καὶ ἐρεῖ ὅτι, εἰ οὖν τις μὲν νόμος πνευματικός ἐστι, τὶς δὲ οὐκ ἔστι τοιοῦτος, νόμος δὲ ἐστὶ καὶ οὗτος, πνευματικός ἐστὶ καὶ οὗτος, καὶ ζητητέον αὐτοῦ τὸ πνευματικόν. Μεμνημένοι δὲ τῶν ἀνωτέρω ἡμῖν λελεγμένων εἰς τὸ τοῦ Ἡσαΐου περὶ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας ῥητὸν φήσομεν ὅτι ἐαυτὴν ἀπέστησεν ἀνδρὸς τοῦ Χριστοῦ ἡ μήτηρ τοῦ λαοῦ, μὴ λαβοῦσα τὸ τῆς ἀποστασίας βιβλίον. ^[5]

14 19 ὕστερον δέ, ὅτε εὐρέθη ἐν αὐτῇ «ἄσχημον πρᾶγμα» καὶ οὐχ εὔρε «χάριν ἐναντίον αὐτοῦ», ἐγράφη αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου . δυνάμει γὰρ ἡ καινὴ διαθήκη, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τὴν προτέραν γυναῖκα ἀποβεβληκότος, τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου δέδωκε τῇ προτέρᾳ ἀποστάσει τοῦ ἀνδρὸς νόμου καὶ λόγου. διὸ καὶ αὐτὸς αὐτῆς ἀποστάς ἔγημεν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) ἑτέραν, δοὺς «εἰς τὰς χεῖρας» τῆς προτέρας τὸ τοῦ ἀποστασίου βιβλίον· διὸ μηκέτι δύνανται πράσσειν τὰ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῖς προστεταγμένα διὰ τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου. καὶ σημεῖον τοῦ εἰληφέναι αὐτὴν βιβλίον ἀποστασίου τὸ Ἱερουσαλὴμ μὲν καθηρῆσθαι μετὰ τοῦ κληθέντος ὑπ' ἐκείνων ἀγιάσματος <καὶ τῶν> ἐν αὐτῷ πεπιστευμένων γεγονέναι σεμνῶν καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ πάσης τῆς παρ' αὐτῷ λατρείας. σημεῖον δὲ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας καὶ τὸ μήτε ἐορτάζειν αὐτοὺς δύνασθαι καὶ κατὰ τὸ γράμμα, τοῦ βουλήματος τοῦ νόμου προστάξαντος «ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεὸς» ἐορτάζειν αὐτούς. ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶσαν τὴν συναγωγὴν λιθοβολεῖν τοὺς <τάδε ἡ> τάδε ἡμαρτηκότας γενέσθαι μὴ δυνάμενον καὶ ἄλλα δὲ μυρία τῶν προστεταγμένων, σημεῖόν ἐστι τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας, καὶ ὅτι «οὐκ ἔστιν ἔτι προφήτης», καὶ ὅτι λέγουσι· «σημεῖα οὐκ εἶδομεν» ἔτι· ἀφεῖλε γὰρ (φησὶ) κύριος «ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ (κατὰ τὸν τοῦ Ἡσαΐου λόγον) ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσιν, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα» καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι συνετοῦ ἀκροατοῦ. ^[45]

14 19 (50) Δύναται δὲ πρῶτον μὲν εἰληφέναι γυναῖκα τὴν συναγωγὴν καὶ συνωκηκέναι αὐτῇ ὁ Χριστός, ὕστερον δὲ ἐκείνην μὴ εὐρηκέναι «χάριν ἐναντίον αὐτοῦ»· ἡ δὲ αἰτία τοῦ μὴ εὐρηκέναι <αὐ> τὴν «χάριν ἐναντίον αὐτοῦ» τὸ εὐρεθῆναι «ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα». τί γὰρ ἄσχημον ἔστω τοῦ (προκειμένου ἀπολύσαι ἐν τῇ ἐορτῇ ἑνα) ἀπολύσαι μὲν αὐτοὺς ἡξιωκέναι Βαραβᾶν τὸν ληστήν, καταδικάσαι δὲ Ἰησοῦν; καὶ τί ἄσχημον ἔστω τοῦ πάντας εἰρηκέναι ἐπ' αὐτῷ «σταύρου, σταύρου αὐτόν» καὶ «αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον»; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἄσχημον καὶ τὸ «τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν»; διὸ ἐκδικουμένου αὐτοῦ ἐκυκλώθη «ὑπὸ στρατοπέδων Ἱερουσαλὴμ» καὶ ἐπέστη «ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς», καὶ ἀφείθη αὐτοῖς «ὁ οἶκος»

αὐτῶν, καὶ ἐγκατελείφθη «ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, καὶ ὡς πόλις πολιορκουμένη». κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ (οἶμαι) καιρὸν τῇ μὲν προτέρᾳ γυναικὶ ἔγραψεν ὁ ἀνὴρ «βιβλίον ἀποστασίου» καὶ ἔδωκεν «εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς» καὶ ἐξαπέστειλεν «αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ», τῆς δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀπαλήλιπται τὸ χειρόγραφον· περὶ οὗ φησιν ὁ ἀπόστολος τὸ «ἐξαλείψας τὸ χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ». καὶ Παῦλος γὰρ εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν *** προσήλυτοι ἐγένοντο τοῦ Ἰσραήλ. ἐξῆλθε τοίνυν ἡ προτέρα γυνὴ ἢ μὴ «εὐροῦσα χάριν ἐναντίον» τοῦ ἀνδρὸς τῷ εὐρῆσθαι «ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα», ἀπὸ «τῆς οἰκίας» τοῦ ἀνδρὸς, «καὶ ἀπελθοῦσα» γεγένηται «ἀνδρὶ ἐτέρῳ» ὃν ἑαυτὴν ὑπέταξεν, εἴτε Βαραβᾶν τὸν ληστήν χρὴ λέγειν τὸν ἄνδρα (ὄντα τροπικῶς τὸν διάβολον) εἴτε τινὰ δύναμιν πονηράν. καὶ ἐπὶ τινῶν μὲν τῆς συναγωγῆς ἐκείνης συμβέβηκε τὸ πρότερον ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, ἐφ' ἐτέρων δὲ τὸ δεύτερον· ὁ γὰρ ἔσχατος ἀνὴρ ἐμίσησε τὴν γυναῖκα «καὶ γράψει αὐτῇ» ποτε ἐπὶ τέλει τῶν πραγμάτων «βιβλίον ἀποστασίου (τοῦτο οἰκονομοῦντος τοῦ θεοῦ) καὶ δώσει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς καὶ ἐξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ» ὡς γὰρ «ἔχθραν» ὁ ἀγαθὸς θεὸς θήσῃ «ἀνὰ μέσον» τοῦ ὄφεως καὶ «τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος» αὐτοῦ, «καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς», οὕτως οἰκονομήσῃ, ἵνα «μισήσῃ αὐτὴν ὁ ἀνὴρ ὁ ἔσχατος». ^[115]

14 20 Εἰσὶ δὲ οἷς συμβέβηκε συνοικεῖν τὸν ἄνδρα μὴ μισήσαντα αὐτοὺς τῷ παραμεῖναι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἐσχάτου ἀνδρὸς καὶ λαβόντος αὐτῶν τὴν συναγωγὴν ἑαυτῷ γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτων ἀποθνήσκει ὁ ἔσχατος ἀνὴρ, τάχα ἡνίκα ἂν «ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς Χριστοῦ καταργηθῇ θάνατος». ὁπότερον δὲ τούτων ἂν γένηται εἴτε τὸ πρότερον εἴτε τὸ τελευταῖον τῇ γυναικί, «οὐ δυνήσεται (φησὶν) ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας αὐτὴν ἐπαναστρέψας λαβεῖν αὐτὴν τοῦ εἶναι ἑαυτῷ γυναῖκα μετὰ τὸ μιανθῆναι αὐτήν, ὅτι βδέλυγμα (φησὶν) ἐστὶν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου». ἀλλὰ ταῦτα δόξει μὴ κατάλληλα εἶναι τῷ «ἐὰν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, πᾶς ὁ Ἰσραὴλ σωθήσεται». ὅρα δὲ εἰ δύναται καὶ πρὸς τοῦτο λέγεσθαι ὅτι πάντως, εἰ σωθήσεται, τῷ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν πρότερον ἐπαναστρέψαντα «λαβεῖν αὐτὴν τοῦ εἶναι αὐτῷ γυναῖκα μετὰ τὸ μιανθῆναι αὐτήν» σωθήσεται. ἱερεὺς μὲν οὖν «πόρνην» καὶ «ἐκβεβλημένην» «οὐ λήψεται» ἑαυτῷ γυναῖκα, <ἄλλος> δέ τις οὐ κωλύεται (ὡς ὑποβεβηκῶς τὸν ἱερέα) ποιῆσαι τὸ τοιοῦτον. ἀλλ' ἐὰν περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τὸ «πόρνην» ζητῆς, χρήσιμος τῷ «λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας καὶ τέκνα πορνείας» καὶ τοῖς ἐξῆς. ὡς γὰρ «οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦντες ἀναίτιοί εἰσιν», οὕτως ἐν καιρῷ λαμβάνων γυναῖκα πορνείας ὁ ἐκβάλλων τὴν προτέραν γυναῖκα [καὶ] ἀναίτιός ἐστι, ποιήσας αὐτὸ κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ (ὅτ' ἔδει) εἰπόντος (καὶ ἔως ἐχρῆν) τὸ γυναῖκα «πόρνην οὐ λήψεται», καὶ (ὅτε εὐλογον ἦν) φήσαντος «λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας». ὡς γὰρ «κύριός ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καὶ οὐ δοῦλος τοῦ σαββάτου ὡς ὁ λαός, οὕτως κύριός ἐστιν ὁ τὸν νόμον διδοὺς διδόναι μὲν «ἄχρι καιροῦ διορθώσεως» καὶ ἀλλάσσειν νόμον, ἐπιστάντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς διορθώσεως καὶ διδόναι μετὰ τὴν προτέραν ὁδὸν καὶ μετὰ τὴν προτέραν καρδίαν «ὁδὸν ἐτέραν καὶ καρδίαν ἐτέραν» «καιρῷ δεκτῷ» «καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας». ^[55]

14 20 (50) καὶ ταῦτα μὲν κατὰ μίαν διήγησιν λελέχθω εἰς τὸν περὶ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας νόμον. Ζητήσαι δ' ἂν τις, εἰ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τροπικῶς λέγεσθαι γυνὴ καὶ ὁ προϋστάμενος αὐτῆς ἄγγελος καὶ ἄρχων αὐτῆς (πρὸς ὃν «ἡ ἀναστροφή» γίνεται αὐτῆς κατακυριεύοντα αὐτῆς) ἀνὴρ, ὡς κατὰ τοῦτο ἕκαστον νομίμως συνοικεῖν τῇ ψυχῇ τῇ ἀξίᾳ προστασίας θείου ἀγγέλου. ^[5]

14 21 γένοιτο δ' ἂν ποτε καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ πλεῖον διατριβὴν καὶ συνοίκησιν αἰτία ἐν ψυχῇ τοῦ μὴ εὐρίσκειν «χάριν ἐναντίον» τοῦ κυριεύοντος καὶ ἄρχοντος αὐτῆς ἀγγέλου τὸ εὐρίσκεσθαι «ἐν

αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα», καὶ γράφοιτο ἂν ὡς γράφεται χειρόγραφα, γράφοιτο δὲ «βιβλίον ἀποστασίου», διδόμενον «εἰς τὰς χεῖρας» τῆς ἐκβαλλομένης, ἵνα μηκέτι οἰκεία ᾖ τοῦ προτέρου προστάτου ἢ ἐξαποστελλομένη «ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ». καὶ γένοιτο δ' ἂν ἡ «ἀπελθοῦσα» ἀπὸ τῆς προτέρας οἰκίας «ἐτέρῳ» ἀνδρὶ καὶ ἀτυχῆσαι ἂν παρ' αὐτῷ, οὐ μόνον ὡς ἐπὶ τοῦ προτέρου μὴ εὐρίσκουσα «χάριν» ἐνώπιον αὐτοῦ τῷ εὐρίσκεσθαι «ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα», ἀλλὰ καὶ μισούμενη ὑπ' αὐτοῦ. καὶ γράφοιτο δ' ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου αὐτῇ «βιβλίον ἀποστασίου» καὶ διδοῖτο ἂν «εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς» ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου ἀνδρὸς ἐξαποστελλόντος αὐτήν «ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ». εἰ δὲ δύναται γενέσθαι μετὰστασις ζωῆς τῆς σὺν ἀνθρώποις ἀγγέλων, ὡς τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν αὐτῶν (ὅσον πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς σχέσιν) θάνατον, τολμηρῶς μὲν πλὴν ὅμως ζητῆσαι τις ἂν. ὅπως δ' ἂν γένηται, ἢ ἅπαξ ἀποπεσοῦσα προτέρου ἀνδρὸς οὐκ ἐπανελεύσεται πρὸς αὐτόν· «οὐ» γὰρ «δυνήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας αὐτήν ἐπαναστρέψας λαβεῖν αὐτήν τοῦ εἶναι αὐτῷ γυναῖκα μετὰ τὸ μιανθῆναι αὐτήν». εἰ δὲ χρὴ τολμήσαντα καὶ ἀπὸ τινος φερομένης μὲν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γραφῆς, οὐ παρὰ πᾶσι δὲ ὁμολογουμένης εἶναι θείας, τὸ τοιοῦτον παραμυθῆσασθαι, ληφθεῖν ἂν τὸ ἀπὸ τοῦ Ποιμένου περὶ τινων ἅμα μὲν τῷ πιστεύειν ὑπὸ τῷ Μιχαὴλ γινομένων, διὰ δὲ φιληδονίαν ἀποπιπτόντων ἐκείνου καὶ γινομένων ὑπὸ τὸν τῆς τρυφῆς, εἴτα ὑπὸ τὸν τῆς τιμωρίας, μεθ' ὃν ὑπὸ τὸν τῆς μετανοίας. ^[55]

14 21 (50) ὁρᾷς γὰρ ὅτι οὐκέτι μὲν ἐπανερχεται ἐπὶ τὸν πρῶτον ἄρχοντα ἢ ἅπαξ τρυφήσασα γυνὴ ἥτοι ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τιμωρίας ὑπὸ τινος ὑποδεέστερον γίνεται παρὰ τὸν Μιχαὴλ· ὑποδεέστερος γὰρ ἐκείνου ὁ τῆς μετανοίας. προσεκτέον οὖν ἡμῖν μήποτε εὐρεθῇ ἐν ἡμῖν «ἄσχημον πρᾶγμα», καὶ μὴ εὖρωμεν «χάριν» ἐνώπιον ἀνδρός, τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ τεταγμένου ἐφ' ἡμῖν ἀγγέλου· ἐὰν γὰρ μὴ προσέχωμεν, τάχα καὶ ἡμεῖς τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου ληψόμεθα, καὶ ἡ χηρεύσομεν προστάτου ἢ ἐπὶ ἄνδρα ἕτερον ἐλευσόμεθα—ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι ὅτι οὐκ αἴσιον τοῦτο (ἴν' οὕτως ὀνομάσω)—ληψόμενοι ἀγγέλου[ς] πρὸς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν γάμον. Γενόμενος δὲ κατὰ τὸν τόπον εἴποιμ' ἂν ὅτι ζητούμενόν τι κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων νομοθεσίαν τάχα ἤδη νοῆσαι καὶ σαφῶς παραστῆσαι (δύσληπτον καὶ δυσθεώρητον τυγχάνον) δυνησόμεθα. ^[5]

14 22 οὐδένα γὰρ τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπεροχὴν τινὰ παρὰ τοὺς πολλοὺς ὡς ἐν συμβόλοις ἀνελιηφότα βούλεται ὁ Παῦλος δευτέρου πεπειρᾶσθαι γάμου. περὶ μὲν γὰρ ἐπισκόπων νομοθετῶν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον προτέρᾳ φησὶν· «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα» καὶ τὰ ἐξῆς. περὶ δὲ διακόνων «διάκονοι» φησὶν «ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων» καὶ τὰ λοιπά. καὶ χήρας δὲ καθιστὰς «χήρα» φησὶν ἔστω «μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγενημένη, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή», καὶ μετὰ ταῦτά φησι τὰ ἐπιφερόμενα ὡς τούτου δεύτερα καὶ τρίτα. ἐν δὲ τῇ πρὸς Τίτον «τούτου» φησὶ «χάριν ἀπέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην, εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ» δηλαδὴ καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπηποροῦμεν δὴ, ὁρῶντες δυνατὸν εἶναι βελτίους πολλῶ τυγχάνειν τινὰς διγάμους μονογάμων, τί δήποτε οὐκ ἐπιτρέπει ὁ Παῦλος διγάμους εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καθίστασθαι ἀρχάς· καὶ γὰρ ἐδόκει μοι ζητήσεως ἄξιον εἶναι τὸ τοιοῦτον, τῷ ἐνδέχεσθαι ἀτυχῆσαντά τινα περὶ δύο γάμους, ἔτι νέον ὄντα ἀποβαλόντα τὴν δευτέραν, ἐγκρατέστατα καὶ καθαρώτατα βεβιωκέναι παρὰ τὸν λοιπὸν μέχρι γήρωος χρόνον. τίς οὖν οὐκ ἂν εὐλόγως ἐπαπορήσῃ, τί δήποτε ζητουμένου τοῦ ἄρξοντος τῆς ἐκκλησίας τὸν μὲν τοιόνδε δίγαμον οὐ καθίσταμεν διὰ τὰς <περὶ> τοῦ γάμου λέξεις, τὸν δὲ μονόγαμον καὶ (εἰ τύχοι) μέχρι γήρωος συμβίωσαντα τῇ γυναικὶ κρατοῦμεν ἄρχοντα, ἔσθ' ὅτε μὴδὲ γυμνασάμενον εἰς ἀγνείαν καὶ σωφροσύνην; ἐκ δὴ

τῶν εἰρημένων εἰς τὸν περὶ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας νόμον ἐφίστημι μή ποτε, ἐπεὶ σύμβολόν ἐστι καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος ἀληθινῶν κατὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα πραγμάτων, ἐβουλήθη αὐτοὺς συμβολικῶς μονογάμους καταστῆσαι, ἵν' ὁ δυνάμενος ἐπιστῆσαι τοῖς πράγμασιν εὖρῃ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἀνάξιον ὄντα ἀρχῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκεῖνον, οὗ ἡ ψυχὴ οὐχ «εὖρε χάριν ἐναντίον» τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τῷ εὐρῆσθαι «ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα» καὶ ἀξίαν αὐτὴν γεγονέναι τοῦ τῆς ἀποστάσεως βιβλίου. ^[70]

14 22 (50) δευτέρῳ γὰρ συνοικήσασα ἡ τοιαύτη ψυχὴ καὶ παρὰ τῷ τοιούτῳ μισηθεῖσα οὐκέτι δύναται μετὰ τὸ δεύτερον βιβλίον τοῦ ἀποστασίου ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὸν πρότερον ἄνδρα. εἰκὸς μὲν οὖν καὶ ἄλλους παρὰ τοῖς πολλῷ ἡμῶν σοφωτέροις καὶ μᾶλλον βλέπειν τὰ τηλικαῦτα δυναμένοις εὐρεθήσεσθαι λόγους, εἴτε εἰς τὸν περὶ τοῦ τῆς ἀποστασίας βιβλίου νόμον εἴτε εἰς τὰ ἀποστολικά κωλύοντα διγάμους ἄρχειν τῆς ἐκκλησίας ἢ προκαθέζεσθαι προτετιμημένους ἐν αὐτῇ. ἡμεῖς δέ, ἕως εὐρεθῇ τὰ κρείττονα καὶ δυνάμενα τῇ τοῦ τῆς γνώσεως φωτὸς πολλῇ ὑπεροχῇ ἀμαυρῶσαι τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, εἴπομεν τὰ ὑποπεσόντα εἰς τοὺς τόπους ἡμῖν. Εἰ καὶ ἐδόξαμεν δὲ βαθυτέρων ἢ κατὰ δύναμιν ἦφθαι εἰς τοὺς τόπους πραγμάτων, οὐδὲν ἤττον ἔτι διὰ τὴν λέξιν καὶ ταῦτα λεκτέον ὅτι τινὲς τῶν νόμων ἐγράφησαν οὐχ ὡς διαφέροντες, ἀλλ' ὡς συμπεριφερόμενοι τῇ ἀσθενείᾳ τῶν νομοθετουμένων. ^[5]

14 23 τοιοῦτον γάρ τι δηλοῦται ἐν τῷ Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν <ὕμῖν> ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν · τὸ δὲ προηγούμενον καὶ διαφέρον νόμου τοῦ διὰ τὴν σκληροκαρδίαν γεγραμμένου δηλοῦται ἐν τῷ α' π' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως . καὶ ἐν τῇ καινῇ δὲ διαθήκῃ ἐστὶ τινα νενομοθετημένα ἀνάλογον τῷ ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν . οἶονεὶ γὰρ πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ἡμῶν γέγραπται (διὰ τὴν ἀσθένειαν) τὸ <«καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι»> διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω» καὶ τὸ «τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί· ἐπιφέρεται γοῦν αὐτοῖς «τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν». ἀλλὰ καὶ τὸ «γυνὴ δέδεταί ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ζῇ· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ» πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ἢ ἀσθένειαν ἡμῶν παρὰ Παύλῳ εἴρηται τοῖς μὴ βουλομένοις ζηλοῦν «τὰ χαρίσματα τὰ μερίζονα» καὶ μακαριωτέροις γενέσθαι. ἥδη δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα καὶ τινες τῶν ἡγουμένων τῆς ἐκκλησίας ἐπέτρεψάν τινα ὥστε «ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς» γαμεῖσθαι γυναῖκα—παρὰ τὸ γεγραμμένον μὲν ποιοῦντες (ἐν ᾧ λέλεκται «γυνὴ δὲ <δεταί> ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς» καὶ τὸ «ἄρα οὖν μοιχαλὶς χρηματίζει ἡ γυνὴ γενομένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ ζῶντος τοῦ ἀνδρός»), οὐ μὴν πάντῃ ἀλόγως εἰκὸς γὰρ τὴν συμπεριφορὰν ταύτην συγκρίσει χειρόνων ἐπιτρέπεσθαι παρὰ τὰ α' π' ἀρχῆς νενομοθετημένα καὶ γεγραμμένα. ^[55]

14 24 Τάχα δὲ τῶν τολμώντων τις Ἰουδαϊκὸς ἀνὴρ ἐναντιοῦσθαι τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ φήσει ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν· ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας , ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι , ἐπέτρεψεν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα ὁμοίως Μωσεῖ, ὃν εἶπε πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ νενομοθετηκέναι, καὶ ταυτόν γε φήσει εἶναι τῷ λόγῳ τῆς πορνείας , δι' ὃν εὐλόγως ἂν γυνὴ ἐκβληθεῖ ἀπὸ ἀνδρός, τὸ «ὅτι εὖρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα». ἀλλὰ λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι, εἴπερ ἡ κατὰ τὸν νόμον μοιχευομένη λιθοβοληθήσεται, δηλονότι οὐ κατὰ τοῦτο νοεῖται τὸ «ἄσχημον πρᾶγμα»· οὐ γὰρ ἐπὶ μοιχείᾳ δεῖ γράφειν «βιβλίον ἀποστασίου» καὶ διδόναι «εἰς τὰς χεῖρας» τῆς γυναικὸς ἢ τινι τηλικαύτῃ ἀσχημοσύνῃ. ἀλλὰ γὰρ τάχα Μωσῆς πᾶν ἀμάρτημα <γυναικὸς> ἄσχημον εἶπε πρᾶγμα, ὅπερ ἐὰν εὐρεθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐν γυναικὶ μὴ εὐρισκούσῃ χάριν ἐνώπιον τοῦ ἀνδρός, γράφεται τὸ τοῦ ἀποστασίου βιβλίον καὶ ἐξαποστέλλεται «ἐκ τῆς οἰκίας» τοῦ ἀνδρὸς ἢ γυνῆς. α' π' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως

ς . μετὰ ταῦτά φησιν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, μηδαμῶς ἐπιτρέπων ἐπ' ἄλλω ἁμαρτήματι διαλύειν γάμους ἢ μόνη πορνεία εὐρισκομένη ἐν τῇ γυναικί, τὸ δς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ , παρεκτὸς λόγου πορνείας , ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι . ζητηθεῖ δ' ἂν, εἰ διὰ τοῦτο <μόνον> κελεύει τὴν γυναῖκα ἀπολῦσαι <τί ἔσται> ἐὰν μὴ ἐπὶ πορνείᾳ μὲν ἄλῳ, φέρε δ' εἰπεῖν ἐπὶ φαρμακείᾳ ἢ ἀναιρέσει (παρὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρός) τοῦ γεννηθέντος αὐτοῖς παιδίου ἢ ἐφ' οἰωδῆποτε φόνῳ. ^[45]

14 24 (50) εἰ δὲ καὶ ὑφαιρουμένη καὶ <διαρρίπτουσα ἢ> συλῶσα τὴν οἰκίαν εὐρεθείη τοῦ ἀνδρός μὴ πορνεύουσα δέ, ζητῆσαι τις ἂν, εἰ εὐλόγως τὴν τοιαύτην ἀποβαλεῖ, ὡς τοῦ σωτῆρος κωλύοντος παρεκτὸς λόγου πορνείας ἀπολῦσαί τινα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα . ἑκατέρως γὰρ ἐμφαίνεται τι ἄτοπον, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἀληθῶς ἄτοπον. τηλικούτων γὰρ ἀνέχεσθαι ἁμαρτημάτων, ἃ ἔοικε χεῖρονα εἶναι μοιχείας καὶ πορνείας, ἄλογον εἶναι δόξει· πάλιν τ' ἂν ποιῆσαι παρὰ τὸ βούλημα τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος πᾶς ἂν ὁμολογήσῃ ἀσεβὲς τυγχάνειν. Ἐφίστημι τοίνυν διὰ τί μὲν οὐκ εἶπε· μηδεὶς ἀπολύτω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας , φησὶ δέ· ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας , ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι . ποιεῖ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως (τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ) μοιχευθῆναι τὴν γυναῖκα ὁ ἀπολύων αὐτὴν μὴ πορνεύσασαν. εἰ γὰρ «ζῶντος τοῦ ἀνδρός μοιχαλὶς χρηματίζει ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ», ἀπολύσας δὲ αὐτὴν πρόφασιν αὐτῇ δίδωσι δευτέρου γάμου, δηλονότι παρὰ τοῦτο ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι . τὴν δ' ἀλοῦσαν φαρμακίδα ἢ φόνον <ἢ τι τοιοῦτον> δράσασαν*** ἀπολογίαν ἔχειν ἢ μή, καὶ σὺ ζητήσῃς ἂν. δύναται γὰρ καὶ παρ' ἄλλας αἰτίας παρὰ τὴν ἀπόλυσιν ποιεῖν ὁ ἀνὴρ μοιχευθῆναι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα , οἷον πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτρέπων πράττειν αὐτὴν ἃ βούλεται καὶ εἰς φιλίαν συγκαταβαίνειν ἀνδράσιν οἷς βούλεται πολλάκις γὰρ ἐξ ἀπλότητος τῶν ἀνδρῶν τοιαῦτα πταίσματα συμβαίνει <ἐ> ν γυναιξίν. ἀλλ' εἰ ἔστιν ἀπολογίας τόπος ἢ μὴ τοῖς τοιούτοις ἀνδράσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις συμπτώμασιν, ἐπιμελῶς ζητήσας ἀποφανεῖ καὶ εἰς τὰ ἐπισημασμένα ἡμῖν κατὰ τὸν τόπον. καὶ <ὁ> ἀποστερῶν δὲ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἑαυτὸν ποιεῖ αὐτὴν πολλάκις μοιχευθῆναι , μὴ ἐκπληρῶν αὐτῆς τὰς ὀρέξεις, κἂν φαντασίᾳ πλείονος σεμνότητος καὶ σωφροσύνης τὸ τοιοῦτο ποιῇ· καὶ τάχα μᾶλλον οὗτος ἐπίληπτος ὁ (τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ) ποιῶν αὐτὴν μοιχευθῆναι μὴ ἐκπληρῶν αὐτῆς τὰς ὀρέξεις ἢ ὁ ἀπολύσας αὐτὴν παρεκτὸς λόγου μὲν πορνείας , ἐπὶ φαρμακείᾳ δὲ ἢ φόνῳ ἢ τινὶ τῶν βαρυτάτων ἁμαρτημάτων.

[110]

14 24 (100) ὥσπερ δὲ μοιχαλὶς ἐστὶ γυνή, κἂν δοκῇ γαμεῖσθαι ἀνδρί, ἔτι ζῶντος τοῦ προτέρου, οὕτως καὶ ἀνὴρ γαμεῖν δοκῶν ἀπολελυμένην οὐ γαμεῖ (κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀπόφασιν) ὅσον μοιχεύει . Μετὰ δὲ ταῦτα κατανοήσαντες οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, ὅσα δύναται γενέσθαι συμπτώματα ἐν γάμοις, ὧν ἀνέχεσθαι δεῖ τὸν ἄνδρα, καὶ κατὰ τοῦτο <ἀνεχόμενον> ἀπαλλάσσειν σκληρότατα ἢ μὴ ἀνεχόμενον παρανομεῖν εἰς τοὺς Χριστοῦ λόγους, φασὶν αὐτῷ, <ὥς> ἐπὶ εὐχερέστερον τὴν ἀγαμίαν καταφεύγοντες καὶ μᾶλλον συμφέρον ἢ ὡς δοκεῖ συμφέρειν γάμος· εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς , οὐ συμφέρει γαμῆσαι . ^[10]

14 25 πρὸς τοῦτο δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ σωτὴρ, διδάσκων ἡμᾶς δῶρον εἶναι τὸ διδόμενον ἀπὸ θεοῦ τὴν παντελῆ καθάρειν, καὶ οὐ μόνον ἀσκήσει παραγινόμενον ἀλλὰ μετ' εὐχῶν <πολλῶν> ὑπὸ θεοῦ διδόμενον, τὸ οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγο ν , ἀλ λ ' οἷς δέδοτα ι . εἴτ' ἐπεὶ τινες συκοφαντοῦσι τὸ οἷς δέδοτα ι , ὡς ἐχόντων ἀπολογίαν τῶν βουλευθέντων μὲν καθαρεῦσαι ἐν ἀγαμίᾳ, νικηθέντων δὲ ὑπὸ τῶν ὀρέξεων, λεκτέον, ὅτι εἴπερ πιστεύομεν τοῖς γεγραμμένοις, τί δήποτε ἐπιλαμβανόμεθα μὲν τοῦ ἀλ λ ' οἷς δέδοτα ι , οὐκέτι δὲ προσέχομεν τῷ «αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν» καὶ τῷ ἐπιφερομένῳ αὐτῷ «πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει»; εἰ γὰρ χωροῦσι τὸν περὶ τοῦ παντελῶς καθαρεύειν λόγον οἷς δέδοτα ι , ὁ βουλόμενος αἰτεῖται, πειθόμενος καὶ

πιστεύων τῷ λέγοντι· «αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν», καὶ <λήψεται> μὴ ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ «πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει». ἔνθα δὴ γενόμενος ζητήσεις, τίς ὁ αἰτῶν. οὐδεὶς γὰρ τῶν μὴ λαμβανόντων, εἰ καὶ ἔδοξεν ἡτηκέναι, ἡτήσεν· ἐπεὶ οὐ θεμιτὸν φάσκειν ψεῦδος εἶναι τὸ «πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει». τίς οὖν ὁ αἰτῶν ἢ ὁ πεισθεὶς τῷ Ἰησοῦ λέγοντι· «ἐὰν στήκητε προσευχόμενοι», «πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ λήψεσθε»; χρὴ δὲ τὸν αἰτοῦντα ποιεῖν πάντα τὰ παρ' αὐτῷ, ἵνα προσεύχεται «πνεύματι», προσεύχεται «δὲ καὶ τῷ νοί», καὶ <τοῦ> «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» μεμνημένον καὶ τοῦ «ἔλεγε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι αὐτοὺς καὶ μὴ ἐκκακεῖν, λέγων· κριτὴς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει» καὶ τὰ ἐξῆς.
[60]

14 25 (50) χρήσιμον δὲ εἰς τὸ γινώσκειν, τί τὸ αἰτεῖν καὶ τὸ λαβεῖν ἐστὶ καὶ τί τὸ «πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει», καὶ τὸ «λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστὰς διὰ τὸ εἶναι φίλον αὐτοῦ, διὰ γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει <αὐτῷ> ὅσων χρήζει» ἐπιφέρει γοῦν· «κἀγὼ ὑμῖν λέγω, αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν» καὶ τὰ ἐξῆς. ἔτι προτρεπτικὸν διὰ τὸ οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, εἰς τὸ αἰτεῖν ἀξίως τοῦ λαβεῖν καὶ τὸ «τίς δὲ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσῃ ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσῃ αὐτῷ;» καὶ τὰ ἐξῆς. δώσει οὖν τὸ ἀγαθὸν δόμα, τὴν παντελῆ καθάρευσιν ἐν ἀγαμίᾳ καὶ ἀγνείᾳ ὁ θεὸς τοῖς «ἐξ ὅλης ψυχῆς» καὶ μετὰ πίστεως καὶ «ἀδιαλείπτως» ἐν προσευχαῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν Ὡριγένους τόμος ιε'. [85]

15 1 (1n) Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως ἕως τοῦ ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω (19, 12). Δύο ἐσομένας περὶ τὸν τόπον τοῦτον παρεκδοχὰς πρὸ τῆς φαινομένης ἡμῖν ἀληθοῦς εἰς τὸν τόπον διηγήσεως ἐκθέμενοι καὶ μετὰ τοῦτο ὡς δυνατόν ἡμῖν ἀνατρέψαντες αὐτάς, ἵν' ὅσον ἐπὶ τοῖς λεχθησομένοις πᾶν σφάλμα φυλαξάμενοι τὸ ἀληθὲς βούλημα τῶν κατὰ τὸν τόπον ἐὰν χωρῶμεν, τὸ <τε> κρεῖττον βιώσωμεν, οὕτως ἤκωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. τινὲς μὲν γάρ, ὡς ἀκόλουθον τῇ ἐνεργείᾳ τῶν κατὰ τὸ σωματικὸν ὀρωμένων δύο εὐνουχισμῶν καὶ τὸν τρίτον σωματικὸν νομίσαντες, ἐτόλμησαν ἑαυτοὺς παρασχεῖν ἀπὸ φόβου μὲν τοῦ πρὸς θεόν, ἀνεπιστημόνως δέ, εὐνουχισμῷ ὁμογενεῖ τοῖς δύο προτέροις καὶ ἑαυτοὺς ὑποβεβλήκασιν ὀνειδισμῷ, τάχα δὲ καὶ αἰσχύνῃ οὐ παρὰ μόνοις τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς πᾶσι μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι συγγινώσκουσιν ἢ τῷ (φαντασίᾳ φόβου θεοῦ καὶ σωφροσύνης ἀμέτρῳ ἔρωτι) γεννήσαντι πόνους καὶ σώματος ἀκρωτηριασμὸν καὶ εἴ τι ἕτερον πάθοι ἂν ὁ τηλικούτῳ ἑαυτὸν παρασχὼν πράγματι. ἕτεροι δὲ καὶ οἱ πολλοὶ οὕτω νενοήκασιν, μὴ βασανίσαντες τρόπον ἀκολουθίας λόγων· τοὺς μὲν προτέρους δύο αὐτόθεν καὶ σωματικῶς ἐξειλήφασιν εἰρησθαι τῷ σωτῆρι ὡς οὐδὲν πλέον τῶν αἰσθητῶν ἐμφαίνοντι, τὸν δὲ τρίτον οὐκέτι κατὰ τὴν λέξιν λελέχθαι νενομίκασιν, ἀλλ' εὐνουχισμὸν ἡγήσαντο τὸν ἀπὸ λόγου ἐν τῷ τρίτῳ σημαίνεσθαι, ὅτε προθέσει τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τῷ τμητικωτάτῳ λόγῳ ἐκτεμόντες τὸ τῶν τοιούτων ἐπιθυμητικὸν καταπεφρονήκασιν τῶν ὕβρεων τοῦ σώματος, μὴ δυναμένων ἔτι νικῆσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ ἐκτετμηκυῖαν τὴν ἐπιθυμίαν. [55]

15 1 (50) χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οἱ μὲν πρότεροι τοῦ εὐαγγελικοῦ γενόμενοι φίλοι γράμματος καὶ μὴ ἐπιστήσαντες ὅτι καὶ ταῦτα ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ πνεύματι εἴρηται, ἀκολουθότερον μὲν νενοήκασιν τὰ κατὰ τὸν τόπον τοῖς ὁμολογοῦσι τοὺς προτέρους δύο εὐνουχισμοὺς σωματικῶς λελέχθαι, ἐξωμάλισαν γὰρ ἀκολούθως τοῖς προτέροις δύο τὸν τρίτον, οὐ πταίνοντες μὲν ὡς πρὸς τὸ ἀκόλουθον τοῖς τρισίν, ἀναγκαιῶς δὲ πταίσαντες τῷ τὴν ἀρχὴν τῶν κατὰ τὸν τόπον παρεωρακέναι· τῷ γὰρ σωματικῶς λελέχθαι τοὺς δύο ἔπεται καὶ τὸν τρίτον εἶναι σωματικόν. οἱ δὲ δεύτεροι τῷ μὲν τρίτῳ ὑγιῶς ἐπιβεβλήκασιν τὴν ἀπὸ λόγου νομίσαντες δηλοῦσθαι ἐκτομὴν τοῦ παθητικοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. οὐκέτι δὲ τεθεωρήκασιν ὅτι ἀρμόζον ἦν τῇ τοιαύτῃ ἐκδοχῇ καὶ τοὺς προτέρους δύο εὐνουχισμοὺς ὁμοίως τῷ τρίτῳ

ἀλληγορήσαι, ἢ ἐξομαλίσαι παραπλησίως τοῖς προτέροις δυσὶ καὶ τὸν τρίτον. εἴπερ οὖν ἐπ' ἄλλων τινῶν οὐ μόνον τῆς διαθήκης τῆς παλαιᾶς ῥητῶν ἀλλὰ καὶ τῆς καινῆς ἀρμόζει λέγειν· «τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ», τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν προκειμένον τόπον ὁμολογητέον· τηρηθὲν γὰρ τὸ γράμμα τῶν δύο εὐνουχισμῶν εἴποι τις ἂν ὅτι ἀπέκτεινε τοὺς ἀκολουθῶντας τοῖς προτέροις τὸν τρίτον νοήσαντας καὶ τολμήσαντας εἰπεῖν (ὡς κατὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου χωροῦντας αὐτὸ νοεῖν) ἐπὶ τῷ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοίως τοῖς προτέροις εὐνουχισθεῖσιν εὐνουχίσαι ἑαυτοῦς. ^[95]

15 2 Εἰ δὲ βούλεται τις καὶ ἄλλα παραδείγματα λαβεῖν τῆς καινῆς διαθήκης ἐχούσης γράμμα ἀποκτεῖνον, ἀκουέτω παραδείγματος χάριν τίνα τρόπον ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπεν· «ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε;» οἷς ἐπιφέρεται τὸ «οἱ δὲ εἶπον· οὐδενός. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν». εἴ τις γὰρ διὰ τὸ ταῦτα εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν μὴ ἐνιδὼν τῷ βουλήματι τῶν λελεγμένων πωλήσαι τὸ αἰσθητὸν ἑαυτοῦ ἱμάτιον καὶ ἀγοράσαι μάχαιραν ἀνδροφόνον, ὡς λαβὼν «μάχαιραν» τοιαύτην καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Ἰησοῦ ποιήσας, παρεκδεξάμενος αὐτοῦ τὸν λόγον ἀπολεῖται μὲν, τάχα δὲ καὶ «ἐν μαχαίρᾳ» ἀπολεῖται. ποδαπὴ δὲ ἡ μάχαιρα, οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ διηγήσασθαι. ἀλλὰ καὶ τὸ «μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε» εἴ τις μὴ ἐξετάσας, τί βουλόμενος ὁ Ἰησοῦς τοῦτο προσέταξεν, ὡς ζηλῶν ἀποστολικὸν βίον «μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν» ἀσπάσοιτο, ἀπάνθρωπος <καὶ μωρὸς> ἂν εἶναι δόξαι τοῖς θεωροῦσιν αὐτὸν τοιοῦτον· οἵτινες τὴν αἰτίαν τοῦ οὕτως νοήσαντος ἐπὶ ἀναφέρωσιν ἐπὶ τὸν λόγον, δι' ὃν ἐκεῖνος ἔδοξε τοῦτο πράττειν, ἐναχθεῖεν ἂν πρὸς τὸ μισεῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὡς ἀγρίους καὶ ἀπανθρώπους κατασκευάζοντα τοὺς ἐν αὐτῷ. καὶ τούτου τὴν αἰτίαν λαβὼν ὁ «μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν» ἀσπαζόμενος πάθοι ἂν προφάσει τοῦ γράμματος θάνατον, τοῦ γράμματος αὐτὸν ἀποκτείναντος. εἰ δὲ καὶ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν τις ἐκκόπτοι ὡς αἵτιον τοῦ κακῶς βλέπειν, ἢ τὴν δεξιὰν τοῦ σώματος χεῖρα ἢ τὸν δεξιὸν κατὰ σάρκα πόδα, πάθοι ἂν μετὰ *** τῶν ἀποκτιννυμένων διὰ τὸ γράμμα, ὡς καὶ αὐτὸς μείνας ἐπὶ τοῦ γράμματος, δέον ἀναβαίνειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λεγομένου. ^[60]

15 2 (50) Ἄλλοι μὲν οὖν τῶν πρὸ ἡμῶν οὐκ ὥκνησαν ἰδίους συγγράμμασιν ἀφορμὰς παρασχεῖν τοῦ τὸν τρίτον εὐνουχισμόν τολμήσαι τινὰ παθεῖν προφάσει βασιλείας οὐρανῶν, παραπλήσιον ὄντα τοῖς προτέροις δυσὶν. ἡμεῖς δὲ Χριστὸν (τὸν λόγον τοῦ θεοῦ) «κατὰ σάρκα» καὶ κατὰ τὸ γράμμα ποτὲ νοήσαντες, «<ἀλλὰ> νῦν οὐκέτι» γινώσκοντες, οὐκ εὐδοκοῦμεν ὡς καλῶς ἐξειληφόσι τοῖς καὶ τὸν τρίτον εὐνουχισμόν ἑαυτοῖς προφάσει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπάγουσι. ^[5]

15 3 καὶ οὐκ ἂν ἐπὶ πλεῖον προσδιετρίψαμεν τῇ ἀνατροπῇ τοῦ τὸν τρίτον παραπλησίως τοῖς προτέροις δυσὶ σωματικῶς ἐκλαβεῖν θέλοντος, εἰ μὴ καὶ ἐωράκειμεν τοὺς τολμήσαντας καὶ ἐντετεύχειμεν τοῖς δυναμένοις θερμότεραν κινήσαι ψυχὴν (καὶ πιστὴν μὲν οὐ λογικὴν δὲ) πρὸς τὸ τοιοῦτον τόλμημα. φησὶ δὴ Σέξτος ἐν ταῖς Γνώμαις, βιβλίῳ φερομένῳ παρὰ πολλοῖς ὡς δοκίμῳ· «πᾶν μέρος τοῦ σώματος τὸ ἀναπειθόν σε μὴ σωφρονεῖν ῥίψον· ἄμεινον γὰρ χωρὶς τοῦ μέρους ζῆν σωφρόνως ἢ μετὰ τοῦ μέρους ὀλεθρίως». καὶ πάλιν προβάς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀφορμὴν διδοὺς ἐπὶ τὸ παραπλήσιον λέγει· «ἀνθρώπους ἴδοις ἂν ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτον τοῦ σώματος ἔχειν ἐρρωμένον ἀποκόπτοντας αὐτῶν καὶ ρίπτοντας μέρη· πόσω βέλτιον ὑπὲρ τοῦ σωφρονεῖν;» καὶ Φίλων δέ, ἐν πολλοῖς τῶν εἰς τὸν Μωσέως νόμον συντάξεων αὐτοῦ εὐδοκιμῶν καὶ παρὰ συνετοῖς ἀνδράσι, φησὶν ἐν βιβλίῳ ᾧ οὕτως ἐπέγραψεν· Περὶ τοῦ τοῦ χειρὸν τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι, ὅτι «ἐξευνουχισθῆναι μὲν ἄμεινον ἢ πρὸς συνουσίας ἐκνόμους λυττᾶν». Ἀλλ' οὐ πιστευτέον αὐτοῖς μὴ τὸ βούλημα τῶν ἱερῶν γραμμάτων περὶ τούτων ἐξειληφόσιν. εἰ γὰρ ἐν τοῖς καρποῖς «τοῦ πνεύματος» κατείλεται μετὰ ἀγάπης καὶ

χαρᾶς καὶ μακροθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν καὶ ἡ ἐγκράτεια, καρποφορητέον μᾶλλον τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸ δεδομένον ἀπὸ θεοῦ σῶμα ἄρρεν τηρητέον, ἥπερ ἄλλο τι τολμητέον, ἵνα καὶ παραβαίνῃ τις τὸ καὶ ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν χρησίμως λέγον· «οὐ φθереῖς τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνός σου», [45]

15 3 (50) χρησίμιον εἰς ἀποτροπὴν θερμῶν μὲν τῇ <δὲ> πίστει νεωτέρων, οἷς ὁμολογεῖν χρή ὅτι ἔρωτα σωφροσύνης ἔχουσιν «ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», καὶ τὸ «ἐὰν δὲ μάχωνται ἄνθρωποι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἄνθρωπος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτῇ». εἰ γὰρ ἀποκόπτεται χεὶρ ἐπιλαβομένη διδύμων ἀνδρός, πῶς οὐχὶ καὶ ὁ ἑαυτὸν δι' ἄγνοιαν ὁδοῦ φερούσης ἐπὶ σωφροσύνην τοιαύτη περιστάσει ἐπιδεδωκώς; ἐπιλογισάσθω οὖν ὁ μέλλων τὸ τοιοῦτον τολμᾶν, ἃ πείσεται ὑπὸ τῶν ὀνειδιζόντων καὶ συγχρωμένων τῷ «οὐκ εἰσελεύσεται θλαδίας καὶ ἀποκεκομμένος εἰς ἐκκλησίαν κυρίου», συναριθμούντων αὐτὸν τοῖς ἀποκεκομμένοις τὸν ἄνδρα. οὕτω λέγω καὶ ἃ πάθοι ἂν τις παρὰ καιρὸν ἐμποδισθέντων τῶν (ὡς ἱατρῶν παῖδές φασιν) ἀπὸ κεφαλῆς καταβαινόντων ἐπὶ τοὺς ἄρρενας τόπους σπερμάτων καὶ ἐν τῷ καταβαίνειν διὰ τινων περὶ τὰς παρειὰς φλεβῶν τῇ φυσικῇ τῶν καταβαινόντων θερμότητι τρίχας ποιούντων φύειν τοὺς ἄνδρας περὶ τὰ γένεια· ὧν τριχῶν στέρονται καὶ οἱ νομίζοντες ἑαυτοὺς δεῖν σωματικῶς εὐνουχίζειν διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ν. τίνα δ' ἂν πάθοιεν, ἢ καρηβαρίας ἢ σκοτώσεις ἔσθ' ὅτε φθανούσας καὶ ἐπὶ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ ταρattuόσας τὸ φανταστικὸν ἀλλόκοτα φαντασιούμενον ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὕλης; πρὶν δὲ ἔλθω ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν τόπον, λεκτέον ὅτι, εἴπερ τι ἀκόλουθον ἑαυτῷ ὁ Μαρκίων πεποίηκε φάσκων μὴ δεῖν ἀλληγορεῖν τὴν γραφὴν, καὶ τοὺς τόπους τούτους ἡθέτησεν ὡς οὐχ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένους, νομίσας δεῖν ἥτοι παραδέξασθαι (μετὰ τοῦ φάσκειν τὸν σωτῆρα ταῦτα εἰρηκέναι) τὸ καὶ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα τολμᾶν ἑαυτὸν παραδιδόναι πεισόμενον τὸν πεπιστευκότα, ἢ μὴ ἂν εὐλόγως τολμήσαντα τὰ τηλικαῦτα, ἐσόμενα εἰς δυσφημίαν τὴν κατὰ τοῦ λόγου, μὴδὲ πιστεύειν εἶναι τοῦ σωτῆρος τοὺς λόγους, εἴ γε μὴ ἀλληγοροῦνται. [105]

15 4 Ἡμεῖς δὲ οἱ βουλόμενοι τὴν ἀκολουθίαν σώζειν τῶν τριῶν εὐνουχισμῶν καὶ εὐδοκοῦντες τῇ τροπολογίᾳ τοῦ τρίτου, τοιαῦτα φήσομεν καὶ περὶ τῶν προτέρων δύο. εὐνουχοὶ τροπικῶς νῦν οἱ ἄργοι πρὸς ἀφροδίσια λέγονιτ' ἂν καὶ μὴ ἐπιδιδόντες ἑαυτοὺς ταῖς κατὰ ταῦτα ἀσελγείαις καὶ ἀκαθαρσίαις ἢ τοῖς παραπλησίοις αὐταῖς. εἰσὶ δὲ τῶν πρὸς ταῦτα ἀργούντων διαφοραὶ (οἷμαι) τρεῖς. οἱ μὲν γὰρ ἐκ κατασκευῆς εἰσι τοιοῦτοι, περὶ ὧν λέγοιτ' ἂν τὸ εἶσιν εὐνουχοὶ οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως. οἱ δὲ ἐκ λόγων μὲν <ἀνθρωπίνων> ἀσκοῦσι προτραπέντες τὴν τῶν ἀφροδισίων ἀποχὴν καὶ πάσης τῆς περὶ τὸν τόπον ἀκολασίας οὐ μὴν τὸ γεννήσαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην πρόθεσιν καὶ ἄσκησιν καὶ τὴν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) κατόρθωσιν λόγος γέγονε θεοῦ, ἀλλὰ ἀνθρώπινοι λόγοι εἴτε τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν εἴτε «τῶν κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων» ἐν ταῖς αἰρέσεσιν· οὗτοι δὲ μοι δοκοῦσι δηλοῦσθαι ἐν τῷ εἶσιν εὐνουχοὶ οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ν. τὸ δ' ἀποδοχῆς ἄξιον, εἰ τὸν λόγον τις ἀναλαβὼν τὸν ζῶντα καὶ ἐνεργῇ καὶ τομώτερον «ὕπερ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον» καὶ «τὴν» (ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος) «μάχαιραν τοῦ πνεύματος» ἐκτέμνει τὸ τῆς ψυχῆς παθητικὸν μὴ ἀπτόμενος τοῦ σώματος, καὶ τοῦτο ποιοῖ *** καὶ νοήσας βασιλείαν οὐρανῶν καὶ μέγιστον συμβαλλόμενον πρὸς τὸ κληρονομήσαι βασιλείαν οὐρανῶν τὸ ἐκτεμεῖν λόγῳ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. τοῖς δὲ τοιούτοις ἀρμόζοι ἂν, καὶ οὐχ ὡς οἴονται οἱ σωματικῶς τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξειληφότες, τὸ εἶσιν εὐνουχοὶ οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ν. [45]

15 5 Μεγάλη δὲ δύναμις τὸ χωρῆσαι τὸν ἀπὸ λόγου τῆς ψυχῆς εὐνουχισμόν, ὃν οὐ πάντες χωροῦσι ν, ἀλλ' οἷς δέδοται· δέδοται δὲ πᾶσι τοῖς αἰτήσασιν ἀπὸ θεοῦ τὴν λογικὴν μάχαιραν καὶ δεόντως αὐτῇ χρησαμένοις, ἴν' εὐνουχίσωσιν ἑαυτοὺς διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ν. εἰ δὲ

χρή καὶ ἱστοριῶν ἐφάψασθαι τῶν κατὰ τὰς γραφὰς μετὰ τῆς ὑποφαινομένης ἡμῖν εἰς αὐτὰς ἀναγωγῆς, φήσομεν ὅτι εἰσὶ τινες εὐνοῦχοι τοῦ Φαραὼ ἄγονοι παντὸς καλοῦ, ἵν' οἶνοχοῶσιν αὐτῷ καὶ σιτοποιῶσιν εὐνουχισθέντες, εἰσὶ δὲ καὶ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο εὐνοῦχοι <ἄγονοι παντὸς κακοῦ> , ἵν' οἰκοδομήσωσι πεσοῦσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. περὶ μὲν οὖν τῶν προτέρων ἐν τῇ Γενέσει γέγραπται· τῶν δὲ δευτέρων παράδειγμα ὁ ἐν τῷ δευτέρῳ Ἔζρα γεγραμμένος ὃς φησι· «καὶ ἐγὼ ἤμην εὐνοῦχος τῷ βασιλεῖ. καὶ ἐγένετο ἐν μηνὶ Νισὰν ἔτους εἰκοστοῦ Ἀρσαθερθᾶ βασιλεῖ» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «καὶ ἡγαθύνθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπέστειλέ με». καὶ σὺ δὲ ἐντυγχάνων τῷ δευτέρῳ Ἔζρα εὐρήσεις ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον καὶ ἐπιστήσεις διὰ τί ἄξιός ἐστιν εὐνοῦχος γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ ἀνοικοδομηθῆναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. φασὶ γὰρ Ἑβραίων παῖδες τὸν Δανιήλ καὶ τοὺς τρεῖς σὺν αὐτῷ (Ἀνανίαν, Ἀζαρίαν, Μισαήλ) ἐν Βαβυλῶνι εὐνουχίσθαι, πληρουμένης τῆς πρὸς τὸν Ἐζεκίαν εἰρημένης προφητείας ὑπὸ Ἡσαΐου ἐν τῷ «ἀπὸ τοῦ σπέρματός σου λήψονται, καὶ ποιήσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος». φασὶ δὲ ὅτι περὶ τούτων καὶ Ἡσαΐας προεφήτευσεν φάσκων· «μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενὴς ὁ προσκείμενος κυρίῳ· ἀφοριεῖ με ἄρα κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «κρείττονα υἱῶν καὶ θυγατέρων». ^[45]

15 5 (50) καλὸν οὖν, ὡς πρὸς τὸν μυστικὸν τόπον, τὸ μὴ γεννᾶν ἐν Βαβυλῶνι, ἀλλὰ ἄγονον εἶναι πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ὡς ὁ Δανιήλ, ἵνα γεννήσωμεν συλλαβόντες ἀπὸ τοῦ θείου πνεύματος (ὡς ἐκεῖνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ) ὁράματα καὶ προφητείας. δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐκ ὀλίγας εὐροὶ ἂν πιθανότητος εἰς κατασκευὴν τοῦ τοὺς τρεῖς σωματικούς εἶναι εὐνουχισμοὺς ὁ βουλούμενος παραστήναι τῷ λόγῳ καὶ συναγορεῦσαι καὶ τοῖς προειρημένοις καὶ <τοῖς> διὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦτο διδάξασιν. οὐκ ἐβουλήθημεν δὲ ἐκθέσθαι αὐτάς, μὴ γυμνασίας εἵνεκεν τιθέντες τοὺς λόγους καὶ τὴν λύσιν ἐκάστου ἐκθέμενοι, πρόφασιν γενώμεθα τοῖς μὴ ὡς βούλεται ὁ Ἰησοῦς χωροῦσι τὸν περὶ εὐνουχίας λόγον πρὸς τὸ ἐν ἐτέρῳ <ῆ> δεῖ <νοῖ> νοεῖν τὸ χωρεῖν, καὶ σωματικῶς αὐτὸ ὑπολαμβάνειν, δέον «πνεύματι» ζῶντα «καὶ πνεύματι» στοιχοῦντα καὶ τοὺς τρεῖς εὐνουχισμοὺς πνευματικῶς πεπεῖσθαι λελέχθαι. Τότε προσηνέχθησαν αὐτῷ παιδία καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ καὶ ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπορεύθη ἐκεῖθεν (19, 13–15).

15 6 (1n) Τότε μὲν ἡ ἀναγεγραμμένη ἱστορία γέγονε τοῦ καὶ προσενηνέχθαι παιδία τῷ Ἰησοῦ, βουλομένων τῶν προσφερόντων ἐπιθεῖναι αὐτὸν τὰς χεῖρας αὐτοῖς καὶ προσεῦξασθαι. ἰστέον δὲ ὅτι οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ προσφέρεται παιδία τὴν ψυχὴν τῷ Ἰησοῦ, ἐφ' οἷς λέγοι ἂν (ὡς παρακαταθήκην αὐτὰ ἀπὸ θεοῦ λαβών) τὸ «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός». καὶ ἀπὸ τῶν παιδίων γε τούτων τινὰ μὲν χρηματιζέτω νήπια ἄλλα δὲ λεγέσθω θηλάζοντα ὡς τῶν νηπίων ὑποδεέστερα, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν «ἐκ στόματος» ἀμφοτέρων καταρτιζέτω «αἶνον», ἵνα ἡσθημένοι τῆς τοιαύτης αὐτοῦ εἰς τὰ παιδία εὐεργεσίας λέγωμεν τὸ «ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον». παιδία δὲ λεκτέον τοὺς ἐν Χριστῷ σαρκίνους καὶ νηπίους, ὁποίους Κορινθίους ἐπιστάμενος ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγε· «ἐγὼ οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ». τὰ τοιαῦτα δὲ παιδία προσηνέχθη <καὶ> τότε καὶ αἰεὶ προσάγεται τῷ Ἰησοῦ. σημεῖον δὲ τῆς τῶν νηπίων προσαγωγῆς οἱ πολλοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν Χριστῷ νήπιοι καὶ θηλάζοντες, «χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς», πρὸς οὓς λέγοι ἂν <ὁ λέγων> («ὡς ἂν τροφὸς θάλπουσα τὰ ἑαυτῆς τέκνα» θάλπων αὐτούς) τὸ «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἠδύνασθε, <ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε>». Εἴτ' ἐπεὶ οἱ μνησθέντες εὐαγγελισταὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, ὅτι μὲν (ὡς ὁ Ματθαῖός φησι) προσηνέχθη παιδία τῷ Ἰησοῦ ἢ (ὡς ὁ Μάρκος) «προσέφερον αὐτῷ <παιδία> ἢ (ὡς ὁ Λουκᾶς) «προσέφερον δὲ αὐτῷ» καὶ βρέφη» ἀνέγραψαν, ὑπὸ τίνος δὲ προσηνέχθη ἢ τίνες προσέφερον, ἅμα <πάντες> παραλελοίπασιν, ἡμῖν καταλιπόντες

ἐξετάζειν τὸ παραλελειμμένον, ἄξιον ἰδεῖν πότερον κατὰ συντυχίαν ὑπὸ τῶν τριῶν τὸ τοιοῦτον παραλέλειπται (δυναμένων ἀναγράψαι· προσηνέχθη αὐτῷ ἀπὸ τῶν γονέων ἢ ἀπὸ τῶν μητέρων, ἢ «προσέφερον αὐτῷ βρέφη» ἢ «παιδιά» αἱ μητέρες αὐτῶν), ἢ γνώσεως λογισμῷ καὶ σοφίᾳ τὸ τοιοῦτον πεποιήκασιν εἰς παράστασιν τοῦ ὅτι προσελθόντες ἄγγελοι τῷ Ἰησοῦ καὶ διακονοῦντες αὐτῷ, αὐτοῖς νῶ θειοτέρῳ τὰς τῶν παιδίων ὀρῶντες διαφορὰς ἢ βρεφῶν οἶδασι τίνας προσφέρειν δεῖ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα προσενεχθέντες αὐτῷ χειροθετηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πότε· οἶδασι δὲ καὶ τίνας οὐ χρή ἢ ὅτι ἐπὶ τίνα χρόνον οὐ χρή· οὐ γὰρ ἄτερ ἡγοῦμαι ἀγγελικῆς οἰκονομίας τὰ τοιαῦτα παιδιά προσέρχεσθαι τῷ Ἰησοῦ. ^[80]

15 6 (50) τὸ δὲ βούλημα τῶν προσφερόντων τὰ παιδιά ἐστὶ κατὰ μὲν τὸν Ματθαῖον ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ προσεύξηται ^ι, κατὰ δὲ τὸν Μᾶρκον «ἵνα ἄψηται αὐτῶν», κατὰ δὲ τὸν εἰπόντα «βρέφη» αὐτὰ εἶναι Λουκᾶν «ἵνα αὐτῶν ἅπτηται». τῇ γὰρ προσευχῇ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῇ ἀφῇ αὐτοῦ τὰ παιδιά καὶ τὰ βρέφη, οὐ δυνάμενα ἀκούειν ἅπερ ἀκούουσιν οἱ ἤδη πνευματικοί, ἀρκεῖται εἰς βοήθειαν καὶ ἦν χωρεῖ ὠφέλειαν· ἅπτεται γὰρ αὐτῶν ἡ δύναμις Ἰησοῦ, μόνον χεῖρας ἐπιθέντος τὰς τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς αὐτοῖς ^ς, καὶ οὐκέτι αὐτῶν ἅπτεται τι τῶν χειρόνων. τάχα δὲ καὶ (ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν) τὸ βούλημα τῶν προσφερόντων αὐτῷ βρέφη καὶ παιδιά τοιοῦτον ἦν, διαλαβόντων ὅτι οὐχ οἷόν τε ἦν, ἀψαμένου Ἰησοῦ βρεφῶν ἢ παιδίων καὶ δύναμιν διὰ τῆς ἀφῆς ἐναφιέντος αὐτοῖς, σύμπτωμα ἢ δαιμόνιον [ἦ] τι ἄψασθαι οὐ φθάσας ὁ Ἰησοῦς ἥψατο. ^[105]

15 7 Οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἐπεὶ πολλαὶ πονηραὶ δυνάμεις περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀρχῆθεν ἀσχολοῦνται ποικίλως αὐτῇ ἐπιβουλεύουσai, διὰ τοῦτο ὡς ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν δύναμιν αὐτοῦ μαθόντες οἱ προσφέροντες τῷ σωτῇρι τὰ <παιδιά ἢ τὰ> βρέφη τοῦτ' ἐποιοῦν, ἵνα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς περὶ τῶν παιδίων καὶ τῶν βρεφῶν εὐχῆς <καὶ> διὰ τῆς ἀφῆς ἀπελαύνηται μὲν τὰ χεῖρονα, δυνάμεις δὲ ἐγγινομένη διαφέρουσα καὶ πρὸς τὰ ἐξῆς διαρκῇ ὡς κωλυτικὴ τυγχάνουσα ἐπαφῆς τῶν ἐναντίων. καὶ ὁ σωτὴρ οὖν οὐχ <ὡς> ἀπλοῦν τι καὶ ἄκαιρον ἐπιστάμενος τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ σωτήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροθετουμένοις ὧν ἥπτετο, φησὶ τοῖς ἐπιτιμῶσι μαθηταῖς καὶ διὰ τοῦ ἐπιτιμᾶν κωλύουσιν αὐτῷ προσφέρεισθαι τὰ παιδιά <ἢ τὰ βρέφη> τὸ ἄφετε τὰ παιδιά καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς μ ε . εἰ μὲν οὖν ἔχει λόγον τὰ ἀποδοδομένα περὶ τοῦ ὑπὸ τίνων προσηνέχθη ἢ τίνες προσέφερον, ἀκολούθως ἂν ἐκείνοις μαθηταῖς τινες ἐξαίρετοι νοοῖντο τοῦ Ἰησοῦ δυνάμεις ἅγαι μεμαθητευμένοι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ· φθάνειν γὰρ καὶ ἐπὶ τοιαύτας τὸ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ ὄνομα εὐλόγον, ἵνα μὴ μόνον οἱ ἄνθρωποι αὐτῷ μαθητεύωνται, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι, οἷς ὥφθη, καὶ εἴ τις αὐτῷ πιστεύειν βούλεται ἀπὸ «παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι». εἰ μέντοι τὸ τοιοῦτόν τις βίαιον νομίζει, θέλων μὴ ἐπ' ἄλλων τάσσεσθαι ἢ ἀνθρώπων τὸ τῶν μαθητῶν ὄνομα, ἐπιτιμώντων τοῖς προσφέρουσι τῷ Ἰησοῦ τὰ βρέφη καὶ τὰ παιδιά , εἶεν ἂν οἱ τῶν διδάσκων τὸν λόγον ἐπιχειρούντων ἀπλούστεροι καὶ μέχρι παιδίων λόγον ἔχοντες, γάλακτι ἐοικότα ποτίζοντι τοὺς γάλακτος χρήζοντας, προσφέροντες τῷ Ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδιά· οὐ γὰρ δύνανται λόγῳ πνευματικωτέρῳ τῆς τούτων καταστάσεως *** πείθειν *** ὡς ὁ δυνάμενος λέγειν· «Ἑλλήσι τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί». ^[55]

15 7 (50) τούτων δὲ προσφερόντων τῷ Ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδιά <τοιαῦτα, τουτέστι νηπίους πίστεως καὶ ἥττον ἔτι μεμαθητευμένους, οἱ> λογικώτεροι νομιζόμενοι εἶναι τῶν διδασκόντων <ἐκείνων τῶν ἀπλουστέρων> καὶ διὰ τοῦτο μαθηταὶ χρηματίζοντες Ἰησοῦ, πρὶν μάθωσι τὰ περὶ τῶν βρεφῶν καὶ τῶν παιδίων <τοιούτων> , ἐπιτιμῶσι τοῖς ἀπλούστερον διδάσκουσι καὶ παιδιά <καὶ βρέφη τῷ Ἰησοῦ> προσφέρουσι. Σαφῶς δὲ τὸ τοιοῦτον νοήσεις, ἐπιστήσας τῷ «βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί,

οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός» καὶ <«τὰ ἀσθενῆ» καὶ «τὰ ἄγενῆ» καὶ> «τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ». βλέπω τις οὖν τινα τῶν ἐπαγγελλομένων κατήχησιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ διδασκαλίαν προσφέροντα «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου», καὶ «τὰ ἐξουδενωμένα» «καὶ τὰ ἄγενῆ» *** καὶ διὰ τοῦτο λεχθησόμενα ἂν καὶ παιδία <καὶ βρέφη> , καὶ βλέπων ἐπιτιμάτω (ὡς ἀκρίτως ποιοῦντι) τῷ προσφέροντι τηλικαῦτα τῷ σωτῆρι καὶ διδασκάλῳ βρέφη καὶ παιδί α . καὶ πρόσχες εἰ μὴ ἀρμόζει ἀναφέρειν τὰ νῦν ἐξεταζόμενα ἐπὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν μὲν προσφερόντων παιδί α , ἵνα τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθῇ Ἰησοῦς καὶ προσεύξῃται ι , τῶν δὲ μαθητῶν ἐπιτιμώντων αὐτοῖς ς . εἰποὶ δ' ἂν πρὸς τοὺς ἐπιτιμῶντας ἐπὶ παιδίοις προσαγομένοις τῷ Ἰησοῦ <ὁ> διδάσκαλος καὶ σωτὴρ καὶ κύριος· ἄφετε τὰ παιδία καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔλθειν πρὸς με . ^[95]

15 7 (100) εἶτα προτρέπων τοὺς μαθητὰς <αὐτοῦ ἤδη> ὄντας ἄνδρας συγκαταβαίνειν τῇ ὠφελείᾳ τῶν παιδίων (ὅπως γένωνται τοῖς παιδίοις <ὡς> παιδία, ἵνα τὰ παιδία κερδήσωσι) λεγέτω ὁ σωτὴρ τὸ τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ γὰρ αὐτὸς «ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ», γέγονε παιδίον, ὥστε λελέχθαι τοῖς μάγοις ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου περὶ αὐτοῦ· «πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου», καὶ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ὅτι «ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς ἕως οὗ ἔλθων ἐστάθῃ οὗ ἦν τὸ παιδίον» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐλθόντες (φησὶν) εἰς τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ». καὶ ὁ φανείς δὲ τῷ Ἰωσήφ ἄγγελος παιδίον ἐκάλεσε τὸν <τοιούτον καὶ> τηλικούτον ἡμῶν σωτῆρα εἰπών· «ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον». πάλιν τε αὖτε τελευτήσαντος τοῦ Ἡρώδου ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ λέγων· «ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ». καὶ ὁ Ἰησοῦς οὖν οὐ μόνον κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν ἐταπεινώσεν «ἑαυτὸν ὡς παιδίον», ὥστ' ἂν εἰπεῖν ὡς τὸ «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ», οὕτως καὶ τὸ «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ» γενομένου ὡς παιδίον, πῶς λέγω τὸ *** τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν , τοιούτων ὅποιά ἐστι τὰ παιδί α , περὶ ὧν οὐκ ἐπιτρέπει τοὺς μαθητὰς ἐπιτιμᾶν τοῖς προσφέρουσιν αὐτά. καὶ Παῦλος δὲ ὡς ἐπιστάμενος τὸ τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν , δυνάμενος «ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ» ἀπόστολος, ἐγένετο νήπιος καὶ παραπλήσιος τροφῷ θαλπούσῃ τὸ ἑαυτῆς παιδίον καὶ λαλούσῃ λόγους ὡς παιδίον διὰ τὸ παιδίον. ^[155]

15 8 Τούτων δὲ ἐπιμελῶς ἀκουστέον, ἵνα μὴ φαντασίᾳ σοφίας καὶ τοῦ διαβεβηκέναι καταφρονῶμεν ὡς μεγάλοι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν καὶ παιδίων, ἀλλ' εἰδότες πῶς εἴρηται τὸ τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τοιοῦτοι γενώμεθα, ἵνα καὶ δι' ἡμῶν σώζῃται τὰ παιδί α . οὐ μόνον δὲ [οὐκ] ἀφιέντες τὰ παιδία προσφέρεσθαι τῷ Ἰησοῦ οὐδὲ μόνον μὴ κωλύοντες αὐτὰ προσφέρεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν παιδίων γενόμενοι παιδία <ἐν ταπεινότητι> τὸ βούλημα τοῦ σωτῆρος ποιήσωμεν, ἵνα σωζομένων καὶ δι' ἡμᾶς τοιούτους γενομένους τῶν παιδίων, ὡς ταπεινώσαντες ἑαυτοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὑψωθῶμεν· καὶ τοιοῦτον γάρ τι δύναται νοεῖσθαι εἰς τὸ «πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται», μάλιστα ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ γέγραπται τὸ «ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». καὶ ταῦτα μὲν ἔστω χρήσιμα πρὸς τοὺς ἐπιτιμῶντας μαθητὰς παιδίων προσφερομένων τῷ Ἰησοῦ τοῖς προσφέρουσιν. ἴστω δὲ τὰ παιδί α , κἂν μὴ πᾶσιν (ὡς παιδί α) παρακολουθεῖν δύνηται τοῖς λεγομένοις, ὅτι ἐπέθηκε μὲν τοῖς παιδίοις ὁ Ἰησοῦς τὰς χεῖρας ς , ἐπιθεὶς δὲ ἐπορεύθη ἐκεῖθε ν . καὶ δύναμιν ἐναφείς τοῖς παιδίοις διὰ τῆς ἀφῆς ἐπορεύθη ἀπὸ τῶν παιδίων, *** μὴ δυνηθέντων ὁμοίως τοῖς *** μαθηταῖς ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ. Εἴπερ δὲ «λόγια κυρίου» ἐστὶ καὶ τὰ εὐαγγελικά, καὶ «λόγια ἁγνὰ» καὶ «ἀργύριον πεπυρωμένον», «δοκίμιον», ἀπεσταλμένον «τῇ γῇ» καὶ ἀκριβῶς «κεκαθαρμένον» καὶ

«ἐπταπλασίως», ὁφείλει τις εἶναι εὖλογος αἰτία, δι' ἣν ἐκτιθέμενος τὰ κατὰ τὸν τόπον ὁ Ματθαῖος δύο μὲν εἶπε τὰ βουλήματα τοῦ προσενηνέχθαι τῷ Ἰησοῦ τὰ παιδί α , οὐκέτι δὲ πρὸς τὰ δύο τὰ ἐξῆς ἐπιφέρει. ^[45]

15 8 (50) προσηνέχθη μὲν γὰρ τὰ παιδί α , οὐκέτι ἵνα μόνον τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθῇ ὁ Ἰησοῦ ς , ἀλλὰ πρὸς τούτῳ ἵνα καὶ προσεύξηται ι . γέγραπται δὲ <μετὰ τοῦτο> ὅτι καὶ ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπορεύθη ἐκεῖθεν ν , οὐ γὰρ προσέθηκε· καὶ προσευξάμενος (ἡδύνατο γὰρ λελέχθαι· καὶ ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας αὐτοῖς καὶ προσευξάμενος ἐπορεύθη ἐκεῖθεν ν). ^[5]

15 9 [8n] ὅρα οὖν εἰ δύνασαι μείζονσι μὲν τῶν παιδίων τηρεῖν <ἴσθαι λέγε> ἰν τὴν προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ, δυναμένοις χωρῆσαι καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ τὴν περὶ αὐτῶν πρὸς τὸν πατέρα εὐχὴν, μικροτέροις δὲ παιδίοις ἀρκεῖν λέγειν τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ. εἰς δὲ τὰ ἀποδεδομένα περὶ τοῦ τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶ ν , προτρεπόμενα καὶ τὸν σοφώτατον μὴ ὑπερηφανεῖν τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικροὺς μηδὲ καταφρονεῖν τῶν παιδίων καὶ νηπίων ἐν Χριστῷ, χρήσιμον παραλαβεῖν ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν τὸ «ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον», ὁ οὐ παιδίον μὲν ὦν ἀλλὰ ἀνὴρ «τὰ τοῦ νηπίου» καταργήσας, γινόμενος δὲ τοῖς παιδίοις <«ὦς» παιδίον», καὶ λέγων αὐτοῖς «οὐκ ἡδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα». ὅλη γοῦν ἡ σύμφρασις τοῦ κατὰ Λουκᾶν τοιαύτη ἐστίν· «προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ βρέφη, ἵνα αὐτῶν ἅπτηται» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν». σχεδὸν δὲ ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ ὁ Μᾶρκος μάλιστα τὰ τελευταῖα ὡσαύτως ἐξέθετο. Καὶ ἰδοὺ εἰς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλ ε , τί ἀγαθὸν ποιήσω ἵνα σχῶ ζωὴν αἰώνιον ν ; καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι ι , καὶ ἔσχατοι πρῶτοι (19, 16—30).

15 10 (1n) Ἐν μὲν Ψαλμοῖς γέγραπται, ὡς δυναμένου τοῦ ἀνθρώπου ποιεῖν ἀγαθόν, ὅτι «ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς; παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλ σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν». ἐνταῦθα δὲ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν εἰπόντα· τί ἀγαθὸν ποιήσω , ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω ; εἶπεν, ὡς τοῦ κυρίως ἀγαθοῦ ἐπὶ μηδένα ἀναφερομένου ἢ τὸν θεόν, τὸ τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; εἰς ἐστὶν ὁ ἀγαθός ς . χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐνταῦθα μὲν κυρίως τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ τέτακται μόνου, ἐν ἄλλοις δὲ καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου ἀγαθοῦ καὶ ἐπὶ δένδρου ἀγαθοῦ, καὶ σὺ δ' ἂν εὖροις καὶ ἐπ' ἄλλων πλειόνων τασσόμενον τὸ ἀγαθόν· οὐ νομιστέον οὖν μάχεσθαι τὸ «ποιήσον ἀγαθόν» πρὸς τὸ τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; εἰς ἐστὶν ὁ ἀγαθὸς λελεγμένον πρὸς τὸν πυθόμενον καὶ εἰπόντα διδάσκαλ ε , τί ἀγαθὸν ποιήσω ; ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος, ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἔργου ἐρωτηθέντος τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ τί ἀγαθὸν ποιήσω ; ἀνέγραψεν. ὁ δὲ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς φασὶ τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι· «τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς, ὁ θεός», ὡς τὸ τεταγμένον «ἀγαθός» ὄνομα ἐπὶ τοῦ θεοῦ μὴ ἂν ταχθῆναι καὶ ἐφ' ἐτέρου τινός· οὐ γὰρ ἢ ἀγαθός ὁ θεός, ταύτη λέγοιτ' ἂν «ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ <τῆς καρδίας αὐτοῦ> » προφέρων τὰ ἀγαθὰ. ^[45]

15 10 (50) Καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ὡς ἔστιν «εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου», οὕτως καὶ «τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εἰκὼν» καὶ <ἐπὶ> παντὸς δὲ τοῦ ὑποδεεστέρου, ὃ ἐφαρμόζεται ἢ «ἀγαθός» φωνή, ἄλλο σημαινόμενον ἔχει τὸ ἐφ' αὐτοῦ λεγόμενον, εἴπερ ὡς μὲν πρὸς τὸν πατέρα «εἰκὼν» ἐστὶν «ἀγαθότητος», ὡς δὲ πρὸς τὰ λοιπὰ ὅπερ ἢ τοῦ πατρὸς ἀγαθότης πρὸς αὐτόν. ἢ καὶ μᾶλλον ἔστι τινὰ ἀναλογίαν προσεχῇ ἰδεῖν ἐπὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν σωτῆρα ὄντα εἰκόνα «τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ», ἢ περ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος πρὸς ἀγαθὸν ἄνθρωπον καὶ ἀγαθὸν ἔργον καὶ ἀγαθὸν δένδρον. πλείων γὰρ ἢ ὑπεροχὴ πρὸς τὰ ὑποδεέστερα ἀγαθὰ ἐν τῷ σωτῆρι, καθὼς ἐστὶν «εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος» αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἢ περ ἢ ὑπεροχὴ τοῦ θεοῦ ὄντος ἀγαθοῦ πρὸς τὸν

εἰπόντα σωτήρα· «ὁ πατήρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν», ὄντα πρὸς ἑτέρους καὶ εἰκόνα «τῆς ἀγαθότητος» τοῦ θεοῦ. τάχα δὲ τοῦ βουλήματος ἔχεται τῶν λελεγμένων πρὸς τὸ τί ἀγαθὸν ποιήσω ; (λέλεκται δὲ πρὸς αὐτό· τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; εἷς ἐστὶν ὁ ἀγαθός) τὸ «ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, ὀφείλετε λέγειν, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν. ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν». ἐὰν γὰρ ποιήσωμεν πάντα τὰ διαταχθέντα, οὐδ' οὕτως (ὡς πρὸς τὰς ἐνθάδε λέξεις) ἀγαθὸν τι πεποιήκαμεν· οὐκ ἂν γάρ, ἀγαθῶν ὄντων ὧν ποιούμεν, ἐλέλεκτο δεῖν λέγειν ἐπὶ τῷ πεποιηκέναι τὰ διαταχθέντα τὸ «δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν». ἔστι δὲ καταχρηστικῶς αὐτὰ εἰπεῖν εἶναι ἀγαθὰ ὁμοίως τῷ «ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν». οἶμαι δ' ὅτι ὁ ποιῶν τὸ προστεταγμένον ἐν τῷ «ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν» ὡς μὲν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐπιτελούμενα ποιεῖ ἀγαθόν, ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀληθῶς *** ἀγαθόν.

[105]

15 10 (100) ὥσπερ <δ'> «οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πᾶς ζῶν», πάσης ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης ἐλεγχομένης ὡς οὐ δικαιοσύνης, ἐπὰν θεωρηθῇ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη, οὕτως οὐδὲ ἀγαθὸς χρηματίσει[εν] ἐνώπιον τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ πᾶς, ὃς πρὸς τὰ ὑποδεέστερα συγκρίσει ἐκεῖνων ἀγαθὸς ἂν λεχθεῖ. Λέγοιτο δ' ἂν ὑπὸ τινος, ὡς ἄρα γινώσκων ὁ σωτὴρ τὴν τοῦ πυνθανομένου ἔξιν καὶ προαίρεσιν πάνυ ἀποδέουσιν τοῦ ποιεῖν τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις ἀγαθὸν εἶπεν αὐτῷ (πυνθανομένῳ· τί ἀγαθὸν ποιήσω;) τὸ τί με ἐπερωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; ὥσει ἔλεγε· μὴ παρεσκευασμένος ὢν πρὸς τὰ λεχθησόμενα ἂν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ πυνθάνῃ τί ἀγαθὸν ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσεις; εἴτα διδάσκει ὅτι ἀληθῶς ἀγαθὸς εἷς ἐστὶ, περὶ οὗ καὶ ὁ νόμος λέγει τὸ «ἄκουε, Ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος <εἷς> ἐστὶ»· κυρίως γὰρ [ὁ] σωτὴρ καὶ κυρίως κύριος καὶ κυρίως ἀγαθὸς οὗτός ἐστιν, ὃν πείθομαι πάντα ὡς ἀγαθὸν ποιεῖν. [20]

15 11 ζητήσεις δὲ πῶς τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πνεῖ καὶ τὰ μὴ νοούμενα ὑπὸ τῶν ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς συκοφαντούντων τὸν τοῦ νόμου θεὸν καὶ κατηγορούντων αὐτοῦ ἃ οὐδὲ περὶ ἀνθρώπου τάχα λέγειν εὐκόλόν ἐστι· πείθομαι γὰρ θεοῦ ἀγαθότητος πνεῖν καὶ τὸ «ἐγὼ ἀποκτενῶ» οὐκ ἔλαττον τοῦ «καὶ ζῆν ποιήσω», ὁμοίως δὲ καὶ τὸ «πατάξω» οὐχ ἥττον τοῦ «κἀγὼ ἰάσομαι». εἰ δὲ καὶ «αὐτὸς ἀλγεῖν ποιεῖ», ἰστέον ὅτι πολλάκις καὶ ἰατρὸς ἀλγεῖν ποιεῖ, ποιήσας δὲ ἀλγεῖν ὁ θεὸς «πάλιν ἀποκαθίστησιν». οὕτω δὲ καὶ ἀπὸ ἀγαθότητος οὗς ἔπαισεν «ἔπαισεν»· «ὡς» γὰρ «υἱοῖς» τοῖς παιδευομένοις «προσφέρεται ὁ θεός· τίς γὰρ υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατὴρ»; ἀλλὰ καὶ «πᾶσα παιδεία πρὸς <μὲν> τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικῶν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης». διόπερ ὡς ἔπαισεν ὁ θεὸς οὕτως καὶ ἰάσατο· ἀληθὲς γὰρ τὸ «ἔπαισε, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο». εἰ καὶ παράδοξον δὲ τὸ λεχθησόμενον, ὅμως λεχθήσεται· ἀγαθοῦ θεοῦ <ἐστὶν καὶ αὐτὸς ὁ> ὀνομαζόμενος θυμὸς (<αὐτοῦ, ὅς> ἔργον σωτήριον ποιεῖ ἐλέγχων) καὶ ἡ λεγομένη ὀργὴ αὐτοῦ (ἐπεὶ ἐστὶν ἀγαθοῦ θεοῦ) παιδεύει, <ἵνα διορθοῖ> . [55]

15 11 (50) πολλὰ δ' ἂν λέγοιτο πρὸς τοὺς δυναμένους μὴ βλάπτεσθαι περὶ ἀγαθότητος θεοῦ καὶ «τοῦ πλήθους τῆς χρηστότητος αὐτοῦ», ἣν εὐλόγως ἔκρυσσε «τοῖς φοβουμένοις» αὐτόν, ἵνα μὴ «τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας» καταφρονήσαντες, κατὰ τὴν ἑαυτῶν «σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον καρδίαν» θησαυρίσωσιν ἑαυτοῖς «ὀργὴν» πλείονα, ἣν οὐκ ἂν ἐθησαύριζον κρυπτομένου «τοῦ πλήθους τῆς χρηστότητος» τοῦ θεοῦ αὐτοῖς. περὶ μὲν οὖν τοῦ τίς ὁ ἀγαθὸς καὶ πρὸς τὸ τί ἀγαθὸν ποιήσω ; λελέχθω ἃ δεδυνήμεθα εἰς τὸν τόπον ἰδεῖν. Ἐξῆς δὲ ἔστι θεωρῆσαι πῶς εἴρηται τὸ εἰ δὲ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν , τήρησον τὰς ἐντολάς . [5]

15 12 ἐν ᾧ πρόσχες ὅτι ὡς ἔξω τῆς ζωῆς ἔτι τυγχάνοντι τῷ πυνθανομένῳ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ φησι τὸ εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν . ἔνθα δὲ ζητῶ ποσαχῶς ἔστι νοῆσαι τὸ ἔξω τῆς ζωῆς εἶναι καὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν . μήποτε οὖν καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἔξω τῆς ζωῆς ἐστὶν ὁ ἔξω

τυγχάνων τοῦ εἰπόντος· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ», καὶ ἀλλότριος ὢν αὐτοῦ· καθ' ἕτερον δὲ πᾶς ὁ ἐπὶ γῆς (καὶν δικαιοτάτος ἦ) δύναται μὲν εἶναι ἐν τῇ σκιᾷ τῆς ζωῆς λέγων· «πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, οὗ εἵπομεν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν», οὐ μὴν ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ, ἅτε σῶμα θανάτου περιεκείμενος καὶ λέγων· «τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» καί· «καθήμενος ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου» καὶ μηδέπω ἐλθὼν ἐπὶ τὴν τῶν ζώντων γῆν. καὶ γὰρ ἡ ζωὴ οὐ μόνον τῶν φαύλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔτι ἐπὶ γῆς Παύλου καὶ τῶν ἀποστόλων κεκρυμμένη ἦν ἐν τῷ θεῷ. φησὶ γοῦν· «ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ». τηρήσεις δὲ πάντα τὰ περὶ τοῦ «ἔσω» καὶ τοῦ «ἔξω», ἵνα ἀναλέξῃ τὰ κατάλληλα τῷ εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν οἷον· «δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἔργατάς εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ» ζητήσεις γάρ· «ἐκβάλλῃ» πόθεν; καὶ εἴπερ ἐνθάδε εἰσὶν οἱ ἔργαται ἐκβεβλημένοι εἰς τὸν θερισμὸν τοῦ κυρίου, ἔξω εἰσὶν οὗ ἐξεβλήθησαν χωρίου, καὶ τὰ τοῦ θερισμοῦ καλῶς ποιήσαντες ἔργα εἰσελεύσονται εἰς τὴν ζωὴν, καθαρισθέντες μὲν «ἀπὸ νεκρῶν ἔργων» τὰ δὲ ἐναντία ἐκείνοις πράττοντες ἔργα ζῶντα, καὶ μηκέτι μὲν νεκρὰ λαλοῦντες λέγοντες δὲ κατὰ τὸν ζῶντα λόγον «τοῦ θεοῦ» <ζῶντα> καὶ ἐνεργῇ. ^[55]

15 12 (50) οὕτω δὲ ἐστὶν ἀνάλογον ῥήμασι <νεκροῖς καὶ ῥήμασι> ζωῆς αἰωνίου ἐναντία *** λογισμοῖς τοῖς κατηγοροῦσιν, ὅτε «τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων» ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, σωθήσεται μὲν ἐκεῖνος οὗ οἱ λογισμοὶ ἀπολογοῦνται, ἀπολείπεται δὲ οὗ οἱ λογισμοὶ γίνονται κατήγοροι. εἰ τοίνυν καὶ ἡμεῖς θέλομεν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν τοῦ λέγοντος Ἰησοῦ· εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντολάς, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν γε τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως εἰς τὴν ζωὴν εἰσελευσόμεθα, γινόμενοι αὐτῆς ἥτοι εἰς τὰ ἐνδότατα καὶ μακαριώτατα ἢ <εἰς τὰ μέσα ἢ> ὅπου ποθ' ἡμᾶς φέρει τῆς ζωῆς ἡ ἐλαττόνων καὶ ἀμυδροτέρων τῶν ἐντολῶν τήρησις. Ὁ δὲ ἀκούσας τήρησον τὰς ἐντολάς λέγει· ποία; ἵνα μάθωμεν ποίας μάλιστα τηρεῖν ἡμᾶς ἐντολάς ὁ Ἰησοῦς βούλεται· εἶπε γὰρ πρὸς τὸ ποία; τὸ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καί· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ^[10]

15 13 καὶ τάχα <ταῦτ'> ἀρκεῖ πρὸς τὸ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) εἰς τὴν ἀρχὴν τινὰ τῆς ζωῆς εἰσελθεῖν, οὐκ ἀρκοῦντα πρὸς <τὸ εἰσάγειν τινὰ εἰς> τελειότητα ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, ὡς τὸν ἔνοχον [παραπλήσια] μιᾶς τούτων τῶν ἐντολῶν μηδὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς εἰσελθεῖν δύνασθαι. καθαρευτέον οὖν τῷ καὶν ἐλθεῖν βουλομένῳ εἰς τὴν <ἀρχὴν τῆς> ζωῆς ἀπὸ μοιχείας καὶ φόνου καὶ πάσης κλοπῆς. ὡς γὰρ μοιχὸς καὶ φονεὺς οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωὴν, οὕτως οὐδὲ ὁ κλέπτων· τῇ τοιαύτῃ δὲ ἁμαρτίᾳ πολλοὶ τῶν λεγομένων πιστεύειν τῷ Χριστῷ ἔνοχοί εἰσιν ἐλεγχόμενοι ἐν ταῖς πραγματείαις τοῦ βίου καὶ οἷς πιστεύονται χρηματικοῖς καὶ ταῖς μέσαις τέχναις ἃς ἐργάζονται, ὡς οὐ καθαροὶ κλοπῆς. οὐ μόνος δὲ ὁ κλέπτης οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινωνὸς αὐτοῦ καὶ ὁ συντρέχων αὐτῷ· ἐν μὲν γὰρ τῷ Ἡσαΐα γέγραπται· «κοινωνοὶ κλεπτῶν ἀγαπῶντες δῶρα», ἐν δὲ τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ Ψαλμῷ κωλύεται διηγεῖσθαι «τὰ δικαιώματα» τοῦ θεοῦ καὶ ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χειλέων ἑαυτοῦ «τὴν διαθήκην» αὐτοῦ ὁ ἐλεγχόμενος ἐν τῷ «εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ» (ὥσπερ πρῶτον εἴρηται) καὶ τῷ «μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις». καὶ <ὅρα ὅτι> οὔτε κλέπτην οὔτε μοιχὸν εἶπε τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ συντρέχοντα μὲν κλέπτη «μετὰ μοιχῶν» δὲ τιθέντα ἑαυτοῦ «τὴν μερίδα». τὸν δὲ ἐλευσόμενον εἰς τὴν ζωὴν οὐδὲ ψευδομαρτυρεῖν δεῖ, ἐκβάλλεται δὲ τῆς ζωῆς καὶ ὁ μὴ πληρῶν τὴν λέγουσαν ἐντολήν· τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. ^[45]

15 13 (50) ἀλλὰ τούτων μὲν ἴσως κρατῆσαι τῶν ἐντολῶν οὐ πάνυ χαλεπὸν ἔργον δὲ ἐστὶν <πᾶσιν> ὡς μεῖζον καὶ χρήσιμον τοῖς διὰ τῶν προτέρων <ἐντολῶν> εἰσαχθεῖσιν εἰς αὐτὴν τὸ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν πληρῶσαι, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸ «οὐ φονεύσεις, οὐ

μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν». <καὶ εἰ πᾶσα ἐντολή «ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν»> , τέλειος δὲ ὁ πᾶσαν πληρώσας ἐντολήν, δηλονότι τέλειος ἂν εἴη ὁ πληρώσας <καὶ> τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἐντολήν. Εἰ δὲ τέλειος οὗτος, ζητήσαι τις ἂν πῶς τοῦ νεανίσκου εἰπόντος ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου· τί ἔτι ὕστερ ὦ; ἀπεκρίνατο ὁ σωτὴρ ὡς μή <πῶ> τελείου ὄντος τοῦ ταῦτα πάντα πεποιηκότος, καὶ ὡς συγκατατιθέμενος τῷ ταῦτα πάντα ἐποίησα, τὸ εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. ^[10]

15 14 πρόσχες οὖν, εἰ δυνάμεθα πρὸς τὴν προκειμένην ζήτησιν καθ' ἓνα μὲν τρόπον οὕτως ἀπαντῆσαι, ὅτι μήποτε τὸ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ὑπονοεῖσθαι δύναται ὡς οὐχ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐνταῦθα παρελῆφθαι, ἀλλ' ὑπὸ τινος τὴν ἀκρίβειαν μὴ νοήσαντος τῶν λεγομένων προστεθεῖσθαι. συναγορεύσει δὲ τῇ ὑπονοήσει τοῦ προστεθεῖσθαι ἐνταῦθα τὸ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἢ τῶν ὁμοίων παρὰ τῷ Μάρκῳ καὶ τῷ Λουκᾷ ἔκθεσις, ὧν οὐδέτερος προστέθεικε ταῖς κατὰ τὸν τόπον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παραληφθεῖσαις ἐντολαῖς τὸ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. καὶ φήσει γε ὁ κρατύνων τὸ περὶ τοῦ προσερρίφθαι ἀκαίρως τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἐντολήν ὅτι, εἰ τὰ αὐτὰ διαφόροις λέξεσι παρὰ τοῖς τρισὶν ἀναγέγραπται, οὐκ ἂν τὸ «ἐν σοι ὕστερεῖ» ἢ «ἔτι ἐν σοι λείπει» εἰρήκει ὁ Ἰησοῦς τῷ ἐπαγγειλαμένῳ πεπληρωκέναι τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἐντολήν· μάλιστα εἰ κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸ «οὐ φονεύσεις» καὶ τὰ <ἔξης «καὶ»> εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Μᾶρκον «ἐμβλέψας» τῷ πλουσίῳ τούτῳ (εἰπόντι· «πάντα ταῦτα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου») «ἠγάπησεν αὐτόν», ἔοικεν συγκατατεθεῖσθαι τῷ <ἐπαγγειλαμένῳ> πεποιηκέναι ἃ ἐπηγγείλατο πεπληρωκέναι. ^[55]

15 14 (50) ἐνατενίσας γὰρ αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ, εἶδεν ἄνθρωπον εὐσυνειδήτως ἐπαγγειλάμενον πεπληρωκέναι τὰς προκειμένας ἐντολάς. οὐκ ἂν δὲ εἰρημένου πρὸς ταῖς ἑτέραις ἐντολαῖς καὶ τοῦ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν τὴν κεφαλαιωδεστέραν καὶ διαφέρουσαν παρέλιπον ἐντολήν ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, ἐὰν μὴ ἔρα τις ὅμοια μὲν φήσῃ εἶναι τὰ γεγραμμένα, οὐ περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ λελέχθαι. πῶς δὲ κἂν ὡς οὐδέπω τελείῳ τῷ πρὸς ἑτέροις [ἐπαγγειλαμένῳ] καὶ τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἐντολήν πεπληρωκὸς ἔφη ὁ Ἰησοῦς τὸ εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ τὰ ἔξης; Καὶ εἰ μὲν μὴ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν διαφωνία ἦν πρὸς ἄλληλα τῶν ἀντιγράφων, ὥστε πάντα τὰ κατὰ Ματθαῖον μὴ συνάδειν ἀλλήλοις, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ εὐαγγέλια, κἂν ἀσεβής τις ἔδοξεν εἶναι ὁ ὑπονοῶν ἐνταῦθα προσερρίφθαι οὐκ εἰρημένην ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πρὸς τὸν πλούσιον τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν ἐντολήν. νυνὶ δὲ δῆλον ὅτι πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς <εἴτε ἀπὸ ἀμελούντων> τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει <ἢ> προστιθέντων ἢ ἀφαιρούντων. τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίαν θεοῦ διδόντος εὖρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρυσάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσιν· τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν τὴν κρίσιν ποιησάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων τὸ συνᾶδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τινὰ μὲν ὠβελίσσαμεν <ὥς> ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ μὴ κείμενα (οὐ τολμήσαντες αὐτὰ πάντῃ περιελεῖν), τινὰ δὲ μετ' ἀστερίσκων προσεθήκαμεν, ἵνα δῆλον ᾖ ὅτι μὴ κείμενα παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα ἐκ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων συμφώνως τῷ Ἑβραϊκῷ

προσεθήκαμεν, καὶ ὁ μὲν βουλόμενος προ <σ> ἦται αὐτά, ᾧ δὲ προσκόπτει τὸ τοιοῦτον ὁ βούλεται (περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν ἢ μὴ) ποιήσῃ. ^[110]

15 14 (100) ὁ τοίνυν θέλων μὴ παρερριφθῆαι ἐνταῦθα τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν ἐντολήν, ἀλλ' ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ κυρίου μετὰ τὰς προτέρας εἰρήσθαι τότε, ἐρεῖ ὅτι ἡρέμα καὶ ἀμισῶς ἐλέγξει βουλόμενος ὁ σωτὴρ ἡμῶν τὸν πλούσιον ἐκεῖνον ὡς οὐκ ἀληθεύοντα ἐν τῷ εἰρηκέναι καὶ τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν ἐντολήν τετηρηκέναι, ἔφη αὐτῷ τὸ εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς· οὕτως γὰρ φανήσῃ ἀληθεύων περὶ τοῦ τὴν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν ἐντολήν τετηρηκέναι. Ἐὰν δέ τις τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐνορῶν ἀσθενεῖα καὶ τῷ δυσκόλως ἂν τινα τὸ τοιοῦτον ὑπὲρ τῆς ἐν θεῷ τελειότητος ποιῆσαι καταφρονῇ μὲν τῆς λέξεως τράπηται δὲ ἐπ' ἀλληγορίας, δυσωπηθήσεται ἔκ τινων καὶ Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν, ἐν αἷς διὰ τὴν παρ' Ἑλλήσι σοφίαν ἱστοροῦνται τινες τὸ ἐνταῦθα τῷ πλουσίῳ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον πεποιηκέναι. ^[10]

15 15 Κράτῃτα γὰρ τὸν Θηβαῖον ἐλόμενον δι' ἐλευθερίαν <τῆς ψυχῆς αὐτοῦ> καὶ παράδειγμα εὐτελοῦς βίου καὶ (ὡς ᾤετο) μακάριον ἑαυτὸν παραστήσαι βουλόμενον τοῖς Ἑλλήσι μηδενὸς <«τοῦ κόσμου τούτου»> χρῆζοντα, φασὶν ἀποδόμενον πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῷ Θηβαίῳ δῆμῳ δεδωρῆσθαι, μετὰ τοῦ εἰρηκέναι ὅτι «σήμερον ὁ Κράτης Κράτῃτα ἐλευθεροῖ». εἴπερ δὲ δι' Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ δόγματα ἐλευθεροῦντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τὸ τοιοῦτόν τις πεποίηκε, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δυνατόν τὸ τοιοῦτον πρᾶξαι τινα μνόμενον <δέχεσθαι Χριστοῦ ἐν> ἑαυτῷ τὴν τελειότητα; εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς πεισθῆναι τις βούλεται περὶ τοῦ πρᾶγμα δυνατόν εἶναι τὸ τοιοῦτον, ἀκουσάτω τῶν ἱστορουμένων ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσι περὶ τῶν προτραπέντων ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ἀποστόλοις δυνάμεως πιστεύειν καὶ βιοῦν τελείως κατὰ τὸν Ἰησοῦ λόγον. οὕτως δ' ἔχει τὰ ῥήματα· «πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶχον ἅπαντα κοινὰ» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «αἰνοῦντες τὸν θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν». καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ γέγραπται βίβλῳ ὅτι «τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «ἤγαγε τὸ χρῆμα καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς ἀποστόλους». ^[45]

15 15 (50) εἴτα ἐπιφέρεται τούτοις τὰ περὶ τοῦ Ἀνανίου καὶ τῆς Σαπφείρας, ἀποδομένων μὲν «κτῆμα» ἑαυτῶν, νοσφισαμένων δὲ «ἀπὸ τῆς τιμῆς» καὶ οὐχ ὅλον ἀλλὰ μέρος ἀποθεμένων παρὰ τοῖς «τῶν ἀποστόλων» ποσὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ ἁμαρτίᾳ παθόντων τὰ ἀναγεγραμμένα. ἄξιοι γὰρ ἦσαν τοῦ ἐκ θείας ἐπισκοπῆς ἀπολαβεῖν ἐνταῦθα τὸ ἡμαρτημένον διὰ τὸν νοσφισμόν, ἵνα καθαρώτεροι ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τοῦ βίου <τούτου>, καθαρθέντες τῇ ἀπαντησάσῃ αὐτοῖς παιδεύσει ἐν κοινῷ θανάτῳ, διὰ τὸ καὶ πεπιστευκέναι καὶ «μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων» τεθεικέναι. Δοκεῖ δέ μοι ὅτι «ἀκούων Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους» διὰ τοῦτο «πεσὼν ἀπέψυξεν», ἐπεὶ οὐκ ἦνεγκε τὸν ἔλεγχον <Πέτρου>, ἀλλὰ βασανιζόμενος τοσοῦτον ἐκολάσθη ὡς καὶ ἐκψῦξαι, καθικομένων τῶν λόγων Πέτρου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. καὶ οὐ Πέτρον γε νομιστέον ἐνταῦθα ἀνῆρηκέναι τὸν Ἀνανίαν, ἀλλ' ἐκεῖνον μὴ ὑπομεμενηκέναι τὴν σφοδρότητα τοῦ εἰπόντος πρὸς αὐτὸν Πέτρου· «διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου;» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας». εἰκὸς δὲ πρὸς τὴν τοῦ Ἀνανίου ἀπόδοσιν, ἐν ἣ περὶ τοῦ Πέτρου ἀπελογησάμεθα, ἐνστήσεσθαι τινα διὰ τὴν Σάπφειραν, ἐπεὶ αὕτη «μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός ἐισηλθε. καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτήν ὁ Πέτρος λέγων· εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; εἰπούσης αὐτῆς· τοσούτου, ὁ Πέτρος πρὸς αὐτήν φησι· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ καὶ ἐξοίσουσί σε». «ἔπεσε» γὰρ «παραχρῆμα» καὶ αὕτη «πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐξέψυξεν». ^[95]

15 15 (100)

ἀλλὰ λεχθείη ἂν ὅτι κακείνη, ἐπιπλησσομένη καὶ βαρηθεῖσα τὴν ψυχὴν (πῇ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐλέγχου, πῇ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς συμφορᾷ καὶ λύπῃ τῇ περὶ αὐτοῦ, πῇ δὲ ἐπὶ τῇ κατὰ τὸν θεὸν λύπῃ) ἐξέψυξε, προεωρακότος τοῦ Πέτρου τῷ πνεύματι τὸ ἀπαντησόμενον αὐτῇ. ταῦτα δὲ ἡμῖν ὅλα εἴρηται βουλομένοις κατασκευάσαι τὸ δυνατόν εἶναι, βουλευθέντα τινὰ τέλειον γενέσθαι πεισθῆναι τῷ Ἰησοῦ λέγοντι· ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς. γενναίων δ' οἶμαι καὶ ἐχόντων τὰ χαρακτηρίζοντα τὸν ἐπίσκοπον πάντα ἔργον ἦν προτρέψασθαι τοὺς καὶ δυναμένους καὶ πειθομένους τῇ προτροπῇ καὶ διὰ τοῦ παρέχειν ἐκ τοῦ κοινοῦ αὐτοῖς τὰ ἐφόδια καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο παρακαλεῖν· ἐγένετο γὰρ ἂν εἰκὼν τις τοῦ κατὰ τοὺς ἀποστόλους τῆς συμφωνίας τῶν πιστευόντων βίου. Ζητήσαι δ' ἂν τις <ἀκολουθῶς> ὅτι, εἴπερ τέλειός ἐστιν ὁ πάσας ἔχων τὰς ἀρετὰς καὶ μηκέτι <τι> ἀπὸ κακίας πράττων, πῶς τέλειος γένοιτ' ἂν ὁ πωλήσας ἑαυτοῦ τὰ ὑπάρχοντα καὶ δοὺς τοῖς πτωχοῖς. ^[5]

15 16 ἔστω γάρ τινα τοῦτο πεποικέναι, πῶς δ' αὖ καὶ ἀόργητος γένοιτ' ἂν ἀθρόως, εἰ τύχοι εὐέμπωτος ὢν εἰς ὀργήν; πῶς δὲ καὶ ἄλυπος καὶ κρείττων παντὸς οὐτινοσοῦν συμβῆναι δυναμένου <τοῦ> τὴν λύπην προκαλουμένου; πῶς δὲ καὶ ἔξω φόβου πάντῃ ἔσται τοῦ περὶ πόνων ἢ θανάτου ἢ τῶν ὅσα δύναται τὴν ἔτι ἀτελεστέραν ψυχὴν φοβῆσαι; τίνα δὲ τρόπον ὁ ἀποδόμενος τὰ ὑπάρχοντα καὶ διαδοὺς πτωχοῖς ἐκτὸς ἔσται πάσης ἐπιθυμίας; λέγοι γὰρ ἂν τις ὅτι δυνατόν, παρ' αὐτὸ τὸ ἀποδίδοσθαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα παθόντα τι ἀνθρώπινον ὑπὸ τῆς πενίας, μετανοῆσαι μὲν ἐπὶ τῷ τετολμημένῳ ἐπιθυμῆσαι δὲ τῆς παραπλησίου κτήσεως. εἰ δὲ καὶ ἡ λεγομένη ἡδονή, ἄλογος οὖσα ἔπαρσις τῆς ψυχῆς, πάθος ἐστί, πῶς ἂν τις ἅμα τε ἀποδοῖτο πάντα τὰ ὑπάρχοντα καὶ διαδοίῃ πτωχοῖς, ἅμα δὲ ἀπαλλαγείῃ τοῦ ἀλόγως ἐπαίρεσθαι; προσθείη δ' ἂν τις τῇ ἐπαπορήσει ὅτι πῶς δύναται παρὰ τὸ ἀποδεδόσθαι τὰ ὑπάρχοντα καὶ πτωχοῖς [τις] διαδεδωκέναι σοφὸς γενέσθαι <καὶ δέχεσθαι> τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ὥστε λόγον διδόναι παντὶ τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως, περὶ ἐκάστου τῶν πεπιστευμένων καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς κεκρυμμένως εἰρημένων; ὅρα δὲ ὅτι γενικὴ ἐστὶν ἡ ἐπαπόρησις, ἥτοι γενναία καὶ οὐκ εὐλύτος. εἴτε γὰρ παρ' αὐτὸ τοῦτο μόνον φήσομεν τινα τέλειον γεγονέναι, κἂν μὴ ἀναλαβὼν ἦ ἃ ἐξεθέμεθα, ἀτόπῳ περιπεσούμεθα λέγοντες εἶναι τινα καὶ τέλειον ἅμα καὶ ἁμαρτωλόν (ἁμαρτωλὸς γὰρ ὁ ὀργίλος καὶ ὁ τὴν τοῦ κόσμου λύπην λυπούμενος καὶ ὁ τὰ ἐπίπονα ἢ θάνατον φοβούμενος καὶ <ὁ> ἐπιθυμῶν τῶν ἀπόντων καὶ <ὁ> ἀλόγως ἐπαιρόμενος τὴν ψυχὴν ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς). ^[55]

15 16 (50) εἴτε ἅμα τῷ ἀποδόσθαι τινὰ τὴν οὐσίαν καὶ διαδοῦναι πτωχοῖς φήσομεν αὐτὸν ὥσπερ εἰ θεόληπτον γενόμενον πάσας τὰς ἀρετὰς ἀνειληφέναι καὶ πᾶσαν κακίαν ἀποτεθεῖσθαι, πιστῶς μὲν (ἵνα κοινότερον ὀνομάσω) ἐροῦμεν, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἀληθῶς καὶ τάχα καταγελάσσονται ἡμῶν, ὡς οὐ φρόνιμα λεγόντων, οἱ ἀκούσαντες τοιαύτης λύσεως προσαγομένης τῷ ἐπηπορημένῳ. Φρονιμώτερον οὖν τις δόξαι ἂν <λέγειν>, τηρῶν τὰ τῆς λέξεως καὶ μηδαμῶς τροπολογῶν τὰ κατ' αὐτήν, οὕτως ἀπαντῶν, ὡς πιστὸς μὲν, εἰ δὲ καὶ ἀξίως τῶν κατὰ τὸν τόπον νοῶν τὰ λεγόμενα ἢ μή, καὶ αὐτὸς κρινεῖς. ^[5]

15 17 φήσει οὖν ὅτι, εἴπερ βοηθεῖται ὁ τοῖς πένησι μεταδιδούς ὑπὸ τῆς ἐκείνων εὐχῆς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, λαμβάνων τὸ ἐν τοῖς δεομένοις τῶν σωματικῶν ἐν πνευματικοῖς περίσσευμα εἰς τὸ ἑαυτοῦ <ἐν πνευματικοῖς> ὑστέρημα (ὡς ὑπέφηνεν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ), τίς ἂν ἄλλος τοῦτο πάθοι καὶ μεγάλην βοήθειαν βοηθηθείη, ἐπακούοντος τοῦ θεοῦ ταῖς τῶν τοσούτων πενήτων ἀναπεπαυμένων εὐχαῖς, ἐν οἷς τάχα ἂν εἶέν τινες παραπλήσιοι τοῖς ἀποστόλοις ἢ ὀλίγῳ ὑποδεέστεροι αὐτῶν, πένητες μὲν ἐν τοῖς σωματικοῖς ὡς ἐκεῖνοι, πλουτοῦντες δὲ ἐν τοῖς πνευματικοῖς; οὗτος δὲ ὁ ἀνθυπαλλασσόμενος ἀντὶ πλούτου πενίαν ὑπὲρ τοῦ τέλειος γενέσθαι (πεισθεὶς τοῖς Ἰησοῦ λόγοις) ἀθρόως ἂν βοηθηθείη ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ γενέσθαι σοφὸς ἐν Χριστῷ καὶ ἀνδρεῖος καὶ δίκαιος καὶ

σώφρων καὶ ἐκτὸς παντὸς πάθους. φήσει δὲ ὁ οὕτως ἀπολογούμενος ὅτι οὐκ ἀνάγκη τοῦτο νοηθῆναι αὐτῆς ἡμέρας ἀπαντῆσαι τῷ ἀποδομένῳ τὰ ὑπάρχοντα καὶ διαδόντι πτωχοῖς, ἀλλ' ἴσως ἀπ' ἐκείνης μὲν τῆς ἡμέρας ἄρξεται ἡ θεία ἐπισκοπὴ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα αὐτὸν ἄγειν, λέγω δὲ τὴν ἐπαινετὴν ἀπάθειαν καὶ πᾶσαν τὴν ἀρετὴν. «προβαίνων» δὲ ὡς ὁ Ἰσαὰκ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς αὐτὸν ἐν Χριστῷ βοήθειαν «μείζων» ἔσται, «ἔως οὗ» αὐξάνων «μέγας» γένηται «σφόδρα σφόδρα» ἐν πάσῃ ἀρετῇ, πάσης ἐξαφανισθεΐσης τῆς κακίας ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. ^[45]

15 17 (50) καὶ οὐκ ἀναγκασθήσεται γε ὁ ταύτην ἀποδεδωκὼς τὴν διήγησιν εἰπεῖν τέλειον παρ' αὐτὸ τοῦτο γενέσθαι ἄνθρωπον < ὅτι παρέδωκε τὰ ὑπάρχοντα τοῖς πτωχοῖς, > τὰ ἄλλα ἀμαρτάνοντα. Ἄλλος δὲ (οὐκ οἶδα μὲν εἰ ἀκμάζων τῇ πίστει <καὶ> φαντασίᾳ τοῦ διαβαίνειν ἐπὶ τὴν φρόνησιν, οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ μέγεθος τι ζητήσας καὶ εὐρὼν εἰς τοὺς τόπους νοημάτων ἀξίων τοῦ θεοῦ) καταλιπὼν τὴν λέξιν ἐπὶ τροπολογίαν ἀναβήσεται καὶ ἐρεῖ ὑπάρχοντα ἐκάστῳ εἶναι τὰ ἐπόμενα αὐτῷ μετὰ τὴν ἔξοδον, ὡς εἶναι τῶν ὑπαρχόντων δικαίους μὲν ἀγαθὴν ὑπαρξιν, φαύλοις δὲ τὴν ἐναντίαν. ^[10]

15 18 ἐνταῦθα οὖν φήσει τὸν πολλὰ ἔχοντα κτήματα πλούσιον σύμβολον εἶναι τοῦ πολλὰ κεκτημένου φαῦλα, ἐν οἷς εἶναι δύναται καὶ ἡ φιλοπλουτία καὶ ἡ φιλοδοξία καὶ ἄλλα γήϊνα πράγματα πεπληρωκότα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ψεκτοῦ πλούτου. ἐπεὶ οὖν δύναται ποτε ὁ οὕτως πλούσιος ἀπέχεσθαι μὲν τινων φαύλων, ὡς μοιχείας καὶ φόνου καὶ κλοπῆς καὶ ψευδομαρτυρίας, καὶ καθήκοντα δὲ ἀποδιδόναι πρὸς γονεῖς μετὰ τινος τιμῆς, εἶναι δέ τις καὶ φιλάνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον οὐ μὴν καὶ τέλειος, συμβολικῶς τῷ τοιούτῳ προστάσσει ὁ σωτὴρ ἀποδόσθαι τὰ μοχθηρὰ ὑπάρχοντα <πάντα> καὶ ὥσπερ ἐπαραδοῦναι αὐτὰ ταῖς ἐνεργηκυῖαις αὐτὰ δυνάμεσι πτωχευούσαις παντὸς καλοῦ καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὑφισταμέναις τὴν ἀπειλήν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «πτωχὸς δὲ οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν». ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι σφόδρα βίαιος εἶναι δόξει ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις, λύουσα μὲν οὐκ ἀγεννῶς τὰ περὶ τελειότητος ἠπορημένα, οὐ πάνυ δὲ πείθουσα πως τὸ ἀποθέ <μενόν τινα νοεῖ> σθαι τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀπὸ κακίας ἀποδόσθαι ὑπαρξιν καὶ δοῦναι πτωχοῖς. <Ἐρῶ δ' ὥς> ἐν τοιούτῳ προκατελιγμένος τόπῳ ὁ ταύτῃ παριστάμενος τῇ δόξῃ φήσει πεπληρῶσθαι τὸν ἀμαρτωλὸν πνευμάτων κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀμαρτημάτων· οἷον εἰ πόρνος εἴη τοῦ λεγομένου ἐν τοῖς προφήταις πνεύματος πορνείας, εἰ δὲ θυμικὸς πνεύματος θυμοῦ, οὕτω δὲ καὶ εἰ κατάλαλος πνεύματος καταλαλιᾶς. ^[45]

15 18 (50) ταῦτα οὖν τις ἐκτήσατο τὰ ὑπάρχοντα φαῦλος ὢν καὶ γενόμενος τῇ μετοχῇ τῶν χειρόνων πνευμάτων τυφῶνος πολυπλοκώτερος. ὥσπερ δ' ἐκτήσατο αὐτὰ ὠνησάμενος προαιρέσει εἰκούσῃ τοῖς φαύλοις, οὕτως ἀποδοῖτο ἂν <αὐτὰ καὶ δοίῃ ἂν> οἷς θέλει ὁ λόγος οὗτος πτωχοῖς διὰ τοῦ πείθεσθαι τῷ Ἰησοῦ· ὡς γὰρ «ἡ εἰρήνη» τῶν ἀποστόλων πρὸς αὐτοὺς ἀνακάμπτει, ἐὰν μὴ «υἱὸς εἰρήνης» τύχοι εἶναι ὁ ἀκούων τὸ «εἰρήνη» ὑμῖν, οὕτως ἡ πορνεία καὶ πάντα τὰ ἀμαρτήματα [πάντα] ἀνακάμψαι ἂν πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν ἀμαρτημάτων πτωχοὺς, καὶ ἔστι μὴ διστάσαι περὶ τοῦ <εὐθέως> τέλειον γίνεσθαι τὸν οὕτω πωλήσαντα πάντα τὰ ἀποδεδομένα ὑπάρχοντα καὶ δόντα πτωχοῖς. εἰ δὲ χρόνῳ πολλῷ ἀποδίδεται τὰ ὑπάρχοντα καὶ πολλοῦ δεῖται χρόνου πρὸς τὸ δοῦναι αὐτὰ οἷς εἵπομεν πτωχοῖς, οὐδὲν ἂν κωλύοιτο ὁ λόγος χρόνῳ διδοὺς (κατ' ἀναλογίαν ὢν ἀποδέδοται τοῖς πτωχοῖς) τέλειον γίνεσθαι τὸν ταῦτα ποιοῦντα. σαφῶς δὲ ὁ ταῦτα πράξας ἔξει θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ καὶ αὐτὸς γινόμενος ἐπουράνιος· «οἶος» μὲν γὰρ «ὁ χοϊκὸς (ὁ πονηρὸς δηλαδή), τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἶος ὁ ἐπουράνιος (τουτέστιν ὁ Χριστός), τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι». ἐν τῷ οὖν αὐτοῦ μέρει οὐρανοῦ ἔξει θησαυρὸν ὁ βουληθεὶς τέλειος γενέσθαι καὶ πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα καὶ δοὺς τοῖς πτωχοῖς. ἀλλὰ μὴ ὑπολάβῃς τὸν τηλικούτον δύνασθαι ἐν τοῖς κατὰ τὰ βιωτικὰ πλουσίοις εὐρεθῆναι. τίς γὰρ αὐτῶν ἀπέθετο τὴν φιλοπλουτίαν καὶ τὴν (ὅτι οὕτως ὀνομάσω)

φιλοκοσμίαν; τίς δὲ πάντῃ ἀπέθετο τὸ πνεῦμα τῆς κενοδοξίας, ἵνα χωρήσῃ ἐν τῷ ἑαυτοῦ οὐρανῷ θησαυρὸν δόξης θεοῦ καὶ πλούτου τοῦ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ σοφίᾳ θεοῦ; τίς δὲ ἀπέθετο τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀργῆς; ἀγαπητὸν γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὸ τοιοῦτον <καὶ τῶν ἐκείνοις ὁμοίων τὸν> φιλαλήθως ἐξετάζοντα τὰ πράγματα ἀποφήνασθαι. ^[110]

15 18 (100) οὗτος δὲ καὶ δύναται ἀκολουθῆσαι τῷ Ἰησοῦ, ὁ (ὡς ἀποδεδώκαμεν) πάντα ἀποδόμενος καὶ ἔχων θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· οὐ γὰρ περιέλεται ὑπὸ τινος μοχθηροῦ κτήματος, ἵνα μὴ ἀκολουθῇ τῷ Ἰησοῦ. Ἐξῆς δὲ τούτοις λέγεται ὅτι ἀκούσας <δὲ> τὸν λόγον ὁ νεανίσκος ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ. ^[5]

15 19 καὶ ὅψει γε (ὡς πρὸς τὴν ἀναγωγὴν), τίνα τρόπον δυσάποσπαστως ἔχομεν τοῦ φρονεῖν τὸν πλοῦτον ἀγαθὸν εἶναι ἢ τὴν κάτω δόξαν. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θέλομεν, ἐπεὶ ἀγαπῶμεν τὴν ἐπιθυμίαν, τυχεῖν τῶν καὶ φαύλως ἐπιθυμουμένων ἢ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μᾶλλον μὴ περιπεσεῖν οἷς φανταζόμεθα φοβεροῖς ἢ περ ἀποθέσθαι τὸν ἐχθρὸν τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ φόβον. ἀλλ' οὐδὲ πρεσβύτερός τις εἰσηκται καθεστηκῶς οὐδὲ ἀνὴρ καταργήσας «τὰ τοῦ νηπίου», ἀλλὰ νεανίσκος ὁ τὸν λόγον ἀκούσας καὶ ἀπελθὼν λυπούμενος. τοιοῦτος γὰρ ἦν τὴν ψυχὴν, διὸ καὶ καταλιπὼν τὸν Ἰησοῦν ἀπῆλθεν (ἐπὶ ψόγῳ γὰρ εἴρηται τὸ ἀπῆλθε), καὶ ἀπῆλθε λυπούμενος λύπην τὴν «τοῦ κόσμου», τὴν «θάνατον» κατεργαζομένην. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ ἅπερ ἡγάπα, ἀγαπῶν τὸ ὀργίζεσθαι καὶ τὸ λυπεῖσθαι (διὸ ἀπῆλθε λυπούμενος) καὶ ὅσα ἀπὸ κακίας ἦν <αὐτῷ γεγεννημένα> κεκρατηκότα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. εἰ μέντοι ἐπὶ τῆς ἱστορίας μένοις κατὰ τινὰ τῶν προαποδοδεδομένων διήγησιν, ἐξ ἡμισείας εὖροις ἂν ἐπαινετὸν καὶ ἐξ ἡμισείας ψεκτὸν τὸν νεανίσκον τοῦτον. ἡ μὲν γὰρ οὐκ ἐμοίχευσεν οὐδὲ ἐφόνευσεν οὐδὲ ἔκλεψεν οὐδὲ ἐψευδομαρτύρησεν, ἀλλὰ καὶ ἤδη νεανίσκος ὢν ἐτίμησε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ ἐλυπήθη ἐπὶ τοῖς τὴν τελειότητα ὑποτιθεμένοις λόγοις τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐπαγγελλομένοις αὐτήν, εἰ ἀποδοῖτο τὰ ὑπάρχοντα, ἀστειόν τι ἦν ἐν αὐτῷ. ἡ δὲ ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ λυπούμενος διὰ τὰ κτήματα, δέον αὐτὸν χαίρειν, ὅτι ἀντ' ἐκείνων ἔμελλεν ἔχειν θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀκολουθῶν τῷ Ἰησοῦ κατ' ἵχνη βαίνειν υἱοῦ θεοῦ, ψεκτὸς ἦν. ^[45]

15 20 Ἀπελθόντος δὲ αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἐφ' ᾧ παρατηρητέον ὡς τοῦ σωτῆρος ἀκριβῆ λόγον τὸν ἀναγεγραμμένον. οὐκ εἶπε μὲν γὰρ ὅτι πλούσιος οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐπεὶ περ εἰ τὸ τοιοῦτον εἰρήκει, ἀποκεκλείκει ἂν <πάντως> τὸν πλούσιον ἀπὸ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. φησὶ δὲ ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται· τὸ χαλεπὸν μὲν πρὸς σωτηρίαν τοῦ πλουσίου παριστὰς οὐ μὴν <τὸ> ἀδύνατον***, ὅπερ ἐπὶ μὲν τοῦ ῥητοῦ αὐτόθεν λόγον ἔχειν φαίνεται, δυναμένων πλουσίων μετὰ δυσκολίας ἀντιστῆναι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀμαρτίαις καὶ μὴ πάντῃ ὑπ' αὐτῶν ἀλῶναι. εἰ δὲ τροπολογούμενος <ὁ> πλούσιος παραλαμβάνοιτο, ζητήσεις πῶς καὶν δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. τὴν δὲ δυσκολίαν τῆς εἰσόδου τοῦ ἐκατέρως νοουμένου <πλουσίου εἰς σωτηρίαν> ἐμφαίνει ἡ παραβολὴ τῷ εὐκοπώτερον ἐστὶ κάμηλον διὰ τρύπης ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἐν ᾗ παραβολῇ ὁ μὲν πλούσιος παραβάλλεται καμήλῳ, οὐ διὰ τὸ ἀκάθαρτον τοῦ ζώου μόνον ὡς ὁ νόμος ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ <διὰ> τὴν ὅλην αὐτοῦ σκολιότητα, ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεία τρυμαλιᾶ ῥαφίδος, εἰς παράστασιν τοῦ πάνυ στενὴν εἶναι καὶ εἰς ὑπερβολὴν τεθλιμμένην τὴν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἵσοδον τῷ ἐκατέρῳ πλουσίῳ. δηλοῖ δ' ὅτι <ὡς> αὐτόθεν μὲν ἀδύνατον τὴν κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, <δυνατὸν δὲ ὅσον πρὸς τὸν θεόν, οὕτως καὶ τὸν πλούσιον ὅσον πρὸς αὐτὸν ἀδύνατον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν>. ^[45]

15 20 (50)

τῷ δὲ δυνατὰ εἶναι τῷ θεῷ πάντα καὶ τὸ τοιοῦτον αὐτῷ δυνατόν ἐστιν, ἀφάτῳ δυνάμει <ἢ> τὴν παχύτητα τοῦ φαύλου λεπτύνονται ἢ τὴν στενότητα τῆς εἰσόδου χωρητὴν αὐτῷ ποιοῦντι. ὅτι γὰρ τοῦ δυσκόλως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὸν πλούσιον παράδειγμα ἔλαβε τὴν τρυμαλιὰν καὶ τὴν κάμηλον ἀλλ' οὐ τοῦ ἀδυνάτου, δῆλον ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρησθαι (φῆσαντας τίς ἄρα δύναται σωθῆναι 1;) τὸ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστ 1 , παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατὰ . οὐκοῦν δυνατόν καὶ τὴν κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδο ς , ἀλλ' οὐ παρὰ ἀνθρώποις δυνατόν, <παρὰ δὲ θεῷ> . οὕτως δὲ καὶ τὸν πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ . τὰς δὲ ἐφόδους τοῦ πῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ποιῆσαι ὁ θεὸς δυνατὰ , αὐτὸς ἂν εἰδείῃ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ καὶ ὃ ἂν ἀποκαλύψῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Ὁ μὲν οὖν διαβεβηκῶς ἐν σοφίᾳ καὶ λόγῳ ἐπιτολμήσαι ἂν ἐπὶ πλεῖον καὶ τῇ περὶ τῆς ῥαφίδος καὶ τῆς τρυμαλιᾶς αὐτῆς διηγήσει. ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον παραθησόμεθα ὅτι ἐστὶ τινα ἐν τῷ νόμῳ γινόμενα τέχνη ῥαφιδευτοῦ χρήζοντος ῥαφίδο ς , ἵνα κατὰ σοφίαν θεοῦ ποιήσῃ τὰ ἔργα <τις> ἥς ἀνείληφε τέχνης. ὡς οὖν νοηθεῖ τὰ τοῦ ῥαφιδευτοῦ ἔργα κάκεινη ἢ ῥαφίς, νοηθήσεται καὶ τὰ τῇδε λελεγμένα· ἅπερ νῦν λέγειν καὶ σαφηνίζειν τάχα μὲν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστι, τάχα δὲ καὶ τῷ εἰδοτῇ πολλῆς ἂν καὶ ἀκαίρου ἔχοιτο παρεκβάσεως. δύο δὲ προκειμένων, τοῦ κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν καὶ τοῦ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ , εὐκοπώτερον εἶναι φησι τὸ πρότερον.

[95]

15 20 (100) καὶ ζητήσεις γε ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἄλλον μὲν τὸν κάμηλον <γενόμενον> εἰσερχόμενον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδο ς , ἄλλον δὲ τὸν πλούσιον (ἀδυνάτως <μὲν> ἀνθρώποις δυνατῶς δὲ τῷ θεῷ) εἰσερχόμενον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ . οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς καμήλου καὶ ἐπὶ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδο ς , ὁστισποτοῦν ἐὰν εὐρεθῇ κάμηλος καὶ ἡτισοῦν ἐὰν νοηθῇ [κάμηλος] τρυμαλιὰ ῥαφίδο ς , [ἢ] εἰσελεύσεται δι' ἐκείνης· ὅτι ἀδύνατον μὲν ἀνθρώποις , παρὰ δὲ θεῷ καὶ τοῦτο δυνατόν. εἰ δὲ ἐμφαίνει ταῦτα καὶ παρίστησι τελικά τινα μυστήρια καὶ ἐπὶ <τι> τέλος ἄγοντα διὰ τινων ὁδῶν θεῷ μόνῳ δυνατῶν ἢ μή, ὁ δυνάμενος ἐξεταζέτω. Ἐξῆς ἔστιν ἰδεῖν τὰ περὶ τοῦ τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν ; καὶ ταῦτα δὲ ὁ μὲν τις τηρήσει κατὰ τὴν λέξιν, ὁ δὲ τις ἀνασκευάσας τὸ τῆς λέξεως ὡς οὐ μεγαλοφυῆς τροπολογήσει. [10]

15 21 ὁ μὲν οὖν τῇ λέξει παριστάμενος τοιαῦτα ἐρεῖ· ὥσπερ ἐπὶ τῆς δόσεως οὐ τὸ διδόμενον, ἀλλὰ τὴν <τοῦ διδόντος> προαίρεσιν ἀποδεχόμενος ὁ θεὸς δικαιοῖ καὶ <μᾶλλον> ἀποδέχεται τὸν τὸ ἔλαττον προαιρέσει τελειότερα δεδοκότα παρὰ τὸν τὸ πλεῖον ἐκ πλειόνων καὶ διαθέσει ὑποδεεστέρα (ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ τῆς <μεγάλης> δόσεως τῶν πλουσίων καὶ τῶν δύο λεπτῶν, ἅτινα ἢ χήρα εἰς λόγον πενήτων ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον), οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀγάπην καταλιπόντων ἃ κέκτηνται, ἵνα ἀπερισπάστως ἀκολουθῶσι τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ πάντα πράττοντες κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ, οὐ πάντως μᾶλλον ἀπόδεκτος ὁ τὰ πλείονα καταλιπὼν τοῦ τὰ ἐλάττονα, καὶ μάλιστα ὅτε τύχοι ὅλη ψυχῇ τις καταλιπὼν τὰ ἐλάττονα, παρὰ τὸν δοκοῦντα καταπεφρονηκέναι τῶν πλειόνων. εἰ καὶ μικρὰ οὖν καὶ εὐτελεῖ ὁ Πέτρος καταλέλοιπεν ἅμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἀνδρέᾳ, ἠνίκα ἀκούσαντες ἀμφοτέρωι τὸ «δεῦτε ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων», «εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ», ἀλλ' οὐ μικρὰ λελόγισται παρὰ τῷ θεῷ κατανοήσαντι ὅτι ἀπὸ ἔξεως αὐτὸ τοιαύτης πεποιήκασιν, ὡς εἰ καὶ ἐκέκτηντο πολλὰ κτήματα καὶ πλεῖστα ὑπάρχοντα , μὴ ἂν ὑπ' αὐτῶν κατασχεθῆναι μηδὲ ἐμποδισθῆναι τὴν ὁρμὴν βουλομένων ἀκολουθῆσαι τῷ Ἰησοῦ. [45]

15 21 (50) καὶ θαρρῶν (οἶμαι) ἐπὶ τῇ προαιρέσει μᾶλλον ἢ τῇ ὕλῃ ὧν καταλέλοιπεν ὁ Πέτρος παρρησιασάμενος εἶπε τῷ Ἰησοῦ τὸ ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν ; εἰκὸς δὲ νοεῖν μὴ δίκτυα μόνον αὐτὸν καταλελοιπέναι ἀλλὰ καὶ οἶκον καὶ

γυναῖκα, ἥς ἡ μήτηρ ἐπιστάντος τοῦ Ἰησοῦ ἀπήλλακται τοῦ πυρετοῦ· στοχάσαιτο δ' ἂν τις ὅτι δυνατόν καὶ τέκνα αὐτὸν καταλελοιπέναι, οὐκ ἀδύνατον δὲ καὶ κτῆσιν τινα βραχεῖαν. Μέγα οὖν δηλοῦται περὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐπεὶ περ ἀκούσαντες τὸ «δεῦτε ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων» μηδὲν ἀναβαλλόμενοι «εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ», οὐ μιμησάμενοι τὸν εἰπόντα· «ἀλλὰ πρῶτον ἐπίτρεψόν μοι εἰς τὸν οἶκόν μου ἀπελθεῖν καὶ ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου», οὐδὲ παραπλήσιόν τι ποιήσαντες τῷ λέγοντι· «ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου». καὶ πρόσχες ἐπιμελῶς ὅτι ἀξιολόγως πληγέντες ὑπὸ τῆς προστάξεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ, καὶ πιστεύσαντες ὅτι ὀλίγην ἀλιευτικὴν καταλιπόντες τὴν ἰχθύων ἀνθρώπους ἔμελλον ἀγρεύειν πρὸς σωτηρίαν, καὶ οἰονεῖ τρωθέντες ὑπὸ τε τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἥς ἐπηγγείλατο αὐτοῖς διακονίας φιλανθρώπου μέλλουσιν ἀνθρώπους θηρεύειν, «εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα» καὶ ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν οἴκοι «ἠκολούθησαν αὐτῷ», ὥς ἄξιον γεγονέναι <τοῦ> ἐπ' ἐκείνῃ τῇ ὁρμῇ τὸν Πέτρον σεμνύνασθαι καὶ εἰρηκέναι τὸ προειρημένον. ἅμα δὲ παρατηρητέον ὅτι τοῦτο εἶρηκεν ὁ Πέτρος κατανοήσας μὲν τὴν εἰρημένην ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ φωνήν· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, θεασάμενος δὲ καὶ τὸν ἀκούσαντα νεανίσκον καὶ μετὰ λύπης ἀπεληλυθότα, ἐπεὶ περ προκεκρίκει τὰ πολλὰ ἐπὶ τῆς γῆς κτήματα τοῦ τέλειος ἐν θεῷ γενέσθαι, νοήσας δὲ καὶ τὸ δύσκολον περὶ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῦ πλουσίου, ὥσπερ καὶ αὐτὸς οὐκ εὐχερὲς πρᾶγμα ποιῶν ἐν τῷ πάντα καταλελοιπέναι καὶ ἠκολουθηκέναι τῷ σωτῆρι, εἶπε τὰ προκείμενα. ^[115]

15 21 (100) διὸ καὶ παρρησιασαμένῳ τῷ Πέτρῳ ἀποκρίνεται τὰ τῆς ἐπιφερομένης μεγάλης ἐπαγγελίας ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ μέλλειν ἔνα τῶν κριτῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἔσεσθαι τὸν Πέτρον. Ὁ δὲ τῆς λέξεως <ὥς> οὐχ ἱκανῆς πείσαι μεγαλοφυῇ ἀκροατὴν καταφρονήσας, ὥς καὶ ἄλλων λέξεων τῆς γραφῆς τὸ σεμνὸν ἐν τῇ ἀναγωγῇ ἔχουσῶν, τοιαῦτα φήσει ὅτι αὐτὸ τὸ ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι, δικτυδίου καταλειφθέντος καὶ πενιχρᾶς οἰκίας καὶ ἐπιπόνου ἐν πενίᾳ βίου, οὐ πάνυ τι <μέγα ἐστὶν οὐδὲ> ἀξίως λέλεκται τοῦ τηλικούτου μαθητοῦ, ᾧ «σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυπεν» ὅτι Ἰησοῦς εἶη «ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», «ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατήρ» αὐτοῦ, καὶ ᾧ λέλεκται τὸ «σύ εἶ ὁ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». ^[20]

15 22 ἀλλὰ μήποτε τὰ <προ-> αποδεδομένα εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὰ ἐξῆς χρήσιμα <καὶ ἀληθινὰ> εἰς τὰ προκείμενά ἐστι. Πέτρος γὰρ ἀφῆκε πάντ α, ἐφ' οἷς ἀμαρτωλὸς ἦν καὶ δι' ἃ εἶπεν· «ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ, κύριε, ὅτι ἀνὴρ ἀμαρτωλὸς ἐγώ εἰμι», καὶ μέγας αὐτοῦ ἔπαινος ἦν τεθαρρηκότος ἐπὶ τῷ μηκέτι ἀμαρτάνειν λέγειν· ἀφήκαμεν πάντ α, καὶ οὐ μόνον τὰ χεῖρονα καταλελοιπάμεν ἀλλὰ καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι. τὸ δὲ σοὶ ἠκολουθήσαμεν ἴσον δύναται εἶναι τῷ ἀποκαλύψαντος ἡμῖν <κατὰ πάντα, ὡς Πέτρῳ, τοῦ> πατρὸς ὅστις εἶ, καὶ ὅτι δικαιοσύνη εἶ, ἠκολουθήσαμεν σοι καθὸ δικαιοσύνη τυγχάνεις, οὕτω δὲ καὶ καθὸ ἀγιασμὸς καὶ καθὸ σοφία καὶ καθὸ εἰρήνη καὶ καθὸ ἀλήθεια καὶ καθὸ ὁδὸς ἡ φέρουσα πρὸς θεὸν καὶ καθὸ ζωὴ ἀληθινή. διόπερ ὡς ἀθλη <τῆς νικῆς> τῆς μετὰ τὸν ἀγῶνα πυνθανόμενος τοῦ ἀγνοηθέντος, εἰ τύχοι μὴ ἐπιστάμενος τὰ ἐπὶ τῷ ἀγῶνι ἄθλα, πυνθάνεται τοῦ σωτῆρος λέγων μετὰ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι παρρησίας τὸ τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; καὶ εἶπερ βουλόμεθα τὰ πρὸς Πέτρον εἰρημένα κατὰ τὴν πεῦσιν αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ λαβεῖν, ἀφώμεν ὁμοίως πάντ α, μηκέτι περιεχόμενοι τῆς κακίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, ἵνα ἡμῖν εἴπη καὶ πᾶσι τοῖς ἀκολουθήσασιν αὐτῷ τὰ ἐπιφερόμενα οὕτως ἔχοντα· ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι καὶ τὰ ἐξῆς. ^[60]

15 22 (50) ἄπερ καὶ αὐτὰ καὶ ἀπλούστερον ἔχει τινὰ προτρεπτικὸν ἐπὶ τὸ καταλιπεῖν τὰ ὑπάρχοντα νοῦν, καὶ ἕτερον παρὰ τοῦτον βαθύτερον. ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν λέξιν ἐρμηνεύων τὸν τόπον τοῦ εὐαγγελίου τοιαῦτα ἐρεῖ· <οὐ> πάντας εἶπεν ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ ὁ λόγος, ἀλλὰ τοὺς μὲν τότε ἀποστόλους καὶ <τοὺς> ὁμοίως ἐκείνοις ἐπιμόνως αὐτῷ ἀκολουθήσαντας <ἀκολουθήσαντας ἑαυτῷ> ὠνόμασεν· τοὺς δὲ μεταγενεστέρους ἐδήλωσε <τῷ> καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλ' ὡς βιαίως διηγησάμενον τὸ ἀκολουθεῖν ἀνατρέψει τις λέγων περὶ πάντων εἰρησθαι τὸ ἀκολουθεῖν ἐν τῷ «ὅς ἂν μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος εἶναι μαθητής». Οἱ τοίνυν ἀκολουθήσαντες τῷ σωτῆρι καθεδοῦνται ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. καὶ ταύτην λήψονται τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ παλιγγενεσία καινὴ τις γενέσεις οὕσα, ὅτε οὐρανὸς καινὸς καὶ [ἡ] γῆ καινὴ τοῖς ἑαυτοῦς ἀνακαινώσασσι κτίζεται καὶ καινὴ διαθήκη παραδίδεται καὶ τὸ ποτήριον αὐτῆς. ἐκείνης δὲ τῆς παλιγγενεσίας προοίμιόν ἐστι τὸ καλούμενον παρὰ τῷ Παύλῳ λουτρὸν παλιγγενεσίας, καὶ ἐκείνης τῆς καινότητος <μυστήριόν ἐστι> τὸ ἐπιφερόμενον τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἐν τῷ «ἀνακαινώσεως πνεύματος». [5]

15 23* τάχα δὲ καὶ κατὰ μὲν τὴν γενέσιν «οὐδεὶς ἐστὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' εἰ μία ἡμέρα εἴη ἡ ζωὴ αὐτοῦ» διὰ τὸ περὶ τῆς γενέσεως μυστήριον, ἐφ' ἧ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ἐν πεντηκοστῷ Ψαλμῷ λελεγμένον ἕκαστος ἂν τῶν εἰς γενέσιν ἐληλυθότων λέγοι, ἔχον οὕτως ὅτι «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου». κατὰ δὲ τὴν ἐκ λουτροῦ παλιγγενεσίαν πᾶς μὲν «καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου» ὁ γεννηθεὶς «ἄνωθεν» «ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος», ἵνα <δὲ> τολμήσας εἴπω καθαρὸς «δι' ἐσόπτρου» καὶ «ἐν αἰνίγματι». κατὰ δὲ τὴν ἄλλην παλιγγενεσίαν, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, πᾶς ὁ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίαν ἐκείνην φθάσας καθαρώτατός ἐστιν «ἀπὸ ῥύπου» <καὶ βλέπει> «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», καὶ αὐτὸς «διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας» φθάνων ἐπ' ἐκείνην τὴν παλιγγενεσίαν. εἰ δὲ βούλει τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο νοῆσαι, σύνες πῶς Ἰωάννης, ὁ «ἐν ὕδατι» βαπτίζων «εἰς μετάνοιαν» λέγει περὶ τοῦ σωτῆρος τὸ «αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί». Ἐν μὲν οὖν τῇ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίᾳ συνετάφημεν τῷ Χριστῷ· «συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ (κατὰ τὸν ἀπόστολον) διὰ τοῦ βαπτίσματος». ἐν δὲ τῇ τοῦ διὰ πυρὸς καὶ πνεύματος λουτροῦ παλιγγενεσίᾳ σύμμορφοι γινόμεθα «τῷ σώματι τῆς δόξης» τοῦ Χριστοῦ καθεζομένου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ καθεζόμενοι ἐπὶ δώδεκα θρόνου ς, εἰ καὶ ἀφέντες πάντα (ὅποτερωσοῦν *** μᾶλλον δὲ κατὰ τὸ δεύτερον) ἠκολουθήσαμεν Χριστῷ. [45]

15 23* (50) τότε δὲ ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, πληροῦται ἡ λέγουσα προφητεία· «εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». καὶ τό <τε> «δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», ἕως οὗ «ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς θάνατος» καταργηθῇ, οὗ καταργηθέντος οὐκέτι ἔσται πρὸ προσώπου τῶν σωζομένων θάνατος ἀλλὰ μόνη ζωὴ ἡ πιστευομένη. θανάτου μὲν γὰρ ὄντος πρὸ προσώπου <ἀνθρώπων> δι' ἐκεῖνον ἀπιστεῖται ὑπὸ τῶν κρατουμένων ὑπ' αὐτοῦ ζωὴ καταργηθέντος δὲ θανάτου πιστεύεται ὑπὸ πάντων ἡ ζωὴ. ἐν δὲ τῷ νόμῳ εὐρήσεις καὶ τὸ «τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον πρὸ προσώπου σου» καὶ τὸ «ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμασμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν» καὶ «οὐ μὴ πιστεύσητε τῇ ζωῇ ὑμῶν». καθέζεται δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, οὐδενὸς ἀτίμου καὶ ἀδόξου ἐν θεῷ βασιλευμένου ὑπ' αὐτοῦ· πάντες γὰρ τότε οἱ μὴ «δόξαν παρὰ ἀνθρώπων» λαμβάνοντες μηδέ <τι> ποιοῦντες πρὸς τὸ δοξασθῆναι «ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων», ἀλλὰ τὴν δόξαν τὴν ἀπὸ «τοῦ μόνου» ζητοῦντες, βασιλευθήσονται ὑπὸ τοῦ καθημένου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. τότε δὲ καὶ ἀποδίδεται τὰ τῆς εὐχῆς τῷ σωτῆρι εὐξαμένῳ καὶ εἰπόντι· «πάτερ, δόξασόν

με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι». Εἰ δὲ δύνασαι νοῆσαι τὸν λόγον ἀποκαταστάντα μὲν μετὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα καὶ ὅσα γέγονε τοῖς γεννητοῖς, γινόμενος αὐτοῖς ὅπερ ἕκαστος αὐτὸν <ἐαυτῷ> ἔχρηζε γενέσθαι, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ, καὶ ἀποκαταστάντα, ἵνα γένηται ὁποῖος «ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν», (θεὸς λόγος ὢν) ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὡς λόγου τοιούτου δόξη· ὅψει αὐτὸν καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἕτερον αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἄνθρωπον νοούμενον· ἐν γὰρ οὗτος τῷ λόγῳ γίνεται, παντὸς μᾶλλον τῶν διὰ τὸ κολλᾶσθαι «τῷ κυρίῳ» γινομένων «ἐν πνεύμα» πρὸς αὐτόν. ^[15]

15 24 τότε δέ, ἡνίκα ἂν ταῦτα ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ σωτῆρος γένηται, καὶ οἱ ἀφέντες πάντα καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ καθεδοῦνται, ὡς σύμμορφοι γενόμενοι «τῷ σώματι» καὶ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ θρόνους δώδεκα κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. ὁ γὰρ ὅλος βίος τῶν δικαίων κρινεῖ τὰς μὴ πεπιστευκυίας δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κρινουσί γε οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ τὸν ἀποστολικὸν ἐξηλωκότες βίον καὶ κατωρθωκότες τοὺς εὐγενεῖς μὲν (διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς Ἰσραηλίτας) οὐ τὰ ἄξια δὲ τῆς εὐγενείας πεποιηκότας. τάχα δὲ τὸ μὲν «ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος» πρὸς Κορινθίους λελεγμένον λέγεται πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, τὸ δὲ καθίσεσθε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τὸν ἀποστολικὸν βίον ἐξηλωκότες, κρινοῦντας τοὺς εὐγενεστέρους τοῦ ὅλου κόσμου ὄντας τὸν Ἰσραὴλ. ἀλλὰ νόησον ἐν τούτοις ἀξίως τῆς μεγαλονοίας τοῦ εὐαγγελίου τὸν Ἰσραὴλ εὐγενῆ μὲν καὶ πεφυκότα κρειττόνως, οὐ πεπιστευκότα δέ. ^[45]

15 24 (50) ἀνάγειν δὲ μετὰ τὸν περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸν περὶ τῶν δώδεκα φυλῶν λόγον (ὥστε δώδεκα τάγματα εἰπεῖν γενικὰ ψυχῶν καὶ εὐγενεστέρων, ὧν αἱ μὲν διαφέρουσαι ἐν ὑπεροχῇ εἰσιν αἱ δὲ καθ' ἑνδεκα μοίρας τεταγμέναι λοιπαὶ <ἐν> τάξει δευτέρᾳ), ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστὶ μὴ τηλικαῦτα θεωροῦντας, ὡς δυνηθῆναι παραστήσαι πῶς δώδεκά εἰσιν ἀστέρες οἱ πατέρες τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ὥσπερ ἐδήλου τὸ προφητικὸν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) ὄναρ τοῦ Ἰωσήφ. οἶονεὶ δὲ καὶ ἕκαστος τῶν κρινομένων Ἰσραηλιτῶν ὑπὸ τινος ἢ συνωνύμου ἄστρου ἢ ἄστρω παραπλησίῳ ἀποστόλου καὶ τοῦ τὸν ἀποστολικὸν βίον βιώσαντος κριθήσεται. Εἰ μὲν οὖν τις πάντα ἀφῆκε καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ, τῶν εἰρημένων πρὸς τὸν Πέτρον κατὰ τὴν πεῦσιν αὐτοῦ τεύζεται· εἰ δὲ οὐ πάντα μὲν τὰ δὲ ἐπιφερόμενα, ὁ τοιοῦτος πολλαπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. ^[5]

15 25 τίνα δὲ οὐ πάντα ἀλλ' εἰδικῶς λελεγμένα, κατανοητέον ἐκ τοῦ καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ τοῦτο δὲ ὅτι μὲν ἔχει οὐκ εὐκαταφρόνητον λόγον καὶ κατὰ τὸ ἀπλοῦν τῆς ἐκδοχῆς καὶ προτρεπτικὸν ἐπὶ τὸ πάσης σαρκικῆς συγγενείας καταφρονεῖν καὶ πάσης τῆς κτήσεως, πᾶς ὅστις οὖν ὁμολογήσει. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἐπιδέχεται ἀναγωγὴν, ὁ μὲν τις διστάσει ὁ δὲ καὶ ἀποφανεῖται ὅ τι ἔχει. καὶ σαφές γε κατὰ τὸ ρητὸν ὅτι πολλοὶ τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἐμισήθησαν ὑπὸ συγγενῶν καὶ εἴλαντο τούτους καὶ πᾶσαν κτήσιν καταλιπεῖν ὑπὲρ τοῦ κληρονομήσαι τὴν αἰώνιον ζωὴν, πεισθέντες ὅτι πᾶς ὅστις ἀφῆκε τοὺς κατὰ σάρκα ἀδελφοὺς καὶ τὰς συγγενεῖς μόνῳ τῷ σώματι ἀδελφὰς καὶ γονεῖς τῶν σωματίων καὶ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐπικαταράτῳ γῇ ἀγροὺς καὶ τὰς ἐν αὐτῇ οἰκίας, καὶ ἀφῆκεν οὐ δι' ἄλλο τι ἀλλ' ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ, πολλαπλασίονα λήψεται· πολλαπλασίονα γὰρ καὶ (εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι) ἀπειροπλασίονα τὰ πνευματικὰ παρὰ τὰ σωματικά, καὶ πρὸς τῷ λαβεῖν πολλαπλασίονα οὐκ ἐν προσκαίρῳ ζωῇ, ἀλλ' ἐν αἰωνίῳ γενόμενος, κληρονομήσει αὐτά. πολλαπλασίονας μὲν γὰρ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς ὧν τις ἀφῆκε διὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, εὐχερὲς διηγῆσασθαι· καὶ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλαπλασίους οἱ κατὰ τὴν πίστιν ἀδελφοὶ τῶν δι' ἀπιστίαν καταλελειμμένων ὑπὸ τῶν πιστευσάντων. ^[45]

15 25 (50)

οὕτω δὲ καὶ γονεῖς πάντας τοὺς ἀνεπιλήπτους ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἀνεγκλήτους πρεσβυτέρους λαμβάνει τις, ἀνθ' ὧν καταλέλοιπε δύο· ὁμοίως δὲ καὶ τέκνα πάντας τοὺς ἡλικίαν ἔχοντας τέκνων. πῶς δὲ πολλαπλασίονας ἀγροὺς ἢ οἰκίας ὧν τις καταλέλοιπε κληρονομεῖ, οὐκέτι ὁμοίως ἀποδοῦναι δύναται, ἂν μὴ ἄρα τις βιασάμενος ἐπ' ὀλίγων τὸ τοιοῦτον παραστήσῃ, ὅπερ οὐκ εὐλογον· ἅπαξ δὲ ἀλληγορῶν τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς οἰκίας ἀναγκασθήσεται κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὰ ἀνωτέρω τούτων ἀποδοῦναι. Εἰσὶν οὖν (οἶμαι) ἐν ταῖς ἀγίαις καὶ μακαρίαις δυνάμεσιν ἀδελφοὶ οἱ «εἰς ἄνδρα τέλειον» κατηντηκότες τῶν τὸ «μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ» κεχωρηκότων καὶ ἀδελφαὶ πάντες οἱ παρθένος ἀγνή παραστησάμενοι Χριστῷ οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων (οἶμαι) μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν δυνάμεων. γονεῖς δὲ τοιοῦτοι εἶεν ἂν τίνες ἢ περὶ ὧν εἴρηται πρὸς τὸν Ἀβραάμ· «σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεῖς ἐν γῆρᾳ καλῶ»; εἰ δὲ γίνονται ποτε οὗτοι (ἀνάλογον ἐκείνοις τοῖς πατράσιν) ἐτέρων πατέρες, πολλαπλάσιον καὶ τέκνα λήψονται ὁμοίως τῷ Ἀβραάμ. καὶ τοὺς ἀγροὺς δὲ καὶ τὰς οἰκίας πολλαπλασίονας τῶν καταλειπομένων νόει μοι ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῦ θεοῦ παραδείσου καὶ τῇ πόλει τοῦ θεοῦ, περὶ ἧς «δεδοξασμένα ἐλαλήθη», ἧς «ὁ θεὸς ἐν ταῖς βάρεισι γινώσκεται, ὅταν ἀντιλαμβάνηται αὐτῆς», ὥστ' ἂν εἰπεῖν πρὸς τοὺς τὰς ἐκεῖ οἰκίας κληρονομοῦντας· «καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως εἶδομεν ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν», περὶ ἧς λέγεται· «καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς». ^[95]

15 25 (100) ἐπὶ τοιούτοις δὴ κληρονομεῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν μακάριον, τοσούτους ἔχοντας κληρονομίαν ἄγρῳ οὐς καὶ τοσαῦτα δένδρα ὑπὸ θεοῦ γεωργούμενα καὶ οἰκίας ἐκ λίθων ζώντων, ἐν αἷς ἀναπαύσεται πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς καὶ τὰ λοιπά. Μετὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι ι. ^[110]

15 26 καὶ τοῦτο δὲ ἔχει μὲν τινα καὶ κατὰ τὸν ἀπλούστερον νοῦν προτρέψασθαι δυνάμενα τοὺς ἄρτι προσερχομένους τῷ θεῷ λόγῳ ἐπὶ τὸ σπεύδειν διὰ τῶν προστεταγμένων ἀναβῆναι παρὰ πολλοὺς τῶν νομιζομένων ἐγγεγραμένους τῇ πίστει ἐπὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοὺς βίον καὶ λόγον, ὡς οὐκ ἐμποδίζοντος οὔτε χρόνου τοῖς ὕστερον πιστεύουσιν οὔτε γονέων μοχθηρῶν τοῖς αὐτοῦς ἀνεγκλήτως ἀγωνιζομένους παραστήσασιν. ἀγὼν δὲ ἐστὶ καὶ καθελεῖν οἶημα διὰ τὸ ἐκ πατέρων ἡμεῶν (Χριστιανῶν) ἀνατετράφθαι ἐν Χριστιανισμῷ μέγα φρονούντων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τὴν τύχην πατράσιν ἐπαυχεῖν καὶ προγόνοις προεδρίας ἡξιωμένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἢ πρεσβυτερίου τιμῆς ἢ διακονίας εἰς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ· ἀμφοτέροι γὰρ διδαχθέντες τὸ πολλοὶ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι ὑπομνησθήσονται μήτε ἐπὶ τῷ νομίζειν εἶναι πρῶτοι μέγα φρονεῖν μήτε συστέλλεσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι, ὡς ἔλαττον <τι> ἔχοντες τῶν προτέρων διὰ τὸ ἔσχατοι ἐκείνων τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ παρειληφέναι δόγματα. Ἔχει δ' οἶμαι τὸ ῥητὸν <καὶ ἕτερον> λόγον ἀθρόως ἡμᾶς ἐπιστῆσαι δυνάμενον τοῖς πολλοῖς πρὸ ἡμῶν πρῶτοις χρηματίσασιν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ γενομένοις διὰ τὴν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστίαν καὶ προδοσίαν ἐσχάτοις, καὶ ἡμῖν τοῖς ἐσχάτοις τὰ πρωτεῖα δυνάμενοι λαβεῖν, ἐὰν ἐπιμένωμεν τῇ πίστει «μὴ ὑψηλοφρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι». τί δέ; ἐὰν κοινωνήσαντες τῇ ρίζῃ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου τῶν πατέρων πιότῃ συμφυεῖς γενώμεθα τῷ βουλήματι τοῦ πνευματικοῦ νόμου καὶ τῶν ἀνάλογον αὐτῷ νοουμένων προφητῶν, ἡμεῖς οἱ ἔσχατοι ἐσόμεθα πρῶτοι ι, κἀκεῖνοι οἱ πρῶτοι ι, διὰ τὴν ἀπιστίαν ἐκκοπέντες ἀπὸ τῆς καλλιελαίου γεγονάσιν ἔσχατοι· καὶ γὰρ διὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν «εἰς κρίμα» τῷ κόσμῳ ἐπιδημήσαντος, ἵνα (τὰ ἔθνη) «οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι καὶ οἱ βλέποντες (Ἰσραὴλ) τυφλοὶ γένωνται» διὰ τὴν ἀπιστίαν, «ὁ» μὲν «προσήλυτος» ἡμεῖς λαὸς γεγόναμεν «ἄνω ἄνω» καὶ πρῶτοι ι, ὁ δὲ πρὸ ἡμῶν Ἰσραὴλ ὁ πρῶτος γέγονεν ἔσχατος καὶ «κάτω κάτω». ^[65]

15 26 (50) οὕτω δὲ δύναται νοεῖσθαι καὶ τὸ «εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος», ὡς εἰ ἔλεγεν· ἐπεὶ νῦν τὰ πρωτεῖα λαμβάνουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν εἰς ἐμὲ πιστεύοντες ἔσχατοι

νομιζόμενοι ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἔσχατοι δὲ κρίνονται παρὰ τῷ θεῷ ὅλος ὁ λαὸς τῶν ἀπιστησάντων ἐν Ἰσραὴλ, καὶ νομίζονται «διὰ τὸν χρόνον» εἶναι πρῶτοι. εἴ τις <οὖν> βούλεται τὸ ἀληθινὸν πρῶτον ἀναλαβεῖν, γενέσθω ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ νῦν Ἰσραὴλ ἐσχάτοις εἶναι νεομισμένοις ὃς ἂν γὰρ θέλῃ ἐν τοῖς οἰομένοις εἶναι πρῶτοις, τῶν μὲν πρωτείων ἐπὶ τὰ ἔθνη μεταβεβηκότων ἀποπεσεῖται, ἐν δὲ ἐσχάτοις ἀριθμηθήσεται· καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κεφαλὴ διὰ τὴν πίστιν γίνονται, ὁ δὲ ἄπιστος Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἀπιστίαν οὐρά. κατὰ τοῦτον τὸν λόγον πολλοὶ μὲν (οὐ πάντες δὲ) ἔσονται ἐκ πρώτων ἔσχατοι καὶ πάλιν πολλοὶ μὲν τῶν ἐσχάτων ἔσονται πρῶτο ι. οὐ μὴν εἴ τις ἔσχατος προσελήλυθε, τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύουσι συναριθμεῖσθαι δοκῶν, οὗτος ἐν πρῶτοις λογισθήσεται. εἰσὶ γὰρ καὶ πρῶτοι <γενόμενοι καὶ οὐδὲν ἥττον διαμένοντες> πρῶτο ι, ὡς οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολοι, Ἰσραηλῖται τυγχάνοντες καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ. ^[95]

15 26 (100) καὶ εἰσὶν ἔσχατοι <οὐδὲν ἥττον διαμένοντες> ἔσχατο ι, οἱ πολλῷ ὑποδεέστερον βιοῦντες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας χρηματιζόντων ***. Μετὰ ταῦτα ἐπίστησον εἰ δύνασαι τὸ τῶν ἀγγέλων γένος πρῶτον ὡς τιμὴ <ώτερ> ὃν λέγειν εἶναι τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένος <ὡς νομιζο> μένων ἐσχάτων. ^[5]

15 27 καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται· «ὅτε ἐγεννήθησαν ἄστρα, ἤνεσαν τὸν θεὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ», ὡς πρεσβύτεροι καὶ τιμιώτεροι οὐ μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς μετ' αὐτοὺς κοσμοποιίας. <καὶ οὕτως ἂν τις> τολμήσαι ἀποφύνασθαι ὅτι πολλοὶ μὲν ἀγγέλων οἱ πρῶτοι ἦσαν ἀνθρώπων γίνονται τινῶν ἀνθρώπων ἔσχατο ι, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἔσχατοι τῇ φύσει τυγχάνουσι τῶν ἀγγέλων γίνονται διὰ τὸν βίον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον τινῶν ἀγγέλων (ἐν πρῶτοις μὲν τεταγμένων, γενομένων δὲ ἔκ τινῶν αἰτιῶν ἐσχάτων) πρῶτο ι. παραλαβὼν δὲ εἰς τοῦτο ἀπὸ τε τῆς <Πέτρου> πρώτης ἐπιστολῆς καὶ τῆς Παύλου πρὸς Κορινθίους προτέρας ῥητὰ προσαχθήσῃ ὡς ὑγιῶς εἰρημένῳ τῷ λόγῳ. λέγει γὰρ ὁ μὲν Πέτρος· «εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὀρώντες (δηλονότι Ἰησοῦν Χριστὸν) πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶτε» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «εἰς ᾧ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι»· ὁ δὲ Παῦλος· «ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά»; ὅρα οὖν εἰ μὴ οὗτοι μὲν, ὅσον ἐτήρουν «τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν» καὶ οὐκ ἀπέλιπον «τὸ ἴδιον οἰκητήριον», πολλῷ ἀνθρώπων διέφερον καὶ ἦσαν αὐτῶν πρῶτο ι, ὧν ἀνθρώπων «ἐταπεινώθη εἰς χοῦν ἢ ψυχὴν» γενομένων ἐν τῷ τῆς ταπεινώσεως σώματι καὶ μόγις ποτὲ λεγόντων τὸ «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»; οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὅσον εἰς σύγκρισιν ἀγγέλων ἔσχατοι τυγχάνοντες, γίνονται ἀγγέλων πρῶτοι τῶν μὴ τηρησάντων «τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν», ἀλλὰ ἀπολιπόντων «τὸ ἴδιον οἰκητήριον», λαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων» ἢ «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων». ^[45]

15 27 (50) γενόμενοι δὲ ἐν οἰκητηρίῳ ἀγγέλων τινὲς ἀπολελοίπασιν <αὐτό, γίνονται δὲ πρῶτοι ἄνθρωποι>, ἐπὶ ποιήσωσι κηρυχθείσης αὐτοῖς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὰ ἀνάγοντα αὐτοὺς ἐπ' αὐτήν· καὶ γὰρ οἱ μὲν ἐν γῇ τῶν οὐρανίων ἔσχατο ι, οἱ δὲ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῇ πρῶτο ι. καὶ γίνονται πολλοὶ μὲν τῶν οὐρανίων καὶ πρώτων ἔσχατο ι, «εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ἐν ζόφῳ» τηρούμενοι· πολλοὶ δὲ τῶν ἐσχάτων καὶ ἐπὶ γῆς γενέσιν ἀνελιφότων ἀναβαίνοντες, ὥστε τεθαρρηκότως λέγειν· «ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει», <πρῶτοι γίνονται>. καὶ αὐτός γε ὁ ὡς ἀστραπὴ «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» πεσὼν πρῶτος ἦν, ἡνίκα περιεπάτει «ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ» ἄμωμος, ἕως εὐρέθη ἀνομία ἐν αὐτῷ καὶ γέγονεν ἔσχατος εἰς ἄδου καταβάς, ὡς τοὺς ἰδόντας αὐτὸν θαυμάζειν ἐπ' αὐτῷ καὶ λέγειν· «καὶ σὺ ἐάλως ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης. κατέβη εἰς ἄδου ἡ δόξα σου, ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου». οὕτω δὲ καὶ ἔσχατος ἦν πᾶς καὶ ἀνόητος καὶ ἀπειθής, δουλεύων «ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ» διάγων, στυγητὸς καὶ μισῶν, ἀλλὰ γέγονε πρῶτος,

«ὅτε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιланθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ» «διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου», καὶ ἐδέξατο τὸν εἰπόντα· «ὁ δεχόμενος ἐμὲ δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με». Ἀλλὰ κατὰ μὲν ταῦτα πρῶτους ἀποδεδώκαμεν τοὺς σωθησομένους, ἐσχάτους δὲ τοὺς μὴ ἀξιους τῆς τοιαύτης τῶν σωθησομένων τάξεως ἀλλὰ κολάσεως καὶ τοῦ ἐγκαταλειφθῆναι, ἥτοι ἕως «τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ» ἢ ἕως ἐκπληρώσῃ τὰ περὶ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων. ^[95]

15 27 (100) ^[76] ἡ μὲντοι ἐπιφερομένη τῷ πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι παραβολὴ σῶζεσθαι μὲν ἐπαγγέλλεται καὶ τοὺς <ἐσχάτους> τῆς παραβολῆς, πρῶτους μὲν ἐργασαμένους, ἐσχάτους δὲ λαμβάνοντας τὸν μισθὸν καὶ διὰ τοῦτο πρῶτους ὄντας καὶ εἰς ἐσχάτους λελογισμένους. διαφέρειν δὲ αὐτῶν λέγει τοὺς ἐσχάτους μὲν ἐπὶ τὰ ἔργα κεκλημένους, ἀπολαβόντας δὲ τὸν μισθὸν οὐ μόνον πρῶτους ἀλλὰ καὶ ἴσον τοῖς γογγύσασιν κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότη καὶ εἰρηκόσιν· «οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους αὐτοὺς ἐποίησας ἡμῖν τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα». καὶ πρῶτοί γε οἱ ἔσχατοι κληθέντες ἐπὶ τὸ ἔργον λέγονται παρὰ τὸ πρῶτους αὐτοὺς εἰληφέναι τὸν μισθόν. θεῶ δὲ εὐξάμενοι καὶ ἐπικαλεσάμενοι «τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ <Χριστοῦ>» ἐκθώμεθα τὴν παραβολὴν καὶ ἴδωμεν, τίνα ἡμῖν ἐξετάσαι καὶ εἰπεῖν εἰς αὐτὴν ἢ καὶ ὑπαγορεῦσαι δοθήσεται· ἔχει δὲ οὕτω. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξηλθεν ἅμα πρῶτ' μισθώσασθαι ἐργάτας καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

15 28 (1n) (20, 1—16) Δύναται μὲν οὖν ἡ πᾶσα παραβολὴ διὰ τοῦτο παρελῆφθαι, εἰς τὸ μαθεῖν ἡμᾶς πῶς οἱ ἔσχατοι ἐλθόντες εἰς τὸ ἔργον ὥσει πρῶτοι κληθέντες τὸν μισθὸν ἔλαβον πρῶτοι, καὶ τίνα τρόπον οἱ πρῶτοι κληθέντες ἐν ἐσχάτῃ χώρᾳ παρὰ τῷ οἰκοδεσπότη ἐτάχθησαν, διὸ καὶ τελευταῖοι τὸν μισθὸν ἀπειλήφασιν. χρή δὲ εἰδέναι ὅτι, ὡς Ἰησοῦ παραβολὴ («ἐν ᾧ οἱ ἠθασυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνῶσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι») ἐξεταζομένη, τοσαῦτα δόγματα τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας εὐρεθήσεται τοῖς τὰ τοιαῦτα εὐρίσκουσιν δυναμένοις αἰνισσομένη, ὥστε εὐλόγως ἂν ἐπὶ ταύτῃ μάλιστα εἰπεῖν τῇ παραβολῇ τὸν σωτῆρα τὸ «ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς» καὶ «εἰρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς». ἀναγκαῖον γὰρ ἰδεῖν τὸν μέλλοντα νοῆσαι τὴν παραβολὴν τὴν ἐν αὐτῇ δηλουμένην ἡμέραν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ὥρας, καὶ ὅτι οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ οἰκοδεσπότης πέντε τάγμασιν ἐργατῶν παραδίδωσι τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος. ἐξετάσει δὲ ὁ δυνάμενος τὴν αἰτίαν τοῦ πρῶτ' μισθώσασθαι τινος ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ μετὰ τοῦτο οὐ περὶ δευτέραν μὲν περὶ τρίτην δὲ ὥραν ἄλλου, καὶ ἐξῆς ταύτῃ οὐ περὶ τετάρτην ἢ πέμπτην ἀλλὰ περὶ ἕκτην, εἴτα μετὰ τοῦτο <οὐ περὶ ἑβδόμην ἢ ὀγδόην, ἀλλὰ περὶ ἐννάτην, εἴτα ἐπὶ τέλει οὐ περὶ δεκάτην, ἀλλὰ> περὶ τὴν ἐνδεκάτην. ὀφείλει γάρ τις λόγος εἶναι ἅξιος Ἰησοῦ <τοῦ> εἰς τὸν μετὰ τὸν ἐωθινὸν καιρὸν τρία ἴσα διαστήματα τρίτης καὶ ἕκτης καὶ ἐννάτης ὥρας, καὶ μετ' αὐτὸν ἔλαττον διάστημα τῶν περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἐστώτων, ὅποσον ἦν διάστημα ἀπὸ τοῦ ἅμα πρῶτ' ἐπὶ τὴν τρίτην. ^[45]

15 28 (50) οὐ παρέργως δὲ προσεκτέον καὶ τῷ συμπεφωνηκέναι μὲν τὸν οἰκοδεσπότην τοῖς ἅμα τῇ ἕξω παραληφθεῖσι τὸ ἀνὰ δηνάριο, οὓς ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, τοῖς δὲ περὶ τὴν τρίτην κληθεῖσιν οὐ τεταγμένως τὸν μισθὸν ὠνομακέναι, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἂν ἢ δίκαιον δώσω ὑμῖν. προσεκτέον δὲ ὅτι ὡσαύτως ἐποίησε τοῖς περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἐννάτην ὥραν κληθεῖσι, καὶ ὅτι τοῖς περὶ τὴν ἐνδεκάτην εἶπεν ἀπολογησαμένοις περὶ τῆς δι' ὅλης ἡμέρας ἀργίας τὸ ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἀλλὰ καὶ <ὅτι> ὡς ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος γενόμενος καὶ εὐρὼν ἐκεῖ τοὺς ἐργάτας, τοὺς μὲν πρῶτους ἀποστέλλει εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τοῖς δὲ δευτέροις φησὶν ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ὁμοίως δὲ τὴν αὐτὴν λέξιν καὶ τοῖς <περὶ> τὴν

ένδεκάτην κεκλημένοις ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶν α . ὁ δὲ δυνάμενος κατανοησάτω τίς ἢ ἀγορά, ἐν ᾗ ἐστῶτας τοὺς ἀργοὺς εὔρε τοὺς δευτέρους ἐξελθὼν ὁ οἰκοδεσπότης. οὕτω δὲ καὶ ἐξετασθήτω τίνες οἱ εὐρεθέντες ἐστῶτες περὶ τὴν ένδεκάτη ν , οἷς λέγει ὁ οἰκοδεσπότης τὸ τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί ; ἐπιστησάτω <δέ> τις καὶ τῇ ἀπολογίᾳ τῶν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐστῶτων ἀργῶν καὶ τὸν πόνον τοῦ ἐστηκέναι <τῶν τὸ ἀργοὶ ἐστηκέναι> δι' ὅλης ἡμέρας ὑπομεινάντων, μετὰ παρρησίας εἰπόντων ὅτι πρόθυμοι μὲν ἦσαν τοῦ ἐργάσασθαι, οὐδεὶς δὲ αὐτοὺς ἐμισθώσατο , ὡς πολλῶν ὄντων τῶν μισθωσαμένων μὲν ἂν οὐ μισθωσαμένων δέ. Μὴ παρέργως δὲ ἐπιστησάτω τις καὶ τῷ ὀψίας <γενομένης> λέγειν τὸν τοῦ ἀμπελῶνος κύριον τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ · κάλεσον τοὺς ἐργάτας καὶ ἀπόδος τὸν μισθόν , ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων . ^[5]

15 29 τί δὲ κινήθηκε τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶνος , ὥστε κελεῦσαι τῷ ἐπιτρόπῳ καλέσαι τοὺς ἐργάτας καὶ ἀποδοῦναι τὸν μισθὸν ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν ἐσχάτων , καὶ οὕτως ἀναβαίνειν ἕως τῶν πρώτων , ἵνα πρῶτοι μὲν ἀπολάβωσιν οἱ τὴν ένδεκάτη ν , δευτεροὶ δὲ οἱ τὴν έννάτην καὶ τρίτοι οἱ τὴν ἕκτην καὶ μετὰ τούτους <τέταρτοι> οἱ τὴν τρίτη ν , καὶ τελευταῖοι οἱ πρῶτοι ; τοῦτο γὰρ σαφῶς δηλοῦται ἀπὸ τοῦ ἀπόδος τὸν μισθόν , ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων . τίς δὲ παρὰ τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶνος ὁ τοῦ κυρίου ἐπίτροπος, διδοὺς τὸν μισθὸν κατὰ τὸ τοῦ κυρίου πρόσταγμα; ἀλλὰ καὶ εἶπερ οἱ ἐν τῇ έννάτῃ κληθέντες ὥρα οὐκ ἐβάστασαν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα , δηλονότι οὐχ οὗτοι ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότης λέγοντες ὅτι οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν , καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας τοῖς βαστάσας τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα . ἀλλ' οὐδὲ οἱ τῇ ἕκτῃ κληθέντες τὸ βάρος ἐβάστασαν τῆς ἡμέρας , ἀλλ' εἰ ἄρα τοῦ ἡμίσεος τῆς ἡμέρας . καὶ οἱ τῇ τρίτῃ δὲ κληθέντες οὐ τῆς ὅλης ἐβάστασαν ἡμέρας τὸ βάρος , ἀλλ' (εἰ δεῖ ἀκριβῶς ὀνομάσαι) τοῦ ἡμίσεος καὶ τοῦ τετάρτου τῆς ἡμέρας . μόνοι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἕως μεμισθωμένοι τὸ βάρος ἐβάστασαν τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα ὅλον μὲν [οἱ ἀπὸ τῆς ἕως μεμισθωμένοι], οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τοὺς τελευταίους ἀνάλογον τῷ καιρῷ ᾧ ἐν τῷ ἀμπελῶνι πεποιήκασιν <ἐβάστασαν> . ^[45]

15 30 Ἐπεὶ δὲ διάφοροί εἰσι παραβολαὶ ὀνομάζουσαι ἀμπελῶνα, ζητηθεῖν ἂν πότερον κατὰ διαφόρων πραγμάτων καθ' ἕκαστον ὁ ἀμπελῶν παραλαμβάνεται ἢ κατὰ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. ἐγὼ νομίζω δεῖν ἐξετάσαι <καὶ> διὰ τί οὐ πρὸς πάντας τοὺς ἐλθόντας πρώτους καὶ νομίζοντας ὅτι πλέον λήψονται καὶ γογγύσαντας κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότης ἀπεκρίνατο ὁ οἰκοδεσπότης, ἀλλ' ἐνὶ μόνῳ εἶπεν αὐτῶν τὸ ἐταῖρ ε , οὐκ ἀδικῶ σε · οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι ; καί· θέλω τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί . ὅτι μὲν οὖν ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐπιδέχεται ἡ ἐκκειμένη παραβολὴ ἃ ζητῆσαι τις ἂν εἰς αὐτήν , διαβεβαιωσαίμην ἂν· ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν κατ' ἀξίαν εἰπεῖν εἰς τὴν παραβολὴν ἄλλον ἢ τὸν φήσαντα ἂν μετὰ τοῦ ἀληθεύειν τὸ «ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν», καὶ τοῦτο θαρρῶν ἀποφανοῦμαι. «τίς» οὖν ἄρα «ἔγνω» τὸν ἐν τῇ παραβολῇ ταύτῃ «νοῦν Χριστοῦ» ἢ ὁ ἐμπαρασχὼν ἑαυτὸν τῷ παρακλήτῳ, περὶ οὗ φησιν ὁ σωτὴρ ὅτι «ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν»; μὴ διδάσκοντος γὰρ τοῦ παρακλήτου πάντα ἃ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ταύτην τὴν παραβολὴν, οὐκ ἂν λέγοιτό τι ἄξιον Ἰησοῦ εἰς αὐτήν. καὶ εἰ τοιαῦτά γε ἐζήτουν κατὰ τὴν Ἰησοῦ φωνὴν ἀπὸ τοῦ παρακλήτου πάντες οἱ τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀναγινώσκοντες, οὐκ ἂν προσέσχον τινὲς ὡς παρακλήτῳ «πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν», ὥστε τὰ τῆς πλάνης πνεύματα καὶ τὰ δαιμόνια ἀναγορεῦσαι τῷ μεγάλῳ τοῦ παρακλήτου ὀνόματι, ὅπερ ὁ σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἴ τις τοῖς ἀποστόλοις παραπλήσιός ἐστιν ἐπηγγείλατο. ^[45]

15 30 (50) καὶ πείθομαί γε ὅτι ὁ Ματθαῖος ᾗδεν μὲν τὰ κατὰ τὴν παραβολὴν ταύτην μυστήρια, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ σπόρου καὶ τῶν ἐπεσπαρμένων τῷ σίτῳ ζιζανίων, οὐκ ἔκρινε δὲ εὐλογον εἶναι

ὁμοίως ταῖς περὶ ἐκείνων διηγήσεσι καὶ τὴν περὶ ταύτης ἀναγράψαι, μὴ πιστεύσας γράμμασι καὶ τὴν ἐπὶ ποσὸν τῆς παραβολῆς ταύτης σαφένειαν, ὥσπερ ἐκείνων ἐξ ὅλων τὴν διήγησιν ἀνέγραψεν. εἰ δὲ εὐλόγως ὁ Ματθαῖος τὴν περὶ τῆς παραβολῆς διήγησιν ἀπεσιώπησε, δηλονότι καὶ ἐκ μέρους τις αὐτὴν νοῆσαι δυνηθῇ, τάχα μὲν εὐλόγως ἂν αἰνίξαιτό <τι> τῆς φαινομένης αὐτῷ διηγήσεως, οὐ μὴν πάντα τὰ ἀποκαλυπτόμενα αὐτῷ σαφηνίζων καὶ γραφῇ πιστεύων ἔξω κινδύνου τοῦ περὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν μυστηρίων ἔσται. Φέρε οὖν ἡμεῖς, οἱ σφόδρα ἀπολειπόμενοι τοῦ κατὰ τὴν παραβολὴν βάθους τῶν πραγμάτων καὶ σφόδρα ὀλίγα εἰς αὐτὴν φανταζόμενοι, πῇ μὲν μετ' εὐχῆς τινα ἐκ μέρους ἀποδώμεν, τινὰ δὲ ἐπ' ὀλίγον καὶ τῶν φαινομένων δείξαντες οὕτω παρέλθωμεν μετὰ τὸ εἰπεῖν καθήκοντως εἰς τὴν παραβολὴν καὶ ἐπὶ τὰ ἐξῆς αὐτῆς. ^[10]

15 31 <καὶ> πρῶτον τοίνυν ἴδωμεν τὰ περὶ τῆς ἐν τῇ ζητουμένη παραβολῇ ἡμέρας. καὶ ὅρα εἰ δυνάμεθα τὸν ὅλον ἐνεστῶτα αἰῶνα ἡμέραν τινὰ εἰπεῖν, μεγάλην μὲν ὡς πρὸς ἡμᾶς, μικρὰν δὲ τινα καὶ ὀλιγοχρόνιον ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ζωὴν. τάχα γὰρ καὶ τινων τῶν μακαρίων δυνάμεων καὶ ἐπαναβεβηκυῶν, συγκρίσει τῶν πολλῶν γένους τῶν ὑποκάτω τῆς ἀρχικῆς τριάδος. <τοῦτον γὰρ τὸν> λόγον ἔχει ὁλος ὁ ἐνεστῶς αἰὼν ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, ὃν λόγον ἔχει ἡ παρ' ἀνθρώποις ἡμέρα πρὸς ὅλον τὸν δυνατὸν ἀνθρώπῳ ζῆν χρόνον. εἰ δὲ τοιοῦτόν τι μυστήριον ἐν Δευτερονομίᾳ δηλοῦται κατὰ τὴν ᾧδὴν ἐν ᾗ γέγραπται· «μνήσθητε ἡμέρας αἰῶνος» ἢ μή, ζητήσῃ ὁ δυνάμενος. εἴτα, εἰ τοιαῦται αἱ ἡμέραι αἰῶνός εἰσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν παραπλήσιον ἐκδοχὴν ἐννοεῖν εἰς τὸ «ἐτῆ αἰώνια ἐμνήσθην καὶ ἐμελέτησα· νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν, καὶ ἔσκαλλεν τὸ πνεῦμά μου. καὶ εἶπα· μὴ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώσεται κύριος;» καὶ τάχα (ἵνα τολμηρότερον εἴπω) εἰς μὲν «τοὺς αἰῶνας» οὐκ «ἀπώσεται κύριος» (πολὺ γὰρ καὶ εἰς ἓνα αἰῶνα ἀπώσασθαι κύριον), ἀπώσεται δὲ τάχα καὶ εἰς δεύτερον αἰῶνα, ὅτε οὐκ ἀφίεται ἡ τοιάδε ἁμαρτία «οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι». Τίς οὖν ἄρα ἱκανὸς τὰς ἑξ ἡμέρας καὶ τὴν τῆς ἀναπαύσεως ἐβδόμην ἐπὶ τοιαύτας ἀναγαγεῖν ἡμέρας καὶ μετὰ τὰ σάββατα τὰς νομηνίας καὶ τὰς ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ ἑορτὰς καὶ <τὸ ἐν> τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ πάσχα καὶ ταῖς ἐξῆς τῶν ἀζύμων; οὕτω δὲ ἀνάλογον εἰς ἄβυσσόν τις ἐμπεσεῖται νοημάτων καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτὰς ἐν τοιαύταις φανταζόμενος ἡμέραις καὶ ὅλον τὸν ἐβδομαδικὸν ἐνιαυτόν, ἐν ᾧ πτωχοῖς καὶ προσηλύτοις καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς χαρίζεται ὁ θεὸς τοὺς ἐκ προτέρας γεωργίας ἀνατέλλοντας καρπούς ἐν καιρῷ μὴ γεωργομένης <τῆς γῆς> . ^[65]

15 31 (50) τίς δὲ δύναται ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν τῆς ἀβύσσου ἐν τῇ πεντηκονταετηρίδι ἡμερῶν (ἀβύσσου δὲ λέγω διὰ τὸ βάθος τῶν δογμάτων), ἵνα τις ἀναβῇ καὶ ἴδῃ τὸν πεντηκοστὸν ἐνιαυτόν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ νενομοθετημένα πληρούμενα; ἀλλὰ γὰρ ζητοῦντες τὴν μίαν τῆς ἐκκειμένης παραβολῆς ἡμέραν καὶ νομίσαντες αὐτὴν ὅλον τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, ἐλάθομεν ἐμβάντες εἰς βάθη θεοῦ, δεόμενοι πνεύματος τοῦ «πάντα» ἐρευνῶντος, «καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ». ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι, ὥσπερ ἐπ' ἐξόδῳ συντελείας τοῦ ἐνιαυτοῦ εἴρηται τινα δεῖν γίνεσθαι, οὕτως (οἰονεῖ) <καὶ> «ἐπὶ» πλειόνων «αἰώνων συντελεία», εἴτε ἐνιαυτόν τινα συμπληρούντων εἴτε ὅ τι δήποτε, «εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας ἐφανερώθη» ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν, ἵνα μετὰ τὴν ὥς <ἐνδὸς> ἐνιαυτοῦ ἡμερῶν συντέλειαν τῶν αἰώνων πάλιν ἄλλη ἀρχὴ διαδέξηται, καὶ «ἐνδείξεται ὁ θεὸς ἐν τοῖς αἰώσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ» εἰς οὓς αὐτὸς οἶδε δεῖν ἐνδείξασθαι. καὶ ταῦτα μὲν διὰ τὴν ἐν τῇ <ἐκκειμένῃ> παραβολῇ λελέχθω ἡμέραν, ἅτινα δύνασαι κατασκευάσαι καὶ ἐκ τῆς Ἰωάννου ἐπιστολῆς φάσκοντος· «παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί, καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκωμεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν». ^[95]

15 31 (100)

ἐσχάτη γὰρ ὥρα μετὰ τὴν ἐνδεκάτην τῆς προκειμένης παραβολῆς, ἐπεὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὁ κατὰ τὴν παραβολὴν οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἐστῶτα ς , καὶ λέγει αὐτοῖς · τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἄργοί ; Μετὰ δὲ τοῦτο ζητοῦμεν, πῶς οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ οἰκοδεσπότης πέντε τάγμασιν ἐργατῶν παραδίδωσι τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος· πρῶτῳ μὲν ὅτε ἐξῆλθεν ἅμα πρῶτ' μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, δευτέρῳ δὲ ὅτε ἐξελθὼν περὶ τρίτην ὥραν εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργού ς , τρίτῳ δὲ καὶ τετάρτῳ ὅτε πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐννάτην ὥραν ἐποίησεν ὡσαύτω ς , πέμπτῳ δὲ τῷ περὶ τὴν ἐνδεκάτην, ἡνίκα ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἐστῶτα ς , καὶ λέγει αὐτοῖς · τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἄργοί ; καὶ ὅρα εἰ δύνασαι πρῶτον μὲν τάγμα εἰπεῖν τὸ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἅμα τῇ κοσμοποιίᾳ· ἐξῆλθε γὰρ ἅμα πρῶτ' ὁ οἰκοδεσπότης καὶ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐὰν ἐμισθώσατο, ἴν' ἐργάσωνται τὸν ἀμπελῶνα τῆς θεοσεβείας· δεύτερον δὲ τάγμα τὸ κατὰ τὸν Νῶε καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διαθήκην, καὶ τρίτον τὸ κατὰ τὸν Ἀβραάμ ᾧ συνεξακούεται τὰ κατὰ τοὺς πατέρας μέχρι Μωσέως συμπαρειληφθαι, τέταρτον δὲ τὸ κατὰ τὸν Μωσέα καὶ πᾶσαν τὴν Αἰγύπτου οἰκονομίαν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ νομοθεσίαν, τελευταῖον δὲ τάγμα τὸ κατὰ τὴν παρουσίαν ἐστὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὸ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ν . [40]

15 32 πλὴν εἷς ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης (ὅσον ἐπὶ τῇ προκειμένη παραβολῇ) πεντάκις ἐξελήλυθε καὶ ἐπὶ τὰ τῆδε ἐλήλυθε πράγματα, ἴν' ἐργάτας ἀνεπαισχύντους, ὀρθοτομοῦντας «τὸν λόγον τῆς ἀληθείας» ἐξαποστείλῃ ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα, τοὺς ἐργασομένους αὐτοῦ τὰ ἔργα. εἷς γὰρ Χριστὸς (ὁ ἀνθρώποις συγκαταβάς πλεονάκις) τὰ τῆς κλήσεως τῶν ἐργατῶν ἀεὶ ὠκονόμησεν. [45]

15 33 Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τῶν ἀπὸ αἰσθήσεως ἀρξαμένων τὰ ἔργα ποιεῖν σύμβολόν τι ἔχουσιν αἱ πέντε τῶν ἐργ ^ατ ὧν παραλήψεις, ὁ δυνάμενος ἐπιστησάτω. γεγυμνάσθω δὲ κἂν μὴ βούληταί τις εἰς δόγματα παραδέξασθαι καὶ τὰ λεχθησόμενα. ἐρεῖ γάρ τις ὅτι ἀφή μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν πρώτην κλήσιν—διὸ «εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει» ὁ <τι> «εἶπεν ὁ θεός· οὐ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ οὐδ' οὐ μὴ ἄψησθε αὐτοῦ», ὁσφρησις δὲ κατὰ τὴν δευτέραν—ὅθεν ἐπὶ τοῦ Νῶε «καὶ ὡσφράνθη κύριος ὁσμὴν εὐωδίας», γεῦσις δὲ κατὰ τὸν Ἀβραάμ—διὸ καὶ ἐστιῶν τοὺς ἀγγέλους παρατίθησιν αὐτοῖς ἐγκρυφίας ἀπὸ σεμιδάλεως καὶ τὸν ἀπαλὸν μόσχον, ἀκοή δὲ ἐπὶ Μωσέως—ὅτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκουστὴ γέγονεν ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ, ὅρασις δὲ ἡ πασῶν τῶν αἰσθήσεων τιμιωτέρα κατὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν—ὅτε ἐωράκασι τὸν Χριστὸν τοῖς μακαρίοις ὀφθαλμοῖς. λελέχθω δὲ καὶ ταῦτα, εἴτε γυμνασίας χάριν λογικῆς εἴτε βούλεται τις καὶ δογματικῆς, διὰ τὰς πέντε κλήσεις. Οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἦν δεόμενα καθ' ὥραν ἐργατῶν. [25]

15 34 ἔδει γὰρ ἅμα τῇ ἕξ ἔργα γίνεσθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ εἶδεν ὁ καλῶν οἰκοδεσπότης τοὺς ἐργάτας ς , τίνες ἦσαν ἐπιτήδειοι πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς ἕξ ἔργα. ἄλλο δὲ ἔργον περὶ τὴν τρίτην ὥραν ἦν τὸ ἐπὶ τοῦ Νῶε, ὅτε ἔστησεν αὐτῷ ὁ θεὸς διαθήκην. εἶτα αἱ δέκα ἀπὸ τοῦ Νῶε ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ γενεαὶ καταλήγουσαι ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ, ἀρχὴν ἄλλης ὑπερβαλλούσης κλήσεως· καὶ ἦν ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος τότε ἀρξάμενος ὁ Ἀβραάμ. καὶ μετ' αὐτὸν Μωσῆς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ παρελήφθη εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ἔλειπε δὲ τι τελευταῖον ἔργον τῷ ἀμπελῶνι, ὅπερ ἔχρηζε νεαρᾷς κλήσεως καὶ καινῆς, ἀκμαίως καὶ ἀθρόως ἐν βραχεὶ τὸ λείπον ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζομένης· τοῦτο δὲ ἦν τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. ἴσα μὲν οὖν διαστήματα τῶν περὶ τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐννάτην κληθέντων· ἀνάλογον δὲ τῷ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὴν τρίτην ὥραν τὸ ἀπὸ τῆς ἐννάτης Μωσέως ὥρας ἐπὶ τὴν ἐνδεκάτην τῆς Χριστοῦ Ἰησοῦ ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας

<διάστημα> . συμπεφώνηκε δὲ ὁ οἰκοδεσπότης τοῖς ἅμα τῇ ἕξ παραληφθεῖσι δηνάριον· τοῦτο δ' (οἶμαι) ἐστὶ τὸ τῆς σωτηρίας νόμισμα, οὐ συνεξεταζομένων αὐτῇ τῶν κατὰ τὴν δόξαν. σωτηρίας γὰρ ὄνομα (οἶμαι) τὸ δηνάριον ν , δόξης δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ δηνάριον, εἴ που ὠνομάσθη νομίσματα τοῦ πενταπλασιάσαντος τὴν δεδομένην μνᾶν ἢ δεκαπλασιάσαντος. ὁ δὲ λέγων τοῖς

περὶ τὴν τρίτην παραληφθεῖσιν· ὃ ἐὰν ᾗ δίκαιον δώσω ὑμῖν, προετρέψατο μὲν τοὺς τῆς τρίτης ὥρας ἐργάτας ἐπὶ τὸ πᾶν ὃ τί ποτε δύνανται ἐργάσασθαι· ἐαυτῷ δὲ τετήρηκε τὸ κρίναι τὸν δίκαιον πρὸς τὸ γενόμενον ἔργον μισθόν. ἐπεὶ δὲ ὡσαύτως ἐποίησε τοῖς περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἑννάτην ὥραν, δηλονότι καὶ αὐτοῖς εἶπεν· ὃ ἐὰν ᾗ δίκαιον δώσω ὑμῖν. ^[45]

15 34 (50) καὶ δύνανται γε <ἴσον> ἔργον ἐν τῷ ἀμπελῶνι πεποιηκέναι τοῖς ἅμα τῇ ἕρῳ ἐργασαμένοις οἱ ἐν ὀλιγωτέρῳ χρόνῳ ἐπιτείνειν βουλόμενοι τὴν εἰς τὸ ἔργον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν οὐ προκαμώντες, ὅπερ συμβέβηκε τοῖς ἅμα τῇ ἕρῳ κεκλημένοις. ἀλλὰ ζητήσει τις, πῶς οὐ μόνον ἀργοῖς ὑπάρχουσιν ἀλλὰ καὶ ἐστηκόσιν ὅλην τὴν ἡμέραν, τουτέστι παρὰ πάντα τὸν πρὸ τῆς ἑνδεκάτης ὥρας καιρόν, φησὶν ὁ οἰκοδεσπότης ἐξελθὼν περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν· τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἄργοι; ἐγὼ δὲ ὑπονοῶ τὸν περὶ ψυχῆς ἀπόρρητον καὶ ἐν τούτοις κεκρύφθαι λόγον, ὅτε ἡργουν ὅλην τὴν ἡμέραν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης ὥρας, θέλοντες μὲν ἐργάσασθαι, οὐ παραλαμβανόμενοι δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα οἱ τεθαρρηκότως ἀπολογούμενοι καὶ λέγοντες· οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. ἡμεῖς μὲν οὖν ἐτολμήσαμεν τοιαυτὰ τινα, καὶ ἐκ πολλῶν μὲν φαντασθέντες γραφῶν καὶ ἐκ τῆς προκειμένης δὲ παραβολῆς, εἶπεν εἰς τὸ καταστήσαι πῶς ὅλην τὴν ἡμέραν ἐστήκασιν ἄργοι παρὰ τὸ μηδένα αὐτοὺς μεμισθῶσθαι οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν κεκλημένοι. Οἱ δὲ μὴ ἀρεσκόμενοι τοῖς τοιοῦτοις δόγμασι λεγέτωσαν ἡμῖν τὴν ὅλην ἡμέραν καὶ τοὺς ἐστῶτας ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοὺς θέλοντας <μὲν> ἐργάσασθαι, μὴ κεκλημένους <δὲ> εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ παρρησιαζομένους ἐν τῷ οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. ^[5]

15 35 εἰ γὰρ συνεσπάρη ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, πῶς ὅλην τὴν ἡμέραν εἰστήκεισαν ἄργοι; ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν, τίς ἡ ὅλη ἡμέρα καὶ αἱ ἐν αὐτῇ διάφοροι κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας κλήσεις τῶν ἐργατῶν. πότερον δὲ μακάριοι μὲν οἱ ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν παραβολὴν οἰκοδεσπότου μεμισθωμένοι (ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι μεμισθωμένοι ἐργάται ἥτοι ὑπὸ ἐτέρων οἰκοδεσποτῶν ἢ τοῦ αὐτοῦ) καὶ ἥτοι οὐ μακάριοι ἢ οὐχ οὕτως μακάριοι, ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστὶ κατ' ἀξίαν τὸ τοιοῦτον νοῆσαι ἢ καὶ ὡς νοοῦμεν γραφῇ τὰ νοούμενα πιστεῦσαι. ἐγὼ ζητῶ καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ὅπου <καὶ> εὐρίσκονται οἱ ἐργάται ὑπὸ τοῦ ἐξελθόντος αὐτοὺς μισθώσασθαι, καὶ ἐπισκοπῶ μήποτε ἡ χώρα τῶν πρὸ τοῦ σώματος ψυχῶν ἐστὶν ὁ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τόπος, ἀμπελῶν δὲ οὐ μόνον τὰ τῇδε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔξω τοῦ σώματος, ἔνθα (οἶμαι) ἐργάζονται οἱ ἐργάται· οὐ γὰρ ἐν ἀργίᾳ εἰσὶν αἱ ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ σώματος ἐργατῶν παραληφθέντων εἰς τὸ χωρίον τοῦ οἰκοδεσπότου ψυχαί. καὶ Σαμουὴλ γοῦν ἔξω σώματος εἰργάσατο προφητεύων καὶ Ἰερεμίας εὐχόμενος «ὑπὲρ τοῦ λαοῦ». φιλοτιμώμεθα οὖν καὶ ἐργαζώμεθα τὸν ἀμπελῶνα «εἴτε ἐνδημοῦντες εἴτε ἐκδημοῦντες» ληψόμενοι ὃ ἐὰν ᾗ δίκαιον. καὶ οὐδεὶς γε (ὅσον ἐπὶ τῇ παραβολῇ) μὴ ἐργασόμενος τὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἔργα ἐξαποστέλλεται εἰς αὐτόν· οὐδένα γὰρ ὡς ἐλλιπέστερον τὸ ἔργον πεποιηκότα ὁ οἰκοδεσπότης ἐμέμψατο, εἰ καὶ ἐπὶ τῷ πλείονα καὶ μείζονα ἐλπίσαι μισθὸν ἐμέμψατο. καὶ τάχα ὁ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τόπος ἐστὶν ἡ ἀγορά, ἔνθα ἦσαν οἱ ἐστῶτες ἄργοι. ^[45]

15 35 (50) μεγάλη δὲ ἀπολογία πρὸς τὸ ἀξιῶν αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ τῆς ὅλης ἡμέρας μισθοῦ τοῖς εἰποῦσι λέλεκται ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο· διόπερ αὐτοὺς ἐμισθώσατο καὶ (ἴν' οὕτως εἴπω) ἀποδédωκεν αὐτοῖς μισθὸν τοῦ μακροθύμως ἐστηκέναι ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ περιμένειν μέχρι ἐσπέρας τὸν μισθωσόμενον. Μετὰ ταῦτα ὁψίας γενομένης, τουτέστι τῆς συντελείας τῆς τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς κατὰ τὴν παραβολὴν ἡμέρας, λέγει τῷ ἐπιτρόπῳ ἑαυτοῦ ὁ κύριος, εἴτε τινὶ ἀγγέλῳ τῷ ἐπὶ τῶν μισθῶν εἴτε καὶ ἐνὶ ἐκ πολλῶν ἐπιτροπευσάντων ἐπιτρόπῳ, καθὼς λέλεκται «ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους» εἶναι τὸν κληρονόμον παρὰ τὸν χρόνον ὃν «νήπιός ἐστι». κατὰ τὸ πρόσταγμα τοίνυν τοῦ οἰκοδεσπότου καλοῦνται οἱ ἐργάται ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου, ἵνα ὁ μισθὸς τοῖς ἐσχάτοις πρώτοις δοθῇ· οἱ γὰρ πρότεροι ἐργάται «μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως

οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου» <τοῦ οἰκοδεσπότου> (τῶν ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ ὥρᾳ κεκλημένων), «ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι». καὶ ἐλεήθημέν γε ἐπὶ τῷ ὅλῃν τὴν ἡμέραν στήναι καὶ βεβουλῆσθαι ἥκειν ἡμῖν τὸν μισθωσόμενον, ἡργηκέναι δὲ καὶ μετὰ ἀπολογίας ἡξιῶσθαι τοῦ ἔργου, καὶ ἐλεηθέντες πρῶτοι τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι προσδοκῶμεν οἱ Χριστοῦ γνῶριμοι. εἴτ' ἐπαναβαίνων δώσει τὸν μισθὸν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐργασαμένοις, εἴτα τοῖς πρὸ ἐκείνων καὶ οὕτως μέχρι τῶν πρώτῳ ν. ἰδὼν δὲ τις τὸν τόπον ἔνθα διέτριβε Σαμουὴλ καὶ ἀκολούθως σκοπήσας περὶ τῶν <πρὸ> τῆς ἐνδεκάτης κληθέντων ἐργατῶν ὄψεται, τίνα τρόπον ἐβάστασαν τὸ βάρος καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας οἱ πρότεροι· οἱ δὲ περὶ τὴν ἐνδεκάτην κληθέντες <ἡμεῖς> ὥς ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἐβάστασα <με> ν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα, ἐβάστασα <με> ν δὲ τὸ βάρος τοῦ ἐστηκέναι ἀργοὶ πρὸ τῆς ἐφ' ἡμᾶς [οὔν] παρουσίας τοῦ <οἴκο> δεσπότου, ὃς εἶπεν ἡμῖν· «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς»· φορτίον γὰρ ἦν <αὐτῇ> ἡ ἀργία καὶ τὸ μὴ ἀξίους πω κριθῆναι τῶν ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἔργων. ^[110]

15 35 (100) καὶ καύσωνά γε ἐβάστασαν οἱ πρὸ τῆς ἐνδεκάτης <κληθέντες>, ἕκαστος κατ' ἀναλογίαν τῆς κλήσεως. μὴ εἰδότες <δὲ> τὸ τοῦ οἰκοδεσπότου ἀξίωμα οἱ πρῶτοι καὶ ὅτι οὐ χρή γογγύζειν κατὰ τοῦτου, πλείονι τῇ σωτηρίας ἢ λαμβάνουσιν οἱ τελευταῖοι ὥφθησαν λήψεσθαι καὶ ἐγγύζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου υ, φθονοῦντες ἡμῖν τοῖς ἐσχάτοις μίαν ὥραν τὴν μέχρι τῆς συντελείας πεποιηκόσι καὶ ἴσοις γεγονόσι τοῖς ἀρχῇθεν κεκλημένοις ἐπὶ τὸν θεῖον ἀμπελῶνα. ἀλλ' ὁ οἰκοδεσπότης ἐν αὐτῶν εἶπε (τάχα τῷ Ἀδάμ· ἐταῖρ ε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησά σο ι; ἄρον τὸ σὸν καὶ ὑπαγε (σὸν γὰρ ἡ σωτηρία τὸ δηνάριον)· θέλω γὰρ καὶ τούτῳ <τῷ ἐσχάτῳ> (φησὶ) δοῦναι ὡς καὶ σο ι. καὶ οὐκ εἶπε· τούτοις <τοῖς ἐσχάτοις>, ἀλλ' ἔδειξέ τινα κατ' ἐξοχὴν ἕνα· ὃν τολμηρότερον μὲν εἶπεῖν ὅστις ἐστίν, οὐκ ἀπιθάνως δ' ἂν τις στοχάσαιτο Παῦλον μὲν εἶναι τὸν ἀπόστολον μίαν ὥραν ἐργασάμενον <καὶ> τάχα ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ. εἰ δὲ δεῖ καὶ περὶ τοῦ ἀμπελῶνός τι εἶπεῖν λαβόντα ἀφορμὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἐρμηνεύσαντος ἐν τοῖς περὶ ἄλλης παραβολῆς τὸν ἀμπελῶνα, φήσομεν ὅτι ἀμπελῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. οὕτως γὰρ αὐτὸς εἶπεν ἐν τῷ· «ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς». πάντες οὖν οἱ τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἐργαζόμενοι, τὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀξίως σωτηρίας ἐπιτελοῦντες, τὸ δηνάριον λήψοντα ι. ^[145]

15 36 Μετὰ τὸ ὑπαγορεῦσαι ταῦτα εἰς τὴν ἐκκειμένην <ταύτην> παραβολὴν καὶ ταῦτα ὑπέπεσεν ἡμῖν εἰς αὐτήν, χρήσιμα εἶναι δυνάμενα τοῖς προ[σ]κόπτουσι <ν ἐν> τῇ βαθυτέρᾳ καὶ ἀπορρητοτέρᾳ διηγήσει. φήσει γοῦν τις τὸν πάντα τῶν ἀνθρώπων βίον εἶναι τὴν κατὰ τὴν παραβολὴν ἡμέραν. δηλοῦσθαι οὖν τοὺς μὲν ἐκ παίδων καὶ πρώτης ἡλικίας κληθέντας ἐπὶ τὸ ἐργάζεσθαι τὰ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἔργα εἶναι τοὺς ἅμα τῇ ἔφ' μισθωθέντας ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου, τοὺς δὲ μετὰ τὸ μειράκιον ἐρχομένους ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν τοὺς ἀπὸ τρίτης ὥρας παραγενομένους, τοὺς δὲ ἤδη ἄνδρας τοὺς περὶ τὴν ἔκτην ἐξαποστελλομένους ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα· τοὺς δὲ πρεσβύτας ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν ἀγομένους εἶναι <τοὺς περὶ> τὴν ἐννάτην ὥραν μετὰ τὸν ἐν νεότητι καύσωνα καὶ τὸ βάρος τῶν μέχρι τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας πράξεων παραληφθέντας ἐπὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τοὺς δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ γέροντας <ἤδη> δηλοῦσθαι τοὺς <περὶ> τὴν ἐνδεκάτην ὥραν κεκλημένους εἰς τὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἔργα. ἐπεὶ τοίνυν προαίρεσις καὶ οὐ χρόνος ἐξετάζεται, ὃν ἐν πίστει πεποίηκέ τις, διὰ τοῦτο τοῖς ἐξ οὗ κέκληνται τὰ ἐπιβάλλοντα πεποιηκόσι πᾶσι δίδοται ὁ ἴσος τῆς σωτηρίας μισθός. ἐφ' ᾧ ἀγανακτοῦσιν οἱ ἐκ παίδων πιστοὶ καὶ καμόντες καὶ βιασάμενοι τὴν νεότητα, εἰ μέλλουσιν ἔχειν ἴσην σωτηρίαν τοῖς ἀργοῖς ἀπὸ <νεότητος περὶ> θεοσεβείας μέχρι γήρως γεγεννημένοις καὶ <ἀργοῦσιν ἐν ἀπιστίᾳ καὶ κατ'> ὀλίγον καιρὸν ἐπὶ τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔργα τῆς πίστεως

ἐληλυθόσιν. Ἀμπελῶν δὲ κατὰ ταύτην τὴν διήγησιν εἴη ἂν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, ἀγορὰ δὲ καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τὰ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ὅθεν ὁ λόγος παραλαμβάνει τοὺς καλουμένους καὶ πέμπει ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα, τὴν ἐκκλησίαν. ^[5]

15 37 οὐκ ἀριθμηθεῖεν δ' ἂν (κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην) εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος, ὅσοι ἐκλήθησαν μὲν εἰς τὴν θεοσέβειαν πρότερον, μὴ τηρήσαντες δὲ τὰ τῆς πίστεως νικηθέντες ὑπὸ παθῶν ἐξήλθον· καὶ γὰρ μετὰ τὸ ἐμφορηθῆναι τῶν ἐν ἀμαρτίαις ἡδονῶν θέλωσιν ὡς μετανοοῦντες <πάλιν ἀπ' ἀρχῆς> ἐργάσασθαι τὸν ἀμπελῶνα, οὐ δύνανται λέγειν τῷ οἰκοδεσπότῃ· οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο· ἐμισθώθησαν γὰρ καθ' ὃν καιρὸν πρότερον ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἐκλήθησαν. ἀλλ' οὐδὲ λελέγεται αὐτοῖς τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἄργοι· μάλιστα εἰ «ἀρξάμενοι πνεύματι» καὶ ὕστερον «σαρκὶ» ἐπιτελούμενοι πάλιν ἐπανέρχεσθαι βούλοιντο ἐπὶ τὸ ἐξ ὑπαρχῆς πνεύματι θέλειν ζῆν. καὶ οὐ φαμεν ταῦτα ἀποτρεπόμενοι ἀνίστασθαι τοὺς πεπτωκότας ἢ <ἐμποδίζοντες> ἐπαναστρέφειν τοὺς πεπλανημένους ἢ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὸν πατρῶον οἶκον τοὺς <ἀσελεγεῖς υἱοὺς τοῦς> κατασωτευσάμενους τὴν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας οὐσίαν. ἐχέτωσαν μὲν γὰρ διὰ τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ καταλαμβάνεσθαι ἐν ἐπεστραμμένῳ βίῳ κρείττονα τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς ἀμαρτίαις <παραμυθίαν σωτηρίας>. οὐ μὴν χρή ὑπολαμβάνειν περὶ αὐτῶν ὅτι ὅμοιοί εἰσι τοῖς παρὰ τοῦτο ἡμαρτηκόσιν ἐν τῇ νεότητι, παρὰ τὸ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν τὰ τῆς πίστεως μεμαθηκέναι. θέλει οὖν ὁ οἰκοδεσπότης καὶ τοῖς ἐσχάτοις δοῦναι ὡς καὶ τοῖς πρώτοις τὸ δηνάριο, τὴν σωτηρίαν, ἐπεὶ ἔξεστι <ν αὐτῷ> ποιεῖν ὃ θέλει ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ἐλέγχει τὸν ἔχοντα πονηρὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ τῷ τὸν οἰκοδεσπότην εἶναι ἀγαθόν. ^[45]

15 37 (50) ἔσονται οὖν πολλοὶ τῶν ἐσχάτων πρῶτοι καὶ τινες τῶν πρώτων κληθέντων ἔσχατοι· καὶ γὰρ οἱ κλητοὶ μὲν πολλοί, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ εἰσιν ὀλίγοι. Εἰκὸς μὲν οὖν, τὸν ἡμῶν σοφώτερον καὶ κριθέντα παρὰ θεῷ ἄξιον τρανοτέρου τοῦ ἐν λόγῳ σοφίας διὰ πνεύματος θεοῦ χαρίσματος καὶ πλουσιωτέρου καὶ δωρεᾶς τῆς ἐν λόγῳ γνώσεως κατὰ τὸ πνεῦμα, ὑψηλότερα καὶ μείζονα [καὶ] μετὰ πάσης καταλήψεως εὐρήσειν εἰς τὴν παραβολὴν καὶ ἀποδείξεων εὐπορήσειν παραλαμβάνοντα εἰς αὐτὰς ῥητὰ μεγαλοφυέστερα. καὶ ἡμεῖς δέ, ὡς ἐχωρήσαμεν ἐκθέμενοι τὸν νοῦν τῆς παραβολῆς, αἰτοῦμεν ἀπὸ τῶν ἐντυγχανόντων συγγνώμην, εἰ καὶ μὴ κατ' ἄξιαν καθικέσθαι τοῦ βουλήματος τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων δεδυνήμεθα· τάχα γὰρ τῆς προθυμίας καὶ τοῦ μὴ ἀπωκνηκέναι χάριν δόξομεν ἔχειν ἀποδοχῆς τι ἄξιον. <Ὡριγένους> τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν τόμος ις'. ^[70]

16 1 (1n) Μέλλων δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα παρέλαβε τοὺς δώδεκα καὶ τ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ καὶ εἶπεν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται (20, 17—19). τὰ δὲ ἰσοδυναμοῦντα τούτοις καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ ἀναγέγραπται τοῦτον τὸν τρόπον· «ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται». καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ δόξει τούτοις συνάδειν γράψας· «παραλαβὼν δὲ τοὺς δεκαδύο εἶπε πρὸς αὐτοὺς» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα». Ὁ προτρεπόμενος ἡμᾶς Παῦλος μιμεῖσθαι αὐτόν, ὡς καὶ αὐτὸς Χριστὸν ἐμιμήσατο, καὶ εἰπὼν· «μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ», ἰδὼν Χριστὸν ὁμόσε τοῖς προφανέσι κινδύνοις χωροῦντα καὶ <προθύμως> ἀναβαίνοντα εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τοῦ προεγνωκέναι ὅτι παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι καὶ κατακριθήσεται θανάτῳ καὶ τὰ ἐξῆς, τὸ παραπλήσιον πεποίηκεν. ὁ μὲν γὰρ Ἀγαθος λαβὼν αὐτοῦ «τὴν ζώνην», δῆσας ἑαυτὸν χειρῶν καὶ ποδῶν ἔλεγε· «τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη οὕτω δήσουσιν» ἀπελθόντα εἰς «Ἱεροσόλυμα». μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Παῦλος, ὡς τὸν διδάσκαλον μιμούμενος ἀνέβαινε προθύμως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. παθὼν δὲ τι ἀνθρώπινον ὑπὸ τῶν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην κλαιόντων καὶ κωλύνοντων «αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα» εἶπε· «τί

ποιεῖτε κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι εἰς Ἱεροσόλυμα γενόμενος ἐτοίμως ἔχω, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ». ^[45]

16 1 (50) ταῦτ' οὖν κατανοοῦντες, ἔστιν ὅτε καὶ γινώσκοντες ἐπικειμένους ἐπιπόνους πειρασμούς, ὁμόσε αὐτοῖς «ἡμεῖς αὐτοὶ» κατὰ τὸ εὐλογον χωρήσωμεν, λαβόντες παράδειγμα τῶν τοιούτων προηγουμένως μὲν τὸν σωτῆρα, μετὰ δὲ τοῦτον καὶ τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ. μὴ νομίσης δὲ ἐναντιοῦσθαι ταῦτα καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τῷ «ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν» καὶ τοῖς ἐξῆς, καὶ τῷ τὸν Ἰησοῦν ἀκούσαντα «ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη» εἰς φυλακὴν ἀνακεχωρηκέναι. φαμὲν γὰρ ὅτι οὔτε πάντοτε καθήκει ἐκκλίνειν τοὺς κινδύνους οὔτε ἀεὶ ὁμόσε χωρεῖν πρὸς αὐτούς σοφοῦ δέ τινος ἐν Χριστῷ χρεία εἰς τὸ δοκιμάζειν, ποῖος μὲν ἀπαιτεῖται καιρὸς ἀναχώρησιν, ποῖος δὲ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα προθυμίαν χωρὶς ἀναχωρήσεως καὶ πολλῷ πλεόν χωρὶς φυγῆς. καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ βούλημα τῆς ἐκκειμένης γραφῆς λελέχθω εἰς προτροπὴν τὴν περὶ τοῦ «ποτε» καὶ θανάτου κινδύνων καταφρονεῖν. Ἐξῆς δὲ παρατηρητέον ὅτι μέλλων ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, εἴπερ παρέλαβε τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν, εἰς δὲ τῶν δώδεκα ἔτι ὁ Ἰούδας ἦν, καὶ τὸν Ἰούδαν παρέλαβε κατ' ἰδίαν· ἔτι γὰρ (εἰκὸς) ἄξιός ἦν τοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἔνδεκα παραλαμβάνεσθαι κατ' ἰδίαν. ^[10]

16 2 καὶ ὅτε ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς τὸ ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ ἐξῆς, δηλονότι καὶ τοῦτον ἔκρινεν ἕνα εἶναι τῶν ἀκουόντων ἃ πείσεται ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἀπογινώσκων ὅτι ἔτι Ἰούδας ἡγνόμενος ἃ ποιήσει, ὡς ἕκαστος ἡμῶν (καὶ γὰρ πᾶσιν ἡμῖν λέλεκται «μὴ καυχῶ τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα»)· οὐπω γὰρ (οἶμαι) βεβλήκει ὁ διάβολος «εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα παραδῷ» τὸν Ἰησοῦν. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον πρόκειται νῦν ἐξετάζειν, ἐπιμελέστερον ὁ δυνάμενος ἀρχῆθεν τοῦ εὐαγγελίου ἐπιστῆσαι τοῖς μέχρι τῶν προκειμένων ζητησάτω μήποτε οὐδέπω Ἰούδας κατηγορεῖται ὑπὸ τοῦ Ματθαίου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δώδεκα εἶπε τὸ «καὶ» Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν». πλείονα δὲ εἰς κατασκευὴν τοῦ καὶ Ἰούδαν ὁμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις πρότερον γεγονέναι λέλεκται ἡμῖν, ἡνίκα ἐζητάζομεν τὸ «τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς παραγγείλας αὐτοῖς λέγων» τὰ ἀναγεγραμμένα. συγκριτέον δὲ τὰ ἐνταῦθα λελεγμένα τοῖς ἀνωτέρω παραπλησίως ἀναγεγραμμένοις· ἐπεὶ ἐκεῖ μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις προφητευομένοις ὑπὸ τοῦ σωτῆρος «προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων· Ἰλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἀνεγράφησαν οἱ μαθηταὶ εἰρηκότες ἢ πεπονηκότες ἐπὶ τοῖς περὶ τῶν ἀπαντησομένων σκυθρωποτέρων ἀπηγγελέμενοις. ^[45]

16 2 (50) καὶ οἶμαι ὅτι διὰ τοῦτο ἐσιώπησαν νῦν οἱ μαθηταί, ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτε «προσλαβόμενος» τὸν Ἰησοῦν «ὁ Πέτρος ἤρξατο αὐτῷ ἐπιτιμᾶν λέγων· Ἰλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», «στραφεῖς» ὁ Ἰησοῦς «εἶπε τῷ Πέτρῳ· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». εἰκὸς οὖν αὐτοὺς μεμνημένους τῶν πρὸς τὸν Πέτρον λελεγμένων πεφυλάχθαι ταῦτα ἢ καὶ χεῖρονα ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ διδασκάλου. Οὐδὲν δὲ λυπεῖ ἐκθέσθαι τὴν προτέραν καὶ παραπλησίαν τοῖς ἐκκειμένοις λέξιν οὕτως ἔχουσιν· «τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἰπῶσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι». ^[5]

16 3 ἐπὶ τούτοις γὰρ εἴρηται τὸ «καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος» καὶ τὰ ἐξῆς. ἔτι δὲ ἀνωτέρω μὲν εἴρηται «ἀποκτανθῆναι» μέλλειν τὸν σωτῆρα· ἐνταῦθα δὲ «καὶ» τὸ εἶδος τῆς ἀναιρέσεως γέγραπται, τὸ σταυρωθῆναι. ἕως μὲν οὖν Ἰησοῦς οὐ παρεδίδοτο ἐν Ἱεροσολύμοις τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν οὐδὲ κατεκρίνετο θανάτῳ οὐδὲ ἐνεπαίζετο ἢ ἐμαστιγοῦτο ἢ

ἐσταυροῦτο, Ἱεροσόλυμα συνειστήκει καὶ τὸ καλούμενον ἀγίασμα οὐ κατεβάλλετο. ὅτε δὲ ταῦτα τῷ Ἰησοῦ ποιῆσαι τετολμήκασι, τότε οἱ παραδόντες αὐτὸν ἐγκατελείφθησαν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ εἶναι ἀρχιερεῖς ἐπαύσαντο ὡς μηδὲ μετ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχιερεῖς, τότε δὲ καὶ οἱ κατακρίναντες τὸν Ἰησοῦν θανάτῳ γραμματεῖς πωρωθέντες τὴν διάνοιαν καὶ τυφλωθέντες τὸν λογισμόν οὐκ ἔβλεπον τὸ βούλημα τῶν ἀγίων γραμμάτων. καὶ πάντες ἐκεῖνοι <οἱ> κατακρίναντες τὸν Ἰησοῦν θανάτῳ παρεδόθησαν τῷ ἔχθρῳ Χριστοῦ θανάτῳ, καὶ ἐμπαίζαντες τῷ Ἰησοῦ εἰς ἐμπαιγμὸν γεγόνασι κυκλωθείσης «ὕπὸ στρατοπέδων Ἱερουσαλήμ» ὅτε καὶ «ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς», ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν μαστιγώσαντες αὐτοὶ ἐμαστιγώθησαν καὶ μαστιγοῦνται ἕως «τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ»· ὁ γὰρ «βάλλων λίθον εἰς ὕψος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ βάλλει». καὶ πάντα ταῦτα γεγένηται, ἵν' ἐκείνων μὲν ἀποστῇ ἡ ἐπισκοπή, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεταστῇ, σφζομένους ἅμα τῷ «κατ' ἐκλογὴν» λείμματι· «εἰ μὴ» γὰρ «κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν» αὐτοῖς «σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν» ἐγενήθησαν, «καὶ ὡς Γόμορρα ἂν» ὡμοιώθησαν. ^[55]

16 3 (50) ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὥσπερ <ἡ> «ὕποδείγματι καὶ σκιᾷ» λατρεία πάλα ἐπιτελουμένη «τῶν ἐπουρανίων» κατελύθη διὰ τὰ ἐπουράνια καὶ ἐλθόντος <τοῦ> ἀληθινοῦ ἀρχιερέως ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο καὶ τῶν ἀληθινῶν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θυσιῶν ἐπιτελουμένων αἱ συμβολικαὶ <θυσίαι> καθηρέθησαν, οὕτως ὅτε ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ τὸν Ἰησοῦν ἐδέξατο ἀναβάντα ἐπὶ τὸ ὑποζύγιον ἑαυτοῦ σῶμα (ἐφ' ᾧ καὶ ἔχαιρε σφόδρα θυγάτηρ Σιών καὶ ἐκήρυσσεν ἡ θυγάτηρ τῆς ἁνῶς Ἱερουσαλήμ), τότε καθηρέθη Ἱερουσαλήμ ἡ σκιά καὶ καταπέπτωκεν ὁ ναὸς ὁ ἐκ νεκρῶν λίθων διὰ τὸν ἐκ ζώντων λίθων ναὸν <ἐγερθησόμενον>, κατεσκάφη δὲ καὶ τὸ κάτω θυσιαστήριον, ἐπεὶ περ ἐχρημάτισε τὸ ἐπουράνιον, τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ λατρείᾳ ποιήσαντος. Εἰ δὲ κατὰ τι τῶν σημαινομένων οἱ ἄνθρωποι ἡ πόλις εἰσὶ, καὶ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις (οὕτω δὲ καλῶ τοὺς ἔχοντας τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὸν ἐπὶ γῆς τόπον) παραδίδοται ὁ Ἰησοῦς τοῖς ἐπαγγελλομένοις τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν Ἰουδαίοις, καὶ <οἱ> ὥσπερ εἰ ἀρχιερεῖς τυγχάνοντες καὶ οἱ τὰ θεῖα γράμματα ἀνυχοῦντες διηγεῖσθαι γραμματεῖς κατακρίνουσι θανάτῳ τὸν Ἰησοῦν δι' ὧν κακῶς λέγουσιν αὐτόν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ παραδιδόσιν τοῖς ἔθνεσιν Ἰησοῦν ἐμπαίζοντες αὐτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ παρ' αὐτοῖς, καὶ αἰετὶ ταῖς γλώσσαις αὐτῶν μαστιγοῦσι τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ θεοσέβειαν. καὶ αὐτοὶ μὲν αὐτὸν σταυροῦσι δι' ὧν ἀναθεματίζουν καὶ ἀναιρεῖν θέλουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. ὁ δὲ κρείττων αὐτῶν <πάντων> τυγχάνων ὀλίγον διαλιπὼν ἐγείρεται καὶ ζῶν τοῖς <ἔθνεσι τοῖς> εἰληφόσι τὸ βλέπειν φαίνεται. ^[95]

16 3 (100) νῦν γὰρ «τίς τυφλὸς (ὡς Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ φησιν) <ἀλλ'> ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ τίνες κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν»; φησὶ γὰρ μετὰ μεγάλου καὶ προφητικοῦ ἤθους καὶ πνεύματος «οἱ κωφοί, ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοί, ἀναβλέψατε ἰδεῖν. καὶ τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ τίνες κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ»· ἦλθε γὰρ Ἰησοῦς «εἰς κρίμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες (εἰσὶ δ' οὗτοι τὰ ἔθνη) βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες (ὁ Ἰσραὴλ) ἐκεῖνοι τυφλοὶ γένωνται». τηλικούτου γοῦν φωτὸς ἀληθινοῦ ἀνατείλαντος καὶ δεικνύντος τοῦ λόγου αὐτὸν καὶ φάσκοντος «ἰδοὺ ἀνὴρ, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ», οὐκ εἶδον τὸ φῶς, ἐπεὶ «ἐτύφλωσεν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ», καὶ παράδοξον γεγένηται τῷ λαῷ ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἔθνεσι. λύχνον μὲν γὰρ ἕκαστον τῶν προφητῶν τυγχάνοντα ἑώρα ὁ λαός, ἀνατείλαντα δὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον οὐκ ἔγνωσαν· διὸ καὶ εἴ τινα ἐδόκουν ἔχειν λύχνον, ἀφηρέθη ἀπ' αὐτῶν. «λαὸς» δὲ ὁ τῶν ἐθνῶν «ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς», οὐχ ὅποιον ὁ Ἰσραὴλ μικρόν (μικρὸν γὰρ φῶς ἕκαστος ἦν τῶν προφητῶν), ἀλλὰ «λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα», τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὗ τὸ μέγεθος φαίνεται διατείνοντος «ἀπὸ πέρατος γῆς εἰς τὸ

πέρας αὐτῆς εὐρώστως, καὶ διοικοῦντος» τὰς ἐκκλησίας «χρηστῶς», ὅτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, πληρωθείσης τῆς λεγούσης προφητείας, «ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς» ἔσεσθαι «τὸ ὄρος τοῦ θεοῦ» καὶ νῦν «πορεύονται ἐπ’ αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη», καὶ ἔστι τοῦτο Χριστὸς Ἰησοῦς. ^[145]

16 4 (1n) Τότε προσήλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ ἀκούσαντες δὲ οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν (20, 20—24). τὸ δ’ ὅμοιον αὐτῷ καὶ ὁ Μᾶρκος ἀνέγραψε τοῦτον τὸν τρόπον· «καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου καὶ λέγουσιν αὐτῷ» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου». Ἄξιον ἐν τοῖς προκειμένοις ζητῆσαι νοῦν οὐκ εὐκαταφρόνητον καὶ ἀληθῶς εὐαγγελίῳ πρέποντα Ἰησοῦ Χριστοῦ. <προπαρεθέμεθα δὲ τοῦτο,> ἐπεὶ τὸ ῥητὸν τοῖς μὲν ἀπλουστέροις καὶ πάντῃ ἀκεραίοις καὶ βάθῃ θεοῦ καὶ τῶν γραφῶν αὐτοῦ μὴ ἐπισταμένοις ζητεῖν ἐμφαίνει ἀπλότητα ἀξιώσεώς <τινος> καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀποκρίσεως. τοῖς δὲ καὶ ἐπὶ ποσὸν δυναμένοις βασανίζειν προβλήματα ὁ αὐτόθεν ἐμφαινόμενος νοῦς βραχύς ἐστι καὶ εὐτελής καὶ οὐδὲν ἔχων <μέγα>, μάλιστα ὅτε Ἰησοῦς ἀποκρίνεται ἀρμόζον αὐτοῦ τῇ μεγαλονοίᾳ. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ κοσμικῆς βασιλείας ἐν προαγωγῇ δοκοῦσιν εἶναι οἱ συγκαθεζόμενοι τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐσθῇτι καθεζομένῳ καὶ ὅτιποτοῦν τῶν τῆς βασιλικῆς πραγμάτων διέποντι, οὕτω δόξει (κατὰ τὴν λέξιν) φανταζομένη ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου (ἢ ὡς ὁ Μᾶρκος ἀνέγραψεν Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης) ἀξιοῦν ἀπὸ τοῦ σωτῆρος τὸ καθεσθῆναι τὸν μὲν ἕτερον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τυγχάνοντος, τὸν δὲ λοιπὸν ἐξ ἀριστερῶν. καὶ οὐδὲν μὲν ἦν παράδοξον, γυναῖκα <γυναικείας> ἀπὸ ἀπλότητος καὶ ιδιωτείας τοιαῦτα νομίζειν <δεῖν> ἀξιοῦν. ^[45]

16 4 (50) δεδόσθω δὲ ὅτι καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι, ὡς ἄνθρωποι ἔτι ἀτελεῖς καὶ μηδὲν νοοῦντες βαθύτερον περὶ τῆς βασιλείας Χριστοῦ, τοιαῦτα ὑπελάμβανον περὶ τῶν συγκαθεζομένων τῷ Ἰησοῦ· ἐπὶ δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς ὡς συγκατατιθέμενος τῷ μέγα εἶναι τὸ καθεσθῆναι τινα ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐπαίρη τὴν ἀξίωσιν καὶ λέγει· οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε καὶ οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦνα ἰ, ἀλλ’ οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου, ζητῆσαι τις ἂν συνετὸς δοκῶν εἶναι ἀκροατῆς τῆς γραφῆς, τί βούλεται τὸ καθεζεσθαι ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων Ἰησοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντάς γε περιεργότερον ἡμᾶς ταῦτα ζητεῖν συνακτέον τὰ περὶ καθίσεων ἀναγεγραμμένα θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τῇ βασάνῳ τῶν εἰς τοῦτο συναγομένων καὶ παραθέσει αὐτῶν πρὸς ἄλληλα ἀνατεῖλαι δυνηθῇ μέγεθός τι δόγματος ἀπὸ ἀπλουστεροῦ παραδείγματος ληφθέντος. οἷον ἐν μὲν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν γέγραπται ὅτι «εἶπε Μιχαίας»· «εἶδον θεὸν Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἰστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ὁ αὐτὸς Μιχαίας φησὶ παραπλήσια τούτοις ἐν τῷ· «ἀκούσατε λόγον κυρίου. εἶδον κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ πᾶσα δύναμις τοῦ οὐρανοῦ εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ δὲ γέγραπται· «καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου» καὶ τὰ ἐξῆς. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ τοιαῦτα γέγραπται· «ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιοὶ ἡμερῶν ἐκάθητο» καὶ τὰ ἐξῆς. ^[95]

16 4 (100) παραπλήσια τούτοις ἔστιν εὐρεῖν καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προφητείας αὐτοῦ, ὅτε φησὶν· «ὑπεράνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν (δηλὸν δ’ ὅτι τῶν χερουβὶμ) ὡς ὄρασις λίθου σαπφείρου, ὁμοίωμα θρόνου ἐπ’ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἄνωθεν». ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ Ψαλμῷ τὸ «εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου» ἐμφαίνει κάθισιν τοῦ πατρὸς καὶ ἄλλην τοῦ σωτῆρος καθεζομένου ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ Ψαλμῷ εὐχόμενος ὁ προφήτης φησὶν· «ὁ

καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐμφάνηθι», καὶ πάλιν· «ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ». εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων παράδειγμα βούλει λαβεῖν, ἄκουε Ματθαίου ἀναγράφοντος τίνα τρόπον ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς· «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς [καί· «ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως»]. καὶ ὁ Ματθαῖος <καί> ταῦτά φησιν· «ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ’ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, καί· «ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως». τὸ δὲ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ καὶ ὁ Μάρκος ἀνέγραψεν ἐν τῷ «καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ», καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τὸ ὁμοίον φησιν ἐν τῷ «ἀπὸ γὰρ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ». ^[145]

16 4 (150) Καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλεῖον τὰ τοιαῦτα συνάγειν, βουλόμενον <μετὰ> τὴν εὐτελεῖ καὶ ἀπλουστέραν καὶ ταπεινότεραν ἐκδοχὴν περὶ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ καθίσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ καθεδουμένων παραστήσαι <καί> μυστικωτέραν, ἵν’ εὐλόγως δυνηθῇ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰ θεῖα νοήματα ἀναβαίνειν οἷων τε ὄντων ἐξετασθῆναι καὶ εὐρεθῆναι τι ἄξιον τοῦ ἀνακρίνοντος «πάντα» πνευματικοῦ καὶ «ὑπ’ οὐδενός» ἀνακρινομένου, ἀνάλογον ταῖς τοῦ Παύλου περὶ πνευματικῶν φωναῖς <καὶ περὶ> τῶν εὐαγγελικῶν ἐροῦντος. ὥς γὰρ Παῦλος κατὰ τὸν πνευματικὸν ἐκλαβὼν νόμον τὰ περὶ τοῦ μάννα καὶ τῆς πέτρας καὶ τοῦ ἀπ’ αὐτῆς ὕδατός φησι· «καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός», οὕτως εἶποι ἂν ὁ ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην ἐστὼς πνευματικὸς καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶν τῷ θεῷ καὶ λέγων καὶ περὶ ἑαυτοῦ· «ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου», ὅτι πνευματικὴ ἐστὶν ἡ κάθισις θεοῦ ἐπὶ πνευματικοῦ θρόνου καὶ ἡ Χριστοῦ ὁμοίως, καὶ τὸ «ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως» καθέζεσθαι τὸν Χριστὸν πνευματικόν ἐστίν. οὐδὲν γὰρ κατὰ ταῦτα δηλοῦται περὶ σωματικῆς καθίσεως, (ἦν ὠρίσαντο ἐδρασμὸν εἶναι ἐπὶ τῶν ἰσχυίων ἐδραζομένων ἐπὶ τινος ἔδρας)· καὶ γὰρ γελοῖον διὰ τὸ σωματικῶς ταῦτα ὠνομάσθαι νομίζειν θρόνους τινὰς <σωματικῶς> εἶναι δεδημιουργημένους, οὐκ οἶδα ἐκ ποίας ὕλης, δεκτικούς τῆς καθίσεως τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν καθεζομένων ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων Χριστοῦ, οἷς ἡτοίμασε τὸ τοιοῦτον ὁ πατήρ. ^[195]

16 4 (200) οὐκ οἶδα δὲ εἰ εὐαγές ἐστὶ σωματικὸν νομίζειν εἶναι τὸ «ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων» τοῦ θεοῦ ἐστηκέναι τὴν στρατιὰν «τοῦ οὐρανοῦ» σωματικῶς, ἢ πάλιν οἶεσθαι τοὺς μὲν σφζομένους καὶ ἐπαινουμένους ἐν τοῖς σωματικοῖς εἶναι δεξιοῖς τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺς δὲ ψεκτοὺς καὶ ἀπολουμένους ἐν τοῖς ἀνάλογον τούτοις σωματικοῖς εὐωνύμοις. Ἀλλὰ μήποτε τὸ μὲν ἀποκαταστήναι ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀπολαβόντα τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν Χριστόν, καταργηθείσης τῆς βασιλευούσης ἐν τοῖς θνητοῖς σώμασι τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας καὶ πάσης τῆς ἀρχούσης τῶν πονηρῶν ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, τοῦτ’ ἔστι τὸ καθεσθῆναι αὐτὸν «ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ»· τὸ δὲ καὶ δεξιὰ <καὶ εὐώνυμα> ποιῆσαι πάντα τῷ θεῷ, ἵνα μηκέτι ἢ σκαιόν τι πρὸς αὐτόν, τοῦτ’ ἔστι τὸ ἐσόμενον ἐν τοῖς «ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως» ἐσομένοις, πρὸς παράδειγμα μέλλουσι βλέπειν τὸ «ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως» καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ Χριστοῦ τοῦ λόγου· οὐς ἀποκαθίστησιν ὁ θεὸς συνεργήσας αὐτοῖς καὶ ἐτοιμάσας τὸ ἐγγίζειν τῇ Χριστοῦ ὑπεροχῇ, ἵν’ ὁ μὲν προηγούμενος τῶν <ἄλλων τῶν Χριστῶ> ἐγγιζόντων ἢ ἐκ δεξιῶν καὶ οἷον ἀπτόμενος αὐτοῦ καὶ κολλώμενος τοῖς τοῦ λόγου δεξιοῖς, ὁ δὲ ὑποδεέστερος ἐγγὺς τῶν ἀριστερῶν αὐτοῦ. ^[25]

16 5 δεξιὰ δὲ ὅρα εἰδύνασαι νοῆσαι Χριστοῦ τὰ ἀόρατα ὀνομαζόμενα κτίσματα, ἀριστερὰ δὲ τὰ ὀρατὰ καὶ σωματικά. ἀλλὰ Χριστὸς μὲν πάντων βασιλεύει· ἤδη δὲ τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ οἱ μὲν

κεκληρώνονται τὰ δεξιὰ καὶ νοητά, οἱ δὲ τὰ ἀριστερὰ καὶ αἰσθητά. καὶ μήποτε ἡ ἀληθινὴ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου (οὓς ἐκάλεσε Βοανεργές ὁ σωτήρ, «ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς»), ἡ βροντὴ 〈αὐτῇ〉, μεγάλη κρίνασα περὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου (καὶ γὰρ ἦσαν μεγάλοι) καὶ ὑπολαβοῦσα αὐτοὺς τὰ πρωτεῖα δύνασθαι ἔχειν παρὰ πᾶσαν γεννητὴν φύσιν ὡς χωρήσαντας τὴν μεγαλοφωνίαν αὐτῆς, προσελθοῦσα ἡξίου τὸν κύριον, ἵνα ἰδρῦσῃ τὸν μὲν ἕτερον αὐτῶν ἐκ δεξιῶν, τὸν δ' ἄλλον ἐξ εὐωνύμων. ὁ δὲ σωτήρ διελέγχων καὶ τὴν τηλικαύτην μεγαλόφωνον μητέρα τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου ὡς ἀγνοοῦσαν, τίνες οἱ ὑπερέχοντες καὶ ὅτι ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις ἐστὶ 〈μόνου〉 τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ συμπνέοντος καὶ συνεργοῦντος καὶ ἰδρύνοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ, οὓς εἶδεν ἐπιτηδεῖους, εἶπε τὸ οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε καί· τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναί, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου. ^[60]

16 5 (50) ἐπιστήσῃ δὲ ὁ δυνάμενος τίνα μὲν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος δίδεται, τίνα δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὁρῶν ὅτι ἔστι τινὰ ἃ οὐ δοίῃ ἂν ὁ υἱός, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατήρ. εἰ δὲ τοιοῦτόν τι παρίστησι καὶ τὰ εὐαγγέλια, ὅπου μὲν εἰσάγοντα τὸν σωτῆρα εὐχόμενον περὶ τινων δυνάμεων ἵνα αὐτῷ ὑπαρχῇ τὰ αἰτήματα ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὅπου δὲ χωρὶς εὐχῆς ποιοῦντα ὡς ἤδη ἔχοντα ἐκεῖνα περὶ ὧν ἡξίωτο, τολμηρὸν μὲν ζητῆσαι, ὅμως δὲ ὁ δυνάμενος μετὰ εὐλαβείας καὶ ταῦτα ἐξεταζέτω. παραστήσῃ δ' οἷμαι βουλόμενος τῇ μητρὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἔλειπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ τελειῶσαι τὰ ἐν ἀνθρώποις ἐφικτὰ οὐ τὰ τυχόντα, ἀποκριθεὶς εἶπε μετὰ τὸ οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε τὸ δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν (ἢ ὡς ὁ Μάρκος ἀνέγραψε· «δύνασθε τὸ ποτήριον πιεῖν ὃ ἐγὼ πίνω ἢ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι;») Καὶ ἐν τούτοις δὲ ζητήσῃ τις τί τὸ ποτήριον καὶ τί τὸ βάπτισμα, ὡς ἕτερα ἀλλήλων 〈ὄντα ἀμφοτέρα καὶ οὕτως ὠνομασμένα〉 καὶ δεόμενα οὐ τῆς τυχούσης δυνάμεως τῆς τοῦ πιομένου ἢ τοῦ βαπτισθησομένου, καὶ πιομένου οὐκ ἄλλο ποτήριον ἢ ὃ ἔμελλε πίνειν ὁ Ἰησοῦς βαπτισθησομένου τε παραπλησίως βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἔμελλε βαπτίζεσθαι ὁ κύριος. ^[10]

16 6 οἱ πολλοὶ μὲν οὖν τὰ ἀμφοτέρα ἄγουσιν εἰς τὴν κατὰ τὸ μαρτύριον οἰκονομίαν, οὐ παριστάντες οὔτε εἰ δύο ἐπινοίας ἔχει δηλουμένας διὰ τῶν δύο ὀνομάτων ἐν τῇ ὑποστάσει τυγχανόντων, οὔτ' εἰ δύναται καὶ δύο δηλοῦσθαι ἐν τούτοις πράγματα. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποδοκιμάζομεν μὲν καὶ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν, ἐφίσταμεν δὲ εἰ δύναται καὶ ἄλλο τι δηλοῦν παρὰ ταῦτα τὰ δύο ὀνόματα. καὶ ἐπεὶ πολὺ ἐστὶ τὸ νῦν ἀκριβῶς διαλαβεῖν περὶ αὐτῶν, ὀλίγα εἰς τὸ στήναι τὰ ἐμφαινόμενα ἡμῖν παραστήσομεν εἰς τὸν τόπον. καὶ εἰς μὲν τὸ δηλοῦσθαι ἐν τούτοις τὸ μαρτύριον οὐ μόνω χρήσεται τις τῷ «πάτερ, εἰ δυνατόν, παρένεγκε τοῦτο τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ», ὡς ἐπιπόνως πινόμενον ὑπὸ τοῦ ἀναδεχομένου τοὺς ἐν τῷ μαρτυρίῳ ἀγῶνας, ἕως τις ἐκπύῃ ὑπομείνας τὰ κατὰ τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ πειρασμὸν πάντα τὰ προσαγόμενα αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐν ἑκατοστῷ πεντεκαίδεκάτῳ Ψαλμῷ εἰρημένῳ· «τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι». «τὰς εὐχὰς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». «τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ». οὐδὲν γὰρ δυνάμεθα πλεῖον ἀποδοῦναι τῷ κυρίῳ ἐφ' οἷς εὐηργετήθημεν ἢ τὸ τοῦ σωτηρίου ποτήριον προθύμως λαβεῖν καὶ ἐπικαλέσασθαι τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα εἰς τὸ πιεῖν αὐτό· ἐν ᾧ ἐκπινόμενῳ ἀποδίδωσί τις τὰς εὐχὰς αὐτοῦ πάσας «τῷ κυρίῳ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». ^[45]

16 6 (50) σαφῶς δὲ ἐδίδαξεν ἐν τούτοις ὅτι τὸ ποτήριον 〈τὸ μαρτύριον〉 ἐστὶν ὁ ἐπαγαγὼν τοῖς κατὰ τὸ ποτήριον τὸ «τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ». τῇ δὲ ἐπινοίᾳ τὸ μαρτύριον δύο ἐστίν, ὧν τὸ μὲν ἐν καλεῖται «ποτήριον σωτηρίου», τὸ δὲ λοιπὸν βάπτισμα. καὶ καθὼ μὲν ὑπομένει τις τοὺς πόνους, ποτήριον ἐστὶν ἐκπινόμενον ὑπὸ τοῦ φέροντος πάντα τὰ προσαγόμενα εἰς ἑαυτόν, ἀναλαμβάνοντος καὶ οἶονεῖ πίνοντος τὰς ἀλγηδόνας καὶ μὴ

ἀπωθουμένου αὐτὰς μηδὲ ἀποβάλλοντος ἢ ἐμοῦντος, καθὼς δὲ ἄφεςιν λαμβάνει ἀμαρτημάτων ὁ ὑπομείνας, βάπτισμά ἐστιν· εἰ γὰρ τὸ βάπτισμα ἄφεςιν ἀμαρτημάτων ἐπαγγέλλεται, καθὼς παρειλήφαμεν περὶ τοῦ ἐν ὕδατι καὶ πνεύματι βαπτίσματος, ἄφεςιν δὲ λαμβάνει ἀμαρτημάτων καὶ ὁ τὸ τοῦ μαρτυρίου ὑπομείνας βάπτισμα, βάπτισμα τὸ μαρτύριον εὐλόγως λέγοιτ' ἄν. Ὅτι δὲ ἄφεςις ἀμαρτημάτων γίνεται <παντί> τῷ τὸ μαρτύριον ὑπομείναντι, δηλὸν ἐκ τοῦ «πᾶς ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω ἀγὰρ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». ὁμολογεῖ δὴ ἔμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ὁ σωτὴρ πάντα τὸν ὁμολογήσαντα, κἂν τύχῃ πρὸ τῆς ὁμολογίας ὅτιποτοῦν ἀμαρτῶν· εἰ γὰρ τοὺς ὅτιποτοῦν ἀμαρτ <όντας ὁμολογ> ἦσαντας οὐχ ὁμολογήσει, οὐκ ἔσται ἀληθὲς τὸ «πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ» καὶ τὰ ἐξῆς. οὐκ οἶμαι δ' ὅτι ἔμπροσθεν τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ὁμολογήσει ὁ σωτὴρ τὸν ὁποιοποτοῦν ἔνοχον ἀμαρτήματι· παρρησιαζομένου γὰρ <υἱοῦ> ἐνώπιον πατρὸς ἐστὶν ἡ ὁμολογία ἐπὶ τῷ ὁμολογουμένῳ ὡς ἀξίῳ τῆς <Χριστοῦ> ἐπὶ τοῦ πατρὸς ὁμολογίας. ^[95]

16 6 (100) μὴ σαινέτω δὲ ἡμᾶς εἰ ὁ σωτὴρ παρὰ τῷ Μάρκῳ καὶ τὸ ποτήριον πίνει, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτίζεται· καὶ γὰρ ἡνίκα ὁ Ἰωάννης «ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεςιν ἀμαρτιῶν», καὶ Ἰησοῦς «παραγίνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ» οἶονεὶ ἀπολουόμενος τὰ ἡμέτερα ἀμαρτήματα, ἵν' ἡμεῖς τῷ λουτρῷ αὐτοῦ καθαρισθῶμεν. μᾶλλον δὲ ἐμφαίνεται τὸ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ αὐτῷ, καθὼς ἐβαπτίζετο ἀναλαβὼν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας, ἵνα αὐτὰς λύσῃ καὶ ἀφ' ἡμῶν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ· διόπερ «ὁ <ἀπέθανεν,> ἀπέθανε τῇ ἀμαρτίᾳ» ἡμῶν, ἐπεὶ αὐτὸς ἀπέθανε «τῇ ἀμαρτίᾳ» οὐ τῇ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ, εἴ γε ἔχειν λόγον τὸ τοιοῦτον δόξει τισί. πεπώκασι δὲ <κατὰ ταῦτα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν, καὶ τὸ> ποτήριον καὶ τὸ βάπτισμα ἐβαπτίσθησαν οἱ τοῦ Ζεβεδαίου υἱοί, ἐπεὶπερ Ἡρώδης μὲν ἀπέκτεινεν «Ἰάκωβον τὸν <ἀδελφὸν> Ἰωάννου μαχαίρᾳ», ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς (ὡς ἡ παράδοσις διδάσκει) κατεδίκασε τὸν Ἰωάννην μαρτυροῦντα διὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς Πάτμον τὴν νῆσον. διδάσκει δὲ τὰ περὶ τοῦ μαρτυρίου ἑαυτοῦ Ἰωάννης, μὴ λέγων τίς αὐτὸν κατεδίκασε, φάσκων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ταῦτα· «ἐγὼ Ἰωάννης, ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἔοικε τὴν ἀποκάλυψιν ἐν τῇ νήσῳ τεθεωρηκέναι. Ὁ δὲ προστιθεὶς μετὰ τὴν ἀποδοδεδομένην διήγησιν εἰς τὸ ποτήριον καὶ τὸ βάπτισμα τοιαῦτά φησιν· ὥσπερ ἔστι τι βρῶμα τοῦ σωτῆρος, περὶ οὗ λέγει· «ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον», οὕτως ἀνάλογόν ἐστι ποτήριον ἐκείνῳ τῷ βρώματι. ^[10]

16 7 ὁ τολμηρὸν μὲν διορίσαι ἀπὸ τοῦ βρώματος καὶ παραστήσαι πραγματικῶς, ὅμως δὲ ὁ δυνάμενος ἐπιστησάτω μήποτε τὸ μὲν πρακτικὸν ἐστὶ τὸ βρῶμα τὸ δὲ θεωρητικὸν τὸ πόμα. κατὰ γὰρ τὸ ἐσθίειν τὸν Χριστόν, ἐν τῷ ποιεῖν «τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος» αὐτὸν καὶ τελειοῦν ἐκείνου «τὸ ἔργον», τὸ καὶ πίνειν <αὐτόν ἐστιν, ἐν τῷ νοεῖν> «τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος» αὐτὸν καὶ τελειῶσαι αὐτοῦ τὴν γνῶσιν. εἰ δὲ δύναται ἢ μὴ εἰς ταύτην τὴν διαφορὰν ἀναφέρεσθαι <καὶ> τὸ «ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις», καὶ σὺ κρινεῖς. λέγοι γὰρ ἄν τις ὅτι ἀληθῶς μὲν βρῶσις ἢ πρᾶξις, ἀληθῶς δὲ πόσις ἢ θεωρία, καὶ ὁ τοῦτο φάσκων ἐρεῖ ὅτι διὰ τοῦτο πρῶτον δίδωσι τὸν «ἄρτον εὐλογήσας» καὶ κλάσας «τοῖς μαθηταῖς»—ἐπεὶ πρώτη ἐστὶν ἡ πρᾶξις, καὶ μετὰ τοῦτο «λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πείτε ἐξ αὐτοῦ πάντες»—ἐπεὶ δεῖ τὰ τῶν πράξεων ρυθμίσαντα καὶ τὸ πρακτικὸν κατορθώσαντα οὕτως ὁδεύειν διὰ τῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ θεωρίαν αὐτῶν. καὶ γὰρ κατὰ τὸν προφήτην λέγεται τὸ «σπεύρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς», ἵνα πρῶτον πράξωμεν τὸ δέον· καὶ μετὰ τοῦτό φησι· «φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως»,

〈ὥς〉 ὁδῶ γάρ τις μετὰ τὸ τὰ ἥθη καθᾶραι ὁδεύοι ἂν ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ φωτίζοιτο ἐν αὐτῇ. Καὶ ταῦτα δὲ παρεκβατικῶς λέλεκται διὰ τὴν περὶ τοῦ ποτηρίου βαθυτέραν ἐξέτασιν. ^[45]

16 7 (50) καὶ ἐν εἰκοστῷ δευτέρῳ Ψαλμῷ λέλεκεται πρῶτον μὲν τὸ «ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με», ἐξῆς δὲ καὶ τό «ποτήριόν σου μεθύσκον με ὥσει κράτιστον». μὴ ὑπολαμβάνετω δ' ἡμᾶς ὁ ἐντυγχάνων τῇδε τῇ γραφῇ κρατεῖν ὅτι ἐχρῆν πως διηγῆσασθαι τὰ περὶ τῶν ἀναγεγραμμένων καθίσεων τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ. ἀπολογούμεθα γὰρ ὅτι δυσωπῆσαι μόνον ἀπὸ τῶν ῥητῶν προέκειτο τὰ περὶ καθίσεως καὶ ἀποστῆσαι τὸν ἐντυγχάνοντα ἀπὸ τῆς ταπεινοτέρας ἐκδοχῆς. ἄλλω γὰρ καιρῷ ἐχρῆν προηγουμένην τινὰ σκέψιν ποιῆσασθαι περὶ καθίσεως καὶ στάσεως καὶ περιπάτου θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ οὐκ ἀπαιτεῖ ἡ παροῦσα διήγησις· μεγίστη γὰρ ἂν καὶ ἄκαιρος ἐγένετο ἡ παρέκβασις. πλὴν τούτων λεχθέντων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς μητρὸς Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου ἢ αὐτῶν τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου ἀκούσαντες (φησὶν) οἱ δέκα ἡγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν ὡς ἀξιωσάντων προτιμηθῆναι τῶν λοιπῶν. ^[5]

16 8 παρατήρει δ' ὅτι καὶ Ἰούδας ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν (καὶ ἀνέγραψε τοῦτο καὶ ὁ Μᾶρκος). εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐννέα, μήποτε ἔτι οὐδέπω βεβλήκει ὁ διάβολος «εἰς τὴν καρδίαν» αὐτοῦ, «ἵνα αὐτὸν» τὸν κύριον ἡμῶν «παραδῶ», ἀλλ' ἔτι καὶ τῇ προαιρέσει εἰς τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας ἦν. πολλὰ δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰπόντες, νῦν οὐκ ἐπαναλαμβάνομεν περὶ τοῦ κατασκευάσαι ὅτι Ἰούδας προαιρέσεως ὦν ὁποίας καὶ οἱ λοιποὶ πέπτωκε καὶ ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πονηροῦ, καὶ φιλαργυρήσας καὶ προδοὺς τὸν σωτῆρα. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν· οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ 〈τὰ〉 ἐξῆς ἕως τοῦ καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν (20, 25—28). τούτοις τὰ ἰσοδυναμοῦντα καὶ ὁ Μᾶρκος ἀνέγραψεν. ἐτηρήσαμεν δὲ ὥσπερ ἐπ' ἄλλων πλειόνων καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀναγεγραμμένων τηροῦντας Ματθαῖον καὶ Μᾶρκον, εἴτε θεραπειῶν εἴτε λόγων, οὕτως καὶ ἐνταῦθα. ἐξῆς γὰρ τὰ ἀπὸ τοῦ «μέλλων δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα [καὶ] παρέλαβε τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν» μέχρι τοῦ «εὐθέως δὲ ἀποστέλλει αὐτοὺς» πάντα τῇ τάξει τετήρηκε καὶ ὁ Μᾶρκος ἀπὸ τοῦ «ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα» μέχρι τοῦ «εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει πάλιν ὧδε». σὺ δὲ παραθεῖς τὰ εὐαγγέλια ἀλλήλοις κατὰ τοὺς τόπους τούτους καὶ συγκρίνων αὐτοὺς εὐρήσεις τὸ λεγόμενον. ^[45]

16 8 (50) καὶ ὁ Λουκᾶς μέντοι ἐκ μέρους τὸ ὅμοιον ἀνέγραψε προτάξας αὐτῶν τὸ «ἐγένετο δὲ φιλονεικία αὐτῶν, τὸ τίς αὐτῶν 〈ἂν εἴ〉 ἡ μείζων». ἐν τούτοις γὰρ ἐπιφέρει· «ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως» καὶ τὰ ἐξῆς. ταῦτα μὲν οὖν λελέχθω, ἵν' ἡμᾶς μὴ λανθάνῃ τὰ περὶ τῆς ἰσοδυναμίας τῶν κατὰ τὸν τόπον τετηρημένης Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ, καὶ ἐκ μέρους τῷ Λουκᾷ. ἤδη δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων ἡμῖν ἐξεταστέον. Προεῖρηται ὅτι τῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ πρωτείων ἐπεδικάζοντο Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ ἠξίουσαν λαβεῖν τὸ καθίσει ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ (ἢ ἡ μήτηρ αὐτῶν τοῦτο ἥτει περὶ αὐτῶν), καὶ λέλεκεται ὅτι ἐπὶ τούτοις, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ πρωτείων ἐπιδικαζόμενοι, οἱ λοιποὶ «ἡγανάκτησαν δέκα», εἰ ὑφαρπάξουσιν βούλονται Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ὡς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς δέκα ὄντες, τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν κατὰ τὴν δόξαν ἐγγύτητα. τούτων δὲ προειρημένων κατὰ τὸ εὐλογον ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖται ἥτοι τοὺς ἀγανακτήσαντας δέκα, ἢ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν δύο, καὶ διδάσκει τὴν ὁδὸν καθ' ἣν μέγας καὶ πρῶτός τις ἔσται παρὰ τῷ θεῷ. τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτον ἦν ὅτι οἱ μὲν τῶν ἐθνῶν ἄρχοντες (ἢ «δοκοῦντες» αὐτῶν «ἄρχειν») οὐκ ἀρκούμενοι τῷ κυριεύειν τῶν ὑποτεταγμένων, βιαιότερον αὐτῶν κρατεῖν θέλοντες καὶ κατακυριεύουσιν αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ὡς κατὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀξίαν ἐν τοῖς ἔθνεσι μεγάλοι οὐχ

ἴστανται ἐπὶ τοῦ ἐξουσιάζειν τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ κατεξανιστάμενοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν ν. ^[95]

16 8 (100) ἐν ὑμῖν δὲ τοῖς ἑμοῖς γνωρίμοις μὴ ἔστω ταῦτα, μηδὲ οἱ ἀρχὴν τινα ἐγκεχειρισμένοι τῶν εἰς ἐμὲ πιστευόντων ἢ ἐξουσίαν ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ πατρός μου καὶ θεοῦ ἔχειν νενομισμένοι κατακυριευέτωσαν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν ἢ κατεξουσιαζέτωσαν τῶν ἐπὶ τὴν δι' ἐμοῦ θεοσέβειαν καταπεφευγόντων. ἀλλ' εἴπερ βούλεται τις παρὰ τῷ πατρὶ μου κριθῆναι μέγας καὶ συγκρίσει τῶν ἑαυτοῦ ἀδελφῶν ὑπερέχων, πᾶσι διακονεῖτω ὧν βούλεται εἶναι μείζων. εἰ δὲ καὶ τῶν παρ' ἐμοὶ πρωτείων τις ὀρέγεται, ἴστω μηδενὸς ἔσσεσθαι πρῶτος, ὃ παρὸν δουλεύειν μὴ ἐδούλευσε δουλείαν τὴν καὶ ἐν μετριότητι καὶ τῇ ἐπαινετῇ ταπεινότητι, τὸν τε δουλεύοντα ὠφελῆσαι δυναμένην ὀνῆσαι δὲ ἢ ἀναπαῦσαι καὶ τοὺς δουλευομένους. ὁ δὲ Λουκᾶς βασιλεὺς καὶ ἐξουσιάζοντας ἐθνῶν παραλαμβάνει εἰς τὸν λόγον, ἀποτρέπων τὸν βουλόμενον εἶναι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μείζονα μιμεῖσθαι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἢ τὴν τῶν ἐξουσιαζόντων τῆς κολακείας ἐπιθυμίαν, διδάσκων <δ'> ἡμᾶς ἵν' ὁ μὲν ἀληθῶς ἐν ἡμῖν «μείζων» γένηται «ὡς ὁ νεώτερος» (τουτέστιν ὡς παιδίον) ἀπλότητος καὶ ἰσότητος χάριν, ὁ δὲ «ἡγούμενος (οὕτω δὲ οἶμαι ὀνομάζειν τὸν καλούμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπίσκοπον) ὡς ὁ» τοῖς ὑπηρετούμενοις διακονούμενος. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τοῦ θεοῦ διδάσκει ἡμᾶς λόγος. ἡμεῖς δὲ ἤτοι μὴ νοοῦντες τὸ βούλημα τῆς διδασκαλίας ἐν τούτοις Ἰησοῦ ἢ καταφρονοῦντες τῶν τηλικούτων ὑποθηκῶν τοῦ σωτῆρος, τοιοῦτοί ἐσμεν ὡς ἐνίστε καὶ τὸν τῶν κακῶς ἀρχόντων ἐν τοῖς ἔθνεσιν υπερβάλλειν τυφόν καὶ μονονουχὶ ζητεῖν ὡς οἱ βασιλεῖς δορυφόρους, καὶ φοβεροὺς ἑαυτοὺς καὶ δυσπρόσιτους μάλιστα τοῖς πένησι κατασκευάζοντες, τοιοῦτοί ἐσμεν πρὸς αὐτούς, ἐντυγχάνοντας ἡμῖν καὶ περὶ τινῶν ἀξιοῦντας, ὡς οὐδὲ οἱ τύραννοι καὶ ὠμότεροι τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ἱκέτας. ^[155]

16 8 (150) καὶ ἔστι γε ἰδεῖν ἐν πολλαῖς νομιζομέναις ἐκκλησίαις, καὶ μάλιστα ταῖς τῶν μειζόνων πόλεων, τοὺς ἡγουμένους τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ μηδεμίαν ἰσολογίαν <ἔχοντας ἢ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν> ἐπιτρέποντας, ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς καλλίστοις τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν *** εἶναι πρὸς αὐτούς. καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος τοῖς κυρίοις περὶ τῶν οἰκετῶν ἐντολὴν δίδωσι λέγων· «οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ» διδάσκει δὲ καὶ ἀνιέναι τὴν ἀπειλὴν τοὺς δεσπότας κατὰ τῶν οἰκετῶν. ἔστι δὲ τινὰς ἰδεῖν <ἐπισκόπους> ὠμῶς ἀπειλοῦντας, ὅτε μὲν προφάσει ἀμαρτίας, ὅτε δὲ τῷ καταφρονεῖν τῶν πτωχῶν, παρὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον ἐν ᾧ λέλεκται· «δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν· μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν», καὶ πάλιν τὴν πρὸς τοὺς ὑποχειρίους ἰσότητα μῆτε ἐννοοῦντας μῆτε φανταζομένους ὅτι καθήκει ἀτυφίαν καὶ ἰσότητα μάλιστα Χριστιανοῖς ἐμπολιτεύεσθαι, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τοῖς ὑπεροχὴν τινα ὀνόματος ἐκκλησιαστικοῦ φοροῦσι· γέγραπται γάρ· «ὄσω μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπεῖνου σεαυτόν, καὶ ἔναντι κυρίου εὐρήσεις χάριν». ἐχρῆν δ' ἡμᾶς εἰδέναι καὶ τὸ ἐν Παροιμίαις οὕτως εἰρημένον· «πρὸ συντριβῆς ὑψοῦται καρδία ἀνδρός, καὶ πρὸ δόξης ταπεινοῦται», ἐκκλίνειν δὲ καὶ τὸ περιπεσεῖν τῷ <μέγα> φρονῆσαι ἢ εἰπεῖν λόγον, ὃν εἶπεν ὁ «θέλων ἑαυτὸν δικαιῶσαι» πρὸς τὸν Ἰησοῦν διδάξαντα τὸ «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν», ὃς οὐκ ἠδέσθη τῷ σωτῆρι εἰπεῖν· «καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον;» ἔδει δὲ καὶ ἀπὸ Παύλου ἀνεγνωκέναι τὸ «δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἐγενήθημεν ἥπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα». ^[205]

16 8 (200) ἐχρῆν μιμήσασθαι καὶ τὸ «ἢ ἀμαρτίαν ἐποίησα ἑμαυτὸν ταπεινῶν ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε»; Οἱ ἄρχοντες οὖν τῶν μὲν ἐθνῶν κατακυριευέτωσαν αὐτῶν ν, τῆς δὲ ἐκκλησίας δουλευέτωσαν αὐτῇ. ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι μὲν τῶν ἐθνῶν κατεξουσιαζέτωσαν αὐτῶν ν, τῶν δὲ πιστῶν ἀκουέτωσαν τοῦ «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῚς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε

ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν». παιδευόμεθα δὲ καὶ πρὸς τὸ μὴ ἀποδέχεσθαι κολακείας μηδὲ ἡδέως καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' οἷς ἂν δόξωμεν εὖ τινὰς πεποιηκέναι, «εὐεργέται». οὐ ταῦτα δὲ φαμεν ἀνεπιστημόνως, ταπεινοῦν ἑαυτοὺς θέλοντες «ὑπὸ τὴν κραταίαν χεῖρα τοῦ θεοῦ» καὶ κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν· ἔστι δ' ὅτε χρή (κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν) «τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων» ἐλέγχειν, «ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν». ἔστι δ' ὅτε δεῖ χρησάμενον τῇ ἐξουσίᾳ «παραδοῦναί» τινὰ «τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου». σπανίως δὲ τὸ τοιοῦτο ποιητέον· νοθευτέον γὰρ «τοὺς ἀτάκτους» καὶ παραμυθητέον «τοὺς ὀλιγοψύχους» καὶ ἀνθεκτέον «τῶν ἀσθενῶν» καὶ «πρὸς πάντας» δὲ μακροθυμητέον καὶ οὐδενὶ «κακὸν ἀντὶ κακοῦ» ἀποδοτέον. καὶ οὐ χρή ἡγεῖσθαι ἐχθρὸν εἶναι τὸν ἀμαρτάνοντα, ἀλλ' ἀκουστέον τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· «μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νοθετεῖτε ὡς ἀδελφόν». καὶ ταῦτα πάντα μοι λέλεκται βουλομένῳ κατὰ τὸν λόγον παραστήσαι ὅτι οὐ μιμητέον τῷ ἄρχοντι τῆς ἐκκλησίας τὸν ἄρχοντα τῶν ἐθνῶν, οὐδὲ ζηλωτέον τοὺς κατακυριεύοντας καὶ κατεξουσιάζοντας καὶ βασιλεῖς· ἀλλ' ὅση δύναμις καὶ ἐν τούτοις Χριστὸν μιμητέον τὸν εὐεντευκτότατον καὶ γυναιξὶν ὁμιλοῦντα καὶ παιδίοις ἐπιτιθέντα χεῖρας. [255]

16 8 (250) εἰ καὶ μείζονα δὲ ἔχει λόγον τὸ Ἰησοῦν βεβληκέναι «ὔδωρ εἰς νιπτῆρα» καὶ «τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν» κεκαθαρκέναι, οὐδὲν ἦττον καὶ κατὰ τὴν λέξιν ἀκουστέον αὐτοῦ περὶ τούτων λέγοντος· «ὑμεῖς φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γὰρ» καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τούτων γὰρ διδάσκει μιμητὰς αὐτοῦ τῆς ἐπαινετῆς ταπεινότητος γίνεσθαι τοὺς μαθητάς. τάχα δὲ καὶ ἐπεὶ κύριος ὢν ἐδούλευσεν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτηρίας τῷ γένει ἡμῶν, κατὰ τοῦτο λέγεται «μορφὴν δούλου» ἀνειληφέναι καὶ τεταπεινωκέναι ἑαυτὸν γενόμενον «ὑπὴκοον μέχρι θανάτου». καὶ εἴπερ διὰ τοῦτο «ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν», ὁ βουλόμενος ὑψοῦσθαι τὰ παραπλήσια ποιησάτω τῷ διὰ τάδε τινὰ ὑπερυψοῦσθαι. Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου <οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι· ἐπεὶ> εἰ καὶ διηκονήθη, ἡνίκα «ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ» καὶ πάλιν διηκονήθη ὑπὸ τῆς Μάρθας, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐλήλυθε τὸ διακονηθῆναι· ἐπεδήμησε γὰρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἵνα διακονήσῃ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὁδούσῃ διακονῶν ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ, ὡς δοῦναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. καὶ εἰ καθ' ὑπόθεσιν πάντες ἐπίστευον εἰς αὐτόν, δεδώκει ἂν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πάντων. τίни δὲ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; οὐ γὰρ δὴ τῷ θεῷ· μήτι οὖν τῷ πονηρῷ; οὗτος γὰρ ἐκράτει ἡμῶν, ἕως δοθῇ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῷ λύτρον ἢ τοῦ Ἰησοῦ ψυχὴ, ἀπατηθέντι <δηλονότι καὶ φαντασθέντι> ὡς δυναμένῳ αὐτῆς κυριεῦσαι καὶ οὐχ ὁρῶντι ὅτι οὐ φέρει τὴν ἐπὶ τῷ κατέχειν αὐτὴν βάσανον. [305]

16 8 (300) διὸ καὶ «θάνατος αὐτοῦ» δόξας κεκυριευκέναι «οὐκέτι κυριεύει» γενομένου <μόνου> «ἐν νεκροῖς» ἐλευθέρου καὶ ἰσχυροτέρου τῆς τοῦ θανάτου ἐξουσίας, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχυροτέρου ὥστε καὶ πάντας τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἀκολουθεῖν τῶν κρατουμένων ὑπὸ τοῦ θανάτου δύνασθαι ἐλευθεροῦν, οὐδὲν ἰσχύοντος κατ' αὐτῶν ἔτι τοῦ θανάτου. πᾶς γὰρ ὁ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ <ὢν> ἀνεπίληπτός ἐστι τῷ θανάτῳ. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐξεταζομένοις τοῦ εὐαγγελίου ῥητοῖς γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν δεδωκέναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν. παρὰ δὲ τῷ Πέτρῳ εἴρηται ὅτι «οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι» καὶ ὁ ἀπόστολος δέ φησι· «τιμῆς ἡγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων». οὐκοῦν ἡγοράσθημεν μὲν τῷ τιμίῳ τοῦ Ἰησοῦ αἵματι, δέδοται δὲ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν ἢ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οὔτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ (πρότερον γὰρ αὐτὸ παρέθετο τῷ πατρὶ λέγων· «πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου») οὔτε τὸ σῶμα (οὐδὲν γὰρ εὐρομένῳ τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον). καὶ ἐπεὶ

δίδεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, οὐκ ἔμενε δὲ παρ' ἐκείνῳ ὃ ἐδέδοτο λύτρον ἀντὶ πολλῶν, διὰ τοῦτο φησὶν ἐν πεντεκαιδεκάτῳ Ψαλμῷ τὸ «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην». Γενόμενος δὲ ἄπαξ κατὰ τὸν τόπον ὑπομνήσαιμ' ἂν τοὺς φαντασίᾳ δοξολογίας τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ συγγέαντας τὰ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως τοῖς περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος Ἰησοῦ, τάχα δὲ καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ ἐν πάντῃ ἀσύνθετον οἰομένους εἶναι τὸ ὁφθὲν καὶ ἐπιδημήσαν τῷ βίῳ, ὅτι μὴ ὑγιῶς λέγουσι. ^[355]

16 8 (350) ^[35] πυθώμεθα γὰρ αὐτῶν εἰ ἡ θειότης τῆς εἰκόνος «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πρωτοτόκου «πάσης κτίσεως», εἰ ἐκεῖνος ἐν ᾧ «ἔκτισται τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι» λύτρον ἐδόθη ἀντὶ πολλῶν· καὶ τίς ἐδόθη ἐκείνη λύτρον πολεμίῳ κατέχοντι ἡμᾶς αἰχμαλώτους ἕως λάβῃ τὸ λύτρον, καὶ εἰ ἐχῶρει τὸ τηλικούτον καὶ τοσοῦτον ἐκεῖνος λύτρον ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων λαβεῖν. καὶ οὐ ταῦτά φημι ὡς καταφρονῶν τῆς ψυχῆς Ἰησοῦ καὶ σμικρύνων αὐτήν, ἀλλὰ βουλόμενος ταύτην μὲν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον λύτρον δεδόσθαι ὑπὸ τοῦ ὅλου σωτῆρος, τὴν δὲ ὑπεροχὴν καὶ τὴν θεότητα ἐκείνην μὴδ' ἂν δεδυνῆσθαι λύτρον δοθῆναι. πλὴν σήμερον οὐ λύω τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πολλῷ πλέον οἶδα ἐν εἶναι Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν πρωτότοκον «πάσης κτίσεως» ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὡς πλέον (εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι) εἶναι ἐν ὅλῳ τοῦτο, ἥπερ «ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμᾳ ἐστίν». Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱερικῶς ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς.

16 9 (1n) καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ <τὰ> ἐξῆς (20, 29—30[34]). Ἔστω μὲν καὶ τὰ τῆς ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν τόπον ἀληθῆ, καὶ ἐκπορευομένῳ ἀπὸ τῆς Ἱερικῶς τῷ Ἰησοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν ἠκολουθηκέναι αὐτῷ ὄχλον πολύν. καὶ τυφλοὶ δύο παρὰ τὴν ὁδὸν καθεζόμενοι τῆς ἀπὸ Ἱερικῶς ἐξόδου ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρέρχεται τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ αὐτοὶ κράξαντες εἰρηκέτωσαν· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαυὶδ καὶ συμπεφωνηκέτωσαν ἐν τῷ κεκραγώτῳ τὸ ἀναγεγραμμένον εἰρηκέτῳ. καὶ διὰ τοὺς τυφλοὺς ἀξιώσαντας ἐλεηθῆναι στὰς ὁ Ἰησοῦς πεφωνηκέτω αὐτοῦς, ἵνα μὴ παράγων καὶ παρερχόμενος αὐτοὺς καλῇ ἀλλὰ καὶ ἐστηκώς, καὶ πυνθανόμενος εἰρηκέτω αὐτοῖς· τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; τήν τε ἀξίωσιν ἰδικώτερον ἤδη παριστάντες οἱ τυφλοὶ εἰρηκέτωσαν αὐτῷ θέλῃν ἵνα ἀνοιγῶσιν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν καὶ συμπαθὲς σωτὴρ σπλαγχνισθεὶς ἐπὶ τοῖς τυφλοῖς, σπλαγχνισθεὶς δ' (οἶμαι) τῷ προειληφέναι ἐκείνους τὸ προκαλούμενον τὸν (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) ἔλεον τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ἦν τὸ κεκραγώτῳ εἰρηκέτῳ· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαυὶδ καὶ πεπιστευκότας ἠξιώκῃν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, ἀψάμενος αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν <καὶ> δύναμιν διὰ τῆς ἀφῆς ἱατρικὴν ἐνείεις τοῖς ὀφθαλμοῖς πεποιηκέτω τοὺς τυφλοὺς ἀναβλέπειν, κάκεῖνοι εὐχαρίστως ἠκολουθηκέτωσαν τῷ Ἰησοῦ. καὶ πιστεύσας τις τούτοις καὶ γινώσκων δὲ τὸ «ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε», ἐκ τοῦ πεπιστευκέναι «κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως» τὸ συνιέναι εἰληφέτω, καὶ εἰληφῶς λεγέτω τὰ περὶ τούτων κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν τῆς πίστεως θεμέλιον περὶ αὐτῶν ἐρμηνεύων κατὰ τὸ «ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα», καὶ ἔστω ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον πιστεύων τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἀναγεγραμμένοις, ἀλλὰ καὶ γινώσκων τὸν περὶ αὐτῶν νοῦν. ^[55]

16 9 (50) ὁ γὰρ μένων ἐν τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ καὶ διὰ τῶν ἔργων τοῦ λόγου ἐμμένων «τῷ λόγῳ» κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπαγγελίαν γινώσκει «τὴν ἀλήθειαν» καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐλευθεροῦται. Καὶ ἡμεῖς δέ, ἐπεὶ μὴ πιστεύοντες μὲν οὐ συνίμεν τοῦ βουλήματος τῶν λεγομένων συνιέντες δὲ ἐκ τοῦ πιστεύειν συνίμεν, φέρε τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, εὐξάμενοι τῷ ῥυομένῳ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κεκαλύφθαι ἡμῖν «τὸ εὐαγγέλιον», καθὼς χωροῦμεν παραστήσωμεν. καὶ πρῶτόν γε κατανοήσωμεν τί τὸ ἐκπορευομένων ἀπὸ Ἱερικῶς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ σωτῆρος

ἡκολουθηκέναι αὐτῷ πολὺν ὄχλον. ὅρα τοίνυν εἰ δύνασαι, μεμνημένος τῶν ἡμῖν ὑπαγορευθέντων εἰς τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ παραβολὴν τὴν «ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὴν, καὶ περιέπεσε λησταῖς», ἐπιστήσας λέγειν μήποτε καὶ ἐνταῦθα Ἱεριχὴν σύμβολόν ἐστι τοῦ περιγείου τόπου συνήθως καλουμένου κατὰ τὴν γραφὴν κόσμου. ὁ μὲν οὖν καταβαίνων «ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὴν» Ἀδὰμ (τουτέστιν ἄνθρωπος) περιπέπτωκε «λησταῖς». διὰ δὲ τοὺς ἐν Ἱεριχὴν πολλοὺς (πολὺς γὰρ ὄχλος ἐν Ἱεριχὴν) ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν ἅμα τοῖς μαθηταῖς γενόμενος ἐν αὐτῇ ἐκπορευέσθω πραγματευόμενος (διὰ δὲ τοῦ εἰς τὴν Ἱεριχὴν εἰσεληλυθέναι) τὸ τοὺς βουλομένους ἔπεςθαι ὁδηγεῖν. οὐ γὰρ οἶδασιν οἱ ἐν Ἱεριχὴν ἐξελεῖν ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος, ἐὰν μὴ θεάσωνται οὐ μόνον τὸν Ἰησοῦν ἐκπορευόμενον ἀπὸ τῆς Ἱεριχὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. ταῦτα δὲ θεωρήσαντες ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ ὄχλος πολὺς. ^[95]

16 9 (100) καὶ ἔστι κατανοοῦντα τοὺς κατὰ τὸν λόγον βιοῦν θέλοντας καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν περιγείων <ὄλων> καταφρονεῖν βουλομένους, ἀκολουθοῦντας τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ κατ' ἴχνη βαίνοντας αὐτοῖς ἐκπορευομένοις ἀπὸ Ἱεριχὴν, βλέπειν τὰ κατὰ τὸν τόπον. ἀκολουθοῦσι μέντοι ὁ πολὺς ὄχλος τῷ Ἰησοῦ, ἵν' ὀπίσω αὐτοῦ βαδίζοντες καὶ αὐτῷ ὁδηγῶ χρώμενοι ἀναβῶσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ^{***}. (μετ' ὀλίγα οὖν ἐπιφέρεται ὅτι «ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἤλθον εἰς Βηθφαγὴν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς» καὶ τὰ ἐξῆς). ^[5]

16 10 Εἴθ' ἐξῆς γέγραπται, οἷονεὶ δεικνύντος τοῦ λόγου τοὺς ὅσον οὐδέπω θεραπευθησομένους τυφλοὺς τὸ καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαυὶδ. καὶ πρόσχευς ἐν τούτοις τῷ καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ, εἰ μὴ δεῖξιν περιέχει τὸ ἰδοὺ. εἴπερ οὖν δεικνύντι τῷ λόγῳ τοὺς δύο τυφλοὺς παρακολουθεῖν δυνάμεθα καὶ βλέπειν αὐτούς, φήσομεν ὅτι Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας οἱ πρὸ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας τυφλοὶ ἦσαν, πλὴν καθεζόμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν τῷ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς· τυφλοὶ μὲν τῷ μὴ βλέπεσθαι αὐτοῖς πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιδημίας τὸν ἐν νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἀληθῆ λόγον· κεκραγότες δὲ τὸ ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαυὶδ παρὰ τὸ συναισθῆσθαι ἑαυτῶν <τυφλῶν>, μὴ βλεπόντων τὸ βούλημα τῶν γραμμάτων καὶ βουλομένων ἀναβλέψαι καὶ ἰδεῖν τὴν ἐν αὐτοῖς δόξαν. ὥς ἔτι δὲ τυφλοὶ καὶ μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Ἰησοῦ φανταζόμενοι, ἀλλὰ τὸ κατὰ σάρκα αὐτοῦ μόνον νοοῦντες, καλοῦσι τὸν γενόμενον «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα», ἐπεὶ μηδὲν τούτου πλέον συνίεσαν, υἱὸν Δαυὶδ. καὶ πᾶσα αὐτῶν ἡ δοκοῦσα διὰ τὴν θεοσέβειαν μεγαλοφωνία οὐδὲν πλέον ἤδει λέγειν περὶ τοῦ σωτῆρος ἢ ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ Δαυὶδ. ἐὰν δὲ λέγω δύο τυφλοὺς τὸν πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐπιδημίας Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν, ἀναγεσάυτον ἐπὶ τὰς <δύο> βασιλείας, καὶ κατανόησον κατὰ τοὺς χρόνους Ῥοβοὰμ διαιρούμενον τὸν λαὸν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν· καὶ ἐξῆς ὅρα τοὺς προφήτας, ὅτε μὲν τῷ Ἰσραὴλ ὅτε δὲ τῷ Ἰούδα προφητεύοντας, ὅπου δὲ ἅμα ἀμφοτέροις. ^[55]

16 10 (50) ἰδίᾳ μὲν οὖν πῶς ἑκατέρῳ προφητεύουσιν εὖροις ἂν προσέχωι τῇ ἀναγνώσει τῶν προφητῶν, ἅμα δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, ἡνίκα διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς συντελέσειν «ἐπὶ τὸν οἶκον <Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον> Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησεν» ὁ θεὸς «τοῖς πατράσιν» ἐκπορευομένοις «ἐκ γῆς Αἰγύπτου». καὶ τυφλοὶ γε ὄντες ὁ Ἰσραὴλ (περὶ οὗ πολλάκις ἀποδεδώκαμεν ἀντιδιαστελλόμενοι αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ) καὶ Ἰούδα ὁμοίως ἀκούσαντες (φησὶν) ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν· ἀκούσαντες [φησὶν ὅτι] γὰρ (οἶμαι) τῶν κηρυσσόντων τὰ περὶ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας καὶ ὅτι παράγει τὴν παρελευσομένην Ἱεριχὴν (ἐπιδημῶν μὲν <ἐν> αὐτῇ, ἐξελευσόμενος δὲ ἀπ' αὐτῆς), εὐλαβοῦνται μὴ παρέλθῃ αὐτοὺς μὴ ἐλεθέντας διὸ κεκράγασι πρὸς αὐτὸν λέγοντες· ἐλέησον

ἡμᾶς, κύριε, υἱὸς Δαυΐδ. εὐεργετῶν δὲ ὁ σωτὴρ οὐ παράγει, ἀλλ' ἵσταται, ἵνα στάντος αὐτοῦ μὴ παραρρέῃ ἡ εὐεργεσία καὶ παρέρχηται, ἀλλ' ὥς ἀπὸ πηγῆς ἐστώσης ἐγγένηται τοῖς εὐεργετουμένοις. Στὰς οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ πληγεὶς ἀπὸ τῆς κραυγῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἀξιώσεως καλεῖ αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν, τὴν ἀρχὴν τῆς εὐεργεσίας ἥδη ποιούμενος, ὅτε ἐφώνησεν αὐτούς· οὐκ ἂν γὰρ κενῶς ἐφώνησε καὶ ἐπὶ τῷ μηδὲν ἀνυσθῆναι ἐν τοῖς φωνηθεῖσιν. ^[5]

16 11 ὡς εἶθε καὶ ἡμῶν πρὸς αὐτὸν κεκραγόντων καὶ λεγόντων· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, φωνήσαι ἡμᾶς ἀρχομένους ἀπὸ τοῦ υἱὸς Δαυΐδ, καὶ στάς γε φωνήσαι ἡμᾶς ὡς προσέχων ἡμῶν τῇ ἀξιώσει. εἶπεν οὖν ἐκείνοις· τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; ὅπερ τοιοῦτον εἶναι νομίζω· τί θέλετε παραστήσατε, δηλώσατε, ἵνα πάντες οἱ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ Ἱερικῶ καὶ ἀκολουθοῦντές μοι ἀκούσωσι καὶ θεάσωνται τὸ γινόμενον. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίναντο· κύριε, ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν· ἦντινα ἀπόκρισιν οἱ εὐγενεῖς μὲν (τῷ εἶναι ἀπὸ Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα) τυφλωθέντες δὲ (ὑπὸ τῆς ἀγνοίας καὶ συνησθημένοι αὐτῆς) καὶ ἀκούσαντες τῶν λεγόντων περὶ τοῦ σωτῆρος <κεκρά> γασιν πρὸς αὐτόν, καὶ λέγουσι θέλειν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ μάλιστα τοῦτό φασιν οἱ ἐν τῷ ἐντυγχάνειν τῇ ἱερᾷ γραφῇ μὴ ἀναισθητοῦντες ἑαυτῶν τυφλωττόντων πρὸς τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν. οὗτοι γὰρ φασὶ τὸ ἐλέησον ἡμᾶς καὶ τὸ θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὡς εἶθε καὶ ἡμεῖς αἰσθανόμενοι, ἐν οἷς τυφλώττομεν καὶ οὐ βλέπομεν, παρ' αὐτὴν καθεζόμενοι τῶν γραφῶν τὴν ὁδὸν <καὶ> ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, διὰ τῆς ἡμετέρας ἀξιώσεως στήσαιμεν αὐτόν καὶ εἵπομεν ὅτι θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὅπερ ἂν εἴπωμεν ἀπὸ διαθέσεως ὀρεγομένης τοῦ βλέπειν ἃ χαρίζεται βλέπειν ἀψάμενος τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν Ἰησοῦς, σπλαγχνισθήσεται ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ὡς δύναμις καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ πάντα ὅσα ἀναγέγραπται περὶ αὐτοῦ τυγχάνων, ἄψεται τῶν πρὸ αὐτοῦ μὴ βλέπόντων ὀφθαλμῶν ἡμῶν. ^[55]

16 11 (50) καὶ ἀψαμένου αὐτοῦ φεύζεται μὲν τὸ σκότος καὶ ἡ ἄγνοια, εὐθέως δὲ οὐ μόνον ἀναβλέψομεν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθήσομεν αὐτῷ, αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέπειν ἡμᾶς παρ' αὐτόν συνεργοῦντος πρὸς τὸ μὴ ἄλλο τι πρᾶξαι ἢ ἀκολουθεῖν τῷ ἀναβλέψαι ποιήσαντι, ἵνα αἰεὶ ἐπόμενοι αὐτῷ ὁδηγηθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ὁρῶμεν τοῖς ἀναβλέψασιν δι' αὐτόν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν θεὸν μετὰ τῶν μακαριζομένων ἐπὶ τῷ καθαρὰν ἔχειν τὴν καρδίαν. ἔχομεν οὖν τοὺς ἐκπορευομένους ἀπὸ Ἱερικῶ καὶ ἀκολουθοῦντας τῷ Ἰησοῦ ὄντας ὄχλον πολύν, τοὺς οὐκ Ἰσραὴλ οὐδὲ Ἰουδα· τοὺς δὲ δύο τυφλοὺς ἀκούσαντας ὅτι Ἰησοῦς παράγει καὶ εἰδότες ὅτι υἱὸς ἐστὶ Δαυΐδ καὶ συναισθομένους τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος καὶ ἀξιοῦντας ἀνοιγῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα τοὺς ἀποδοδομένους, ὧν κεκλεισμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ συμμεμυκότες διὰ τῆς ἀφῆς ἀναβλέπουσιν Ἰησοῦ. ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Ματθαῖον. Ἐπεὶ δὲ Μάρκος καὶ Λουκᾶς κατὰ τινὰς μὲν τὴν αὐτὴν ἱστορίαν ἐκτίθενται κατὰ δὲ τινὰς ἑτέραν παραπλησίαν, ἄξιόν γε καὶ τὰ τούτων ἰδεῖν. ^[5]

16 12 καὶ πρῶτόν γε κατανοητέον τὴν κατὰ τὸν Μᾶρκον, οὕτως ἀναγράψαντα τὰ κατὰ τὸν τόπον· «καὶ ἔρχεται εἰς Ἱερικῶ. καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκεῖθεν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, ἰδοὺ ὁ υἱὸς Τιμαίου Βαρτιμαῖος τυφλός» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ». ὁ μὲν οὖν τῇ ἱστορίᾳ ψιλῇ παριστάμενος καὶ μὴ βουλόμενος διαφωνεῖν τοὺς εὐαγγελιστάς, ἐρεῖ οὐχ ἅμα γεγονέναι τὸ κατὰ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μᾶρκον, ἀλλὰ τινὲ μὲν ἐπιδημίᾳ τῇ ἐν Ἱερικῶ γεγονέναι τὰ κατὰ τοὺς ἀναβλέψαντας δύο τυφλοὺς, ἑτέραν δὲ τὰ κατὰ τὸν ἕνα τοῦτον υἱὸν Τιμαίου Βαρτιμαῖον, καὶ ἄλλη τὰ κατὰ τὸν Λουκᾶν. εἴπερ γὰρ ἀκριβῶς πιστεύομεν ἀναγεγράφθαι συνεργοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ εὐαγγέλια, καὶ μὴ ἐσφάλισαν ἐν τῷ ἀπομνημονεύειν οἱ γράψαντες αὐτά, δηλὸν ὅτι, ἐπεὶ μὴ δυνατόν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιδημίᾳ ἀληθὲς εἶναι δύο τυφλοὺς τεθεραπεῦσθαι καὶ ἕνα, ἑτέρα μὲν τις ἐπιδημία δεδήλωται ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ Μάρκου, ἥδη δὲ καὶ ἄλλη ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, ὡς

τῷ ἐπιστήσαντι ἐκ τῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς διαφορᾶς ἔστι καὶ τοῦτο τεθαρρηκότως ἀποφύνασθαι. καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἐπιτηρήσαντά τινα τῶν ἐν Ἱερικῷ τὴν προτέραν θεραπείαν διὰ τῆς <αὐτῆς> λέξεως καὶ τῆς ὁμοίας ἀξιώσεως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ βεβουλήσθαι θεραπευθῆναι. εἴποι δ' ἂν τις <ὅτι> οὕτω καὶ ἄλλος ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν τυφλὸς θεραπευθεὶς. ὁ μέντοιγε ὅλων τούτων ζητῶν βαθυτέραν διήγησιν φήσιν ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα διαφόροις λέξεσι παρίσταται. δύο μὲν γὰρ τυφλοὶ εἰσιν (ὡς ἀποδέδοται) Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας, εἷς δὲ ὁ ὅλος τούτων λαός, ὅτε εἷς δηλοῦται θεραπευόμενος τυφλός. ^[45]

16 12 (50) «ὄχλου» οὖν «ἱκανοῦ» τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συνεκπορευομένου ἀπὸ τῶν κοσμικῶν τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ἰσραηλιτικόν τι λεῖμμα «παρὰ τὴν ὁδὸν» καθεζόμενον <τουτέστι παρὰ τὰς προφητικὰς γραφὰς> καὶ πενόμενον τοῖς νοήμασι καὶ ἐπαιτοῦν τὰ εἰς τὴν χρεῖαν τῆς ψυχῆς, ἀκοῦσαν «ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐστιν», ἄρχεται μέγα βοῶν ἀξιοῦν τὸν σωτῆρα ὡς υἱὸν Δαυΐδ ἔλεον αὐτῷ παρασχεῖν. καὶ ἐπὶ ἰδῆς τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος πίστιν, ὅτε μὲν ἐκ Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ οἰομένων αὐτὸν εἶναι ὅτε δὲ ἐκ Μαρίας μὲν μόνης καὶ τοῦ θείου πνεύματος, οὐ μὴν καὶ μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ὅψιν πῶς οὗτος ὁ τυφλὸς λέγει τὸ «υἱὸς Δαυΐδ, ἐλέησόν με», ὃ ἐπιτιμῶσιν οἱ «πολλοί» πολλοὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς Ἱερικῷ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ἐπιτιμῶντες τῇ πτωχείᾳ τῶν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν δοκούντων. καὶ ἀνάγων δὲ ἐπὶ τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τὰ τοιαῦτα πτωχεύσασαν καὶ μέχρι ἐπαιτήσεως φθάσασαν, οὐ πάνυ τι διαμαρτήσῃ τοῦ λόγου. Ἐπεὶ δὲ ἔδοξε τῷ Μάρκῳ καὶ τὸ τοῦ πατρὸς τοῦ τυφλοῦ ὄνομα ἀναγράψαι ὅτι Τίμαιος ἦν, καὶ τὸ τοῦ τυφλοῦ ὅτι Βαρτιμαῖος ἐκαλεῖτο, ζητοῦμεν μὴ πῃ ἐνενόησέ τι ὁ Μᾶρκος βαθύτερον κατὰ τὸν τόπον. καὶ ἀναγκαίως τάχα μὲν ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαβὼν προσέθηκε τὸ ὄνομα, εἴποι δ' ἂν τις καὶ ποιήσας αὐτὸ ὡς χρησίμον. καὶ εἰ μὴ δόξομεν ψυχρεῦεσθαι μέχρι τῆς τῶν τοιούτων ἐξετάσεως φθάνοντες, ζητοῦμεν τὸν τῆς τιμῆς ἐπώνυμον Τίμαιον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαρτιμαῖον, ὅπερ ἐστὶν υἱὸν Τιμαίου. μήποτε δὲ διὰ τὸ τίμιον τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τροπικῶς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ Τίμαιος· οἱ δὲ τὴν εὐγένειαν ἀπ' ἐκείνου κεκτημένοι ὁ Βαρτιμαῖος τυφλὸς διὰ τὰ προειρημένα, ὁμοίως δὲ καὶ καθεζόμενος «παρὰ τὴν ὁδὸν» καὶ «ἐπαιτῶν». ^[95]

16 12 (100) εἶτα ἐπεὶ περ λέγοντι αὐτῷ· «υἱὸς Δαυΐδ, ἐλέησόν με», ἐπετίμων οἱ «πολλοὶ ἵνα σιωπήσῃ», ζητῶ εἰ δύνασαι πολλοὺς μὲν εἰπεῖν ἐπιτιμῶντας «ἵνα σιωπήσῃ» τῷ Ἑβριωναίῳ καὶ πτωχεύοντι περὶ τὴν εἰς Ἰησοῦν πίστιν τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἵτινες παρ' ὀλίγους ἅπαντες πεπιστεύκασιν αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι, καὶ ἐπιτιμῶσιν «ἵνα σιωπήσῃ» τῷ οἰομένῳ αὐτὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι, κατάγοντα τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ. ἀλλὰ καίτοιγε τῶν πολλῶν ἐπιτιμῶντων «πολλῷ μᾶλλον» κέκραγε, πιστεύων μὲν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἀνθρωπικώτερον δὲ πιστεύων, καὶ κεκραγὼς λέγει· «υἱὸς Δαυΐδ, ἐλέησόν με». ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος σωτὴρ στάς, οὐκέτι (κατὰ τὸν Ματθαῖον) αὐτὸς αὐτὸν φωνεῖ, ἀλλ' εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι· οἱ δὲ προσταχθέντες εἶπον αὐτῷ· «θάρσει, ἔγχειραι» (καθεζομένῳ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀναπεπτωκότι φασίν· «ἔγχειραι») καὶ λέγουσι· «φωνεῖ σε». μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Μᾶρκος ὅτι «ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον ἀναπηδήσας ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν». ἄρ' οὖν οὐδὲν ἐννοήσας ἀνέγραψε περὶ τοῦ ἀποβαλόντα αὐτὸν τὸ ἱμάτιον ἀναπεπηδηκότα ἐληλυθῆναι πρὸς τὸν Ἰησοῦν; καὶ τολμήσομεν φῆσαι μάτην ταῦτα προσερρίφθαι τῷ εὐαγγελίῳ; ἐγὼ μὲν οὖν ἰώτα ἐν ἡ μίαν κεραίαν οὐ πιστεύω κενὴν εἶναι θείων μαθημάτων, τὸ δὲ ἐπιτυχάνειν ἐρμηνεύοντα ἡγοῦμαι πολλοῦ δεῖσθαι λόγου διὰ τὸ δυσερμήνευτον τῶν πραγμάτων. μήποτ' οὖν τὰ ὡς τυφλοῦ καὶ ἐπαίτου *** ἐπικαλύμματα καὶ περιβόλαια, οἷς περιβέβλητο ὁ Βαρτιμαῖος, δηλοῦται ἅτινα ἀπέβαλεν ὁ τυφλὸς ἀκούσας· «θάρσει, ἔγχειραι, φωνεῖ σε» καὶ ἀποβαλὼν τὰ τῆς ἐπαιτήσεως καλύμματα καὶ περιβόλαια «ἀνεπήδησε καὶ ἀνέστη», ἵνα ἔλθῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ τυχὼν τῆς παρ' αὐτοῦ ἀποκρίσεως

ειρημένης πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς «τί θέλεις ποιήσω;» καὶ αὐτὸς εἶπη μείζονα φωνὴν τῆς «υἱὲ Δαυῖδ, ἐλέησόν με»· μείζον γὰρ ἐπινενόηται τοῦ «υἱὲ Δαυῖδ» τῷ λέγοντι «Ῥαββουνί» καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐλέους παραστήσαντι διὰ τοῦ «ἵνα ἀναβλέψω». ^[160]

16 12 (150) καὶ ὁ σωτὴρ γε διὰ μὲν τοῦ «υἱὲ Δαυῖδ, ἐλέησόν με» οὐ δίδωσι τὴν εὐεργεσίαν οὐδ' ὅτε τὸ ἱμάτιον τῆς <τυφλότητος καὶ τῆς> ἐπαιτήσεως περιέκειτο οὐδ' ὅτε ἐκαθέζετο παρὰ τὴν ὁδὸν ἐπαιτῶν. διὰ δὲ τὸ «Ῥαββουνί, ἵνα ἀναβλέψω» εἶπεν αὐτῷ· «ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε». καὶ ὁ μὲν σωτὴρ εἶπεν αὐτῷ· «ὕπαγε», ὁ δὲ τοῦ προστάγματος τούτου κρεῖττον πεποίηκεν· οὐ γὰρ ἀπελήλυθεν, ἀλλὰ «ἠκολούθει» τῷ Ἰησοῦ «ἐν τῇ ὁδῷ», ἐπεὶ «εὐθέως ἀνέβλεψεν». Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ τοῦ Λουκᾶ οὕτως ἔχον· «ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼ καὶ τυφλὸς τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν ἐπαιτῶν» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ». ^[5]

16 13 καὶ τούτου δὲ τὰ μὲν κοινὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἤδη τῆς κατὰ τὸ φανέν ἡμῖν διηγήσεως τετευχότα οὐκ ἐπαναληψόμεθα, τὰ δὲ καίρια καὶ ἴδια κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν παραστήσομεν. καὶ πρῶτόν γε παρατήρει ὅτι Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἐκπορευομένου μετὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ ἀνέγραψαν γεγονέναι τὰ περὶ τοὺς τυφλοὺς ἢ τὸν τυφλόν· ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν· «ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼ». οὐκοῦν κατὰ τὸν Λουκᾶν εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἱεριχὼ καὶ ἐγγὺς αὐτῆς γενόμενος ἐπιτελεῖ τὴν κατὰ τὸν τυφλὸν οἰκονομίαν. καὶ εἴποι τις ἂν κατὰ τὸν μυστικὸν λόγον ὅτι πρῶτόν ἐστι τὸ τοῦ Λουκᾶ, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ Μάρκου, καὶ τρίτον τὸ τοῦ Ματθαίου. πρῶτον γὰρ δεῖ ἐγγίσει τῇ Ἱεριχῷ, εἴτα εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ <μετὰ ταῦτα δὲ> ἐκπορευθῆναι ἀπ' αὐτῆς. ἀνέγραψε τοίνυν ὁ μὲν Λουκᾶς τὸ «ἐγένετο ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼ», ὁ δὲ Μάρκος· «καὶ ἔρχεται εἰς Ἱεριχὼ, καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκεῖθεν», ὁ δὲ Ματθαῖος οὔτε τὸ ἐγγίξειν τῇ Ἱεριχῷ ἀνέγραψεν οὔτε ὅτι ἔρχεται εἰς Ἱεριχὼ, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχῶ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς. δύναται οὖν τὸ μὲν κατὰ τὸν Λουκᾶν ἐγγίσας τῇ Ἱεριχῷ πεποιηκέναι, τὸ δὲ κατὰ τὸν Μάρκον ἐλθὼν εἰς Ἱεριχὼ, τὸ δὲ κατὰ τὸν Ματθαῖον ἐκπορευθεὶς ἀπ' αὐτῆς. ὁρᾷς δὲ ὅτι καὶ ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν τυφλὸς «ἀκούσας ὄχλου διαπορευομένου (καὶ οὐ δήπου τοῦ Ἰησοῦ) ἐπυνθάνετο τί ἂν εἴη», ὁ δὲ κατὰ τὸν Μάρκον «ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐστὶν ἤρξατο κράζειν», οἱ δὲ κατὰ τὸν Ματθαῖον δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν. ^[55]

16 13 (50) καὶ οὐκ ἔστιν ὁ κατὰ τὸν Ματθαῖον παρὰ τοῖς τυφλοῖς Ἰησοῦς Ναζαρηνός, ἀλλ' ὁ παρὰ τοῖς λοιποῖς, ὃν ὁ μὲν κατὰ τὸν Μάρκον <τυφλὸς> ἀκούει ὅτι «Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐστιν», ὁ δὲ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ὅτε ἐπυνθάνετο παρὰ τοῦ ὄχλου «τί ἂν εἴη τοῦτο», ἔμαθεν ἀπαγγειλάντων αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς παρέρχεται. Ἐξῆς δὲ τούτοις παρατήρει ὅτι τῷ βοήσαντι τυφλῷ <καὶ> λέγοντι «υἱὲ Δαυῖδ, ἐλέησόν με» «οἱ προάγοντες ἐπετίμων, ἵνα σιωπήσῃ», ὥσει ἔλεγεν· οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες ἐπετίμων τῷ λέγοντι· «υἱὲ Δαυῖδ», ἵνα σιγήσῃ καὶ μὴ ἀναγορεύσῃ αὐτὸν τῷ ἐλάττονι ὀνόματι, ἀλλ' οἰονεὶ λέγει· υἱὲ θεοῦ, ἐλέησόν με. ἀλλ' ἐκεῖνος «πολλῷ μᾶλλον ἔκραξεν· υἱὲ Δαυῖδ, ἐλέησόν με». εἴτα (φησὶ) «σταθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν». καὶ ὅρα εἰ μὴ (ὡς παρατετηρήκαμεν) ὑποδεέστερός ἐστιν οὗτος ὁ τυφλός· οὔτε γὰρ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸν ἐφώνησεν οὔτε εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι, ἀλλ' ὡς μὴ χωροῦντα ταῦτα «ἐκέλευσεν αὐτόν» <ὥς> μὴ δυνάμενον καθ' αὐτόν ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν «ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν». εἴτα (φησὶν) «ἐγγίσαντος αὐτοῦ ἐπηρώτησεν αὐτόν εἰπὼν· τί σοι θέλεις ποιήσω;» καὶ οὐ πρότερον ἐπηρώτησεν αὐτόν ἢ ὁ ἐρωτώμενος ἤγγισεν αὐτῷ, ἀλλ' ἐπεὶ ἤγγισε, διὰ τοῦτο ἐρωτηθεὶς εἶπε τὸ «ἵνα ἀναβλέψω, κύριε». εἴτα (φησὶν) ἀποκριθεὶς «εἶπεν αὐτῷ Ἰησοῦς· ἀνάβλεψον· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε». πλεῖον δὲ <τι> ἔχουσιν οἱ κατὰ τὸν Ματθαῖον τυφλοὶ, ἐφ' ὧν γέγραπται ὅτι σπλαγχνισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἤψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν· οὐχ ἤψατο

δὲ οὔτε τοῦ κατὰ τὸν Μάρκον οὔτε τοῦ κατὰ τὸν Λουκᾶν. ἔχει δὲ πάλιν πλεονέκτημά τι ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ἐπεὶ περ ἡνίκα «παραχρήμα ἀνέβλεψεν», οὐ μόνον «ἠκολούθει αὐτῷ», ἀλλὰ πλεῖον τι εἶχε παρὰ τοὺς λοιπούς: «ἠκολούθει» γὰρ (φησὶν) «αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν». ^[105]

16 13 (100) ^[58] καὶ ἦν τὸ τέλος τούτου, ἐν τῷ ἀκολουθεῖν καὶ δοξάζοντος τὸν θεόν, <τὸ> πάντα τὸν ὄχλον ἰδόντα δοῦναι «αἶνον τῷ θεῷ». ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμεῖς εἰς τοὺς τόπους, <εἴτε γνόντες> εἴτε λαβόντες, εἶδομεν· θεὸς δὲ δοίῃ ᾧ βούλεται λόγον σοφίας πλουσιώτερον καὶ λόγον ἐν φωτὶ γνώσεως τρανότερον, ἵνα ταῦτα τοῖς ἀπὸ τοιούτων χαρισμάτων συγκρινόμενα εὐρεθῇ ὡς λύχνος παρ' ἡλίου. Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου (Matth. 16 14 (1n) 21, 1—5). καὶ ὁ Μᾶρκος δὲ κατὰ τὸν τόπον οὕτως ἀνέγραψε· «καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν» καὶ <τὰ> ἐξῆς ἕως τοῦ «καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ»· ὁ δὲ Λουκᾶς τοῦτον τὸν τρόπον· «καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα» καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ «οὕτως ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρειαν ἔχει». Ἄξιόν ἐστι μάλιστα ἐπὶ τῶν τοιούτων τοῦ εὐαγγελίου ῥητῶν ἐπιστῆσαι τῷ βουλήματι τῶν ἀναγραφόντων καὶ τῇ προαιρέσει αὐτῶν, τί σκοποῦντες ἀνέγραψαν πρὸς τοῖς τεραστίοις καὶ παραδόξοις τῶν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γεγεννημένων καὶ τὰ μὴδὲν ἐμφαίνοντα τοιοῦτον. ἔστω γὰρ περὶ τυφλῶν ἀναβλέψεως καὶ παρέτων ἰάσεως καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ λεπρῶν καθαρίσεως πεπραγματεῦσθαι τοὺς εὐαγγελιστὰς εἰς οἰκοδομὴν τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἐντευξομένοις αὐτῶν τῇ γραφῇ, τί βούλεται αὐτοῖς τὸ προκείμενον ῥητόν, καθὼς ἡνίκα τοῖς Ἱεροσολύμοις ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ ἐλήλυθεν εἰς Βηθφαγὴν πλησίον τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο μαθητὰς ἐντελλόμενος αὐτοῖς περὶ ὄνου καὶ πώλου, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, τῷ ἔσθ' ὅτε μὴ ὀκνήσαντι πλείονα ὁδὸν πεζεῦσαι, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἐκτελέσαι, ὡς ὅτε ἀπὸ Ἱεροσολύμων διήρχετο διὰ τῆς Σαμαρείας <εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ> φθάσας ἐπὶ τὸ φρέαρ, κοπιάσας «ἐκ τῆς ὁδοιπορίας» ἐκαθέσθη παρ' αὐτῷ; τί δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἰησοῦ πρόκειται ὄνον δεδεμένην μετὰ πώλου λύεσθαι κελεύοντι <καὶ> προστάσσοντι λέγειν τῷ ὁτιποτοῦν ἐπὶ τούτῳ φάσκοντι ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρειαν ἔχει· εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτοῦς; ὁ γὰρ τηλικούτος κύριος, χρειαν ἔχων ὄνου καὶ πώλου τῶν πάλοι δεδεμένων, ἐμφανέτω *** τι ἄξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας. ^[55]

16 14 (50) Ἐπιτείνει δὲ τὴν κατὰ τὸν τόπον ζήτησιν προφήτης Ζαχαρίας ὁ τοῦ Βαραχίου, προφητεύσας περὶ τούτων προφητεῖαν ἄξιαν ἐπιστάσεως, ἐν ἣ αὐταῖς λέξεσι γέγραπται ταῦτα· «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σῶζων, αὐτὸς πραῦς καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον». εἰ δὲ βούλει ἀπὸ τοῦ προφήτου μαθεῖν πῶς ἐστι [χαῖρε σφόδρα] χαρᾶς ἄξια τῇ θυγατρὶ Σιών τὰ προφητευόμενα, ἄκουε τοῦ «καὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πληθος καὶ εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν· καὶ κατάρξει ὑδάτων ἕως θαλάσσης καὶ ποταμῶν διεκβολὰς γῆς. καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. καθήσεσθε ἐν ὀχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι». καὶ ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον ἐπὶ πλεῖον, καταλίπωμεν τῷ βουλομένῳ συγκρίναι τὴν προφητείαν τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἱστορίᾳ ὅλα τὰ κατὰ τοὺς τόπους ἐξετάσαι παρακειμένης τῆς λέξεως. ἐσημειωσάμεθα δὲ ὥσπερ ἐπ' ἄλλων ὅτι μὴ αὐταῖς λέξεσιν ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐξέθεντο τὸ προφητικόν· οὐ γὰρ ταῦτόν τὸ «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, <κήρυσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ> » τῷ· εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών <ἢ τῷ «μὴ φοβοῦ, θυγάτηρ Σιών»>, ἀλλὰ <καὶ τὰ> μετὰ τὸ «ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι» προτεταγμένα τοῦ «πραῦς» οὐκ ἐξέθετο ὁ Ματθαῖος, οὕτως ἔχοντα· «δίκαιος καὶ σῶζων αὐτός». ^[95]

- 16 14 (100) ἔτι δὲ ἀντὶ τοῦ καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου <κεῖται· «καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον» καὶ πῶλον νέον» ἢ ὡς ἔν τισι «πῶλον ὑποζυγίου». ὁ δὲ Ἰωάννης ἀντὶ τοῦ «ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον <καὶ πῶλον νέον> » πεποίηκε «καθήμενος ἔρχεται ἐπὶ πῶλον ὄνου» ὅστις ἐμφαίνων ὅτι γνώσεως δεῖται τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἐπιφέρει τὸ «ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρότερον». Ζητήσαι δ' ἂν τις πῶς εὐλόγως προστάσσεται κατὰ τὸν προφήτην χαίρειν σφόδρα θυγάτηρ Σιών καὶ κηρύσσειν θυγάτηρ Ἱερουσαλὴμ διὰ τὸν ἐπιβεβηκότεν «ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον», ὅτε μετὰ βραχὺ ἰδὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ «ἔκλαυσεν <ἐπ' αὐτήν> ὁ Ἰησοῦς λέγων «Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλὴμ,» ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας» καὶ τὰ ἐξῆς. ^[10]
- 16 15 πρόσχες οὖν εἰ δύνασαι Σιών νῦν δὴ λεγομένην θυγατέρα τοῦ προστάσσοντος αὐτῇ χαίρειν καὶ Ἱερουσαλὴμ πάλιν θυγατέρα τοῦ κηρύσσειν αὐτῇ κελεύοντος, εἰπεῖν εἶναι <μὴ τὴν τὸν κύριον σταυρώσαν, ἀλλὰ τὴν δεξαμένην τὸν ἐσταυρωμένον, Σιών> τὴν ἐπουρανίαν, περὶ ἧς ἐν μὲν τῇ πρὸς Ἑβραίους γέγραπται τὸ «ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει», ἐν δὲ τῇ πρὸς Γαλάτας «ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν». μήποτε γὰρ σύμβολά ἐστι ταῦτα τοῦ σωτῆρος λύσαντος τῶν δεσμῶν διὰ τῶν μαθητῶν τὰ ἴδια ὀχήματα, τοὺς τε ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας ἐκείνου τότε καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. δεδεμένη γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις ἦν ἡ τότε συναγωγή, δεδεμένος δὲ καὶ ὁ πῶλος μετ' ἐκείνης ὁ ὕστερον γενόμενος νέος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν <πιστεῶν> λαός· καὶ τούτους ἀμφοτέρους ἐγγίζων τῇ εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνόδῳ ὁ σωτὴρ ἐκέλευσεν ὑπὸ τῶν μαθητῶν διδασκόντων λυθῆναι, δούς αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ εἰπὼν· «λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται». καὶ αἰεὶ γε οἱ μαθηταὶ <Χριστοῦ> , οὓς «ἰκάνωσε διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος», λύοντες τὴν δεδεμένην ὄνον καὶ τὸν πῶλον ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν βουλόμενον ὀχήμασι χρῆσασθαι τοῖς ὑπὸ τῶν γνησίων αὐτοῦ μαθητῶν λελυμένοις ἀπὸ τῶν πάλαι <ἁμαρτιῶν> δεσμοῦ. ^[55]
- 16 15 (50) καὶ πρέπει γε τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ οὕτω χρεῖαν ἔχειν (φιλάνθρωπος γάρ ἐστι) τῆς δεδεμένης ὄνου καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς δεδεμένου πώλου· χρεῖαν δ' αὐτῶν ἔχει, ἵνα αὐτοῖς ἐπικαθίσας ἀναπαύσῃ μᾶλλον ἢ περ ἀναπαύσῃται τοὺς οἷς ἐπικαθεύζεται. Ἀλλὰ ζητήσει τις, πῶς ὁ λόγος τῶν ἐξῆς ἀκόλουθος ἔσται τοῖς ἀποδοδομένοις, οὕτως ἐχόντων· εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτοὺς ἢ «καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ᾧδε». ^[5]
- 16 16 λύσεις δὲ τὸ ἐπηπορημένον ζητήσας τὴν ἀποστολὴν ἢ τῶν κατὰ τὸν Ματθαῖον δύο ἢ τοῦ κατὰ τὸν Μάρκον πώλου. ὅτι δὴ κύριος οὐδεὶς ἄλλος ἢ τῶν δεδεμένων <ἢ ἐκεῖνος περὶ οὗ φησιν ὁ ἀπόστολος> · «ἀλλ' ἡμῖν εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα», ᾧ <ὅτι> μηδαμῶς ἀντιλέγειν ἔμελλε τῶν λεγόντων τις· «εἰς τί λύετε τὸν πῶλον;» ἢ ὅτιποτοῦν φασκόντων, δῆλον· ὡς γὰρ μὴ ἀντερούντων αὐτῷ εἶπεν ὁ σωτὴρ τὸ καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τ ι , ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει ἢ «ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί λύετε τὸν πῶλον; εἶπατε ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει» καὶ κατὰ τὸν Λουκᾶν δέ· «ἐάν τις (φησὶν) ὑμᾶς ἐρωτᾷ· διὰ τί λύετε; οὕτως ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει». καὶ ζητήσεις εἰ μετὰ <τὸ ἀναβεβηκέναι εἰς> τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ ἐπιβεβηκέναι τούτοις ἢ τούτῳ τὸν σωτῆρα, ἀποστολὴ τις ἐπὶ τι ἔργον ἀναγκαῖον πρὸς τὸν τόπον γίνεσθαι ἔμελλεν, ἵνα τι ποιήσωσιν ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἔργον κατὰ τὸ σιωπώμενον, ἐμφαινόμενον μὲν οὐ τρανῶς δὲ δεδηλωμένον. ἔννοιαν δὲ τοῦ τοιοῦτου λαμβάνω ἐπιστήσας τῇ τάξει τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον μακαρισμῶν, ἐν οἷς μετὰ τὸ «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἐξῆς γέγραπται τὸ «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». τήρει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι πρῶτον μὲν τῶν μακαριζομένων «ἡ βασιλεία» ἐστὶ «τῶν οὐρανῶν»· δεύτερον δὲ «κληρονομήσουσι τὴν

γῆν», οὐχ ὥστε τὸν πάντα αἰῶνα εἶναι ἐπ' αὐτῆς· παρακληθέντες γὰρ καὶ διὰ τὸ πεπεινηκέναι καὶ δεδιψηκέναι δικαιοσύνης κορεσθέντες αὐτῆς καὶ ἐλεηθέντες καὶ τὸν θεὸν ἰδόντες καὶ υἱοὶ αὐτοῦ κληθέντες πάλιν ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀποκαθίστανται τῶν οὐρανῶν. ^[55]

16 16 (50) Ἐὰν δὲ ὄνος καὶ πῶλος, οἷς ὁ σωτὴρ ἐπιβαίνει, οἱ ἀποδεδομένοι τυγχάνωσι, μὴ προσκόψῃς τῷ λόγῳ παραβάλλοντι ἀλόγοις ζῴοις ἀχθοφόροις τοὺς φέροντας τὸν Ἰησοῦν αὐτοῖς ὀχοούμενον. τάχα γάρ τι τοιοῦτον νοήσας καὶ ὁ προφήτης εἶπε τὸ γερονέναι <ὥς> κτηνώδης, οὐχ ἀπαξαπλῶς ἀλλὰ παρὰ τῷ θεῷ ἢ παρὰ τῷ Χριστῷ, κατὰ τὸ «κἀγὼ κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί». ὥς γὰρ πρὸς τὸν αὐτόλογον καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ μεγαλειότητα κτηνώδεις ἐσμέν οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν πολλῶ λογικώτεροι καὶ σοφώτεροι· οὕτω δὲ καὶ ὥς πρὸς τὸ λογικὸν τοῦ ποιμένος πρόβατά ἐσμεν αὐτοῦ, τῷ τὸν ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῖς τελειοτάτοις λόγον παραβαλλόμενον τῷ αὐτολόγῳ πλεῖον ἔχειν ἀπόστημα ἀπ' ἐκείνου, ἢ ὅσον ἔχει ἀπόστημα ὄνου καὶ πώλου ψυχῇ ἢ προβάτου πρὸς ἄνθρωπον. καὶ τάχα ἀναβαίνοντα μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα (ἐποχουμένου τοῦ Ἰησοῦ) τὸ ὑποζύγιον ἢ καὶ ὁ πῶλος τοιαῦτά ἐστίν, γενόμενα δὲ ἐκεῖ οὐ μένει ὑποζύγιον οὐδὲ πῶλος, ἀλλὰ ἀποστέλλεται μεταβαλόντα καὶ ὠφεληθέντα καὶ μετασχόντα τῆς τοῦ λόγου θεϊότητος καὶ ὑπεροχῆς τῆς γνώσεως, ὥστε εἰς δόξαν <ἀξιοῦσθαι> θεοῦ ἀποστέλλεσθαι αὐτὰ εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐλύθη πρότερον, τοῦ κυρίου μεταποιήσαντος αὐτὰ καὶ μισθὸν αὐτοῖς δεδοκότος τοῦ ἐννηοχέναι αὐτὸν τὴν τοιαύτην μεταβολήν, ὥς καὶ ἀποσταλῆναι αὐτὰ ἐπὶ τὸν πρότερον τόπον, οὐκέτι <δ'> ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς πρότερον. ^[95]

16 16 (100) οὐ γὰρ ἔμελλεν ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν <ὦν> κύριος, ἅπαξ αὐτὰ παραδεξάμενος τιμῆσαι τῇ τε ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύσει καὶ τῇ ἑαυτοῦ ὀχῇσει, πάλιν αὐτὰ πέμπειν ἐπὶ τοὺς δεσμοὺς ἢ ἔργα ἐλάττονα οὐ πεποίηκεν ἔργου, δεξάμενα τοῖς νῶτοις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. πρέπον δὲ ἦν ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μυστηρίῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ λεγομένοις σφόδρα χαίρειν καὶ ἐπιτείνειν χαρὰν (τὸν καρπὸν «τοῦ πνεύματος») τὴν θυγατέρα τοῦ θεοῦ Σιών καὶ θυγατέρα αὐτοῦ τὴν Ἱερουσαλήμ κηρύσσειν· ἤρχετο γὰρ αὐτῇ «ὁ βασιλεὺς δίκαιος καὶ σῶζων», <καὶ οὐχ ἀπλῶς «σῶζων»> ἀλλὰ <«δίκαιος καὶ σῶζων», τουτέστι> μετὰ τοῦ τηρεῖν τὸ δίκαιος εἶναι καὶ σῶζων μετὰ δικαιοσύνης, καὶ εὐτρεπίζων εἰς σωτηρίαν τοὺς σφωζομένους. αὐτὸς δὲ ἤρχετο εἰς Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ «πραῦς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον» (ὥς ἀποδεδώκαμεν) ἐπισκοπῶν τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῷ ἐξολοθρεῦειν «ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ», παραπλήσια τυγχάνοντα ἄρμασι Φαραώ, ὅτε «ἄρματα Φαραώ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔρριψεν εἰς θάλασσαν». ἤρχετο δὲ καὶ «ἵππον» ἐξολοθρεῦων τὸ πολεμικὸν ζῶον ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἵνα εἰρήνην ποιήσῃ τῷ Ἰσραὴλ ἐπιστρέφων τὰ ἀπολωλότα αὐτοῦ πρόβατα, εἰρήνην δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ ἐπανάγων αὐτῆς ἐκπεσόντα τὰ τέκνα. πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε μεγάλης χαρᾶς εἶναι ἄξιον τὸ οὕτως ἔρχεσθαι τὸν δίκαιον βασιλέα καὶ σῶζοντα καὶ πρᾶον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε ἔμελλεν ἐξολοθρεῦεσθαι πᾶν «τόξον πολεμικόν», ἵνα μηκέτι «οἱ ἁμαρτωλοὶ» ἐκτείνωσι τόξα μηδὲ ἐτοιμάζωσι «βέλη εἰς φαρέτρان τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ»; ἔμελλε δὲ τότε «καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη» εἶναι ἀπὸ τῶν πιστευόντων καὶ σφωζομένων «ἐθνῶν», κατάρχοντος «υἱῶν ἔως θαλάσσης» τοῦ σωτῆρος, κατάρχοντος δὲ καὶ «ποταμῶν διεκβολὰς γῆς» καὶ διεξόδους ποιουμένων καὶ ποτιζόντων τὰ πολλὰ αὐτῆς. ^[160]

16 16 (150) Ὁ δὲ θέλων ἀπλούστερον ἐπὶ τοῦ <τῶν Ἰουδαίων> λαοῦ οἷς ἐπιδεδήμηκεν ὁ σωτὴρ ἀκούειν τὸ «θύγατερ Σιών» καὶ «θύγατερ Ἱερουσαλήμ» φήσῃ ὅτι ὁ λόγος μὲν προστάσσει χαίρειν τῇ θυγατρὶ Σιών καὶ κηρύσσειν τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ· εἰ δέ τινες ἠπέιθησαν οὐ τὰ τοῦ χαίρειν ποιήσαντες ἄξια οὐδὲ παραδεξάμενοι τὸ περὶ τοῦ κηρύσσειν πρόσταγμα, αὐτοὶ γεγόνασιν ἑαυτῶν αἵτιοι τοῦ παθεῖν ἃ πεπόνθασιν, ὥστε λεχθῆναι αὐτοῖς «ὕμῃν ἦν ἀναγκαῖον καταγγεῖλαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». χρή δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὅτι πέντε περιτυχόντες ἐκδόσεσι τοῦ Ζαχαρίου παρὰ μὲν τοῖς

Ἑβδομήκοντα καὶ τῷ Ἀκύλᾳ εὕρομεν τὸ «αὐτὸς πραῦς καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον» ἢ «ἐπὶ ὄνου καὶ πῶλου υἱοῦ ὀνάδων», παρὰ δὲ Θεοδοτίωνι· «αὐτὸς ἐπακούων καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὄνου», παρὰ δὲ Συμμάχῳ· «αὐτὸς πτωχὸς καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὀνάδος», ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ ἐκδόσει· «αὐτὸς πτωχὸς καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον υἱὸν ὄνων». καὶ δύναται γέ τις ταῦτα ἐφαρμόζειν τῇ κατὰ τὸν ἐξεταζόμενον τοῦ εὐαγγελίου τόπον ἱστορίᾳ, ὅτε πρᾶος καὶ ἐπακούων καὶ πτωχὸς ἐλήλυθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ σωτὴρ· «ἐπτῶχευσε» γὰρ «πλούσιος ὢν, ἵνα» οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ τοῦ ἐπακούοντος ἡμῶν «τῇ πτωχείᾳ» αὐτοῦ πλουτήσωσιν. ^[195]

16 17 Ἰδῶμεν δὲ περὶ τῆς Βηθφαγῆ μὲν κατὰ Ματθαῖον, Βηθανίας δὲ κατὰ τὸν Μάρκον, Βηθφαγῆ δὲ καὶ Βηθανίας κατὰ τὸν Λουκᾶν. ταῦτα δὲ ἦν «πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἑλαιῶν». ἐρμηνεύεσθαι δὲ φαμεν τὴν Βηθφαγῆ μὲν ΟΙΚΟΝ ΣΙΑΓΟΝΩΝ (ἥτις τῶν ἱερέων ἦν χωρίον), Βηθανία δὲ ΟΙΚΟΣ ΥΠΑΚΟΗΣ. ἐπὶ τὸν οἶκον οὖν τῆς ὑπακοῆς ἄγεται τὰ λυόμενα ἢ τὸ λυόμενον, ἵν' ἐκεῖθεν ἐπιβῇ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἢ ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς σιαγόνος, περὶ ἧς ἔστιν εἰπεῖν λαβόντα ἀφορμὰς καὶ ἀπὸ τῶν Κριτῶν, ἐν οἷς πηγὴ ἐστὶν ἐπὶ κλητος σιαγόνος, ἀφ' ἧς ἔπιεν ὁ Σαμψὼν διψήσας, ἢ τάχα ἐπεὶ «τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγónα» δεῖ παρέχειν καὶ τὴν ἐτέραν, σύμβολον τῆς τῶν σωζομένων ἀνεξικακίας ἢ Βηθφαγῆ ἦν, ὅθεν ἐκαθέζετο ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰησοῦ λυθέντων. καὶ τὸ ὄρος δὲ τῶν Ἑλαιῶν <ἢ ἐκκλησία> ἐστίν, αἵτινες λέγουσι καρποφοροῦσαι καλλιέλαιος οὔσαι· «ἐγὼ δὲ ὥσει ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ» καὶ οἱ ἀρχόμενοι δὲ καὶ εἰσαγόμενοι ἐν αὐτοῖς εἰσιν «ὥσει νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλῳ τῆς» Χριστοῦ «τραπέζης», τεκνία καὶ «υἱοὶ» ὄντες αὐτοῦ. εἰ δὲ δεῖ ἐπιστῆσαι καὶ τοῖς δύο μαθηταῖς, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὴν δεδεμένην ὄνον καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, λεκτέον <τάχα οὐκ ἀλόγως> μήποτε δύο μαθηταὶ Πέτρος εἰσὶ καὶ Παῦλος, δεξιὰς διδόντες ἀλλήλοις «κοινωνίας», ἵνα Πέτρος μὲν εἰς τὴν περιτομὴν πρὸς τὸ ὑποζύγιον γένηται, τὸν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου γεγεννημένον <λαόν>, Παῦλος δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τὸν νέον καὶ ἀδάμαστον πῶλον. καὶ ἦσαν ἀμφότεροι (λέγω δὲ τὸ ὑποζύγιον καὶ ὁ πῶλος) πρὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐν κώμῃ καὶ οὐ πόλει, ἔνθα ἦσαν δεδεμένοι. ^[45]

16 17 (50) ἄλλ' οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ λύουσι καὶ ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀμφότερα. Ἔτι δ' ἐπανάγων τῷ λόγῳ τοὺς δύο μαθητὰς φήσεις ὅτι ἐστὶ μὲν ἐν τάγμα τῶν διακονουμένων τοῖς ἐκ περιτομῆς, ἄλλο δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. πλήν κοινωνία ἐστὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, λυόντων τὰ προστεταγμένα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λύεσθαι· ὧν λυόντων, ἐάν τις λέγῃ αὐτοῖς· «τί λύετε τὸν πῶλον;» ἢ ὅτιποτοῦν, λέγει περὶ ἀμφοτέρων· κηρύσσομεν ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν τῶν πρότερον δεδεμένων χρειὰν ἔχει. χρειὰν δὲ αὐτῶν ἔχει ἐπιβαίνων αὐτοῖς, λελυμένοις ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἄφεςιν αὐτῶν εἰληφόσι· δεδεμένοις γὰρ ἔτι καὶ «σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν» σφιγγομένοις ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπικαθέζεται. κατὰ μέντοι τὸν Μάρκον καὶ τὸν Λουκᾶν <καὶ> πῶλός ἐστι δεδεμένος, «ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν»· οὐδὲν γὰρ λογικὸν καὶ κατὰ τρόπον <ἀνθρώπινον> γινόμενον ἐπέπρακτό <ποτε> καὶ ἱδρυτο τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πῶλῳ. καὶ οὗτος ἐφ' ᾧ οὐδὲν λογικὸν πρότερον ἐφίδρυτο εὐτύχησε θεὸν αὐτῷ ἐπικαθεσθῆναι λόγον, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ ἀγόμενος ἡνιοχοῦντος καταντήσῃ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τοῦ θεοῦ. τοσαῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδομεν· ὁ δὲ δυνάμενος καὶ χωρῶν μείζονα εἰς τὸν τόπον χάριν λεγέτω μείζονα καὶ βελτίονα, κακείνος μᾶλλον ἀκουέσθω ὑπὸ τῶν διψώντων εὐαγγελικῆς σαφηνείας. Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ ὁ ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας (Matth.

16 18 (1n) 21, 6—11). ὁ δὲ Μάρκος οὕτω κατὰ τὸν τόπον ἐξέθετο· «καὶ ἀπελθόντες εὔρον πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτὸν» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ

«εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαυΐδ· εἰρήνη ἐν τοῖς ὑψίστοις». καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τοιαῦτά φησιν· «ἀπελθόντες δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς ἐστῶτα τὸν πῶλον» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκραῶνται». Ἀκολουθῶς τοῖς ἀποδεδομένοις περὶ τῶν ἀποσταλέντων δύο μαθητῶν ἐπὶ τὸ λῦσαι τὴν δεδεμένην ὄνον καὶ τὸν πῶλον τὸν μετ' αὐτῆς καὶ πᾶσι τοῖς εἰς τὸν τόπον εἰρημένοις, διηγησόμεθα καὶ τὰ ἐκκείμενα, ἐν οἷς λέλεκται ὅτι πορευθέντες οἱ δύο μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος αὐτοῖς προστεταγμένα ἤγαγον πρὸς αὐτὸν τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον· οὓς οὐκ ἀφήκασιν γυμνοῦς ἀλλὰ κόσμον αὐτοῖς περιέθηκαν ἐν ἱματίοις εὐσημησύνην περιποιούσι, κοσμήσασιν τὴν ὑπ' αὐτῶν λελυμένην ὄνον καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον οἷς καὶ αὐτοὶ ἦσαν κεκοσμημένοι καὶ ἐσκεπασμένοι, [καὶ] ἵνα κεκοσμημένοις τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πῶλῳ τοῖς ἐνδύμασι τῶν διδασκάλων μαθητῶν ἐπανα <βῆ καὶ ἀνα> παύσῃται καὶ ἐφιδρυθῇ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, γινόμενος ἐπάνω μόνος καὶ ἡνίοχος τῶν λελυμένων καὶ βασταζόντων αὐτόν. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκ τῶν διδασκάλων ἱματίοις ἐπιτεθεῖσι τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πῶλῳ ὁ Ἰησοῦς ἐπικαθέζεται, ἐπειδὴ ἕκαστον ἐχρῆν συμβαλέσθαι τι Χριστῷ πραεῖ βασιλεῖ ἐπιβεβηκότι ὑποζυγίῳ καὶ πῶλῳ νέῳ *** <Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ, ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἐστρώννουν ἐν τῇ ὁδῷ. [55]

16 18 (50) > ἦν δὲ πλεῖστος ὄχλος ὁ συνεισερχόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ τῷ Ἰησοῦ, καὶ οὗτοι ἔδειξαν καρπὸν τῆς τοῦ σωτῆρος ἀποδοχῆς ἐν τῷ τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ὑποστρώσαι, καὶ ὃν εἶχον κόσμον καὶ σκέπην, τῷ ἐπικαθεζομένῳ τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πῶλῳ. ἐν τῇ ὁδῷ τοῖνυν καθ' ἣν ἦγε τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔστρωσαν τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ὁ πλεῖστος ὄχλος, ἵνα καθαροὶς γῆς καὶ γῆϊνων πραγμάτων <ποσὶ> καὶ μηδαμῶς ἔχουσι κονιορτὸν ἢ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἐπιβῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ. καὶ τρίτον δέ τι τάγμα τὸ παρὰ τοὺς δύο μαθητὰς καὶ τὸν ὑποστρώσαντα πλεῖστον ὄχλον τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ νῦν κατείλεκται· ἄλλοι γὰρ ὠραιότητά <τινα> περιεποιούν τῇ ὁδῷ δι' ἧς ὠδευεν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς ὁχούμενος τοῖς προειρημένοις· ἡ δὲ ὠραιότης ἦν κοπτομένων κλάδων ἀπὸ δένδρων καὶ στρωννυμένων παρ' ἑκάτερα τῶν ἐστρωμένων ἱματίων· εἰ μὴ ἄρα τοῦτο τέταρτον τάγμα ἦν. ἄλλοι γὰρ οἱ λύοντες μαθηταί, <καὶ> ἄλλη ἡ λυομένη ὄνος καὶ ὁ μετ' αὐτῆς πῶλος, καὶ τρίτοι ὁ πλεῖστος ὄχλος, καὶ τέταρτοι οἱ κόπτοντες τοὺς κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ στρωννύντες ἐν τῇ ὁδῷ. νόει δέ μοι ἀπὸ τούτων καὶ πέμπτον καὶ ἕκτον τάγμα κατειλεγμένον τῶν τὸν Ἰησοῦν προαγόντων καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ. καὶ προάγοντας μὲν φήσεις ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς παρουσίας εἶναι ἐκ τοῦ λαοῦ, δικαίων τάχα καὶ προφητῶν· ἀκολουθούντας δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν ἐπομένων τῷ λόγῳ καὶ ἀκολουθούντων αὐτῷ εἴτε δικαίων εἴτε καὶ ἀποστόλων Χριστοῦ. [95]

16 18 (100) πλὴν οὐκ ἄλλα μὲν ἔλεγον οἱ προάγοντες, ἄλλα δὲ οἱ ἀκολουθοῦντες· ἔκραζον γὰρ πάντες ἅμα ὡς χορὸς συνάδων καὶ σύμφωνος καὶ ἔλεγον, καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑμνοῦντες τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυΐδ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπιδημίαν <ἐν τῷ> εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου καὶ τὴν εἰς τὰ ἅγια ἀποκατάστασιν ἐν τῷ ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Τούτων δὲ τῶν τριῶν ἐκφωνήσεων λεγομένων ὑπὸ τῆς συμφωνίας τῶν προαγόντων καὶ ἀκολουθούντων τῷ Ἰησοῦ, ὁ μὲν εἰσῆει εἰς τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα· ξενισθεῖσαι δὲ αἱ οὐράναι δυνάμεις, αἵτινες λέγονται πᾶσα εἶναι ἡ πόλις, ἔφασκον τίς ἐστὶν οὗτος; ἀνάλογον τοῖς προφητευσθεῖσιν ἐν εἰκοστῷ τρίτῳ Ψαλμῷ περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος καὶ τοῦ ξενισμοῦ τῶν οὐρανίων δυνάμεων ξενιζομένων ἐπὶ τῷ καινῷ τοῦ σωματικοῦ αὐτοῦ ὀχήματος θεάματι. [15]

16 19 ἔχει δὲ οὕτως ἐν τῷ Ψαλμῷ· «ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ δὲ παραπλήσια προφητεύεται περὶ τῆς μετὰ τὴν οἰκονομίαν ἀνόδου τοῦ σωτῆρος γέγραπται γάρ· «τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος

ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· οὗτος ὥραϊος ἐν στολῇ;» τὰ δὲ κατὰ τὸν τόπον ὅλα καὶ σὺ δυνήσῃ ἀναλεξάμενος κατανοῆσαι, τί τε λέγουσιν αἱ ξενιζόμεναι δυνάμεις ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου σώματος ἀνόδου καὶ τί αὐταῖς ἀποκρίνεται. ταῦτα δέ μοι παρείληπται βουλομένω σῶσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς κατὰ τὴν γραφὴν τροπολογίας ὅτι εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσεῖσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα· τίς ἐστὶν οὗτος; μετὰ δὲ τοῦτο ἐξῆς γέγραπται ὅτι πολλοὶ ἔλεγον· οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, ὁμολογοῦντες τὸν προφητευθέντα ὅτι «Ναζωραῖος κληθήσεται» ὁ κυρίως τῷ θεῷ ἀεὶ ἀνακείμενος, ἀλλὰ κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην περιγεγράφθω τὰ κατὰ τὸν τόπον καὶ ἀρχὴ τις ἔστω ἐτέρας περικοπῆς τὰ ἐπιφερόμενα, ἵνα μὴ ἀναγκάζεται τις (συνάπτων καὶ τὴν περὶ ἐκείνων διήγησιν τοῖς προτέροις) ζητεῖν ἐκβαλλομένους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ τινες τοὺς ἐπιπληττομένους ὡς πεποιηκότας τὸν «τῆς προσευχῆς» οἶκον «ληστῶν σπήλαιον». ^[55]

16 19 (50) οὐκ οἶδα δὲ εἰ, κἂν βιάσῃται τις, δύναται ἀκολουθῶς τῷ «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών» σῶσαι τὴν πᾶσαν καὶ τῶν ἐξῆς τοῖς ἐκκειμένοις ἀκολουθίαν. Μετὰ ταῦτα ἐξετάσωμεν καὶ τὸ ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυΐδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις ποῖον ἔχει νοῦν. σαφῶς μὲν οὖν τὸ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου αὐταῖς λέξεσι κεῖται ἐν τῷ πρὸ τοῦ μεγίστου Ψαλμοῦ Ψαλμῷ, λεγομένῳ ἐν τισὶν ἀντιγράφοις ἑκατοστῷ ἐπτακαίδεκάτῳ. δοκεῖ δέ μοι τὰ ἀντὶ τοῦ «ὦ κύριε, σῶσον δὴ» προτεταγμένα τοῦ «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου» ἐβραϊκῶς ἐκκεῖσθαι ἐν τῷ «ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυΐδ»· οὕτω δὲ καὶ εἶχεν ἡ ἐβραϊκὴ λέξις· ANNA ADONAI ΩΣΙΑΝΝΑ, ANNA ADONAI ΑΣΙΑΝΝΑ, ΒΑΡΟΥΧ ΑΒΒΑ ΒΣΑΙΜ ΑΔΩΝΑΙ. εἴτα δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια μὴ εἰδόντων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσι ταῦτα ἀπὸ τοῦ προειρημένου Ψαλμοῦ. εἰ δὲ τὸ ἀκριβὲς βούλει μαθεῖν τῆς λέξεως, ἄκουε Ἀκύλου ἑρμηνεύσαντος ὡδί· «ὦ δὴ κύριε, σῶσον δὴ· ὦ δὴ κύριε, εὐδόωσον δὴ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου». ἀλλὰ γὰρ ἐπανακεφαλαιωσώμεθα τὰ κατὰ τὸν τόπον καὶ λέγωμεν ὅτι ἦτοι Παῦλος καὶ Πέτρος ἢ ἄλλα δύο εἶδη τῶν διδασκόντων, λύσαντες ἀπὸ τῶν δεσμῶν κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πρόσταξιν τοὺς ἀπὸ περιτομῆς καὶ τοὺς ἀπὸ ἀκροβυστίας, ἐκόσμησαν αὐτοὺς καὶ πεποιήκασιν εὐπρεπεῖς πρὸς τὸ ὀχήσασθαι αὐτοῖς τὸν λόγον ἀνιόντα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. ^[95]

16 19 (100) ^[5n] <οὕτως καὶ> τὰ λοιπὰ κατὰ μὲν μίαν ἔσται διήγησιν. κατὰ δὲ ἑτέραν αἰὲ ἐνέστηκε *** τῶν ἀποδεχομένων τὸν Ἰησοῦν στρωννύντων αὐτῷ διὰ τῶν ἰδίων ἐνδυμάτων τὴν ὁδὸν καὶ κοσμοῦντων αὐτὴν τοῖς κλάδοις καὶ προαγόντων καὶ ἐπακολουθούντων. καὶ ἄλλως δὲ ἕκαστος διὰ μὲν τῶν ἤδη πεπραγμένων προάγει τὸν Ἰησοῦν, διὰ δὲ τῶν πραχθησομένων ἐπακολουθεῖ αὐτῷ καὶ λέγει τὰ ἀναγεγραμμένα. καὶ εἰς ταῦτα δὲ ἡμεῖς μὲν τοσαῦτα εἶδομεν· ὁ δὲ ἡμῶν διαφέρων πλείονα καὶ βλεπέτω καὶ διδασκέτω. πλὴν ἐν τινὶ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐπὶ ποσὸν καὶ ταῦτα ἐζητάσαμεν, ὅτε προέκειτο διηγῆσασθαι τὸ «τῇ ἐπαύριον οὖν ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν» καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰ ἐξῆς (Matth.

16 20 (1n) 21, 12—13). Τὰ δὲ κατὰ τὸν τόπον καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἐξέθεντο, ὧν τὴν πρὸς ἀλλήλους διαφορὰν οὐ τοῦ προκειμένου καιροῦ ἐστὶ διηγῆσασθαι· ἀρκέσει γὰρ τὸ ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ εὐαγγελίῳ κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν σαφηνίσαι. τῶν τεσσάρων <δὲ> εὐαγγελιστῶν ἀναγραφάντων τὰ κατὰ τὸν τόπον, πλείονα [τὰ] κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐζητάσθαι ὑπαγορεύουσιν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην καὶ ὡς οἶόν τε ἦν σαφηνίζουσι τὸ «καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς» καὶ τὰ ἐξῆς. ἔνθα κατεσκευάζομεν οὐκ ἐλάττονα τῶν παραδόξων δυνάμεων εἶναι τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν προκειμένην ὅτι τέκτονος μὲν νομιζόμενος εἶναι υἱὸς τοσαύτης παρρησίας καὶ ἐξουσίας ἐχρήσατο, ἐκβάλλων ἐν πανηγύρει

ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ἀναγεγραμμένους, ὁποῖα οὐδ' ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος χρώμενος εὐχερῶς ἂν ἦνυσε τοῦθ' ὅπερ Ἰησοῦς πεποίηκε. καὶ ἐτροπολογήσαμέν γε δουλεύσαντες τῇ λέξει, ὡς ἐχωροῦμεν, τὸ Ἰωάννου βούλημα. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ὁ εἰρμός ἡμᾶς ἀπαιτεῖ εἰπεῖν κατὰ τὴν Ματθαίου λέξιν περὶ τῶν ἐκκειμένων, τὸν πατέρα τῆς σοφίας ἐπικαλεσάμενοι φέρ' ἴδωμεν εἰ ἄξιόν τι δυνάμεθα τῆς Ἰησοῦ μετὰ θάρρους πράξεως εἰπεῖν εἰς τὸν τόπον. καὶ πρῶτον <μὲν> λεκτέον τί τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ὁμολογῶν ὁ θεὸς εἶπεν ἐν τῷ προφῆτῃ· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. ἀνάλογον μὲν οὖν τῇ κατὰ σάρκα περιτομῇ καὶ ταῖς σωματικαῖς τοῦ νόμου ἐορταῖς καὶ θυσίαις ἱερὸν ἐνομιζέτο τοῦ θεοῦ εἶναι τὸ ἐκ λίθων ἀναισθητὸν κατασκευάσμα οἰκοδομηθὲν ὑπὸ Σολομῶντος πρῶτον καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἔτι ὑπὸ Ἑσδρα, πλὴν μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν ὑπὸ Ῥωμαίων καθαιρεθέν. ^[45]

16 20 (50) καὶ οἶκος ἐκεῖνος ὑπελαμβάνετο εἶναι εὐχῆς, οὗ καθαιρεθέντος ἀναγκαῖον Ἰουδαίους, ὡς μηκέτι ἔχοντας οἶκον προσευχῆς, λέγειν μηκέτι ἔχειν τὸ ἐξάιρετον τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ θεοῦ, ὃ ἔχειν ὦντο παρὰ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς εὐχεσθαι, μηδὲ τὸ τὰ τῆς νομικῆς λατρείας ἐπιτελεῖν. καὶ ἐκβεβληκέτω σωματικῶς ἀπ' ἐκείνου ὁ καὶ σύμβολα ποιήσας τῶν ἰδίων πνευματικῶν πράξεων σωτῆρ ἡμῶν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταβεβληκέτω καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς καὶ εἰρηκέτω τὰ ἐκκείμενα εἰς ἐπιστροφὴν τοῦ τότε λαοῦ, ἀντὶ σεμνῆς πανηγύρεως ἐπιτελουμένης ἐν ὀνόματι θεοῦ σχολαζόντων τῷ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, οὐκ ἐν τῇ καθηκούσῃ χώρᾳ ἐν ἧ ἔδει πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα ἐχρῆν μὲν συνερχομένους εὐχεσθαι ὡς ἐν οἴκῳ προσευχῆς, ἐποιοῦν δὲ τὰ ἐναντία τῇ εὐχῇ ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν οἴκῳ ἐμπορικῶ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες καὶ ἀργύρια κολλυβίζοντες καὶ ἐπὶ καθεδρῶν καθεζόμενοι, ἵνα πωλῶσι περιστεράς. καὶ τὸ ἄσεμνον τῶν γινομένων παρὰ Ἰουδαίοις τότε ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν καθηρηκέτω, ἐλέγξας τοὺς ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἐορτάζειν ἐμπορευομένους καὶ σωματικῶς τρυφῶντας. Καὶ νῦν δὲ νομίζω ἱερὸν ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομηθὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῇ τινὰς οὐχ ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ ζῶντας ἀλλ' ὡς «κατὰ σάρκα» στρατευομένους, οἵτινες καὶ ποιοῦσι τὸν τῆς προσευχῆς ἐκ ζώντων λίθων <οἰκοδομηθέντα> οἶκον ληστῶν διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν σπήλαιον. ^[5]

16 21 τίς γὰρ κατανοήσας τὰ ἐν τισιν ἐκκλησίαις ἀμαρτανόμενα ὑπὸ τῶν <τοιούτων Χριστιανῶν τῶν> νομιζομένων «πορισμὸν εἶναι τὴν» ἐτέρων «εὐσέβειαν», καὶ δέον «ἐκ τοῦ εὐαγγελίου» μόνον διαζῆν, τοῦτο μὲν μὴ ποιούντων, πλοῦτον δὲ καὶ πολλὴν κτῆσιν συναγόντων, οὐκ ἐρεῖ σπήλαιον ληστῶν γεγονέναι τὸ τηλικούτον τῆς ἐκκλησίας μυστήριον; ὥστ' ἂν εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανομένοις ἐν ᾧ ὠκοδόμησεν ἱερῷ ζῶντι τό τε ἀπὸ τῶν Ψαλμῶν οὕτως ἔχον· «τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν;» καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ (ὡς οἶμαι) Ὡσηέ, ἔνθα ἡ τοῦ Ἰησοῦ ψυχὴ λέγει δυσαρεστουμένη τῷ βίῳ τῶν ἀμαρτανόντων καὶ ἐν τῷ ἱερῷ εἶναι δοκούντων τὸ «οἵμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμνητῷ καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος στάχυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. οἵμοι ψυχῇ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθὼν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει». καὶ ἐὰν προσκόπτης γε τῷ ταῦτα λέγειν τὸν Ἰησοῦν καὶ πενθοῦντα ἡμῶν τὰ πταίσματα φάσκειν τὸ «οἵμοι ψυχῇ», συνεξέτασον τούτοις τὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ἔνθα γέγραπται ὅτι ἰδὼν τὴν Ἱερουσαλήμ «ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπε». καὶ μᾶλλον γε, εἴπερ εὐλόγως ἔκλαυσεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, εὐλογώτερον κλαύσεται ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, οἰκοδομηθεῖσαν μὲν ἵνα οἶκος προσευχῆς ᾗ, γενομένην δὲ διὰ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ τρυφήν τινων (ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ τῶν ἡγουμένων τοῦ λαοῦ) σπήλαιον ληστῶν. ^[45]

16 21 (50) Ἀλλὰ τότε μὲν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἐκάθαρεν αὐτὸ ἐκβαλὼν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταστρέψας

μετὰ τῶν καθεδρῶν ἐν αἷς ἐκαθέζοντο οἱ πωλοῦντες τὰς περιστεράς . νῦν δέ, ὅσον μὲν οὐκ ἐπισκοποῦνται, οἱ <ἐν> τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ γινόμενοι «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» ἐν συναγωγαῖς εἰσιν οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰ λοιπὰ <πάντα> ποιοῦντες, καὶ οὐδαμοῦ Ἰησοῦς αὐτοῖς ἐπιφαίνεται, ἵνα ἐκβαλὼν <αὐτοῦς> σώσῃ τοὺς λοιποὺς ἢ κάκείνους ἐκβληθέντας ποιήσῃ συναισθηθῆναι τῆς ἁμαρτίας καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερόν, οὐκέτι μετὰ τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν ἢ τὰ λοιπὰ ποιεῖν· ἐπὶ δὲ ἐπισκέψῃται ἐπὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς ἐπιδημήσῃ, ἵνα παιδεύσῃ καὶ μαστιγώσῃ ὡς υἱοὺς ὅπως ἡμᾶς παραδέξῃται, τότε εἰσελεύσεται ἡ δύναμις Ἰησοῦ συναγομένων ἡμῶν καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ εἰσελθοῦσα ἐκβαλεῖ πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· πωλοῦντας μὲν καὶ ὥσπερ εἰ ἀπεμπολοῦντας εἰ καὶ τι χρηστὸν εἶχον, ἀγοράζοντας δὲ ἅντ' ἐκείνων τὰ φαῦλα, καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ, πράττοντας. ἀλλ' εἴθε εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν τοῦ πατρὸς, τὴν ἐκκλησίαν, τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καταβάλῃ οἱ Ἰησοῦς τὰς τῶν κολλυβιστῶν καὶ <αἰσχροκερδῶν καὶ> φιλαργύρων τραπέζας καὶ εἰς πολλὰ εὐτελῆ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια κατακερματίζόντων τὰ δόκιμα ἀργύρια, ἵνα βλάψῃ μὲν ἐκείνους οἷς κολλυβίζουσιν, αὐτοὶ δὲ μὴ εἰς δέον χρήσωνται τῷ ἀργυρίῳ. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες τὰς Χριστοῦ περιστεράς καὶ παραδιδόντες τοὺς ἀκεραίους ὡς περιστεράς, τοὺς εὐξαμένους καὶ εἰπόντας· «τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥσπερ περιστερᾶς, καὶ πετασθήσομαι καὶ καταπαύσω;» καὶ ἐπακουσθέντας ἄρχουσιν οἷς οὐ δεῖ. [105]

16 22 Καὶ νομίζω ἀρμόζειν τὸν περὶ τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς λόγον τοῖς παραδιδούσι τὰς ἐκκλησίας αἰσχροκερδέσι καὶ τυραννικοῖς καὶ ἀνεπιστήμοσι καὶ ἀνευλαβέσιν ἐπισκόποις ἢ πρεσβυτέροις ἢ διακόνοις. διόπερ μόνων τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς καθέδρας ὠνόμασεν ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος, ἃς φασὶ κατεστράφθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. ὡς εἴθε τούτων ἤκουον μετὰ τοῦ πρέποντος νοῦ τῇ θεῖᾳ γραφῇ οἱ «ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως» αὐχοῦντες καθέζεσθαι καὶ πωλοῦντες ὅλας ἐκκλησίας περιστερῶν καὶ παραδιδόντες αὐτὰς τοιούτοις προεστηκόσι, περὶ ὧν λέγοιτ' ἂν τὸ ἐν τῷ Ἱερεμῖα ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενον· «οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ ᾔδεισαν· υἱοὶ ἄφρονές εἰσι καὶ οὐ συνετοί, σοφοὶ εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν» καὶ τὸ ἐν τῷ Μιχαῖα (οἶμαι) οὕτω λελεγμένον· «οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐκβληθήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν». εἰ γὰρ ἤκουον, οὐκ ἂν ἐπώλησαν τὰς Χριστοῦ περιστεράς, ἀλλὰ κατέστησαν ἄρχοντας αὐτῶν φειδομένους τῶν περιστερῶν καὶ προνοουμένους τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ οὐ περιβλεπομένους τίνα ὡς παχεῖαν περιστερὰν θύσαντες καταθοινήσονται. λέγει δὲ Ἰησοῦς τοῖς ἐκβαλλομένοις ὡς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι καὶ τοῖς κολλυβισταῖς καὶ τοῖς πωλοῦσι τὰς περιστεράς, δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς λεγομένων προφητειῶν, ὅτι τὸ μὲν γεγραμμένον ἐστίν· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ θεοῦ ἢ εὐχὴν πάσης ἀγίας πράξεως καὶ προκαλουμένης τὴν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπὴν, εἰς εὐχὴν παρὰ θεῷ λογιζομένης, καθὼ καὶ τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» δυνατόν ἐστιν. ὑμεῖς δέ, ὧ οὗτοι, ταῖς ὑμετέραις κακίαις τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον σπήλαιον ληστῶν πεποιήκατε. [45]

16 22 (50) καὶ εὐρεῖν ἔστι πολλαχοῦ κατὰ βραχὺ οὕτως εἰς διαστροφὴν ὀδεύσαντα τὰ τῆς νομιζομένης ἐκκλησίας πράγματα, ὡς μηδὲν σπηλαίου ληστῶν διαφέρειν τὸ ἄθροισμα συναγόμενον ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, ὥστ' ἂν λέγεσθαι αὐτοῖς· «δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν». Εἰ δὲ δεῖ τὰ εἶδη τρία τυγχάνοντα τῶν ἐνταῦθα κατειλεγμένων προσφιλονεικήσαντα τῇ σαφηνείᾳ τῆς γραφῆς ἐπιμελέστερον διηγήσασθαι, μήποτε οἱ μὲν ἐν τῷ λαῷ μηδενὶ ἐν τῷ κόσμῳ σχολάζοντες ἢ περὶ τὸ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν μόνον τὰς διατριβὰς ἔχοντες καὶ σπανίως ταῖς προσευχαῖς προσκαρτεροῦντες καὶ οἷς ἀπαιτεῖ ἔργοις ὁ θεῖος λόγος, εἰσὶν οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ μὴ καλῶς διάκονοι

διοικοῦντες τὰ τῆς ἐκκλησίας χρήματα, ἀλλ' αἰ μὲν ταῦτα ψηλαφῶντες, οὐ καλῶς δὲ αὐτὰ οἰκονομοῦντες ἀλλὰ σωρεύοντες τὸν νομιζόμενον πλοῦτον καὶ χρήματα, ἵνα πλουτῶσιν ἀπὸ τῶν εἰς λόγον πτωχῶν διδομένων, οὗτοί εἰσιν οἱ κολλυβισταὶ τραπέζας χρημάτων ἔχοντες, ἃς κατέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς. οἱ δὲ τὰς πρωτοκαθεδρίας πεπιστευμένοι τοῦ λαοῦ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ ὡσπερεὶ ἀποδιδόμενοι ὅλας ἐκκλησίας οἷς οὐ χρή καὶ καθιστάντες οὐς οὐ δεῖ ἄρχοντας, οὗτοί εἰσιν οἱ πωλοῦντες τὰς περιστεράς, ὧν τὰς καθέδρας κατέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς. ἕκαστος οὖν τῶν ἐπὶ καθέδρας καθεζομένων ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀγαπώντων «τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς» προσεχέτω, μήποτε οὕτω καθέζεται ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ καθέδρας, ὥστε ἐλθόντα τὸν Ἰησοῦν καταστρέψαι αὐτὴν ὡς ἀξίαν καταστροφῆς. ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν ἀπὸ διακονίας συναγόντων «ἑαυτοῖς πλοῦτον καὶ ἀποστερούντων πτωχῶν» χρήματα, νοήσας τὴν προκειμένην γραφὴν μηκέτι σωρευέτω εἰς τὰς τραπέζας ἀργύριον, ἵνα μὴ καταστρέψῃ αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς. ^[95]

16 22 (100) ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ μεριμνῶν τε καὶ φροντίδων βιωτικῶν «αἰ» ἀγόμενοι εἰς ἀγορασμοὺς καὶ πράξεις φροντιζέτωσαν, μήποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐκβάλῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ «τοῦ θεοῦ», ὅτε ὁ ἐκβεβλημένος οὐδὲ ἐλπίδα τοῦ εἰσελθεῖν ἔχει ὅθεν ἐξεβλήθη. καὶ ὑποφαίνεται μοι ἐρευνῶντι τὴν ἐκκειμένην γραφὴν, μήποτε ταῦτα ὁ Ἰησοῦς ποιήσῃ [καὶ] κατὰ τὴν δευτέραν ἐπιδημίαν ἢ κατὰ τὴν προσδοκωμένην θείαν κρίσιν. εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ὅλον, τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν, τὴν (ἐξ οὗ συνῆλθε ἐκκλησία) ἐν ὀνόματι Χριστοῦ συνεστηκυῖαν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐς ἂν εὖρη τῷ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν σχολάσαντας τῶν νομιζομένων εἶναι ἐν τῷ ἱερῷ «ὡς ἀναξίους τοῦ ἱεροῦ» τοῦ θεοῦ ἐκβαλεῖ καὶ οὐς ἂν εὖρη τραπέζας πῆξαντας καὶ γινομένους κολλυβιστὰς ἐλέγξει καταστρέψας αὐτῶν τὰς τραπέζας καὶ τῷ λόγῳ δείξας οἷα περὶ τὸ ἀργύριον ἡμαρτήκασι· τότε δὲ καὶ τὰς (ὡς διηγησάμεθα) καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς καταστρέψει. εἰ δέ τις οὐδὲν τῶν τριῶν τούτων εἰδὼν ἔχει καὶ ἐν τῷ ναῷ εὐρίσκεται τοῦ θεοῦ, θαρρεῖτω· οὔτε γὰρ ἐκβληθήσεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ οὔτε τι τῶν αὐτοῦ καταστραφήσεται οὐθ' ὡς ποιήσας τὸν οἶκον προσευχῆς σπήλαιον ληστῶν ὀνειδισθήσεται ὡς ληστής, ὅτε κολασθήσονται οἱ ποιήσαντες τῇ ἑαυτῶν ληστείᾳ καὶ ἀδικίᾳ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς σπήλαιον ληστῶν. Εἰρημένης τοίνυν εἰς τὸ ῥητὸν τῆς ὑποπεσοῦσης ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διχῶς ἀποδοδομένης διηγήσεως, φέρε μετὰ ταῦτα ἴδωμεν εἰ δύναται καὶ οὕτω τὰ κατὰ τὸν τόπον νοηθῆναι. ^[5]

16 23 [6n] οὐκ ἔλαττον τῆς ἐκκλησίας φύσει ἱερὸν ἐστὶ θεοῦ πᾶσα λογικὴ φύσις, κατεσκευασμένη ἵνα χωρήσῃ δόξαν θεοῦ, περὶ ἧς γέγραπται (ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων καὶ τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν) ὁφθείσης μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ νεῶ ἐν αὐτῷ. τοῦτο δὲ τὸ φύσει ἱερὸν τοῦ θεοῦ ὅ, τὴν ψυχὴν, πεπληρώκαμεν οἱ ἁμαρτάνοντες πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων λογισμῶν καὶ ἄλλων περὶ ἀργυρίου πάντα σκοπούντων διαλογισμῶν· πεπληρώκαμεν δὲ ἁμαρτάνοντες καὶ ἄλλων πωλούντων καὶ ἀπεμπολούντων εἴ τι ἅγιον κατάλειμμα ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν γεγένηται, ὅπερ ἦν περιστερά. λέγει οὖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ Ἰησοῦς καὶ πεπληρωμένοις ληστῶν λογισμῶν τὸ γέγραπται· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν πεποιήκατε σπήλαιον ληστῶν. ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς τοὺς ποιήσαντας σπήλαιον ληστῶν τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς ληστὰς ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. οἱ δὲ τὰ αὐτὰ τοῖς λησταῖς φρονοῦντες περὶ μὲν Ἰησοῦ εἰρήκασι· «σταύρου σταύρου αὐτόν», περὶ δὲ τοῦ ληστοῦ Βαραββᾶ· «ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν». διόπερ μέχρι σήμερον Ἰουδαῖοι Ἰησοῦν μὲν οὐκ ἔχουσιν (οὐ γὰρ πεπιστεύκασιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ), ἔχουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν τὸν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν «τῆς πονηρίας» Βαραββᾶν τὸν ληστὴν ἤδη κεκρατημένον καὶ «εἰς φυλακὴν» κατακεκλεισμένον, ὃν καθ' ἑαυτῶν ἠξίωσαν ἀπολυθῆναι. διὰ τοῦτο ἄρχει τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων Βαραββᾶς ὁ ληστής. Καὶ

προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον.

16 24 (1n) (Matth. 21, 14—16). Τὰ μὲν τῆς λέξεως δῆλα. ἀκολουθῶς δὲ ταῖς προαποδομέναις ἀναγωγαῖς λεκτέον ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ, τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς, τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ πάντες εἰσὶ βλέποντες οὐδὲ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) ὀρθοποδοῦντες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ τυφλοὶ καὶ ἄλλοι χωλοὶ τῶν ἀθροιζομένων, οἵτινες ἐκ τοῦ συναισθῆσθαι τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος καὶ χωλότητος καὶ τοῦ γινώσκειν ὅτι οὐδενὸς ἢ τοῦ θεοῦ ἔργον ἐστὶ καὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ τὸ θεραπεῦσαι αὐτοὺς προσελθόντες αὐτῷ θεραπεύονται. μετὰ τοῦτο γέγραπται ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καίτοιγε ἰδόντες τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τῶν παιδῶν ἀκούοντες δοξαζόντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἠγανάκτησαν καταφρονοῦντες τῶν ὑμνούντων τὸν Ἰησοῦν παιδίων, καὶ ἀγανακτήσαντές φασι τῷ σωτῆρι· ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; ὁ δὲ δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπεκρίνατο ὅτι τοσούτῳ χρόνῳ ἐν ταῖς θείαις ἀναστρεφόμενοι γραφαῖς μέχρι τοῦ δεῦρο οὐκ ἀνέγνωτε, ἵνα μὴ καταφρονήσητε τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν καὶ παιδίων ὑμνούντων ἐμὲ καὶ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα μου, ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; Μήποτε οὖν, ὡς κατὰ τὴν ἱστορίαν ψεκτοὶ εἰσιν οὗτοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, οὕτως καὶ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν εἰσὶ τινες ψεκτοὶ ἀρχιερεῖς, τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς οὐ κοσμοῦντες τῷ ἑαυτῶν βίῳ οὐδὲ ἐνδεδυμένοι τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὗτοι οὖν, καίτοιγε βλέποντες τὰ τοῦ θεοῦ θαυμάσια, οὐδὲν ἤττον καταφρονοῦσι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν μὲν καὶ νηπίων ὑμνούντων δὲ τὸν θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, καὶ ἀγανακτοῦσιν ἐπὶ τῇ τούτων προκοπῇ καὶ κατηγοροῦσιν αὐτῶν παρ' αὐτῶν <ὕτῳ> τῷ Ἰησοῦ ὡς ἀμαρτανόντων τῶν μὴ ἀμαρτανόντων, καὶ ὡς <μὴ> ἀκούοντι <μὴδὲ> πᾶσαν τάξιν τηροῦντι λέγουσιν αὐτῷ· ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; καὶ τοῦτο δὲ ἔτι μᾶλλον συνήσομεν ἐπιστήσαντες, τίνα τρόπον πολλάκις τοῖς ζέουσι τῷ πνεύματι καὶ μέχρι φυλακῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους παραβαλλομένοις καὶ <παντὸς> κινδύνου καταφρονοῦσι καὶ μετὰ πάσης εὐτονίας ἀσκοῦσιν ἀγνείαν καὶ παρθενίαν ἰδιώταις τῇ λέξει, ἐπιπλήσσουσιν ὡς ἀτάκτοις οἱ ψεκτοὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἐγκαλοῦσιν αὐτοῖς παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ὡς αὐτοὶ δικαιότερον πράττοντες τῶν οὕτως <ἀπλῶν καὶ> σπουδαίων καὶ χρηστῶν παιδίων. [45]

16 25 (50) ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς τοῖς παιδίοις μὲν μαρτυρεῖ, τοῖς δὲ ἀρχιερεῦσιν ἀμαθίαν <γραφῶν> ἐγκαλεῖ διὰ τοῦ λέγειν· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; καὶ ἐπὶ ἰδῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς κατὰ τὸν Πέτρον «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα» ἐπιποθοῦντας καὶ θηλάζοντας αὐτό, γάλα ποτιζομένους, ἔτι καὶ ὑμνούντας τὸν θεὸν τῇ πίστει καὶ τῷ βίῳ, θεώρει ὅτι πληροῦται ἐπ' αὐτῶν τὸ ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. ἑαυτῷ γὰρ ὁ θεὸς αἶνον ἐν τοῖς τοιοῦτοις καταρτίζεται, ἐφ' οἷς εὐχαριστῶν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς λέγει· «ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· ναί, ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο» καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως [ἔω] εἰς Βηθανίαν καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες λήψεσθε.

16 26 (1n) (Matth. 21, 17—22.) Τίνας καταλιπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πόλεως, ἀφ' ἧς ἐξελθὼν ἐν Βηθανίᾳ ἦν ἡ τοὺς ἰδόντας μὲν ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ «τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυΐδ», οὐδὲν δ' ἤττον ἀγανακτήσαντας ἐπὶ τοῖς αἰνοῦσι τὸν Χριστόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεγχθέντας ὡς μὴ νενοηκότας τὸ ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; καὶ ἐπεὶ κατέλιπεν ἐκεῖνα τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔξω γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τοῦτο πέπτωκε καὶ «λίθος ἐπὶ λίθον» ἥρξατο μὴ μένειν ἀλλὰ καὶ καθαιρεῖσθαι ἕως πάντα καταλυθῇ. ἦλθε δ' εἰς Βηθανίαν, τὸν τῆς

ΥΠΑΚΟΗΣ ΟΙΚΟΝ, τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα καὶ ἠυλίσθη καὶ ἀνεπαύσατο, ἐπεὶ μὴ εἶχεν ἐν Ἱεροσολύμοις «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει», ἅτε τοιούτων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ὄντων ἐν αὐτοῖς. ὅτε δὲ ἀνεπαύσατο ἐν τῇ Βηθανίᾳ, τῷ τῆς ΥΠΑΚΟΗΣ ΟΙΚΩΙ, μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ συστήναι τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀναπαύσασθαι τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῇ, τότε ἐπανάγει εἰς τὴν πόλιν ἣν καταλέλοιπε καὶ ἥς ἔξω γέγονε, καὶ ἐπανάγων εἰς αὐτὴν πεινᾷ, καὶ μίαν ἰδὼν συκὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ οὗ, τὸ δένδρον τοῦ λαοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ βρώσιμον ἀλλὰ μόνον ζωῆς ἔμφασιν· φύλλα γὰρ χωρὶς καρπῶν ἦν ἐν τῇ συκῇ. εἴτ' ἐπεὶ ἔμψυχος ἦν αὕτη ἡ συκὴ, διὰ τοῦτο λέγει ὡς ἀκουοῦση τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀράν. [45]

16 26 (50) τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτον ἦν· ὅσον συνέστηκεν ὁ ἐνεστὼς αἰὼν, μηκέτι γένοιτο ἔν σοι καρπός. διὰ τοῦτο ἄκαρπός ἐστιν ἡ Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ τοῦτο γίνεται αὐτῇ «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», ἕως «τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ». ἐξηράνθη δὲ ἡ συκὴ, ἔτι ἐπιδημοῦντος τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν ἀνθρώπῳ <οἷς ὡς ἀνθρώπου περιπατ> οὖντος Ἰησοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες· πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκὴ; τοῖς γὰρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸ τῆς ξηρανθείσης συκῆς μυστήριον καὶ ἐθαύμασαν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἐξηράνθαι αὐτήν, ὡς ἐπὶ τῷ παραχρῆμα ἐξηράνθαι, ἔβλεπον γὰρ ξηρὰν τὴν συκὴν, τὸν λαὸν τὸν Ἰσραὴλ ἐκεῖνον. καὶ θαυμάζουσι τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ἑωρακέναι παραχρῆμα τὴν συκὴν ἐξηραμμένην, ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν (ἐμπεδῶν τὸ λεγόμενον τῷ ἀμὴν) ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσεται, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται. οὐκοῦν οἱ πιστεύοντες μαθηταὶ καὶ μὴ διακρινόμενοι ποιοῦσι καὶ τὸ τῆς συκῆς λέγοντες αὐτῇ· «ὕμιν ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀξιόους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη», καὶ καταλιπόντες αὐτὴν ξηραίνουσιν αὐτήν, ἵνα ἡ ζωτικὴ δύναμις αὐτῆς μεταβῇ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸ πρότερον συνέχον πνεῦμα τὸν λαὸν ἐκεῖνον μεταστῇ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Πρὸς τῷ δὲ ποιεῖν τὸ τῆς συκῆς τοὺς μαθητὰς <ἔτι> ἐπαγγέλλεται αὐτοῖς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐὰν ἔχωσι πίστιν καὶ μὴ διακριθῶσιν, ὅτι <καὶ> τῷ <βλεπομένῳ τε καὶ> δεικνυμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ὄρεϊ, τῇ ἀντικειμένη ἐνεργείᾳ ἐπαιρομένη κατὰ τῶν ἀνθρώπων, λέγουσιν· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ γίνεται. [105]

16 26 (100) αἵρεται γὰρ ἀφ' ἐκάστου τῶν ὠφελουμένων ὑπὸ μαθητῶν Ἰησοῦ τὸ βαρὺ τῆς κακίας ὄρος, ὁ σατανᾶς, αἵροντος αὐτὸν τοῦ νικήσαντος αὐτόν, καὶ βάλλεται εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν ἄβυσσον, βάλλοντος αὐτὸν εἰς τὸν ἄξιον αὐτοῦ τόπον τῆς κολάσεως. καὶ περὶ ταύτης τῆς θαλάσσης ἐν Ψαλμοῖς λέγεται τὸ «αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύεται, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων, δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ». καὶ ἐν ἄλλῳ Ψαλμῷ· ἐκεῖ «συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόνων <των ἐπὶ τοῦ ὕδατος>», δηλὸν δὲ ὅτι ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐκεῖ «συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν». αἵρεται οὖν καθ' ἕκαστον τῶν ὑπὸ τοῦ λόγου καταρτιζομένων εἰς σωτηρίαν ὄρος τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ βλεπόμενον καὶ δεικνύμενον, καὶ βάλλεται εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸν τοῦ ἐπιτυχάνοντος μαθητοῦ Ἰησοῦ ἐν διδασκαλίᾳ λόγον, λέγοντος τῷ ἐν τῷ καθ' ἕκαστον τῶν ἀκουόντων ὄρει· ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, λέγοντος δὲ μετὰ τοῦ ἔχειν πίστιν καὶ μὴ διακρίνεσθαι, ἵνα καὶ τὸ λεγόμενον γένηται. καὶ τὰ πάντα δὲ ὅσα ἐὰν ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διακρινόμενος αἰτήσῃ ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύων λήψεται. Αὕτη δὲ ἐστὶ Βηθανία, ἔνθα ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Ἰησοῦ φίλος κατῴκει. [140]

16 27 καὶ πᾶς δὲ ὁ ὑπακούων τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπακοῆς ἐνιδρυμένον <καὶ ἐναυλιζόμενον> ἔχων ἑαυτῷ, ΟΙΚΟΣ ἐστὶν ΥΠΑΚΟΗΣ καὶ Βηθανία, ἐν ᾗ αὐλίζεται ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀναπαύεται. ἐπεὶ δὲ πράγματα δεῖ λαμβάνειν ἀπὸ τῶν λεγομένων ἄξια σοφίας θεοῦ ἀφ' ἧς τὰ εὐαγγέλια γέγραπται, πρόσχες εἰ μὴ κατὰ μὲν τοὺς ἀπλούστερον νοοῦντας παρέλκει τὸ

καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως · πῶς γὰρ ἐδύνατο ἔξω τῆς πόλεως γενέσθαι μὴ καταλιπὼν τοὺς προτέρους παρ' οἷς ἦν; κατὰ δὲ τοὺς συνετώτερον ἀκούοντας τῶν λεγομένων <οὐ> πάντως καταλείπει τοὺς προτέρους ὅτε παρ' ἑτέροις γίνεται, ἀλλὰ φαύλους μὲν καὶ ἁμαρτωλοὺς καταλείπει, δικαίους δὲ συνὼν καὶ παρ' ἑτέροις γίνεται μετ' ἐκείνους καὶ σὺν ἐκείνοις. ἀλλὰ καὶ εἰς Βηθανίαν ἀνλισθεῖς οὐ καταλιπὼν τὴν Βηθανίαν εἰς τὴν πόλιν ἐπανάγει· ἦν γὰρ καὶ ἐν Βηθανίᾳ καὶ ἐπανῆγεν εἰς τὴν πόλιν ν . ἐπεῖνα δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀεὶ τῶν ἐν τῷ δικαίῳ βουλόμενος μεταλαβεῖν καρπῶν τοῦ <ἐν αὐτοῖς ἀγίου> πνεύματος, καὶ ἔστιν αὐτοῦ <βρώματα> (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) τὰ σῦκα ὧν πεινῶν ἐσθίει ἡ ἀγάπη τοῦ καρποφοροῦντος αὐτήν, πρῶτος οὖσα «καρπὸς τοῦ πνεύματος», καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ μακροθυμία καὶ τὰ λοιπά. ἄτινα ὅσον μὲν καρποφοροῦμεν οὐ ξηρανθησόμεθα, ἐπὶ δὲ ἐπιστάντι αὐτῷ καὶ ζητοῦντι <τοιούτον> καρπὸν ἵνα φάγῃ μὴ παρέχωμεν, λελέξεται πρὸς ἡμᾶς μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα · χωρὶς γὰρ τῆς προαποδοδομένης περὶ συκῆς ὡς τοῦ λαοῦ διηγήσεως ἔστι καὶ ἐπὶ ἕκαστον ἀνάγειν τὸν λόγον, συκὴν ὄντα ἥτοι ξηρανομένην ἢ φέρουσαν καρπὸν καὶ ζῶσαν καὶ γεωργομένην, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. ^[45]

16 27 (50) Τάχα δὲ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σπόρου «ἐξῆλθεν ὁ σπεῖρων τοῦ σπεῖρειν» καὶ «ἂ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτά», ἀλλὰ δὲ εἰς τὰς πέτρας καὶ ἄλλα εἰς «τὰς ἀκάνθας» καὶ ἄλλα εἰς «τὴν καλὴν» καὶ ἀγαθὴν γῆν, οὕτως καὶ συκαὶ εἰσι διάφοροι. καὶ ἐὰν μὲν ἦ συκὴ ἐπὶ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς γῆς, καὶ φέρει «καρπὸν» καὶ πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ παρέχει αὐτόν. ἐπὶ δὲ ἢ «παρὰ τὴν ὁδόν», ὡς αὕτη περὶ ἧς γέγραπται τὸ καὶ ἰδὼν συκὴν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὅ , ἐλθόντι τῷ Ἰησοῦ οὐ δίδωσι καρπὸν· οὐδὲν γὰρ εὐρίσκει ἐν τῇ «παρὰ τὴν ὁδόν» συκῇ εἰ μὴ φύλλα μόνο ν . διὸ λέγει αὐτῇ ἢ , ἐπεὶ «παρὰ τὴν ὁδόν» ἦν καὶ φύλλα μόνον εἶχεν ἔμφασιν τοῦ ζῆν ἀλλ' οὐ μετὰ καρποῦ, τὸ μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα α . ὅσον μὲν οὖν οὐκ ἔρχεται ἐπὶ τινὰ συκὴν οὐδὲ ἤδη ζητεῖ τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἀλλὰ μακροθυμεῖ περιμένων εἰ πως οἴσει καρπὸν ἢ συκῇ, οὐ ξηραίνεται. ἐπὶ δὲ ἐπιστάντος τοῦ πεινῶντος <καὶ ἐπιζητοῦντος> ἡμῶν τοὺς καρποὺς εὐρεθῶμεν οὐδὲν ἔχοντες εἰ μὴ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πίστεως μόνην *** οὐ συνόντων αὐτῇ καρπῶν, παραχρῆμα ξηρανθησόμεθα καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι πιστοὶ ἀπολωλεκότες. καὶ ἔστιν εὐρεῖν τοιούτους τινὰς ἐπὶ πολὺν φορέσαντας χρόνον τὸ τῆς πίστεως ὄνομα καὶ ἐμφάναντας ὅτι ζῶσι, καὶ παντελῶς <δ'> εἰσι ξηροί· οὓς διὰ τὸ μὴ καρποφορεῖν ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἀφισταμένους παντελῶς τοῦ λόγου καὶ ξηρανθέντας. ἐνθάδε μὲν οὖν ξηραίνεται ἡ μὴ δεδοκυῖα πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ καρπὸν· ἄλλη δὲ συκὴ ἐκκόπτεσθαι κελεύεται, ἵνα μὴ «τὴν γῆν» καταργῇ. εἴθ' οἱ μαθηταί , ἐπὶ ἰδωσί τινὰ μετὰ ζωτικὴν ἔμφασιν ξηρανθέντα, θαυμάζουσι λέγοντες · πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκὴ ἢ ; Ἔτι δὲ μᾶλλον νοήσομεν τοῖς καθ' ἓνα ἐφαρμόζοντες τὰ κατὰ τὸν τόπον, ἐπιστήσαντες τίνα τρόπον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὁ μὲν Ἰησοῦς αἰτεῖ τοὺς καρπούς, φέρ' εἰπεῖν ἐν διωγμῷ τὴν ὁμολογίαν καὶ τὸ μαρτύριον, καὶ ἐν τῷ γυναικῇ ἐπιμαίνεσθαι τινὶ τὴν τοῦ Ἰωσήφ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, καὶ οὕτως καθ' ἕκαστον πειρασμὸν τὸν ἀκόλουθον αὐτῷ καρπὸν. ^[110]

16 27 (100) ὁ δὲ μὴ παρασκευασάμενος διδόναι πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ καὶ ἐφισταμένῳ τὴν ὁμολογίαν ἢ τὴν ἐγκράτειαν, παραχρῆμα ξηραίνεται· ὁ γὰρ ἀρνησάμενος ξηραίνεται, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πορνεύσας, καίτοι παρὰ τὸν πρὸ τῶν πειρασμῶν καιρὸν ζωτικὴν ἐμφαίνων δύναμιν καὶ οἶονεῖ τὰ φύλλα τῆς συκῆς περικείμενος. καὶ θαυμάζουσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων οἱ μαθηταί , πῶς ὁ μὲν Ἰησοῦς ἐπέστη πεινῶν καὶ ζητῶν τὸν καρπὸν, τῷ δὲ μὴ εὐρηκέναι εὐθέως «εἶπε» «καὶ ἐγένετο», καὶ παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ μὴ παρεσκευασμένη εἰς τὸ φέρειν καρπὸν συκὴ ἢ . καὶ πολλάκις τις γενόμενος συκὴ ἔτεσι πλείοσιν οὐ ξηραίνεται, ἐπιστάντος δὲ Ἰησοῦ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ ἀπαιτοῦντος τὸν καρπὸν, οὐ δεδοκῶς αὐτῷ παραχρῆμα ἐξηράνθη καὶ τὴν τῶν τοσούτων ἀπολώλεκεν ἐτῶν ζωὴν. καὶ τοῦτο γίνεται ἐπεὶ περ, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον, «παντὶ τῷ

ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ», ἵνα μὴ ἀργὸν ᾦ «ὃ δοκεῖ ἔχειν». ἕκαστος δὲ τῶν μαθητῶν, ἐὰν ἔχη πίστιν καὶ μὴ διακριθῇ, καὶ τὸ τῆς συκῆς ποιεῖ καὶ τὸ ἐξῆς αὐτῷ ἐπιφερόμενον. Καὶ ἔργον ἐστὶ δεῖξαι, πῶς ὁ Ἰησοῦ μαθητὴς ζητήσας καρπὸν ἐν συκῇ καὶ μὴ εὐρών λέγει αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα α, ἵνα παραχρῆμα καὶ ἐπ' αὐτῷ ξηρανθῇ ἡ συκ ἤ . ^[5]

16 28 καὶ εἰς ταῦτα δὲ νόησόν τινα τὰ τῆς πίστεως ἐπαγγελλλόμενον καὶ οἰόμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ τὸν Ἰησοῦν «ἐν ταῖς πλατείαις» τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δεδιδασχέναι. εἶτα ἡκέτω μαθητὴς ζητῶν καρπὸν σοφίας καὶ λόγου ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν περὶ τοῦ διδάσκειν τὰ θεῖα ἐπαγγελίαν, καὶ ζητῶν καὶ ἐρευνῶν τῷ λόγῳ αὐτὸν μηδένα καρπὸν εὐρίσκέτω· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν παριστάς τοῖς θεωροῦσι κενὸν τοῦ Χριστοῦ, παριστάτω τῷ λόγῳ ὅτι οὐχ οἶόν τε τινὰ καρπὸν ἔτι γενέσθαι αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα ὑπὸ τῆς οἰήσεως βεβλαμμένῳ. ὅρα οὖν εἰ μὴ ἐν τοιούτῳ ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διακριθεὶς τὸ τῆς συκῆς παραπλησίως πως τῷ Ἰησοῦ ποιεῖ. καὶ κρεῖττόν γέ ἐστι, τὴν ἀπατηλὴν συκὴν καὶ νομιζομένην μὲν ζῆν μὴ καρποφοροῦσαν δέ, ἐλεγχθεῖσαν ὅτι ἄκαρπός ἐστι, ξηρὰν τοῖς λόγοις τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ φανῆναι, ἢ ἀπατᾶν ἔτι τῇ νομιζομένῃ ζωῇ καὶ τῇ προσποιήσῃ «τῆς ἐπαγγελίας» «τὰς τῶν ἀκάκων» καὶ εὐεξαπατήτων «καρδίας». καλὸν οὖν ἐφάνη καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔργον τὸ κατὰ τὴν ξηρανομένην συκὴν ν . ἐν ἐκάστῳ δ' (οἶμαι) ἀπίστῳ καὶ ἀνόμῳ ὁρὸς ἐπίκειται κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀνομίας, τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ αἰρόμενον καὶ βαλλόμενον εἰς τὴν θάλασσαν τῆς κολάσεως αὐτοῦ. καὶ πάντα δὲ ὅσα ἐὰν αἰτῶσιν ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες οἱ Ἰησοῦ μαθηταὶ λήψονται, ὡς μαθηταὶ οὐδὲν τῶν μὴ δεόντων αἰτήσοντες, καὶ ὡς πειθόμενοι τῷ διδασκάλῳ, μηδὲν ἄλλο αἰτοῦντες ἢ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἐπουράνια· εἶπε γὰρ ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· «αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν· καὶ αἰτεῖτε τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια προστεθήσεται ὑμῖν». ^[45]

16 29 Ὁ δὲ Μάρκος ἀναγράψας τὰ κατὰ τὸν τόπον ἀπεμφαῖνόν τι (ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν) προσέθηκε ποιήσας ὅτι «ιδῶν» ὁ Ἰησοῦς «ἀπὸ μακρόθεν συκὴν ἔχουσαν φύλλα ἥλθεν» ὡς εὐρήσων τι «ἐν αὐτῇ» «ἐλθὼν» δὲ «ἐπ' αὐτήν» καὶ μηδὲν εὐρών «εἰ μὴ φύλλα» μόνον («οὐ γὰρ ἦν ὁ καιρὸς σύκων») «ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγη». εἶποι γὰρ ἂν τις· εἰ μὴ «ὁ καιρὸς σύκων ἦν», πῶς ἥλθεν ὁ Ἰησοῦς ὡς εὐρήσων τι «ἐν αὐτῇ» καὶ πῶς δικαίως εἶπεν αὐτῇ· «μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγη»; πρὸς τοῦτο δὲ λελέγεται ὅτι οἱ κατειλεγμένοι παρὰ τῷ ἀποστόλῳ καρποὶ τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, ἔστι μὲν ὅτε ἐν οἰκείῳ ἀποδίδονται καιρῷ. βέλτιον δὲ εἰ, τῶν περιεστηκότων ἐπὶ τὸ ἐναντίον τῷ καρποφορεῖν προκαλουμένων, δυνηθεῖν τις καὶ διὰ τὸ πάνυ ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ λόγου οὐδὲν ἥττον καὶ τότε διδόναι τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος. ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν· εἷς τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη. ταύτης δὲ καιρὸς μὲν ὅτε οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι τὸν καρπὸν τοῦ ἀγαπᾶσθαι· καὶ ἔστιν ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα καρπὸς μὲν τοῦ πνεύματος, οὐ μὴν ἐν οὐ καιρῷ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) σύκων. ἐπὶ δὲ ἐπὶ τὸ μισεῖν προκαλῆται τις τὸν πιστεύοντα τοιοῦτον ἀπατῶν καὶ ἐπιβουλεύων καὶ *** τοῖς ἡθεσι βεβλαμμένος ὢν, ὥστε δοκεῖν ἄξιος εἶναι τοῦ μισεῖσθαι, ὃ δὲ δίκαιος μηδὲ τὸν τοιοῦτον μισῇ ἀλλ' (ὡς υἱὸς «τοῦ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντος ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς») καὶ τότε αὐτὸν ἀγαπᾷ, οἶονεῖ ἐν οὐ καιρῷ σύκων τῆς ἀγάπης διδοὺς τὸν καρπὸν, μακάριός ἐστι. τὸ δ' ὅμοιον νοήσεις καὶ ἐπὶ τῆς χαρᾶς. φέρειν μὲν γὰρ τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος τὴν χαρὰν μηδενὸς ἐπὶ τὸ λυπεῖσθαι προκαλουμένου καὶ δυσαρσετεῖσθαι, οὐ χαλεπόν· ὅταν δὲ τὰ μὲν περιεστηκότα ἐπὶ λύπην καὶ ἀθυμίαν καὶ δυσαρσέτησιν προκαλῆται, ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον ὠφελείας τις ἐπὶ τοσοῦτον προκόπτῃ, ὡς «καὶ» ἐν καιροῖς τῆς δοκούσης δυσαρσετήσεως εὐαρσετεῖσθαι καὶ ἐν καιροῖς τοῦ ἀτιμάζεσθαι καὶ τοῦ μαστιγοῦσθαι

χαίρειν καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ περιστατικῷ καιρῷ μεμνησθαι τοῦ «πάντοτε χαίρετε», μακάριος ἂν ὁ τοιοῦτος εἴη καρπὸν φέρων τὴν χαρὰν καὶ ἐν οὐ καιρῷ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) σύκων. ^[60]

16 29 (50) Τὸ παραπλήσιον δὲ οὐ χαλεπὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων καρπῶν ποιῆσαι τοῦ πνεύματος. βούλεται γὰρ εἶναι κρείττονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸν προσιόντα τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ ἀπαιτεῖ αὐτὸν παράδοξα καὶ (ἴν' οὕτως ὀνομάσω) θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔργα. διὸ καὶ πᾶσι λέγει οὕς καλεῖ ἐπὶ τὴν μακαριότητα· «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες», μεμφομένοις δὲ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀποθεωθῆναι καὶ υἱοῖς ὑψίστου γενέσθαι λέγει· «ὕμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε» κατὰ γὰρ ἐκάστην ἁμαρτίαν, ὅτε ἐσμέν «σάρκινοι καὶ κατὰ ἄνθρωπον» περιπατοῦντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνεργοῦμεν ἢ τὸ ἀποθνήσκειν, καὶ φανερόν ὅτι «εἰ κατὰ σάρκα» ζῶμεν, μέλλομεν «ἀποθνήσκειν», ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἀπόστολος. ταῦτα καὶ διὰ τὸ «οὐ γὰρ ἦν ὁ καιρὸς τῶν σύκων». ὁ δὲ κατὰ τὸν Μάρκον Πέτρος ἰδὼν «τὴν συκὴν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν» εἶπε τῷ σωτῆρι· «ἰδοὺ ἡ συκὴ ἦν κατηράσω ἐξηράνθη»· κατάρως γὰρ τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου ἀξία ἢ μὴ φέρουσα τῷ λόγῳ καρπὸν ζητοῦντι. ἐπὶ τέλει δέ τι ἔχει ὁ λόγος προτρεπτικὸν τοῦ πιστεύοντος λήψεσθαι· οὐχὶ ἄλλως γὰρ ληψόμεθα, εἰ μὴ αἰτήσομεν. ἔστω οὖν καὶ ἡ διάθεσις ἀξία τοῦ τυχεῖν ὧν αἰτοῦμεν καὶ ἡ εὐχὴ μετ' ἐπιστήμης ἀναπεμπομένη ἀξία τοῦ ἐπιτευχθῆναι, καὶ τὰ αἰτήματα ἔστω ἐπουράνια καὶ μεγάλα καὶ ἄξια τοῦ δίδοσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ^[95]

17 t [10n] Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὡριγένους ἐξηγητικῶν τόμος ιζ'. Καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν προσήλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ (Matth).

17 1 (1n) 21, 23—27). Τριῶν εὐαγγελιστῶν ὡς ἀναγκαῖον ἀναγραφάντων τὸν προκείμενον λόγον, ἄξιον ἰδεῖν ὃ τί ποτε νοοῦντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐπυνθάνοντο τοῦ σωτῆρος, οὐχ ἔν πύσμα, ἀλλὰ δύο προσάγοντες αὐτῷ, ἔν μὲν τὸ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἕτερον δὲ τὸ καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; καὶ τί βουλόμενος ὁ σωτὴρ ἐπὶ τούτου μόνου ἀντηρώτησεν ὑπὲρ τοῦ μὴ πρὸς τὸ πύσμα ἀποκρίνασθαι· ἑώρα γὰρ οὐκ ἀξίους ἐκείνους τῆς πρὸς τὸ πύσμα ἀποκρίσεως καὶ τῆς τοῦ προβλήματος διηγήσεως, ὅτι δὲ οὐχ, ὡς οἶονταί τινες, ἀπλᾶ ἔστι τὰ κατὰ τὸν τόπον καὶ εὐπερινόητα, ἀλλὰ μυστικά καὶ βαθείας δεόμενα καρδίας, δῆλον ἔσται ἐκ τῆς ἐπιστάσεως. φέρ' οὖν συναγορεύωμεν τῇ πιθανότητι τῶν ἀπλούστερον ἐκδεχομένων τὰ κατὰ τὸν τόπον· φήσουσι γὰρ ὅτι δύο γενικὰς <ἐξουσίας> ἐπιστάμενοι, ἀμείνω μὲν τὴν τοῦ θεοῦ χειρίστην δὲ τὴν τοῦ διαβόλου, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐπυνθάνοντο τοῦ σωτῆρος, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ τούτων τῶν δύο ποιεῖ τὰ τεράστια καὶ ἀπὸ τίνος αὐτὴν λαβών. εἴθ' ὁ Ἰησοῦς ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀντιλογῆσαι ἀντηρώτησεν, ἅμα καὶ ἐλέγξει βουλόμενος τοὺς πυθομένους αὐτοῦ, ὡς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ποιήσαντας ἐν τῷ ἡπιστηκέναι Ἰωάννῃ τῷ βαπτιστῇ, καὶ ἦν αὐτοῦ τὸ ἀντερώτημα δύο οἰκονομούμενον, τὸν τε ἐπὶ τῇ εἰς τὸν Ἰωάννην ἀπιστίᾳ ἔλεγχον καὶ τὸ περισπάσαι τοὺς πυθομένους, ἵνα δόξη αὐτοῖς εὐλόγως μὴ ἀποκρίνεσθαι. ^[55]

17 1 (50) ἀλλ' εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα ὅτι γελοῖον ἦν τὸ πυνθάνεσθαι ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ἐποίει ὁ Ἰησοῦς· οὐκ ἂν γὰρ ἀπεκρίνατο ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ, καὶ οὐ φημι ὅτι ὁ σωτὴρ τοῦτο οὐκ ἂν ἀπεκρίνατο, ἀλλ' οὐδὲ «ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα» εἴποι ἂν τοῖς πυνθανομένοις τὸ ἀληθές ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖ πᾶσαν δύναμιν καὶ «σημεῖα καὶ τέρατα», ἐν οἷς καταπλήζεται καὶ ἀποπλανήσῃ «εἰ δυνατόν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς». εἰ δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος εἴποι ἂν ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖν τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα τοῦ «ψεύδους», τὰ «ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις» ἐπιτελούμενα, πόσῳ πλέον ὁ σωτὴρ οὐκ ἂν (εἰ καὶ μὴ ἀντηρώτησεν) ἄλλο τι ἀπεκρίνατο ἢ ὅτι ἐν τῇ τοῦ θεοῦ; πρὸς δὲ τὴν οὕτως προφανῇ ἀπόκρισιν καὶ ἐκείνους

πυνθάνεσθαι καὶ τὸν σωτῆρα μὴ ἀποκρίνεσθαι, εὐθες εἶναί μοι φαίνεται. Μήποτ' οὖν τὰ κατὰ τὸν τόπον τοιαῦτ' ἐστίν. ^[80]

17 2 ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, περιεχούσῃ ἐπιστήμην θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν, εἰσὶ «θησαυροὶ» ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς «τῆς σοφίας» θησαυροὺς καὶ «τῆς γνώσεως» καὶ εἰσιν οὗτοι «ἀπόκρυφοι» καὶ εἴ τίς ἐστὶν ἀξιωθείς εἰδέναι τὰ «ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», εἰδείῃ ἂν τὴν «ἐν μυστηρίῳ σοφίαν», «τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν» τῶν δικαίων. εἰσὶν οὖν ἐν τοῖς «τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως» ἀποκρύφοις θησαυροῖς λόγοι βαθεῖς καὶ ἀπόρρητοι περὶ διαφόρων ἐξουσιῶν, γενικῶς μὲν δύο, εἰδικῶς δὲ καθ' ἑκατέραν τῶν δύο πλείονες καὶ δυσθεώρητοι. αἱ δὲ γενικαὶ δύο ἐξουσίαι τοιαῦται εἰσιν· αἱ μὲν εἰσι τοῦ κρείττονος τάγματος, καὶ ὥσπερ εἰσὶν ἄνθρωποι θεοῦ οὐχ οἱ τυχόντες καὶ ἄγγελιοι θεοῦ μακάριοι καὶ προφηταὶ τοῦ θεοῦ θεοφορούμενοι, οὕτως εἰσὶ τινες ἐξουσίαι τοῦ θεοῦ, περὶ ὧν ὁ ἀπόστολος Χριστὸν δοξολογῶν λέγει ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς ὅτι· ἐστὶν ὁ σωτὴρ «εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως», ἐν ᾧ «ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων». ἐν οὖν εἶδος τῶν ὑπὸ τὸν θεὸν αἱ ἐν Χριστῷ κτισθεῖσαι ἐξουσίαι, ἕτεραι παρὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς θρόνους καὶ τὰς κυριότητας· καὶ ἑκάστη ἐξουσιάζει τινῶν, τεταγμένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τινὰ ἀπόρρητον ἀξίαν ἐπὶ τῶν ἀξίων ἐξουσιάζεσθαι κατὰ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὑπὸ ἑκάστην τῶν ἐξουσιῶν. καὶ «πολύς» ἂν «ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος» εἴη περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐξουσίας ταύτας καὶ τῶν ἐξουσιαζομένων ὑπ' αὐτῶν πραγμάτων. ^[45]

17 2 (50) ὥς δὲ εἰσὶ τινες ἐξουσίαι τοῦ θεοῦ, οὕτως εἰσὶ καὶ ἐναντίαι ἀνάλογον τοῖς τῆς ἀμαρτίας ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῦ διαβόλου. καὶ ἔστι γε τοῖς μηκέτι «πρὸς αἷμα καὶ σάρκα» παλαίουσιν ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαναβεβηκέναι τῇ δυνάμει πρὸς τὰ ὑπὲρ ταῦτα ἀγωνιζομένοις «ἡ πάλῃ» «πρὸς τὰς» ἀνταγωνιζόμενας τοῖς ἀθληταῖς τῆς θεοσεβείας «ἐξουσίας». ὥς δὲ πλείονα τάγματα ἦν ὑπὸ τὸν θεόν, οὕτως καὶ ἐν τῇ ἐναντίᾳ χώρᾳ οὐ μόνον ἐξουσίαι εἰσὶν ἀλλὰ καὶ κοσμοκράτορες «τοῦ σκότους τούτου» καὶ «πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς», τάχα δὲ καὶ ἀρχαί, ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ πάντα ὁμώνυμα τοῖς τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ τὴν ἐναντιότητα. διεληφότες οὖν οἱ τὰ διαφέροντα ὀνόματα κεκληρωμένοι ἐν τῷ Ἰσραήλ, τουτέστιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ὃ, περὶ ἐξουσιῶν πλείονα <καὶ ταγμάτων τῶν ἐν οὐρανῷ μυστηρίων> εἴτε ἐκ παραδόσεων [εἴτε καὶ] ἐπιβάλλοντες εἴτε καὶ ἐξ ἀποκρύφων (οὐκ οἶδα εὐλόγως ἢ καὶ ἀλόγως) κινούμενοι, ἐώρων τὸν Ἰησοῦν τὰ τεράστια ἐπιτελοῦντα οὐ χωρὶς τινος συνούσης αὐτῷ ἐξουσίας. ταύτης οὖν τὸ εἶδος <καὶ τὴν ιδιότητα> ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ἰησοῦ μαθεῖν ἐβούλοντο ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῖς εἶναι ἐπιστήμης ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἀρχιερεῖς τινες ἅγιοι καὶ μακάριοι (ὁποῖος ὁ Ἀαρὼν ἢ ὁ Ἑλεάζαρ ἢ ὁ Φινεὲς ἢ ὅσοι ἐπαινετῶς τὰ τῆς λειτουργίας διετέλεσαν) οἱ πυθόμενοι τοῦ σωτῆρος τότε καὶ πρεσβύτεροι παραπλήσιοι οἷς κατ' ἐντολὴν θεοῦ Μωσῆς ἐξελέξατο, εἰκὸς ὅτι ὥς οὐ πειράζουσιν ἀλλὰ φιλομαθοῦσι καὶ ἀξίοις τῶν τηλικούτων μαθημάτων παρέστησεν ἂν ἀρξάμενος ὁ σωτὴρ λόγον, ὃν οὐδὲ ὁ κόσμος ὅλος χωρεῖν ἠδύνατο. ^[95]

17 2 (100) καὶ ἀρξάμενος ἂν παρεδίδου τὴν ἐπιστήμην περὶ τῶν μακαρίων ἐξουσιῶν καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν καὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἐληλυθέναι αὐτὰς ἐπὶ τὸ εἶναι ἐξουσίας καὶ τῶν ὑπ' αὐταῖς, εἴτε ψυχῶν εἴτε καὶ ὁποιωνποτοῦν λογικῶν, διεξῶδευσε δ' ἂν καὶ τὸν περὶ τῶν ἐναντίων ἐξουσιῶν λόγον, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν παρέστησεν ἂν. εἰκὸς δ' ὅτι ἐδίδαξεν ἂν ἀνάλογον τῷ «ὁ νόμος» «διαταγεῖς δι' ἀγγέλων» καὶ τῷ «εἰ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος» (ἀνάλογόν φημι τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν διακονησαμένων τῷ νόμῳ ἀγγέλων καὶ τῆς κατὰ τὰς γραφὰς ἐξουσίας), οἷον ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ διακονουμένη τῷ θεῷ ἢ ποίαις <ἐναντίαις

ἐξουσία) ἕκαστον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τεραστίων γεγένηται, καὶ τίς μὲν ἡ ἐξουσία διακονουμένη τῇ μεταβαλούσῃ εἰς ὄφιν ῥάβδῳ Μωσέως, τίς δὲ ταύτῃ ἐναντία διακονουμένη τῇ μεταμορφώσει τῶν Αἰγυπτιακῶν ῥάβδων εἰς δράκοντας· καὶ εἶπεν ἂν τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας ἀφ' ἧς κατέπιεν ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος τὰς τῶν Αἰγυπτίων. εἶπε δ' ἂν καὶ τίς ἡ ἐξουσία τῆς εἰς χιόνα μεταβολῆς χειρὸς Μωσέως, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ποία ἦν ἐξουσία συμπνέουσα καθ' ἕκαστον τοῖς ἐπαοιδοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ὅτε ἐδόκουν μιμεῖσθαι τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. καὶ οὕτως ἂν διεξώδευσεν τὰς δέκα τῶν Αἰγυπτίων πληγὰς καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. εἶπε δ' ἂν καὶ τίς ἐξουσία ὑπηρετήσατο τῇ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διόδῳ τοῦ λαοῦ καὶ καταποντώσει τῶν Αἰγυπτίων, τίς τε ἐξουσία ὑπηρετήσατο τῇ διὰ ξύλου μεταβολῇ ὕδατος πικροῦ εἰς γλυκύτητα. εἶπε δ' ἂν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣ διηκονήσατο τῷ ἀπὸ πέτρας ὕδατι. καὶ ἤτοι τὴν αὐτὴν ἢ ἄλλην παρέστησεν <ἂν> ἐξουσίαν διακονησαμένην τῷ ὑετῷ τοῦ μάννα καὶ τῇ τῶν ὀρτυγομητρῶν ἐφόδῳ. ^[145]

17 2 (150) εἶπε δ' ἂν καὶ τίς ἡ ἐξουσία ἡ τὸ αὐτὸ μάννα τῶν μὲν ἕξ ἡμερῶν τρέπουσα εἰς σκώληκας καὶ δυσωδίαν, τῇ δὲ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ φυλάττουσα. Καὶ τί με δεῖ ἀναλεγόμενον τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεράστια μέχρι τῆς Μωσέως τελευτῆς παριστάνειν, ὅτι εἶπεν ἂν ὁ σωτὴρ τὰ περὶ τῆς ἐξουσίας, εἰ ἦσαν ἄξιοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ τῆς πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν ἀποκρίσεως; καὶ σοὶ πάρεστι τὸ ἀνάλογον ἐπερχομένῳ τὴν ὅλην γραφὴν ὁρᾶν, τίς τε ἡ ἐξουσία τοῦ στηῆναι τὸν ἥλιον κατὰ Γαβῶν καὶ σελήνην κατὰ φάραγγα Ἐλώμ, καὶ πολὺ πρότερον τοῦ διοδευθῆναι τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν καὶ τοῦ παύσασθαι τὸ μάννα. καὶ ἐπὶ τῆς βίβλου δὲ τῶν Κριτῶν πολλὰ ἂν τοιαῦτα ζητηθεῖν καὶ εὑρεθεῖν, οἷον περὶ τὸν Γεδεὼν καὶ τὸν Σαμψών, παράδοξα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Βασιλειῶν τὰ περὶ τὸν Σαμουὴλ καὶ τὸν Ἡλίαν καὶ τὸν Ἐλισσαῖον καὶ τὸν Ἐζεκίαν. καὶ οὕτως ἐπελθὼν ἂν ὁ σωτὴρ καὶ τὸ κατὰ τὰς διαφορὰς ἐξουσίας διελθὼν μυστήριον ἐδίδαξεν ἂν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ καὶ πῶς ὑπερεχούσῃ ἐποίει ἃ ἔβλεπεν ὁ λαὸς τεράστια, δοθείσῃ αὐτῷ οὐκ ἀπὸ τινος ἀγγέλου καὶ λειτουργοῦ θεοῦ οὐδὲ διὰ τινος τῶν ὑποδεεστέρων τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πατρός. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ οὐδαμῶς ἄξιοι ἦσαν τοιούτων θεωρημάτων, διὰ τοῦτο αὐτοῖς οὐκ ἀποκρίνεται ἀλλ' ἀντερωτᾶ, ἵνα διὰ τοῦ μὴ ἀποκρίνεσθαι ἐκείνους εἰς τὰ περὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ αὐτὸς πείσῃ εὐλόγως τοὺς πυθομένους, ὅτι μὴ μάτην αὐτοῖς ἀπεκρίνατο λέγων· οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. ^[10]

17 3 ζητῶ δὲ κατὰ τὸν τόπον, εἰ ἕκαστος τῶν πεποικηκῶν ἐν τινὶ ἐξουσίᾳ παράδοξα ἐν μιᾷ <ἀεὶ> πεποίηκεν, ἢ τινὲς μὲν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇδε προκόψαντες δὲ ἐν τινὶ μείζονι. πλὴν ὁ σωτὴρ ἔοικεν ἐν μιᾷ ἐξουσίᾳ ταῦτα πεποικηκῆναι, ἢ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ πατρός· τὸ γὰρ οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ διδάσκοντος ἦν, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ <μιᾷ> μὲν πεποίηκεν· ἐν ποίᾳ δὲ οὐ παρέστησεν ἐκείνοις, οὐδὲ τὴν ιδιότητα αὐτῆς ἀνέπτυξε καὶ ὅσα ἂν ὥριστο περὶ αὐτῆς παριστὰς αὐτῆς τὸ ἐξαίρετον παρὰ τὰς λοιπὰς ἐξουσίας, ἐν αἷς οἱ πρὸ αὐτοῦ προφῆται πεποιήκεισαν. καὶ νῦν δ' ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ διδάσκει ἐν αὐτῷ καὶ τινες παραπλήσιοι ἐκείνοις τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις τοῦ λαοῦ πυνθάνονται μὲν αὐτοῦ, οὐ τυγχάνουσι δὲ τῆς ἀποκρίσεως, ἀνάξιοι τοῦ εἰδέναι περὶ ὧν βούλονται μαθεῖν. ζητήσῃ δέ τις, πότερον βουλόμενος αὐτοὺς ἀποσεύσασθαι ἀποκληρωτικῶς ἐπύθετο περὶ τοῦ Ἰωάννου ὥς εἰ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου πυθόμενος ἦν, ἢ ἀναγκαίως περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπύθετο, ἵνα πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόκρισιν τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς ἐξουσίας ἀποκρίνηται. ἐμοὶ δὲ φαίνεται μὴ ἀποκληρωτικῶς εἶναι τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπεὶ Ἰωάννης «φωνὴ βοῶντος» ἦν «ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου», καὶ οὗτος ἦν περὶ οὗ ὁ προφῆτης ἔλεγεν· «ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου», διὰ τοῦτο (οἶμαι) πυνθάνεται περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι ἐπισκοπήσαντες ἐροῦσιν·

οὐκ οἶδαμεν, διὰ τὰ ἀναγεγραμμένα, καθ' ὑπόθεσιν δὲ εἰπὼν ἂν πρὸς τὸ ἐξ οὐρανοῦ τὴν ἀκόλουθον τῇ ἐξ οὐρανοῦ εἶναι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἀποκρίσει ἐξουσίαν. ^[60]

17 4 (1n) Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπε· τέκνον, ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου· καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ. (Matth. 21, 28—32). Μόνος ὁ Ματθαῖος ἀνέγραψε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ περιέχουσιν τὸν περὶ τοῦ ἀπειθήσαντος Ἰσραὴλ τῷ θεῷ λόγον καὶ τὸν περὶ τοῦ πιστεύσοντος λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· οὗτοι γὰρ τὰ δύο τέκνα, ἃ εἶχεν ὁ «ὡς ἄνθρωπος τροποφορῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ» θεός, καὶ οὗτος προσελθὼν τῷ πρώτῳ, ὃν «ἐκτίσαστο» «ἀπ' ἀρχῆς», ὃν «προέγνω καὶ προώρισεν», εἶπεν αὐτῷ· τέκνον, ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου· καὶ ὑπερέθετο φεύγων τὸ χωρίον τοῦτο διὰ τὸν ἐν αὐτῷ «καύσωνα» καὶ τοὺς καμάτους καὶ εἶπεν· οὐ θέλω· ἀλλ' ὕστερόν ποτε ἐπὶ συντελείᾳ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι τῷ πατρί· οὐ θέλω ἦλθεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ εἰργάσατο τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· ἡνίκα μέντοι ὁ πρῶτος εἶπεν· οὐ θέλω, προσῆλθεν ὁ πατήρ τῷ ἐτέρῳ καὶ εἶπεν ὡσαύτως· εἴτα ἀποκριθεὶς ὁ δεύτερος εἶπε μέν· ἐγὼ κύριε, οὐκ ἐλήλυθε δὲ ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ λόγου καὶ ἐπὶ τὸν ἀγρὸν τοῦ πατρὸς, καὶ φανερόν ὅτι ὁ εἰπὼν οὐ θέλω καὶ ὕστερον μεταμεληθεὶς καὶ ἀπελθὼν καὶ ἐργασάμενος εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς (οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλὰ) τῷ ἔργῳ· ὁ γὰρ τῷ λόγῳ ἐπαγγειλόμενος καὶ μὴ ποιήσας τοῖς ἔργοις ἡρνήσατο ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· πρόσχες δὲ εἰ δύνασαι χρῆσθαι τῇ παραβολῇ καὶ πρὸς τοὺς ἐλάττονα μὲν ἢ μηδὲν ἐπαγγελλομένους, μήτε παρθενίαν μήτε ἄλλην κατὰ τὸ εὐαγγέλιον (πνευματικὴν) πρᾶξιν, τοῖς δὲ ἔργοις παριστάντας τὰ ἐναντία, ἃ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπηγγείλα (ν) το κατὰ φωνὰς λόγων ἀγαθῶν πράξεων, ἔτι δὲ πρὸς τοὺς μεγάλα μὲν ἐπαγγελλομένους μηδὲν δὲ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν πράττοντας. ^[55]

17 4 (50) ὁ μὲν γάρ τις οἰονεὶ λέγει μεῖζον ἢ κατ' ἐμέ, παρθενίαν ταύτην οὐ θέλω, καί· τῆς ἐμῆς ἀξίας βέλτιον τὸ ἀποταξάμενον τῷ βίῳ σχολάζειν τῷ λόγῳ· ὁ δὲ φησιν ἕκαστον ἀκούων τῶν ἐν τῇ γραφῇ μεγάλων ἔργων· ἐγὼ κύριε· καὶ ἔστιν ἰδεῖν οἰονεὶ ἐκ μεταμελείας τινὰς ἐπιδιδόντας εἰς τὸ βέλτιον καὶ ἐπιμελουμένους ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον παρὰ τὴν ἀρχὴν προσδοκίαν, ἄλλους δὲ προπετέστερον μὲν πολλὰ ἐπαγγειλόμενοι τοῖς δὲ ἔργοις ἀντιπράξαντας ταῖς ἐπαγγελίαις. Μετὰ δὲ τὴν παραβολὴν ἐπιφέρεται πρὸς μὲν τὸν εἰπόντα οὐ θέλω καὶ ὕστερον μεταμεληθέντα καὶ ἀπελθόντα τὸ ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, πρὸς δὲ τὸν εἰπόντα ἐγὼ κύριε καὶ μὴ ἀπελθόντα τὸ ἦλθε γὰρ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ. ^[10]

17 5 [2n] καὶ ἀλὶν πρὸς μὲν τὸν πρότερον· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ, πρὸς δὲ τὸν εἰπόντα· ἐγὼ κύριε καὶ μὴ ἀπελθόντα καὶ τὸ ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ· ἐπιστήσας δέ τις τοῖς ἀπὸ μοχθηροτάτου βίου προσερχομένοις τῷ λόγῳ καὶ πιστεύουσι τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς αὐχοῦσι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας καὶ ἀπιστοῦσι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ ἀκολάστως βιοῦσι καὶ ὠμότεροις πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τυγχάνουσιν, ὥψεται τὸν Ἰησοῦ λόγον ἀληθῆ, ὅτι οἱ μὲν τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσι τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐκεῖνος Ἰσραὴλ οὐδὲ μέχρι δεῦρο μεταμελεῖται, ἵνα κἂν ὕστερον πιστεύσῃ τῇ ἀληθείᾳ· πρόσχες δὲ καὶ τῷ προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀποκλείοντι τὸν Ἰσραὴλ εἰσερχεσθαί (ποτε) εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· οὐδεὶς γὰρ προάγει τὸν οὐδαμῶς ἐσόμενον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ προῆξεν. ὅρα οὖν μήποτε ἐμφαίνεται ὅτι, ὅταν «τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ», τότε «πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται». νοεῖσθω δὲ ὁ Ἰσραὴλ οὐχ ὁ «κατὰ σάρκα», ἀλλ' ὁ ἐν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενος καὶ ἔχων μὲν τὸ εὐφυὲς πρὸς σύνεσιν καὶ τὸ διορατικόν, οὐ μὴν ἀξίως τῆς εὐφυΐας ἀνατραφεὶς ἐν πίστει καὶ βίῳ ἀγαθῷ. Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε.

17 6 (1n) ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶν α , καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὥρυσεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς . (Matth. 21, 33—43). Τῷ μὴ ἐπὶ πλεῖον βασανίζοντι τὰ τῆς παραβολῆς μηδὲ ἐκάστην λέξιν ἐξετάζοντι πάνυ σαφὴς εἶναι δόξει οὕτως ἂν διηγήσεως τυχοῦσα. ὁ πρὸ ἡμῶν λαὸς καὶ «μερίς» ὢν τοῦ θεοῦ ὁ φυτευθεὶς ἦν ἀμπελῶν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν παραβολὴν οἰκοδεσπότου, καὶ ἡ τοῦ θεοῦ φρουρὰ περὶ αὐτὸν ὁ φραγμὸς ἦν καὶ πύργος μὲν ὁ ναὸς ληνὸς δὲ ὁ τόπος τῶν σπονδῶν, καὶ γεωργοὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ, ἀποδημία δὲ τοῦ δεσπότου ὅτε κύριος ὁ συνὼν αὐτοῖς ἐν νεφελῇ «ἡμέρας» καὶ «στύλῳ <πυρὸς>» νυκτός, ἕως αὐτοὺς καταφυτεύσῃ εἰσαγαγὼν «εἰς ὄρος ἄγιον» αὐτοῦ «καὶ εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ», οὐκέτι οὕτως αὐτοῖς ἐπεφαίνετο. ὁ δὲ ἐγγίσας καιρὸς τῶν καρπῶν ὁ χρόνος ἦν τῶν προφητῶν ἀπαιτούντων τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν καὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ἵνα ἥδη δείξωσι παρειληφότες τὸν νόμον τὸ βεβιωκέναι κατ' αὐτόν. δοῦλοι δὲ οἱ πρὸς τοὺς γεωργοὺς πεμφθέντες λαβεῖν τοὺς καρποὺς οἱ πρῶτοι προφηταί, οὓς οἱ ἄρχοντες καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ ὕβρισαν τύπτοντες, τινὰς δὲ καὶ ἀνείλον καὶ ἄλλους λιθολεύστους πεποιήκασιν. ἄλλοι δὲ μετὰ τούτους δοῦλοι πλείονες τῶν πρώτων ὁ καιρὸς τῶν πολλῶν προφητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ καὶ τοῖς Δώδεκα καὶ τῷ Δανιήλ· εἴποι γὰρ ἂν τις καὶ τὸν Ἀνανίαν, Ἀζαρίαν, Μισαὴλ προφήτας γεγονέναι. καὶ τούτοις οὖν τοῖς πλείοσι παρὰ τοὺς προτέρους προφήτας ὡσαύτως ἐχρήσαντο, τύπτοντες καὶ ἀναιροῦντες καὶ λιθοβολοῦντες. ^[45]

17 6 (50) τελευταῖον δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀποστέλλει ὁ οἰκοδεσπότης, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐντρέψαι δυνάμενον τὸν ἀμπελῶνα καὶ τοὺς γεωργοὺς. ἀλλ' οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ λαοῦ τὸν υἱὸν ἰδόντες , οὐ πάντῃ ἀναίσθητοι τῆς ἑαυτῶν γενόμενοι ὑπεροχῆς, κληρονόμον εἶναι αὐτὸν ὑπειλήφασιν. τολμῶσι δὲ καὶ ἀποκτεῖναι αὐτόν, ἵνα αὐτοὶ κύριοι τοῦ ἀμπελῶνος γένωνται, καὶ ἐκβαλόντες αὐτόν καὶ ἔξω κρίναντες τῶν τοῦ Ἰσραὴλ πραγμάτων ἀπέκτειναν . καὶ εὐθέως ὁ τοῦ ἀμπελῶνος κύριος ὃν ἀπέκτειναν ἐπιδημεῖ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ κακοὺς κακῶς τοὺς μὲν γεωργοὺς ἀπόλλυσιν, ἄλλοις δὲ γεωργοῖς τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτοῦ παραδίδωσι τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας, τουτέστι τὸν ἀμπελῶν α , οἱ ἀποδιδόασιν ἐν τοῖς ἰδίῳις καιροῖς τοὺς καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότῃ. εἴτα εἰπόντων μετὰ τὴν παραβολὴν τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω πυθομένων τὸ «ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;» τὰ ἀπὸ τοῦ κακοῦ κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται, διδάσκων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προφητείας ὅτι ὑπ' ἐκείνων μὲν <τῶν οἰκοδόμων> ἀπεδοκιμάσθη, παρὰ δὲ τῷ θεῷ ἐστιν ἔντιμος καὶ κεφαλὴ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συνοχῆς, καὶ κεφαλὴ γε θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν εἰδόντων βλέπειν αὐτήν. εἴτα, προφητεύων περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως, φησὶ τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν διδασκάλοις Ἰουδαίων· ἀρθήσεται ἁ φ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς . Ἀλλ', ὡς προείπαμεν, ὁλοσχερεστέρα τις καὶ οὐ κατὰ λέξιν ἐστὶν ἡ τοιαύτη διήγησις· πρὸς ἣν πολλὰ τις ἂν «πνευματικὸς» ὢν καὶ ἀνακρίνειν δυνάμενος «πάντα» ἐπαπορήσαι, κρούων τὴν ἀσάφειαν <ν αὐτῆς, τουτέστι τὴν> κεκλεισμένην θύραν τῶν ἐνταῦθα κεκρυμμένων νοημάτων, καὶ ὀρθῶς ζητήσας εὗροι καὶ αἰτήσας ἀπὸ τοῦ θεοῦ λάβοι. ^[110]

17 6 (100) καὶ ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ μέτριον ἡμῶν τοιαῦτα εἰς τὸν τόπον φανταζόμεθα ὅτι ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος ὁ θεὸς ἐστὶ, περὶ οὗ γέγραπται· «ἐτροποφόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ». οὕτως γάρ, διὰ τὸ τροποφορεῖν καὶ φέρειν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὡφελεῖν τρόπον ἀνθρώπινον τὸν ὡφελοῦντα ἀνθρώπους, ἔν τισι παραβολαῖς λέγεται εἶναι ἄνθρωπος . καὶ ἐνταῦθα μὲν ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης καλεῖται διὰ τὸν ἀμπελῶνα καὶ τὸν περικείμενον τῷ ἀμπελῶνι φραγμὸν καὶ τὴν ληνὸν ἣν ὥρυσεν καὶ τὸν πύργον ὃν ὡκοδόμησεν καὶ οὓς κέκτηται δούλους καὶ οὓς πέμπει πρὸς τοὺς γεωργοὺς καὶ

δεύτερον ἀποστέλλει πλείονα ς . ὡς οἰκοδεσπότης δὲ ἐξέδοτο γεωργοῖς τὸν ἀμπελῶνα , ἀφ' ὧν ἀφελὼν αὐτὸν δίδωσιν ἑτέροις. ἔτι δὲ πάλιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἴρηται διὰ τούτων· «ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωτὶ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ» καὶ ὡς οἰκοδεσπότης γε ἀμπελῶνα ἔχει καὶ μισθοῦται γεωργούς, ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ ἐπίτροπος ᾧ λέγει· «κάλεσον τοὺς ἐργάτας καὶ ἀπόδος τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων». ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ δεῖπνου παραβολῇ καὶ τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κλήσεως οὐκ οἰκοδεσπότης ἀλλὰ βασιλεὺς εἴρηται· μείζων γὰρ ἢ οἰκοδεσπότης ἐστὶ πέμπων στρατεύμα ὡς βασιλεὺς καὶ ἀναιρῶν τοὺς κρατήσαντας «τοὺς δούλους αὐτοῦ» καὶ ὑβρίσαντας καὶ ἀποκτείναντας αὐτούς, καὶ ἐν βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, οὐχ ὡς οἰκοδεσπότης μόνον, «εἶπε τοῖς διακόνοις» δεῖσαι «πόδας καὶ χεῖρας» τοῦ εἰσελθόντος εἰς τοὺς γάμους μὴ ἔχοντος «ἔνδυμα γάμου» καὶ ἐκβαλεῖν «αὐτὸν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος». ^[160]

17 6 (150) ὅτε δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγεται· «ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο», οὔτε οἰκοδεσπότης οὔτε βασιλεὺς ὠνόμασται ἀλλ' ἀπλῶς ἄνθρωπος. Εἰσὶν οὖν, ὥσπερ πολλοὶ ἐπίνοιοι τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς θείας γραφάς, οὕτω καὶ διαφοραὶ τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, ἥτοι ἀπλῶς ἢ οἰκοδεσπότην ἢ βασιλέα. καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Ματθαῖον· κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν ἡ ὁμοία τῇ ἐκκειμένῃ παραβολῇ ἀνθρώπου αὐτὸν ὠνόμασεν ἐν τῷ· «ἄνθρωπος ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς». ἀλλὰ καὶ Μάρκος φησιν· «ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ περιέθηκεν αὐτῷ φραγμόν». πάλιν τε αὖ ὁ Λουκᾶς τὴν τῆς κλήσεως ἐκτιθέμενος παραβολὴν «ἄνθρωπός τις», φησὶν, «ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς». καὶ σὺ δὲ συναγαγὼν εἶπες ὠνόμασται ἄνθρωπος ὁ θεὸς καὶ «πνευματικὰ πνευματικοῖς» ἐν τῷ περὶ τούτου συγκρίνων λόγῳ καὶ ζητήσας ὁρθῶς τὰ κατὰ τοὺς τόπους, εὗροις ἂν ἀνάλογον τῇ ζητήσῃ σου πλείονα εἰς τὸ ἀνθρώπου λέγεσθαι τὸν θεόν. οὗτος δὲ ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος ἀμπελῶνα , ὄντινα ἐπιμελέστερον ζητητέον, μὴ ἀβασανίστως παρερχόμενον τὴν τοσαύτην παραβολήν. Τίς οὖν ὁ ἀμπελῶν ἕτερος ὧν παρὰ τοὺς γεωργούς τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δευτέρους, ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἀνθρώπος ; ὁ δὲ ἀμπελῶν οὗτος πρότερον μὲν ἐκδιδόμενός ἐστι γεωργοῖς ὑβρισταῖς, δεύτερον δὲ κατὰ τοὺς ἀποκριναμένους περὶ τοῦ ἀμπελῶνος ἐκδιδόμενος ἄλλοις γεωργοῖς , οἵτινες δώσουσι τοὺς καρπούς αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν , κατὰ δὲ τὸν σωτήρα λέγοντα· ἀρθήσεται ἡ φ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ , καὶ δοθήσεται ἔθναι ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῇ ς . ^[15]

17 7 ἄρα γὰρ δεήσει ταῦτ' εἰπεῖν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τῷ ἀμπελῶνι, αἰρομένην ἀπὸ τῶν προτέρων <γεωργῶν> διδομένην δὲ ἔθναι ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῇ ς , ἢ ἄλλο μὲν εἶναι τὸν ἀμπελῶνα ἄλλο δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἴδωμεν δὲ πρῶτον, παραστήσαντες ἀπὸ τῆς γραφῆς ὅτι ἀμπελῶν καλεῖται ὁ λαός, εἰ δύναται ἐφαρμόσαι πάντα τὰ κατὰ τὸν τόπον τῇ τοιαύτῃ διηγῇ. φησὶν οὖν Ἡσαΐας· «ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίονι. καὶ φραγμόν περιέθηκα καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον σωρήκ» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «ἐποίησε δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν». Ἐξεθέμην δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου ἄσμα βουλόμενος αὐτὸ συνεξετάσαι <ταύτῃ> τῇ παραβολῇ, εἰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ κεῖται ὁ ἀμπελῶν σημασινομένου ἐν ἑκατέρᾳ τῇ γραφῇ. καὶ ὅρα, τίνα μὲν ὅμοια ἔχουσιν αἱ ἐκτεθεῖσαι λέξεις τίνα δὲ οὐχ ὅμοια, ἵνα βλέπων τὰς διαφορὰς τῶν ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνόμοια οὕτως ἐπιστήσῃς τῷ νῷ τῆς γραφῆς. ὅμοιον οὖν τὸ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα , καὶ φραγμόν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὥρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ᾠκοδόμησε πύργον τῷ «ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίονι. ^[45]

17 7 (50) καὶ φραγμόν περιέθηκα καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον σωρήκ, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ προλήνιον ὥρυξα ἐν αὐτῷ». παράθεσ γὰρ τῷ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα τὸ

«ἐφύτευσα ἄμπελον σωρήκ», καὶ τῷ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε τὸ «φραγμὸν περιέθηκα», καὶ τῷ ὥρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν τὸ «καὶ προλήνιον ὥρυξα ἐν αὐτῷ», καὶ τῷ ὠκοδόμησε πύργον τὸ «καὶ ὠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ». Κατ' ἀμφοτέρους δὲ τοὺς τόπους <ἀνόμοιον> περὶ τῶν καρπῶν λέγεται τοῦ ἀμπελῶνος, παρὰ μὲν τῷ Ἡσαΐα ὅτι «ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, καὶ ἐποίησεν ἀκάνθας», ἐν δὲ τῇ τοῦ εὐαγγελίου παραβολῇ σαφῶς οὐχ ὁ ἀμπελῶν κατηγορεῖται ὡς μὴ δεδωκὼς τοὺς καρποὺς ἐγγίσαντος τοῦ καιροῦ αὐτῷ ν , ἀλλ' οἱ γεωργοί , οἱ καὶ λαβόντες τοὺς τοῦ οἰκοδεσπότης δούλους ὃν μὲν ἔδεια ν , ὃν δὲ ἀπέκτεινα ν , ὃν δὲ ἐλιθοβόλησα ν . καὶ ἡνίκα ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων ν , πάλιν οἱ γεωργοὶ κατηγοροῦνται ποιήσαντες αὐτοῖς ὡσαύτως . καὶ τρίτον δὲ οἱ γεωργοὶ κατηγοροῦνται εἰπόντες· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος · δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος καὶ ἀποκτείναντες αὐτόν. καὶ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐα αὐτῷ τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ ὁ λόγος λέγων· «ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, <καὶ> καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. [95]

17 7 (100) καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τηρηθῇ οὐδὲ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα». ἀλλὰ καὶ ὅτε «ταῖς νεφέλαις» ἐντελεῖ <σθαι ἐπαγγέλλε> ται «τοῦ μὴ βρέξει εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὑετόν», τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ, ὅντινα ὁ προφήτης εἶπεν εἶναι τὸν «τοῦ Ἰσραὴλ» οἶκον καὶ τὸν «ἄνθρωπον τοῦ Ἰούδα», μὴ ποιήσαντα τὸν καρπὸν, τὴν «κρίσιν» καὶ τὴν δικαιοσύνην, ποιήσαντα δὲ ἀκάνθας, τὴν «ἀνομίαν» καὶ τὴν «κραυγὴν». ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ τὸν μὲν ἀμπελῶνα οὐδὲν εὐρίσκομεν πάσχοντα, ἀλλ' (εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν) μᾶλλον προνοούμενον τοῦ φέρειν τοὺς οἰκείους καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότη· προνοῶν γὰρ οὗτος τοῦ ἀμπελῶνος αἶρει αὐτὸν ἀπὸ τῶν προτέρων γεωργῶν, οἵτινες ἀποκρίνονται τῷ σωτῆρι πυθομένῳ καὶ εἰπόντι ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος , τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοι ; καὶ λέγουσι ν , εἴτε ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀναγκαζόμενοι εἴτε καὶ ἄκοντες (ἴν' οὕτως εἴπω) τὰ περὶ αὐτῶν προφητεύοντες, ὡς ἄρα κακοὺς κακῶς ἀπολέσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐλθὼν τοὺς γεωργοὺς, καὶ προνοούμενος τοῦ ἀμπελῶνος ἐκδώσεται αὐτὸν ἄλλοις γεωργοῖς , οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῷ ν . ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμῖα ἀκολούθως τῷ «ὁ γὰρ ἀμπελῶν κυρίου σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστί, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἡγαπημένον» εἴρηται πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα λαόν· «ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν», καὶ ἀνάλογον τῷ «ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας» καὶ τῷ «ἔμεινα <τοῦ> ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν» τὸ «πῶς ἐστράφη <σ> εἰς πικρίαν, ἢ ἄμπελος ἢ ἄλλοτρία;» Οὐκοῦν ὁρᾷς ἐν μὲν ταῖς προφητικαῖς λέξεσι τὸν λαὸν λεγόμενον εἶναι ἀμπελῶνα καὶ τὸν φυτευσάντα αὐτὸν ἀπειλοῦντα καὶ λέγοντα αὐτῷ· «ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν» καὶ τὰ λοιπά, ἐν δὲ ταῖς εὐαγγελικαῖς οὐδεμίαν μὲν μέμψιν προσαγομένην τῷ ἀμπελῶνι πᾶσαν δὲ τοῖς γεωργοῖς, καὶ πρὸς τῷ μηδεμίαν εἶναι ἀπειλήν τῷ ἀμπελῶνι καὶ πρόνοιαν αὐτοῦ γινομένην, ἵνα διδῷ τῷ οἰκοδεσπότη τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῷ ν . [170]

17 7 (150) καὶ οὐκ ἂν δύναιο, τὴν ἀκρίβειαν βουλόμενος σῶσαι τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς, τρανῶς παραστήσαι ὅτι ἀμπελῶν ὁ λαὸς ἦν. ἀλλὰ μήποτε ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελῶν ἡ βασιλεία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἡ αὐτὴ (οἶμαι) τυγχάνουσα τῇ τῶν γραφῶν μετ' ἐπισκοπῆς θεοῦ διδασκαλίᾳ. τὸ γὰρ ἀρθήσεται ἀ φ ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς ἐπιφερόμενον τῇ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῇ σαφῶς (οἶμαι) δηλοῖ τὰ μυστήρια τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας λέγεσθαι εἶναι τὸν ἀμπελῶνα α , ὃν ἐφύτευσε ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος . τοῦτον δὲ τὸν ἀμπελῶνα α , ὄντα (ὡς οἶμαι) νόμον καὶ προφήτας καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφήν, ἐξέδοτο ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος γεωργοῖς· προτέροις μὲν τῷ λαῷ ἐκείνῳ (καὶ γὰρ πρῶτοι

«ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ»), δευτέροις δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, τῇ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ. ἀλλ' ἔργον ἐξομαλίσαι οὕτω νοουμένου τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελῶνος τὸν περιτεθέντα αὐτῷ φραγμόν, οὐδὲν πάσχοντα ὁποῖον <ὁ> ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ φραγμός, περὶ οὗ γέγραπται· «ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν», καὶ τὴν ὀρυχθεῖσαν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ τὸν οἰκοδομηθέντα πύργον ν. [205]

- 17 7 (200) Καὶ ὅρα εἰ δυνάμεθα τὴν μὲν κατὰ τὴν θείαν γραφὴν φυσιολογίαν τὸν ἀμπελῶνα εἰπεῖν, τὸν δὲ ἀκόλουθον τῇ ἀληθεῖ φυσιολογίᾳ βίον ἐν ἀρετῇ καὶ καλλίστοις ἡθεσι καρποφοροῦντα λέγειν εἶναι τὸν τοῦ ἀμπελῶνος καρπὸν, τὸν δὲ λογικὸν τόπον καὶ πᾶν τὸ γράμμα τῆς γραφῆς τὸν φραγμὸν εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος περικείμενον ἔξωθεν ὡς μὴ κατοπτεύεσθαι τοῖς ἔξωθεν τὸν ἀμπελῶνα καὶ τὸν ἐν κρυπτῷ μάλιστα καρπὸν αὐτοῦ, τὸ δὲ βάθος *** τῆς δεχομένης τοὺς καρποὺς τούτους ψυχῆς πᾶν ἐπιπόλαιον ἀποβαλοῦσης τὴν ὀρυχθεῖσαν εἶναι ἐν τῷ ἀμπελῶνι ληνό ν. ὁ δὲ οἰκοδομηθεὶς ἐν τῷ ἀμπελῶνι πύργος, ἀνάστημα ἔχων καὶ διάρμα καὶ ὕψος ὑπὲρ τὸν ἀμπελῶνα καὶ τὸν φραγμὸν καὶ τὴν ληνό ν, ὁ περὶ θεοῦ (οἶμαι) λόγος ἐστί, ναὸς ὢν τοῦ ἐν αὐτῷ θείου νοῦ. καὶ περὶ τοιοῦτου νομίζω λελέχθαι πύργου ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τὸ «τίς ἐξ ὑμῶν βουλόμενος πύργον οἰκοδομῆσαι οὐχὶ πρῶτον ψηφίζει», εἰ δύναται θεῖναι τὸν θεμέλιον καὶ ἐκτελέσαι, «ἵνα μὴ» «ἄρξωνται οἱ θεωροῦντες ἐμπαίζειν» τῷ μὴ τελειώσαντι· διὰ γὰρ παραβολῆς κἀκεῖ δοκεῖ μοι λέγεσθαι ὅτι μέλλων θεολογεῖν σκόπησον, εἰ δύνασαι ἀρξάμενος πάντα ἃ ἀπαιτεῖ σε ὁ λόγος εἰς θεολογίαν τελειῶσαι, ἵνα μὴ ἀρξάμενος τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀτελεῖ καταλίπῃς τὸν περὶ θεοῦ πύργον καὶ στεφάνην αὐτῷ μὴ ἐποικοδομήσης· εἰ γὰρ στεφάνην οὐκ ἐποικοδομήσεις, πεσεῖταί τις ἀπὸ τῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ ἀποθανεῖται. [245]

- 17 7 (250) τοῦτον δὲ τὸν (ὡς ἀποδεδώκαμεν) ἀμπελῶνα ἐξέδοτο γεωργοῖς, τῷ πρὸ ἡμῶν λαῷ, ὁ θεός, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπὴν, δούς ἀφορμὰς τοῖς γεωργοῖς, ἐξ ὧν αὐτοὺς ἐφύτευσε καὶ περιέθηκε καὶ ὥρυξε καὶ ὠκοδόμησε, τοῦ φέρειν τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. ἡγγισαν μὲν οὖν καθ' ἕκαστον οἱ καιροὶ τῶν καρπῶν, οἶμαι δ' ὅτι καὶ <γενικῶς> ὅλῳ τῷ λαῷ. τὸ δὲ ἐγγίσει τοὺς καιροὺς τῶν καρπῶν ἀκριβῶς μὲν διηγήσασθαι ἔξωθεν μείζονός ἐστιν ἢ καθ' ἡμᾶς καὶ καρδίας πολλῶν καθαρωτέρας καὶ διορατικῆς <ωτέρ> ας παρ' ἡμᾶς. ὅμως δὲ κατὰ δύναμιν ἐπιβαλοῦμεν οὕτως τῷ τόπῳ, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν καθένα. Καὶ νοείσθω ἐν ἐκάστη ψυχῇ ὁ λόγος ἄμπελος πεφυτευμένη ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου, καὶ ἀμπελῶν αἱ ἀφορμαὶ πάντων <τῶν> ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν προβλημάτων. [5]

- 17 8 ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀμπελῶν ἐστί τις καιρὸς ὅτε ἐκφύει φύλλα, καὶ ἄλλος ὅτε τὰς ἀρχὰς τῶν καρπῶν δείκνυσιν ἔτι βραχείας, καὶ ἄλλος ὅτε κυπρίζει τὰ δειχθέντα, <καὶ ἄλλος ὅτε ὁμφακίζει> καὶ ἄλλος ὅτε περκάζει, καὶ ἄλλος ὅτε καιρὸς ἐστί τοῦ τρυγᾶν τετελειωμένους τοὺς καρποὺς καὶ ἐτοίμους πρὸς τὸ φέρειν οἴνου ποιότητα—οὕτως ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἀνθρώπων τῆς ζωῆς καιρὸς κατὰ τὴν νηπιότητα ἐχέτω τὴν ἄμπελον οὐδὲν περικειμένην ἀλλὰ μόνον ἔχουσιν τὸ ζωτικόν· εἴτ' ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος συμπληροῦσθαι ἄρχεται, ὁ καιρὸς ἔστω τῆς πρώτης ἀνθήσεως, ὅσον δὲ προκόπτει γεωργουμένη ἡ ψυχὴ τοσοῦτον καὶ ὁ γεωργούμενος ἀμπελῶν δείγματα φέρει μελλόντων βοτράων, κυπριζόντων μὲν καὶ ὁσμὴν εὐωδίας (μελλούσης ἀρετῆς) φερόντων κατ' ἀρχάς, ὕστερον δὲ ἤδη καὶ ὁμφακίζόντων, ὅτε κακία μὲν <νεότητι ἐν> ἐστὶν οὐχ ἡ παραμένουσα δὲ ἀλλ' ἡ ἀναγκαίως ὑφισταμένη καὶ οὐδέποτε νεομένη ἐπὶ τὸ χειρόν, ἀλλ' αἰεὶ (εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι) ἐπ' ἀρετὴν ὁδεύουσα. ἐὰν δὲ παραμένη ἡ κακία, καὶ μὴ χρησώμεθα ἄλλῃ ὡς ἐπ' ἀρετὴν διδῶ αἰεὶ αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἐπ' ἀρετῇ προκοπὴν ἄγοντες, γίνεται ὁμφαξ, ὃν φαγὼν τις κατὰ τὸν προφήτην αἰμωδιᾷ. ἐπὶ πλεῖον δὲ τις προκόπτων οἶονεῖ περκάζουσιν μὲν οὐδέπω δὲ τετελειωμένην ἔχει τὴν σταφυλήν. ἔστι δὲ τις <καὶ> μετὰ τὴν προκοπὴν κατάστασις σπουδαία, ὅτε ἡ γεωργηθεῖσα ἄμπελος φέρει τὸν

καρπόν, βότρυας ἀγάπης τελείους καὶ χαρᾶς καὶ εἰρήνης καὶ μακροθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ κατείλεκται καὶ ἐν μυρίαῖς ἄλλαις γραφαῖς. ^[45]

17 8 (50) ἔστι γάρ τις βότρυς κατὰ τὸ «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι» καὶ ἄλλος κατὰ τὸ «μακάριοι οἱ πενθοῦντες» καὶ ἄλλος κατὰ τὸ «μακάριοι οἱ πραεῖς» καὶ ἄλλος κατὰ τὸ «μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ» καὶ ἄλλος κατὰ τὸ «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ». καὶ τί με δεῖ καταλέγειν τοὺς αἰτίους τῶν μακαρισμῶν βότρυας; ταῦτα δὲ ἐπὶ πλεῖον ἐξήτασα ἅτε τὸ ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, νοῆσαι καὶ σαφηνίσαι θέλων. Τοῦ οἰκοδεσπότου δέ ἐστι <μόνου> καὶ τῆς θείας ἐπιστήμης αὐτοῦ εἰδέναι τὸν ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων καιρὸν, πότε ἤγγισε καὶ πότε ἔτι πόρρω ἐστὶν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν. ^[5]

17 9 καὶ ἡμεῖς δέ, ἐὰν ἐπὶ πλεῖον ἐπιστήσωμεν συγκρίνοντας τὸν χρόνον ἀφ' οὗ ἐκλήθημεν τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς πίστεως ἡμῶν, δυνησόμεθα ὁρᾶν πῶς τινες ὥσπερ «ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρεῖαν» ἔχουσι διδάσκεσθαι «τίνα τὰ στοιχεῖα <τῆς ἀρχῆς> τῶν λογίων τοῦ θεοῦ». οὕτως ὀφείλοντές τινες, ὅσον ἐπὶ τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ θεοῦ οἰκονομίας καὶ τῷ κατὰ τὴν κλῆσιν ἀπάντων, ἤδη φέρειν τοὺς καρπούς, ἢ πάντως οὐκ <ἔχουσιν ἢ ὀφείλοντες ἔχειν τελείους> ἔχουσι μὲν ἀκαίρως δὲ κυπρίζοντας καὶ οὐκ ἐν καιρῷ ὁμφακίζοντας. εἰ νενόηταί σοι δὴ καθ' ἕκαστον, πῶς δεῖ ἐκλαμβάνειν τὸ ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, μετάβα (εἰ δύνασαι) τῷ λόγῳ ἐπὶ τοὺς παραλαβόντας διὰ Μωσέως τὸν νόμον, ὅτι κἀκείνων ἤγγισέ ποτε ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν καὶ ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτοῦ δούλους πρὸς τοὺς γεωργοὺς τοὺς πρώτους πιστευθέντας «τὰ λόγια τοῦ θεοῦ» ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν τοὺς καρπούς τοῦ ἐν ἐκάστῳ ἀμπελῶνος. εὐχερὲς μὲν οὖν εἶπεῖν ὅτι δούλους λέγει τοὺς προφήτας. ἀλλὰ ζητητέον πῶς ἀποστέλλονται πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς τοῦ ἀμπελῶνος καρπούς. εἴποι γὰρ ἂν τις ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ λαβεῖν ἀποστέλλονται τοὺς καρπούς οἱ προφηταὶ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ γεωργῆσαι μᾶλλον καὶ συνεργῆσαι τοῖς καρποῖς. Ὅρα οὖν εἰ δυνάμεθα λέγειν τὰ πνευματικὰ καρπώματα καὶ τὰς θείας προσφοράς δίδοσθαι ἀπὸ τῶν γεωργησάντων τὸν ἀμπελῶνα τοῖς ἀποστελλομένοις δούλοις, ἵνα προσαγάγωσιν ὡς ἱερεῖς τῷ θεῷ τοὺς καρπούς τοῦ προσφέροντος <λαοῦ>. ^[45]

17 9 (50) ἀλλὰ λαβόντες οἱ γεωργοὶ ἐν τῷ λαῷ τοὺς ἀποσταλέντας δούλους λαβεῖν τοὺς καρπούς τοῦ ἀμπελῶνος, ὃν μὲν ἔδειρα, ὡς «τὸν Μιχαῖαν ἐπάταξεν εἰς τὴν σιαγόνα» «Σεδεκίας υἱὸς Χαναάν», ὅτε καὶ εἶπεν αὐτῷ προφητεύσαντι ὁ ψευδοπροφήτης «ὅποιον πνεῦμα κυρίου τὸ λαλήσαν ἐν σοί;» ὃν δὲ ἀπέκτεινα, ὡς Ζαχαρίαν «μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου», ὃν δὲ ἐλιθοβόλησα, ὡς τὸν Ἀζαρίαν υἱὸν τοῦ Ἰωδαῆ τὸν ἱερέα, καθάπερ γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων· ἡνίκα γὰρ «πνεῦμα θεοῦ ἐνέδυσε τὸν Ἀζαρίαν τὸν τοῦ Ἰωδαῆ τὸν ἱερέα, καὶ ἀνέστη ἐπάνω τοῦ λαοῦ καὶ εἶπε· τάδε λέγει κύριος· τί παραπορεύεσθε τὰς ἐντολὰς κυρίου; καὶ οὐκ εὐοδωθήσεσθε· ὅτι ἐγκατελίπετε τὸν κύριον, καὶ ἐγκαταλείψει ὑμᾶς», «ἐπέθεντο αὐτῷ, καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν δι' ἐντολῆς Ἰωᾶς τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ οἴκῳ κυρίου. καὶ οὐκ ἐμνήσθη Ἰωᾶς τοῦ ἐλέους οὗ ἐποίησε μετ' αὐτοῦ Ἰωδαῆ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καὶ ὡς ἀπέθνησκεν, εἶπεν· ἴδοι κύριος καὶ κρινάτω». Ἐξῆς ἐστὶν ἐν τῇ παραβολῇ ὅτι πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ^[5]

17 10 πλήρης δὲ ἡ γραφή ἐστὶ τῶν συμβεβηκότων τοῖς προφήταις, οὓς ἀπέστειλεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἵνα τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀναφέρωσιν ὡς ἅγιοι ἱερεῖς τῷ θεῷ διὰ τῶν εὐχῶν. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ τοὺς προφήτας τὸν Χριστόν. ζητήσεις δέ, πῶς ὁ ἀποστέλλων τὸν υἱὸν λέγει μὲν· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου, ὡς οὐ προκαταλαβὼν δὲ τὸ μέλλον αὐτῷ συμβαίνειν τοῦτο εἶπεν· οὐ γὰρ φαίνονται κατὰ τὸ ῥητὸν ἐντραπέντες αὐτόν. καὶ φάσκειν γε ἐν τούτοις μὴ προεγνωκέναι τὸ μέλλον τὸν πατέρα τοῦ ἀποσταλέντος υἱοῦ, ἀλλὰ ἐψεῦσθαι ἄλλα εἰπόντα

ἄλλων γενομένων, ἀσεβές, πάλιν τε αὖ εἶπεῖν ὅτι ἐνετράπησαν αὐτὸν οἱ γεωργοί, παρὰ τὴν ἐνάργειάν ἐστιν· οἱ γὰρ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ μὲν οὖν τις εἰς ταῦτα φήσει ὅτι ἀναγκαῖον συμβῆναι τὸ ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου, εἰ καὶ μὴ τότε συμβέβηκεν. ὁ δέ τις ἔρει ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ πατὴρ πέμπων τὸν υἱόν· λήψεται ὁ υἱός μου τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν, ἀλλ' ὅτι ἐντραπήσονται· ἐνετράπησαν μὲν γὰρ τῷ ἐγνωκέναι ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς ἦν καὶ εἰρηκέναι αὐτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, οὐ πάντως δέ, εἰ ἐνετράπησαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπλήχθησαν, ἤδη καὶ τὰ τῶν ἐντρεπομένων πεποιήκασιν. Ἄμα δὲ καὶ ζητήσει τις, τίνες οὗτοι οἱ γεωργοὶ οἱ εἰπόντες· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν. ^[45]

17 11 οὐ γὰρ φαίνονται Ἰουδαῖοι ἀποκτείναντες αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ οἰκοδεσπότου. καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φήσει τις ὅτι, ἡνίκα διελάλουν πρὸς ἀλλήλους ὅστις εἶη, τινὲς εἶπον ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, πρὸς οὓς ἀπεκρίναντο ἄλλοι· «ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί· τοῦτον δὲ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν». εἴτ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῶν τεραστίων καὶ θείων δυνάμεων πληττόμενοι ἐφρόνουν μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡμολόγουν δέ, καὶ ἀληθὲς μὲν τὸ ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου, ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ (ἀπεγνωκότων αὐτῶν ὅτι εἶη ὁ υἱὸς) λελέχθαι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν. διὰ τοῦτο φησιν ὁ σωτὴρ· «κάμῃ οἶδατε καὶ οἶδατε πόθεν εἰμί». ἐπιστήσας δέ τις τοῖς ἀναγεγραμμένοις περὶ τοῦ Ἡρώδου, ἡνίκα ἔμαθεν ἀπὸ τῶν μάγων τετέχθαι τὸν βασιλέα «τῶν Ἰουδαίων», ὥφεται ὅτι δύνανται οἱ ἀποκτείναντες τὸν σωτῆρα, ἐγνωκότες ὅτι υἱὸς εἶη, οὐδὲν ἤττον ἐπιβεβουλευκέναι αὐτῷ. καὶ γὰρ ὁ Ἡρώδης, μαθὼν ἀπὸ τῶν γραμματέων ὅτι «ἐν Βηθλεὲμ» «γεννᾶται ὁ Χριστὸς» καὶ συγκαταθέμενος ὅτι Χριστὸς εἶη ὁ γεννώμενος, ἀποστέλλει μὲν αὐτοὺς λέγων· «πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου, ἵνα καὶ γὰρ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ», οὐδὲν δ' ἤττον ἐπανελθόντων αὐτῶν ἐπεβούλευσε τῷ παιδίῳ, οὐκ ἀπιστῶν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦν. οὐκ ἂν γὰρ πάντῃ ἀπιστῶν πάντα τὰ παιδία ἀνείλε «τὰ ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἡκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων»· ἀλλὰ καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν προφητευόμενον καὶ ἐβούλετο αὐτὸν ἀποκτεῖναι καὶ τὸ ὅσον γε ἐφ' ἑαυτῷ ἀπέκτεινεν αὐτόν. ^[45]

17 11 (50) Οὕτως οὖν δύνανται καὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες τῷ σωτῆρι ἐγνωκέναι μὲν (οὐχ ὥστε καὶ εἰς ἄλλους φθάσαι τὸν λόγον αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς γὰρ εἶπον· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος), οὐδὲν <δ> ἤττον αὐτὸν ἀνηρηκέναι. ὥθήθησαν γὰρ ἀποκτείναντες τὸν Χριστὸν καὶ μὴ νοοῦντες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν («εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν») αὐτοὶ κύριοι ἔσεσθαι τῶν πραγμάτων, ἐπεὶ ἀπετύφλωσεν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ ὡς μὴ ἐγνωκότες αὐτὰ ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τὸν υἱὸν καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. τὸ δὲ ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τοιοῦτον εἶναί μοι φαίνεται· τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι ἔκριναν καὶ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῶν γεωργῶν, ἡνίκα κατεψηφίζοντο αὐτοῦ τὴν πρὸς θάνατον ψήφον. καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ σωτὴρ πυνθάνεται τῶν καὶ αὐτῶν γεωργῶν πονηρῶν λέγων αὐτοῖς ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοι; οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν κριθησόμενοι καὶ καταδικασθησόμενοι ὡς κακοὶ κακῶς ἀπολούμενοι καὶ μηκέτι μέλλοντες ἔχειν «τὰ λόγια τοῦ θεοῦ», τὸ κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. καὶ οἷονεὶ προφητεύουσιν ὁμοίως τῷ Καιάφῃ τῷ ἀρχιερεῖ «τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου», καὶ «ἅφ' ἑαυτοῦ» μὴ εἰρηκότες τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπεὶ «ἀρχιερεὺς» ἦν <προφητεύσαντι>· προφητεύουσι δὲ περὶ τῶν ἐθνῶν ὅτι δώσουσι τῷ οἰκοδεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. ^[95]

17 12

Εἶτα ὁ σωτὴρ ἐπὶ τούτοις ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτοὺς δυσωπεῖ, νομίζοντας εἶναι καὶ οἰκοδόμους τοῦ λαοῦ, ὅτι λίθον αὐτὸν ὄντα καὶ ἀποδοκιμασθέντα ἀπ’ αὐτῶν ὁ πατὴρ θήσει τῆς ὅλης οἰκοδομῆς κεφαλὴν, συνεχόντα δύο γωνίας παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καὶ δύο λαῶν οἰκοδομάς. τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ τὸ οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· λίθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; κεῖται δὲ ἡ λέξις ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑπτακαιδεκάτῳ Ψαλμῷ, ὅς ἐστι πρὸ τοῦ πολυστιχωτάτου Ψαλμοῦ τεταγμένος, καὶ ἔχει οὕτως τὸ ῥητόν· «λίθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ». καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν περὶ Χριστοῦ προφητευομένων δύναται δυσωπῆσαι τὸν ἀγνωμόνως ἐξετάζοντα τὰ γεγραμμένα, καὶ τοῦτο ἐν αὐτοῖς ἀνταχθεῖν. εἰ γὰρ μὴ περὶ λίθου ὁ προφήτης ἀναισθήτου ταῦτα λέγει, ὡς εἴποι τις ἂν ἡλίθιος ἀνὴρ, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ὁ ἀποδοκιμασμένος ὑπὸ τῶν ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ σοφῶν καὶ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων Ἰησοῦς, οὗτος ἀληθῶς ἐγένετο ὡς κεφαλὴ ἐκκλησίας εἰς κεφαλὴν γωνία, ἐνῶν καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγων τὰς δύο διαθήκας. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ κεφαλὴ δῶρον παρὰ κυρίου τῇ ὅλῃ οἰκοδομῇ δεδομένη καὶ θαυμαστὴ κεφαλὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, δυναμένων αὐτὴν βλέπειν. καὶ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες τοῦτον τὸν λίθον, ἦρθη μὲν ἀπὸ τῶν γεωργῶν ἐκείνων καὶ τῶν οἰκοδόμων ἐκείνων «τὰ λόγια τοῦ θεοῦ», ἐν οἷς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἐδόθη δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ^[45]

17 12 (50) εἰ δὲ ἀληθὲς τὸ «ἄρθήσεται ἀφ’ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ» δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, δηλονότι οὐδενὶ τῶν μὴ ποιούντων τοὺς καρποὺς τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας δίδεται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία· οὐδενὶ γὰρ βασιλευομένῳ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας δίδεται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία. Ἀλλ’ ἐρεῖ τις πῶς, εἰ μηδενὶ δίδεται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία τῷ μὴ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἐδόθη ἐκείνοις ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία ἀφ’ ὧν ἦρθη, κατὰ τὸ εἰρημένον· ἄρθήσεται ἀφ’ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ; καὶ πρόσχες εἰ δυνάμεθα, ὡς ἐν τηλικαύτῃ δυσχερεῖα ὄντες οὐ πάντι εὐαποδότου προβλήματος, ἐπιστήσαντες τῇ διαφορᾷ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἀμπελῶνος πρότερον καὶ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ δεύτερον, ἐπιδύσασθαι τὸ ζητούμενον. οὐκ εἴρηται δὴ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος ὅπερ εἴρηται περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀμπελῶνος κατὰ τὸ πρότερον γέγραπται ὅτι ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, περὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ὅτι δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ἦν δ’ ἂν ἄλυτον τὸ κατὰ τὸν τόπον εἰ, ὥσπερ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς γεγραμμένον «ἦν» ἐπὶ τοῦ προτέρου, οὕτως εἴρητο καὶ περὶ τοῦ δευτέρου· ἐκδοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, καὶ εἰ, ὥσπερ εἴρηται περὶ τῶν δευτέρων· καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἴρητο καὶ περὶ τῶν προτέρων ὅτι ἔδωκεν αὐτὸν γεωργοῖς. καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐπηπορήσαμεν καὶ τὸ φανέν ἡμῖν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ βέλτιον δυνάμενος καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐκεῖνος ἡμῶν μᾶλλον ἀκουέσθω. ^[95]

17 13 (1n) Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει· καὶ ζητοῦντες κρατῆσαι αὐτὸν ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον. (Matth. 21, 45—46.) Ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ὧν τῆς μὲν ἐτέρας ἀρχὴ ἦν· «ἄνθρωπος τις εἶχε τέκνα δύο», τῆς δὲ λοιπῆς· «ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης ὃς ἐφύτευεν ἀμπελῶνα», ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει· κατὰ μὲν τὴν ἐτέραν παραβολὴν ὅτι εἶπεν ὁ δεύτερος υἱός· «ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε», κατὰ δὲ τὴν λοιπὴν ὅτι, ἐπεὶ εἴρηται αὕτη κατὰ τὰ λελεγμένα κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων προτέρων γεωργῶν, «ὁ Ἰησοῦς εἶπε» τὸ «ἄρθήσεται ἀφ’ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς». καὶ γνόντες ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, ἐζήτησαν μὲν αὐτὸν κρατῆσαι καὶ ποιῆσαι

αὐτῷ ὅτι ποτ' ἂν δυνηθῶσιν· οὐκ ἠδυνήθησαν δέ, ἐπεὶ μὴ οἱοί τε ἦσαν ὑπομεῖναι ὄχλων ὁρμὴν τῶν ἐχόντων τὸν Ἰησοῦν εἰς προφήτην ν . καὶ ὅσοι γε ἐπιβουλευτικῶς βούλονται κρατῆσαι τὸν λόγον, ἴν' ὡς κεκρατημένον παρ' αὐτοῖς καθέλωσιν αὐτόν, οὗτοι οὐκ ἂν ποτε κρατήσαιεν <οὔτε θανατώσαιεν> αὐτόν, τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ὄχλων προφήτην τινὰ τοῦ θεοῦ αὐτὸν ὑπολαμβάνοντων, περισπώντων τοὺς βουλομένους αὐτὸν κρατεῖν καὶ ἐπιβουλεύσαι αὐτῷ. Μετὰ ταῦτα ἰστέον ὅτι τῶν ζητούντων κρατεῖν τὸν Ἰησοῦν διαφοραὶ εἰσιν. ἄλλως γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτουν κρατῆσαι αὐτόν ν , ἄλλως ἢ ἐν τῷ Ἰσραὲλ τῶν ἁσμάτων νύμφη, <ἡ> ζητήσασα αὐτόν καὶ ἀναστᾶσα καὶ κυκλοῦσα ἐν πόλει, «ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν ταῖς πλατείαις» μόγις ποτὲ εὔρεν αὐτόν, ὅτε μικρὸν παρήλθε τοὺς τηροῦντας καὶ κυκλοῦντας «ἐν τῇ πόλει» καὶ εὐροῦσα ἐκράτησεν αὐτόν, ὅτε καὶ λέγει· «ἐκράτησα αὐτόν καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτόν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτόν εἰς οἶκον μητρός μου καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με».

[55]

17 13 (50) ἀλλὰ καὶ αὕτη <αὕτη> ἡ νύμφη κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ Ἰσραὲλ τῶν ἁσμάτων «ἐκράτησά» φησιν «αὐτόν εἰς οἶκον μητρός μου καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με», πρὸς δὲ τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ὡς προκόψασα καὶ ἐτέρως αὐτόν μέλλουσα κρατεῖν καὶ βέλτιον παρὰ τὸ πρότερον, φησὶν· «εἶπα· ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὕψων αὐτοῦ». ἵνα δὲ νοήσης τοὺς ζητοῦντας αὐτόν κρατῆσαι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους καὶ μὴ κρατοῦντας αὐτόν, κατανόησον ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων παρὰ τὸν Χριστοῦ λόγον λόγων οἷόν τέ ἐστι κρατῆσαι καὶ περιδράξασθαι <καὶ χωρίσαι> τοῦ νοῦ (τῶν ὅτιποτοῦν δογματισάντων) καὶ τεθεωρημένως ἀνατρέψαι αὐτόν καὶ (ὡς ἡ γραφή ὠνόμασε) συμβιβᾶσαι. *** οὕτω γὰρ ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον σοφός, ὡς «πνευματικός» ἀνακρίνων «πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενός» ἀνακρινόμενος, ἀνακρίνει μὲν καὶ βασανίζει καὶ διελέγχει τοὺς ἄλλους λόγους εἴτε τῶν τοῦ κόσμου σοφῶν εἴτε τῶν ἐν ταῖς αἵρέσεσι διαπρέπουν δοκούντων, οὐ κατακρίνεται δὲ οὐδὲ καταλαμβάνεται ὁ ἐν αὐτῷ νοῦς τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ κρατεῖται ὑπὸ τῶν προθεμένων αὐτόν ἀνατρέπειν· «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβᾶσει αὐτόν;» καὶ σαφές ὅτι, εἴπερ μέλλει τις συμβιβᾶσαι τινὸς νοῦν, πρότερον αὐτόν γινώσεται καὶ μετὰ τοῦτο συμβιβᾶσει· «νοῦν» δὲ «κυρίου τίς» γινώσεται «ὃς συμβιβᾶσει αὐτόν»; ἀλώσεται γὰρ ὑπ' αὐτοῦ καὶ εἴξει αὐτῷ. καὶ ταῦτα δέ μοι λελέχθω διὰ τὸ καὶ ζητοῦντες αὐτόν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους , ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτόν εἶχο ν . [95]

17 14 Πλὴν κἂν εὐφημῶσιν οἱ ὄχλοι τὸν Ἰησοῦν, φρονοῦσι μὲν τι περὶ αὐτοῦ ἀληθές, οὐ μὴν <καὶ> τὸ μέγεθος συνιᾶσιν αὐτοῦ. ἦν μὲν γὰρ Ἰησοῦς καὶ προφήτης, ὡς δῆλον τῷ νοήσαντι τὸ «προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἀναστήσει ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ» ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὃς δ' ἂν «μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου ἐξολοθρευθήσεται». πλὴν οὐχ ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ προφήτῃ αὐτὸν εἶναι ἦν ἀλλ' ἐν τῷ υἱὸν θεοῦ πρωτότοκον «πάσης κτίσεως» καὶ εἰκόνα «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου», ἐν ᾧ «ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα», καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ μᾶλλον ἦν αὐτοῦ ἡ ὑπεροχὴ ἐν τῷ εἶναι αὐτόν σοφίαν τὴν λέγουσαν· «ὁ θεὸς ἐκτίσαστό με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», πρὸ τοῦ τι ποιῆσαι, καὶ «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ τούτους γε τοὺς ὄχλους οὕτως φρονοῦντας περὶ αὐτοῦ καὶ ἐτοιμῶς ἔχοντας ὑπερπολεμεῖν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολεμοῦντας, φοβοῦνται οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι , καὶ οὐ δύνανται, ἵν' ἐπιβουλεύσωσι θέλοντες κρατῆσαι τοῦ Ἰησοῦ, κρατῆσαι αὐτοῦ. ἐνταῦθα μὲν οὖν γέγραπται· ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτόν εἶχον· παρὰ τοῦτο δ' ἂν ποιήσας ὅτι οἱ ὄχλοι, κἂν μὲν τῇ λέξει ὡς προφήτην αὐτόν ἔχωσιν, εἰς ὃ τι ποτ' ἂν ἔχωσιν αὐτόν, πολλῶ ἔλαττον ἔχουσιν αὐτόν οὗ ἐστίν, οὐ φθάνοντες οὐδὲ ἐπὶ τὴν «ἐκ μέρους» γινώσκοντες τῶν «ἐκ μέρους» αὐτόν γινωσκόντων καὶ οὐδὲν <ἄξιον> τρανοῦντες περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγω περὶ τῶν ἀληθῶς περὶ αὐτοῦ φρονούντων. οὐ νομιστέον γὰρ εἶναι «ὑπὲρ» αὐτοῦ τοὺς τὰ

ψεύδη φρονούντας περὶ αὐτοῦ φαντασίᾳ τοῦ δοξάζειν αὐτόν, ὅποιοί εἰσιν οἱ συγχέοντες πατρός καὶ υἱοῦ ἔννοιαν καὶ τῇ ὑποστάσει ἓνα διδόντες εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, τῇ ἐπινοίᾳ μόνῃ καὶ τοῖς ὀνόμασι <μόνοισ> διαιροῦντες τὸ ἐν ὑποκείμενον. ^[55]

17 14 (50) καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἰρέσεων φαντασίᾳ τοῦ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φρονεῖν «ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος» λαλοῦντες καὶ κακῶς λέγοντες τὸν δημιουργὸν οὐκ εἰσὶν «ὑπὲρ» αὐτοῦ· οὐ γάρ εἰσι «μετ'» αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἰσι «κατ'» αὐτοῦ, «ὁ γὰρ μὴ ὦν (φησὶ) μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστίν». οὕτω δὲ καὶ συνάγωσιν οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονούντες ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, σκορπίζουσι μᾶλλον ἢ συνάγουσι. φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ· «καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει» καὶ πρόσθετος ὅτι μὴ εἴρηται ἀπλῶς· «ὁ μὴ συνάγων σκορπίζει», ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς προσθήκης τῆς «μετ' ἐμοῦ», δεῖ γὰρ τὸν συνάγοντα μετ' αὐτοῦ συνάγειν. νοήσεις δὲ τὸν μετ' αὐτοῦ συνάγοντα ἐπιστήσας τῷ «συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός»· τὸ γὰρ «συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ» δηλοῖ τὸν συνάγοντα μετ' αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἂν λέγοις τὸ «συναχθέντων ὑμῶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ» ἀρμόζειν τοῖς ἥτοι μετὰ τοῦ κακῶς βιοῦν συνάγουσιν ἥτοι συναγομένοις ἢ μετὰ τοῦ κακῶς καὶ ἀσεβῶς φρονεῖν περὶ τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα καὶ διὰ τὸ τοὺς ὄχλους φρονούντας περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πολλῶ ἔλαττον φρονούντας τῆς ἀξίας αὐτοῦ, λέγεσθαι εἰς προφήτην αὐτὸν ἐσχηκέναι. συνεξετάσας δὲ τούτοις τὴν τοῦ Λουκᾶ περὶ τῶν ὁμοίων λέξιν τρανότερον (οἶμαι) κατασκευάσεις τὰ προειρημένα· ὅστις φησὶ· «καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οὐχ εὗρισκον τί ποιήσουσιν· ὁ γὰρ λαὸς ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων». ^[110]

17 14 (100) καὶ ἐν τούτοις γὰρ δηλοῦται ὅτι οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν προϊστάμενοι παρανόμως ὄχλων (ὀνομαζόμενοι ἀρχιερεῖς) καὶ γραμματεῖς (ἐχθροὶ τῷ Ἰησοῦ) καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ζητοῦσι μὲν τὸν Ἰησοῦν ἀπολέσαι καὶ ἀφανίσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν· οὐχ εὗρίσκουσι δὲ τί ποιήσουσιν εἰς ὅπερ βούλονται ἀνύσαι, ἅτε προληφθέντος παντὸς τοῦ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντος λαοῦ καὶ ἐξηρημένου τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀγάπης καὶ ἐκκρεμαμένου ἐν τῷ ἀκούειν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ. καὶ ἔστι γε τοῦτο ἰδεῖν μέχρι τοῦ δεῦρο, τίνα τρόπον ζητοῦσι καθελεῖν οἱ προβαλλόμενοι τὴν θεραπείαν τοῦ θεοῦ ὡς ἀρχιερεῖς αὐτοῦ καὶ τὴν θείαν γραφὴν ὡς γραμματεῖς καὶ τὸ ἀρχαῖον ὡς [οἱ] πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, <καὶ> ζητοῦσιν ἀπολέσαι τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐξαφανίσαι τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πάντα εἰς τοῦτο ἀκολουθῶς τῷ βουλήματι τῶν πατέρων αὐτῶν πράττοντες, οὐ μὴν εὗρισκοντες τί ποιήσουσιν, ἵνα τὸν ἐξηρημένον τοῦ Ἰησοῦ λαὸν ἀποστήσωσιν αὐτοῦ καὶ ἀπαλείψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν. Τάχα δὲ καὶ πάντες οἱ ἡντινοῦν δόξαν ἔχοντες περὶ τοῦ θείου καὶ πρεσβεύοντες περὶ αὐτῆς ἀλλοτριῶς τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας ἀπολέσαι μὲν θέλουσι τὸν Ἰησοῦν, οὐ δύνανται δέ, ἐπεὶ πᾶς ὁ ὄχλος αὐτοῦ ἐκκρέμαται ἀκούων. ἀλλὰ καὶ οἱ οἰστισινοῦν συγγράμμασιν ἥς δήποτε σοφίας προσέχοντες καὶ διὰ τοῦτο τροπικῶς λεγόμενοι γραμματεῖς ἀπολέσαι θέλουσιν ἐξ ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, οὐ μὴν εὗρίσκουσιν εἰς τοῦτο ἀνύσιμον ὃ ποιήσουσι. ^[145]

17 14 (150) καὶ πάντες δὲ οἱ πρεσβύτεροι, <οἱ ἀλλότριοι> τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας λόγιοι Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἀπολέσαι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' οὐ δύνανται νικώμενοι ἀπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ Ἰησοῦ, ἐκκρεμαμένου τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ ἀκούειν καὶ συναισθάνεσθαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. καὶ ὁ Μάρκος δὲ τὰ παραπλήσια ὑποβάλλει λέγων· «καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτόν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ». πᾶς γὰρ ὁ λαὸς Χριστοῦ ἐκπλήσσεται «ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ», καὶ οὐδὲν δύναται γενέσθαι ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων,

ζητούντων ἀπολέσαι τὸν Ἰησοῦν ἐξ ἀνθρώπων καὶ ἐκλῦσαι τὴν ἑκπληξιν παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγων· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ἰ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί (Matth.

17 15 (1n) 22, 1—14). Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁλοσχερέστερον νοουμένη δόξει σαφὴς εἶναι, ἐν ἣ ἄνθρωπος μὲν βασιλεὺς τροπικῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ Χριστοῦ Ἰησοῦ εἶναι λέγεται, οἱ δὲ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως ἡ ἀποκατάστασις τῆς νύμφης ἐκκλησίας Χριστοῦ πρὸς Χριστὸν τὸν νυμφίον αὐτῆς. οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι δούλοι καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους οἱ κατὰ καιρὸν εἰσι προφητῆται ἐπιστρέφοντες τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν προφητειῶν ἐπὶ τὴν εὐφροσύνην ἀγομένην ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς ἐκκλησίας πρὸς Χριστόν. οἱ δὲ μὴ θέλοντες ἔλθεῖν προηγουμένως ὄντες κλητοὶ οἱ μὴ ἀκούοντες τῶν λόγων τῶν προφητῶν ἦσαν, οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι ἄλλοι δούλοι ἄλλο ἄθροισμα προφητῶν, τὸ δὲ ἡτοιμασμένον ἄριστον, ἐν ᾧ οἱ ταῦροι τοῦ βασιλέως καὶ τὰ σιτευτὰ αὐτοῦ τεθυμένα ἦν, αἱ στερεαὶ ἦσαν καὶ λογικαὶ τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ τροφαί· οὕτω δὲ καὶ πάντα ἔτοιμα, οἱ περὶ πάντων τῶν ὄντων λόγοι 〈ἔτοιμοι〉, οὓς («ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον») οἱ τῇ κλήσει ἀκολουθήσαντες φάγονται καὶ πίνουν. ἐπεὶ δὲ τῶν κεκλημένων διὰ τῶν προφητῶν οἱ μὲν μόνον ἡμέλουν τῶν λεγομένων καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἐσχόλαζον πράγμασιν, οὐ μὴν καὶ ἐπονηρεύοντο 〈κατὰ τῶν προφητῶν, ἄλλοι δὲ καὶ ἐπονηρεύοντο〉 κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τὴν διαφορὰν αὐτῶν παραστήσαι βουλόμενος εἶπεν· οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὃς μὲν ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες αὐτοῦ τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. [45]

17 15 (50) Εἶτα ἀκολουθῶς 〈ταύτῃ〉 τῇ ὁλοσχερεστέρα διηγήσει ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως νοεῖται, ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ Ἰουδαίων ὀνομάζων λέγει· «ἔφθασε δὲ ἡ ὀργὴ ἐπ' αὐτοὺς εἰς τέλος». εἶτα προφητεύεται ὁ κατὰ Ἰουδαίων πόλεμος καὶ ἡ ἄλωσις Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ ἀναίρεσις τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἐν τῷ καὶ πέμψας τὸ στράτευμα αὐτοῦ ἀνείλε τοὺς φονεῖς ἐκείνους καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. τὸ δὲ τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἔτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὔρητε καλέσατε εἰς τοὺς γάμους ἀναφέροίτο ἂν ἐπὶ τοὺς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποστόλους λέγοντας Ἰουδαίοις· «ὕμῃν ἦν ἀναγκαῖον ἀναγγεῖλαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». [10]

17 16 αἱ διεξοδοὶ οὖν τῶν ὁδῶν τὰ 〈ἐκτὸς τῶν ἐθνῶν〉 ἔξω τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶ πράγματα, παρ' αἷς οἱ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εὕρισκόμενοι καλοῦνται εἰς τοὺς γάμους, συναγόντων τῶν ἀποστόλων πάντας οὓς ἂν εὔρωσιν. εὕρισκον δὲ τοὺς ἀκούοντας καὶ οὐκ ἐφρόντιζον καλοῦντες πότερον ποτε πρὸ τῆς κλήσεως πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ ἦσαν οἱ καλούμενοι· πάντας γὰρ τοὺς εὕρισκομένους ἐκάλουν. ἀγαθοὺς δὲ νομιστέον ἐνταῦθα ἀπλούστερον λέγεσθαι τοὺς μετριωτέρους τῶν ἐρχομένων ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, οἷς ἐφαρμόζοις ἂν τὸ τοιοῦτο ἀποστολικόν· «ὅταν δὲ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οἱ τοιοῦτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως». καὶ ἐπλήσθη γε ὁ Χριστοῦ 〈καὶ〉 τῆς ἐκκλησίας γάμος καὶ ἀποκαταστάντων 〈τῷ θεῷ〉, τῶν εὐρεθέντων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀνακειμένων ἐπὶ τῷ εὐφρανθῆναι ἐπὶ τοῖς γάμοις. Εἴτ' ἐπεὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καλεῖσθαι 〈μὲν ἔ〉 δει, οὐ μὴν ὥστε τοὺς πονηροὺς μένειν πονηροὺς, ἀλλὰ μεταμφιασμένους καὶ ἀποθεμένους τὰ ἀλλότρια τοῦ γάμου ἐνδύματα ἐνδύσασθαι τὰ τοῦ γάμου, «σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν» (ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ τοῦ γάμου ἐνδύματα), διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, πρὶν αὐτοῖς παραῆλθαι τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον, τοὺς ταύρους καὶ τὰ τεθυμένα σιτιστὰ καὶ πάντα τὰ ἔτοιμα, ἵνα

θεασάμενος τηρήσῃ μὲν τοὺς ἔχοντας ἔνδυμα γάμου καὶ εὐφράνῃ καταδικάσῃ δὲ τοὺς ἐναντίους. ^[60]

17 16 (50) εἰσελθὼν οὖν εὐρίσκει τινὰ τῶν κεκλημένων καὶ ἐληλυθότων ἐπὶ τὴν κλῆσιν μὴ ἀλλάξαντα ἑαυτοῦ τὸ ἦθος μηδὲ ἐνδυσάμενον ἔνδυμα γάμου καὶ λέγει αὐτῷ· πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμο υ ; εἶτ' ἐπεὶ ὁ ἀμαρτῶν καὶ μὴ ἀνακαινωθεὶς μηδὲ ἐνδυσάμενος τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς μὴ ἔχων «τόπον ἀπολογίας» φιμοῦται, διὰ τοῦτο γέγραπται τὸ ὁ δὲ ἐφίμωθη . καὶ οὐκ ἄρκεῖ γε τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ γάμου τὸν ἀτιμάσαντα τὴν κλῆσιν· δεῖ γὰρ αὐτὸν ὑπὸ τῶν διακόνων τοῦ βασιλέως τῶν πρὸς τοῖς δεσμοῖς τεταγμένων, δεθέντα τὴν πορείαν ἥ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο καὶ τὴν δραστήριον δύναμιν ἐν ἧ πρᾶξιν ἀγαθὴν οὐκ ἐτέλεσεν, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ γάμου ἐκβληθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ εἰς τὸν ἀλλότριον φωτὸς <παντὸς> καταδικασθῆναι τόπον, ἔνθα σκότος ἦν τὸ ὡς ἐν σκότεσι βαθύτερον καὶ καλούμενον σκότος ἐξώτερο ν . καὶ εἴ τίς γε ἡμῶν ἐπὶ τὴν κλῆσιν ἐλθὼν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, δοκεῖ μὲν ὑπακούειν καὶ ἔρχεσθαι μετὰ τῶν κεκλημένων, οὐ μὴν ἐνδέδεται τὸ προειρημένον ἔνδυμα γάμο υ , ταῦτα πείσεται καὶ δεθεὶς ποδῶν καὶ χειρῶν ἐκβληθήσεται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερο ν , ἔνθα κατὰ τὸ «οὐαί, οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι κλαύσετε», ὁ κλαυθμὸς τοῖς τὰ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ θρήνου ἄξια ἀμαρτήσασιν· κλαύσονται δὲ θρηνοῦντες τὰς ἰδίας τάλαιπωρίας. ^[95]

17 16 (100) εἶθ' ἵνα παραστήσῃ ὁ λόγος τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον καὶ τὰ σκυθρωπὰ πράγματα καὶ τοὺς πόνους ἐν οἷς ἔσονται οἱ μὴ ἐνδεδυμένοι ἔνδυμα γάμο υ , εἶπε τὸ ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ οὐ μόνον ὁ κλαυθμὸς , ἀλλὰ καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων ν . καὶ ἐπιφέρεται τῇ ὅλῃ παραβολῇ, διὰ τὸ πολλοὺς δεδηλώσθαι τοὺς κληθέντας οὐ πάντας δὲ ἐληλυθέναι ἀλλ' ὀλίγους ἐξ αὐτῶν, τὸ πολλοὶ εἰσι κλητοί , ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί . Ταῦτα μὲν οὖν ὀλοσχερέστερον εἰς τὴν παραβολὴν λελέχθω, πειρασόμεθα δὲ ἐπανελθόντες ἐρευνῆσαι κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν αὐτήν, ἐὰν ἄρα βοηθηθέντες ὑπὸ τοῦ τῆς σοφίας πνεύματος δυνηθῶμέν τινα καὶ βαθύτερα εἰς τὴν παραβολὴν εὐρόντες οἰκοδομῆσαι καὶ κατὰ τὸ εὐλογον σιωπῆσαι ἢ αἰνίξασθαι ἢ ἐκθέσθαι. ^[10]

17 17 ἡ βασιλεία τοίνυν τῶν οὐρανῶν ὁμοιώθη κατὰ μὲν τὸν βασιλεύοντα ἀνθρώπῳ βασιλεῖ , κατὰ δὲ τὸν συμβασιλεύοντα τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ αὐτοῦ , κατὰ δὲ τὰ βασιλευόμενα τοῖς δούλοις καὶ τοῖς κεκλημένοις εἰς τοὺς γάμους , ὧν οἱ μὲν οὐκ ἠθέλον [τοῦ] εἰσελθεῖν, οἱ δὲ ἀμελήσαντες τοῦ εἰσελθεῖν ἀπῆλθον , ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν , ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ , καὶ ἄλλοι <δὲ> κρατήσαντες τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν . ἔτι τῶν βασιλευομένων ἐστὶ καὶ τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν <διεξόδων τῶν> ὁδῶν συναγόμενοι πονηροὶ καὶ ἀγαθοί, ἔως ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένῳ ν , καὶ ὁ ἐν τοῖς ἀνακειμένοις οὐκ ἔχων ἔνδυμα γάμο υ , καὶ οἱ κελευσθέντες διάκονοι δεῖσαι τὸν μὴ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ν . Ἐδύνατο μέντοι γεγράφθαι· ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ χωρὶς τῆς ἀνθρωπίνης προσθήκης. ἀλλ' ἐπεὶ πρόσκειται καὶ τὸ ἀνθρώπῳ , ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο διηγῆσασθαι, οὕτως ἂν (ὡς ἐμοὶ δοκεῖ) σαφηνισθῇ. τῶν μὲν πρὸ ἡμῶν ποιήσας τις βιβλία νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, τὰς ὡσπερὲ ἀνθρωποπαθεῖ παριστάσας λέξεις τὸν θεὸν διηγούμενος καὶ τὰς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἐμφαινούσας, ἐνὶ μὲν ῥητῷ ἐχρήσατο περὶ τοῦ ὡς ἀνθρωπὸν λέγεσθαι εἶναι τὸν θεὸν ἀνθρώπους οἰκονομοῦντα, τῷ «ἐτροποφόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου ὡς εἴ τις τροποφορήσῃ ἀνθρωπὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ», ἐνὶ δὲ περὶ τοῦ μὴ ὡς ἀνθρωπὸν εἶναι τὸν θεόν, τῷ «οὐχ ὡς ἀνθρωπὸς ὁ θεὸς διαρτηθῆναι». ^[55]

17 18 ἡμεῖς δὲ πολλὴν ἀφθονίαν ἔχομεν ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν περὶ τοῦ θεοῦ παραδειγμάτων, ἐν οἷς ὁμοιώθη κατὰ τινὰς παραβολὰς ἀνθρώπῳ . χρησόμεθα οὖν ταῖς ἀνθρωπίνων ὀνομαζούσαις παραβολαῖς τὸν θεὸν εἰς ἀπολογίαν τῶν ὅσον ἐπὶ ταῖς λέξεσιν ἀνθρωποπαθεῖ φασκουσῶν εἶναι τὸν Χριστοῦ πατέρα, καὶ φησομέν γε πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, διὰ τὸ μὴ νενοηκέναι τὰ οὕτως λεγόμενα ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι προσκόπτοντας τῷ θεῷ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῆς τοῦ

κόσμου κτίσεως ὅτι, εἴπερ ἀνθρώπῳ ὁμοίωται (κατὰ τὰς τοῦ εὐαγγελίου παραβολὰς) ὁ θεός, διὰ τί ἀκολουθῶς ταύταις ταῖς παραβολαῖς οὐ παραδέχεσθε παραβολὴν εἶναι τὴν ὀργὴν
 <καὶ> τὸν θυμὸν καὶ τὴν μεταμέλειαν καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ προσώπου καὶ τὴν κάθισιν καὶ τὴν στάσιν καὶ τὸν περίπατον τοῦ θεοῦ; τὸν γὰρ ἀναγεγραμμένον ἐν ταῖς προφητεῖαις ὕπνον αὐτοῦ ἦτοι οὐ παρετήρησαν ἢ ὁμολογήσουσιν εἶναι παραβολήν. καὶ ἔτι πρὸς ἐκείνους ἐροῦμεν ὅτι, εἰ μὴ βούλεσθε, ἀκολουθῶς τῷ ἐν παραβολῇ ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεόν, ἐν παραβολῇ ἀκούειν τῶν ἀνθρωποπαθῶς περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελλουσῶν γραφῶν, παραστήσατε πῶς ἄνθρωπος ὁ τῶν ὄλων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λέγεται θεός, οὐδὲν ἀνθρώπινον (ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε) λεγόμενος ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Ἐκ περιουσίας δὲ ἐλέγχομεν αὐτοὺς μὴδὲ τὰ τῆς καινῆς διαθήκης γράμματα ἐζητακότας, ἐν οἷς κατὰ τὴν ἐνταῦθα παραβολὴν ὁ ποιὼν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ βασιλεὺς ἄνθρωπος ὠργίσθη ἐπὶ τοῖς μὴ θελήσασιν κατὰ τὴν κλήσιν αὐτοῦ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους καὶ τοῖς ἀμελήσασιν μὲν τοῦ δειπνῆσαι εἰς τοὺς γάμους, ἀπεληλυθόσι δὲ εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν ἢ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν, ὠργίσθη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς κρατήσασιν τοὺς δούλους αὐτοῦ καὶ ὑβρίσας καὶ ἀποκτείνας. ^[45]

17 18 (50) λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν πότερον ὁ ὀργισθεὶς οὗτος, ἅτε ποιὼν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὁ πατήρ ἐστι τοῦ Χριστοῦ ἢ ἄλλος τις παρὰ τὸν (ὅσον ἐπὶ τῇ παραβολῇ) ὀργισθέντα πατὴρ ἐστὶν αὐτοῦ. ἐκατέρως δὲ στενοχωρηθήσονται, εἴτ' ἐκ τοῦ μὴ θέλειν τὸν ὀργισθέντα ποιοῦντα γάμους τῷ υἱῷ πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ὀργήν, εἴτ' ἐκ τοῦ ἀναγκάζεσθαι διὰ τοὺς γάμους καὶ τὸν υἱὸν παραδέχεσθαι ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πατήρ Χριστοῦ καὶ ὅτι ὀργίζεται. ἐὰν δὲ διήγησιν τῷ ὀργίζεσθαι πειραθῶσι φέρειν, φήσομεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὧ οὗτοι, τίς ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ φεύγειν μὲν τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ποιοῦντα γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ διὰ τὴν ὀργὴν καὶ ἄλλον ζητεῖν, ἐν δὲ τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις διὰ τὸ αὐτὸ τῆς ὀργῆς ὄνομα καὶ τὰ παραπλήσια αὐτῇ ζητεῖν ἀναπλάττειν ἕτερον παρὰ τὸν [τοῦ] νόμου καὶ προφητῶν θεόν; Ὅσον οὖν ἀνθρωποὶ ἐσμεν, καὶ οὐ συμφέρει ἡμῖν τὸν πλοῦτον «τῆς χρηστότητος» τοῦ θεοῦ καὶ τὸ «πολὺ πλῆθος τῆς χρηστότητος» αὐτοῦ κεκρυμμένης ὑπ' αὐτοῦ (ἵνα μὴ βλαβῶμεν) θεωρεῖν, ἀναγκαίως ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἵνα ἀνθρώποις λαλήσῃ ὡς ἄνθρωπος καὶ ἀνθρώπους οἰκονομήσῃ μὴ χωροῦντας οἰκονομηθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πάντα μένοντος θεοῦ καὶ ἐν τῷ λέγειν διὰ προφητῶν καὶ ἐν τῷ οἰκονομεῖν ἀνθρώπους. ^[15]

17 19 καὶ τότε παύσεται ὁμοιουμένη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ, ὅταν παυσαμένου ζήλου καὶ ἔριδος καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν καὶ ἀμαρτημάτων καὶ τοῦ «κατὰ ἄνθρωπον» περιπατεῖν, ἄξιοι γενώμεθα ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες», ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, μηκέτι πράττοντες τοιαῦτα ἐφ' οἷς λέγοιτ' ἂν <ἡμῖν>· «ὕμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε». ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι οὐ μόνον τὸ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία ὧν χρῆζει ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος, οἷον γέγραπται ἐν τῷ Ὡσηέ· «ἐγὼ δέ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα», καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ· «ἀπαντήσομαί» φησιν «αὐτοῖς ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη». παύσεται οὖν ποτε ὦν ὡς πάνθηρ καὶ ὡς λέων καὶ ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, ὅτε διὰ τὸ τοὺς τάδε πεπονηκότας μηκέτι χρῆζειν τοῦ ὡς πάνθηρος καὶ τοῦ ὡς λέοντος καὶ τοῦ ὡς ἄρκτου <ἀπορουμένης θεοῦ>, αὐτὸς οὐκέτι ἔχων τοὺς <τοιούτους> τοιούτου ἑαυτοῦ χρῆζοντας, ἐμφανίσει ἑαυτὸν «καθὼς ἐστίν». ἐγὼ δὲ οὕτως ἀκούω καὶ τοῦ «ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον», ἐπεὶπερ ὅσον μὲν <ἐν ἡμῖν> ἐστὶ τὰ τοῦ καταναλίσκεσθαι ἄξια, ἐπὶ τοσοῦτον «ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστὶ καταναλίσκον» ἐκεῖνα· ἐπ' αὐτὴν δὲ ἀναλωθῇ ὑπὸ τοῦ καταναλίσκοντος πυρὸς τὰ πεφυκότα ὑπ' ἐκείνου ἀναλίσκεσθαι, τότε οὐκέτι μὲν ἔσται «ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον», μόνον δὲ ὡς εἶπεν Ἰωάννης φῶς, λέγων· «ὁ θεὸς φῶς ἐστίν». ^[55]

17 19 (50)

τούτων δὲ κινηθέντων πρόσχες εἰ δύνασαι τὸ ἀπὸ τῆς Ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς οὕτως ἔχον· «ἀγαπητοί, νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὕτω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. οἶδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστὶ», τὸν τρόπον τοῦτον ἐκλαβεῖν. νῦν μὲν γάρ, κἂν ἀξιωθῶμεν βλέπειν τὸν θεὸν τῷ νῶ καὶ τῇ καρδίᾳ, οὐ βλέπομεν «αὐτὸν καθὼς ἐστὶν» ἀλλὰ καθὼς διὰ τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν ἡμῖν γίνεται· ἐπὶ δὲ τέλει τῶν πραγμάτων καὶ τῆς «ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων· ἐξ αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ», ὁψόμεθα αὐτόν, οὐχ ὡς νῦν, ὃ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς πρέπει τότε, ὃ ἐστὶν. Ἄπαξ δὲ ταῦτα εἰπόντες εἰς τὸ ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ δυνάμεθα καὶ τὴν αἰτίαν εὑρεῖν τοῦ συνεχῶς τὸν σωτῆρα υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἢ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὠνομακέναι, δηλοῦντα ὅτι, ὥσπερ ὁ θεὸς ἀνθρώπους οἰκονομῶν ὡς ἐν παραβολαῖς ἄνθρωπος λέγεται, τάχα δὲ πῶς καὶ γίνεται, οὕτως καὶ ὁ σωτὴρ προηγουμένως <μὲν> υἱὸς ὧν τοῦ θεοῦ καὶ «θεός» ἐστὶ καὶ υἱὸς «τῆς ἀγάπης αὐτοῦ» καὶ «εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου»· οὐ μένει δὲ ἐν ᾧ ἐστὶ προηγουμένως, ἀλλὰ γίνεται κατ' οἰκονομίαν (τοῦ ἐν παραβολαῖς λεγομένου ἀνθρώπου ὄντος δὲ θεοῦ) υἱὸς ἀνθρώπου, κατὰ τὸ μιμεῖσθαι, ὅταν ἀνθρώπους οἰκονομῇ, τὸν θεόν, λεγόμενον ἐν παραβολαῖς καὶ γινόμενόν πῶς ἄνθρωπον. ^[20]

17 20 καὶ οὐ χρή τινα ἄνθρωπον ζητεῖν κάκεινου λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν σωτῆρα, ἀλλὰ στάντα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ καὶ τῶν λεγουσῶν παραβολῶν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον συνετῶς ἀκούειν αὐτοῦ λέγοντος ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. παρ' ἡμῖν μὲν οὖν τοῖς ἀνθρώποις ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν <ἀνθρώπῳ> βασιλεῖ, παρὰ δὲ τοῖς κατὰ τὰς γραφὰς λεγομένοις θεοῖς, ὧν «ἐν συναγωγῇ ἔστη ὁ θεός, ἐν μέσῳ θεοῦς» διακρίνων, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ὁμοία θεῷ βασιλεῖ. ζητήσεις δὲ εἰ, ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις τοῖς ὑποδεεστέροις (ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν φύσει) ἀγγέλων καὶ θρόνων καὶ κυριοτήτων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, <οὕτως> ἐν θρόνοις ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θρόνῳ βασιλεῖ, κυριότησι δὲ κυριότητι βασιλεῖ, ἀρχαῖς δὲ ἀρχῇ βασιλεῖ, καὶ ἐξουσίαις ἐξουσίᾳ βασιλεῖ. ^[10]

17 21 φήσει γάρ τις τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῖς μὲν ἐλάττωσιν ὁμοιωθῆναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, τοῖς δὲ κρείττωσιν ἀνθρώπων μὴ τὸ ἀνάλογον τούτῳ γίνεσθαι; Οὗτος δὲ ὁ ὁμοιωθεὶς ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐπιστήσεις εἰ, ὥσπερ <ἐπὶ τῶν σωματικῶν> ἄλλη ἡ γαμουμένη νύμφη παρὰ τοὺς καλοῦντας δούλους καὶ τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν μυστικῶν πραγμάτων οἱ μὲν τινὲς εἰσὶν ἀναλαμβάνόμενοι εἰς τὸ σύστημα τῆς νύμφης, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποστελλομένων δούλων καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ τρίτοι παρὰ τούτους οἱ κεκλημένοι εἰς τοὺς γάμους. θεὸς δ' ἂν εἰδείῃ τὰ διάφορατά γατα τῶν ψυχῶν ἢ σὺν αὐταῖς καὶ δυνάμεων, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ τούσδε μὲν ἐπὶ τὸ σύστημα τῆς νύμφης ἀναλαμβάνεσθαι, ἐτέρους δὲ ἐπὶ τοὺς δούλους τοὺς διακονουμένους <ταύτῃ> τῇ κλήσει, καὶ ἄλλους ἐπὶ τοὺς καλουμένους. ἐν πνευματικοῖς δὲ γάμοις κοινωνίαν νόει λόγου νυμφίου <ὑποδοχήν>, τόκον δὲ καλῶς ποιούμενα νύμφης ψυχῆς, γαμουμένης λόγῳ καὶ μὴ φθειρομένης ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν ἀφθαρσίας μεταλαμβάνουσης καὶ γεννώσης, ὅποια γένοιτο ἐκ τοιούτων γάμων λογικὰ γεννήματα. ^[55]

17 22 καὶ ἐν τοιούτοις γάμοις νόει τὸ ἐτοιμαζόμενον ἄριστον ἐκ στερεᾶς ἐν πνευματικοῖς λογίοις τροφῆς. καὶ τὸ στερεὸν τῆς τροφῆς τροπολογούμενόν μοι νόει ἐν τοῖς ταύροις, ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν τῆς αὐτῆς θεωρίας ἐν τοῖς θυομένοις σιτιστοῖς, καὶ τὴν ἄλλην δὲ ποικιλίαν, τὴν ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς πνευματικὴν θεωρίαν, <ἐν> τῷ καὶ τὰ πάντα ἔτοιμα. ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐν δαψιλείᾳ βασιλικῇ ἀξίως τῆς βασιλείας καὶ τοῦ πλούτου ἑαυτοῦ τὸ τοιοῦτον ποιεῖ

ἄριστον. Δοκεῖ δὴ μοι εὐγενῶν τινων ψυχῶν Ἰσραηλιτικῶν γεγονέναι ἢ προηγουμένη κλήσις εἰς τοὺς γάμους . προηγουμένως γὰρ διὰ τῶν καλούντων τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ βούλεται ὁ θεὸς ἥκειν εἰς τὴν μακαρίαν ταύτην ἐστίαν τοὺς πρὸς σύνεσιν εὐφροεντέρους. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ὅτι οὐ θέλουσιν οἱ τοιοῦτοι ἐλθεῖν εἰς τὴν κλήσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀποστέλλονται ἄλλοι δούλοι προκαλούμενοι τοὺς μὴ θέλοντας ἐλθεῖν καὶ ἐπαγγελλόμενοι, εἰ ἔλθοιεν οἱ κεκλημένοι, μεταλήψεσθαι αὐτοὺς ἐτοιμασθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρίστου, καὶ ταύρων τῶν ὡς ἐν καθαροῖς πάντων τῶν καθαρῶν μειζόνων, καὶ σεσιτευμένων τῇ ποικίλῃ καὶ πολλῇ ἀποδείξει τῶν εἰς ἕκαστον πρόβλημα νοημάτων. οἶονεῖ γὰρ σιτιστὸν παρατίθησι λόγον ἢ διηρημένον καὶ ἐν τροπολογίᾳ λεγόμενον τεθυμένον ὁ τὴν περὶ τοῦ προκειμένου προβλήματος ἀπόδειξιν πολλὴν φέρων καὶ πλήρη. ὡς εἰ (καθ' ὑπόθεσιν) ὀλίγα τινὰ καὶ ἀσθενῆ φέροιτο εἰς τὴν τῶν προβλημάτων ἀπόδειξιν κατὰ τὰ δοκοῦντα κατασκευάζειν αὐτά, εἶεν ἂν τὰ τεθυμένα λεπτά τινα καὶ ἰσχνὰ καὶ (ἴν' ὁμοίως ὀνομάσω) ξηρὰ καὶ ἄσαρκα. ἀλλ' οὐ τοιαῦτα τὰ ἐτοιμασθέντα ἐν τῷ τοῦ βασιλέως ἀρίστῳ, ἐν ᾧ φησιν· οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα , οὕτω δὲ καὶ τὰ πάντα ἔτοιμα , ἴν' ἐν τῇ στάσει τῶν παίδων καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν πνευματικῶν οἰνοχῶν ἕκαστος τῶν διακόνων φέρῃ εἰς τὸ ἄριστον τεταγμένος ἐκεῖνα μάλιστα, ἐν οἷς ἔμαθε διακονεῖσθαι. ^[55]

17 22 (50) καὶ προτρεπόμενός γε τοὺς (ὡς εἶπον) κατὰ τὴν παραβολὴν δευτέρους, εἶπε τὸ ἰδοὺ τὸ ἄριστον ἡτοίμασ α , οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα , καὶ πάντα ἔτοιμα · δεῦτε εἰς τοὺς γάμους . Ἀλλ' οἱ προηγουμένως καλούμενοι ὡς πτωχοὶ καὶ ἄποροι τὸν νοῦν ἀμελήσαντες ἀπῆλθον , περιέποντες τὰ ἴδια καὶ εὐφραινόμενοι μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς ἢ οἷς ἐπηγγέλλετο διὰ τῶν ἀποσταλέντων δούλων ὁ βασιλεὺς. ^[5]

17 23 καὶ ὅρα ὅτι ὁ μὲν τις αὐτῶν ἔχων ἴδιον ἀγρὸν οὐκ ἦλθεν εἰς τοὺς γάμους , ὁ δὲ ἐμπορίαν κεκτημένος μιμεῖσθαι πῶς θέλων τὰ λεγόμενα ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν μαργαριτῶν παραβολῇ, ζητοῦντος τοὺς «καλοὺς μαργαρίτας» καὶ εὐρόντος «ἕνα πολύτιμον» καὶ ἀποδομένου τοὺς πολλοὺς, ἵνα ἀγοράσῃ τὸν ἕνα. πλὴν οὐκ αἴσιος ἡ ἐμπορία αὕτη, ἐφ' ἣν ἀπελθὼν ὁ κεκλημένος οὐ μετέλαβε τοῦ ἐτοιμασθέντος τῷ βασιλεῖ ἀρίστου καὶ τῶν τεθυμένων ταύρων καὶ σιτιστῶν καὶ πάντων τῶν ἐτοιμῶν. ὅσοι μὲν οὖν τῶν διορατικῶν κληθέντες οὐκ ἔρχονται εἰς τὴν κλήσιν, οὐ μὴν καὶ τοὺς ἀποσταλέντας δούλους ἐπὶ τὸ καλεῖν ὑβρίζουσι καὶ ἀναιροῦσι, μετριώτεροί εἰσι τῶν ταῦτα τετολμηκότων καὶ ἀναπαύονται ὅς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν , ὅς δὲ ἐπὶ τῇ ἐμπορίᾳ αὐτοῦ . οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τούτους ἴδωμεν τίνες εἰσὶ. δοκεῖ δὴ μοι ὅτι ἐκπεπτώκασιν οὗτοι ἐπὶ παρασκευὴν ἐριστικῶν καὶ σοφιστικῶν λόγων, ἐν οἷς κρατοῦντες τῶν ἀποστελλομένων δούλων οὐ παρεσκευασμένων πρὸς τὸ λύειν σοφίσματα ἢ κρατεῖν δοκοῦντες, ὑβρίζουσι τοὺς διακονουμένους τῇ κλήσει. καὶ ἔστι γε ἰδεῖν τοὺς προσπεπονθότας τῇ ἀσκήσει τῶν θείων λόγων καὶ μετὰ τῆς θείας σοφίας βουλομένους αὐτοὺς πρесеβεῖν, ὑβριζομένους ὑπὸ τῶν διορατικῶν μὲν οὐ βουλομένων δὲ πιστεύειν τῇ ἀληθείᾳ· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἀναιρουμένους ὑπ' ἐκείνων, οἷς ὁ βασιλεὺς ὀργισθῆναι λέγεται, ἐπειδὴ «ἔφθασε ἡ» καλουμένη «ὀργὴ ἐπ' αὐτούς». Τὸ δὲ ἔργον τῆς ὀργῆς ἐστὶ πεμφθῆναι τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, ἥτοι τὸ «πλῆθος τῆς οὐρανίου στρατιᾶς» ἢ τοὺς τεταγμένους ἐπὶ τῶν κολάσεων ἀγγέλους καὶ ἀναιροῦσί γε τοὺς φονεῖς τῶν διακόνων τοῦ λόγου καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπύρηνσιν ὁ βασιλεὺς . ^[55]

17 23 (50) οἶονεῖ γὰρ πόλις <ἀσεβῶν> καὶ σύστημα καθ' ἕκαστόν ἐστι τῶν συγκεκροτημένων ἐν τῇ σοφίᾳ «τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου» δογμάτων, ἣν ἐμπύρηνσιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐξαφανίζει, ὡς ἐκ μοχθηρῶν οἰκοδομημάτων συνεστηκυῖαν. καὶ ἐπὶ ποτε κατανοήσεως καθάρσεσιν εἴτε «ψευδωνύμου γνώσεως» εἴτε ὁποιωνποτοῦν λόγων ἐπαγγελλομένων ἀλήθειαν, καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν γενναίαν, μὴ ὀκνεῖ λέγειν τὸ τοιοῦτον γεγονέναι ὑπὸ τῶν

στρατιωτῶν τοῦ θεοῦ ἐμπιπράντων τὰς τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας <τοῦ θεοῦ> πόλεις. ἐνεπρήσθη μέντοι καὶ ἡ πόλις τῆς Ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἥς ἐμπρησθείσης εἶπε τοῖς δούλοις αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς ἀποστόλοις Χριστοῦ ἢ ἀγγέλοις θεοῦ τεταγμένοις ἐπὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν· ὁ μὲν γάμος ἔτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὑρήτε καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ πάσης ὁδοῦ ἰδιωτικῶν καὶ οὐκ ἰδιωτικῶν δογμάτων τῶν κατὰ τὰ ἔθνη τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων καὶ κωμῶν καὶ τόπων τοὺς καλουμένους εἰς τοὺς γάμους ἀπὸ τῶν προσταχθέντων τοῦτο ποιεῖν. ἐξελθόντες δὲ οἱ δούλοι, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλὴμ οἱ Χριστοῦ ἀπόστολοι, εἴτε ἀπὸ τῶν ἔνδον ὁρίων ἐν οἷς ἦσαν οἱ μακάριοι ἄγγελοι, καὶ ἐλθόντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ συνήγαγον καὶ συνάξουσιν πάντας οὓς ἐὰν εὕρωσι, πονηροὺς ***, ἵνα ἀποθέμενοι τὴν πονηρίαν (τὸ ἀλλότριον τοῦ γάμου ἔνδυμα) καὶ ἐνδυσάμενοι μετὰ τῶν λεγομένων <ἔργων> ἀγαθῶν τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου πληρώσωσι τὴν τοῦ γάμου ἐστίαν ἑαυτῶν ἀνακειμένω. [105]

17 24 Ἐπὶ οὖν πλησθῇ ὁ γάμος ἀνακειμένων καὶ προσαναπαυσαμένων τῇ πίστει καὶ τῇ θεοσεβείᾳ, τότε εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς ἐπιθεωρῆσαι καὶ κρίναι περὶ τῶν ἀνακειμένων, ἵνα τὸν μὲν οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ἐλέγξας κολάσῃ, τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον παραθῇ καὶ τὰ τεθυμένα σιτιστὰ μετὰ τῶν ταύρων καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ὅσα ἡτοίμασεν. ἓνα δὲ εἶδε τὸν οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, εἰς ἐν γένος ἢ εἶδος ἀναφέρων τοὺς τὴν πρὸ τῆς πίστεως κακίαν τηρήσαντας καὶ μὴ ἀποδυσάμενους αὐτήν. καὶ μέμφεται γε τῷ τοιοῦτῳ, ὡς κακῶς ποιήσαντι κατὰ τὸ τετολμηκέναι εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοιούτους γάμους μὴ ἀναλαμβάνοντι τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα, τὸ ὕφασμα τῆς ἀρετῆς, τὸ λαμπρὸν ἱμάτιον, περὶ οὗ Σολομῶν ἐν Ἐκκλησιαστῇ ἐνετείλατο λέγων· «ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά σου λευκά». φιμοῦται δὲ ὁ τολμήσας εἰσελθεῖν χωρὶς ἐνδύματος γάμου εἰς τὸν λαμπρὸν τοῦτον γάμον καὶ οὐ δύναται λέγειν· ὅστις ὡς ἄξιος κολάσεως καὶ κρίσεως καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ εἰπόντος τοῖς διακόνους (ἄλλοις παρὰ τὰ ἄνω στρατεύματα), ἵνα δῇσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας οἷς οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο (οὔτε γὰρ ἦν ἔδει πορείαν περιεπάτησεν οὔτε ἅς ἐχρῆν πράξεις ἐπετέλεσεν), ἐκβάλωσιν αὐτὸν οὐ μόνον ἔξω τῆς ἐστίας τοῦ γάμου ἀλλὰ καὶ εἰ <σβάλωσιν εἰ> εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος καὶ πάντη φωτὸς ἀμιγές, ἵνα διψήσας φωτὸς μετὰ τὸ γεγονέναι ἐν σκότῳ τῷ ἐξωτέρῳ κλαύσῃ πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν εὐεργετῆσαι κάκεῖθεν ρύσασθαι θεόν, καὶ τοὺς ὁδόντας βρύξῃ τοὺς διὰ τὴν κακίαν φαγόντας τὸν ὄμφακα καὶ διὰ τοῦτο αἰμωδιάσαντας. τοῦ γὰρ φαγόντος τὸν «ὄμφακα οἱ ὁδόντες» αἰμωδιάσουσιν· ὄμφακα δὲ κάκεῖ νομιστέον λέγεσθαι τὴν κακίαν τοῦ μὴ <ἐπιλανθανομένου τῶν «ὀπίσω» μηδ'> ἐπεκτεινομένου «τοῖς ἔμπροσθεν» ἀλλὰ παραμείναντος αὐτῇ, δέον ὁδεῦσαι ἐπὶ τὸ πέπειρον καὶ γλυκεῖαν ποιῆσαι τὴν τῆς ἀρετῆς σταφυλήν. [55]

17 24 (50) Ἐπιφέρει δὲ ὅλη τῇ παραβολῇ διὰ μὲν τοὺς πολλοὺς τῶν κεκλημένων καὶ μὴ γενομένων ἀξίων τὸ πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοὶ, διὰ δὲ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὸν γάμον καὶ ἀνακλιθέντας ἐκεῖ ὡς ὀλίγους τὸ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ. καὶ εἴ τίς γε κατανοήσῃ τὰ πολυάνθρωπα ἀθροίσματα τῶν (ἵνα ἀπλούστερον ὀνομάσω) ἐκκλησιῶν καὶ ἐξετάσῃ, πόσοι μὲν οἱ βιοῦντες ἐπιεκικέστερον καὶ μεταμορφούμενοι «τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός», πόσοι δὲ οἱ ῥαθυμότερον πολιτευόμενοι καὶ συσχηματιζόμενοι «τῷ αἰῶνι τούτῳ», ἴδοι ἂν ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ λέγουσα τοῦ σωτῆρος φωνή· πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ. Καὶ ἀλλαχοῦ λέλεκται· «πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελθεῖν καὶ οὐκ ἰσχύσουσι» καὶ «ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι ὀλίγοι εὐρίσκουσιν αὐτήν». Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον (Matth.

22, 15—22). Τὸ βούλημα τῆς ἐκκειμένης λέξεως κατὰ τὸ ρητὸν τοιοῦτον εἶναί μοι φαίνεται. Ἰουδαῖοι, ἅτε ἰδίαν ἔχοντες τὴν κατὰ τὸν Μωσέως νόμον διδασκαλίαν καὶ πολιτείαν ἀπεξενωμένην τῆς τῶν ἔθνων ἀγωγῆς καὶ δόγμα ἔχοντες τὸ λέγον· «ἕως θανάτου ἀγώνισαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ κύριος πολεμήσει περὶ σοῦ», ἀνθίσταντο τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. καὶ πολλάκις γε ἄρδην ἀπολέσθαι κεκινδυνεύκασιν ἐπὶ Ῥωμαίων βουλομένων ἀνδριάντα Καίσαρος εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν νεὼν τοῦ θεοῦ, ἀνθιστάμενοι καὶ κωλύοντες τοὺς ἰσχυροτέρους αὐτῶν γενομένους ἐκ τοῦ ἡμαρτηκέναι Ἰουδαίους. εὗρομεν δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὸν χρόνον Τιβερίου Καίσαρος ἱστοριῶν γραφάς, ὡς ἄρα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἐκινδύνευσεν ὁ λαός, τοῦ μὲν Πιλάτου βιαζομένου ἀνδριάντα Καίσαρος ἀναθεῖναι ἐν τῷ ναῷ τῶν δὲ καὶ παρὰ δύναμιν κωλούντων· τὸ δ' ὅμοιον ἀναγέγραπται γεγονέναι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους Γαΐου Καίσαρος. καὶ στοχαζόμεθα ὅτι, ὅσον μὲν ἐπεσκοπεῖτο ὁ λαὸς καὶ τὸν λεγόμενον κατὰ τοὺς προφῆτας φραγμὸν περιτετείχιστο «ὁ ἀμπελὼν τοῦ κυρίου οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ τὸ ἡγαπημένον νεόφυτον αὐτοῦ ἄνθρωπος Ἰούδα», οὐδὲν τηλικούτον ἐγένετο. τὸ παραδοξότατον δὲ αὐτὸς πρῶτος ἐτόλμησε μιᾶναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὁ Πιλάτος, ὃν παρέδωκεν τὸν Ἰησοῦν. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον οὗν τοῦ σωτῆρος, ἡνίκα φόρον ἐπετάχθησαν δοῦναι Ἰουδαῖοι Ῥωμαίοις, σκέψις καὶ βουλή ἦν ἐν Ἰουδαίοις περὶ τοῦ πότερον καθήκει τοὺς ἀνακειμένους τῷ θεῷ καὶ μερίδα ὄντας αὐτοῦ διδόναι φόρον τοῖς ἄρχουσιν ἢ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολεμεῖν, εἰ μὴ συγχωροῖντο ζῆν ὡς βούλονται, καὶ μὴ διδόναι φόρον. ^[55]

17 25 (50) καὶ ἱστώρηται ὅτι Ἰούδας μὲν ὁ Γαλιλαῖος, οὗ μέμνηται καὶ Λουκᾶς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν, ἀποστήσας πολὺ πλῆθος Ἰουδαίων, ἐδίδασκε μὴ δεῖν διδόναι Καίσαρι φόρον μηδὲ κύριον ἀναγορεύειν τὸν Καίσαρα· ὁ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν αὐτοῦ τετράρχης πείθειν ἐβούλετο τὸν λαὸν εἴκειν τῇ παρουσίᾳ καταστάσει καὶ μὴ αὐθαίρετον αἰρεῖσθαι πρὸς ἰσχυροτέρους πόλεμον, διδόναι δὲ τοὺς φόρους. καὶ ἡ προκειμένη δὲ τοῦ εὐαγγελίου λέξις οὐ σαφῶς μὲν <ἀλλὰ> ἐμφαίνει τὰ τοιαῦτα, τῷ δὲ δυναμένῳ βεβασανισμένως ὁρᾶν τὸ ἐκκείμενον ρητὸν παρίστησι ταῦτα οὕτως ἔχειν. χώραν γὰρ οὐκ εἶχον <ἂν> Φαρισαῖοι βουλόμενοι παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ τὸν Ἰησοῦν, ἀποστείλαντες ἑαυτῶν τοὺς μαθητὰς μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν πυθέσθαι τοῦ Ἰησοῦ, πότερον ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι ἢ οὐ, εἰ ὁμολογούμενον ἦν ὅτι οὐ δεῖ δοῦναι, καὶ εἰ συμπεφωνημένον ἦν τὸ <μὴ> διδόναι. Καὶ ὅρα εἰ μὴ δηλοῦται τὰ τῆς ἐκκειμένης ἱστορίας ἐκ τοῦ τοὺς βουλομένους παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ τὸν Ἰησοῦν Φαρισαίους μὴ μόνους ἀπεσταλκέναι τοὺς μαθητὰς ἑαυτῶν πεισομένους περὶ τοῦ κήνσου, ἀλλὰ μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν. ^[5]

17 26 εἰκὸς γὰρ ὅτι ἐν τῷ λαῷ τότε οἱ μὲν διδάσκοντες τελεῖν τὸν φόρον Καίσαρι ἐκαλοῦντο Ἑρωδιανοὶ ὑπὸ τῶν μὴ θελόντων τοῦτο γίνεσθαι· οἱ δὲ φαντασίᾳ ἐλευθερίας κωλύοντες διδόναι τὸν φόρον τῷ Καίσαρι, ἐδόκουν εἶναι οἱ ἀκριβοῦντες τὰ Ἰουδαίων μαθήματα Φαρισαῖοι. εἰ δὲ μὴ βούλεται τις ταῦθ' οὕτως ἔχειν, δηλωσάτω πῶς βουλόμενοι αὐτὸν παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ ἀποστέλλουσι τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς οἱ Φαρισαῖοι, ἀποστέλλουσι δὲ καὶ τοὺς Ἑρωδιανούς πεισομένους περὶ τοῦ φόρου. ποία γὰρ παγὶς ἦν ἐν τῷ ἀποκρίνεσθαι τὸν Ἰησοῦν, εἴτε βούλεται κῆνσον δίδωσθαι Καίσαρι εἴτε μή, εἰ μὴ (ὡς ἀποδεδώκαμεν) κωλύοντος μὲν αὐτοῦ διδόναι κῆνσον Καίσαρι, ἔμελλον Ἑρωδιανοὶ παραδιδόναι αὐτὸν Ῥωμαίοις, ὡς ἀποστασίαν διδάσκοντα, ἐπιτρέποντος δὲ οἱ Φαρισαῖοι ἔμελλον κατηγορεῖν τοῦ Ἰησοῦ ὡς βλέποντος εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου μᾶλλον ἢ περὶ διδάσκοντος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ· βασάνισον δὲ παρὰ σαυτῷ ὅτι οἱ τῶν Φαρισαίων μαθηταὶ λέγοντες διδάσκαλε, οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου οἷον προκαλοῦνται αὐτὸν διὰ <τούτου> τοῦ ἐπαίνου ἐπὶ τὸ μὴ λαβεῖν πρόσωπον τῶν Ἑρωδιανῶν καὶ τῶν οἱ ἐφρόνουν τὰ Καίσαρος, ἵνα ἀποφηνάμενος κατὰ τὸ βούλημα τῶν Φαρισαίων περὶ τοῦ μὴ δεῖν Καίσαρι διδόναι φόρον, ὑπ' αὐτῶν παραδοθῇ

τοῖς Ἑρωδιανοῖς. ὅρα δὲ καὶ τὸ γινούς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πανουργίαν αὐτῶν εἶπε· τί με πειράζετ
ε, ὑποκριταί; οὐκοῦν ἦδει πειραζόμενος ὑπὸ τῶν Φαρισαίων μετὰ πανουργίας αὐτῶ
προσερχομένων, ἵν' ὅ τί ποτ' ἂν ἀποκρίνηται ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ἐπιβουλεύσωσιν αὐτῶ. ^[55]

17 26 (50) Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τοῦ προκειμένου εὐαγγελίου λελέχθω εἰς τὸν τόπον ὡς πρὸς τὴν λέξιν, οἷς
συνάδει καὶ τὰ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Λουκᾶ ῥητὰ περὶ τῶν ὁμοίων, ὡς δυνατόν σοι παραθεμένῳ
τὰ εὐαγγέλια καὶ συνεξετάζοντι αὐτὰ ἀλλήλοις ἰδεῖν· οὐκ ἄλλος γὰρ νοῦς ἐστὶ παρὰ τοῦτον
εἰρημένος τῷ Ματθαίῳ περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, καὶ παραπλησίως Ματθαίῳ παρὰ τῷ Μάρκῳ.
ἅμα δὲ καὶ διδασκόμεθα ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μὴ τοῖς ὑπὸ τῶν πολλῶν λεγομένοις καὶ διὰ
τοῦτο ἐνδόξοις φαινομένοις προφάσει τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας προσέχειν, ἀλλὰ <τοῖς> ὑπὸ
τῆς ἐξετάσεως καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου παρισταμένοις. πρόσχες γὰρ ὅτι, ζητούμενου τοῦ
εἰ δεῖ διδόναι Καίσαρι κῆνσον ἢ μὴ, οὐχ ἀπλῶς ἀπεφήνατο τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ ἀλλὰ εἰπὼν
ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου ἐπύθετο, τίνας ἢ εἰκὼν καὶ ἢ ἐπιγραφὴν, καὶ εἰποῦσιν ὅτι
Καίσαρος, ἀπεκρίνατο ὅτι δεῖ ἀποδιδόναι τῷ Καίσαρι τὰ αὐτοῦ αἰτοῦντι καὶ μὴ ἀποστρεφεῖν
αὐτὸν τῶν ἰδίων φαντασίᾳ θεοσεβείας· οὐ δὴπου δὲ τὰ μὲν Καίσαρος ἀποδιδόναι δεῖ τῷ Καίσαρι
οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, καὶ οὐ κωλύεται τις ἀποδιδόναι Καίσαρι τὰ Καίσαρος
ἀποδιδόναι τῷ θεῷ τὰ τοῦ θεοῦ. Δύναται δὲ τις τὰ κατὰ τὸν τόπον οὕτως τροπολογῆσαι. ^[90]

17 27 συνεστήκαμεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος (ὑπερκείσθω δὲ νῦν λέγειν ὅτι καὶ ἐκ πνεύματος) καὶ
ὀφείλομεν τινα διδόναι ὥσπερ εἰ φόρον σωμάτων ἄρχοντι λεγομένῳ Καίσαρι, τὰ ἀναγκαῖα τῷ
σώματι, ἔχοντα τὴν εἰκόνα τοῦ τῶν σωμάτων ἄρχοντος σωματικῆν· ταῦτα δὲ ἐστὶ τροφή καὶ
σκέπη καὶ ἀναγκαῖα διανάπαυσις καὶ ὕπνοι. καὶ ἄλλα ὀφείλομεν, ἐπεὶ ἡ ψυχὴ φύσει κατ'
εἰκόνα ἐστὶ θεοῦ, τῷ βασιλεῖ αὐτῆς θεῷ, ἅπερ ἐστὶ συμφέροντα καὶ κατάλληλα τῇ τῆς ψυχῆς
φύσει καὶ οὐσίᾳ· ταῦτα δὲ εἰσιν <πᾶσαι> αἱ ἐπ' ἀρετὴν ἄγουσαι ὁδοὶ καὶ αἱ κατ' ἀρετὴν
πράξεις. οἱ οὖν διδασκόμενοι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ περὶ τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων καὶ
ὀφειλομένων αὐτῷ οὐ τὰ αὐτὰ δοξάζουσιν. οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀνάλογον ποιοῦσι τοῖς
συμβουλευούσι μὴ διδόναι κῆνσον Καίσαρι, ὅση δύναμις νηστείας καὶ ἀγρυπνίας κακοῦντες
τὸ σῶμα καὶ ἀποχῇ πάσῃ τῇ διὰ τὸ σῶμα καὶ τὰς ἀναγκαῖας αὐτοῦ πράξεις. ἔτεροι δὲ παρὰ
τούτους εἰσίν, οἱ ἀτρανώτως μὲν διαλαμβάνουσι περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, φαντάζονται δὲ ὅτι
καὶ τῷ σώματι χρὴ διδόναι τὰς ὀφειλάς. ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἡμῶν «ὁ λόγος τοῦ θεοῦ», τρανῶς
χωρίζων τὰς εὐλόγους τῷ σώματι ὀφειλάς ἀπὸ τῶν <πνευματικῶν> ὀφειλῶν τῆς ψυχῆς
φησιν· ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· εἰκόνα γὰρ ἔχει Καίσαρος καὶ
σωματικῶν πραγμάτων ὁ φόρος, ὃν μόνον καὶ οὐδὲν πλέον αὐτοῦ ὀφείλομεν τῷ σώματι. Οἶδα
δὲ καὶ ἄλλην εἰς τὸν τόπον τοιαύτην φερομένην διήγησιν. ^[45]

17 28 ὁ μὲν ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν τροπολογίᾳ καλεῖται Καῖσαρ ὁ δὲ <πάντων> τῶν αἰώνων
βασιλεὺς ἐν οὐδενὶ συμβόλῳ τυγχάνων θεὸς πανταχοῦ ὀνομάζεται. ἐπεὶ τοῖνυν ἔχομεν τινα
τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, τουτέστι τὰ κατὰ κακίαν, καὶ οὐ πρότερον δυνάμεθα
ἀποδιδόναι τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, ἐὰν μὴ ἀποδῶμεν, ἀποθέμενοι πάντα τὰ τῆς κακίας, τῷ
Καίσαρι τὰ τοῦ Καίσαρος, διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἐπιδειχθέντος τοῦ νομίματος καὶ τῆς ἐν αὐτῷ
εἰκόνης φησὶν· ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ τοῦτο δὲ κατὰ
τὸν τόπον σκοπήσωμεν ὅτι, ἐὰν ποτε πειραζόμενοι ὑπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς,
προτεινόντων προβλήματα <τινα> οὐχ ἵνα μάθωσιν ἀλλ' ἵνα ὅση δύναμις ἡμῶν
κατηγορήσωσιν, ἀκούωμεν λόγους πειραστικούς ἡμῶν, οὔτε πάντη σιωπᾶν ὀφείλομεν οὔτε ὡς
ἔτυχεν ἀποκρίνασθαι, ἀλλὰ περισκεμμένως καὶ μετὰ περισκέψεως, εἰς τὸ (ὅση δύναμις)
ἐκκόψαι τὰς ἀφορμὰς «τῶν θελόντων» ἀφορμὰς, καὶ διδάσκειν ἀνεπιλήπτως τὰ σώζοντα τοὺς
βουλομένους ἐν τῷ ἀκούειν σώζεσθαι. δύνανται δὲ οἱ μὲν Φαρισαῖοι λαμβάνεσθαι εἰς τοὺς
διδασκάλους τῶν διαφορῶν Ἰουδαϊκῶν παραδόσεων, οἱ δὲ Ἑρωδιανοὶ εἰς τὸν νομιζόμενον

παρὰ τοῖς πολλοῖς βασιλικὸν Ἰουδαίων τῶν οὕτως ἀπλούστερον λεγομένων λόγον. ἄφ' ἐκατέρων οὖν πυνθάνονται τοῦ σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ κήνσου. ὁ δὲ αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ὡς ἀποδεδώκαμεν· πλὴν ἐπεὶ οὐ μαθεῖν βούλονται ἐκ τοῦ ἐρωτᾶν αὐτόν, ἀλλὰ παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ καὶ πειράζειν αὐτόν, διὰ τοῦτο ἀκούσαντες τὰ δοκοῦντα αὐτῷ πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν καὶ θαυμάσαντες, ὅτι μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀφορμὰς τοῦ αὐτῷ ἐπιβουλεύειν οὐκ ἔμειναν μὲν παρ' αὐτῷ, ὡς οἱ μαθηταί, οὐδὲ ἀπλῶς ἀπῆλθο ν , ὡς περὶ ἄλλων γέγραπται, ἀφέντες δὲ αὐτὸν ἀπῆλθο ν . ^[45]

17 28 (50) ^[6n] καὶ τοιοῦτοί γε εἰσιν οἱ ἀφιέντες τὸν λόγον καὶ ἀπιστοῦντες αὐτῷ καὶ ἀπιόντες ἀπ' αὐτοῦ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοῦ. καὶ οὐχ ἁμαρτήσῃ λέγων περὶ τῶν μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ἀποστάντων καὶ τοῦ ἀκούειν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἀφέντες τὸν Ἰησοῦν ἀπῆλθον· ἡμεῖς δὲ ἐροῦμεν τὸ τῆς νύμφης· «ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν». Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ ἐξεπλήρουντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ .

17 29 (1n) (Matth. 22, 23—33). τὰ δὲ ἰσοδυναμοῦντα τούτοις ἢ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς εἴρηται καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ καὶ τῷ Λουκᾷ ἐν ἄλλαις κατ' ὀλίγα λέξεσιν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· ποία ἢ ὅτε «πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ», καὶ πυνθάνονται τὰ περὶ τοῦ κήνσου; εἰκὸς γὰρ ὅτι, ἀποκριναμένου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ τοῦ κήνσου, καὶ εἰπόντος· «ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ», καὶ θαυμασάντων <πάντων> τὴν ἀπόκρισιν αὐτοῦ, ᾤθησαν οἱ Σαδδουκαῖοι, εἰδότες αὐτοῦ τὰς συνετὰς ἀποκρίσεις, ἥτοι αὐτοὶ διὰ τῆς ἐπαπορήσεως παραστήσειν ἑαυτοὺς κρεῖττονα λόγον ἔχοντας, μὴ εἶναι λέγοντας ἀνάστασιν τῶν ἐλπίζόντων αὐτήν, ἢ τάχα καὶ μαθήσεσθαι, πῶς δύναται εἶναι ἀνάστασις κατὰ τὴν Μωσέως γραφὴν καὶ ποῖος ὁ βίος ἔσται τῶν ἀναστησομένων. παρατήρει δὲ ὅτι σχεδὸν πᾶσα ἡ τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλία πρὸς πεύσεις ἐγένετο. καὶ πρῶτόν γε «ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἔδωκε σοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην;» πρὸς οὓς ἀντερωτήσας τὰ περὶ Ἰωάννου ἔδοξεν εὐλόγως παρητησθαι τὴν πρὸς τὸ βούλημα αὐτῶν ἀπόκρισιν. εἶτα μετὰ τοῦτο λέγει παραβολὴν τὴν περὶ τῶν δύο τέκνων, τοῦ τε <μὴ> ὑποσχομένου ἐργάσασθαι «ἐν τῷ ἀμπελῶνι» καὶ [μὴ] ἐργασαμένου, καὶ τοῦ ἐπαγγειλαμένου μὲν μὴ ἐργασαμένου δέ. εἶτα μετὰ ταῦτα λέγει τὴν περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν καὶ τῶν ἀποκτεινάντων γεωργῶν τοὺς δούλους καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὰ ἐξῆς τούτων περὶ τῶν εἰς τοὺς γάμους κλητῶν ἄλλην παραβολήν. ^[45]

17 29 (50) καὶ μετὰ τοῦτο δευτέραν πεῦσιν τὴν περὶ τοῦ κήνσου ἀνέγραψεν ὁ Ματθαῖος, καὶ τρίτην τὴν τῶν Σαδδουκαίων περὶ ἀναστάσεως ἐπαπόρησιν. ἀλλὰ καὶ τετάρτη μετὰ ταύτην ἐπερώτησις γεγένηται ἀπὸ τινος Φαρισαίου πειράζοντος αὐτὸν περὶ τοῦ· «ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;» τοσούτων δὲ ἐρωτήσεων προσαγομένων αὐτῷ καὶ αὐτὸς «συνηγμένων τῶν Φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς» τὰ «περὶ τοῦ Χριστοῦ». Οἱ Σαδδουκαῖοι μέντοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν ν , οὐ <μόνον> τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἀπλουστέρων ὀνομαζομένην ἀνάστασιν σαρκὸς ἡθέτουν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνῆρουν τὴν τῆς ψυχῆς οὐ μόνον ἀθανασίαν ἀλλὰ καὶ ἐπιδιαμονήν, οἰόμενοι μηδαμοῦ ἐν τοῖς Μωσέως γράμμασι σημαίνεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς μετὰ ταῦτα ζωὴν. τὸ δὲ αὐτὸ τοῖς Σαδδουκαίοις δόγμα περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονοῦσι μέχρι τοῦ δεῦρο Σαμαρεῖς καὶ οἱ δοκοῦντες ἐξ αὐτῶν εἶναι νομομαθεῖς καὶ ἕως θανάτου ἀγωνιζόμενοι περὶ τοῦ Μωσέως νόμου καὶ τῆς περιτομῆς. τοῦτο δὲ τὸ περὶ ἀναστάσεως σημαινόμενον (λέγω δὲ τὸ παρὰ Σαδδουκαίοις καὶ Σαμαρεῦσιν, <τοῖς> ἀθετοῦσι τὴν τῆς ψυχῆς μετὰ ταῦτα ζωὴν) νοοῦντές τινες <καὶ> τῶν κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου χρόνον Κορινθίων ἐδογματίζον μὴ εἶναι ἀνάστασιν ν , περὶ ὧν ταῦτα γράφει· «εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ἐκ νεκρῶν ὅτι ἐγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν;» ὅτι δὲ

οἱ ἐν Κορίνθῳ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν κατὰ τὸ Σαδδουκαίων σημαίνονμενον ἠθέτουν [τὴν ἀνάστασι ν] τὴν ἐπιδιαμονὴν τῆς ψυχῆς, δῆλον ποιεῖ ἐκ τοῦ «εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπιότες ἐσμέν ἐν Χριστῷ μόνον, ἔλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν». [95]

17 29 (100) ὅπερ ἐπιμελῶς ἐξετάσας ὁψει ὅτι ὁ μὲν ἀθετῶν τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπιστευμένην ἀνάστασιν νεκρῶν, κἂν ψευδόμενος ἀθετῇ, οὐ πάντως ἐν «τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χριστῷ» ἡλπικῶς ἐστι «μόνον». ἵνα γὰρ καθ' ὑπόθεσιν μὴ ἦ ἀληθὴς ἡ πεπιστευμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀνάστασις, οὐκ «ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ» ἡλπικε «μόνον» «ἐν Χριστῷ» ὁ ἐκείνην ἀθετῶν ζωῆς τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐκεῖνο μὲν ἀπολαμβανούσης τὸ σῶμα ἐνδυομένης δὲ αἰθέριόν τι καὶ κρεῖττον. ἀλλ' οὐδὲ «ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν», εἰ τὴν μὲν ψυχὴν λέγοιμεν ζῆν καὶ ὑπάρχειν, τὸ δὲ σῶμα τοῦτο μὴ περιτιθεῖμεν αὐτῇ μηδὲ λέγοιμεν ἀπολαμβάνειν αὐτό. Ἔτι δὲ εἰς κατασκευὴν τοῦ πρὸς τὸ σημαίνονμενον τοῦτο μάλιστα ἵστασθαι τὸν ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ συγχρησόμεθα καὶ τῷ «εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;» καὶ τῷ «εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». ἔστω γὰρ τὸ νομισθὲν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀληθὲς εἶναι μὴ εἶναι ἀληθὲς τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, πῶς τούτῳ ἀκολουθεῖ τὸ μάτην ἡμᾶς κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀγωνιζομένους; πῶς δὲ οὐδὲν ὄφελος τῷ διὰ Χριστὸν θηριομαχήσαντι *** οἰκονομουμένη κατ' ἀξίαν, τὸ δὲ πρότερον σῶμα μὴ ἀπολαμβάνει; πῶς δὲ ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι σαρκὸς ἀνάστασιν τὸ «φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν»; οὐ ταῦτα δὲ φάμεν ἀπιστοῦντες τῷ ἐν Ἡσαΐᾳ γεγραμμένῳ τοῦτον τὸν τρόπον· «ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ» ἢ τῷ ὑπὸ τοῦ Ἰωβ λεγομένῳ· «ὅτι ἀένναός ἐστιν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀναστήσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα». [145]

17 29 (150) οὐκ ἀπιστοῦμεν δὲ οὐδὲ τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ λεγούσῃ· «ζωοποιήσῃ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν». ἀλλ' ὅση δύναμις καθαίρωμεν τὸ ἐν τῇ ἐκκειμένῃ λέξει τοῦ εὐαγγελίου σημαίνονμενον ἀπὸ τῆς ἀνάστασις φωνῆς, διὸ παρεθέμεθα καὶ τὰ ἀπὸ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους ῥητά. Προσῆλθον οὖν τῷ Ἰησοῦ Σαδδουκαῖο ι , οἵτινες ἔλεγον μὴ εἶναι ἀνάστασι ν , ἀνάστασιν δὲ τὴν (ὡς ἀποδεδώκαμεν) κατ' αὐτούς, καὶ ἐπηρώτησαν ἡμῶν τὸν κύριον λέγοντες· Μωσῆς εἶπεν· ἐὰν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκν α , ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὅ . ἄξιον οὖν εἰς τοῦτό μοι δοκεῖ παραθέσθαι τὴν Μωσέως λέξιν, εἰς ἣν ἀνέφερον Σαδδουκαῖοι τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένα ὑπ' αὐτῶν εἰρησθαι. [5]

17 30 ἔχει οὖν οὕτως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τὸ ῥητόν· «ἐὰν δὲ κατοικήσωσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα». τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ οἱ Σαδδουκαῖοι ι , ὡς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως μὴ ἔχοντες, φαύλως ἀκούσαντες καὶ μηδὲν θεοῦ ἄξιον ἐνθυμηθέντες εἰς τὸν ἐκκείμενον νόμον, ᾤκησαν ἀκολουθεῖν τῷ εἶναι ἀνάστασιν τὸ καὶ τὸν ἄνδρα ἄνδρα πάλιν ἔσσεσθαι ἀναστάντα ἄρρενα μόρια ἔχοντα, καὶ τὴν γυναῖκα γυναῖκα ἀναστήσεσθαι σῶμα γυναικεῖον περικειμένην. καὶ ταπεινῶς ὑπολαμβάνοντες λέγεσθαι τὰ περὶ ἀναστάσεως ἐκ τοῦ ταῦτα αὐτοῖς νομίζειν ἀκολουθεῖν, πλάσαντές τινα μῦθον τὸν περὶ ἐπτὰ ἀδελφῶν γαμησάντων μίαν γυναῖκα α , ἐπηπόρουσαν τίνος ἂν γένοιτο γυνὴ τοιαύτη ἀναστᾶσα, φθάσασα ἅπαξ ἐπτὰ χρηματίσαι ἀνδρῶν γυνή. ἐδύναντο δὲ καὶ χωρὶς τοῦ τοιούτου πλάσματος ἐπαπορῆσαι ἐκ τῶν πολυγάμων γυναικῶν, τάχα δὲ καὶ πολυγάμων ἀνδρῶν. καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀποκρινόμενος αὐτοῖς τὸ μὲν βούλημα τοῦ κατὰ Μωσέα νόμου οὐ διηγῆσατο, ὡς οὐκ ἀξίοις γνώσεως τηλικούτου μυστηρίου· μόνον δὲ ἀπ' <λὼς ἀπ> εφήνατο λέγων καὶ τὰς θείας γραφὰς ἀπαγγέλλειν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ὅτι ἐκεῖ μὴ εἰσι γάμοι, ἀλλὰ γίνονται οἱ ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενοι ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ι , καὶ ὥσπερ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ

ἄγγελοι οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμοῦντα ι , οὕτω (φησὶ) καὶ οἱ ἀνιστάμενοι ἀπὸ τῶν νεκρῶν. ἐγὼ δ' οἶμαι διὰ τούτων δηλοῦσθαι ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὸ μὴ γαμεῖν καὶ τὸ μὴ γαμεῖσθαι ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μετασχηματιζόμενα αὐτῶν τὰ σώματα «τῆς ταπεινώσεως» γίνεσθαι τοιαῦτα, ὅποιά ἐστι τὰ τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια καὶ ἀύγοιδές φῶς. ^[55]

17 30 (50) Ξενίζον δέ τι τοὺς πολλοὺς τῶν πιστευόντων δόγμα ζητήσαι τις ἄν, τάχα μὲν καὶ πολλαχόθεν σαφῶς δ' ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἐπαπορῶν, εἰ ὥσπερ εἰσὶν οἱ ἀνιστάμενοι ἐκ νεκρῶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τάγμα τι ἀγγέλων, μεταβάλλοντες ἐξ ἀνθρώπων, οὕτως καὶ ἄλλοι ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελο ι , ἀνθρωποὶ ποτε ὄντες καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι ἐν ἀνθρώπου σώματι, γεγόνασιν ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ὡς τινες ἔτεροι πρὸ αὐτῶν. ὁ δὲ τὸ ξενίζον τοῦτο δόγμα ζητῶν ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως, τάχα δὲ καὶ ἀλλαχόθεν, ὁράτω περιαιθήρης ὅλην τὴν τε γραφὴν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τί ἔπεται τῷ ταῦτα τιθέντι, <καὶ> σκοπεῖται εἰ χρή παραδέξασθαι τοιοῦτον λόγον ᾧ ἔπεται τοιαῦτα ἅτινα δηλοῦται ἐκ τοῦ «ἀγγέλους κρινοῦμεν» καὶ τοῦ «εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι». εἰ δὲ καὶ τὴν Ἰούδα προσοῖτο τις ἐπιστολήν, ὁράτω τί ἔπεται τῷ λόγῳ διὰ τὸ «ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν». ὁράτω δὲ ὁ τὰ τοιαῦτα τολμῶν ζητεῖν, πῶς αὐτῶν δεῖ ἀκούειν τῶν ἐν Γενέσει γεγραμμένων ὅτι «ιδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο». σαφῶς δὲ τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐπαπορήσαι καὶ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῶν ἐπισκοπῆσαι καὶ χάρτη πιστεῦσαι τὴν τῶν τηλικούτων σαφήνειαν, μήποτε οὐκ ἀσφαλὲς ἦ· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρημένους ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον παρακεκινδυνεύκειναι. ^[95]

17 31 Οὐκ ἄκαιρον δὲ νομίζω ἅπαξ ἐκθεμένους τὴν λέξιν τοῦ νόμου ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου, ἰδεῖν ὁποῖόν γέ ἐστιν αὐτοῦ τὸ βούλημα. ζητητέον οὖν ἐν αὐτῷ τίς ἢ μία γυνὴ καὶ τίνες οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἀλλήλων ἀδελφοί, <ῶν> πρότερον μὲν γαμῶν ὁ ἕτερός <ἐστι> τὴν γυναῖκα οὐ καρποφορῶν δὲ ἐξ αὐτῆς, δεύτερον δὲ γαμῶν ὁ τοῦ τεθνηκότος ἀδελφὸς καὶ γεννῶν παιδίον ἐξ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος. καὶ μετὰ ταῦτα ζητήσεις τίς ἐστιν ὁ μὴ βουλόμενος «λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ» καὶ διὰ τοῦτο «ἐναντίον τῆς γερουσίας» ὑπολούμενος «τὸ ἐν ὑπόδημα» καὶ ἐμπτυόμενος «εἰς τὸ πρόσωπον» ὑπὸ τῆς γυναικὸς καὶ ἀναβάσεως «ἐπὶ τὴν πύλην» καὶ λεγούσης· «οὐ θέλει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ». ζητηθεῖ δ' ἂν ἐν τῷ τόπῳ καὶ τίς ἢ γερουσία καὶ ἡ πύλη ἐφ' ἣν ἀναβαίνει «ἡ γυνὴ» λέγουσα τὰ γεγραμμένα. ὅτι μὲν οὖν σεμνὸν τι εἶναι καὶ αἰδοῦς ἄξιον χρή πεπεῖσθαι πάντα νόμον ἐπαγγελλόμενον εἶναι θεοῦ ἢ μὴ ὄντα σεμνὸν μὴ εἶναι νόμον θεοῦ, πᾶς ὁ μὴ πάντῃ ἀσύνετος ὁμολογήσαι ἂν· εἰ δὲ εὐρίσκομεν ἡμεῖς τὸ τοῦ νόμου τούτου σεμνὸν καὶ αἰδέσιμον ἢ μὴ, πρῶτον μὲν ὁ θεὸς ἂν εἰδείῃ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ κατὰ τὴν γραφὴν ὀνομαζόμενος δόκιμος τραπεζίτης καὶ εἰδὼς «πάντα» δοκιμάζειν καὶ τὸ μὲν «καλὸν» κατέχειν, ἀπέχεσθαι δὲ «παντὸς εἵδους πονηροῦ». φέρε οὖν τὸ προκείμενον πρόβλημα νομικὸν διηγήσασθαι θέλοντες, ἐπικαλεσάμενοι τὸν εἰπόντα· «φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς», εἰπώμεν «καλὸν» μὲν εἰ <κατέχομεν> τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδόμενα, εἰ δὲ μὴ γε τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον· κρινεῖ δὲ ὁ ἐντυγχάνων τοῖς λεχθησομένοις. Δοκεῖ δὴ μοι κατὰ μίαν διήγησιν γυνὴ εἶναι ἢ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, γαμουμένη πρότερον μὲν τῷ τοῦ νόμου γράμματι καὶ μὴ τεκνοῦσα ἐξ αὐτοῦ, δεύτερον δὲ τῷ πνευματικῷ νόμῳ καὶ ἀπὸ τούτου καρποφοροῦσα καὶ γεννῶσα καὶ μὴ ἀφισταμένη ἐν τῷ γεγεννημένῳ τῆς πρὸς τὸν ἀποθανόντα αὐτῇ νόμον γράμματος τιμῆς. ^[55]

17 31 (50)

καὶ τάχα ἐκάστη ἡ ἐσομένη μακαρία ψυχὴ καὶ τροπικῶς <λεγομένη> γυνὴ πάντως γαμεῖται πρότερον κατὰ τὰς εἰσαγωγὰς τῷ τοῦ νόμου γράμματι, ὃς ἀποθνήσκει προκοπτοῦσης τῆς γυναικὸς ψυχῆς, ἵν' αὕτῃ τοῦ σεμνοτέρου καὶ τεκνοποιοῦ ἐπιτύχη γάμου, ὅτε «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας», ἐπὶ τὰ τέκνα μείνῃ «ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης», οὐ σωθησομένη πρὸ τῆς τεκνογονίας ἢ χωρὶς αὐτῆς. τέκνα δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης ψυχῆς ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἀνδρός, τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τὰ κατ' αὐτόν ἐστιν ἔργα. ἀδελφοὶ δὲ <δύο> καὶ ἀπὸ μιᾶς μητρὸς διανοίας γεννώμενοι οἱ δύο νόμοι ***, οἵτινες ἀεὶ κατοικοῦσιν «ἐπὶ τὸ αὐτό»· οὐ γὰρ κεχώρισται ὁ οἶκος αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' «ἀδελφοί» εἰσι καὶ ἀμφοτέραι αἱ ἐκδοχαὶ ὡς ἐν οἴκῳ ἐνὶ τῷ περιέχοντι αὐτοὺς γράμματι. καὶ ὅρα εἰ μὴ τοῦτο δηλοῦσθαι δύναται ἐκ τοῦ «ἂν δὲ κατοικῶσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό». εἴτα ἐξῆς ἐστὶ «καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ ᾗ αὐτῷ», ἃ κατὰ δύναμιν διηγησάμην. ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ «οὐκ ἔσται ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἔξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι», καὶ τίς μὲν γυνὴ ψυχὴ παραβαίνει τοῦτον τὸν νόμον τίς δὲ τηρεῖ. ὡς ἐν τοιούτοις δὴ τόποις ὑπολαμβάνω μετὰ τὸν θάνατον τῆς κατὰ τὸ γράμμα ἐκδοχῆς τοῦ νόμου καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτῆς τὴν μὲν τινα ψυχὴν ποιοῦσαν παρὰ τὴν θεϊαν ἐντολήν, γυναῖκα πρότερον γενομένην τοῦ τεθνηκότος καὶ ἐκεῖνῳ πιστεύσασαν, «ἔξω» πάντῃ γίνεσθαι τοῦ νόμου «ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι», ὅτε παραδέχεται λόγον αὐτόν <μὴ> ἐγγίζοντα *** τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος, ἀλλὰ πάντῃ ἀλλότριον (τοιαῦται δὲ εἰσιν αἱ τῶν ἑτεροδόξων ψυχαί, αἷς καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ κατὰ τὸν νόμον γράμματος ἐτελεύτα, καὶ οὐκ ἐβουλήθησαν τῷ <ἀεὶ> «ἐπὶ τὸ αὐτό» ἐκεῖνῳ οἰκοῦντι γαμηθῆναι πνευματικῷ νόμῳ, ἀλλὰ τινὶ «ἔξω» ἀμφοτέρων τούτων λόγῳ καὶ μηδαμῶς «ἐγγίζοντι» κοινωνῆσαι). [110]

17 31 (100) ἑτέραν δὲ ψυχὴν <γυναῖκα εἶναι τὴν> κατὰ θεὸν βιοῦσαν ἀποθανόντος καὶ ἀνατραπέντος τοῦ προτέρου ἀνδρός, οὐ βουλομένην «ἔξω» γενέσθαι καὶ «ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι», ἀλλὰ γαμουμένην τῷ ἀδελφῷ τοῦ τετελευτηκότος καὶ «ἐπὶ τὸ αὐτό» αὐτῷ οἰκήσαντι, ὅτε «ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς εἰσέρχεται πρὸς αὐτήν» καὶ γίνεται ἔνδον τῆς ψυχῆς αὐτῆς καὶ λαμβάνει «αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα» καὶ συνοικεῖ αὐτῇ τῇ ψυχῇ ἐπὶ μακαρισμῷ αὐτῆς, ἅτε κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ γαμουμένης τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ νόμῳ. «τὸ δὲ παιδίον ὃ ἐὰν τέκη» καὶ γεννήσῃ ἡ συνοικήσασα τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ ἀδελφῷ ψυχὴ γυνή, καθίσταται «ἐκ τοῦ ὀνόματος» τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ «τοῦ τετελευτηκότος», καὶ γίνεται οὐκ ἐκ τοῦ προτέρου μὲν ὁμώνυμος δὲ τῷ προτέρῳ· ὄνομα γὰρ τῷ γεννήματι ἐκ τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ τετελευτηκότος, ἐπεὶ κακεῖνος ἐκαλεῖτο νόμος <νόμος> θεοῦ, καὶ οὐ χρή γε ἐξαλείφεσθαι ἀπὸ τοῦ διορατικοῦ καὶ ἀληθῶς Ἰσραὴλ «τὸ ὄνομα» τοῦ ἀποθανόντος ἀνδρός, καὶ αὐτὸς ἐξαλειφθῇ. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ μέρους εἰρήσθω περὶ τοῦ νόμου. [140]

17 32 θεοῦ δὲ ἡμῖν πάλιν ἡ καὶ μᾶλλον χρεῖα, ἐν Χριστῷ φωτίζοντος τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς θεάν τῶν ἐξῆς. «ἐὰν» γὰρ <μὴ> βούληται (φησὶν) ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀναβήσεται ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πύλην ἐπὶ τὴν γερουσίαν καὶ ἑρεῖ» τὰ ἐπιφερόμενα. καὶ πρῶτόν γε παρατήρει ὅτι, ἐς ὅσον <μὲν> καὶ ἡ γυνὴ ἐποίει τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου προστεταγμένον, καὶ ὁ ἀνὴρ εἰσιὼν πρὸς αὐτὴν συνώκει αὐτῇ καὶ ἐτέκνου ἐξ αὐτῆς, ἄνθρωπος οὐκ εἴρητο ἀλλὰ «ἀδελφός» ἀνδρὸς τῆς γυναικὸς· ὅτε δὲ οὐ βούλεται «λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ» καὶ «οὐ θέλει ἀναστήσαι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἐν Ἰσραὴλ», καὶ καλούμενος ὑπὸ τῆς γερουσίας «τῆς πόλεως» λέγει· «οὐ βούλομαι λαβεῖν αὐτήν» καὶ ἀτιμοῦται ὑπολυόμενος «τὸ ὑπόδημα» καὶ ἐμπύεται «εἰς τὸ πρόσωπον» ἀπὸ τῆς γυναικὸς καὶ μετονομάζεται, ἵνα «τὸ ὄνομα αὐτοῦ» ἢ «[ὁ] οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα», τότε <οὐκέτι ἀδελφός ἀλλ'> «ἄνθρωπος» λέγεται· οἶονε γὰρ διὰ μὲν τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου ἐλέγετο αὐτῷ τὸ «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε <καὶ υἱοὶ> ὑψίστου <πάντες>»· διὰ δὲ τοῦ τὰ ἐναντία τῷ νόμῳ ποιεῖν οἶονε ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ λόγου φάσκοντος πρὸς αὐτόν· «ὕμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι

ἀποθνήσκετε». καὶ πρόσχες εἰ δύνασαι νοῆσαι μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἐκδοχῆς τοῦ γράμματος εἶναι ἄλλην <τινὰ> ἐκδοχὴν τοῦ νόμου διημαρτημένην καὶ οὐ πνευματικὴν οὐδὲ ἀνεπίληπτον, πλὴν τὴν γένεσιν ἔχουσιν <ἐκ τοῦ νόμου> ἡμαρτημένην μὲν ἀπὸ δὲ τῆς ἀφορμῆς τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἀρχομένην, καὶ οὐ βουλομένην «ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ» καὶ τιμῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ νόμου. ^[45]

17 32 (50) οὐ βούλεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ παραλαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ψυχὴν· οὐδὲ γὰρ θέλει καρποφορῆσαι ἐπὶ τῷ δοξάσαι τὸ ὄνομα τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῦ. διὸ ἡ γυνὴ οὐ κάτω ἔστηκεν ἢ ἐτοίμη τιμῆσαι τὸν πρότερον ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ ἀναβαίνει «ἐπὶ τὴν πύλην» καὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἑαυτῆς ἔχουσιν καὶ «γερουσίαν». καὶ νοεῖσθω ταῦτα γινόμενα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσαγωγὴν καὶ εἴσοδον. Ἐλέγχει οὖν ἡ γυνὴ τὸν μὴ βουλούμενον ἄνδρα καρποφορῆσαι τὸν τοιόνδε λόγον καὶ λέγει· «οὐ θέλει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ». εἶτα «ἡ γερουσία τῆς πόλεως» ἐκείνης ἐξετάζουσα τὸν τοιοῦτον ἄνδρα πυνθάνεται εἰ ἀληθῶς οὐ βούλεται. ἀποκριναμένου δὲ ἐκείνου τὸ μὴ βούλεσθαι, προσέρχεται αὕτη πρὸς τὸν μὴ βουληθέντα ἐξαναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς γερουσίας ἐλέγχει αὐτὸν καὶ ἀτιμάζει ὑπολύουσα «τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ τὸ ἕν». καὶ σκόπει ἐν τούτοις διὰ τὸ «λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου» εἰρημένον πρὸς Μωσέα καὶ Ἰησοῦν καὶ τὸ «<οὐ> οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ», γεγραμμένον ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν καὶ <ἐν τῷ> κατὰ Μάρκον καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, μήποτε οὐ ταυτόν ἐστι τὸ λῦσαι τὸ ὑπόδημα τῷ ὑπολῦσαι· οὐ γὰρ ὑπολύσασθαι κελεύεται Μωσῆς ἢ Ἰησοῦς, οὐδὲ Ἰωάννης περὶ τοῦ σωτῆρος ὠνόμασε τὸ ὑπο <λῦσαι ἀλλὰ τὸ> λῦσαι. οὗτος οὖν ὁ παρανομῶν οὔτε ἐξ ὅλων ὑπολέγεται οὔτε πάντῃ τῇ ὑποδέσει κεκόσμηται, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας ἐκάτερον ἔχει. διὸ ἐμπτύει «εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ» ἢ ἐπὶ τῆς γερουσίας ἐλέγξασα αὐτὸν γυνὴ· ἐμπτύει γὰρ πᾶσα ψυχὴ τῷ οὐ τεκνοποιοῦντι οὐδὲ καρποφοροῦντι λόγῳ, καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς ὑπολύει αὐτὸν ἐν οἷς πταίει καὶ «ἀποκριθεῖσα» λέγει ὅτι «οὕτως ποιήσουσι τῷ ἀνθρώπῳ ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ». ^[105]

17 32 (100) καὶ πρόσχες πάλιν ἐνταῦθα ὅτι δεύτερον τὸ ἄνθρωπος ὠνόμασται ἐπὶ τοῦ ἁμαρτάνοντος, νῦν δ' ἤδη καὶ μὴ οἰκοδομοῦντος «τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ». πᾶς οὖν ὁ βλέπων τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὑπολούμενον ἀπὸ γυναικὸς καὶ ἐμπτυόμενον καὶ ἀκούων αὐτῆς λεγούσης· «οὕτω ποιήσουσι τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ», «πάντα πρὸς οἰκοδομὴν» τοῦ ἀδελφοῦ ποιεῖται· εἰ γὰρ μὴ οἰκοδομήσαι «τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ» <νόμου>, ὑπολυθήσεται «τὸ ἕν ὑπόδημα» καὶ ἐμπτυθήσεται καὶ «τὸ ὄνομα» παντὸς τοῦ τοιοῦτου «ἐν Ἰσραὴλ» παρὰ <πᾶσι> τοῖς ὁρώσι «κληθήσεται οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα». Ἰδωμεν δὲ καὶ δευτέραν εἰς τὸν ἐκκείμενον τόπον διήγησιν, καὶ ἔστωσαν δύο νόμοι ἀδελφοί, καθ' οὓς ὁ μὲν τηρήσας τὸν πρότερον οὐκ ἦν «ἄνομος θεοῦ», ὁ δὲ τὸν δεύτερον φυλάσσων ἐστὶν «ἐννομος Χριστοῦ». καὶ νόει μοι κατὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν τεθνηκέναι τὸν πρότερον νόμον, ἄνθρωπον τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, ἐπεὶ μὴ «δεδόξασται τὸ δεδοχασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει» πρότερον «ἐνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης» τῆς κατὰ τὸ δεύτερον· δεύτερον δὲ νόμον τοῦ Χριστοῦ, ἀδελφὸν ὄντα τοῦ προτέρου καὶ διὰ Μωσέως καὶ υἱὸν τοῦ αὐτοῦ λόγον, ὃς καὶ τὸν πρότερον ἐγέννησε. κατοικοῦντων οὖν τούτων τῶν δύο ἀδελφῶν «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» μάλιστα κατὰ τὴν παρουσίαν ἀπέθανεν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ σπέρμα. ^[145]

17 32 (150) ἀλλὰ ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προτέρου ἀνδρός, ἢ ὑπὸ νόμον ψυχὴ, οὐ γίνεται «ἐξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι»· ἐγγίζει γὰρ ἀνὴρ, ὁ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, ὡς ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός τεθνηκότος τῷ προτέρῳ νόμῳ, καὶ εἰσέρχεται πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ. οἷον ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἰδέ μοι τὴν Παύλου ψυχὴν «ὑπὸ νόμον», εἶτα διὰ Χριστὸν ἐξαγοράσαντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νόμου γενομένην ὑπὸ τὸ εὐαγγέλιον. καὶ ὅρα εἰ μὴ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ τῆς

Παύλου ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀποθανόντος ἐκείνου ἢ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος οὐ γέγονεν «ἔξω», ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, οὐδὲ «ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι». ὁ γὰρ «ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς» εἰσηλθε πρὸς αὐτὴν καὶ ἔλαβεν «αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα» καὶ συνώκησεν αὐτῇ, καὶ γέγονεν ὁ καρπὸς καὶ τὸ γέννημα καὶ «τὸ παιδίον» καὶ τὸ τεχθὲν «ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος». κατὰ γὰρ τὸν πνευματικὸν νόμον τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει πάντα, καὶ οὐκ ἐξήλειπται τὸ ὄνομα τοῦ τετελευτηκότος, ὅτε ἐλήλυθεν ὁ νόμος τοῦ εὐαγγελίου· παρὰ γὰρ τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ τηρεῖται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προτέρου. τίς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ μὴ βουλόμενος ἄνθρωπος «λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ» ἢ ὁ ἐν ταῖς αἱρέσεσι λόγος, μὴ βουλόμενος τὴν τιμήσαν ψυχὴν τὸν πρότερον ἄνδρα καὶ τὴν μνήμην τοῦ προτέρου ἀνδρὸς παραδέξασθαι; καθ' οὗ ἀναβαίνει ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ «ἐπὶ τὴν πύλην», περὶ ἧς λέλεκται τὸ «αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ» καὶ ἀναβαίνει «ἐπὶ τὴν γερουσίαν» καὶ διαμαρτύρεται περὶ τοῦ μὴ βουλομένου «ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ» μὴδὲ τιμῆσαι τὸν τοῦ θεοῦ διὰ Μωσέως νόμον. ἐπὶ οὖν «ἡ γερουσία» πύθεται τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου εἰ ἀληθῇ περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ γυνὴ καὶ οὐ βούλεται ἐξαναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, τότε προσέρχεται «ἡ γυνὴ» τοῦ τεθνηκότος «ἐναντίον τῆς γερουσίας» καὶ ὑπολύει «τὸ ὑπόδημα τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ», ἵνα κἂν ᾗ ὑποδεδεμένος τὸ Χριστοῦ ὄνομα, ὑπολελυμένος τε ᾗ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα καὶ διὰ τοῦτο γε οὐκ ἐνδόξως οὐδὲ ἀληθῶς τὸ Χριστοῦ φορῶν ὄνομα. ^[210]

17 32 (200) ἐμπύει δὲ καὶ «εἰς τὸ πρόσωπον» τοῦ τοιοῦτου ἡ γυνὴ καὶ ὀνειδίζει ὡς ἀνθρώπῳ αὐτῷ, καὶ οὐ βουληθέντι θεοποιηθῆναι ἐκ τοῦ καρποφορῆσαι· καὶ φησιν οὕτω παντὶ ἔσεσθαι τῷ μὴ οἰκοδομήσαντι «τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ», τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ὃς νομικός ἐστι καὶ προφητικός. καὶ ἄλλο ὄνομα οὐχ ἔξει ὁ μὴ οἰκοδομῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις ἢ τοῦτο ὅτι «οἰκός» ἐστὶν οὗτος «τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα». πᾶς οὖν ὁ ἐν αἱρέσεσι, μάλιστα ταῖς διακοπτοῦσαις τὴν θεότητα καὶ τὸν νόμον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου χωριζούσαις, καλινδούμενος «οἰκός» ἐστὶ «τοῦ ὑπολυθέντος ὑπόδημα», ἐμπυόμενος «εἰς πρόσωπον» καὶ ὑπολυόμενος «τὸ ἐν ὑπόδημα». Καὶ τρίτην δὲ τοιαύτην ὑπόνοιαν εἰς τὸν τόπον ἐξεδεξάμεθα, ἣν διὰ βραχέων ἐροῦμεν. γυνὴ μὲν ἡ σοφία εἴρηται διὰ τὸ «ταύτην ἐζήτησα νύμφην ἀγαγέσθαι ἑμαυτῷ», <ἦν> καὶ ἐρᾶν δεῖ κατὰ τὸν εἰπόντα Σολομῶνα· «ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε», ἀνὴρ δὲ αὐτῆς ὁ σοφός. ἐὰν οὖν ὁ σοφὸς μὴ γεννήσας τινὰς ἐκ τῆς σοφίας ἀπαλλαγῇ τοῦ βίου, ὁ κατοικήσας μετ' αὐτοῦ ἀδελφὸς καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀναπαυσάμενος λόγοις πρεσβεύτω τῶν αὐτῶν, ἵνα γεννηθῇ ἐκ τῆς σοφίας ὁ κλέος περιποιήσων τῷ ἀπαλλαγέντι τῆς συμβιώσεως <τῷ> τὸν καρπὸν παραστῆσαι. εἰ δὲ μὴ βούλοιτο πρεσβεῦσαι ὁ καταλειπόμενος ἀδελφὸς τῶν λόγων, ἀτιμασθήσεται ὑπὸ τῆς σοφίας ἐξ ἡμισείας αὐτὸν ὑπολυούσης· οὔτε γὰρ οὐχ ὑπολυθήσεται ὁ τοιοῦτος οὔτε τελείως ὑπολυθήσεται. ^[245]

17 32 (250) εἰς δὲ κατασκευὴν τοῦ τὸν νόμον ἄνδρα λέγεσθαι κατὰ τὴν γραφὴν γυναικὸς τῆς ψυχῆς, παραθησόμεθα τὰ ἀπὸ τῆς πρὸς Ῥωμαίους οὕτως ἔχοντα· «ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;» καὶ τὰ ἐξῆς ἕως τοῦ «γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ». εἴρηται δὲ πλείονα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον διηγούμενοις τὸ χωρίον του <τὶ> τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς ἐν τοῖς εἰς αὐτὴν ἐξηγητικοῖς. ταῦτα μὲν, εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως λελέχθαι δοκεῖ, εἰρήσθω εἰς σαφήνειαν τοῦ παρὰ Μωσεῖ νόμου, οὗ μνησθέντες οἱ Σαδδουκαῖοι ἐπύθοντο τοῦ σωτῆρος λέγοντες τὸ Μωσῆς εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα καὶ τὰ ἐξῆς. ^[10]

17 33 Φέρε δὲ μετὰ ταῦτα τὰ ἄλλα τοῦ εὐαγγελίου ἐξετάσωμεν τὰ ἀπὸ τοῦ ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἐπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ μὲν Ἡσαΐας ἐν τῇ προφητείᾳ φησὶν· «ἐπιλήψονται ἐπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς λέγουσαι· τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα καὶ τὰ

ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα· πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ’ ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὄνειδισμόν ἡμῶν». οἱ δὲ προσελθόντες Σαδδουκαῖοι τῷ σωτῆρι τὸ ἀνάπαλιν τῇ προφητείᾳ φασὶ περὶ ἀνδρῶν ἑπτὰ γαμησάντων μίαν γυναῖκα ἁ . πλάσμα δὲ δοκεῖ μοι εἶναι τὸ πρόβλημα αὐτῶν, προθεμένων διὰ τοῦ πλάσματος τὸν περὶ ἀναστάσεως ἀθετῆσαι λόγον καὶ οἰηθέντων ἀκολουθεῖν τῇ ἀναστάσει τὸ ἕκαστον τῶν ἀνισταμένων τὴν αὐτὴν ἔχειν σχέσιν πρὸς οὓς εἶχεν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἵν’ ὁ μὲν ἀνὴρ ἀπολάβῃ καὶ τὴν γυναῖκα μετὰ τὸ τυχεῖν ἀναστάσεως, ὁ δὲ πατὴρ μείνῃ ἐν τῇ σχέσει τῇ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ ὁ ἀδελφὸς πρὸς τὸν ἀδελφόν. ἡγνόουν δὲ ἄρα ὅτι ὁ δημιουργὸς πάντα ποιῶν πρὸς τὸ χρήσιμον, ὅπου μὲν γένεσις ἐστὶ καὶ φθορά, πεποίηκεν ἀναγκαίως τὰς τοιαύτας σχέσεις, ἵν’ ὁ μὲν τις ἢ ἀνὴρ διὰ γυναικὸς διακονούμενος παίδων γενέσκει, οἱ δὲ γεννώμενοι σχῶσιν τι ἐκ τῆς διὰ τῶν αὐτῶν γενέσεως συγγενές, ὄντες ἀδελφοί· γενέσεως δὲ ἔργον ἦν καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ μήτηρ καὶ θυγάτηρ. ^[45]

17 33 (50) εἰ οὖν ἐν τῇ μακαριότητι οἱ γέρως ἀξιούμενοι διὰ τὸν ἐνεσθηκότα αἰῶνα ἐν ᾧ καλῶς ἐβίωσαν ἐν ἐκείνῃ ἔσσονται τῇ ζωῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν μὴ ἀγωνισαμένων ἐνταῦθα καταξιοῦται τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δηλονότι ὧν ἐνταῦθα διὰ γένεσιν χρεῖα ἦν, ταῦτα οὐκ ἔσται ἐκεῖ. οὐδὲν γὰρ παρέλκον ὁ θεὸς ποιεῖ οὐδὲ μάτην τι παρ’ αὐτῷ γίνεται. ἐχρῆν δὲ ὁρᾶν <τότε> τοὺς Σαδδουκαίους τὸ ἀκόλουθον αὐτῶν τῇ ὑπονοίᾳ περὶ τοῦ ἕκαστον ἀπολήψεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὅτι πάλιν ἐκεῖ τεκνογονίαι καὶ παίδων γενέσεις καὶ θάνατοι· εἰ δὲ ταῦτα καὶ νόσοι, εἰ δὲ γενέσεις καὶ νηπιότητες καὶ προβάσεις ἀπὸ νηπιότητος ἐπὶ τὸ συμπληροῦσθαι <τὴν> διάλεκτον καὶ ὕστερον τὸν λόγον καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τοῦ λόγου κακίαν, καὶ μόλις ποτὲ πάλιν ἀρετὴν ἐν ὀλίγοις τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν εὐρίσκεσθαι. Τούτων δὲ τί ἂν εἴη ματαιότερον; καὶ βέλτιόν γέ ἐστι μὴ εἶναι ἀνάστασιν τοῦ τοιαύτην εἶναι ὁποῖαν ὑπενόουν οἱ Σαδδουκαῖοι ἰ , ὑπολαμβάνοντες ἀκολουθεῖν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τὸ ἀπολαμβάνειν ἕκαστον τὴν γυναῖκα· ᾧ ἀκόλουθον ἦν καὶ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἔσεσθαι. εἴπερ οὖν καινὸς αἰὼν ἐστὶν ἐλπιζόμενος καὶ (ὡς ὠνόμασεν Ἡσαΐας) «οὐρανὸς καινὸς καὶ γῆ καινὴ» καὶ ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται «ποτήριον» καινῆς διαθήκης, ἀπὸ ἀμπέλου οἶμαι καινῆς, ἑτεροῖα δεῖ εἶναι πάντα τὰ τῆς ἐκεῖσε ζωῆς καὶ ἀληθῶς μακάρια. ὥσπερ δέ, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἡκολούθησε τῷ εἶναι γυναῖκα καὶ ἄνδρα τὸ ἔσεσθαι καὶ τέκνα πατέρων καὶ ἀδελφούς ἀδελφῶν καὶ μητέρας τῶν γεννωμένων, οὕτω μήποτε ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι γυναῖκα ἢ ἄνδρα τὸ μηκέτι ἔσεσθαι πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀλλήλων τινὰς ἀδελφούς, τάχα οὐ περὶ μελλόντων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν παρεληλυθότων. ^[95]

17 33 (100) ἐκεῖ γὰρ οὐκέτι τοῦ κατὰ σάρκα γένους ἔσται μνήμη παρὰ τοῖς εὐλόγως ἀκούουσι τοῦ «μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε· ἰδοὺ ποιῶ καινὰ πάντα». καὶ κατὰ τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οὐ χρηματίσει πατὴρ τοῦ Ἀβραάμ ὁ Θάρρα οὐδὲ τοῦ Ἰσμαὴλ καὶ τῶν ἀπὸ Χεττούρας ὁ Ἀβραάμ, τάχα δὲ οὐδὲ τοῦ Ἰσαάκ· «τὰ γὰρ ἀρχαῖα παρῆλθε» καὶ τότε λεχθήσεται τὸ «ἰδοὺ γέγονε καινὰ πάντα». εἰ δὲ ἐστὶν ἄλλως τις παρὰ «τὸ κατὰ σάρκα» ἀδελφὸς καὶ ἐτέρως παρὰ τὰ ἐν γενέσει πράγματα πατὴρ καὶ υἱός, οὐκέτι διὰ γυναικὸς οὐδὲ δι’ ἀσχημόνων μερῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀνάλογον τῷ καὶ τὸν σωτῆρα υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, ἐπιστήσκει ὁ δυνάμενος τὰ τηλικαῦτα ὀρθῶς ζητεῖν χωρήσας «τὸ πάντα» ἐρευνῶν «πνεῦμα, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ». Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τούτων τὸ ἑτεροῖον καὶ ὥσπερ ὁμώνυμον παραλαμβάνω, λέγω τὰ ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀληθές καὶ τὸ οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζοντα ἰ , ἀλλ’ εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀληθές δὲ καὶ τὸ ὡς ἐν παραβολῇ εἰρημένον περὶ ἑτεροῖου παρὰ τοὺς ἐπὶ γῆς γάμους ἐν τῷ «ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ» καὶ τὰ ἐξῆς καὶ ἐν τῷ «τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν» καὶ τὰ ἐξῆς. οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ

βασιλέως ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν γαμεῖ γάμον παρὰ πάντα γάμον, ὃν ὀφθαλμὸς εἶδε καὶ οὐς ἤκουσε «καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου» ἀνέβη· καὶ ἔσται ὁ σεμνὸς καὶ θεῖος ἐκεῖνος καὶ πνευματικὸς γάμος ἐν ἀρρήτοις ῥήμασιν, ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλεῖν. ^[145]

17 33 (150) ζητήσῃ δέ τις εἰ ἀνάλογον τῷ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τοῦ νυμφίου γάμῳ εἰσὶ καὶ ἄλλοι γάμοι ἢ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μόνος ὁ νυμφίος, καταργήσας πάντα γάμον, γαμεῖ γάμον, οὐχ ὅπου «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», ἀλλ' ὅπου κυριώτερόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἐν πνευμᾷ εἰσιν ὁ νυμφίος καὶ ἡ νύμφη. ἀλλ' ὅρα μήποτε ὀλίσθης ἀκούων τοιούτων λόγων πρὸς τὸ τὴν περὶ τῶν αἰώνων μυθοποιῖαν, ἀρρένων καὶ θηλειῶν, παραδέξασθαι κατὰ τοὺς ἀναπλάσαντας τὰς συζυγίας αὐτῶν οὐδαμῶς <οὔσας οὐδ'> ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμᾶν δηλουμένας. Ἐπεὶ οὐδεμιᾶς τροπολογίας δεῖται τὸ πύσμα τῶν Σαδδουκαίων περὶ τῶν ἑπτὰ ἀδελφῶν ἐσχηκότων μίαν γυναῖκα, φέρε κατανοήσωμεν τοὺς τοῦ σωτῆρος περὶ ταῦτα λόγους, ἐν οἷς φησὶ πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ^[5]

17 34 ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζοντα ἰ, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ. πρὸς τοῦτο δὲ ζητήσῃ τις τοιαῦτα· ὁ λέγων σωτῆρ τοῖς Σαδδουκαίοις πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἐμφαίνει κατὰ τὰς γραφὰς παρίστασθαι τὸ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μὴ εἶναι γάμους, ἅτε τῶν ἀνθρώπων <ὁμοιωθ'> ἡσομένων τοῖς ἐν οὐρανῷ ἄγγελοι παρ' οἷς οὐκ ἔστι γάμος. ποία οὖν γραφὴ δηλοῖ ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζοντα ἰ; καὶ ποῦ τοῦ νόμου ἢ τῶν προφητῶν μανθάνομεν περὶ τῶν ἀναστησομένων ὅτι ἔσονται ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἰ; σαφῶς γὰρ τοιαῦτα ἐν τῇ παλαιᾷ γραφῇ οὐχ εὐρίσκομεν. κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν τοῦτο οὐ ζητηθήσεται, ἀναγράψαντα τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι· «οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γεννῶσι καὶ γεννῶνται, γαμοῦσι καὶ γαμίσκονται» καὶ <τὰ> ἐξῆς καὶ μὴ εἰπόντα ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τι πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους καὶ περὶ τοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς ταῦτα δηλοῦσθαι. κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον ζητηθεῖν ἂν, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸν Μάρκον· κατ' αὐτὸν γὰρ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς Σαδδουκαίοις· «οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε μὴ γινώσκοντες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ; ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐκαστος μὲν οὖν τῶν ἐπιστησάντων τῇ ἐπαπορήσει ἡμῶν ζητεῖτω ἀπὸ τῶν γραφῶν παριστάμενα τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ^[45]

17 34 (50) ἡμεῖς δὲ τοιαῦτα φήσομεν ὅτι περιέχουσι ταῦτα αἱ γραφαὶ οὐκ αὐτολεξεῖ οὐδ' ὥστε τοῖς τυχοῦσι νοηθῆναι, ἀλλ' ἐν τροπολογίᾳ. «σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» καὶ νομοθετήσας τινὰ περὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ διηγησάμενος γάμους δικαίους, οὐ περὶ τούτων προηγουμένως λέγει ἃ ἐκ τῆς προχείρου λέξεως ἐκλάβοι τις ἂν, ἀλλὰ περὶ ὧν καὶ ἡμεῖς προαπεφύναμεν παραθέμενοι τὰ περὶ τοῦ γάμου τοῦ σωτῆρος <καὶ τῆς ἐκκλησίας> ἐσομένου ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. οἷον <εἰ> «Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας, καὶ ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας», οὐ πάντως στήναί με δεῖ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ γάμου τῆς ἐλευθέρας καὶ τῆς πρὸς τὴν παιδίσκην κοινωνίας· ταῦτα γὰρ «ἐστὶν ἀλληγορούμενα». ἀλλ' εἰ καὶ «ἔνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», οὐχ οὕτως ἀκουστέον τοῦ λεγομένου ὡς οὐδὲν μυστήριον δηλοῦντος· «τὸ» γὰρ «μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ» καὶ (ὡς Παῦλός φησιν) «εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν» ἀναφερόμενον. καὶ πρὸ βραχέος δὲ ἐκθέμενοι τὸ περὶ τῆς γαμουμένης τῷ ἀδελφῷ τοῦ τετελευτηκότος ἀνδρὸς αὐτῆς ὡς ἐδυνήθημεν ἐξητάσαμεν τὸ βούλημα τοῦ νόμου. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι μυρίοι περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς νόμοι (ὡς περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ ἀποστασίου καὶ περὶ τῶν δύο γυναικῶν ἐνὶ ἀνδρὶ γινομένων, μιᾶς μὲν ἀγαπωμένης ἐτέρας δὲ μισουμένης, καὶ περὶ τῆς γαμουμένης αἰχμαλώτου

τῷ αὐτῆς ἐρασθέντι, γαμουμένης δὲ μετὰ τὸ ξύρασθαι καὶ ἐν πενθικοῖς κλαῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς), ὧν ἕκαστος τὸ σεμνὸν καὶ θεῖον ἔχει ἐν τῇ εὐρισκομένῃ ἀληθινῇ τροπολογίᾳ. ^[105]

17 34 (100) εἴ τις οὖν ἀναγινώσκων τὸν νόμον καὶ τὰ περὶ γάμων γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν διεξερχόμενος οἶται μὴδὲν πλέον τῶν ὑπὸ τοῦ γράμματος σημαιομένων *** δηλοῦσθαι, πλανᾶται μὴ εἰδὼς τὰς γραφὰς μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ὅ . Ζητήσαι δ' ἂν τις εἰ <τὸ> πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς λεγόμενον τοῖς Σαδδουκαίοις, μὴ προσιεμένοις ἄλλην γραφὴν ἢ τὴν νομικὴν, ἀναφορὰν ἔχει καὶ ἐπὶ ἐτέρας παρὰ τὸν Μωσέως νόμον γραφὰς. ^[5]

17 35 ὁ μὲν οὖν τις φήσει κατ' αὐτὸ τοῦτο ἐγκαλεῖσθαι τοὺς Σαδδουκαίους ὅτι μὴ προσιέμενοι τὰς ἐξῆς τῷ νόμῳ γραφὰς πλανῶνται μὴ εἰδότες αὐτάς. ἕτερος δὲ ἐρεῖ· ἀρκεῖ πρὸς τὸ τὴν πλάνην ἐλέγχεσθαι τῶν Σαδδουκαίων τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὰς κατὰ Μωσέα γραφὰς τῷ μὴ ἐκλαμβάνειν τὸν ἐν ταύταις θεῖον νοῦν. δύο μέντοι γε πράγματα φησι μὴ εἰδέναι τοὺς Σαδδουκαίους, ἐν μὲν τὰς γραφὰς , ἕτερον δὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ὅ , ἀφ' ἧς δυνάμεως τὰ τῆς ἀναστάσεως γίνεται καὶ ἡ καινὴ ἐν αὐτῇ ζωῇ. δύναται δὲ τις <λέγειν> τὸ μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ εἰδέναι λέγεσθαι τοὺς Σαδδουκαίους ἀναφέρειν ἐφ' ἑαυτὸν τὸν σωτῆρα· ἐπεὶ περ Χριστὸς θεοῦ δυνάμις ἐστὶ καὶ θεοῦ σοφία, καὶ ἡγνόουν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ὡς μὴ εἰδότες τὰς περὶ αὐτοῦ γραφὰς μὴδὲ οἷα διακονήσεται τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τῶν σωθησομένων. ὁ δὲ μὴ ἀρεσκόμενος τῷ διὰ τῆς τροπολογίας λύεσθαι τὸ περὶ τοῦ πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἐπηπορημένον, δεῖν θάτερον ποι <εἶν δε> ἥσει, ἢ ἀπιστήσῃ τοῖς ἐκκειμένοις ῥητοῖς ὡς οὐ καλῶς ἀναγεγραμμένοις, τῷ μὴ ἂν τὸν σωτῆρα τὰ μὴ γεγραμμένα εἰρηκέναι ὡς γεγραμμένα, ἢ τολμήσῃ ἀπιστῆσαι ὡς οὐκ ἀληθεύσαντι τῷ Ἰησοῦ. καὶ τρίτος δ' ἂν τις, ἐπὶ τοὺς ἀποκρύφους καταφεύγων λόγους, ἔνθα δοκεῖ σαφέστερον τὰ περὶ τῆς μακαρίας γεγράφθαι ζωῆς, φήσει ἐπ' ἐκείνους τὴν ἀναφορὰν εἶναι τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων ἐν τῷ πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς . ^[45]

17 35 (50) καὶ ὅρα εἰ μὴ πάντοθεν ἀτόποις περιπεσεῖται διὰ τὸ φεύγειν τὴν τροπολογίαν. εἴτε γὰρ τῇ γραφῇ ἀπιστεῖ, παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ποιήσει λόγον· εἴτε τῷ Ἰησοῦ, ὡς κατὰ σάρκα Ἰουδαῖος τὸ τοιοῦτο ποιήσει· εἴτε ἐπὶ τοὺς ἀποκρύφους <λόγους> καταφεύζεται, οὐκ ἐπὶ ὁμολογούμενον πρᾶγμα παρὰ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐλεύσεται. διόπερ ἐμοὶ οὐκ ἄλλως φαίνεται δύνασθαι λύεσθαι τὸ πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται ἢ διὰ τῆς ἀνάλογον κειμένης ἀλληγορίας παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ περὶ παιδίσκης καὶ ἐλευθέρης, ἀποδοθησομένης καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γραφὰς ἔνθα περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς λέλεκται τι. καὶ ὥσπερ πλανῶνται οἱ διὰ τὸ μὴ τροπολογεῖν τὰ προφητικὰ οἰόμενοι μέλλειν ἡμᾶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν καὶ πίνειν σωματικὰ βρώματα <καὶ πόματα> , ἐπεὶ <καὶ> αἱ λέξεις τῶν <προφητικῶν> γραφῶν τοιαῦτα περιέχουσιν, οὕτως καὶ τὰ περὶ γάμων γεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τηροῦντες ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ καὶ οἰόμενοι συνουσίαις ἡμᾶς καὶ τότε χρῆσεσθαι, δι' ἃς οὐδὲ σχολάζειν ἐστὶ «τῇ προσευχῇ» δυνατόν ἐν μολυσμῷ πως ὄντων καὶ ἀκαθαρσίᾳ τινὶ τῶν χρωμένων ἀφροδισίοις. Μετὰ ταῦτα ζητῶ πότερον τὸ πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἐπὶ μόνον ἀναφέρεται τὸ ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται ἢ καὶ ἐπὶ τὸ ἀλ λ ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ . ^[5]

17 36 οὐ γὰρ εὐρίσκω, ποῦ τῆς γραφῆς λέγονται οἱ σωθησόμενοι εἶναι ὡς ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ· εἰ μὴ ἄρα τις καὶ τοῦτο φήσει δηλοῦσθαι ἐν τῷ «σὺ δὲ ἀπελεύση πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεῖς ἐν γήρᾳ καλῷ» καὶ <τῷ «προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ» ἢ> τῷ «προσετέθη πρὸς τὸ γένος αὐτοῦ». ἢ τῷ ἐν Δευτερονομίῳ λεγομένῳ περὶ ἀνθρώπου ὡς τεταγμένου ὑπὸ θεοῦ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· ἑαυτῷ δὲ τὴν λέξιν τηρήσας εὐρήσεις. ἐξῆς τούτῳ

ἔστιν ἰδεῖν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος· ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ ; οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων . καὶ εἰς τοῦτο δὲ φήσομεν ὅτι μυρία δυνάμενος περὶ τοῦ ὑπάρχειν τὴν μέλλουσαν ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις παραθέσθαι ἀπὸ προφητῶν ὁ σωτὴρ, τοῦτο οὐ πεποίηκεν, διὰ τὸ τοὺς Σαδδουκαίους μόνην προσέειπαι τὴν Μωσέως γραφὴν, ἀφ' ἧς ἐβουλήθη αὐτοὺς συλλογισμῷ δυσωπῆσαι τοιοῦτό τι δηλοῦντι· ὁ θεὸς εἶπε Μωσέϊ· «ἐγὼ εἰμι θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ», ἡνίκα ἐπὶ τῆς βάτου ἐχρημάτισεν αὐτῷ. ἤτοι οὖν ὁ θεὸς θεὸς ὄντων ἔστιν ἢ θεὸς οὐκ ὄντων. ἀλλ' ἄτοπον λέγειν ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν· <«ἐγὼ εἰμι» ὁ ὢν», «τοῦτό μοί ἐστιν ὄνομα», τῶν οὐδαμῶς ὄντων θεὸς ἔστιν. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ὄντων θεὸς ἔστι καὶ ζώντων καὶ ὑφ' ἐστιασμένων καὶ αἰσθανομένων τῆς χάριτος, ἧς αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐδώρησατο, θεὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύων αὐτῶν καὶ λέγων· «τοῦτό μου ἔστι μνημόσυνον αἰώνιον». [45]

17 36 (50) ζῶσιν ἄρα αἰσθανόμενοι τοῦ θεοῦ καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ <καὶ> καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἰδίως χρηματίζει θεός· οὐ γὰρ γέγραπται· «ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ» καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀλλ' «ἐγὼ εἰμι θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ». καὶ οὕτως γε ἀνέγραψαν Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς, ἵν' (οἶμαι) παραστήσωσι τοῖς προσέχουσι τῇ ἀναγνώσει ὅτι καθ' ἕκαστον αὐτῶν ὁ θεὸς θεός ἐστι, τοῦτ' ἐξαίρετον αὐτοῖς χαριζόμενος. οὐ γὰρ ἦσαν ὅμοιοι τοῖς Ἑβραίοις, ἵνα συλληπτικῶς ὥσπερ ἐκείνων οὕτω καὶ τούτων ὁ θεὸς λέγεται. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ γέγραπται· «ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων ἀπέστειλέ με», ἐπὶ δὲ τούτων κατὰ ἕνα, ἵνα παραστήσῃ ὁ λόγος ὅτι εἷς Ἀβραὰμ ἰσότημος ὅλῳ ἔθνει Ἑβραίων ἐστίν· οὐ γὰρ ἐπίσης ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἑβραίων. τὸ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τοῦ θεοῦ αὐτὸν εἶναι τοῦ Ἰσαὰκ καὶ θεοῦ τοῦ Ἰακώβ ὡς θεοῦ τῶν Ἑβραίων. τοιαύτης δὲ τιμῆς ἡξιῶσθαι νομίζω καὶ τὸν Ἥλιον, διὸ ἀναγέγραπται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· «ὁ θεὸς Ἥλιος». Τοῦ μὲν οὖν Ἀβραὰμ θεὸς μόνον ἦν ὁ θεός , ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ . τοῦ δὲ κρείττονος αὐτῶν σωτὴρος ἡμῶν οὐ μόνον θεός ἐστιν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ πατήρ. διὸ καλῶς λέγεται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· «εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατήρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». οὗτος δὲ Ἰησοῦς Χριστός, οὗ «εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατήρ», ἐχαρίσατο τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τὸ τὸν αὐτὸν εἶναι αὐτῶν οὐ μόνον θεὸν ἀλλὰ καὶ πατέρα. φησὶ γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν πρὸς τὴν Μαριὰμ· «μή μου ἄπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν». [105]

17 36 (100) ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι τότε καὶ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ ἐχαρίσατο, ἵνα μηκέτι μόνον θεὸς ᾗ αὐτῶν ὁ θεὸς ἀλλ' ἤδη καὶ πατήρ. ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκε τῷ «οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων», κειμένῳ καὶ παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ, τὸ «πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν». ὅπερ ἦν οὐχ ὁ τυχὼν ἔπαινος τῶν πατριαρχῶν, ἅτε τοῦ τηλικούτου σωτὴρος ἡμῶν μαρτυροῦντος αὐτοῖς οὐ μόνον ὅτι ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ ζῶσι θεῷ ζῶσι καὶ οὐκ ἄλλῳ τινί. τοῦτο δὲ τὸ «πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσι» καλὸν παντὶ τρόπῳ ἀσκεῖν ἡμᾶς καὶ ἀναλαβεῖν, ἵνα πάντες μηδενὶ ἄλλῳ ἢ τῷ θεῷ ζήσωμεν ἐν Χριστῷ. τὴν δὲ ἐν βραχυλογίᾳ ἀπόδειξιν ἐκ τῶν Μωσέως γραμμάτων, τοῖς μόνον ἐκεῖνα παραδεχομένοις ὡς θεῖα περὶ τοῦ ζῆν τοὺς πατριάρχας, ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσαντο , τὴν διδασχὴν ἀποδεχόμενοι τοῦ σωτὴρος σοφωτάτην καὶ δυναμένην τοὺς δυσπίστως ἔχοντας ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτόν. [130]